Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.
Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0028

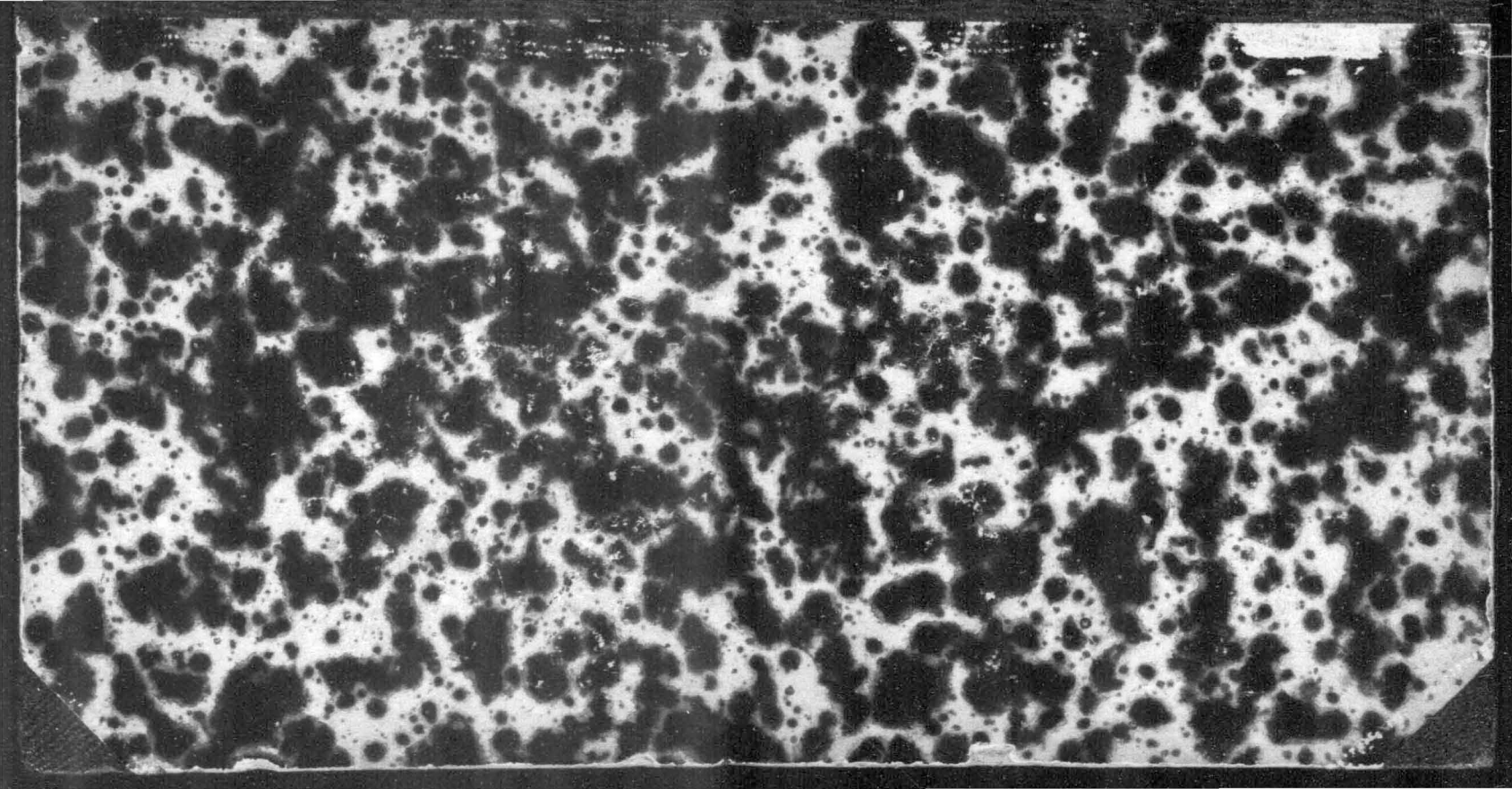

BIBLIOTHEEK KITLV
0012 9211
084 135 360

V. 2. 69

NIEUWE

INDISCHE VERHALEN.

CC.
37.

NIEUWE
INDISCHE VERHALEN
EN
HERINNERINGEN
UIT
VROEGEREN EN LATEREN TIJD,

DOOR

W. L. RITTER.

I. DEEL.

INDISCH GENOOTSCHAP

Batavia,
Ter Drukkerij van het Bataviaasch Genootschap.
1845.

INHOUD.

Bladz.

VOORBERIGT 1

I. SARA SPECX. *BATAVIA IN* 1629.

Hoofdstuk I. 3

» II. 14

» III. 32

» IV. 41

II. JAN PEKEL ALIAS KLEIN OF DE *MELATTIE-KRANS*.

Hoofdstuk I. 52

» II. 58

» III. 68

» IV. 73

» V. 79

BLADZ.

III. TOELOECABESIE. *Amboina in* 1644.

Hoofdstuk I. *De Pleegvader.* 81

» II. *De Maaltijd.* 100

» III. *Se Tiedja.* 125

» IV. *Hitoe.* 142

» V. *Kakiali* 165

» VI. *Een ochtend-bezoek bij Abraham Fluweel* . . 198

» VII. *De Landvoogd Gerard Demmer en de Verrader.* 236

VOORBERIGT.

Indien immer eenig werk boven verwachting is geslaagd, dan is het voorzeker het drukken en uitgeven van dat, waarvan het 1ste DEEL *het lezend Indisch publiek hierbij wordt aangeboden.*

De ruime inteekening op hetzelve, welke den schrijver te beurt mogt vallen, stelde hem niet alleen in staat met het drukken een spoedig begin te doen maken, maar leerde hem ook de voortdurende algemeene belangstelling in zijne geringe lettervruchten en in zijnen persoon kennen, die hij erkentelijk naar waarde weet te schatten.

Gaarne had de schrijver aan het hoofd van dit deel eene Alphabetische lijst geplaatst der namen van diegenen, welke hem met hunne inteekening op deze Nieuwe Indische verhalen en Herinneringen uit vroegeren en lateren tijd

wel hebben willen begunstigen, doch eensdeels bedenkende dat zulks minder gebruikelijk is bij werken van den aard als het onderhavige, en anderendeels daartoe niet wel in de mogelijkheid zijnde, aangezien van verscheidene plaatsen de inteekenings-lijsten nog niet terug ontvangen zijn, zoo heeft hij dat plan moeten laten varen en blijft hem geen ander middel over om openlijk hulde te doen aan het welwillend lezend Indisch publiek, dan in deze weinige regelen zijne opregte dankbaarheid te betuigen voor de bereidwilligheid, door hetzelve aan den dag gelegd, om hem in staat te stellen tot de uitgave van dit werk overtegaan.

Deze uitgave laat zeker veel te wenschen over, doch men neme tijd en plaats in aanmerking en hetgeen, wat anders had moeten of kunnen zijn, zal gewis in de oogen van datzelfde welwillende publiek verschooning vinden.

Het doel waarvan de schrijver dezer Nieuwe Indische verhalen en herinneringen bij derzelver opstelling uitging is te bekend, dan dat hij gelooft noodig te hebben hierover nog eenigzins uitteweiden. Aangename verpoozing, door eene onderhoudende lektuur, gegrond op waarheidvolle schetsen der zeden en gewoonten van de verschillende volkstammen den Indischen Archipel bewonende, en gevolgelijk eene kennisverbreiding dier zeden en gewoonten, welke voor velen

in deze gewesten zoo nuttig kan zijn, ziedaar, hetgeen hij zich bij het vervaardigen dier Verhalen en Herinneringen steeds heeft voorgesteld, geloovende hij de gulle ontvangst, die zij steeds hebben genoten, te mogen beschouwen als een bewijs der gelukkige slaging van de daartoe door hem aangewende pogingen.

Dat die ontvangst en de ruime inteekening op dit werk den schrijver tot prikkel strekken om op het door hem ingeslagen voetspoor voort te gaan, zal wel niemand betwijfelen, en hij, zoo lang er nog bronnen te vinden zijn, welke hem de gelegenheid zullen verschaffen om in den hem gewonen trant waarheid en verdichtsel in één kleed zamen te weven, niet in gebreke blijven nog meerdere voortbrengselen zijner pen het licht te doen zien.

Mogen deze Nieuwe Indische verhalen en herinneringen hen, wien zij reeds bekend zijn, bij herlezing nog eenige aangename oogenblikken, en, die ze voorheen nimmer zagen, eene onderhoudende nuttige lektuur en verpoozing verschaffen, dan zullen de betrekkelijke wenschen vervuld worden van

DEN ERKENTELIJKEN SCHRIJVER.

Batavia,
den 30 *April* 1845.

I.

VERHALEN

UIT

VROEGEREN TIJD.

I.

SARA SPECX.

Batavia in 1629.

De tijd verandert veel.
Dr. Mises.

Het was een schoone Mei-avond. De klok sloeg negen ure. De poorten van het kasteel te *Batavia* werden gesloten, en de sleutels, volgens gebruik, den Opperlandvoogd overhandigd. Naauwelijks konden twee mannen, zich te lang in diens woning opgehouden hebbende, de landpoort bereiken om nog, vóór het sluiten, naar buiten te komen. Zij woonden in de naauw half volbouwde stad en wandelden stilzwijgend naast elkander over het groote plein buiten die poort, gingen door het hek op de steenhouwersbrug, werden dáár door de schildwacht, wie het verboden was na dat uur iemand van de bezetting door te laten, naauw opgenomen en als stadsbewoners herkend, en bevonden zich toen aan den ingang van de Prinsestraat, die regt op het stadhuis aanloopt. Bij het licht der obors (flambouwen), door twee slaven gedragen, bespeurde men een groot verschil in de gestalte dier wandelaars, niet wat de lengte betrof, want die was bijna gelijk, maar in den omvang hunner ligchamen. Zoo dik en rolrond als de een zich voordeed, zoo onderscheidde de ander zich door eene schraal-

heid, welke hem het voorkomen gaf van een gekleed wandelend geraamte. Beiden waren deftig naar den smaak diens tijds in het zwart gekleed, droegen een kort manteltje over den regterschouder en hadden groote spits toeloopende hoeden met breede randen op. Een degen met stalen gevest hing aan eene zilveren ketting hun op zijde. Statig en stilzwijgend bleven zij voortwandelen tot nagenoeg op de helft der Prinsestraat, wanneer de schrale het woord opvatte en dat zwijgen afbrak door te vragen: »Wel dokter Bontius! hoe maakt het uw patient? Mij dunkt, gij zijt heden avond vrij lang in het slaapvertrek van den Opperlandvoogd gebleven."

» Fameus, Fiskaal," was het antwoord; » fameus! een weinig koortsig --- maar toch --- de dyssenterie mindert dagelijks. --- Geen nood; --- ik help Zijn Hoog Edelheid naar de regelen der kunst en zal hem weldra grondig . . . . "

» Zeer wel Dokter! evenwel komt het mij voor, dat Zijn Hoog Edelheid sterk in krachten afneemt."

» Fameus! naar het ligchaam, maar niet naar den geest, Mr. van den Heuvel. Ik heb daarvan heden avond nog een staaltje gezien. Er schijnen geruchten te bestaan, dat die Javaansche dwarsdrijvers, die, geloof ik, nimmer onze vrienden zullen worden, ons nog niet met rust willen laten en de Keizer van *Mataram* een nieuw beleg wil ondernemen. Wel bekome het hem. Ik dacht dat hij in het afgeloopen jaar genoeg van ons kruid en lood geproefd had; --- maar zie, nu wil hij het nog eens wagen, ofschoon hij ondervonden heeft, dat ook wij de handen uit den mouw kunnen steken, als het er op aan komt. De generaal Koen moet intusschen stellige tijdingen gekregen hebben, want ik vond Zijn Hoog Edelheid in een druk gesprek met den serjant-majoor Verbeek en den geheimschrijver van der Lee. Zij hadden den platten grond van *Batavia* voor zich, en de Generaal wees met den vinger de zwakste punten aan,

die nog versterkt moesten worden. Hij raakte daardoor in vuur en maakte zich zoo driftig, dat ik vreesde, dat hij er onder bezwijken zoude. Fameus! doch geen nood, Fiskaal! ik help Zijn Hoog Edelheid naar den grond der. . ."

» Dat weten wij, Dokter! daarvan zijn voorbeelden genoeg; --- maar ik had wel gewenscht, dat gij uwe visite wat korter gemaakt hadt en bij ons in de achtergalerij gekomen waart."

» En wat zoude ik dáár gedaan hebben, Fiskaal! dáár waren geen zieken, of gij moest gewond zijn."

» Ik?" vroeg de Fiskaal verwonderd.

» Ja, gij of uw hart, dat wel hetzelfde is, (antwoordde de Dokter lagchende); fameus! door de pijl der liefde, die nog erger moet doordringen dan een Javaansche pieksteek. Maar om dat te genezen, Fiskaal! daartoe ben ik te oud, ik herinner mij niets meer van de praktijk van Dokter *Amor*, en buitendien, ik bemoei er mij niet mede, want dat zijn wonden, die zich nooit in den grond laten genezen."

» Gij schertst, Dokter, en wilt mij zeker niet gelooven; — maar waar is het; ik heb mij doodelijk verveeld."

» Doodelijk verveeld! wel fameus! en dat in gezelschap van die goede Mevrouw de Generaalse en van die lieve, engelachtige Sara? Hm, ik dacht dat gij een' witten voet bij haar hadt?"

» Mis, Dokter! mis; — ik ben het niet die zoo hoog in hare gunst staat aangeteekend. Mevrouw Koen was stil en ongerust, naar het scheen. De ziekte van haren echtgenoot bekommert haar en zij bemerkt wel, dat hij te veel zijne krachten inspant, om het nog lang op de been te kunnen houden. Sara was even afgetrokken; naauwelijks verwaardigde zij mij met een' flaauwen opslag harer schoone oogen, veel minder nog met een woord, en toen ik, om toch wat te zeggen, haar vroeg, voor wien zij die mooije muilen stikte, waarmede zij zich onledig hield,

was 't antwoord kort en spijtig: » Voor mij" — » En niet voor hem?" fluisterde ik haar in het oor, — doch toen hadt gij dat anders zoo lief gezigtje eens moeten zien. Zij kleurde, fronsde de wenkbraauwen en sloeg een' blik op mij die mij verpletterde. Gij weet, ik val anders niet zoo bleu bij de vrouwtjes; maar deze maal, — de duivel hale mij, Dokter! — was ik geheel uit het veld geslagen en wist niets meer te zeggen."

» Fameus! en wie is dan die *hem?*" vroeg dokter Bontius meesmuilende en met een gelaat, waarop het genoegen over des Fiskaals teleurstelling te lezen was.

» Kom Dokter! houd u niet van den domme, even als of gij niet weet dat het niemand anders is, dan die waaghals, die losbol, Kortenhoef, welke zich zoodanig bij haar heeft weten in te dringen, dat er geen plaatsje in haar hart voor een' ander overblijft. — Maar binnen kort hoop ik toch .... ik loer slechts op eene gelegenheid om hem ....."

» Kortenhoef! Kortenhoef! de Assistent, — de vaandrig van de burgerij? — wel man! dien ken ik; — van dien weet ik te spreken. Fameus! — Begrijp eens, toen de onzen in het afgeloopen jaar, den 20 September was het, geloof ik, — dien verwoeden uitval deden, waarbij de veldheer der Javanen *Tommongong* Boeraksa sneuvelde, moet hij er dapper op ingehouwen hebben, want onze burgers waren niet de achtersten. Maar ook hij werd gewond, en dat fameus! vat ge" — en dit zeggende bleef hij stilstaan en greep den Fiskaal bij den mantel om hem op zijn gemak te kunnen vertellen: » Ze bragten hem bij mij, buiten bewustzijn, zoo als ik meende, maar ja wel! hij had eene borstwond, die gaapte als een oven, en scheen gevoelig tegen eene Javaansche piek opgetornd te zijn. Fameus! dacht ik — dat is er nog een — die zal ik helpen, want ziet ge Fiskaal! dat was geen hart- maar

eene borst-wond en die laat zich van tijd tot tijd nog al genezen. Ik bevoelde, betastte de wond en wilde haar juist sonderen, toen hij mij in eens bij den arm greep, zoo ferm, dat die wel veertien dagen bont en blaauw bleef, en met eene stentors-stem uitriep: » Gij vermoordt mij kwakzalver!" — Fameus! begrijp eens: ik een kwakzalver, ik een moordenaar; — ik — de lijfarts van den Opperlandvoogd; stads opperwondheeler, ik *Medicinæ-Chirurgiæ et Artis Obstetritiæ Doctor!* gestudeerd, geëxamineerd, met de kap gepromoveerd op onze wereldberoemde Akademie te *Leiden;* — ik, een kwakzalver, — ik een moordenaar? Fameus! dat vergeef ik hem nooit."

» Ik kan toch niet merken, dat gij uwe wraak ver gedreven hebt, Bontius! — Hij is immers weêr hersteld en mij even mooi in den weg als te voren."

» Nu, nu, zoo erg meenen wij het niet; maar hoe weet gij, Fiskaal! dat Kortenhoef een goed oog heeft op Sara, en deze hem wel lijden mag? Indien er eene dergelijke betrekking tusschen hen bestaat, moet die nog wel zeer geheim wezen, ofschoon er nu een licht bij mij opgaat; — Hem! Fameus! — als dat waar was: de arme meid! het zou mij spijten, maar wie zich brandt...."

» Wel Dokter! wel Dokter, ik ben niet blind, zoo als gij schijnt te zijn, hoort ge; wat prevelt gij van branden? he! zij heeft zich niet gebrand; maar is verliefd tot over de ooren, en op dezelfden dag dat Kortenhoef u zoo onwaardig behandelde, die deugniet, zijn ook mij de oogen geopend. — Ik had het gevecht aangezien, — op een' afstand, — want digt bij, daar behoor ik uit den aard mijner betrekking, — niet te huis. Ik zag den vijand vlugten en ook de gewonden binnen brengen. Op een drafje liep ik naar het kasteel om Mevrouw de Generaalse gerust te stellen, en ontmoette Sara in de voorgalerij. Haar gelaat teekende de

grootste ongerustheid en met eene belangstelling, die mij niet weinig verwonderde, vroeg zij naar het gebeurde, doch vooral of er ook iemand gewond was; en toen ik haar den naam van Kortenhoef noemde, werd zij in eens doodbleek en viel flaauw op eene rustbank neêr. In het begin had ik medelijden met haar, maar toen ik de oorzaak van dit ongeval naging, liet ik haar aan haar lot over, riep hare slavinnen en liep verwoed de deur uit. Toen eerst begreep ik, waarom zij mij altijd zoo koel behandelde en onverschillig bleef bij al mijne pogingen om haar te behagen."

» Hm! Fiskaal! Kortenhoef is geen vriend van mij, — gij wel, dat weet ge, — en toch als ik alles op de keper beschouw, dan heeft Sara geen ongelijk."

» Hoe zoo Dokter! ik ben zoo oud nog niet, slechts 30 jaren en ik heb eene goede betrekking en....."

» Naar ik merk, ééne goede eigenschap, waarop niet veel jongelieden van dezen tijd kunnen roemen. Gij ziet, geloof ik, nooit in den spiegel, dat onmisbaar stuk huisraad voor zoo velen in onze dagen."

» En wat zou ik daarin zien, Dokter?"

» Niet veel! Fameus, Fiskaal! — een weinig borstelig rood haar, een lang baardeloos gezigt, hetgeen vrij sterk het kenmerk draagt hoe gij reeds in uwe jeugd, toen gij de kinderpokken hadt, wist waartoe de natuur ons nagels gegeven heeft; — een paar oogen klein en gluipend, en van eene kleur die moeijelijk te bepalen is -- zoo wat zeegroen met roode randjes, -- een neus zoo spits als een naald, en een kin, die binnen kort, als uwe tanden u adieu zeggen, wel met dezen in aanraking zal komen; -- en gaat ge dan op eenigen afstand van den spiegel staan, -- niets anders dan een paar spille beentjes, die schijnen te weigeren u langer te dragen. -- Hm! Fameus!" ging de Dokter voort, terwijl hij schaterde van

het lagchen, » als Sara u vergelijkt met Kortenhoef; -- bijna zes voeten lang, krullend zwart haar, een fijn besneden tronie met een paar fiksche knevels, die hij om de vingeren kan winden, -- een mannelijke baard, -- een vlug gestel en eene gestalte, die, bij mijn ziel! indruk te weeg brengt; ziet ge vriend! -- neem het mij niet kwalijk, dan kan ik haar geen ongelijk geven. En wat uwe betrekking aangaat, Fiskaal! Foei! -- Sints wanneer vraagt een meisje naar geld? Sints wanneer bekoort haar alléén rang en staat? -- Zij immers kent slechts de liefde, de eenige, trouwe, onverbreekbare, belanglooze liefde! Begrijpt ge Mr. van den Heuvel! en dat is nu al weder eene ziekte van het hart, die zich moeijelijk in den grond genezen laat. Hippocrates schreef, en met vrucht, zegt men, want de goede man wist het wel in zijne dagen -- daartegen eene *potio Sal. Mirab. Glaberi, quantum sufficit*, voor; -- maar thans, -- de tijd veranderd veel, -- helpt dat wonderzout niet meer, en het eenigst geneesmiddel is eene ruime dosis even trouwe, even belanglooze wederliefde. Of gij die nu....." en hij wierp een' spottenden blik op den Fiskaal, en haalde de schouders op.

Mr. van den Heuvel beet zich op de lippen en zweeg. Gansch niet gediend met die vriendschappelijke vergelijkende beschrijving zijns persoons en tastbare zinspeling op het doel, dat hij bij een huwelijk met Sara beoogde, namelijk om zich daardoor des te spoediger in de hoogte te werken, dacht hij bij zich zelven: dat zal ik u betaald zetten, Dokter! en spoedig ook --- maar fameus!

Hij zette derhalve de wandeling weder voort, en weldra kwamen beiden op het plein en tot op de graauwe steenen voor het bordes van het stadhuis. Hier hielden de burgers de wacht en waren, zoo uithoofde der geruchten die de Dokter zijnen vriend verhaald had, als door de nood-

zakelijkheid, waarin zich toen ieder bevond om zich tegen de verraderlijke listen en lagen der nog niet geheel onderworpene inlandsche bevolking te wachten, waakzamer dan gewoonlijk. De schildwacht liep op en neder, doch bij het schijnsel der lantarens de hem naderende personen ontwarende, hief hij, zonder hen aanteroepen, -- dat men toch in onze beschaafde dagen beleefdelijk, en nog wel tot driemaal toe, doen zoude, -- zijne piek in de hoogte en deed ze toen gevoelig en krachtig op het hoofd des Dokters nederdalen, die juist weder het gesprek wilde hervatten, doch, hierin nu verhinderd, onder zijn' gewonen uitroep: »Fameus!" wel drie voeten achteruitsprong, met behulp zijner beide handen, hoezeer met moeite, zijn' over de oogen gegleden hoed weder te regt zette en, verschrikt in het rond starende, zoo hard hij kon, schreeuwde:

» Fameus! Fiskaal! wat is dat?"

Deze lachte nu op zijne beurt, want hij kende de oorzaak dezer ruwe ontmoeting; -- een nieuw wachtwoord, dat eerst op dien dag, onder andere maatregelen van voorzorg, was uitgegeven.

» Fiskaal!" herhaalde Bontius nog eens, " wat beteekent dit?"

» Och! niets, dan eene gevoelige herinnering, of liever verbod, om het stadhuis niet te digt te naderen."

» Gij wist dus, dat . . . . ."

» Terug Dokter!" voegde hem nu de schildwacht toe, die hem inmiddels herkend had, » terug of ik doorrijg u."

» Fameus! en gij verzweegt dit voor mij, Fiskaal?"

Alvorens deze kon antwoorden, waren zij geheel omringd door al het wachtvolk, dat op den loer gezeten had, om toe te zien, wie toch wel het eerst de gevolgen van dit nieuw bevel zou ondervinden, en den goeden ronden Dokter nu niet weinig beet nam. Ook de vaandrig der wacht schoot toe. Het was Kortenhoef. -- Naauwelijks had Bontius hem in het oog of hij greep hem driftig bij den arm, scheen het gebeurde te vergeten, en sleepte hem, tot verwondering der aanschouwers, eenige schreden met zich voort.

» Wat wilt gij, heer Bontius?" vroeg Kortenhoef even verwonderd, » waartoe dat geweld?"

» Stil, vaandrig! stil! Fameus! wat hebt gij gedaan? jongenlief! wees voorzigtig; -- men loert op u -- gij hebt een' grooten vijand, gij zijt te ver gegaan, maar anderen moogt gij blinddoeken, mij kunt gij dat niet. Hm! een' Dokter een rad voor de oogen te draaijen, fameus! dat gaat niet, vaandrig! Sara is . . . . (en hij fluisterde hem een woord in het oor) en als dat ruchtbaar wordt, dan zijt gij, dan is zij, verloren. -- Begrijpt ge 't nu Kortenhoef! Fameus!"

Deze stond verstomd; zijn geheim, dat hij nog geheel verborgen waande; was dan verklapt of door scherpzigtige oogen ontdekt! Besluiteloos, als aan den grond vastgenageld, wist hij niet wat aantevangen, wat te doen.

» Dokter! beste Dokter!" riep hij in eens uit, » geef mij in Gods naam raad? Hoe zal ik het aanleggen?"

» Hm! Dokter, beste Dokter! Fameus! en dus geen kwakzalver?"

» Och Dokter! wat maalt u dat nog in de zinnen," antwoordde Kortenhoef, van bezorgdheid de handen wringende; » vergeet een woord, dat ik waarachtig niet meende, maar alleen in drift. . . . ik heb immers aan uwe kunst en hulp het leven te danken."

» Nu ja, 't is goed, jongenlief! ik vergeef het u en zal de oude koeijen maar in de sloot laten liggen, want genoeg ezels zullen naar u schoppen, als gij in het ongeluk komt, doch wees dan ook niet achterhoudend en stel vertrouwen in mij. Het is immers. . . . "

» Ik kan het niet ontkennen, heer Bontius."

» Welnu! beken het dan ook aan Zijn Hoog Edelheid, beroep u op zijne belofte aan uw ziekbed. Mogelijk vergeeft hij het u zoo wel als haar, en maakt u beiden nog gelukkig. Gij wilt immers door een huwelijk uw' misstap weder goed maken?"

» God geve het," antwoordde Kortenhoef, eene diepe zucht lozende, en omkijkende zag hij den Fiskaal, die op zijne teenen hem zoo digt mogelijk genaderd was, en zweeg. Deze evenwel had eenige woorden opgevangen, die, hoe onaaneengeschakeld ook, eene gedachte bij hem deden geboren worden, welke hem woedend maakte en een grenzeloos verlangen naar wraak deed opwellen.

Ook de Dokter bemerkte van den Heuvel's nabijheid, leide den vinger op de lippen, fluisterde Kortenhoef in: »Wacht u voor de geteekenden, fameus!" knipoogde daarbij, reikte hem de hand en wenschte hem een' goeden, rustigen nacht. Doch toen hij den hoek van het stadhuis, na ook den Fiskaal gegroet te hebben, wilde omgaan, om zich naar huis te begeven, greep de serjant van de wacht hem bij den mantel, en zeide, eerbiedig den hoed afnemende: »Dokter! daar gij toch zoo gelukkig geweest zijt, het eerste de kracht van het nieuwe wachtwoord te gevoelen, zult gij toch wel een paar kannen wijn, ter vervrolijking der wacht en om op uwe gezondheid te ledigen, over hebben?"

» Fameus! een paar kannen wijn? en dat na dien vriendelijken groet met de piek? Hebt geduld, mannen! tot dat gij eens ziek wordt, dan zal ik u uit loutere dankbaarheid *om niet* in den grond genezen, de schildwacht het eerst, en dat fameus! begrijpt ge? Eene goede aderlating, eèn once of twaalf bloed minder, zal zijn' arm wel eenige kracht ontnemen en anderen behoeden voor eene te gevoelige aanraking, verstaat ge?"

Lagchende ging hij zijnen weg en ook de Fiskaal begaf

zich, in diepe gedachten verzonken, naar zijne woning op de groote rivier. Hij knarste van kwaadaardigheid op zijne tanden en bromde in zich zelven: » te ver gegaan -- verloren — bekennen -- gelukkig maken -- huwelijk -- geteekenden. — Het is dan zeker, maar ook het uur der wraak nadert. Niet ongestraft zal ik die teleurstelling ondervinden, alleen dat huwelijk had mij kunnen helpen, der gunst van Zijne Hoog Edelheid kon ik niet ontgaan, spoedig was ik.... Neen! ongewroken laat ik mij niet hoonen. Hij of ik, — al ware het ook zij—al zoude het ook bloed kosten. Wreken zal ik mij."

Kortenhoef's gemoed was te vol om zich met de vrolijke stemming van het nog lagchende wachtvolk te kunnen vereenigen. Hij verzocht stilte, doch werd slechts schoorvoetend gehoorzaamd. Langen tijd liep hij in zijne wachtkamer op en neder, doch dàar werd het hem eindelijk te eng, te benaauwd. Haastig zocht hij de opene lucht, wendde zijne schreden naar het midden van het doodstille plein, rigtte een' vochtigen blik naar den helderen met sterren bezaaiden hemel en riep, ootmoedig de handen vouwende, uit: » Ja! aan zijne voeten wil ik het bekennen, nog morgen aan den dag. God! vermurw zijn hart. Gij toch hebt mijne gelofte gehoord. Gij toch kent mijn verbond met haar, die mij het dierbaarste is op aarde. Alleen haar geluk beöog ik, Almagtige! en moge, om dat te bereiken, het streng gelaat van den Opperlandvoogd door U opgehelderd worden en een straal uwer zachtmoedigheid in zijn binnenste nederdalen."

II

Ira furor brevis est.
(De gramschap is eene korte razernij).

Onze voorouders hadden eene goede gewoonte, die namelijk om vroeg op te staan en vroeg naar bed te gaan, vroeg te werken en vroeg te rusten, zoodat de werkzaamheden voor hen ten 7 uren begonnen en ten twaalve het rustuur sloeg. Dan aan het middagmaal en een middagslaapje. Gelukkige eeuw! zelden toch zag men in dien tijd na dat uur lange, bleeke, afgematte gezigten, zich als het ware in de galerijen der kantoren voortslepen, of geeuwende en gapende achter de lessenaars zich uitrekken. Geen wonder derhalve, dat men in een tijdperk, toen men zich den koelen morgenstond wist ten nutte te maken, reeds ten 7 ure des morgens toegang verkreeg tot den Opperlandvoogd en alle deuren zijner woning voor hem, die Zijn Hoog Edelheid spreken wilde, geopend waren.

Het was evenwel geen geringe taak in die dagen het gezag over het naauw ontkiemende Nederlandsch bezit in *Indië* te voeren; zwaar drukte het hem op de schouders, die er zich mede belast zag. Immers slechts dertig jaren waren er verloopen, dat sommigen waren Vaderlanders het denkbeeld bezielde om den toemaligen algemeenen met zoo veel regt gehaten vijand, den Spanjaard, zoo gelukkig weêrstaan in het Moederland, tot in zijne verstverwijderde bezittingen schade en afbreuk te doen, en het vuur der oorlogen en der vernieling over te brengen in die oorden, waar de bronnen gelegen waren, die hem veroorloofden de felste dwingelandij uit te oefenen. Reeds hadden talrijke scharen van onderneemzuchtige, doch tevens dappere en beproefde mannen zich vereenigd, en was

weldra de weg, die hen tot dat edel doel moest leiden, door hunnen moed en volharding gebaand. Geene hinderpalen werden geacht; geene beletselen waren onoverkomelijk, geene opofferingen te groot om *Neêrland's* roem in het Oosten te verspreiden, en der bevolking in het morgenland eerbied en achting af te dwingen voor eene natie, die door hare vijanden in het hatelijkst daglicht was afgeschilderd, en slechts als een hoop, hun goed geluk beproevende, zeeschuimers gemaald werd. Doch weldra ondervonden zij, wat éénheid van zin, wat moed en trouw, wat zelfstandigheid van karakter vermogen, -- en de Portugesche vlag week voor den dapperen leeuw, -- de Spanjaard ontvlood zijne klaauwen -- de Engelschen werden gevoelig gefnuikt in hunne hoop om zich ook in deze gewesten te vestigen: en tot in de verste oorden van den Indischen Archipel, tot op het vasteland van *Azië*, wapperden de drie Nederlandsche kleuren, en met ontzag staarden de grootste inlandsche Vorsten, de magtigste beheerschers van millioenen in slavernij gedompelde onderdanen, dat palladium aan van een klein aantal vreemden van wie zooveel krachtsbetooning uitging. Op de puinhoopen van een veroverd rijk, dat getracht had door verraad en ontrouw de ontluikende magt dier moedigen te knotten, doch duchtig gestraft, te laat zijne vrijheid betreurde en rouw voerde over zijn bestaan, verrees eene stad, eene sterkte, die de geesel werd van die magt, het spil waarom zich alles draaide, en tot op den huidigen dag de verblijfplaats is van hem, die met het oppergezag belast, het lot van die Koningen en Vorsten in handen heeft, en millioenen oosterlingen van verschillenden landaard, Godsdienst, zeden en gewoonten, na een tijdverloop van bijkans twee en eene halve eeuw, nog onder dat gezag vereenigt. Op die puinhoopen, - uit den modder die ze omringt, - in den mistwalm welke er over zweeft en de eerste stralen der zon verduistert, hief eene

wereldstad het hoofd om hoog en werd de bron van een' algemeenen handel, van de welvaart van duizenden en van den bloei van een landje, dat, nietig in omtrek, groot was door zijne daden. Ten tweedemale stond aan het hoofd dier naauw ontwikkelde magt, in de overzeesche gewesten van dien kleinen staat van *Nederland*, een man, wien, -- op een' twintigjarigen ouderdom zijn moederland verlaten hebbende, om ook zijner bakermat een offer te brengen en zijn leven harer welvaart te wijden, -- door ondervinding gerijpt, onvermoeid, geene hinderpalen bij zijn' eens begonnen arbeid konden afschrikken, maar die, zonder talmen doortastende, dáár waar hij vermeende zulks in het belang der hem aanvertrouwde taak te moeten doen, getoond had het in hem gesteld vertrouwen dubbel waardig te zijn; een man die was:

» *Koen* in zijn' naam en hart,
Koen in zijn heldendaden;--
Koen zelfs tot in zijn' dood
Met lauw'ren overladen;"

en die in zijne ondergeschikte betrekkingen reeds den manmoedigen geest had doen kennen, welken de natuur hem geschonken had. (Immers reeds toen leide hij den grond tot de uitbreiding des handels van de O. I. Compagnie tot naar *Persie* en in de Roode zee.) Een man, die tot algemeen' bestierder van den handel verheven, de boeken dier Maatschappij regelde en uitblonk door zijne diepe, doorziende kennis van zaken; die als President van *Bantam*, welke waardigheid hij tevens bekleedde, de onmatige eischen der Vorsten van dat land breidelde en hunne hoogheid fnuikte. Een man, die, in 1617 tot vierden *Opperlandvoogd* der Aziatische bezittingen benoemd, den zetel van het gezag, tot dus verre op het aan de magt der Portugezen ontwrongen eiland *Amboina* gevestigd, overbragt naar *Jakatra* en, na de bloedigste gevechten, in weêrwil der tot verijdeling zijner plannen strekkende vereenigde pogingen der Engelschen en Bantammers, den eersten steen leide van *Batavia* en hare sterkte;--die *Japara* gevoelig strafte voor den verraderlijken moord aan sommigen zijner onderhoorigen gepleegd;-- de trouwloosheid der Bandanezen door eene volslagene vernietiging voor eeuwig eindigde; en na alles, voor zoo verre de omstandigheden en de geringe magt, waarover hij beschikken kon, zulks gedoogden, op den besten voet geregeld te hebben, het roer van Staat aan andere handen overliet en in 1623 naar het moederland, dat zoo veel verpligting aan hem had, terugkeerde, om daar van zijnen zwaren arbeid uit te rusten en in de algemeene erkentelijkheid zijne belooning te vinden. Maar kort was die rust, want reeds in 1627 zien wij hem weder het oude tooneel zijns roems betreden, en op nieuw de teugels van het bewind opvatten om het gewrocht van zijnen moed, het kind zijns geduld, de naauw ontloken spruit zijner grootsche ondernemingen, van den rand des afgronds te redden, en *Batavia* nogmaals op te beuren uit het slijk, waarin het dreigde weldra terug te keeren.

Op last des keizers van *Mataram*, door *Tommongong* Boeraksa met een heir van honderdduizend Javanen belegerd, afgesneden van alle gemeenschap met de overige veel zwakker Nederlandsche bezittingen, gefolterd door hongersnood en gebrek, afgemat door de langdurige verdediging in een klimaat, hetwelk zoo velen onverwachts ten grave sleepte, hadden de inwoners dier nog niet geheel omwalde stad, had die naauwelijks uit den grond verrezene sterkte, het Kasteel, moeijelijk den verwoeden aanval van die duizenden kunnen wederstaan, indien zich niet in hun midden een man bevonden had, die door zijn doorzigt, door zijn' moed en beleid de hevigste pogingen zijner vijanden altijd wist te verijdelen en hen eindelijk dwong met schaamte en schande, met achterlating van on-

telbare dooden, waaronder ook hun veldheer, en van al hun geschut, terug te trekken en der nieuwe stad verademing te schenken. Dit alles was het werk van den onvergetelijken Jan Pietreszoon Koen, de held zijner eeuw, die in al zijn doen en laten, een vijand van praal en pracht, ingetogen, meer handelde dan hij sprak; -- die matig in spijs en drank, onvermoeid en onverdroten in den arbeid, zich in alles wist te redden; in alle voorvallen zijns levens nimmer om raad noch uitkomst verlegen was, en bemind door de goeden, gevreesd door de kwaden, door de stiptste regtvaardigheid, het helderste doorzigt en door zijnen persoonlijken moed den grondslag gelegd heeft, waarop zijne opvolgers voortgebouwd en de O. I. Compagnie tot het toppunt harer grootheid gebragt hebben. — In een woord, de grootste van alle Opperlandvoogden van *Nederland's Indië*, wien men geene gebreken toekende dan slechts één, en wel eene ligt ontvlammende, doch, helaas! niet zoo ligt uitdoovende gramschap, waardoor hij zich tot de grootste onregtvaardigheden, ja zelfs tot wreedheid liet wegslepen, en die eene vlek wierp op zijn anders zoo beminnenswaardig karakter, — eene vlek, welke onuitwischbaar in de geschiedenis van *Nederland's Indië* staat aangeteekend en geen menschelijk vermogen der vergetelheid ontrukken kan. Onbegrijpelijk is het, hoe iemand, zulk een edele inborst bezittende als de Opperlandvoogd Koen, in sommige gevallen zijns levens, kon overgaan tot uitersten, verre beneden de menschheid, en die den roem, welke hem onverwelkbaar kroonde, verduisterde. — O! hadde een traan der menschelijkheid die vlek voor het latere geslacht kunnen uitwisschen; — had het geheugen zich enkel het goede mogen herinneren, wat in zijn karakter gelegen was, en een' mantel kunnen werpen over een oogenblik, — over weinige dagen slechts zijns levens, waarin hij die gramschap zoo noodlottig botvierde, — om hem immer te kunnen hoog-

schatten als groot, en edel, en der dankbaarheid eener door hem ten bloei gestegen natie ten volle waardig! -- Maar, ach! ondoorgrondelijk is het hart des menschen, en onvolmaaktheid, helaas! zijn deel op aarde.

Van dag tot dag viel het den Opperlandvoogd Koen al zwaarder en zwaarder den last der regering te torschen. Hij had de zekere tijding ontvangen, dat de Keizer van *Mataram* op nieuw eene belegering van *Batavia* zou doen ondernemen en, het kostte wat het wilde, stellig voorgenomen had, de Nederlanders van dáár te verdrijven. — Gebukt onder de inspanning zijner ziel en sedert lang lijdende aan eene ziekte, die in *Indië* zoovelen de poorten der eeuwigheid opent, had hij, — niettegenstaande zijne ligchamelijke krachts-vermindering, nog even werkzaam met den geest als vroeger, (zoo als Dokter Bontius den vorigen avond te regt verhaalde,) — reeds in den vroegen morgen eene wandeling op de stadswallen gedaan, om de zwakste punten in oogenschouw te nemen en hunne versterking te bevelen. Afgemat kwam hij terug en vermoeid strekte hij zich op eene rustbank in zijn slaapvertrek uit, toen de Advokaat-Fiskaal Antonie van den Heuvel, na een' onrustigen slapeloos doorgebragten nacht, geheel bezield met het onderwerp zijner wraak, ordeloos gekleed, zich liet aandienen en om gehoor verzocht. Dadelijk werd het hem toegestaan, en binnen getreden wees hem de Opperlandvoogd met de hand een' stoel aan om zich te zetten, doch bleef zelf uitgerekt op zijne bank liggen, even met het hoofd den nederigen groet des Fiskaals beantwoordende. Deze echter, te vol van zijn hatelijk plan, te doordrongen van zijne boosaardige voornemens, bleef staan; plaatste zich aan Hoogstdeszelfs voeteneinde en sprak niet in den beginne, niet wetende hoedanig het gesprek aan te vangen, nu hij Zijn Hoog Edelheid in zulk een' afgematten toestand voor zich zag.

»Wat verlangt gij?" vroeg eindelijk de Opperlandvoogd, dat talmen moede.

»Uw Hoog Edelheid vergeve mij; — gaarne wenschte ik Uw Hoog Edelheid over een gewigtig onderwerp te spreken, doch, tot mijn innig leedwezen, zie ik, dat de staat uwer gezondheid u niet toelaat, zich te vermoeijen, en de gevolgen van mijn gesprek konden wel eene onaangename hevige aandoening bij Uw Hoog Edelheid te weeg brengen, hetwelk ik wenschte te vermijden. Ik verzoek daarom op eenen anderen tijd te mogen terugkomen, om Uw Hoog Edelheid iets, dat haar zoo na betreft, voor te dragen."

De huichelaar meende daarvan niets; hij kende de prikkelbaarheid van Koen's karakter en zijne zwakke zijden, en wist te wel, dat hij het regte oogenblik getroffen had.

»Spreek!" antwoordde de Opperlandvoogd, » en zij kort. Wat hebt ge te zeggen?"

»Ik vrees dat mijne voordragt Uw Hoog Edelheid heden zeer te onpas zal komen en uwe driften opwekken. Dien . . ."

»Onverschillig, Fiskaal! betreft het mij, zoo spreek en talm niet!"

»Niet zoo zeer Uw Hoog Geëerden persoon, Uw Hoog Edelheid!, dan wel de eer van uw huis. . . . "

»De eer van mijn huis?" riep de Opperlandvoogd, zich driftig oprigtende, uit, » en wie is zoo vermetel die aan te randen, wie durft die belagen? zeg!"

»Uw Hoog Edelheid heeft eene slang in den boezem gekoesterd, die met ondankbaarheid de weldaden beloont, die zij geniet.

»Eene slang? Fiskaal! en wie is dat?"

»Mijn geweten, mijn ambt zelfs, (prevelde deze binnen's monds, echter verstaanbaar genoeg voor Zijn Hoog Edelheid), leggen mij de verpligting op die te noemen en u te zeggen, dat Sara Specx zich. . . . ."

»Sara Specx, Sara Specx!" antwoordde de Opperlandvoogd Koen, zich met een' glimlach op het gelaat weder nederzettende, »wat heeft zij, een kind van 14 jaren, de dochter van mijn' vriend, die ik als staatsjuffer bij mijne gemalin geplaatst heb, wat heeft zij met uw geweten, met uw' pligt, met uw ambt te doen, Fiskaal! Foei! mij heeft het lieve meisje nimmer reden van klagen gegeven, en waarom gij dan? Nog eens, foei! Mr. Antonie!, ik weet wel, waar u de angel steekt en sedert lang heb ik bemerkt, dat gij een goed oog op haar slaat en misschien een stellig voornemen hebt, doch dat zijn huiselijke zaken, waarmede ik mij niet bemoei, en ik had gedacht, dat indien gij mij ooit eens over haar kwaamt spreken, gij een' anderen zoeteren toon zoudt voeren. Mogelijk dat ge, door ijverzucht verblind. . . . . "

» Neen, Uw Hoog Edelheid," waagde het de van kwaadaardigheid op zijne tanden knarsende Fiskaal Hoogstdezelve in de rede te vallen; en, een' stap voorwaarts doende, riep hij op eenen eenigzins oneerbiedigen, zelfs versmadenden toon uit. »Neen! die tijd is voorbij en mijne hoop vervlogen; Sara is verloren, niet alleen voor mij, maar ook voor ieder ander; --- de eerbare Jufvrouw Sara Specx heeft zich vergeten, en . . . ."doch verder durfde hij niet te gaan, want de Opperlandvoogd stond in eens op zijne voeten; krampachtig bewogen zich zijne handen; het bloed steeg hem naar het hoofd; het vermagerde gezigt ontvlamde van woede en met een stentorsstem donderde hij den Fiskaal toe. . .» En met wien? God beware u, zoo gij liegt!"

» Met Kortenhoef, Uw Hoog Edelheid!" antwoordde hij gedwee en ootmoedig, verschrikt door de woede, waarmede Koen hem aanblikte.

» Met Kortenhoef?, den Assistent? --- Onmogelijk Fiskaal! Bewijs, lasteraar! want niet ongestraft zult gij de eer van een onschuldig kind aan de kaak zetten

en haar in opspraak brengen; bewijs, zeg ik u, of mijne gramschap zal u verpletteren."

» Uw Hoog Edelheid overtuige zich zelve. Op het oogenblik zijn zij zelf op hare kamer bij elkander; --- indien . . ."

» Onmogelijk;" riep de Opperlandvoogd nog eens --- doch zijne gramschap niet meer kunnende beteugelen, greep hij gedachteloos den staf van kommando, die immer voor hem op tafel lag, vatte den sidderenden, doch inwendig van genoegen blakenden Fiskaal bij den kraag, sleurde hem voort en snelde, hoe krachteloos ook, het slaapvertrek uit, in de deur bijkans den goeden juist binnentredenden Dokter Bontius omverloopende, die, dadelijk bevroedende wat de oorzaak was dier driftige voortsleuring, den Fiskaal een' blik van verachting toewierp en onder een treurig, diep uit de borst komend: Fameus! den Opperlandvoogd op de hielen volgde.

Werkelijk waren de gelieven bij elkander. Pieter Jacobszoon Kortenhoef, die reeds in zijne jeugd zijne betrekkingen in *Amsterdam* verlaten had, om zijn geluk in *Indië* te beproeven, toen 27 jaren oud, had zich altijd doen kennen als een braaf en oppassend jongeling. Assistent in dienst der O. I. Compagnie, vaandrig der Bataviasche burgerij, vlug en werkzaam gedurende zijn' kantoortijd, dapper in oogenblikken van gevaar, welke zich toen zoo dikwerf voordeden, was hij door iedereen bemind en had zich de onderscheiding van den Opperlandvoogd en daardoor ook den toegang in Hoogstdeszelfs woning verworven, eene gunst, aan lieden van zijn' rang destijds weinig te beurtvallende. Hier ontmoette hij eene engel, indien het vergund is broze stervelingen bij de hemelingen te vergelijken; een meisje dat in eens zijne blikken boeide en hem voor het eerst een gevoel inboezemde, dat de bron is van zoo vele vreugde, van zoo veel heil, maar

ook, Helaas! dikwerf van zoo vele smart, van zoo vele droefheid. Ook hij was zoo gelukkig van eene zuivere, welgemeende wederliefde te verwerven. Sara Specx, eene onechte doch tijdens het huwelijk verwekte dochter van Jacques Specx, destijds als Ordinair Raad van *Indië* naar het Vaderland vertrokken, doch kort daarna teruggekeerd en den Heer Koen als Opperlandvoogd opgevolgd, had naauwelijks veertien malen het noodlottig uur harer geboorte kunnen vieren; nog had zij, zonder betrekkingen, ouderloos en als het ware aan vreemden overgelaten, geen vijftien zonnekringen zien voltooijen, en was als Staatsjuffer bij Koen's echtgenoote, die haar overigens moederlijk behandelde, geplaatst, toen het rampzalig oogenblik voor haar naderde, waarin zij aan de schandelijkste verguizing, aan de wreedaardigste mishandeling zou worden blootgesteld. De Natuur was mild omtrent haar geweest; rijkelijk had zij al hare gaven, zoo naar geest als naar ligchaam, over haar uitgespreid, en wanneer men in de naauw voltooide straten van *Batavia* eene ligtbruine gestalte, -- eenvoudig gekleed in *saija* en *kabaija*, met blinkend gitzwart haar, een gezigtje om te stelen zoo bevallig, en een paar oogen die geheel het gevoel, dat haar bezielde, liefde en zachtaardigheid, uitdrukten, --- zag zweven, dan riep ieder met bewondering uit: daar gaat de *schoone* Sara! Nederig, vriendelijk jegens iedereen, won zij aller harten: de ouders stelden haar ten voorbeelde aan hunne dochters; hare speelnooten konden haar dit niet benijden, want daartoe was zij te lieftallig, en de jongelingen wierpen menigen heimelijken blik op haar en dachten: O! mogt zij mijne vrouw worden! Doch, hoe jong ook, reeds had zij de liefde leeren kennen; haar hart was reeds veroverd, luid had het geklopt bij de eerste ontmoeting met Kortenhoef: en toen hij later stoutmoediger geworden, haar zijne vurige liefde had bekend, eeuwige trouw gezworen en

haar om wederliefde gesmeekt, toen had ze lispelend: »Ja, ja!" gezegd -- »voor eeuwig de uwe en alleen Gij! gij! "--- en innig en opregt was zij aan den schoonen dapperen jongman gehecht

Even als de Advokaat Fiskaal een' door haat en zucht naar wraak veroorzaakten slapeloozen nacht had ondervonden, zoo ook waren de lange nachtelijke uren voor Kortenhoef te traag en te slepend voorbijgegaan, en zijne wacht was hem nooit zoo onaangenaam, zoo lastig geweest dan op dien nacht. Vurig had hij alle oogenblikken uitgezien naar den dagenden morgenstond, want een onbeschrijfelijk verlangen doorwoelde zijne borst. Hij haakte naar eene ontmoeting met zijne Sara; hij hoopte op een vertrouwelijk gesprek met zijne geliefde, om daarna met hare toestemming een hem door de dringende omstandigheden, waarin zij zich beiden bevonden, heilig geworden voornemen ten uitvoer te brengen. Naauwelijks dan ook schemerde slechts een flaauwe tint aan den Oostergezigteinder, -- naauwelijks zag men een' zweem van licht, of Kortenhoef dankte zijne wacht af, begaf zich naar huis, verkleedde en spoedde zich naar het kasteel om zijne beminde reeds vroegtijdig te kunnen spreken. Welstaanshalve echter kon hij niet vóór 7 ure de woning van den Opperlandvoogd binnentreden en slenterde dus onrustig, vol gepeins, zoo lang tot dat het uur sloeg, in de nabijheid op en neder. Doch de laatste klokslag trilde nog in het luchtruim, toen hij, die woning omgaande, een achterpoortje insloop en op Sara's kamerdeur klopte, juist op het oogenblik: dat van den Heuvel de lange binnengalerij doorging om zich naar den Generaal Koen te begeven, en daardoor als het ware getuige werd zijner geheime poging om haar te ontmoeten. Sara zat, zoo even het bad verlaten hebbende, in een wit morgengewaad, met de haren los op een' om den hals geslagen doek over de schou-

ders hangende, op een' stoel, zoo als het scheen, diep in gedachten verzonken, toen Kortenhoef, na het hooren van een zacht » binnen" de kamer intrad. Verbaasd staarde zij hem eenige oogenblikken aan, als verwonderd over zijne stoutmoedigheid, liep hem te gemoet en riep hem toe:

» Pieter! beste Pieter! gij waagt te veel, -- op dit uur?"

» Niets te veel, lieve Sara, als het uw geluk betreft."

» Maar Pieter! indien men u hier zag, wat zoude men zeggen? De Generaal zou mij verstooten; zijne gemalin mij verachten, en wat zou er dan van mij, die eenig en alleen op de wereld sta, worden? Ik was verloren, voor altijd verloren. Gij kent mijnen toestand, het lot dat mij over het hoofd hangt, en waarom dan door uwe onberaden stappen dat nog te verzwaren? Het is onverantwoordelijk dat gij zoo loszinnig handelt. Ga heen Pieter! vóór men u ziet, ga heen, spoedig," en de tranen van wanhoop biggelden langs hare schoone wangen.

» Sara!" sprak Kortenhoef, in wiens mannelijk oog een traan van hartelijk medelijden parelde, » Sara!" sprak hij vol gevoel: » de Hemel zij mijn getuige, dat ik u geen leed wil aandoen, geen verdriet berokkenen. Reeds te veel heeft mijne onbezonnenheid u tranen doen storten en uwe gezondheid ondermijnd; --- reeds te veel hebt gij uw zielenleed voor mij verborgen gehouden. Kondet gij in mijn hart lezen, dan zoudt gij zien, dat alleen bezorgdheid voor u het mij doet wagen, zoo vroeg, op dit uur, in uwe kamer te treden, want. . . ."

» Wat is het dan, Pieter!" antwoordde zij, hem liefelijk, teeder aanblikkende. Niemand toch weet het nog."

» Gij vergist u, Engel. Gisteren avond sprak ik Dokter Bontius, uw' huisarts, op mijne wacht, die mij ronduit verklaarde, wat hij vermoedde, en tevens waarschuwde mij te wachten voor den » geteekende," en hij bedoelde den Fiskaal van den Heuvel die bij hem was; want dat deze

een oog op ons had, en slechts loerde op de gelegenheid om ons te verraden. Hij schijnt onze vijand te zijn. Ook raadde de Dokter mij aan, om alles zoo spoedig mogelijk aan Zijn Hoog Edelheid te bekennen."

»Neen, in Gods naam! nog niet --- Pieter! nog eenige dagen geduld, nog slechts eenige etmalen uitstel. Ik kan mij nog niet aan de gedachten gewennen, --- want ik ken het karakter, dat zoo ligt opbruist, van den Generaal en vrees alles, --- dat die brave lieden, die mij liefhebben en koesteren, als waren zij mijne eigene ouders, mij zullen verachten en als eene verworpeling beschouwen. Lieve Hemel," riep zij, de handen wringende, »welk een lot hebt gij mij beschoren. Gij waart het dus Pieter! wien die ellendige Fiskaal bedoelde, toen hij mij gisteren avond zoo valsch in het oor fluisterde: »En dus niet voor hem!" O! die hatelijke mensch, ik veracht hem te veel! om...."

»Gij zijt een weinig onvoorzigtig geweest, beste meid! beter ware het, dat gij van den Heuvel vriendelijker behandeld hadt. Doch ik wil u geen verwijt doen."

»Hoe konde ik zulks, gij weet hoe ik u bemin, hoe ik u alleen liefheb en slechts om u denk. Hoe kon ik een goed woord over hebben voor een' hatelijken indringer, die mij dag en nacht met zijne laffe vleijerijen vervolgt, en voorgeeft dat zulks den Generaal welkom en aangenaam is. Maar niet te haastig, Pieter --- nog eenige dagen en gij moogt... want ik wanhoop."

»Houd goeden moed, Sara --- wanhoop niet --- nog is niet alles verloren. De Opperlandvoogd is mij genegen;— Mevrouw bemint u als haar eigen kind. Nog is er hoop. --- Kom, werpen wij ons aan hunne voeten --- bekennen wij onzen misstap; waarom langer gedraald? Mogelijk is het nu nog tijd; binnen weinige dagen, binnen weinige uren kan men ons vóórzijn en dan... Sara, dan zijn wij voor

altijd ongelukkig. Immers,"--en teeder omhelsde hij haar en trok haar aan zijne borst, »in dat heilig uur, toen gij het volste vertrouwen in mij steldet,--toen gij mij alles, alles opofferdet,--in dat uur heb ik voor den Almagtige beloofd, en die belofte heden nacht onder den reinen sterrenhemel herhaald, uw echtgenoot te zullen zijn, wat er ook gebeure, en voor u te zorgen, als hadde de kerk onzen geheimen band reeds ingezegend;---en ook gij--gij beloofdet stille berusting in uw lot, liefde en vooral gehoorzaamheid aan mij, dien gij van dat oogenblik als uwen echtgenoot wildet beschouwen,--en nu--nu ik den eersten, den meest gevreesden stap wil doen tot uw geluk, nu ik u wil vrijwaren voor de verachting der menschen en u in aller oogen wil eeren, hoe veel het ons ook kosten moge en misschien mijn eeuwig ongeluk berokkenen, nu wederstaat gij mij en wilt mij weêrhouden om te vergoeden, wat in dat oogenblik...."

»O! herinner mij dat oogenblik niet Pieter! het knaagt mij als een worm aan het hart, en geen' gerusten dag, geen' slaaprijken nacht heb ik sedert meer beleefd. Rusteloos breng ik den tijd door, en de gedachte alleen aan het uur der ontdekking doet mij beven;--koortsige rillingen overvallen mij en het koude zweet breekt mij uit, als men mij aanziet. In ieder zie ik een' verrader, een' aanbrenger--een ieder jaagt mij schrik aan. Alleen de hoop op uwe standvastige liefde, de hoop, dat als ik eenmaal moeder ben, (en dat oogenblik nadert met rassche schreden,) mijn kind niet vaderloos wezen en een heilige band ons openlijk vereenigen zal, heeft mij in mijne diepste ellende ondersteund, en Mevrouw's scherpe blikken, haar herhaald dringend aanstaren,--want zij begint, geloof ik, achterdocht te voeden,--doen verdragen. Maar nu--nu," en zij stikte bijna in hare tranen;--»ook dat nog en zoo onverwachts,--zoo onvoorbereid;--neen Pieter! neg

een paar dagen geduld tot dat ik kalmer, gelatener ben,--in 's hemels naam--ik ben te angstig--nu--heden--heden--niet."

»Sara! Sara! lieve Engel! bedenk u wel;--een langer uitstel is onmogelijk,--onmogelijk, zeg ik u..... om onzer liefde wille, bid, smeek ik u"--en hij wierp zich voor haar op de knieën;"--»om het pand onzer liefde, dat gij onder het hart draagt en voor wiens geluk gij bij God verantwoordelijk zijt, bedenk u--nog is het niet te laat."

»Nu dan! *in den naam van Hem*, die in onze ellende alleen onze toeverlaat kan zijn, *in zijn' naam*, Pieter! onderwerp ik mij aan het harde lot, dat wij helaas! voor oogen hebben;"--en zij sloeg de teedere armen om zijnen hals, kuste hem vurig en verborg het schaamtevolle hoofdje op zijne borst; en beider tranen van aandoening en innige verknochtheid vloten te zamen en reinigden en louterden voorzeker in het oog van Hem, die alles weet en ziet, de bron huns ongeluks--de vurige onveranderlijke liefde, die hen bezielde. Gewis op dien stond juichten in hooger sfeeren reiner wezens voor den troon van den Almagtige en verheugden zich, dat de ingeschapen gloed, die een' menschelijken misstap kan te weeg brengen, niet het eeuwig verderf berokkende van twee, wel schuldige doch berouw hebbende, onsterfelijke zielen. Lang duurde hunne omhelzing;--nokkende staarden zij elkander met weemoedige oogen aan, en reeds wilde Kortenhorf zich uit hare armen losscheuren en naar het spreekvertrek van den Opperlandvoogd snellen, in de hoop van hem dáár te ontmoeten en hunnen misstap te bekennen, toen op ééns de kamerdeur met eene woedende kracht werd opengeworpen,--en op den dorpel stond een schraal, ziekelijk man, van meer dan gewone lengte, met een bleek uitgeteerd gelaat, dat echter nu van woede kleurde, diep in het hoofd staande oogen, welke vlammende blikken van gram-

schap schoten, gekleed in een geel damasten wambuis, een fijne lub of kanten kraag om den hals en een wijde zwarte broek met veelkleurige linten en strikken aan;--en die man was....Jan Pietersz.oon Koen, Opperlandvoogd van *Nederland's Indië*, pleegvader van Sara, beschermer van Kortenhorf!.. en achter hem stonden eenige hellebardiers, die slechts op zijne bevelen wachtten om hunne prooi te grijpen, welke de hoonend lagchende roodharige Fiskaal zeker was dat hem niet zoude ontgaan; terwijl de bedrukte Bontius, de oogen vol tranen nederslaande, niet kon nalaten een zacht maar weemoedig: Fameus! van zijne lippen te doen vloeijen.

De gelieven waren als verpletterd, de schrik benam hun de spraak, en als standbeelden elkander al inniger en inniger omhelzende, als gevoelden zij dat hun lot van nu af onafscheidbaar was, staarden zij den Opperlandvoogd aan, die hen weldra met eene donderende holle grafstem uit hunne bedwelming als het ware in het leven terug riep, en toevoegde: »Schande over hen die mij tot schande maken;--mijn vloek over den ellendigen verleider,--mijn vloek over haar die de eer van mijn huis bezoedelde!—Wraak,—gestrenge wraak over uwe schuldige hoofden!"

»Vergeving, vergeving" riepen beiden, zich van elkander losscheurende en aan zijne voeten werpende;--»vergeving, Uw Hoog Edelheid!—geen vloek die ons voor altoos zou vernietigen!"

»Neen eervergetenen! geen vergeving, maar de wraak der wet over uwe hoofden reinige de smet mijn huis,—mijner eer — aangedaan!...Fiskaal!"

Deze schoot toe, doch eer hij de hand naar Sara kon uitstrekken, stootte hem Kortenhorf uit den weg, greep de regterhand van Koen, bragt die eerbiedig aan zijne lippen en mannelijk het hoofd omhoog heffende, sprak hij:—»Niet op haar, niet op die onschuldige dale uw

toorn, Uw Hoog Edelheid! maar op mij die alleen de schuld draag harer schande. Reeds lang beminden wij elkander; reeds lang koesterden wij het denkbeeld en hadden het stellige voornemen opgevat, uwe en uwer gemalin's toestemming tot ons huwelijk af te smeeken, toen het vuur des oorlogs mij te midden mijner wapenbroeders riep en daardoor het uitstellen van dat verzoek noodzakelijk werd. — Nog was zij niet gevallen. — Nog stond zij rein daar voor het oog des hemels en der menschen. — Maar smartelijk waren voor haar de uren, die zij doorbragt zonder mij te zien, zonder mij te kunnen ontmoeten. Uw Hoog Edelheid kent het deel, dat ik in den hevigen strijd op den 20sten September nam; -- hoe gelukkig ik was in persoon den zoon van den *Tommongong* Boeraksa neêr te vellen; doch duur moest ik dat geluk koopen. Eene diepe borstwond bragt mij aan den rand des grafs, kluisterde mij aan mijne legerstede, en verwijderde mij gedurende twee lange maanden van haar, die dag en nacht, naast God, mijne eenigste gedachte was. — Het uur des wederziens was ons noodlottig. -- Ik vond haar alleen. Verrukking, liefde, zuivere liefde straalde uit hare oogen; de eenzaamheid, de vreugde, de bedwelming onzer zinnen verblindden ons, -- wij vergaten ons zelven; doch ook in dat rampzalig oogenblik -- in dat wrange liefde-uur, wierpen wij ons demoedig ter aarde, smeekten God en Uw Hoog Edelheid om vergeving, riepen den Almagtige tot getuige van den heiligen band, die ons voor zijn alziend oog vereenigde, en zwoeren elkander eeuwige trouw! Stoot ons niet van u af, Uw Hoog Edelheid! schuldig maar berouwvol smeeken wij om uwe toestemming tot ons huwelijk, om onzen jeugdigen misstap te vergoeden. Laat haar, die voor uwe voeten kruipt en die gij als een kind bemind hebt, niet te vergeefs op uw mededoogen hopen; stort hem niet in het verderf, wien gij eens beloofdet een vader te zullen zijn. Onvergetelijk is

mij het oogenblik, waarin Uw Hoog Edelheid zich verwaardigde mij aan mijn ziekbed te bezoeken, mijn' betoonden moed te prijzen, en beloofde mijn verder lot ter harte te zullen nemen. Dat oogenblik is daar, Uw Hoog Edelheid! matig uwe gramschap en zegen hen, die u als uwe kinderen beminnen, als hunnen vader eeren zullen en dankbaar zich nogmaals aan uwe voeten werpen, overtuigd, dat gij hun dien zegen, die vergeving niet onthouden zult!"

Geen spoor van aandoening kwam op het strakke gelaat van den Opperlandvoogd; zijne blikken waarden gramstorig in het ronde. De lange magere regterarm hief zich langzaam in de hoogte, en met den in de hand beknelden staf van kommando op de knielenden wijzende, riep hij nog eens, even verwoed als te voren, uit: »Neen! geene vergeving — geen zegen -- geen huwelijk -- maar wraak — wraak voor de schande mijns huizes — voor de geschonden eer mijns persoons! Bij God zal ik het verantwoorden. — Hellebardiers! neem hen gevangen — Fiskaal! doe uw' pligt!" — en haastig verwijderde hij zich uit hun midden.

De Hellebardiers sprongen toe, knevelden de ongelukkigen en leiden hen naar de gevangenis. Meesmuilende en innig vergenoegd lagchende volgde de Fiskaal, doch de Dokter, op wien dit tooneel een' diepen indruk achterliet, schoot hem op zijde en fluisterde hem in het oor: »Fameus! Satan! gij hebt uw doel bereikt, maar denk er om, dit oogenblik zal u nog eens op het geweten branden als het vuur der helle, waar gij t'huis behoort, begrijpt ge, Fiskaal! Fameus!"

III.

Neen, weêrhou; in 't bang verdriet,
Meisje lief! uw tranen niet;
Laat ze vrij uw koontjes vlekken;
Waartoe zou u 't blosje strekken?
Uw verlokkend schoon verdween,
Zonder onschuld is er geen.

TOLLENS.

Het stadhuis, dat thans als een der grootste gebouwen in *Batavia* pronkt, bestond in 1629 nog niet. Eerst in het begin der XVIII eeuw is dat gebouwd, den 25 Januarij 1707 begonnen en den 1 Julij 1710 voltooid. Op dezelfde plaats echter, waar het tegenwoordige staat, was tijdens ons verhaal een gebouw tot het zelfde einde bestemd, ofschoon kleiner van omtrek, en daarin werden alle geregtszaken verhandeld. Eenige dagen waren na de gevangenneming van KORTENHOEF en SARA vervlogen, toen men op een' morgen in dat stadhuis eene grootere drukte ontwaarde, dan gewoonlijk. De wacht was nu niet aan de burgerij, maar aan een gedeelte der bezetting van het kasteel opgedragen. Onze goede, algemeen geachte en door zijne bekwaamheden en dienstvaardigheid hooggeschatte Dokter BONTIUS liep onrustig op het bordes op en neder, en scheen in eene hevige gemoeds-gesteldheid. Zijn anders zoo opgeruimd gelaat, waarmede hij gewoonlijk ieder' vrolijk aanblikte, stond betrokken en hoe vaak ook zijne rolronde, korte gestalte en rond gezigt den lachlust van menigeen opwekte, waagden de militairen het op dat oogenblik niet hem tot het voorwerp van spotternij te maken. Hoe bedrukt hij ook was, kon hij zich evenwel niet onthouden, door nieuwsgierigheid gedreven, van tijd tot tijd het oor te leenen aan de gesprekken van het wachtvolk, die voornamelijk liepen over de moeijelijkheden gedurende

het beleg in het vorige jaar ondervonden. Menig roemrijke daad, in vergetelheid gezonken, werd opgehaald, menige onbeloond geblevene onverschrokkenheid te berde gebragt, doch inzonderheid trof hem het verhaal van de manmoedige verdediging der kleine redoute: *Het Maagdelijn*, in het zuidelijkste gedeelte der stad in den nacht van den 20 October. » Ja!" zeide er een » sergeant HARMSSEN heeft zich daar dapper verdedigd, maar meer eer dan voordeel behaald."

» Beide kwamen hem ook niet toe," -- klonk het antwoord, » want, zoo als ik gehoord heb, is het de bosschieter KLAASZOON DIEDERIKS geweest, die de list verzon, waardoor de vijand de vlugt nam."

» Daar weet ik van te spreken," nam een derde het woord, » want ik was er bij; maar ik moet u zeggen, PIETERSEN! dat, ofschoon gij ook eene goede portie schepels gort op hebt, gij echter nog verduiveld dom gebleven zijt. Wel jongenlief! weet ge dan nog niet, dat wij, arme drommels! zelden verkrijgen wat wij verdienen, of het moest met den stok zijn, en anderen met onze veeren pronken. Maar laat u daar geen grijs haar over groeijen; dat zijn wereldsche zaken, waaraan gij of ik toch niets veranderen kunnen, maar ons zoetjes onderwerpen moeten tot dat wij eens in de gelegenheid komen om het ook te doen, en dan zullen wij zijn even als de rest. Het *mijn* voorop --het *dijn* gaat me niet aan. Doch om op de redoute terug te komen; wij waren met vijftien mannen daarin. De vijand viel razend op ons aan en in zulk een aantal, dat wij de handen vol hadden. Kruid en lood waren op. De sergeant wist geen' raad. -- » Wacht!" riep KLAASZOON DIEDERIKS, » ik zal ze wel helpen, die satanskinderen!" en in eens vloog hij naar beneden, doch kwam dadelijk weder boven met eene provisie, die hij de Javanen op het lijf wierp. -- Deze riekten dit eer nog, dan zij het voelden, -- kozen,

zoo hard zij konden, het hazenpad en scholden ons uit dat het een lust had. »*Tjisch*," riepen zij, »*binatang Hollanda Tjisch, andjing Hollanda, bakalaij dengan ....*" (1)

» Wacht naar buiten!" riep de schildwacht.

» Fameus!" riep de Dokter.

De soldaten, in hun gesprek door dien uitroep gestoord, vlogen op en het bordes af, schaarden zich in twee gelederen en presenteerden het musket, want een twaalftal net gekleede hellebardiers duidden de aankomst aan van Zijn Hoog Edelheid Koek, die, gevolgd door 25 musketiers met brandende lonten, zich naar de Nieuwpoort begaf om de nieuw aangelegde werken te bezigtigen. Deze gewapende voorzorg was niet overbodig voor zijnen persoon, want meermalen had men getracht hem om het leven te brengen en alleen aan die waakzaamheid was het te danken, dat hij het gevaar van door eenige Bantammers, die opzettelijk daartoe in vruchtpraauwen gezonden waren, overvallen en vermoord te worden, ontsnapt was, toen hij in het vorige jaar een avondbezoek bij het hoofd der Chinezen afleide.

Dokter Bontius, dien wij tot dus verre alleen in zijne geneeskundige betrekking kennen, maar die tevens lid van den Geregts-Raad was, groette den Opperlandvoogd zeer onderdanig, en begaf zich toen naar de geregtszaal, waar hij den Advokaat Fiskaal, achter een' berg papieren als begraven, reeds werkzaam vond.

»Fameus!" riep hij -- »Fiskaal! al bezig? Ik merk wel dat de zaak u ter harte gaat, -- maar evenwel -- God geve u eene ruime dosis gematigdheid; uw ijver belooft mij niet veel goeds voor die ongelukkigen. Ik hoop toch niet, dat gij al die papieren bij het proces van heden noodig

(1) Die Hollandsche beesten — Tjisch, — die Hollandsche honden, vechten met.....

hebt? Ik bedoel om een' eisch te doen in de zaak van Kortenhoef en Sara Specx."

» Nog meer dan dat!" antwoordde van den Heuvel grijnzende zonder op te zien, maar ijverig in die papieren zoekende en snuffelende, » ik schiet te kort. Het oud Romeinsch -- ons Hollandsch regt -- niets baat mij -- niets geeft mij voldoend licht. -- Waarachtig!" ging hij voort, den Dokter in eens aankijkende, » ik ben een vroom Christen, maar in dit geval wenschte ik dat wij Mahomedanen waren, dan zou ik het gemakkelijker kunnen vinden."

» Ho! ho! Fameus! -- wensch voor u zelven -- als het u belieft, voor mij... ik dank u wel. Ik heb aan mijne huisplaag genoeg, - die kan mij het leven zuur genoeg maken. -- De hemel beware mij dat ik er vier had, zoo als een regtgeloovig Muzelman; -- ik wist mij niet te bergen en ook u wensch ik ze niet toe, want ik twijfel er aan of gij ze wel in orde zoudt kunnen houden. Begrijpt ge Mr. Antonie .... vier vrouwen! -- 't is om van te beven -- Maar gij meent het immers niet?"

» Zeker Dokter!"

» Fameus! Mahomedaan? welk een wensch en dat van een vroom Christen, zoo als gij u zelven noemt," en hij schudde het hoofd. » Goed dat D. Abrahamus de Roij het niet hoort; hij zou u den volgenden zondag kapittelen manlief! Fameus! dat de lappen er afvlogen, en waarlijk hij zou gelijk hebben, -- want regtzinnig is uw wensch niet. Maar, in ernst, zoude het u helpen, indien gij een *Muzelman* waart?"

» Gewis, want dan zoude de *Koran* mij den weg aanwijzen, dien ik heb in te slaan."

» En wat zegt dan dat boek van den valschen Profeet, in wien gij zoo veel vertrouwen schijnt te stellen, in het geval eener misdaad, indien gij het zoo noemen wilt, -- want ik denk er menschelijker over, -- gelijk die onzer ongelukkigen?"

» Dat men ze," hervatte de Fiskaal barsch, » in den grond moet begraven tot aan den hals en ieder voorbijganger ze met steenen werpen, tot dat de dood....."

» Afschuwelijk! Fameus! ik hoop toch niet dat gij uwen eisch op die leest wilt schoeijen?"

» Mogelijk -- niet veel minder ten minste -- u, die in den Raad zit, kan ik het vooraf reeds zeggen....."

» Wat eischt gij dan, Fiskaal?"

» Onthalzing voor *Kortenhoef*."

De Dokter verbleekte. » En voor Sara?" vroeg hij.

» Het steken in eenen zak, en verdrinken."

» Fameus! Monster!" riep Bontius, verschrikt terug deinzende, » ik heb mij dan nimmer in u vergist, wreedaard! wilt gij aldus uw' haat en nijd op die onschuldigen bot vieren en uwe wraak koelen? Is dat de handelwijs van een' Christen, die zijn' evenmensch lief moet hebben? Is het zijn schuld, dat Sara hem liever zien mag, dan uw pokdalig, venijnig aangezigt? Is het haar schuld en volgt zij niet den drang der Natuur, dat zij den braven, dapperen jongeling, die zoo innig aan haar gehecht is, meer bemint dan het leven? -- Foei! schaam u; -- nimmer geef ik mijne stem tot zulk een onregtvaardig vonnis; nimmer zal ik het gedoogen dat gij hen wreedaardig in het verderf stort. -- Genoeg reeds dat zij openlijk ten toon gesteld, met schande en oneer overladen worden, en wilt gij hen nu ook nog het leven moeijen? gloeit er dan niets dan wrok, en geen aasje menschelijkheid in uw binnenste? -- Zonder uwe lastertong, -- zonder uwe venijnige inblazingen toch, zoude de Opperlandvoogd wel tot lankmoedigheid geneigd en een huwelijk een goed einde aan deze zaak gemaakt hebben. -- Maar nu..... God beware ons! welk eene onregtvaardigheid; -- Monster! -- ik wasch mijne handen in onschuld; fameus! nimmer krijgt ge mijne stem, verstaat ge Fiskaal?"

» Mij geheel onverschillig," antwoordde deze koelbloedig. » Gij zijt de eenigste niet die beslist, — de meeste stemmen gelden; — u de rol van Pilatus, zoo gij wilt, maar onderteekenen zult gij, want het is de wil van den Opperlandvoogd, en dien te wederstaan, op mijne beurt: Fameus! verstaat ge Dokter?"

Bontius barstte van inwendigen toorn. De deur der geregtszaal ging open en Pieter Vlak, de voorzitter van den Raad, trad binnen. Zijn kaal hoofd, langwerpig bleek gezigt, lange gestalte en zwarte kleeding gaven hem het voorkomen van een' verkondiger des doods, en schrikten ieder' van den omgang met hem af. Zijne temerige spraak, steeds met de zoetste en godvruchtigste woorden doorspekt, boezemde weinig vertrouwen in, en algemeen was hij bekend als een valschaard, een huichelaar en te willige dienaar van de luimen der Opperlandvoogden. In zulke handen kon het lot der ongelukkigen gemakkelijk voorspeld worden en was vooraf reeds zoo goed als beslist. De kapitein van 't Kasteel, Deutekom, later landvoogd van *Amboina*, de schepenen Drent en Ertman volgden hem en waren, even als Dokter Bontius, leden van den Raad. Weldra namen zij hunne zitplaatsen in, de vergadering werd, onder de aanroeping Gods! geopend, en den Advokaat Fiskaal gelast de gevangenen te doen binnen komen.

Daar verschenen die gelieven, die ongelukkige gelieven geboeid en vernederd voor eene regtbank, waarin slechts één hart voor hen klopte; — daar verschenen zij, te midden hunner hardvochtige bewakers, voor regters, van wier regtvaardige beoordeeling hunner zaak zij niets te hopen hadden, want de voorzitter was, zelfs tegen zijn beter weten aan, met een geweten dat zich door niets liet binden, de vuige slaaf van den wil des Opperlandvoogds. Verblind door de magt, welke deze bezat, durfden ook de Raden dien wil niet wederstreven en de eischer R. O.

smaakte een genoegen, dat geen pen beschrijven kan;— een helsch genoegen, dat hij gedurende het pleidooi niet kon ontveinzen en op zijn gelaat stond uitgedrukt. Geen straal van menschelijkheid daalde in hem neder en toen hij Kortenhoef en Sara in het gewaad en de kluisters van misdadigers voor zich zag, toen kon hij zijne vreugde niet betoomen, maar mompelde in zich zelven; — »Ziedaar! dan het oogenblik, waarnaar ik haakte; — maar, neen, -- hun bloed moet stroomen en dan eerst zal mijne wraak voldaan, — dan eerst mijn haat uitgedoofd kunnen worden. — Hun leven alleen kan mij verzoenen."

Manmoedig sloeg Kortenhoef een' verachtenden blik op zijnen vijand, Sara hare oogen bedeesd ter neder. De Fiskaal deed zijnen eisch, in den zin en bijna met dezelfde woorden als hij bereids Bontius te kennen had gegeven. Op Pieter Vlak's aangezigt kwam geen zweem van ontroering of deelneming; — koud en koel zat hij dáár als een standbeeld. — De overige leden rilden maar zwegen. Afgemeten waren de vragen door den voorzitter den beschuldigden gedaan, en die Kortenhoef beleefdelijk, doch krachtvol beantwoordde. Sara knikte slechts met het hoofd, wanneer het woord tot haar gerigt werd, en -- de getuigen . . . doch waartoe die? — Hier immers spraken de daad en de gulle bekentenissen der schuldigen; spoedig dan ook was het somber verhoor afgeloopen en werden de gevangenen weggeleid. De onderlinge beraadslaging van den Raad begon, in het begin zeer gematigd, doch werd hevig toen Bontius zich ronduit tegen den eisch verklaarde, driftig zijn gewoon Fameus! herhaalde malen den overigen leden toeduwde, en zich op de menschelijkheid, op hun eigen vaderlijk gevoel beriep, — ja hen smeekte hun geweten niet met die gruwelen te bezwaren; -- doch te vergeefs, -- niets hielp, -- onherroepelijk werd er besloten die menschelijkheid, het leven, de eer der gevangenen aan

den wil van den Opperlandvoogd op te offeren. Ook Bontius werd gedwongen te teekenen; hij deed het huiverende, uitroepende: » nog een middel is er om hen te redden en dat wil ik beproeven, hoe gij ook allen beeft voor den Generaal; hem zal ik spreken!" . . . En toen de gevangenen weder werden binnen geleid, las Pieter Vlak met een huichelend gezigt, op een' weemoedigen, temerigen toon, een vonnis voor, waarbij Pieter Jacobszoon Kortenhoef werd veroordeeld tot den zwaarde, dat er den dood na volgde, met verbeurd-verklaring zijner goederen, en Sara Specx tot strenge geeseling in het stadhuis met opene deuren! —

Het is niet meer in onze eeuw, dat men den ziels-toestand dier ongelukkigen in zulke verschrikkelijke oogenblikken kan beschrijven, want de wreedheid, de koelbloedige moordzucht van vroegere tijden is van ons geweken, en zulk een toestand daardoor voor ons onkennelijk geworden. Wel beweren velen, dat de beschaving en verlichting der latere eeuwen der zedelijkheid niet zeer bevorderlijk is geweest, en thans ondeugden bij ons zijn ingeworteld, welke onze voorouders niet kenden; — het moge zoo zijn! -- maar zeker is het ook, dat de menschelijkheid, bij iederen stap, welken die beschaving, welken die verlichting voorwaarts deed, gewonnen heeft en het ons moeijelijk maakt die droevige tooneelen van vorige dagen weder voor den geest te roepen. Doch desniettemin zal het gewis niemand verwonderen, dat Kortenhoef, zijn eigen leed vergetende, niet denkende aan den korten tijd, die hem van het broze leven overig bleef, zijn' eersten blik wierp op de schuldelooze Sara, (want wie onzer durft op dat kind der Natuur den eersten steen werpen?) op haar, die op de bank der beschuldigden nederzeeg, en zijne geboeide handen naar zijne ontmenschte regters uitstekende, dezen meêdoogenloozen toeriep: » Haar bloed kome over u, die geen medelijden kent, -- onregt-

vaardig hebt gij ons gevonnisd, - - - maar hier boven," - - en hij hief zijne armen in de hoogte, - - »hier boven is een wreker der onschuld en deze zal uwe euveldaad niet onbeloond laten." Geen wonder, dat hij zich op de bank naast haar nedervleide, zijner aandoeningen lucht gaf, haar zocht te troosten en door de zoetste liefkozingen in het leven terug te doen keeren, met kussen overstelpte, tot dat de onwaardige voorzitter, op een' wenk van den haatdragenden Fiskaal, wien dit liefdevol tooneel een doorn in de oogen was, daaraan een einde maakte door te roepen: »Genoeg; - - - men leide hen weg"; - - - en vlug sprongen de dienaars des geregts weder toe, namen Kortenhoef in hun midden en droegen de bewustelooze Sara naar de gevangenis terug.

IV.

Kroone anderen thans dan de eere-loover,
En hang' het luistrend oor aan 't galmen van hun lied,
'K heb tranen voor den rampspoed over,
Maar zangen heb ik niet.

Tollens.

De zandlooper in het wachthuis, aan de landpoort van het kasteel te *Batavia*, had zijne laatste korrel laten doorglippen en de schildwacht sloeg met de hand het half uur van zevenen, toen men eene kleine gestalte, in een' grooten mantel gewikkeld, den hoed diep in de oogen, het achterpoortje der woning van den Opperlandvoogd, welks ingang Kortenhoef eenige dagen vroeger zoo noodlottig was geweest, zag binnen sluipen. Het was de Advokaat Fiskaal van den Heuvel, die, volgens geheimen last van den Generaal, Hoogstdenzelven den uitslag van het vonnis kwam mededeelen, en het was alleen aan diens ziekte te wijten, dat het hem niet reeds ter ooren was gekomen, dewijl ieder er over verontwaardigd was en den mond er vol van had, en menigeen een hartelijk woord voor de veroordeelden bij den Opperlandvoogd wenschte intebrengen, dat nu echter moeijelijk geschieden kon. De Gouverneur, wiens toestand van dag tot dag verergerde en wiens onuitbluschbare gramschap niet weinig zijne krachten ondermijnde, lag weder op eene rustbank uitgestrekt in zijn slaapvertrek, toen van den Heuvel binnentrad. Krampachtig sprong hij op, toen hij hem zag en vroeg: »Welnu, Fiskaal! is mijn wil volbragt?

»Niet geheel, Uw Hoog Edelheid! Sara brengt er het leven af, maar streng gegeeseld en dus onteerd."

»Nu, ook al goed, Fiskaal! maar ik had verwacht, dat men mij meer eerbiedigen en niet tegenwerken zou; — ik

zal het niet vergeten en ook gij hadt uwe snaren stronger en beter moeten spannen, ten einde" . . . .

» Dat heeft hij gedaan, Fameus! Uw Hoog Edelheid!" riep Dokter Bontius in eens, die onaangediend binnenkwam, —» die gevloekte duivel, die onmensch! — hadde het alleen van hem afgehangen, dan zoude ook Sara's bloed op het schavot moeten stroomen. Fameus! — maar het is niet gelukt; — daartoe kon ik nimmer mijne stem geven, en hield mijne streng zoo vast dat ook de andere leden toegaven. Ik had nog te veel menschelijk gevoel."

» Wie vraagt u daarnaar, Dokter? als geneesheer acht ik u, doch als Lid van den Raad, — wat gaat mij uw gevoel aan? mijn wil bovenal!" voerde de Generaal hem grimmig toe.

» Ik hoop toch dat Uw Hoog Edelheid zich zal laten verbidden. *Accipere præstat quam facere injuriam.* (1) De liefde toch, de liefde alleen verblindde die ongelukkigen en dit is zoo menschelijk. Geen boos opzet om Uw Hoog Edelheid te beleedigen. Zij koesterden immers het voornemen om hun' misstap eerlijk voor het altaar te vergoeden en smeekten u om den zegen der kerk. Immers genoeg zijn zij gestraft; — genoeg hebben zij geleden door hunne gevangenneming, onteering, den schrik van het harde vonnis. Te veel reeds hebben zij de gevolgen uwer gramschap ondervonden. — Zij hebben gedwaald, — maar indien niet dit huis getuige geweest ware van hunne dwaling, zouden zij nimmer aan eenige vervolging zijn blootgesteld geweest. Laat uwe belofte, eenmaal aan het ziekbed van den jongeling gegeven, u heilig zijn! -- O! mogt het vaderlijk gevoel voor Sara, bij wie Gij de plaats van vader bekleedt, nog eens opwellen! -- Uw Hoog Edelheid

(1) 't Is beter ongelijk te lijden, dan aan te doen.

heeft het regt van gratie, -- het is zoo schoon -- zoo edel" -- en Bontius vouwde de handen en zag smeekende den Generaal aan, -- » te vergeven, wanneer gramschap ons mogelijk verleid heeft tot eene daad, die ons later zwaar op het geweten kan drukken. Schenk hun gratie, Uw Hoog Edelheid!"

» Nooit, Dokter!"

» Het is zoo schoon, Uw Edelheid! een nuttig, heilrijk gebruik te maken van dat voorregt, dat Gij alleen bezit, dat u naast God plaatst en het lot uwer medemenschen in uwe handen stelt, vooral. . . . ."

» Dokter!" riep de Generaal verwoeder uit; -- » nimmer kunnen zij daarop hopen; -- gij weet, ik verspil mijn' tijd nooit in onnutte woorden; -- men late mij alleen. -- Fiskaal! zorg, dat de zaak overmorgen voor den Hoogen Raad kome, -- die moge beslissen."

En die Hooge Raad vergaderde, -- en die Hooge Raad, bestaande uit den Opperlandvoogd, den algemeenen bestierder van den handel en de vijf Ordinaire Raden van *Indië*, zat op den 5den Junij 1629, des morgens ten 8 ure, aan de met een prachtig groen tapijt bedekte tafel in de groote vergaderzaal der woning van eerstgenoemden. Allen zagen er bedrukt uit en schenen reeds de zaak te kennen, welke men zou behandelen; -- zelfs ontglipten aan sommigen eenige schampere woorden, doch een gestrenge blik van den gevreesden Generaal bragt hen tot de orde terug. Statig traden de Leden van het geregt binnen. Op den hem eigen, lijmigen toon las de voorzitter, Pieter Vlak, het vonnis voor en ondersteunde hetzelve door beweegredenen, die in menig hart de grootste verfoeijing deden opwellen. Doch ook hier in dezen Raad -- ook hier liet zich geene stem der menschelijkheid hooren. Aller blikken waren naar den Opperlandvoogd gerigt, en zelfs toen deze de zaak in omvraag bragt, durfde geen dier aanwezi-

gen de onregtvaardigheid, de onmenschelijkheid van het vonnis betoogen, noch het stilzwijgen afbreken. De vrees hield aller tongen beklemd. Men kende den wil van den Generaal, en dien in die dagen van slaafsche ondergeschiktheid te wederstreven, daartoe behoorde eene zielskracht, welke hun op dat oogenblik niet ten deele viel.

De Opperlandvoogd gevoelde zich gehoond door dit stilzwijgen; het scheen als of men een' twijfel wierp over de billijkheid zijner handelingen. Gebelgd over de ternedergeslagene oogen, die hij rondom zich zag, en die zijn' vurigen blik niet konden verdragen -- riep hij eindelijk uit: -- » op mij dan kome de zaak, -- op mij; -- zij moge dan regtvaardig zijn of niet, -- maar geen uwer huizen is onteerd, niemand heeft uw vertrouwen geschonden, -- maar mij hebben zij tot schande gemaakt -- mij, den hoogsten persoon in den lande, bespot, gehoond en *dat* mag niet ongestraft blijven. VAN DER LEE! een pen?" -- en hij teekende zonder huivering, en hij besliste voor eeuwig het lot dier ongelukkigen met één pennestreek en wierp verwoed den Advokaat Fiskaal het vonnis toe.

» Op morgen de executie, Fiskaal!"

Deze boog zich.

» Men roepe een' Predikant, indien een der geestelijken hem wil troosten, en vergunne hun één uur tot afscheid. Geheel onmenschelijk ben ik niet en hun eeuwig heil gaat boven alles." -- En hierop de vergadering met een' knik des hoofds groetende, verliet hij waggelende de vergaderzaal, die weldra door de aanwezigen ontruimd werd, dewijl ieder na die droevige zitting naar verademing haakte.

De laatste uren der beproeving van onze gelieven naderden, want weldra vernamen zij van BONTIUS, dat zij geene hoop meer konden voeden. Afgezonderd bragten zij die oogenblikken door. SARA, afgemat door de gedachten aan het schrikkelijk lot, dat haar voor oogen stond,

snikte, weende, en het was haar, het was het zwakke vrouwelijke, nog kinderlijke hart, te vergeven, dat zij geen' troost vond bij zich zelve, geene leniging harer smarten in het woord van Hem, die ons zelfs in den bangsten strijd niet verlaat. KORTENHOEF onderwierp zich gelatener in zijn lot. Hem toch bezielde te veel geestkracht, hem toch waren te vroegtijdig reeds de beginselen onzer Godsdienst ingeprent, om niet in het *gebed*, in de vertrouwvolle opdragt zijner ziel aan het eenigst Opperwezen, dien troost te vinden, welke alleen zijne krachten kon onderschragen. Een krankbezoeker, door PIETER VLAK van de straat geroepen en tot hem gezonden, verontwaardigde hem door den toon, waarop hij sprak, en KORTENHOEF gaf zijnen wensch te kennen om alleen te blijven tot het oogenblik, waarop hij SARA, --- SARA, die hij in het ongeluk gestort had, -- die na het Opperwezen zijne geheele ziel vervulde, nog eens en wel voor de laatste maal zoude aanschouwen. -- Ook dat oogenblik verscheen. — De laatste schemering was van het aardrijk verdwenen en de klok sloeg 7 uur, toen hij in haren kerker werd gebragt. Snikkende ontving hem SARA en vloog hem om den hals; -- doch hij ontwrong zich aan die teedere omhelzing en voor haar knielende, riep hij uit:

» SARA! vergeving in dit laatste uur mijns levens! — vergeving, dat ik u, die ik zoo vurig beminde, door mijne heillooze liefde zoo veel leed berokkend, tot eeuwige schande gedoemd heb. -- Ach! nog zoo jong en reeds der oneer prijs gegeven! -- wat zal uw lot zijn, als ik. . . . vergeving SARA!"

» Niet alzoo PIETER! aan mijn hart alleen, aan dat hart, dat zelfs na den bangen stond van morgen onveranderlijk voor u kloppen zal. -- Ik heb u niets te vergeven, -- niets PIETER! --- want, indien wij door onze liefde schuldig zijn, --- indien wij gedwaald hebben, dan ook ben ik

schuldig, want die liefde was mijn leven, mijne hoop, mijn alles, --- en zonder u....Ach! troost mij Pieter! ik wanhoop aan de toekomst.....Ik sidder voor dien stond, voor dat uur, waarop ik openlijk....--Ik zal het niet doorstaan, die schande.....en ook gij, gij, mijn eenigste steun ontvalt mij; -- ook gij zult... Op wien zal ik nu nog vertrouwen, nu ook gij, Pieter!...."

» Op God! en uwen vader, indien deze eens weder terug mogt keeren. -- Hij zal u, schuldelooze! niet verstooten, even min als de Almagtige ons den menschelijken misstap zal aanrekenen, dien wij zoo willens waren te vergoeden, zoo slechts onze wreede regters ons dit niet verhinderd hadden. Doch in dit uur mag geen wrok ons meer bezielen. -- In dit uur, het laatste dat wij elkander zullen zien, -- het laatste onzer liefde, -- smeek ik u: leef geduldig, lieve Sara! om der vruchts wille die gij onder het hart draagt, om dat pand onzer voor God geslotene vereeniging, die geen menschelijke magt vernietigen kan; troost u in uw lot en draag het gelaten; leer het kind, wanneer het eenmaal het levenslicht zal aanschouwen, mijn' naam, den naam zijns vaders stamelen; leer het te vertrouwen op Hem, voor wiens troon wij eens hereenigd de wederwaardigheden zullen vergeten, die ons hier zoo smartvol treffen. In zijn, Sara! -- onze Godsdienst geeft mij daarvan de zekerheid, -- in zijn weldadig oog is onze misstap door ons lijden uitgewischt, en zijne genade zal ons niet ontgaan. Belooft gij mij, Sara! voor u zelve, voor uw kind te zullen leven en niet te wanhopen?"

» Ik beloof het," stamelde Sara snikkende.

» Kom dan! gij eenigste liefde die ik ooit gekend heb, nog slechts weinige oogenblikken blijven ons over; -- werpen wij ons op de knieën en bidden wij."

En zij wierpen demoedig zich neder en baden.... En

zij zonken op de kille steenen van het sombere kerkergewelf ter aarde, en bij het schijnsel der flaauw brandende lamp verhieven zij hunne zielen tot onzer aller Oorsprong! Weggesleept door het gevoel, dat hen in dit oogenblik beheerschte, straalde eene hoogere reine verrukking hun uit de oogen, en als onstoffelijke wezens, als reeds van deze aarde gescheidenen, knielden zij daar, en vonden troost--innigen troost in de woorden: » kom tot mij, Gij vermoeiden!" --- en zacht opende zich de kerkerdeur --- en Bontius, --- de goede Bontius stond voor hen, en door hunne geestvervoering, door hun vertrouwen op den Almagtige tot smeltens geroerd, leide hij hun, als het ware door eene Hemelsche ingeving vervuld, de handen op de hoofden en zeide plegtig: » kinderen! want mijne kinderen zijt gij, nu alles u verlaat, --- nu gij buiten God geen' steun meer vindt op aarde, --- kinderen! ik zegen u in den naam van Hem, die u zoo zwaar beproeft, om u voor reiner Hemelkringen te louteren. Kortenhoef! verlaat deze wereld met het bewustzijn van een boetvaardig geweten; --- met de overtuiging dat u geene zonde meer drukt, want daar boven is uw misstap u vergeven. Verlaat dit leven met onbezorgdheid voor haar, die u zoo dierbaar is, want Sara is mijne dochter, en ofschoon ik haar niet aan het wreede uur der beproeving kan onttrekken, zal ik toch voor haar zorgen als voor mijn kind --- als voor mijne dochter, en mijne laatste bete zal zij met mij deelen..... "

En de klok sloeg acht uren, en Kortenhoef, verheerlijkt door dat gebed, versterkt door die belofte, sprong op, omhelsde kort maar vurig zijne Sara, en eer zij nog éens de armen naar hem konde uitstrekken, knarsten reeds de grendels der achter hem en Bontius digtvallende kerkerdeur.

Op den 6den Junij 1629 zag men vroegtijdig voor het Stadhuis *te Batavia*, alwaar een schavot was opgeslagen, eene menigte burgers vergaderen, en eenige vaandels der bezetting rukten uit het kasteel en bezetteden de toegangen. Eene plegtige stilte heerschte onder die menigte en aller oogen wendden zich slechts naar één punt; --- naar het bordes voor dat gebouw --- en in die oogen stond geene nieuwsgierigheid maar wel het hartelijkste, opregste medelijden te lezen. Menig' vriend ontglipte een traan om den vriend, den speelnoot zijner jeugd, dien hij weldra zoo droevig zou verliezen. Menig dappere betreurde den dappere, wiens laatste stond naderde. Ook de natuur scheen in rouw en als met een doodfloers overdekt. Een diepe nevel zweefde over de stad. Flaauw slechts konden de eerste stralen der opgaande zon zich een' doortogt banen door dien zwaren walm, en taanden bleek en waterachtig op het aardrijk. Daar verscheen Kortenhoef, gekleed als vaandrig der schutterij, doch blootshoofd en met open hals. Hij had den nacht biddende doorgebragt en was kalm en bedaard. Geen zweem van onrust zweefde op het schoone, indrukwekkende gelaat. Mannelijk stond hij daar, even als of hij nogmaals den vijand te gemoet zoude gaan. Vriendelijk wenkte hij met de hand der droevige naar hem starende menigte een' morgengroet toe, wierp zich op de knieën en bad... Bontius, de hem tot zelfs in dit veege uur niet verlatende edele Bontius --- knielde mede, en alle aanschouwers ontblootten de hoofden, en toen de eerste doffe toonen der doodklok zich lieten hooren, vergezelde hun weemoedig *amen* de laatste woorden van den ongelukkige, --- en op dat geluid rigtte hij zich op; --- omhelsde zijn' opregten vriend; --- staarde voor één oogenblik naar de zon, als wilde hij zich in hare bleeke stralen nog eens verkwikken; --- zag om naar de open deur van het Stadhuis

om nog één' blik, één' oogopslag slechts zijner Sara optevangen, — knielde toen bedaard voor den zandhoop; — deed zichzelven den blinddoek om en ontving, luide zijne ziel Gode aanbevelende, den doodelijken zwaardslag, op het tijdstip, dat de holle gewelven achter hem weêrgalmden van de eerste klaagtoonen, van de smartkreten, welke de hevigste foltering aan Sara's mond, aan bare teedere lippen, die niets dan liefde kenden, die niets dan liefde ademden, zoo wreedaardig ontpersten.

Werpen wij een' sluijer over haar lijden.

De Opperlandvoogd Koen overleefde slechts korten tijd dien geregtelijken moord, die treurige onmenschelijke strafoefening. Op den 20sten September 1829 overleed hij aan de gevolgen zijner ziekte te midden eener dappere verdediging der stad, toen op nieuw door eene groote menigte Javanen belegerd, en werd op het stadhuis, destijds tevens tot kerk dienende, statig met al de versierselen, pracht en eerbewijzingen van een' Oppergebieder in *Nederland's Indië* bijgezet. Hij stierf gelijk hij had geleefd, als een dapper, beleidvol krijgsman, en toen bij zijne uitvaart het met scherp geladen geschut op alle punten en sterkten ter zijner eere werd gelost, verspreidde zijn dood zelfs nog schrik en verwarring onder zijne vijanden.

Dokter Bontius kon het den Fiskaal van den Heuvel nimmer vergeven; dat hij, de foltering van Sara tot het uiterste drijvende, met haren toestand geen deernis had gehad. Immer vermeed hij sedert dien tijd zijn' omgang, behandelde hem, wanneer hij hem toevallig ontmoette, met verachting, waarschuwde iedereen zich te wachten *voor den geteekende* en noemde hem nooit anders dan den *rooden satan*.

Twee dagen na Koen's dood verscheen op de reede van *Batavia* het schip *Hollandia*. Aan boord bevond

zich, als Ordinair Raad van *Indië*, de Heer Jacques Specx, met last der Heeren *Zeventienen* om zitting te nemen als het eerst op den Gouverneur Generaal volgende.

Door diens overlijden echter en ten gevolge van dezen last, werd hem die waardigheid dadelijk en eenparig door de overige Raden bij zijne ontscheping opgedragen, en hij later als zoodanig uit het Vaderland bevestigd. Moedig verdedigde hij *Batavia*, tot dat ook deze maal de vijand genoodzaakt was het beleg optebreken, doch nergens vindt men aangeteekend, dat hij zich veel aan het lot zijner ongelukkige, zoo hevig gefolterde en onmenschelijk mishandelde dochter heeft laten gelegen liggen. Wel zegt de geschiedenis, dat hij, verontwaardigd over het gedrag en de handelwijze der Heeren Vlak en van den Heuvel, en zelfs de goede bedoelingen van Dokter Bontius miskennende, met dezen nimmer aan ééne tafel het Heilige Avondmaal wilde genieten, hun gedurende zijne regering het leven *Fameus* veronaangenaamde. Sara echter schijnt hij vergeten, zelfs verstooten te hebben en niets wordt meer van haar vermeld, zoodat het twijfelachtig is of Bontius langen tijd zijne belofte aan haar heeft kunnen vervullen, en men integendeel met grond vermoeden mag, dat zij, onder den last harer schande bezweken, spoedig haren Kortenhoef naar zaliger gewesten is gevolgd. Maar gelukkig moge voor het oog der wereld de Heer Jacques Specx geweest zijn door de grootheid die hem omringde, door de schatten die hij verzamelde, door de eerbewijzingen die hij genoot; — het inwendige zwijgt niet eeuwig en, hoe verborgen ook, zal toch weleens eene *vaderstem* bij hem zijn opgeweld. Te midden van al die pracht, al dien glans, al die vermaken, zal ook weleens ééne gedachte aan die verstootene zich lucht verschaft hebben; — ééne wroeging over het lot van haar, die aan hem het leven verschuldigd was; — aan dat kind der natuur, hetwelk hij zoo ramp-

zalig aan zichzelve had overgelaten, — zijn binnenste vervuld en het genot dier wereldsche grootheid verbitterd hebben; — en ook door hem is het woord bewaarheid: »dat de misdaad der vaders aan de kinderen bezocht wordt tot in het tweede en derde geslacht."

II.

JAN PEKEL

Alias

KLEIN

OF DE

Melattie-Kraus. (1)

Een verhaal uit het leven van den Gouverneur-Generaal

ANTONIE VAN DIEMEN.

Hol voort! hol onbeteugeld voort!
Gij wraakzucht, woede, amok en moord!
Maar st! — daar aan de Vierkantspoort,
Daar is een Wreker;
Hoe snood gij 't ook hebt aangelegd,
Het Vorstenloon, U toegezegd,
Ontsnapt uw hand — en toch — te regt,
Uw straf is zeker!!!

Complet van een gelegenheids-vers,
BATAVIA, Anno 1644.
In nieuwen stijl overgebragt.

I.

In het gewoon wachtvertrek aan de vierkantspoort te *Batavia*, zat op den 10den Augustus 1644 de Luitenant Henrik Man, op een hoogen driekanten stoel, in eene peinzende houding te zuchten, terwijl van tijd tot tijd een stille vloek zijnen mond ontglipte. Hij leunde met den regter arm op eene kleine eikenhouten tafel, het hoofd in de hand, of met de vingers den zwarten knevel omkrullende, welke zijn fijn gebogen bovenlip, versierde. Onbewegelijk op den met spinraggen behangen zolder starende, streek hij zich met de linkerhand den jeugdigen donkerbruinen baard à la Henri IV gespitst, of wierp de oogen op een voor hem liggend briefje, dat zoo even door een' slaaf was toegereikt. De klok had naauwelijks één ure geslagen en het nuttigen van zijn middagmaal scheen hem niet lang bezig gehouden te hebben. Nog stond het overschot daarvan op tafel voor hem, hetgeen slechts bestaan had uit een weinig gekookte rijst op een pisangblad en een paar sesatties van hoendervleesch. Bord, mes of vork waren niet zigtbaar en een tinnen bierkan en kroes deden slechts veronderstellen dat zijn drank ten minste uit krachtiger bestanddeelen was zamengesteld, dan dat middageten. Maar hierin bedroog men zich, en wie de klep van de kan had opgeligt, zoude niets gevonden hebben dan.... water! — In een' hoek van het vertrek stond de sponton of halve piek, destijds door alle officieren gedragen, doch het breede rapier met zilveren gevest was met een' smallen fluweelen draagband om het onderlijf vastgehaakt. Zijne kleeding, in den Spaanschen krijgsmanstrant van dien tijd, bestond uit blaauw laken met rood afgezet; een oranje sjerp hing hem over den linker schouder, en de hooge hoed, met roode vederen prijkende en aan één boord opgeslagen, gelijk ook de zware hartslederen tot over de gewrichten reikende handschoenen, lagen voor hem op tafel. Als men hem in die peinzende houding zag zitten, en wilde afgaan op de krampachtige trekken zijns gelaats, waarin hevige gemoedsaandoeningen te lezen waren, zoude men hem een' ruim dertigjarigen ou-

(1) De Melattie is eene kleine witte welriekende bloem, die aan een heester groeit van een of twee voet hoogte, en zich des avonds ontsluit. Zij verwelkt echter in eenen nacht.

derdom gegeven, doch zich tevens vergist hebben, daar hij naauwelijks 24 jaren had bereikt. — Ofschoon een *Hattemer* van geboorte, hadden evenwel de vermoeijenissen der oorlogen op *Ceilon* en in het *Bantamsche*, waarin hij vroeger ruimschoots deelde, en het aanhoudend kruisen in de gedurig door de bevolking van laatst genoemd rijk verontruste Bataviasche ommelanden, hem eene bruine kleur gegeven, die veel toebragt om hem bejaarder te doen voorkomen dan hij werkelijk was. Eene goede opvoeding genoten hebbende en uit fatsoenlijke ouders gesproten zijnde, hadden echter hun vroegtijdig verlies en eene harde behandeling zijner voogden, hem op een' 16 jarigen ouderdom het hazenpad doen kiezen, waarna hij zich te *Amsterdam* als soldaat in dienst der Edele O. I. Compagnie verbond. Zijn goed gedrag, zijn moed in verschillende gevallen gebleken, en zijne bekwaamheden, hem eene spoedige bevordering bezorgd hebbende, droeg hij de achting zijner meerderen weg en was zelfs bij den Gouverneur Generaal VAN DIEMEN zeer gezien; en wezenlijk, wanneer men hem, met zijn fijn besneden gelaat en welgemaakte doch tevens fiere houding, voor zijn wachtpeloton zag staan, kon men hem het voorregt niet ontzeggen, van een der schoonste mannen van *Batavia* te wezen, die niet weinig indruk maakte op het gemoed van menig meisje. Doch hij was blind voor aller bevalligheden en had reeds eene keus gedaan. Van haar dan ook, die geheel zijne liefde bezat, was het briefje gekomen, waarvan wij zoo even melding maakten en hetgeen zijne woede ten top scheen te doen klimmen, hoewel er niets anders in stond dan: — » Het is zoo — wees voorzigtig — van avond meer. Uwe ANNA!" Doch deze weinige woorden waren genoegzaam om hem, in eens opspringende en den stoel krachtig achteruit werpende, met den gebalden vuist naar den zolder, te doen uitroepen: — »Dan zij God hem genadig, als dat waar is." —

» En wat moet er waar zijn, HENRIK?" vroeg de zacht binnengetreden en sedert eenige oogenblikken achter hem staande kapitein van 't Kasteel, VOGEL, welke den stoel bijna tegen de scheenen kreeg, en wel drie voet zijwaarts sprong. — » Wat moet er waar zijn, vriendlief?"

Luitenant MAN keek onthutst op, haastte zich het briefje te verscheuren en zeide: — » niets — Hopman! niets!"

» Niets! — en gij zijt zoo onthutst HENRIK? — nu, ik zie het al, — liefdegrollen, — minnebriefjes, — maar pas op en trek het u niet te sterk aan. — Gij weet de aanhouder overwint, en hebt gij eens een blaauwtje geloopen, door dat ANNA's oom u geen goed hart schijnt toetedragen; geloof mij, de oude PEKEL zal wel eenmaal tot inkeer komen en gewillig u het huwelijksjuk — hé, ik ril er van — helpen opleggen. Hij is een looze vos en gij schijnt hem gewis nog geen te goede partij voor zijne nicht; — maar wacht vriendlief! nog één stap in bevordering en de kapitein zal den ouden welkom wezen. — Geduld dan HENRIK! — ofschoon ik niet begrijp waarom gij zulk een haast hebt om u die verduivelde last, — doe als ik — à la manière du pays — en gij leeft onbezorgd. Verd.... gij laat mij maar staan en praten zonder te antwoorden en vraagt niet eens of ik niet wat drinken wil. — Gij zijt een slecht gastheer, HENRIK! voor uwe verliefdheid, waart gij veel guller. Dat is al een van die Maartsche buijen die de liefde medebrengt. — Onverschillig, traag, onbeleefd, hardhoorend, de lieve hemel weet wat niet al, — hé! wat zegt gij? — een vaderlandsche dronk op uw beider gezondheid? van harte gaarne HENRIK!" en hij tastte naar de kan, doch zette ze weêr neder toen hij den klep opligtte om zich in te schenken. » Bah!" ging hij voort — »hoe droog ook mijn verhemelte is — water vind ik overal! ik dacht dat het bier was, vriendlief! — maar ik bemerk," en hierbij sloeg hij de oogen beteekenend op

de tafel, » dat spijs en drank bij u even sober zijn."

» Nu Hopman!" antwoordde de luitenant kregelig, » wat kan ik u anders voorzetten. Vier-en-twintig rijksdaalders soldij en drie en een halve kostgeld 's maands, die de edele Compagnie ons luitenants geeft."

» Ik weet het Henrik! — ik weet het bij ondervinding beste vriend! gij kunt het er niet breed van aanleggen — maar nog eens — geduld, tot dat gij kapitein zijt en gij krijgt de kroon op 't hoofd. — Evenwel, gij moogt nu zoo knorrig zijn als gij wilt, ik ga niet heen voor gij mij de reden zegt, die u zoo blijkbaar in woede deed ontvlammen."

» Niets Hopman! niets zeg ik u nogmaals," bromde de luitenant in zich zelven.

» Niets? — werkelijk niets?" — hernam de bijna vijftigjarige kapitein Vogel, wiens immer opgeruimd karakter hem evenwel niet belette, van tijd tot tijd zijn gezigt eene ernstige plooi te geven, — » foei Henrik! gij zijt niet opregt met mij; — te dikwijls toch heb ik u bewijzen gegeven mijner vriendschap en van het belang dat ik in u stel, en gij beloont dit, zoo als het schijnt, wel ondankbaar. Open uw hart jongelief! en wat u ook kwellen moge, geloof mij, aan deelneming en goeden wil om te helpen, indien het mogelijk is, zal het mij nooit ten uwen opzigte ontbreken."

» Ik dank u — ik dank u hartelijk hopman!" en Man stak hem de hand toe, » maar;" en hier bedacht hij zich eenige oogenblikken, —» ik ken uwe opregtheid mijwaarts, beloof mij geheimhouding en ik zal de reden ...."

» Goed Henrik — zoo mag ik u hooren --- hier is mijn hand er op. Mensch nog duivel zullen weten dat Anna ...."

» Laat haar buiten het spel, hopman Vogel! er is iets anders op til dat mij ongerust en tevens woedend maakt. Een plan tot eene zamenzwering om alle Europeanen

te vermoorden! — Maar ik heb den regten draad nog niet en kan of mag u voor de hand niets meer zeggen."

Verbaasd keek kapitein Vogel den luitenant aan. — » En gij verzwijgt dit voor mij? — voor Zijne Hoog Edelheid den Gouverneur Generaal? — voor zijne raden? — voor allen? — Henrik! gij laadt eene schuld op u."

» Hopman! ik heb beloofd te zullen zwijgen en moet dit doen om achter het ware der zaak te komen. Binnen vier en twintig uren weet ik meer en gij zult de eerste zijn aan wien ik alles openbaren, en wiens invloed ik inroepen zal, om een geheim gehoor bij den Gouverneur Generaal te verwerven, ten einde ook ZHEdelheid met den geheelen toedragt bekend te maken. — O! kendet gij den ganschen omvang van dat afgrijselijk plan, dat mij vooral in de hartader treft — hopman! de haren rezen u te berge — maar vooreerst zwijgen — zwijgen moeten wij of alles is verloren."

Kapitein Vogel knikte toestemmend met het hoofd, stak hem nogmaals de hand toe en verwijderde zich in gedachten verdiept over het zonderlinge geheim, hem door den luitenant Man aanvertrouwd, doch tevens met het stellige voornemen, om, zoo hem in den bepaalden tijd niets anders bekend werd, uit zucht tot dat behoud van allen, de Hooge Regering, kennis te geven van zijn gesprek met dien luitenant, die intusschen zijne vorige peinzende, zittende houding weder aannam en daarin bleef, tot dat hem de dienst naar buiten riep en eenige afleiding aan zijne innige door liefde en woede gefolterde aandoeningen verschafte.

II

Er was gewis onder de vorsten, welke in het begin der Nederlandsche vestiging in het rijk *Jakatra* den Bantamschen troon beklommen, geen, die der Edele O. I. Compagnie zulk een vijandelijk hart toedroeg dan Sultan Aboe il Fatta Abdul Fatachi, gewoonlijk Sultan Agoeng genaamd, door wien in 1634, als een' 17 jarigen jongeling, de troon bestegen werd. Zijn geheele leven was eene aaneenschakeling van woelingen en verontrustingen der Nederlandsche bezittingen, dan eens openbaar, dan weder in 't geheim, en zelfs in het jaar 1643 had hij tot in de velden van *Ankee* (1) strooppartijen doen aanrigten, waardoor de bewoners der nieuw gebouwde stad *Batavia* aan de grootste ongelegenheden werden blootgesteld. Daarom zond in dien tijd de Opperlandvoogd Antonie van Diemen, den Ontvanger Generaal Sebald Wouderaer en den Sergeant Majoor (2) van het garnizoen Willem Verbeek, met een tachtigtal soldaten derwaarts, in welken togt ook de kapitein Vogel en de luitenant Man deel namen. Het voornaamste doel was om onze wildschutters tegen die strooppartijen te beveiligen, en men slaagde daarin zoo gelukkig, dat de vijandelijke verontrusters weldra moesten aftrekken. Doch ware het in die dagen Sultan Agoeng gelukt de plannen te verwezenlijken, die hij, in overeenstemming met eenige lieden, deelgenooten diens togts, gesmeed had, en had hij deze in die tijden groote magt kunnen vernielen, voorzeker was de ondergang van *Batavia* daarvan het gevolg geweest, en de edele O. I. Compagnie liep toen een haar onbekend gevaar, hetgeen

(1) Een uur afstands van Batavia.

(2) Een militaire rang in dien tijd gelijk staande met den tegenwoordigen Majoor. Die officier was tevens hoofd der militie in het Kasteel te Batavia.

haar voor altijd had kunnen vernietigen. Evenwel werden de plannen dier zamenzwering niet opgegeven, en in het begin der maand Augustus 1644 begaven zich Jan Pekel en Kiaij Maas Goeloe, die den Ankeeschen togt hadden medegemaakt en met den Sultan in eene misdadige, den val der Compagnie beoogende, verstandhouding stonden, heimelijk van *Batavia* naar *Bantam*, om met dien vorst en zijne rijksgrooten over de laatste schikkingen van het te plegen verraad overeentekomen.

Jan Pekel, alias Kleis, in dienst der Compagnie kapitein der Javanen te *Batavia*, een man van een' veertigjarigen ouderdom en kort en ineengedrongen van gestalte, waaraan hij zijn' bijnaam te danken had, was een Christen te *Ternate* geboren. Zijne overige afkomst schijnt onbekend, doch in de verschillende oorlogen, vooral op *Ceilon*, had hij het vertrouwen der Hooge Regering weten te winnen en werd algemeen geacht, hoewel noch gelaat, noch voorkomen dat vertrouwen regtvaardigden. Integendeel waren er in zijne gelaatstrekken zoodanigen, welke valschheid en bloeddorst kenteekenden en menig voorval in zijn leven had eene hooghartigheid doen kennen, die in eene verregaande trotschheid en minachting zijns gelijken en minderen oversloeg, hoewel hij jegens zijne meerderen immer kruipende bleef. Doch men scheen op die gebreken geen acht te slaan en hij wist zoo wel, tot rijping zijner plannen, zijne gevoelens en handelingen te vermommen, dat men nooit eenigen argwaan op hem had. Hij schijnt ongehuwd geweest te zijn, doch eene nicht, Anna genaamd, de dochter zijns overledenen broeders, eenige jaren vroeger van *Ternate* overgekomen, hield, hoe jong zij ook ware, de zorg zijns huishoudens op en werd streng door hem behandeld, gelijk hij dan ook al eenmaal, als niet met zijne plannen strookende, hare hand den luitenant Man geweigerd had.

Zijne voornaamste handlangers en vertrouwelingen waren Kiaij Maas Goeloe, een sterke forsche Javaan, die men vermoedt afkomstig geweest te zijn van de verdreven vorsten van *Jakatra*, ja zelfs veel regt op den troon van dat door de magt der Compagnie in 1619 vernietigd rijk gehad te hebben: en de Javanen Soedin, Souda en Sebita, alle drie van gemeenen afkomst, doch bekend als hevige onruststokers en opium-schuivers, welken daardoor dan ook op een' hoop slecht gespuis, hetgeen slechts van roof en brand leefde en de omstreken der stad onveilig maakte, een' grooten invloed bezaten.

Sultan Agoeng zat op een' morgen van een' der Augustus-dagen in 1644 op een prachtig Persiesch tapijt (een geschenk der Compagnie aan zijnen voorganger) in een klein vertrek van zijn Dalem (paleis) eenzaam zijne betel te kaauwen, toen de Hoogepriester Chalipa Sech Sawal Bin Abidien zich bij hem liet aandienen. Oogenblikkelijk werd hij toegelaten, want men scheen hem wachtende, en een wraakademend vergenoegen straalde uit des Sultans oogen. » Welnu! Chalipa!" vroeg hij, — den priester naauwelijks den tijd gevende om kruipende den zoom zijns kleeds te kussen en zich ter neêr te zetten, — » welnu! heeft Pekel zijne belofte volbragt, het geloof dier Christen-honden afgezworen — en het eenige ware — het onze aangenomen?"

» Ja!" antwoordde de priester onderdanig, » Uwer Hoogsheid wil is altijd onwederstaanbaar, en Pekel heeft daardoor een bewijs gegeven hoe trouw hij de goede zaak is toegedaan."

» Waar is hij?"

» In den voorhof van den Dalem, met Kiaij Maas Goeloe in eenen draagstoel, om voor het volk verborgen te blijven; — beiden wenschen slechts in het geheim tot u te komen.

» Dat is noodzakelijk, — ga hen halen en zorg dat zij niet gezien worden."

Langs vele omwegen bereikten Pekel en Kiaij Maas, benevens Chalipa het vertrek des Sultans, en zetten zich diep buigende op eenigen afstand van hem neder.

» Pekel!" zeide de Sultan, » ik hoor, gij hebt dat hondsche geloof afgezworen en zijt nu *Mahomedaan* geworden. Meent gij dat opregt?"

» Zoo waar en zeker als God leeft en Mahomed zijn Profeet is," antwoordde deze tot zijne voeten kruipende.

» En denkt gij nu onze plannen te kunnen volvoeren? — Bedenk u wel; — reeds toen gij drie jaren geleden van *Ceilon* terugkwaamt (1641), deedt gij mij de schoonste geloften, doch zij vervlogen in rook. — In het afgeloopen jaar zag ik mij mede te leur gesteld. — Hebt gij nu alles beter overlegd en gelooft gij ten volle te kunnen slagen?"

» Uwe Hoogheid kent het vertrouwen dat de Gouverneur Generaal en zijne raden in mij stellen. Het valt mij nooit moeijelijk die hatelijke vijanden uwer magt en grootheid te naderen, en ik heb daarom met Kiaij Maas afgesproken, wanneer het volle maan zal zijn en dus den 18de dag van deze christen maand, des avonds een afzonderlijk gehoor, onder het voorwendsel van een gewigtig geheim te willen bekend maken, aan den Landvoogd te doen vragen, hetgeen ons ongetwijfeld zal worden toegestaan. — Wij zullen ons met krissen wapenen en alsdan den Gouverneur Generaal, zijne vrouw, kinderen, alles wat wij ontmoeten, niemand uitgezonderd, vermoorden en in die verwarring, door behulp van Soedin, die van buiten met 1000 Cheribonners, daartoe bereids bij verschillende troepen onder weg, zal aanrukken, ons van het Kasteel meester maken. Ter zelfder tijd zullen Soeda en Sebita met Uwer Hoogheids kloeke en welgewapende on-

derdanen, welke zich thans op uw bevel in den omtrek van *Tangerang*, (1) ten getale van 500 schuil houden, door middel van 400 bamboezen ladders, die ik in stilte heb doen vervaardigen, de muren der stad, vooral aan de westzijde, beklimmen, dààr binnen dringen en alles, amok spuwende, van kant maken, gelijk ook alle bamboezen pedakken en rieten daken in brand steken, zoodat zoo doende geen uur tijds noodig zal wezen, om Stad en Kasteel in onze magt te doen vallen; — en even opregt als ik bij den Heiligen Profeet zweer, niets te zullen verschoonen en alles in het werk te stellen om dit plan ook nu niet verijdeld te zien — even zoo ook" — ging hij grijnzend glimlachende en de hand des Sultans kussende, voort, »vertrouw ik op Uwer Hoogheids heilige belofte, van mij het bevel na die verovering op te dragen, en goedgunstig het gezag over het Kasteel en de Stad *Batavia* te schenken."

Sultan Agoeng had met aandacht toegeluisterd, en scheen eenigen tijd in gepeins verzonken. In eens ligtte hij het hoofd op — zag Pekel met één' straffen woesten blik aan, zoodat deze van schrik terug deinsde, en zeide: — »ook ik zweer bij denzelfden Profeet, dat ik mijne belofte houden zal; — zelfs beloof ik, indien ons plan onverhoopt mislukken mogt, u tot één' mijner rijksgrooten te zullen verheffen, mits — gij u vooraf doet besnijden en uwe nicht....."

»Magtige Sultan!" haastte zich Pekel te antwoorden: — »uw wil is mij een wet, en de eer van tot uw bloedverwant verheven te worden te groot, dan dat ik niet de hand mijner nicht aan u alleen zoude willen afstaan. Zij

(1) Een aanzienlijk Inlandsch dorp, aan den Ooster oever der rivier Tjidanie, ongeveer op 22 palen afstands van Batavia.

zal uwe vrouw worden, en al behandelt gij haar ook slechts als uwe geringste slavin, dan is toch nog haar geluk te onschatbaar, om naar waarde door haar beseft te worden."

»Goed Pekel! ik heb door mijne spionnen vernomen dat uwe nicht het schoonste meisje van *Batavia* is," en een glans van wellust kwam op zijn reeds afgeleefd gelaat, — »ik reken er op. — Ga nu henen gelijk gij gekomen zijt, en de zegen van den Profeet vergezelle u en doe uwe voornemens gelukken."

Pekel en Kiaij Maas verwijderden zich in stilte, en nog dienzelfden avond zond de eerste zijn' meest vertrouwden slaaf Apol naar *Batavia* terug, om zijne nicht op zijne wederkomst voor te bereiden, en een geheim verblijf in zijne woning in gereedheid te brengen, ter berging der voornaamste vloekgenooten, tot het oogenblik, waarop de aanslag zoude worden gewaagd.

Apol vertrok na weinige uren en kwam in den morgen te *Batavia* aan. Doch Pekel had zijn vertrouwen kwalijk geplaatst, want deze slaaf, een Baliër van geboorte, vroeger zijnen broeder toebehoord hebbende en met Anna, welke hij had zien geboren worden, van *Ternate* overgekomen, volgde slechts de bevelen zijns nieuwen meesters in háár belang. Reeds lang waren diens gangen hem verdacht voorgekomen, en toen hij nog vóór zijn vertrek, bij toeval, een gesprek tusschen Pekel en Kiaij Maas had afgeluisterd, waarbij de eerste op nieuw zijne plannen van moord en aanstaande grootheid ontwikkelde, en melding maakte van zijn voornemen om, ter bereiking van dat doel, Anna aan den Sultan opteofferen, terwijl de andere, grijnzende van woede, zwoer den hoon en de vernedering zijns geslachts door de Nederlanders toegebragt, bloedig te zullen wreken, nam hij het vast besluit niets aan Anna te verzwijgen en zoo doende te trachten deze gruwelen voor te komen.

Naauwelijks te huis of hij openbaarde zijner jonge meesteres al hetgeen hij vernomen had, doch zij scheen daarop reeds eenigzins voorbereid en een vermoeden te koesteren van hetgeen haar lot moest worden. Dit vermoeden had zij haren Henrik niet kunnen verbergen, en de bevestiging er van in de weinige woorden, die zij hem schreef en door den getrouwen Apol werden overgebragt, was oorzaak van de woede, waarin deze vurige minnaar na derzelver lezing verviel.

En werkelijk, bevalliger, schooner en zediger meisje dan de 16-jarige Anna Pekel was er niet te *Batavia*. Hetzij men haar te midden harer huiselijke bezigheid in hare morgenkleeding ontmoette, of des avonds hare teedere voetjes langs de dansbaan zag zweven, aller bewondering trok zij tot zich; en waar zij in hare nette om de edele gestalte sluitende cabaija en honderdplooijige saija, het haar *en condé* glad en effen opgemaakt en met juweelen doorzaaid, zich vertoonde, liet zich een gemurmel van goedkeuring en bewondering onder de gasten hooren. En ofschoon hare eenigzins bruine tint van eene Indische afkomst getuigde, deden evenwel de schoone Griecksche trekken haars gelaats het Europeaansche bloed kennen, dat in hare aderen vloeide. Haar karakter had geene wederga in goedheid en hulpvaardigheid, waarvan de behandeling harer slaven, die allen sterk aan haar verknocht waren, en het medelijden met ongelukkigen, de grootste blijken droegen. Geen wonder dus dat de vurige jongeling—de stoute krijgsman voor zoo veel bevalligheid en deugd bezweek, hart en hand aan hare voeten leide, en haar bezit alléén als een zegen des hemels en zijn eenigst en onwaardeerbaarst levensgeluk beschouwde.

Even innig en vurig was ook Anna aan haren Henrik gehecht, en eenzaam en treurig, verdiept in het ongeluk dat haar wachtte, zat zij dienzelfden avond de klokke 7

ure op eene steenen bank der stoep voor de nette, kleine, twee verdiepingen hooge woning hares ooms op Roea Malakka (1), rond te staren of de geliefde niet spoedig zoude opdagen. Het was schoon weder en een dier avonden, waarop de Natuur door een zacht windje den heeten dampkring van *Batavia* verfrischt. De nieuwe wassende maan teekende op den weg lange slagschaduwen der boomen, langs den kant der gracht tot lommer der voetgangers geplant, en achter dezelven sloop stil eene in een' mantel gewikkelde gedaante, die voor het huis van Pekel met één' sprong den weg overkruiste, Anna in de armen nam en haar, van de bank opligtende, met zacht geweld naar binnen sleepte. Doch dit geweld behoefde niet groot te zijn;—Anna had haren Henrik herkend en gewillig volgde zij hem in het belendende vertrek. Hier viel zij hem om den hals, barste uit in luid weenen en ontlastte haren boezem van al de zorgen die haar kwelden;—alles wat zij van Apol vernomen had, vermeldde zij onder hevig snikken, en krampachtig hem omhelzende, smeekte zij hem middelen te beramen om deze gruwelen te verijdelen en haar van het ondragelijk lot, dat haar te wachten stond, te verlossen. Henrik, hoewel innig aangedaan, echter bedaarder dan des middags, streek haar zachtjes over het engelschoone aangezigt, beantwoordde hare liefkozingen met eenen hartelijken kus op hare lippen en zeide:—» Anna, eenigst geliefde Anna, wat zoude ik niet wagen, om u te redden?—Wees gerust en stel vertrouwen in mij;—helsch mogen de voornemens zijn door uwen oom gekoesterd,—nog snooder de gruwel, dien hij met u in het oog heeft;—maar dit verzeker ik u, zoo waar als er een God leeft, wiens hand tot dusverre onze magt in *Indië*

(1) Eene nu gedempte gracht in Batavia.

heeft doen zegevieren, zoo waar ook zal ik alles in het werk stellen om der uitvoering zijner vermetele plannen den bodem in te slaan, en eenmaal nog — geloof dit lieve Anna! — eenmaal nog wordt gij mijne vrouw, en een engelen leven zal nog eens ons deel zijn. — Doch ontsla mij, nu het gevaar zoo nabij is, van mijne belofte van geheimhouding en nog dezen avond....."

» Doe wat gij wilt Henrik, — maar spaar mijnen oom zoo gij kunt — hij was toch mijn opvoeder en hoewel dikwijls hard tegen mij, kan ik de gedachte evenwel niet verdragen, dat mijn naaste bloedverwant, mijn pleegvader op het schavot zijn leven...."

» Dat zal moeijelijk vallen, beste Anna! — gij weet — driemaal nu heeft hij ons zoeken te verraden, en indien hij thans, nu wij in staat zijn te midden zijner misdadige handelingen hem op het spoor te komen en te overtuigen, aan eene regtvaardige straf ontsnapte, konden de gevolgen onberekenbaar zijn en mogelijk onzer aller val berokkenen. — Maar, laat ons bedaard zijn en roep Apol, opdat ik van dezen alle omstandigheden naauwkeurig vernemen en daarna mijne maatregelen inrigten kan."

Apol was niet ver van daar; — hij kende de verstandhouding der beide geliefden, en Henrik als den natuurlijken beschermer zijner jonge meesteres beschouwende, wierp hij zich aan zijne voeten, deed een trouw verhaal tot in de geringste kleinigheid van hetgeen hij had afgeluisterd of hem immer verdacht was voorgekomen, en smeekte het kind van een' goeden meester, die hem altijd vaderlijk behandeld had, het kind dat hij op zijne armen gedragen had, te redden en aan het ongeluk, dat haar verbeidde, te ontrukken, belovende van zijne zijde in alles te zullen medewerken, al moesten ook zijne handen zich rood verwen aan Pekel's bloed, — en hierbij knarstandde hij van woede en het schuim kwam hem op den mond. Maar

Henrik, geen aansporing noodig hebbende om de uitspraak zijns gemoeds te volgen en het uiterste voor Anna's behoud te wagen, gelastte hem bedaard te zijn en niets uittevoeren, vóór zijnen bepaalden wil vernomen te hebben.

Toen omhelsde hij nog eens zijne geliefde Anna, op eene rustbank onder den last harer aandoeningen bezweken, en met een' haastigen tred den weg naar het kasteel kiezende, klopte hij weldra aan de kamerdeur van kapitein Vogel, om hem alles wat hij vernomen had omstandig mede te deelen en te zamen het plan te beramen, waardoor deze geweldige, zoo na op het uitbarsten staande, opstand zoude kunnen worden verijdeld.

III

Onder de mannen, die zich door eigene verdiensten, moed en bekwaamheden een' onsterfelijken naam in de rij der Opperlandvoogden van *Nederlandsch Indië* hebben verworven, schittert Antonie van Diemen gewis in den eersten rang. Te *Kuilenburg* geboren, waar zijn vader het burgemeestersambt bekleede, was hij jong in eene der laagste krijgsbetrekkingen in *Indië* aangekomen, doch zijn kloek en helder verstand, gelijk ook zijn schoone stijl, weldra bekend door het maken van verzoekschriften voor eenige soldaten, trokken het oog zijner meerderen tot hem, en werd hij als geheime klerk bij den toenmaligen Oppergebieder aangesteld. De Hooge regering in die dagen, verlegen met de vervulling der betrekking van algemeen' Boekhouder, liet, ten einde diegenen onder de soldaten, welke genegenheid en bekwaamheden bezaten om dat ambt waar te nemen, zich zouden kunnen aanmelden, de trom roeren, doch geen werd er gevonden dan Antonie van Diemen (1), die dezen post en daardoor tevens den rang van koopman verkreeg. Kort daarna, Anno 1625, komt hij reeds voor als Ordinair Raad van *Indië*, deed als zoodanig eene reis naar het moederland, doch in 1632 teruggekeerd, werd hij den 1 Januarij 1634 als negende Opperlandvoogd van Nederland's bezitting in *Oost-Indië* ingehuldigd.

Op dat tijdstip bereikte hij den ouderdom van 42 of 43 jaren, had een frisch, rood doch eenigzins kort en rond wezen en levendige oogen, hoewel hij aan het linker een klein ongemak schijnt gehad te hebben.

Het dempen van een' opstand in *Amboina*, werwaarts

(1) Zie Valentijn, Oud en Nieuw Oost-Indië, Vde deel, levens der Gouverneurs Generaal van N. I.

hij zich in 1638 zelf begeven had, in verband met het straffen des Konings van *Ternate*, als den voornaamsten twiststooker en oorzaak daarvan; — het beteugelen der Portugesche magt op *Ceilon*; — het in toom houden der Bantamsche zucht tot overheersching, waren roemvolle daden onder zijne regering in oogenblikken, waarop de naauw ontluikende krachten der Compagnie gering en de versterkingsmiddelen te Batavia nog onvoltooid waren, terwijl nog in diezelfde dagen door zijne welgegevene be- velen *Malakka* ten tweede male voor onze wapenen zwichtte, en Abel Tasman, door hem ter ontdekking van onbekende landen uitgezonden, dat land vond, wat met zijn' naam genoemd en deze daardoor vereeuwigd is. Ook de Stad *Batavia* had veel aan hem te danken; — hij versterkte hare muren met twee bolwerken en volmaakte daardoor het werk zijner voorgangers, liet de kruis- en de kasteelkerk bouwen en leide de eerste hand aan hare statuten. — Al deze daden waren het werk eener slechts negenjarige regering, en toen hij op den 19den April 1645 het hoofd ter ruste leide, werd hij in de Hollandsche kerk achter het preekgestoelte begraven.—Zijn godsdienstig gevoel noopte hem in de laatste dagen zijns levens nog, tot het bouwen eener kerk, bij zijne nalatenschap eene som van 400,000 rijksdaalders aftezonderen; en, door zijn edel, braaf en opregt gedrag geacht en bemind, volgden hem de welgemeende tranen eener dankbare menigte naar de stille grafplaats.

Reeds had op den 10den Augustus 1644 de avondklok in het kasteel negen slagen doen hooren, een te laat uur in dien tijd om nog eenig bezoek af te wachten, toen onverwachts de kapitein Vogel en de luitenant Man zich bij den Opperlandvoogd lieten aandienen en om een geheim gesprek verzochten. Verwonderd over dit verzoek en vermoedende, dat er eenig gewigtig nieuws achter school, stond de Gouverneur van Diemen van zijnen zetel op en begaf

zich met zijnen vriend en lateren opvolger, den Raad van *Indië* Cornelis van der Lijn, met wien hij nog in een diep gesprek over belangrijke staatsaangelegenheden gewikkeld was, naar zijn geheim spreekvertrek, om de beide zich aangemeld hebbende personen te ontvangen. Weldra verschenen zij, en na hunne pligtplegingen afgelegd te hebben, ontvouwde kapitein Vogel in korte woorden de oorzaak hunner komst, als voortvloeijende uit eene zucht tot voorkoming van groote ongelegenheden voor het land en de christen-bevolking, welke door een' op het uitbreken zijnde opstand zouden kunnen geboren worden en gewis den val van *Batavia* na zich slepen.

Verbaasd staarden beide hooge personen den kapitein aan en schenen in het eerst geene woorden te kunnen vinden, om hunne verwondering op die onverwachte noodtijding te kennen te geven. Doch de Opperlandvoogd, van aard niet zeer ligtgeloovig, schudde het hoofd en zeide: — »ongeloofelijk kapitein Vogel! ongeloofelijk! — Wie is uw zegsman?"

» Luitenant Man, die hier voor Uwe Hoog-Edelheid staat, zal een beter verhaal van al die omstandigheden kunnen doen, en aan hem zullen wij het te danken hebben, dat wij niet allen binnen weinige dagen de slagtoffers van Jan Pekel's wraak- en bloeddorst worden."

» Wat! — van Jan Pekel — Jan Pekel; zegt gij!" hernam de Opperlandvoogd, — » hij die zoo trouw op *Ceilon* gediend en op *Amboina* bijna mij het leven gered heeft. — Hij! — ongeloofelijk. — nogmaals ongeloofelijk, en gij zult wel zeer duidelijke bewijzen moeten hebben om mij te kunnen overtuigen, luitenant! — zeg op, wat weet gij?"

» Niet ik Uwe Hoog-Edelheid! — maar Jan Pekel's slaaf heeft alles aan zijne nicht. . . . . ."

» Dat is waar ook," viel de Opperlandvoogd half glimlagchende en van der Lijn beteekenend aanziende, in de

reden. — » Gij zijt verliefd op jufvrouw Pekel — Monsr. Man — nu begrijp ik het — maar ga voort."

En nu deed de luitenant Man een onafgebroken verhaal van al de tijdingen door Apol van *Bantam* medegebragt, en hoe verder hij kwam, zoo meerder de verbaasdheid van den Gouverneur Generaal en van zijnen vriend van der Lijn ten top steeg. Beiden zagen elkander eene poos tijds stilzwijgend aan, doch liepen weldra vol gedachten het vertrek op en neder, tot dat de eerste op eens stilstond en eenigzins onthutst uitriep: — » ondankbaar volk! en hem heb ik met weldaden overladen, en hem heb ik mijne achting en vertrouwen geschonken! — Nietswaardige! neen! uw plan zal nooit gelukken — gij graaft een' kuil voor u zelven, en de koude aarde zal welhaast den hatelijken man bedekken, die thans ons bederf zoekt en met zulke vermetele en misdadige gedachten rondzwerft. Immers het ware onverantwoordelijk eenige lankmoedigheid met hem uit te oefenen, indien die aantijging gegrond is en zijne schuld bewezen kan worden, en, daartoe moeten wij alle mogelijke middelen in het werk stellen. Het heil der Compagnie — onze pligt vorderen zulks en persoonlijke toegenegenheid moet daarbij zwijgen. Maar waar bevindt zich Pekel thans? Want sedert eenige dagen heb ik hem niet gezien, en anders verzuimt hij nooit des morgens zijne opwachting te maken."

» In het geheim te *Bantam*, Uwe Hoog-Edelheid!"

» Te *Bantam*? — dat versterkt uw verhaal luitenant! en ook thans mijne vermoedens, — hij was in den laatsten tijd te vleijend en te indringend — maar ik dank U mijne heeren!" ging hij voort, het woord tot beide officieren rigtende, » ik dank U voor uwen ijver en opregte mededeeling; ze zullen niet ligtelijk mijn geheugen ontgaan. Maar ik beveel u, — luister naar mijne woorden, want zij zijn die van uwen Oppergebieder — ik beveel u geheimhou-

ding aan. De hoofdzaak is hier zich van Pekel's persoon meester te maken, en dit zal moeijelijk zonder die geheimhouding kunnen geschieden. — U, luitenant Man, die zooveel door de handelingen diens woestelings te verliezen hebt — gij, die zoo wel van al zijn doen en laten onderrigt zijt en worden kunt — U, draag ik het op zijnen persoon te vatten en aan de justitie over te leveren; — de wijze waarop kan ik niet bepalen, dit hangt van omstandigheden af, die gij zelven moet nagaan, — maar ik herhaal het, van U verg ik zijne opvatting, en zijt verzekerd dat uwe wenschen boven uwe verwachting zullen bekroond worden.

Driftig greep de luitenant, van vreugde over de hem opgedragen taak zich zelven bijna vergetende, naar de tot hem uitgestrekte hand zijner HoogEdelheid en zwoer, op zijn' krijgsmanseed, het bevel van zijnen gebieder te zullen opvolgen en Pekel dood of levendig in handen te leveren.

» Ik verg geen eed, jongeling!" hernam statig de Generaal — » hoewel op uwen mij bekenden ijver rekenende, is het echter Gods hulp alleen, welke uwe onderneming kan doen gelukken. De toeleg is stout en onze wederpartij zeker niet weerloos op hare hoede; — doch Zijn zegen en mijne hartelijke wenschen doen uwen moed en voorzigtigheid zegevieren in den moeijelijken kamp, die U te wachten staat; — en nu, mijne heeren! laat mij alleen! — ook ik geloof mij op dien geweldigen schok te moeten voorbereiden en heb daartoe den raad mijns vriends van der Lijn benoodigd. — Nogmaals dank ik U — mijn geheel vertrouwen is U geschonken, maar" — en hierbij lag hij een' vinger op de lippen, — » bedenk!!!"

En beide officieren bogen zich eerbiedig, begaven zich huiswaarts, doch de haan kraaide reeds zijn morgenlied, eer zij van elkander scheidden, om, na het maken van eene menigte ijdele en onzekere plannen, een weinig rust te genieten.

IV.

Twee dagen verliepen, zonder dat er iets gebeurde hetgeen de ontwikkeling dier zamenzwering of derzelver ontdekking vervroegde. Den derden echter in den namiddag ontving de luitenant Man een briefje van zijne Anna, waarin zij meldde dat haar oom, vergezeld van drie of vier Javanen, die zich in het achterhuis schuil hielden, was aangekomen, haar zeer vriendelijk behandelde, doch dat zij weinig vertrouwen op die valsche vriendelijkheid stelde, en eerder geloofde dat hij weldra zijne plannen zoude zoeken ten uitvoer te brengen. Het oogenblik der beslissing van haar lot kon dus niet ver af zijn en zij verzocht hem dag en nacht op zijne hoede te wezen, en, zoodra zij hem een' krans van Melattiebloemen toezond, onmiddelijk ter harer hulp toetesnellen. Henrik kuste vol innige liefde dat weinige schrift en antwoordde, dat zij zich niet te ongerust zoude maken, dewijl hij immer in hare nabijheid zoude rend zwerven, tevens het teeken opgevende, waardoor zij die nabijheid zoude kunnen bespeuren. Hierop koos hij zich zes mannen, op wiens moed hij staat kon maken, uit zijn vaandel en gelastte hun hem alle oogenblikken des daags te volgen, werwaarts hij zich ook zoude begeven.

Het was ongeveer ten 8 ure in dien avond dat Anna, op hare slaapkamer, op straat uitkomende, zich onledig houdende met eenig naaiwerk, de terugkomst van haren oom, die in den namiddag was uitgegaan, afwachtte om te zamen het avondstuk te nuttigen. Het duurde ook niet lang of hij verscheen, doch, in stede van haar naar beneden te roepen, gelijk hij zulks gewoon was, kwam hij zelf op hare kamer, zijn krijgsgewaad nog aan en zijnen houwer om hebbende. Binnen stuivende wierp hij den gevederden hoed op den grond, plaatste zich in eene blijk-

bare hevige gemoedsgesteldheid voor het lieve meisje en behield eenigen tijd het stilzwijgen, tot dat hij allengskens bedaarder werd. Bedremmeld zag zij hem aan, toen hij in eens het woord tot haar rigtte en op een gemaakten vriendelijken toon vroeg: »Wel Anna, hoe zijt gij zoo stil? — mij dunkt, gij zijt meer afgetrokken dan voorheen; wat is daarvan de reden?"

„Niets oom!" antwoordde zij bedeesd.

„Niets! kom! dat kunt gij mij niet op den mouw spelden," en hij streek haar onder de kin, — »heeft misschien de luitenant Man gedurende mijn afzijn weder aangeklopt en uw hartje op nieuw in rep en roer gebragt? meisjelief!" vervolgde hij ernstiger, en zijne bedaardheid verloor zich al meer en meer, — »stel dit uit uw hoofd, want ik zeg — ik — uw oom, van dat huwelijk komt nooit iets. — Die kale jakhals zoude het puik van *Batavia*, de schoone Anna..... Neen — hoor mij — ik heb andere plannen met u, en nog slechts weinige dagen, en gij zijt eene rijke gebiedende vrouw, de echtgenoot van een groot man, die over duizenden beveelt en honderdduizenden voor zijne wenken doet beven — en ook ik worde een groot man, mijne magt zal....."

» Oom!" zeide Anna van haren stoel opstaande en zich moedig voor hem plaatsende. » Oom! ik ken die plannen — ik weet dat gij het voornemen hebt, den Gouverneur Generaal en alle Europeanen te vermoorden, de stad in brand te steken, en u tot opperhoofd op te werpen; — ik weet, dat gij uwe ziel aan den duivel hebt verkocht en Moorsch zijt geworden — ik weet, dat gij mij bestemd hebt, niet de vrouw, maar om de slavin van een' vuigen wellusteling te worden en mij aan den Sultan van *Bantam* wilt koppelen; — ik weet....."

» Ik weet — ik weet — van wien weet gij dat alles, ellendige?" viel haar Jan Pekel, van woede stampvoetende en knarsetandende, in de reden. » Van wien, zeg op?"

» Om 't even," antwoordde zij, — » maar geloof mij Oom! — nooit zal het u gelukken, eerder zult gij zelven het slagtoffer uwer moordzucht worden, en — ik — neen! nimmer worde ik de vrouw van hem, wien gij zoo roekeloos uw zielenheil hebt opgeofferd. — Nooit!" —

Woedend sloeg Pekel, zijn geheim verraden ziende, met de eene hand naar zijnen houwer en greep Anna met de andere bij de keel, als wilde hij haar verworgen; — maar — dáár hoorde zij — een tweemaal herhaald handgeklap, het teeken van Henrik's nabijheid. — In eens spande zij al hare krachten in, rukte zich heftig, onder het lozen van een' hevigen angstkreet, van haren oom los — stiet een venster open — trok een' melattiekrans, die haren condé versierde, uit de haren, wierp dien naar buiten, en klemde zich met alle magt aan de ijzeren baren van het raam vast. Henrik, stil onder de boomen met zijne manschappen van kop tot teen gewapend voortsluipende, had den angstkreet gehoord. Toe te snellen, den Melattiekrans op te rapen en op zijne borst te hechten; — een zijner lieden de musket te ontrukken en de gesloten voordeur met de kolf open te stooten — dit alles was het werk van één oogenblik. Doch ook hem was de weg naar Anna's kamer bekend. IJlings liep hij den trap op; zijne manschappen volgden hem, doch hier zag hij een tooneel, dat hem van verontwaardiging deed ijzen. Anna lag, ligt gewond en bloedende, op den grond, en werd door haren oom, die niets van dat rumoer door zijne woede vernomen had, bij de haren voortgesleept. Vlug sprong Henrik toe om dit te beletten, maar zijne onverwachte komst nu eerst door Pekel bespeurd wordende en diens drift daardoor nog meer ontvlammende, zoo deed deze een' geweldigen houw naar hem, welken hij echter door

een' zijsprong ontweek, doch waarop hij onmiddelijk den booswicht de sponton op de borst zette en zoodanig tegen den muur aandrong, dat zijne manschappen gelegenheid kregen toe te schieten, de handen des ellendelings te vatten en hem te knevelen. Dan nog was de strijd niet ten einde. Henrik wilde Anna, die bewusteloos op den grond lag, opligten, toen Kiaij Maas, Soedin, Souda en Sebita in hunne schuilhoeken op het onvermijdelijk gedruisch, hetgeen dit tooneel te weeg gebragt had, opmerkzaam geworden, te voorschijn kwamen en met bloote krissen de kamer indrongen. Een hevig doch korstondig gevecht had nu plaats. Een zijner manschappen viel zwaar gewond neder, doch Kiáij Maas en Soedin werden gevat, en gebonden, terwijl de beide anderen het huis ontvlugtten en, zoo als het later bleek, hunne geregte straf door een verblijf te *Bantam* ontkwamen. Anna had gedurende dien strijd niet weinig te lijden gehad, daar zij onophoudelijk aan de worsteling der beide partijen was blootgesteld; doch nu was het Henrik's eerste werk haar op een rustbed neder te leggen en aan de zorgen van den trouwen Apol, die zich dapper in het gevecht gekweten had, en der overige huisgenooten aan te bevelen. — Meer vermogt hij op dat oogenblik niet te doen. Zijn pligt riep hem naar het kasteel. — Spoedig snelde hij met zijne gevangenen derwaarts en geen kwartier uurs was er na het begin van dit tooneel verloopen, of zij lagen daar allen krom in boeijen gesloten, om nader aan het civiele regt te worden overgeleverd.

Henrik's moed, behendigheid en waakzaamheid hadden dus in eens dien gevreesden en alles met vernieling dreigenden opstand vernietigd en het kwaad bij den wortel uitgeroeid. Weldra ontving hij de welgemeende en erkentelijke gelukwenschen der in het kasteel te zamen gevloeide menigte, en kapitein Vogel was de eerste om den

dapperen jongeling innig aan het hart te drukken. Bij den Gouverneur Generaal ontboden, werd hij door Zijne Hoog-Edelheid en door de in allerijl vergaderde Raden van *Indië* met loftuitingen overladen en hem de schoonste beloften gedaan voor zijne verdere toekomst. — Doch zijne vreugde kende geene grenzen, toen Mevrouw van Diemen, Anna's droevige toestand haar ter ooren komende, haren echtgenoot het voorstel deed om dat edele, beklagenswaardige meisje onder hare bescherming te nemen. Gulhartig bewilligde de Heer van Diemen hierin. Slechts weinige oogenblikken daarna, en eene koets, door dragonders der lijfwacht en hellebardiers omgeven en bewaakt, reed in volle vaart de landpoort van het kasteel uit, en hield op *Roea Malakka* voor Pekel's woning stil. Henrik sprong er uit — ligtte de nog bewustelooze maagd van hare legerstede, droeg haar in het rijtuig, en had weldra het genoegen haar in de armen eener edele vrouw en moeder over te geven en, onbezorgd voor hare verpleging en toekomst, eenige voor zich hoogstbenoodigde oogenblikken rust te zoeken.

Bij resolutie van den Gouverneur Generaal in Rade dd. 1sten September 1644, werden de vonnissen goed gekeurd door den Raad van Justitie te *Batavia* in deze zaak geslagen, waarbij Jan Pekel, als acteur, aanlegger en belijder der conspiratie, afgrijselijke moordplannen en derzelver zeer gruwelijke gevolgen, als ook omdat hij gevoelloos van de ware zaligmakende religie was afgeweken en zich aan de vervloekte moorsche wetten had onderworpen — veroordeeld werd, om levendig van onder op, zoodanig van lid tot lid geradbraakt te worden, dat er de dood na volgde; vervolgens het hoofd van den romp gescheiden en op een staak gestoken, en het ligchaam gevierendeeld op de voornaamste plaatsen tot afschuw ten toon gehangen te worden. — Kiaij Maas Goeloe om, als

slechts door pijniging bekend hebbende, met radbraken van boven naar beneden ten dood gebragt, — het hoofd op een' staak gezet en het ligchaam op een rad gelegd te worden; — en Soedin om met den koorde te worden gestraft, dat er de dood na volgde, benevens confiscatie van al zijne goederen, — wordende enkel bij die resolutie het vonnis van Kiaij Maas in zoo verre veranderd, dat hij met het zwaard gestraft en zijn ligchaam begraven werd. — Slechts eenige dagen daarna, en *Batavia* leverde het akelig schouwspel op eener openbare ten toonstelling der bloedige gedeelten van den van een gescheiden romp des eervergetenen en naar billijkheid gestraften boosdoener Jan Pekel alias Klein. —

V.

Een gelukkiger zon daagde nu voor Henrik's liefde. Anna, van hare wonde| en kneuzingen hersteld, hoewel in de eerste dagen eenigzins afgetrokken en ter neêr geslagen door het lot van haren oom, gaf zich vol gevoel aan de edele neiging, die haar voor den braven jongeling bezielde, over, en hartelijk werd hunne vrijagie onder het oog van mevrouw van Diemen voortgezet. Hare eerste daad, die haar hart eer aandeed, was den getrouwen slaaf Apol te beloonen. Zij schonk hem de vrijheid, en met eene rijke gift door de Hooge regering begunstigd, leide deze zich op den handel toe en overleed, na verloop van jaren, als een welgezeten man en Hoofd zijner natie (Baliërs) te *Batavia*. Ook ons minnend paar werd kort voor het overlijden van hunnen beschermer, den onvergetelijken van Diemen, door den echt vereenigd. — Beiden — hij en zijne echtgenoot — stonden daarbij als der bruids ouders. — De bruiloft, ten hunnen koste gegeven, werd prachtig gevierd; — een groot zilveren schenkbord, een bruidsgeschenk dier edele hooge personen, stond midden op den wel aangerigten disch, en op hetzelve was een krans van duizende aaneengeregen Melattiebloemen gelegd. Bruid en bruidegom waren met diergelijke bloemen gekroond, en in alle versiersels was de Melattie het zigtbaarste. Voorspoedig, gezegend en rijk in hunne liefde, leefden beide nog vele jaren, en de eerste openvallende kapiteinsplaats onder de regering van den Gouverneur Generaal van der Lijn, viel Henrik ten deel. — Hun geslacht bloeide ruim eene eeuw op *Batavia*, en de 13de Augustus was immer een feestdag voor hetzelve, hetwelk jaarlijks gevierd werd. Alsdan kwamen het bruidsgeschenk en de versch geregen Melattiekrans weder te voorschijn. Mannen en vrouwen versierden zich met die bloemen ter gedachtenis van den

moed en het lijden hunner stamouders, en hoezeer dat geslacht sedert lang is uitgestorven, en de overlevering van deze gewigtige gebeurtenis verloren geraakt, is het toch, tot den huidigen dage, voor de vrouwelijke Europeaansche afstammelingen in deze gewesten, als het ware eene behoefte gebleven, zich het gitzwart haar; *en condé* opgemaakt, met eenen krans van Melattiebloemen opteschikken en dien als haar grootste sieraad te beschouwen.

III.

TOELOHOABESIE.

AMBOINA IN 1644.

De zon had haar hoogste toppunt bereikt. Loodregt vielen hare felle stralen op het naauw door eene zware regenbui verkwikte *Hitoe* (1) neder, en de grond gevoelde al ras haren werkdadigen invloed. De waterplassen, hier en daar door dien regen op den ongelijken bodem geboren, verdwenen van lieverlede en het magtige *Oog des dags* (2) schitterde met zoo veel glans en kracht, dat er weldra geen spoor meer te vinden was van de verkwikking, die de wolken, welke dien glans slechts voor eene kleine poos tijds hadden kunnen benevelen, op het verzengde aardrijk neêrgestort hadden. Een zacht windje verkoelde wel eenig-

(1) Het eiland Amboina wordt door de natuur in twee deelen gesplitst, welke door den Pas van Baguala, eene landengte van nagenoeg 300 schreden, met elkander vereenigd zijn. Het noordelijkste gedeelte, dat tevens het grootste is, wordt Hitoe genaamd en heeft tot nu toe eene Mahomedaansche bevolking. Het Zuidelijke deel heet Leijtimor, en de bevolking is meerendeels van het Christelijk geloof.

(2) Oog des dags — Matahari, Maleische uitdrukking voor het woord Zon.

zins de heete lucht, die nu, door de opwaarts stijgende dampen, welke de zon der aarde onttrok, verdikt, de ademhaling te meer vermoeijelijkte: doch Zephir's pogingen waren luttel en zijne uitwerking zoo gering, dat niet eens de liefelijke geur der nagelbloesems zich in het rond verspreidde. Naauwelijks hadden de duizende nagelboomen, waarmede de omtrek was bezaaid, hunne toppen als het ware moedig ten hemel verheven, nu zij, na eene felle, schroeijende hitte, zich voor een oogenblik zagen gedrenkt en verzadigd, of de pas ontslotene kelkjes hunner bloesems drongen zich, door de stralen der zon weder eensklaps geteisterd, op nieuw te zamen en weigerden der lucht een deel dier aangename geuren, welke de natuur haar anders uit die bron, ter kortstondige verkwikking van het menschdom, heeft toegedacht. — En toch, — niettegenstaande die drukkende hitte, — in weêrwil van den verstikkenden gloed, welke uit de aarde opsteeg, — daalden op den 13den Junij, nu juist een jaar meer dan twee eeuwen geleden, twee mannen aan het hoofd van een klein gevolg, den hoogen steilen en rotsachtigen berg *Capaha*, aan het noorderstrand van *Hitoe* gelegen, af, en volgden driftig, doch tevens stilzwijgend, den vochtigen met klippen en schelpen bezaaiden weg, welke de natuur hun door dat strand, naar het aan zee gebouwde dorp *Hitoe-lama* aanbood. Het waren beide sterke, kloeke mannen, welke door hunne schoone houding en edele gelaatstrekken verre boven de personen van hun gevolg uitstaken. Hun ouderdom was echter verschillend. Hij, die voorging, kon toen ter tijd reeds rijkelijk honderd malen den bloei der nagelboomen beleefd hebben, (1) doch de vader van den achter aan gaande had, eerst acht en twintig jaren geleden, den

(1) De nagelboom bloeit en draagt vruchten tweemaal 's jaars.

Sagoboom voor de deur zijner woning geplant, om daardoor de geboorte eens zoons aan te duiden (1). Het onderscheid der jaren was ook gemakkelijk te bespeuren. Hoe krachtvol ook de oudste nog wezen mogt, evenwel, lieten de grijze knevel- en hoofd-haren en de ingevallene en gerimpelde gelaatstrekken al spoedig zien, dat menig kommervol uur door hem beleefd was; — dat menig zorgvol oogenblik zijne levenskrachten ondermijnd had, en vele wisselvalligheden en ontberingen hem vroeger den ouden dag te gemoet hadden doen snellen, dan wel bij stille huisselijke maatschappelijke rust, bij minder hevige oorzaken tot schokking zijner zielsaandoeningen, het geval zou geweest zijn. Hoog ernstig stond zijn gelaat, doch op hetzelve waren te gelijker tijd de sporen te vinden van diepe overpeinzingen en hevige innerlijke gewaarwordingen, terwijl de onophoudelijke beweging zijner breede lippen deed ontwaren, dat hij, ofschoon op dien stond geen woord uitende, echter inwendig aan zijne gemoedsbewegingen den vrijen teugel vierde. Zijne gestalte was die eens mans, welke, door de magt des tijds gedrukt, reeds voor dezelven begint te bukken, doch in oogenblikken van gevaar en nood nog zielskracht en ligchamelijken moed genoeg bezit, om dat gevaar, om dien nood stout en kloek het hoofd te bieden en zich even mannelijk weder opterigten, als ware nog slechts de helft der jaren vervlogen, welke hij in dit ondermaansche heeft afgewandeld. Zijn reismakker, wien even als hem, de donkerbruine, den Amboinees over het algemeen van de overige bewoners des Indischen Archipels onderscheidende, huidkleur eigen was, scheen niet zoo sterk als hij onder den druk der levenswederwaardigheden gebukt te

(1) Een gebruik vroeger en ook nu nog onder de Amboinesche Mahomedanen in zwang. Men bezigt daartoe ook dikwijls den Nagelboom.

gaan, maar, niettemin, waren wrevelige en misnoegde trekken op dat anders zoo schoon en welbesneden wezen te lezen, en zijn geheel uiterlijke gaf eene groote mate van onvergenoegdheid te kennen. Ofschoon, hoe jong nog, reeds als een der dapperste mannen in den omtrek beroemd; door zijne regtstandige gestalte, spierkracht en welgemaaktheid boven al zijne landgenooten van dezelfden ouderdom uitmuntende, en tevens bekend als de vrolijkste en opgeruimdste onder hen allen, leide hij evenwel in dat uur een hem ongewoon humeur en eene sterke neiging tot wrokken aan den dag, welke den glans benevelden, waarmede anders zijne vurige oogen schitterden. Ook bij hem waren de lippen gedurig in beweging en trokken zich schamper te zamen; — vooral dan, wanneer hij een' woesten blik op zijn' voorganger wierp; en aanhoudend het glinsterende zwarte hoofdhaar, dat eene ongemeene lengte had en door de beweging van het driftig loopen telkens van zelf naar voren en op de borst werd geworpen, naar achter schuddende en wegstrijkende, scheen het oogenblik niet ver te zijn, waarop hij zijn' wrevel door een' vloed van woorden lucht wilde verschaffen. Maar hij hield zich in, hoe moeijelijk het hem ook vallen mogt, en temperde zijne woede, welke door het hevig knarsen zijner sirie-zwarte tanden hoorbaar was, door het herhaalde nuttigen van de betel, die een der personen van zijn gevolg hem toereikte.

Beide deze mannen waren eenvoudig gekleed. Zij droegen niets dan een gingangsch badjoe of borstrok en eene broek van dezelfde stof, waarover zij een wijde Chitsen kabaija hadden aangetrokken. Het hoofd was omwonden met een witte *Distar* (tulband), die tweemaal om hetzelve was geslagen, en hunne *Tjeripoe's* (1) werden hun door hun

(1) Houten, platte, onovertrokkene klompen, aan welker voorste deel een gedraaid hoog rond knopje is, dat tusschen de groote

gevolg nagedragen. Dan, hoe eenvoudig uitgedost zij ook daar heen gingen, onderscheidden zij zich evenwel nog door dit weinige van hunne volgelingen, die, met uitzondering der kabaija, wel op dezelfde wijze, doch slechts in blaauwe *bafta* gekleed waren. Die onderscheiding blonk nog te meer uit, door het houten schild, dat zij, gemakshalve op den rug geworpen, met zich droegen. Hetzelve had omtrent de lengte van vier voet, was een voet breed en bruin van kleur, in nette rijen met witte Porcellana-horens ingelegd. Hunne volgelingen droegen daarentegen slechts kleine, ronde van rottan gevlochtene schilden, die in 't midden voorzien waren van spitse pennen, om daarmede in het gevecht van zich aftestooten. Overigens waren hunne wapenen gelijk en bestonden in een *Tamboeka* (zwaard of klewang); in een *Torana* (werpspies); terwijl sommigen ook nog groote, stevige bogen droegen en geweerhaakte pijlen van bamboe gemaakt. Met dit, thans minder in gebruik zijnde wapen, konden zij op een verren afstand op eene haarbreedte schieten.

Wat evenwel het grootste kenmerk daarstelde, dat onze reizigers in onrustige tijden leefden en van gevaren omringd waren, was het medeslepen van de koperen stormhoeden, waarop de veeren van den schoonen paradijsvogel wapperden, en ofschoon door onze voorouders den Amboinees nimmer eene groote mate van dapperheid is toegekend, maakten evenwel, volgens de overlevering, de beide hoofdpersonen van dezen reizenden troep daarop eene uitzondering, want zij waren beroemd door hunnen moed en bekend door

teenen gevat wordt. Zij alleen, die aan het dragen van die onbehouwen klompen gewoon zijn, kunnen daarmede gevoegelijk en nog al spoedig voortgaan, en men moet er, als het ware, van der jeugd af, aan gewend zijn.

de volharding in het geloof, dat zij van hunne ouders hadden overgeërfd.

De afstand, dien zij hadden afteleggen, was niet groot en bedroeg naauwelijks twee uren gaans. Ter halver wege aan de *Waïj Ela* (1) gekomen, zette de oudste zich, alvorens die rivier te doorwaden (2), op een' steen neder en zag zijn' jongeren reismakker strak in het gezigt. Deze bleef voor hem stilstaan, hem even strak aanziende en het gevolg hurkte op eenigen afstand van hen beiden neder.

Dan ook nu duurde het mokkende stilzwijgen niet langer, en de oudste, het woord opvattende, riep den jongeren toe:

» Toeloecabesie! Wat mort ge toch bij u zelven? Sedert wij uwe woning op den berg *Capaha* verlieten, hebt ge geen woord meer gesproken, en toch weet ge, dat de gang, dien wij doen, van het grootste gewigt is en daarvan de vrijheid aller Hitoëzen afhangt?"

» Wat gaat mij dat aan, Patiwani? Ik bekommer mij niet meer om die vrijheid. Genoeg heb ik getoond, dat ik, wanneer het gevaar dreigt, niet tot diegenen behoor, welke stil en rustig te huis blijven; — maar nu, — neen! — geen hand steek ik meer om die vrijheid uit, en mij is het onverschillig, wat er van worden moge. Ik heb in het afgeloopen jaar den Hollanders rust en vrede gezworen, en geenszins ben ik geneigd zoo spoedig mijn woord te breken."

» En waartoe begeeft ge u dan naaar *Hitoe-lama*, gij

(1) Rivier Ela.

(2) De lezer, vooral hij die nooit Indië bezocht, of in hetzelve binnenlandsche togten gedaan heeft, moet hierbij op den voorgrond stellen, dat het gebruik van bruggen meestal onbekend is en men de rivieren, om dezelven te kunnen overkomen, gewoonlijk doorwaden moet.

Orang kaïja van *Capaha*, die zich zoo zoetsappig onderwerpt aan den wil onzer onderdrukkers? De *Tanahhitoemessen* wacht ons, en hoezeer hij altijd tot dus verre eene dubbelzinnige rol heeft gespeeld, thans is hij te vertrouwen, want het geldt zijne wederverhefling tot kapitein van *Hitoe*. En gaan wij hiertoe eens over, dan nadert tevens het uur waarop wij beslissen zullen, of wij ons met geweld aan het juk der Hollanders ontworstelen, dan wel of wij tot in het verre nageslacht, — voor eeuwig, — hunne slaven blijven zullen. En nu mort en wrokt gij, want ik heb het gehoord, Toeloecabesie! hoe gij onder weg woedend op de tanden knarstet. — En nu geeft gij voor, dat die vrijheid, waarvoor gij reeds zoo dikwerf gestreden hebt, u onverschillig is. Ik kan zulks niet overeen brengen met de dapperheid, die gij altijd getoond hebt. Van waar die ommekeer in uw gemoed? Wie of wat is daarvan de oorzaak?"

» Gij, Patiwani! gij alleen."

» Ik! en waardoor?"

» Door uwe weifeling omtrent mijn verzoek om de hand uwer dochter . . . . ."

» Om de hand van Se Tiedja? En heb ik u die dan afgeslagen?"

» Dat wel niet, Patiwani! maar blijkbaar begunstigt gij den *Latoewiloeloe* (1) van *Poeloet* (2). De ellendeling! En gij zijt onzeker tusschen mij en dien lafaard, die nog nimmer een Torana in het hart eens vijands geworpen heeft, — maar weet het! hoe veel achting ik ook voor u koester, nimmer zal ik het gedoogen, dat hij, boven mij, de voorkeur verwerft, en niet ongewroken zal hij datgene verkrijgen, waarnaar ik zoo vurig verlang. Slechts eenmaal zag ik Se

(1) Tiel eens hoofds.

(2) Naam van een kampong, destijds aan Hitoe's noorderstrand gelegen.

Tiedja ! en sedert dat oogenblik heb ik rust noch duur . ."

» Toeloecabesie ! uwe jaloesie vervoert u. Is dit nu een tijdstip, om slechts aan zich zelven te denken, en zijt gij niet, even als ik, de afstammeling van *Pati* Toebar, van hem, die het woeste *Hitoe* het eerst medeheeft bevolkt en ons die vrijheid nagelaten, welke men ons thans ontrooven wil? zijt gij dus niet verpligt onze eigene belangen te vergeten en enkel te denken om die van het arme volk, aan welks hoofd wij staan?"

» Schoon klinkende woorden; Patiwani! waarmede gij mij om den tuin wilt leiden, maar — en hier leide hij de linkerhand op zijn' regterschouder en staarde hem aan met oogen die tintelden van woede en ijverzucht, — zoo waar als ik de zoon ben van Tahalile, wiens bloed voor dezelfde vrijheid heeft gevloeid, waarvoor wij nu op nieuw zullen moeten strijden; die nimmer door de Hollanders is overwonnen en wiens krachtigen arm zij enkel hebben kunnen knotten met hem te paaijen door den onvoorwaardelijken afstand van dien rotsigen berg, waarop ik thans gevestigd ben, — zoo waar ook, laat ik mij niet bedriegen, en Se Tiedja zal de mijne worden, in spijt van dat kromme gedrogt — dien *Latoewiloeloe* van *Poeloet*, wien gij slechts boven mij verkiest, omdat hij rijker is dan ik, omdat hij meerder nagelboomen bezit, dan mijn vader mij heeft nagelaten."

» Bedriegen! bedriegen! zegt ge? — Allah en zijn Profeet helpe mij, — *Orang kaija!* Matig uwe uitdrukkingen. Zeg mij, wie heeft u bedrogen of ik verpletter u . . . ."

» Gij Patiwani! — gij alleen — herhaal ik nogmaals. Ik eerbiedig u als den grootsten held onder de Hitoëzen, en dien naam draagt gij met regt, — doch ik vrees u niet, — en zoo gij wilt, — hier dadelijk kunnen wij het beslissen of gij de kleine hoop, die gij mij destijds gegeven hebt, gestand zult doen, dan of ons beider bloed zich vereenigen zal met het drabbige zand van de *Waij Ela*. Hier. . ."

Maar Patiwani liet hem niet verder uitspreken, leide hem de hand op den mond en fluisterde hem, zijne eigene drift bedwingende, in:

» Bedaar Toeloecabesie! wat moet ons gevolg, dat meent dat wij geheel eensgezind zijn, wel van ons denken, indien het ons in zulk een driftig gesprek gewikkeld ziet. Hoe ligtelijk kunnen onze volgelingen denken dat wij, in twist geraakt, hun belang niet meer op het oog hebben, en welk een nadeeligen invloed kan zulks niet op de vergadering uitoefenen, werwaarts wij ons begeven. Nogmaals bedaar en hoor naar mij. — Nimmer heb ik iemand bedrogen. Zelfs met mijne gruwzaamste vijanden ben ik altijd rond te werk gegaan; — aan verraad ken ik mij niet schuldig; — en hoeveel minder zou ik dan den zoon eens vriends willen bedriegen; aan wiens zijde ik zoo dikwijls gestreden heb en die ons in u een' waardigen opvolger van zijnen moed, van zijne deugden heeft geschonken: maar er bestaan omstandigheden, die het mij moeijelijk maken tusschen u en den *Latoewiloeloe* te beslissen; — want ik wil het niet ontkennen, dat hij aanzoek gedaan heeft om de hand van Se Tiedja — en buitendien — van uwe zijde is er eene verhindering die . . . . ."

» Eene verhindering van mijne zijde?" vroeg Toeloecabesie verwonderd; — » ik besef noch . . . . ."

» Zijt gij niet alreeds gehuwd Toeloecabesie?"

» Dat is waar, Patiwani!" antwoordde de *Orang kaija* van *Capaha*, door deze hem onverwacht toegevoegde vraag eenigzins bedaarder geworden, — » maar gij weet toch, ik ben een regt geloovig Mahomedaan; op mijn achttiende jaar huwde ik met Almisa, de dochter van den *Orang kaija* Tamalessi; want ook ik wil de genoegens smaken, welke aan ons, navolgers van den eenigen God en zijn geëerbiedigden Profeet Mahomed reeds hier op aarde

zijn toegezegd. Wij behoeven ons niet zoo als die Christen-honden slechts tot eene vrouw te bepalen, wij mogen. . . . ."

» Dat is zoo; zoon mijns vriends! dappere spruit van den moedigen Tahalile! Reeds hier mogen wij den voorsmaak genieten van de zaligheid, welke ons eenmaal in den derden hemel, te midden der eeuwig schoone Hoeris, ten deel zal vallen; — maar — er bestaat nog eene zwarigheid en die zal niet gemakkelijk uit den weg te ruimen zijn. De vraag is hier, hoe Se Tiedja uw vroeger huwelijk beschouwt en of zij eene deelgenoot uwer liefde dulden wil?"

» En waarom niet?"

» Onze godsdienst, onze wetten zijn eigenlijk voor haar niet verbindend, en zij heeft eene eigene keuze."

» Eene eigene keuze! ! ! Hoe zoo dat? Zijt ook gij dan een aanhanger der nieuwe leer, welke anders op *Hitoe* geen wortel heeft kunnen schieten en die door bijna al onze Leijtimorsche landgenooten omhelsd is, zijt ook gij een Christen geworden? Sints wanneer verzaakt gij het Mahomedaansche geloof? of, hebben de Islamsche vaders van het regtgeloovige *Hitoe* geene beschikking meer over hunne dochters! Sedert wanneer mogen onze vrouwen onbeschaamd hare oogen opslaan, om zich zelve een Heer en Meester te kiezen, Patiwani? een nieuw bewijs van uw bedrog."

» Verre van daar, Toelolcabesie! Ik ben nog altijd dezelfde, die van zijne jeugd voor Mahomed's leer gestreden heeft en daarvoor tot aan zijnen dood toe zal strijden. Dan Se Tiedja! haar moet ik eene vrije keuze laten; ik kan omtrent haar niet anders handelen, zonder onregtvaardig, zonder onbillijk te zijn; want, ofchoon velen gelooven dat zij mijne dochter is, evenwel is zij, hoe sterk ik haar bemin en als mijne eigene dochter heb groot gebragt, *mijn kind niet!*"

» Wat? het flaauw gerucht, dat ik nimmer vertrouwen wilde is dan toch waar en Se Tiedja is. . . . ."

» Mij vreemd; vreemder, dan gij mij zijt, want in onze aderen stroomt ten minste *Hitoe's* bloed, doch dat is het geval niet met haar."

» Maar, wie is zij dan? zeg mij, in naam van den Heiligen Profeet, dien wij aanbidden, of zij. . . ."

» Van Mahomedaanschen oorsprong is, neen! maar vergis ik mij niet, dan is zij het kind eens Christen; mogelijk wel van een' Hollander."

» Allah helpe mij, Patiwani! doch zeg mij, hoe komt zij dan bij u? sints wanneer is zij onder uwe vaderlijke hoede?"

» Luister Toelolcabesie! luister; maar verwijderen wij ons een weinig van dien nieuwsgierigen troep, die met opene ooren ons gesprek wil opvangen, en het is juist een nog groot geheim, dat ik u wil toevertrouwen." — En na eenige schreden zijwaarts gegaan te zijn, ging Patiwani voort.

» Gij weet: Toelolcabesie! hoe lang reeds de worsteling duurt, die wij om onze vrijheid, om het behoud van ons geloof, eerst met de verraderlijke Portugezen, later met de niet minder ons teisterende Hollanders hebben moeten aanvangen. Onze voorouders hebben reeds voor één eeuw op dezelfde wijze moeten strijden, als wij nu nog doen. Onze vijanden wonnen geen voet breed op ons of zij trachtten immer de bronnen te vernielen, waaraan wij ons natuurlijk en bijna eenig voedsel te danken hebben. Talloos zijn de *sagobosschen*, die door hen vernield en verbrand zijn geworden. Zij weten, dat zij door die daad ons den hartader afsteken en alleen door honger gedreven van ons eene kortstondige onderwerping te wachten hebben; geen *sagoboom* genaken zij of de bijl oefent hare vernielende kracht uit. Het is nu bijkans veertien jaren geleden; gij waart toen nog een kind, *Orang kaija!* dat wij ons duchtig in het naauw bevonden. Hoeveel gij ook sedert dat mij onvergeet-

baar tijdstip beleefd moogt hebben ; nimmer kunt ge u een klaar denkbeeld vormen van den nood, waarin wij ons toen bevonden. Nog slechts een klein gedeelte van *Hitoe* was in onze magt ; de meeste der dappere verdedigers onzer vrijheid en van ons geloof waren gesneuveld ; de honger waarde als een spook in het rond en greep met deszelfs ontvleeschte klaauwen alles, jong en oud, aan. De moedermelk verdroogde door gebrek aan voedsel en de zuigelingen stierven aan de borsten, welke hun geen lavenis meer aanboden. De kinderen, anders dartelend langs den weg spelende, verkwijnden en bliezen onder de hevigste stuiptrekkingen den laatsten adem uit ; — de moeders volgden hen in het graf : en de weinig overgeschotene mannen ! — hun ontzonk de moed en allen waren bereid het hoofd voor den stouter en stouter wordenden vijand te bukken, toen ik nog met moeite zooveel tijd tot uitstel eener schier onvermijdelijke overgave verwierf, als mij noodig kon zijn om een strooptogt naar het eiland *Kelang* te doen, en te beproeven eenig voedsel magtig te worden. Ik stak tot dat einde met eenige orembaai's (1) in zee. Het had eenige dagen te voren hevig gestormd en nog was de zee niet van hare woede tot rust gekomen. Hemelhooge baren rolden voor mij uit en hieven mijne orembaai elk oogenblik wolkwaarts, om ze als het ware weder dadelijk in een' afgrond te doen zinken. — Te midden dier hevige baren ontwaarde ik op eens eene menigte drijvend houtwerk, dat ik dadelijk herkende als tot een schip te hebben behoord. Het leed bij mij geen twijfel of een zoodanig vaartuig was in de nabijheid gestrand of verongelukt, en het deed mij goed, dat onze God, Welken die vermetele, zoo geheel op eigene krachten steunende vijanden wel erkennen, doch aan Wiens

(1) De benaming der soort vaartuigen of praauwen, waarmede in de Molukko's ten handel wordt gevaren.

wil, aan Wiens beschikking zij te hoovaardig zijn, om iets overtelaten of toeteschrijven, hun weder een staaltje Zijner magt gegeven en op nieuw zulk een gevoeligen neep toegebragt had. Al die overblijfselen der hemelsche wraak wilde ik onaangeroerd voorbij stevenen, toen ik te midden derzelven eene drijvende waterton bespeurde, waarop zich een voorwerp scheen te bevinden, dat ik niet naauwkeurig onderscheiden kon. Mijne nieuwsgierigheid werd daardoor opgewekt. Ik liet op die ton aansturen en nader bij zag ik, tot mijne verbazing, een kind boven op dezelve vast gebonden en ten prooi der woedende golven. Het arme schaap kon naauwelijks den ouderdom van vijf jaren bereikt hebben en lag bewusteloos, doornat van het zeewater daar. De golven hadden gedurig over hetzelve heen geslagen. Het was een meisje : hare kleeding deed mij dadelijk zien, dat zij aan Christen ouders, misschien wel aan Hollanders toebehoorde. Ik nam haar in mijne praauw over en hare verkleumde leden wrijvende en verwarmende, had ik weldra het genoegen haar te zien bijkomen. Haar eerste roep was om hare ouders ; — deze niet bij haar bespeurende, barstte zij uit in weeklagten, die mij door het hart sneden, want ik ken het vaderlijk gevoel en dat verloochent zich nooit. Gelukkig stamelde zij Maleisch ; — noemde den naam Maria, waar door ik begreep dat zij zóó heette, en zeide het kind te zijn van een' *Orang poeti — Pahei* — of *Heide* genaamd : de iblitz (1) onthoude zulke honden- namen, — ik niet. Hare moeder schijnt echter geene zeer blanke vrouw geweest te zijn, immers hare kleur draagt daarvan de sporen. Gij zelf kunt er over oordeelen, Tobloecabesie ! want dat kind was Se Tiedja, welken naam ik haar gegeven heb omdat ik besloot, door hare schoonheid en lieftalligheid, (want

(1) Duivel.

weldra gewende zij zich aan mij en ook alleen aan mij,) daartoe bewogen, haar niet slechts als mijn eigen kind te beschouwen en groot te brengen, maar ook daarvoor uit te geven. Zulks viel mij gemakkelijk, dewijl men wist, dat ik ook op *Kelang* gehuwd was. Ik leide derhalve mijne roeijers het stilzwijgen op, — en hiervan was ik verzekerd, want ik wist dat zij de wraak kenden, die ik nemen zoude, indien zij verzuimden mijn wil op te volgen. Op *Hitoe* terug gekomen, stelde ik SE TIEDJA aan mijne familie als mijne op *Kelang* geboren dochter voor, wier moeder intusschen overleden was, zijnde werkelijk mijne vrouw aldaar gestorven. Met genoegen zag ik, dat SE TIEDJA te midden der mijnen welkom was, en te meer nog welkom, aangezien mijn togt overigens gelukkig was afgeloopen en al mijne orembaai's, met sago geladen, terug kwamen.

En nu kent gij haren oorsprong, TOELOECABESIE! maar nog verder wil ik mijn vertrouwen in u uitstrekken," — en den jaloerschen minnaar onglipte geen woord van dit verhaal, alles ving hij gretig op; — »SE TIEDJA heeft thans bijna geen begrip meer van dien oorsprong. Volgens onze zeden opgevoed en door mijne vrouwen gepleegd en gekoesterd, waant zij werkelijk mijne dochter te zijn. Wel schemert haar van tijd tot tijd het verledene voor den geest en gelooft zij zich flaauw te kunnen herinneren, vroeger met blanken verkeerd te hebben, doch, na eenig nadenken, begaafd zijnde met eene rijke verbeelding, beschouwt zij die herinnering enkel als een droom, te weeg gebragt door het menigvuldig spreken over dat helsche menschenras, waarvan zij zoo dikwerf toehoordster is. En altijd heb ik bespeurd, dat zij hare aandacht steeds bijzonder inspant bij verhalen van moedige trekken onzer landgenooten en den grootsten afkeer koestert voor onze onderdrukkers. Zij is door opvoeding eene ware *Hitoëze* geworden, en

om u zulks te bewijzen, behoef ik u niets anders te zeggen, dan dat zij mij onlangs, na een lang gesprek over onze huidige omstandigheden in hare tegenwoordigheid gehouden, liefkozende om den hals vallende, op een vastberaden toon toevoegde: — »Vader! — ik weet het, dat » het der vrouw vóórbeschikt is eenen haar geheel vreemde » als haren heer en meester te volgen; — maar, wat ik u » smeeken mag, geef mij geen lafaard, — geen durfniet tot » echtgenoot, over wien ik mij zou moeten schamen; maar » schenk mij aan een man vol moed, aan eenen held, » opdat ik trotsch op hem kan wezen en als vrij geborene » Hitoëze in nood hem helpen kan, de vrijheid en ons geloof ongeschonden te bewaren." — En nu weet gij alles, » TOELOECABESIE! wat ik u aanvertrouwen wilde. Alleen dit nog. Zoo als gij gehoord hebt is zij van afkomst eene Europesche. Mogelijk leven hare ouders nog en treuren die voortdurend om haar verlies. Wie weet of zij niet in Gods hand nog het middel worden kan tot verzoening met onze vijanden, of ten minste, indien het ruchtbaar wordt, dat zij zich in ons midden bevindt, om hun gemoed voor onzen zoo vaak wanhopigen toestand leniger te maken. Daarom dan ook wil ik haar eene vrije keus laten omtrent dien gewigtigen levensstap, welken gij met haar voor hebt, en nimmer zal men mij kunnen verwijten, dat ik, haren oorsprong kennende, haar ten dien opzigte gedwongen heb. Beproef uw geluk TOELOECABESIE! zij is met hare pleegmoeder te *Hitoelama* en ik vergun het u persoonlijk te onderzoeken, wien zij de voorkeur geeft, den *Poeloeter* of u; --- ofschoon ik niet ontkennen wil, dat wanneer ik mijn' zin volgde, gij alleen haar echtgenoot zoudt worden: dat ik alleen aan u haar levensgeluk wensch toe te vertrouwen."

De *Orang kaija* van *Capaha* stond verstomd op het hooren van dit verhaal, maar zich spoedig herstellende drukte hij eerbiedig neus en lippen, daarbij den adem

sterk ophalende, (het inlandsche kussen), op de hem vriendschappelijk toegestokene regterhand van Se Tiedja's *pleegvader*, en riep: — » vergeving! edele Patiwani! vergeving! ik heb u miskend en verdien niet, dat ge nog gunstig over mij oordeelt. Maar zie ik mijnen wensch verwezenlijkt, dan zult ge een' dankbaren pleegzoon aan mij hebben, op wien ge rekenen kunt en die u in nood of gevaar nooit verlaten zal Altijd zal ik. . . ."

» 't Is wel!" viel hem Patiwani in de rede. — » 't Is wel, mijn zoon! — leer uwe hartstogten bedwingen en oordeel nimmer voor gij alle zaken goed en grondig kent. Vervolgen wij nu onzen weg, want het is meer dan tijd en *Wakthoe Lohor* (1) reeds lang voorbij. Men wacht ons voor *Assar* (2) te *Hitoe-lama*.

En de reizende groep stelde zich weder in beweging. Gezamenlijk wierpen zij zich in de *Waij Ela*, doorkliefden, met hevig vooruitslaande armen en door het te gelijktijdig even zoo hevig achter uitslaan der zamen getrokkene beenen, de door den fellen regen gezwollene golven dier rivier; vervolgden daarna hunnen marsch en kwamen ongeveer ten 3 ure 's middags te *Hitoe-lama* aan, waar reeds duizende oogen naar hen rondzagen en menigeen aan hunne komst wanhoopte. Van hoeveel belang dit oogenblik voor velen was, kon men duidelijk nagaan uit het

(1) Het Mahomedaansche biduur ten 1 ure, des middags.

(2) Het biduur ten 4 ure, 's middags. De Mahomedaansche tijdverdeeling van den dag regelt zich, als over het algemeen noch zonne noch uurwijzers kennende of bezittende, naar de tijdstippen der in den koran bevolene biduren, welke zijn Soeboe bij het aanbreken van den dag; — Lohor, iets meer dan deszelfs midden; van Assar wanneer de zon op 45° declinatie staat, Meghreeb bij het ondergaan der zon, en — als het geheel donker is geworden.

luide gejuich, dat onder de menigte opsteeg, toen onze beide beroemde *Hitoëzen* in het midden der honderden op hen wachtende landgenooten verschenen en minzaam de *Salams* (1) beantwoordden, die hun zoo hartelijk werden toegebragt.

Patiwani, die, gedurende zijn' woeligen levensloop, te veel ondervinding had opgedaan om nog eene hooge waarde te hechten aan al dat gejuich en gejubel, en geenszins eenen zoodanigen prikkel behoefde om zijne reeds zoo bekende vaderlandsliefde nog meer te ontwikkelen en zijne zucht tot handhaving der godsdienstvrijheid te verhoogen, doch even zeer bewust was, dat een jeugdig gemoed, hetgeen nog ten volle voor eerzucht vatbaar was, gelijk dat van Toeloecabesie, niet weinig door die openbare bewijzen van achting en vertrouwen gestreeld moest worden, achtte het daarom niet ondienstig, vooral met het oogmerk om het waas van neêrslagtigheid, dat in de laatste uren den verliefden *Orang kaija* van *Capaha* geheel omgeven had, te verdrijven, zijne aandacht daar op te vestigen en fluisterde hem om die reden in:

» Ziet gij? Hoort gij, Toeloecabesie? welk een gejuich om onze verschijning, welk eene algemeene vreugde bij onze aankomst! Een klaar bewijs dat men slechts op u hoopt en gij alleen het vertrouwen inboezemt, hetgeen dat arme volk zoo noodig heeft om de toekomst aan te staren; — eene toekomst die hun niets dan slavernij en el-

(1) Groeten. Het Mahomedaansche groeten bestaat in de beide handen open, met het vlak naar binnen, tot aan het voorhoofd te brengen onder eene ligte buiging van het ligchaam en het uiten der woorden Salam alaikoem, waarop het antwoord luidt: Alaikoem Salam, met dezelfde handeling vergezeld gaande.

lende belooft. Hoe streelend moet het niet voor u zijn, dat vertrouwen te genieten en beschouwd te worden als de eenige toeverlaat in den hoogen nood, waarin ons volk verkeert?"

» En gij dan?" antwoordde Toeloecabesie half glimlachende. » Maar ik weet dat gejuich op deszelfs waren prijs te stellen. Anders klinkt het wanneer wij staan tegen over de musketten der Nederlanders, of als de scherpte hunner glinsterende lansen en zwaarden ons in de oogen blinken. Andere toonen worden er gehoord, wanneer wij tegen de dood en verderf brakende monden van hun geschut moeten instormen, en zij die zich nu zoo luide doen hooren, die onder deze vreedzame menigte thans het hardste schreeuwen, zijn dan meestal gelijk aan het hert, dat rustig in eene stille vlakte grazende, op het minste geritsel de ooren spitst, de vlugt boschwaarts neemt en zich onder het dikste gebladerte verbergt. *Mijn* vertrouwen op de standvastigheid en zielskracht onzer landgenooten wordt door al dat ijdele betoon eener plotselinge geestdrift niet grooter, en ik wil het aan den tijd overlaten om te ondervinden, welke vruchten zij dragen zal."

» Wijs gesproken, mijn zoon!" hernam Patiwani eenigzins teleurgesteld, » maar wees niet zoo luidruchtig. Gij verheft uwe stem te veel en indien zij het hoorden vervloog gewis al hunne hoop op ons. Doch hoe dit ook zij, laatstleden nacht hebben wij beloofd nog eene poging te zullen aanwenden om het volk tot een' stap te bewegen, die het deszelfs vrijheid kan doen herwinnen en bedenk, welk eene belooning voor uw edel hart, indien wij gelukkig slagen en die vrijheid verwerven mogen door u, die daartoe vroeger zoo bereidwillig de hand geleend heeft. Laat u door het verledene niet afschrikken, en zorg slechts dat onze landgenooten niet aan u beginnen te twijfelen."

» Geen nood, Patiwani! de oudste zoon mijns vaders, wien hij den naam van Toeloecabesie gegeven heeft, zal hem in het graf geene schande aandoen. Reken op mij als het oogenblik dáár zal zijn."

» Goed zoo! maar zwijgen wij thans stil, en laten wij onzen ouden gastheer afwachten, die zeker spoedig verschijnen zal."

De Maaltijd

Onder de plaatsen, die door de Portugezen, bij hunne vestiging in de *Molukko's*, nu bijkans drie en een halve eeuw geleden, als de voornaamsten werden opgegeven, behoorde ook het dorp *Hitoe-lama*, door hen het *Emporium Itense* of de *Hitoësche* koopplaats, ook *Itum* genaamd. Die vermaardheid had het te danken aan de omstandigheid, dat het toen de algemeene marktplaats was, werwaarts zich de Javanen, Maleijers en Makassaren dier dagen in menigte begaven, om deel te nemen in den naauw ontluikenden nagelhandel. Ook was het vroeger het oord geweest, waar zich de vier hoofden van *Hitoe*, die afkomstig waren van de eerste vorsten, welke dat landschap bevolkten, gevestigd hadden, en nog was het destijds het verblijf van een' derzelven, den ouden Cajoan, de *Tanahitoemessen* van het Schiereiland.

Dan ook toen was er reeds weinig meer te vinden van al die grootheid, waarop de Portugezen boogden: geen overblijfsel was er meer van te bespeuren en het eenige wat het oog trof, en ook heden nog treft, bij het aanschouwen van het dorp *Hitoe-lama*, dat noch in omtrek, noch in welvaart de overigen van het eiland de loef afsteekt, is het verrukkelijk schoon gezigt, dat men van een' vlakken aangenamen oever, op het hooge strand van het tegen overliggend eiland *Ceram* heeft, ofschoon dan ook de reede zeer rotsig is, en bij slecht weder den vaartuigen geene veilige ligplaats oplevert.

Aan de noordzijde van dit dorp lag, in eene kleine vlakte, toen door het thans midden door *Hitoe-lama* stroomende riviertje *Olim* van hetzelve afgescheiden, een vrij groot

huis van *gabba-gabba* opgebouwd. De tijd had de gladde en blinkende schors der aldus genoemde takken van den sago-boom, die tot zamenstelling van een Amboineesch woonhuis dienen, doen tanen, en al de frischheid, welke deze houtsoort, wanneer zij nog nieuw is, bijzonder kenmerkt, was door deszelfs onweêrstaanbare magt geheel verloren gegaan. Hier en daar begonnen zelfs, om dezelfde redenen, de pennen en nagels, waarmede die *gabba-gabba* vereenigd was en die voortbrengselen waren van dezelfden boom, slap te worden en los te laten en alles had het aanzien eener veroudering, die het bewijs met zich droeg, dat aan die woning weinig de hand was gehouden. Trouwens in die tijden van onrust was zulks wel niet anders mogelijk. Te dikwijls had de roode haan op hunne woningen gekraaid, dan dat de lust naar schoone van planken gebouwde huizen bij de Hitoëzen nog voedsel zou hebben kunnen vinden. Zelfs de oude Cajoan had zijne in dien trant daargestelde woning, dertig jaren te voren, door den oorlog eene prooi der vlammen zien worden, en hoewel niet onbemiddeld, behielp hij zich nu, gelijk elke gemeene Hitoëes, met een eenvoudig *gabba-gabba* huis, dat, hoe groot ook van omtrek en hoe ruim voor het oog, echter niet meer dan eene verdieping had. Deze was in verscheidene vertrekken verdeeld, die geene andere meubelen inhielden, dan eenige oude matjes en bankjes om op te zitten, en groote, breede, van heele bamboezen gemaakte balei's of rustbanken, die meer dan eene gewone manslengte hadden en over dag tot zit- des nachts tot slaapplaats dienden.

Het was dan ook voor die schamele woning en in de voorschrevene vlakte, bezaaid met eene menigte cajoe-poeti, cassia, en tamarinde boomen, wier hoog en digt gebladerte eene verkwikkende schaduw verschafte aan de verschillende groepen, welke zich onder dezelven gelegerd

hadden, om de komst hunner opperhoofden af te wachten, dat, onder een tusschen vier regtstandig van elkander geplaatste klapperboomen uitgespannen biezen zeil, op het gras, de toebereidselen werden gemaakt voor een' grooten maaltijd, die door den *Tanahitoemessen* aan de te zamengevloeide Hitoëzen zou gegeven worden en wel ter gelegenheid der besnijdenis eens kleinzoons. Eigenlijk was die zamenkomst afgesproken, om te ruimer over 's lands aangelegenheden, die in een hagchelijken toestand verkeerden, te kunnen beraadslagen, en derhalve die plegtigheid niets meer dan een voorwendsel, om den Gouverneur van *Amboina*, een uiterst streng man en die niet de geringste afwijking zijner bevelen straffeloos gedoogde, omtrent het ware doel dier vergadering te blinddoeken.

De grond, die hier, zoo als gewoonlijk onder de Hitoëzen in gebruik was, ook tot tafel dienen moest, was belegd met fijne en grove matten, en over dezelven eene groote hoeveelheid pisang en kaladie-bladen gespreid, wier vorm en gladheid hen zoowel tot tafellaken als tot borden dienstig konden doen zijn, ofschoon aan het hoofdeinde, als een bewijs des meerderen rijkdoms of hoogeren stand van den gastheer, ook eenige porseleinen schotels en grove Chinesche borden gevonden werden. Aan dat zelfde einde stond ook de hoofdschotel, zijnde de groote kop van een drie voet langen Ikan Radja (konings visch), in schoon water slechts een weinig opgekookt en daarna met dit water, aangemengd met zout, limoen en spaansche peper, opgedischt, volgens het oud gebruik alleen bestemd voor de opperhoofden. Voor dezen werden ook drie eijeren *met de kiekens er in* neder gezet, wordende dit gerecht, altijd den eersten personen bij zulk een' maaltijd toegedacht, voor het smakelijkste gehouden, wat men denzelven kan aanbieden; terwijl overigens de tafel of liever de grond bedekt was met allerlei soorten van gedroogde en gebakken visch, dingding

van hertenvleesch, gebraden *Sagowormen* van vetheid bijna oneetbaar (1), en gepofte hoenders. Voor elk der gasten was een kommetje met de zoo onmisbare *papeda* geplaatst. Die soort van brij, bestaande uit sago meel, met kokend water vermengd en geheel op stijfsel gelijkende, werd genuttigd met behulp van twee stokjes, ieder bijkans een span lang, waarmede de gasten zoo lang in het kommetje rond haspelden, tot dat er ongeveer een mondvol op bleef zitten, hetgeen zij dan in de een of andere vischsop doopten en op eens inslurpten. Deze zoo taai te behandelen spijze, de grootste lekkernij der Amboinezen, die zij, hoeveel zij anders ook reeds genuttigd mogen hebben, nog altijd kunnen naëten, vervangt als gewoon voedsel op *Amboina* de rijst, welke, gelijk bekend is, anders op de meeste plaatsen in *Indië* de hoofdschotel der bevolking uitmaakt.

Zuiver bronwater was hier de hoofddrank, ofschoon voor hen, die zulks verkozen, ook saguweer werd gereed gehouden, die echter zeer versch gedronken werd, omdat die drank alsdan nog geene bedwelmende kracht bezit, waaraan zij zich, als echte Mahomedanen, niet mogten overgeven. (2)

Toen nu de oude *Tanahitoemessen*, anders Cajoan, een

---

(1) In den kruin van bijna alle palmboomen, doch vooral in dien van den tot die soort behoorende sago-boom vindt men een à twee duim lange witte donzige wormen, waarop de Amboinezen als spijs zeer verzot zijn. Zij worden ook in de toebereide sago, wanneer zij eenigzins oud is, gevonden. Deze zijn het vetste en voor de liefhebbers het lekkerste.

(2) De saguweer, uit de palmboomen door insnijding verkregen, gist na verloop van 16 à 20 uren, verkrijgt dan een zuren smaak, in stede van den zoeten, dien drank bij de aftapping eigen en bedwelmt de zinnen, bij onmatig gebruik, even als het bier.

eerbied wekkende grijsaard, die reeds zeventigmaal de goede moesson had mogen beleven, door het luide gejuich zijner onderhoorigen de lang gewenschte aankomst van Toeloe-caresie en Patiwani vernam, stond hij van zijne mat op en trad uit den kring der vrouwen, die bij zulke gelegenheden nimmer in het gezelschap der mannen komen mogen, maar zich afzonderlijk in zijne woning vergasteden en om zijn achtenswaardigen persoon geschaard hadden, naar buiten, om die edele gasten te verwelkomen en uit te noodigen gedurende den maaltijd aan zijne zijde zich neêr te zetten.

Het eten werd nu in groote vlakke bakken, *Doelan* genaamd, en door mannen gedragen, opgebragt en voor de gasten geplaatst, en na dat het eenvoudig, bij elken maaltijd gebruikelijk en zooveel beteekenend »*Bismi-'llahi*" (1) door den gastheer was uitgesproken, tastte ieder toe, de vingers gebruikende waar de stokjes niet te stade kwamen, zoodat vleesch en hoenders gewelddadig van een werden gescheurd, terwijl later, het overschietende in de reeds bedoelde bladeren ingepakt, mede naar huis gedragen werd, zoodat zij bij zulke gelegenheden niet alleen etende, maar ook slepende gasten waren.

De maaltijd was spoedig afgeloopen en alle blikken rigteden zich naar de drie naast elkander gezeten hoofdpersonen, die reeds sedert jaren zulk eene belangrijke rol in de aangelegenheden des lands gespeeld hadden. De oude Cajoan, vroeger reeds tot kapitein van *Hitoe* verheven, toen de man, welke die waardigheid bekleedde, te onrustig van aard en den Europeanen te vurigen haat toedragende, om langer geduld te kunnen worden, gevangen genomen en naar *Batavia* gevoerd werd, had van die betrek-

(1) In den naam Gods.

king in der tijd weder afstand moeten doen, omdat dezelfde oproerkraaijer, ten gevolge van staatkundige inzigten, uit zijne gevangenschap ontslagen en in zijne oude regten hersteld werd. Thans echter hoopte hij, — nu die voorganger, de beruchte Kakiali, die zijne eens opgevatte beginselen steeds getrouw en den Hollanders een onverzoenlijken vijand bleef, verraderlijk was vermoord, — aan het hoofd te komen der vier mannen, welke niet alleen over het land *Hitoe* het gezag voerden, maar die ook aangemerkt werden, als de steun van het geloof, dat de Portugezen reeds vroeger getracht hadden te ondermijnen, en dat ook de Hollanders schijnbaar niet ongenegen waren uittedooven en door het hunne te doen vervangen. Hij had dan ook voornamelijk de menigte, welke op dien stond zijne spijze nuttigde, met het voornemen om haar te polsen bijeen doen komen, en vooral den pleegvader van Se Tiedja en den *Orang kaija* van *Capaha* doen noodigen, omdat hij wist welken grooten invloed deze beide dappere mannen op hunne landgenooten konden uitoefenen. Hunne komst was hem daarom dan ook bijzonder aangenaam geweest, maar minder was zulks die van den *Latoe-wiloeloe* van *Poeloet*, die, vernomen hebbende dat Patiwani zich met zijn geheel huisgezin te *Hitoe-lama* zou bevinden, gretig van deze gelegenheid gebruik maakte, om zich ook daar, ofschoon ongenood, te vertoonen, en deel te nemen aan een feest, waarbij men hem wel kon en wilde missen. Hiertoe bestonden gegronde redenen. Behalve dat de natuur uiterlijk niet mild met hem geweest was, en hem naauwelijks eene scheve hoogte van vier voeten had doen bereiken, zoodat hij in de verte wel eenigzins geleek op den krommen stam van een Djati Wolanda (1), terwijl zijn bovenmatig groot hoofd en hangen-

(1) Eene kromgroeijende boomsoort.

de buik door een paar spille beentjes geschraagd werden, die algemeen vergeleken werden bij een paar gabba-gabba takken, waren ook zijne geestvermogens zoo ellendig en bekrompen, dat zijne gesprekken, welke steeds het kenmerk droegen van zijn beperkt oordeel, gewoonlijk den grootsten afkeer en onvergenoegdheid verwekten. Desniettemin trachtte hij die gebreken, die hem zelf misschien onbekend waren, onder een eeuwigdurend snateren en praten te verbergen en alsdan sloeg hij, gelijk het spreekwoord zegt, dóór als een blinde vink, zoodat een ieder zijn bijzijn spoedig moede was. Nederigheid in zijne uitdrukkingen kende hij niet;— integendeel, verwaand en vooringenomen met zijn eigen ik, sperde hij zelden zijn' wijden sirie-mond open, dan om zijn eigen lof uittebazuinen en vooral zijne hersenschimmige heldendaden ten hemel te verheffen, die volgens zijn eigen oordeel, gruwelijk door iedereen miskend werden. En werkelijk zou men gedacht hebben, dat zulks het geval was, indien men niet beter met zijn karakter bekend ware geweest. Zoo wel om zijne afkomst, als zijnde zijne voorouders van *Porto* (1) gevlugt, alwaar zij zich niet tegen de wreedheden van den vorst van dat dorp hadden durven verzetten, als om zijne eigene lafheid, die, in weerwil zijner onophoudelijke grootspraak bij elke gelegenheid uitgeblonken had, veracht, zoo werd hij altijd op den achtergrond geschoven, en ware hij niet zoo rijk geweest, of had hij tot de geringste klasse der bevolking behoord, dan ware voorzeker zijn bestaan der vergetelheid toegewijd en hij slechts aangemerkt geworden als een idioot, der algemeene aandacht onwaardig. Nu was het echter een ander geval en moest hij, uithoofde van zijnen rang en stand, ten minste eenigzins in hun midden geduld worden.

(1) Dit dorp ligt op een ander eiland der Molukko's, Honimoa genaamd. Hetzelve had eene bevolking van ruim 500 zielen, waarover een Koning!! regeerde, zoo als Valentijn opgeeft. Daar was ook destijds eene vesting Delft genaamd, met 20 soldaten en 6 stukken geschut bezet.

Zijn ouderdom verschilde niet veel van dien van Toeloecabesie, doch zoo verscheiden als hunne gestalten zich voor het oog voordeden, waren ook innerlijk hunne karakters. Evenwel bezaten beide toch eene groote mate van eigenliefde, bij Toeloecabesie gegrond op gevoel van eigene waarde en bekende dapperheid; — bij het hoofd van *Poeloet* op den rijkdom, dien hij bezat. Het leed daarom bij hem geen twijfel of zijn medeminnaar, hoe geducht deze ook wezen mogt, zou vroeg of laat het veld voor hem moeten ruimen en hij zich dus verheugen kunnen in het bezit der geliefde Se Tiedja die zich gewis, zoo als hij zich verbeeldde, zijne beeldtenis diep in het hart had geprent en hem voorzeker de voorkeur zou geven, indien Patiwani slechts aan die maagd eene eigen keuze wilde laten. Deze had zijn vroeger aanzoek om hare hand wel beleefd en vriendelijk ontvangen, doch desniettegenstaande was hij met hem niet zoo openhartig geweest als gedurende den middag op weg met Toeloecabesie, en de *Poeloeter* moest zich dus troosten met eene hoop, welker verwezenlijking nog ver in de toekomst verborgen scheen te zijn.

Dan deze hoop gaf hij niet op. Zelfs wilde hij den algemeen geachten *Orang kaïja* van *Capaha* bij elke gelegenheid doen gevoelen, dat deze zich met eene ijdele verwachting streelde en, hem trotserende, het overwigt zijner ingebeelde dapperheid en van zijnen werkelijken rijkdom doen blijken. Het laatste viel hem gemakkelijker dan het eerste. Zijne kleeding bestond uit zijde en goudstof; — zijne wapenen waren met de edelste metalen ingelegd; — zijn schild en stormhoed pronkten daarmede en, om zijnen moed te doen kennen, droeg hij die niet alleen altijd met zich om, als onafscheidelijk van zijn levensbestaan, — maar nam hij

ook toevlugt tot een middel, dat hij voor onfeilbaar hield, doch hetgeen zelfs tot onder den geringsten inlander in minachting is. Hij droeg namelijk slechts één knevel en wel onder de wijd uitpuilende linker neusvleugel, en dit moest ten bewijze strekken, dat niemand hem in moed evenaarde. Wie zulks beproeven wilde had zich daaraan slechts te wagen (1). Om die reden plaatste hij zich dan ook aan den maaltijd zoodanig, dat hij vlak over TOELOECABESIE zat, welke de oogen niet kon opslaan zonder hem onwillekeurig aantezien, waarop onze kromme held niet in gebreke bleef, hem met een' spotachtigen glimlach aantekijken, en, weggesleept door het gevoel zijner ingebeelde meerderheid, den voorvechters-knevel met den linker voorvinger om te draaijen, waardoor den *Orang kaija* van *Capaha* het bloed aan het gisten raakte en hij, in overmaat van gramschap, die hij niet langer beteugelen kon, geneigd scheen om, zoo niet erger, ten minste het eerste wat voor de hand lag den verwaanden gek naar het hoofd te werpen. Doch PATIWANI, die onophoudelijk het oog op beide hield, het opvliegende karakter van den *Orang kaija* kennende, achtte het noodzakelijk alles te vermijden wat tweespalt in de vergadering zou kunnen verwekken. Hij oordeelde hierom ook dat het oogenblik dáár was, waarop de aangelegenheden, die eigenlijk tot oorzaak van het bijeenkomen der vergadering dienden, verhandeld moesten worden, en der-

(1) Een zoodanig gebruik bestaat onder al de Maleische volkstammen, doch meest onder de voorvechters der zeeroovers. Het is als het ware eene uitdaging voor iedereen;--maar vermits velen, welke die dragt aannemen, zulks doen om hunne laffe inborst te bedekken en zulks gewoonlijk bekend is, zoo worden die zoogenaamde heethoofden algemeen veracht, en menig hunner moet een ruk aan den eenigen knevel of een klap in het aangezigt verdragen, zonder tot wraaknemen te durven overgaan.

halve de stilte, die tot dusverre in hun midden geheerscht had, afbrekende, rigtte hij het woord tot den ouden *Tanahitoemessen*, op dien eerbiedigen toon, welken diens hooge ouderdom eischte en vroeg:

» Vader CAJOAN! is het mij vergund eene vraag te doen?"

» Vraag mijn zoon."

» Zijn wij hier onder vertrouwden?" deze woorden uitsprekende wierp hij tevens eenen scherpen blik op den *Latoewiloeloe* van *Poeloet*.

» Voor zoo ver ik ze ken, zijn al de hier vergaderden onze vrienden en bondgenooten."

» Welnu! dan zal ik spreken. *Tanahitoemessen!* gij kent immers het onheil, dat over onze hoofden zweeft en dat het plan van eene wederverhefling tot uwen vorigen rang, waarvan men u gedwongen heeft afstand te doen, geheel in duigen werpt?"

» Welk onheil?" vroeg deze verschrikt het grijze hoofd oprigtende.

» Waarom waart gij gisteren niet te *Ceijt*, dan hadt gij het kunnen hooren, vader CAJOAN? De Gouverneur van *Amboina* had ook u dáár beschreven en gij weet even goed als ik, dat hij dáár eene vergadering van al de *Orang kaija's* van *Hitoe* gehouden heeft."

» Ik wist dat dit voornemen bestond, doch dacht niet dat zulks zoo spoedig plaats zou hebben. Al weder een staaltje der vlugheid van den Gouverneur, hoe oud hij ook wezen moge. Maar hoe hebt gij, PATIWANI! het durven wagen, gij, de aartsvijand der Hollanders, u daar te bevinden. Indien zij u herkend hadden, waart gij verloren geweest. Gij stelt u te roekeloos in gevaar."

» Dat gevaar was zoo groot niet. Persoonlijk ben ik bij de Hollanders niet bekend en mijne landgenooten hebben er geen belang bij om mij te verraden.— Maar gij, vader! waarom waart gij niet dáár tegenwoordig?"

» Omdat ik, alvorens naar *Ceijt* te gaan, eerst dezen maaltijd wilde houden en mij daarop vergewissen van den goeden geest die er heerscht, om mij op nieuw tot Kapitein van *Hitoe* verheven te zien. Ik dacht daarmede den Gouverneur te verrassen, maar nu verwondert het mij niet meer, dat hier op heden zoo vele *Orang kaija's* ontbreken. Zij schijnen daardoor verhinderd te zijn geworden, om hunne belofte van deze vergadering te zullen bijwonen, te kunnen houden, en ik vrees dat de Gouverneur het mij zeer euvel zal duiden, dat ik daar niet verschenen ben."

» Ware het slechts dat, vader Cajoan! dan was het nog overtekomen, en wat bekreunt ge u ook langer om de gebelgdheid van dien ongeloovigen hond? Hoor het *Tanahitoemessen!* hoor het uit mijnen mond: — *Gij*, die aan het hoofd staat van het tweede geslacht van ons regtgeloovig volk; — *gij* die reeds eenmaal het Kapiteinschap van *Hitoe* hebt bekleed; — *gij*, die bereids grafwaarts gebukt, toch nog de hoop koestert om die waardigheid op nieuw te verwerven; — *gij* — *gij* — en dit zeg ik u, en Toeloecabessie zal u zulks bevestigen, want ook zijne ooren hebben het gehoord; — gij zult die hoop nimmer zien verwezenlijken en al ware het ook, dat nog in lange jaren de *Maik el Maoet* (1) niet voor u verscheen, om u tot God en zijn' profeet te doen naderen, — toch zoudt ge uwen wensch nimmer vervuld zien, en eer zullen uwe zilveren haren de kleur uwer jeugd herkrijgen — eer wordt gij weder den stouten en moedigen jongeling, dien gij éens waart — eer gij op nieuw tot de waardigheid van *Kapitein* van *Hitoe* zult geroepen worden."

Stom van verbazing staarde de oude Cajoan den vurigen spreker aan. Stamelend vroeg hij: » En waarom niet?"

(1) De Engel des doods, volgens de Mahomedaansche godsdienst.

» Waarom niet? Vraagt ge! — *gij!* die u altijd zoo naauw aan de *Hollanders* aangesloten, en zoo veel vertrouwen gesteld hebt in de beloften en eeden dier Christen honden; *gij!* — die nimmer iets hebt willen opofferen voor de handhaving van ons geloof en onze vrijheid en steeds de eerste geweest zijt, om u voor die vreemde overheerschers in het stof te krommen; — *gij!* — maar ik wil u niets verwijten, ik wil het leed, dat ge ongetwijfeld ondervinden zult, niet vergrooten; — want weet het, openlijk heeft het de Gouneur Demmer op gisteren in ons midden afgekondigd, dat, » vermits de *Kapitein van Hitoe* dood en het land van *Hi*- » *toe* door de *Compagnie* overwonnen was, voortaan niet » meer van dien kapitein of van de vier hoofden van ons land » gesproken, veel min een aangesteld mogt worden, en » dat wij van nu af geene andere overheden dan de edele » *Compagnie* en hem Gouverneur van *Amboina* te gehoorza- » men hadden" (1) — en zoo heeft hij niet alleen onze vrijheid door één slag als het ware voor altijd vernietigd, maar ook hare sedert ontelbare jaren bestaande grondvesten aangetast en ons van, door God tot vrije wezens voorbeschikte menschen, verlaagd tot slaven van hen, die Zijne grootheid en de onfeilbaarheid van onzen profeet ontkennen en verloochenen."

Een algemeene luide kreet van verontwaardiging steeg uit het midden der vergadering op: de schilden rammelden, menigeen sloeg de hand aan zijne Tamboeka en alles geraakte in opschudding: maar Patiwani wenkte met de hand en zijne stem verheffende ging hij langzaam voort:

» Tot slaven, zeg ik u, tot slaven, die gekromd zullen moeten gaan onder den woekerenden dorst naar koophandel van die geweldenaars; — die de vruchten onzes arbeids, in de hitte der middagzon zweetende en aamechtig

(1) Valentijn, Oud- en Nieuw Oost-Indien II. Dl. 2. st. bladz 124.

hijgende vergaderd, voor een luttelen, naauw noemenswaardigen prijs aan hen zullen moeten afstaan, — en, wat het ergste is, die de tijden zullen zien herleven, dat ook zij, even als die vervloekte Portugezen, die zij ons hebben helpen verjagen, onze dochters uit ons midden wegrukken en de weerlooze maagden aan hunne vuige lusten opofferen. Ja! die angstige tijden, die oogenblikken, waarin ons van woede en wraak de haren te berge zullen rijzen, zullen spoedig voor ons allen herboren worden: en moeten wij dit alles met leede oogen aanzien? Moeten wij ons, dit vraag ik u, CAJOAN! gedwee en gewillig onderwerpen aan een' maatregel van onzen aartsvijand, die ons maatschappelijk bestaan vernietigt en ons met het redeloos gedierte gelijk stelt? Zeg mij, *gij*, die de oudste zijt onder ons allen; — *gij*, op wiens kruin zich jaren lang wijsheid en ondervinding vereenigd hebben; — zeg mij, wat ons nu te doen staat? Zullen wij den oorlogszang aanheffen? Zullen onze jongelingen den grond doen daveren door de *Tjakalele?* (1). Zullen onze vrouwen de bamboezen met *Papeda* vullen om ons gedurende onzen krijgstogt tot voedsel te strekken? Zullen wij toonen vrij geboren *Hitoëzen* te zijn? of moeten wij, indien de Gouverneur DEMMER in ons midden verschijnt, dat zeer wel mogelijk is, demoedig zijne voeten kussen en als lafaards het stof zijner schoenen lekken? zeg mij, wat is uw raad?"

» PATIWANI!" was het antwoord van den eerwaardigen Patriarch » ik zie — ik gevoel het; — onzer aller toestand

(1) Een oorlogsdans, die onder de hevigste sprongen en ligchaamswendingen eigenlijk dienen moet, om de vlugheid der dansers in het behandelen der wapenen te doen kennen. Die dans bestaat heden nog en wordt door de Alfoerezen bij elk openlijk feest of andere geschikte gelegenheid ten uitvoer gebragt.

is benepen, droevig, zelfs bijna radeloos; — maar het is de wil van den Allerhoogste en wat vermogen wij, zwakke stervelingen, daar tegen? God heeft ons nu reeds bijna honderd en vijftig jaren, door het verblijf in ons midden der Europeanen geteisterd, en geduldig moeten wij de straf verdragen, die Hij ons, in Zijne wijsheid en zeker niet onverdiend, opgelegd heeft. Onze krachten zijn niet toereikend, om die der Europeanen te wederstaan. Dezelfde God, die ons straft, heeft hun zoo veel boven ons geschonken, dat wij over hun meerder verstand, hun beleid en de gewrochten van hunnen vlijt en kunst verstomd moeten staan, en daarom oordeel ik het beter en doelmatiger voor ons en onzer vrouwen en kinderen geluk, om allen vruchteloozen weêrstand te vermijden en ons meer op de edelmoedigheid onzer vijanden te verlaten, dan wel op de wisselvallige kans des oorlogs. Innig doet het mij leed — ging de vrome grijsaard voort, na in stilte eenige koralen zijner *Cihisbé* (1) te hebben afgebeden; — dat ik mijne hoop, om mij op nieuw aan uw aller hoofd te zien, en als uw aller vader, gedurende de weinige jaren, die God mij nog schenken zal, uw geluk te kunnen bevorderen, vaarwel moet zeggen; — het smart mij, dat ik eene waardigheid, waarop ik door geboorte en rang aanspraak maken kan, voor mij verloren zie; — maar om mijnentwille zal de vrede, dien wij, na vele jaren worstelens, zoo hoog noodig hebben, niet gestoord worden; — om de verheffing van mijn veeg ligchaam geen enkele droppel bloed gestort worden. Gij vraagt mijnen raad? — wel nu, ik wil u dien geven; volgt gij dien niet op, PATIWANI! en allen die hier vergaderd zijt! dan komen de gevolgen daarvan op u neder en niet op mij. Onderwerpen wij ons aan de voor ons onwederstaan-

(1) Mahomedaansche rozenkrans.

bare magt onzer overheerschers, zoo lang God ons geen grootere krachten toekent, om ons aan die magt te onttrekken. Trachten wij naar vrede, want deze alleen kan ons stil en rustig doen leven, en de vruchten doen smaken van onzen arbeid — en die arbeid belooft ons eene toenemende welvaart, want door dien vrede zal ook de handel ontluiken met hen, die zoo gretig haken naar de specerijen, welke onze schoone en vruchtbare eilanden in ruime mate opleveren."

Had de krachtige taal, hadden de zoo zeer met den volksgeest strookende woorden van den onverzaagden Patiwani de aandacht der vergaderde menigte opgewekt, en vooral het gemoed van Toeloecabesie, omdat ze hem een vooruitzigt openden, waarin hij op nieuw zijne dapperheid kon doen uitblinken, en zijne woede en zucht naar oorlog doen ontvlammen; de slechts vrede ademende aanspraak, daarentegen, welke den mond van den ouden en om zijne ondervinding zoo zeer geachten Cajoan ontvloeide, sloeg de opgewonden gemoederen ter neder en bragt zulk eene neêrslagtigheid te weeg, dat Patiwani het noodig oordeelde tot derzelver verdelging het woord te moeten opvatten. Zoo spoedig mogelijk toch moest hij de nadeelige uitwerkselen voorkomen, welke daaruit, in botsing met het doel, dat hij op het oog had, zouden kunnen geboren worden en daarom, zijne vurige oogen naar Toeloecabesie wendende, haastte hij zich, het hoofd ernstig schuddende, te zeggen; » Vader Cajoan! gij blijft immer en altijd dezelfde; geene omstandigheden schijnen u te kunnen doen veranderen; — het moge u zóó wel zijn, — maar de op gisteren te *Ceijt* vergaderde *Orang kaija's* denken er, de Profeet zij geloofd! anders over. Wel hebben zij zich, in tegenwoordigheid van den Gouverneur, gedwee en gelaten getoond aan het bevel, dat door hem gegeven werd en ook hij — en hierop wees hij

op Toeloecabesie, — heeft voor het oogenblik dienaangaande het stilzwijgen aangenomen, doch in de holte van den nacht zijn wij, buiten weten diens Gouverneurs, op nieuw vergaderd en hebben besloten om liever tot den laatsten man ons te verdedigen en dood te vechten, dan den hoon te verdragen, die ons weder door onze onderdrukkers wordt aangedaan. Wij beide zijn gemagtigd, om u allen hiermede bekend te stellen, en tevens hoe eenstemmig besloten is, dat de *Orang kaija's* openlijk den Gouverneur te wille zullen zijn, en hem in den waan brengen, dat zij aan zijne bevelen gehoorzamen, maar in het geheim de pogingen ondersteunen zullen van hem, dien zij uitgekozen hebben om de *verdediger* onzer vrijheid — de *verdelger* onzer vijanden te worden, en de man, op wien zij die hoop vestigen . . . ."

» Ben *ik* zeker!" liet zich onverwachts eene pieperige stem hooren.

En allen sloegen de oogen verbaasd in het ronde, maar de verwondering steeg in top, toen zij den gebogchelden *Latoewiloeloe* van *Poeloet* zijne geringe grootte uit hun midden zagen opheffen en, den knevel met innig welbehagen opkrullende, de woorden hoorden herhalen:

» Ben zeker *ik?*"

Een luid gelach, dat overigens in deze omstandigheden weinig te pas kwam, barstte eensklaps los, doch was ook even spoedig weer gestild, toe Patiwani, den regterarm dreigende naar den *Poeloeter*, die in eens van schrik als een aal te zamen kromp, uitstekende, met verheffing van stem, gedeeltelijk zijne vorige woorden herhalende, uitriep:

» En de man, van wien zij alles verwachten, is in ons midden; — is Toeloecabesie! ! de held van *Oeriën*; de beschermer der vlugtelingen van *Wiwani*, wien hij op den berg *Capaha* eene veilige schuilplaats heeft aangeboden.

Een gemompel van goedkeuring steeg onder de vergaderderde menigte op, want allen kenden den moed, die hem bezielde en de geslepenheid, welke hij bezat, om zich door list uit gevaren, waarin die moed niets meer vermogt, te redden; — en allen klapten in de handen en juichten van vreugde, toen zij de keus der afwezige *Orang kaija's* gevestigd zagen op den man, welke altijd getoond had, dat de dappere en voorzigtige geest zijner voorvaderen ook in hem gevaren, en hem geene opoffering te groot was, indien het de vrijheid en het geluk zijner landgenooten gold.

Dan naauwelijks was die luide toejuiching eeniger mate bedaard, naauwelijks had de woelige vergadering weder een eenigzins geruster en stiller voorkomen gekregen, of de kromme *Poeloeter*, die in niets medegedaan of toegejuicht had, waagde het uit zijnen schuilhoek op te dagen, en, op nieuw zijne pieperige stem verheffende, op eenen vrij luiden en scherpen toon te vragen:

» En waarmede, gij mannen! die daar zoo raast en schreeuwt, of de Seitan (1) in u gevaren was, verdient Toeloecaresie de voorkeur boven mij? waar heeft hij getoond meer heldenmoed te bezitten dan ik? zeg! Is het te *Oeriën* geweest, waar hij zich aan de Hollanders onderworpen en hun beloofd heeft, den nu ten Hemel verrezenen Kakiali aan hen te zullen uitleveren? Mij dunkt, indien er ooit gevochten is, dan heb ook ik medegedaan, doch nimmer mijne Opperhoofden en landslieden verraden. En *hem* wilt gij nu weder aan uw hoofd zien? welnu; op nieuw zal de vijand zegepralen; op nieuw zal *hij* ons verlaten, in wien gij te vergeefs uw vertrouwen zult hebben gesteld; en dat zeg ik, — ik

(1) Satan of duivel.

Latoewiloeloe van *Poeloet*, die nimmer voor een' vijand gevlugt is."

» Om dat gij u nooit in zijne nabijheid gewaagd hebt," viel hem eene ruwe stem onverwachts in de rede, waarop hij weder wilde antwoorden. Doch Toeloecaresie, den nadeeligen indruk bespeurende, welken die zotteklap, in weerwil van den verdachten mond, die ze liet hooren, onder de menigte te weeg bragt, sprong in eens, knarsetandende van woede, van zijne zitplaats op, en zich in haar midden stellende, riep hij den vergaderden heftig toe.

» Mannen van *Hitoe!* gij, die reeds zoo dikwijls voor uwe vrijheid gevochten hebt; gij, die zaagt hoe vaak mijn vader vroeger zijn leven in de waagschaal stelde, om u die vrijheid te doen behouden, en die mij herhaaldelijk hetzelfde voetspoor hebt zien volgen, waarom gemord en het oor geleend aan de lastertaal van een' eigenzinnigen zotskap, die nimmer getoond heeft een greintje moed in het gedrogtelijke ligchaam te bezitten en enkel uit waanzin zichzelven op den voorgrond wil stellen? waarom *mijne* handelingen, die steeds uw geluk beoogden, uit een verkeerd oogpunt beschouwd, of denkt gij, dat ik in het verleden jaar den vrede met onze onderdrukkers zou gesloten hebben, indien ik niet, afgemat door onze veelvuldige verliezen, ons door dien stap voor het oogenblik had zoeken te redden, om ons later met meer kracht aan een te kunnen sluiten en te beproeven, hen, die ons als het ware het bloed uitzuigen, uit ons midden te verdrijven? En dat oogenblik is nu gekomen; — luister niet naar dien ellendeling, welke slechts uit eigenbelang tweespalt onder ons wil doen opwellen, maar gordt uwe *Tamboeka* aan, heft het schild in de hoogte en houdt de *Torana* gereed, om die onverschrokken op den, voorzeker ons ras naderenden, vijand in te werpen. Spoedig zullen wij hem zien, die vermetel zich tot in het hart onzes lands

durft wagen, maar deze maal, indien gij allen slechts eensgezind zijt en pal staat, zal hij de uitwerking onzer handen gevoelen en de kracht der armen, die vrijheid en geloof, door hem aangerand, dapper weten te verdedigen. Vloek over hen, die ons in dit gewigtig oogenblik verlaten; vloek over de ellendelingen, welke onze eendragt zoeken te vernietigen, en de wraak des hemels vermorsele hun den kop, die hunne daden en woorden de strekking geven, — en bij het uiten van dezen zin bleef hij pal staan voor den benaauwden *Poeloeter*, die zich zoo veel hij kon achteruit schoof, om den woedenden spreker niet te na te zijn, — om die zoo gewenschte eensgezindheid den bodem inteslaan. — Ja! thans, thans bestaat die eenheid, die onze leus moet zijn; want ik zeg het U, *Mannen van Hitoe!* dat al nwe *Orang kaïja's* te zamen spannen, om uwe vrijheid, het koste wat het wille, te herwinnen en daarna te handhaven, en ik, ik zal aan het hoofd staan van hen, die hun bloed daarvoor willen opofferen. Wel gevoel ik het moeijelijke dier edele taak en beschouw ze als bijna boven mijne krachten, waarom ik haar dan ook aan den onverschrokken Patiwani heb willen afstaan; doch tot mijn innigen spijt wil hij ze niet op zich nemen, maar vergenoegt zich om, zich beroepende op zijne hooge jaren en de wond, twee jaren geleden te *Wiwani* verkregen, welke hem, volgens zijn zeggen, ongeschikt maken om in den oorlog ons aller opperhoofd te zijn, onder mij die gevaren te trotseren, die wij nu te gemoet gaan. Ziedaar, *dappere helden* van *Hitoe!* mij daarom aan uw hoofd, gereed om u ten strijde te voeren, zoodra de vijand zich slechts vertoonen zal. En die strijd zal heftig, zal de laatste zijn, want wij zullen, wij moeten vechten voor ons goed regt, voor het bezit van onzen voorouderlijken grond en voorouderlijke gewoonten en God en zijn Profeet Mahomed waken over onze vrijheid. Immers, mannen

die mij hoort! het gelijk is aan onze zijde. Reeds van het oogenblik af, dat de Hollanders ons hunne hulp hebben toegezegd en ook bewezen om die helsche Portugezen, die zij zeiden, dat ook hunne vijanden waren, en welke ons hen slechts als zeeroovers en niet ten onregte als het schuim der Europesche natieën hadden afgeschilderd, uit ons midden te verdrijven, zijn zij meineedig geweest omtrent hunne beloften, want nimmer spraken zij van het bezitten van kasteelen of forten op onzen grond, maar wilden, — hoe nederig — slechts de voorkeur hebben, boven andere natieën, in den handel en voornamelijk bij het verkoopen van kruidnagels. En ziet — naauw hebben wij gezamenlijk met hunne Admiraals Matetief en van der Hagen (1), het kasteel, door de Portugezen bezuiden den pas van *Baguala* gebouwd, aan dezen ontweldigd, of zij behielden dit voor zich, in weerwil der overeenkomst met hen gesloten, om het aftebreken, noemden het *Victoria*, dat *geluk* of *overwinning* moet beteekenen, een blijk hunner trotschheid, want het heeft hun geen droppel bloed gekost, en nestelden zich daar nog vaster, dan vroeger ooit onze vorige toen verdrevene vijanden gedaan hebben. En van daar uit hebben zij steeds, hoe vriendelijk hunne Land- en Zeevoogden Fredrik Houtman, Simon Hoen, Pieter Both en anderen ook geweest zijn, hunne bevelen tot onze onderdrukking gegeven, ons de wetten voorgeschreven en willen dwingen eenig en alleen aan hen onze nagels te verkoopen, en dat voor een' prijs, verre beneden de waarde zoo als gij allen weet; want immers Javanen en Makassaren willen steeds het dubbel geven van hetgeen ons de Hollanders voor onzen nageloogst toetellen. Niet alleen willen zij ons van

(1) Valentijn. Oud en Nieuw Oost-Indië, II. Dl. 2 st. bladz. 11.

onze vrijheid berooven; — neen, zij dompelen ons ook in armoede en geen onzer heeft thans, helaas! Sagobomen genoeg, om zijn huisgezin te kunnen onderhouden. De schoone beloften van Gerard Rangsi (Reijnst), Laurens Rijl (Reaal) en Pieter Schoon (Jan Pietersoon Koen), hebben voor ons geen vruchten gedragen, en, ofschoon wij hen overal in hunne oorlogen tegen *Banda* en *Ternate* krachtdadig en moedig hebben ondersteund en geholpen, nooit zagen wij evenwel dat zij welwillender omtrent ons zijn geworden, en ons lot wilden verzachten, door onze gebruiken ongeschonden te laten en den prijs der nagelen te verhoogen. Integendeel ook onze godsdienst hebben zij aangerand en al hunne Landvoogden steeds getracht, om ons het door ons gehate Christendom te doen aannemen. Altijd zwierven vroeger hunne zendelingen in ons midden, om ons zoogenaamd te bekeeren en om al hunne wandaden de kroon op te zetten, hebben zij nog onlangs den dapperen, steeds ons belang met hart en ziel bedoelenden *Kapitein* van *Hitoe*, Kakiali, verraderlijk doen vermoorden. Eerst namen zij hem gevangen en sleepten hem naar *Batavia*. Toen bragt hun Opperlandvoogd van Diemen hem weder hier, hergaf hem ons en herstelde hem in zijne vorige magt en waardigheid, en toch is hij vermoord!! Ja, de vuige lafaard, dien zij hebben afgezonden om den moord te plegen en die het vertrouwen van *Moorhum* Kakiali (1) had weten te winnen, was wel geen Hollander, maar toch ook al een blanke, een Spanjaard, die hun eerst heeft gediend en nu tot hen terug gekeerd is. En hoe velen onzer hebben reeds te *Batavia* of in dat wederregtelijk nog bestaande kasteel *Victoria* door het zwaard het leven verloren, of zijn ellendig op galg en rad omgekomen; even als de

(1) De zalige Kakiali.

Portugezen vroeger hen verbrandden, die zoogenaamd Christen geworden en tot het eenig en opregt geloof teruggekeerd, later hun in handen vielen. En zouden wij, *Mannen* van *Hitoe!* nu nog langer al die gruwelen verdragen en het met leede oogen aanzien, dat men ons in ketenen wil klinken en geboeid naar *Java* zenden, om dáár als slaven te worden verkocht, terwijl onze vrouwen en dochters hier hunnen ontembaren wellust ten prooije zullen blijven? Neen! geen uwer kan of wil zoo denken, — veel minder handelen op eene wijze, die onze dappere voorouders schande zou aandoen; allen, dat weet ik, zijt gij gereed om u onder mijne bevelen te scharen en weldra zal de lucht weêrgalmen van het luide geschreeuw om wraak; — wraak over hen, die ons noch huisselijke, noch godsdienstige rust vergunnen; weldra zal de niet minder luide kreet der overwinning worden aangeheven, en het gebrom der gongen (1), het schelle geluid van de tatabo-ang (2), het gerommel der tifa (3) en de doffe klanken der robana's (4) verkondigen spoedig iedereen, dat *Hitoe* deszelfs vrijheid herwonnen en zijne hoogmoedige vijanden tot in het stof vernederd en voor immer verdreven heeft.

En, opgewonden door die vurige aanspraak, vereenigde zich de menigte weder met den spreker, die zijn gevoel bot vierende en door zijne oorlogszuchtige driften weggesleept, eensklaps zoo heftig de Tjakalele begon, dat

(1) Speeltuigen der Hitoëzen: gong, het bekende Javaansche groot, rond, koperen bekken.

(2) Vijf of zes gongen van kleinen omvang, gelegen op een houten vierkant, waarop met twee bewoelde stokjes geslagen wordt.

(3) Een holle trom.

(4) Een plat ronde trom, een en een half voet middellijn en een half voet hoogte hebbende.

hem welras het zweet van vermoeidheid en krachtsinspanning langs het zich in alle bogten kronkelende ligchaam gudsde. En even spoedig werd hij hierin door zijnen mededinger, den *Poeloeter*, gevolgd, die, ofschoon tot nu toe het stilzwijgen bewaard hebbende en als het ware door Toeloecabesie's welsprekendheid overbluft geworden, zich niet langer kon bedwingen, nu hij zag, hoe de vlug. heid en spierkracht van den *Orang kaija* van *Capaha* in elken sprong, in elke wending des ligchaams uitblonken. Naijverig op de toejuiching, welke de danser luide inoogste, zette ook hij zich in beweging, begon als een tol om den vluggen *Orang kaija* rond te draaijen, en, al die wendingen op eene groteske wijze, het natuurlijk gevolg van zijnen gebreklijken ligchaamsvorm, nabootsende, deed hij onder de vergaderde menigte een gelach ontstaan, dat zonder ophouden voortduurde en hetgeen hij vermeende, dat ook eene toejuiching voor hem was. Hierdoor aangemoedigd, verrigtte hij de dolste sprongen, die men slechts bedenken kan, tot dat hij op eens, met één been in de lucht, van schrik en verbazing stijf bleef staan, want de onverwachte kreet: *de Gouverneur! de Gouverneur!* trof zijne ooren en dadelijk brak hem het angstzweet uit. Werkelijk rees ook in de verte op den weg naar *Ceijt*, een groote stofwolk op en zag men eene menigte personen, wier kleeding hen voor Europeanen deed herkennen. Ademloos stortte een Hitoëes, door de met Toeloecabesie in het geheim verbondene *Orang kaija's* ter zijner waarschuwing tot hem gezonden, in het midden der vergadering, en herhaalde dáár dien vrees en schrik aanjagenden kreet: de Gouverneur! de Gouverneur! — en terwijl het algemeen gelach ophield en velen verbleekten en van angst niet meer wisten wat zij deden, klemde zich onze *Poeloetsche* held om den man, dien hij van alle schepselen op den aardbodem het meeste haatte en dagelijks verwenschte,

en, met denzelven ronddraaijende, riep hij onophoudelijk, nog harder en angstiger dan de boodschapper zelf: de Gouverneur! de Gouverneur! God en zijn Profeet helpe ons! waar berg ik mij! Doch ras verveelde het Toeloecabesie, den lafaard als het ware tot een schild bij een nog niet bestaand gevaar te strekken; — plotseling bleef hij staan en, hem om het midden vattende, hief hij hem voor een oogenblik, als wilde hij dien bloodaard aan de geheele vergadering vertoonen, in de hoogte en wierp hem toen met geweld van zich af, zoodat hij, niet verre van Patiwani's zitplaats, in een *doelan* met *papeda* gevuld te lande kwam, en daarin bleef liggen spartelen, als of zijn laatste uur gekomen ware.

Patiwani, wien geen gevaar ligtelijk ontstellen kon, was in dien tusschentijd opgestaan en, zijne stenstorstem verheffende, riep hij de menigte toe om bedaard en gerust te zijn en rustig te blijven zitten. » Vader Cajoan! — ging hij wijders kalm voort;—gij zijt bekend en bevriend met den Gouverneur: ga hem dus tegemoet en ontvang hem vriendelijk. Ook Toeloecabesie moet hem hier afwachten en hartelijk verwelkomen, terwijl ik met een dertigtal onzer manschappen den terugtogt naar den *Capaha* aanneem, om onze vrouwen en kinderen, die, Cajoan! in uwe woning zijn, derwaarts te geleiden. Langzaam trek ik tot de *Waij Ela* terug en, wat er ook gebeuren moge, — ons verbond staat vast; — eensgezindheid en trouw verbinden ons voor altijd. Ditmaal scheide ons niets. De strijd eenmaal begonnen zal bloedig zijn; voor het oogenblik veinzen wij en gaan uit elkander, om ons spoedig te hereenigen en den oorlog te verschrikkelijker aan te vangen. Volg mij, zoodra gij het welstaanshalve kunt, *Orang kaija* van *Capaha!* dek mijn terugtogt en neem het bevel der achterhoede op u tot aan de *Ela;* daar zullen wij verwisselen. Vaarwel, tot straks."

» En *ik* zal de voorwacht nemen, — riep het *Poeloetsche*

hoofd op eens uit, na eenigen tijd stil te hebben leggen luisteren — mij, de voorwacht — mij, en niemand anders; ik wil den vijand, indien hij dáár is, (hetgeen hij wel wist dat onmogelijk kon zijn) het eerst ontmoeten. Wee hem, wanneer ik hem tegenkom; en met moeite van den grond opspringende, drong hij haastig, in die haast zijn schild vergetende, door de menigte heen, om PATIWANI vooruit te komen. Maar zie! — hoe zorgvol ook het oogenblik wezen mogt door de onverwachte komst van den Gouverneur; — toch verhief zich het luide gelach eensklaps weder, en de vergaderden schaterden het uit, toen zij den scheven *Latoewiloeloe* van *Poeloet* voorbij zagen zweven met een rood geschilderden *doelan* op den bogchel vastgekleefd, doordien de daarin zijnde *papeda* de rol van stijfsel vervulde, en die houten bak, bij zijn opstaan, een koddig toevoegsel tot zijn misvormd *ik* was blijven uitmaken. Dan onze held hoorde of zag niets, rende in het blinde voort en den troep vooruit, welke de verschrikte vrouwen en kinderen naar den berg *Capaha* terug bragt. Hierdoor geraakte *hij* weldra uit het gezigt en de menigte in eene *meer* nadenkende stemming, en zulks niet te onpas, want netelig waren de omstandigheden waarin zij door het verschijnen van *Ambons* Landvoogd, den grijzen en gestrengen DEMMER, zoo onverwacht gewikkeld werden.

Se Tiedja.

Reeds hadden sedert lang de Muezzins op de tinnen der verschillende Messigiets in den omtrek het tweede biduur (1) van den dag afgeroepen, en de vrome Mahomedanen uitgenoodigd om hunne innige gedachten tot den Profeet ISAU (Jezus) te wenden, toen, aan de overzijde der *Waÿ Ela*, van *Hitoe-lama* komende, eene daar gelegerde groep vrouwen en kinderen op eens door een gedruisch, dat zich in de verte liet hooren, in opschudding geraakte. De maan was naauw boven de Oosterkim verheven, doch tevens scheen zij onbewolkt, waardoor men ontwaren kon, dat die vrouwen, in het gulle zand gelegerd, door eenen troep gewapende mannen werden bewaakt, welke een' kring om haar gesloten had. Zij behoefden derhalve geene vrees te koesteren, en werkelijk waren er onder haar die, vertrouwende op de waakzaamheid en den moed der mannen, zich aan het gehoorde gedruisch niet stoorden, maar luidkeels bleven lagchen om de zotte sprongen, die een niet ver van haar verwijderd mannetje in den maneschijn ten uitvoer bragt, en allen door eene lange oude vrouw nageaapt werden. Intusschen was PATIWANI, in druk gesprek met SE TIEDJA's pleegmoeder, mede op dat gedruisch oplettend geworden. Hij begaf zich naar den rivierkant en zag daar een troep mannen, gereed om in het water te springen en de rivier over te zwemmen. Hij riep dien aan en de stem van TOELOECABESIE, die hem antwoordde, vernemende, gelastte hij den zijnen in rust te blijven, en de plaats, waar zij gelegerd waren, niet te verlaten. Middelerwijl had de

(1) Des avonds ten 7 ure. De Mahomedaansche dag begint met het ondergaan der zon of des avonds ten 6 ure.

Orang kaïja van *Capaha* met een twintigtal volgelingen de *Ela*. doorwaad en PATIWANI aan strand vindende om op hem te wachten, zoo trad hij naar hem toe, zijne lieden wenkende om door te gaan en zich bij de overigen te voegen. SE TIEDJA's pleegvader brandde van ongeduld om hem te spreken en naauwelijks waren dan ook de lieden zoo verre, dat zij, naar alle waarschijnlijkheid, hem niet meer hooren konden, of hij nam het woord en vroeg; »Wel! hoe is de ontmoeting met den Gouverneur afgeloopen, *Orang kaïja?*"

» Barsch genoeg, PATIWANI! Hoe diep wij ons ook voor hem bogen, — en hierin was de oude CAJOAN mijn meester, konden wij hem echter niet te vrede stellen. Hij zeide, dat hij opzettelijk gekomen was, om de vergadering, die wij hielden, uit een te jagen en wilde maar in het geheel geen geloof slaan aan de verzekering van den *Tanahitoemessen*, dat er slechts een maaltijd gehouden was om de besnijdenis van zijnen kleinzoon ADAM te vieren, bij welke gelegenheid hij tevens onze naar het gebergte gevlugte landgenooten van *Mamalo* tot afkomen had willen bewegen. Ernstig bestrafte de Gouverneur den grijsaard en voegde hem graauwende toe: »dat zulke groote raadsvergaderingen » bij particuliere lieden de Compagnie niet aangenaam wa» ren, veel minder nog behoorden plaats te grijpen, en dat, » indien men over landszaken wilde handelen, men zich als» dan naar het kasteel moest begeven om ze aan hem als » den eenigen Landvoogd voor te dragen, want dat er voort» aan van geen kapitein of Opperhoofd van *Hitoe* meer » mogt gesproken worden, omdat het land *Hitoe* nu Com» pagnies land was"

» En gij hebt beiden dien harden brok verzwolgen?"

» Wat zouden wij doen, PATIWANI? Het oogenblik was niet gunstig om wraak te nemen. Wij waren te zwak, want verre de meesten onzer lieden hadden zich uit de voe-

ten gemaakt, om hem en zijn gevolg te kunnen aantasten en wij moesten derhalve wel veinzen ons aan zijnen wil te onderwerpen. Mij scheen hij, willens of niet, dat is mij onbekend, niet te willen opmerken en naauw was hij dan ook CAJOAN's woning ingetreden, of ik maakte mij die onverschilligheid ten nutte om mijne lieden bij een te roepen en uw spoor te volgen. Het walgde mij langer in het gezelschap van dien verwaanden Christen te zijn, en zijne onoplettendheid mijwaarts ergerde mij; hij immers kent mij en weet te goed, wat mijn invloed en mijn arm vermogen, indien ik eens geneigd ben het volk ten strijde te voeren; wat . . . ."

» En dat tijdstip is nu niet ver meer af," viel hem PATIWANI driftig in de rede, » zóó mogen wij onze regten niet laten vertrappen; zoo kunnen wij vrijheid en voorouderlijke gebruiken niet aan de willekeurige luimen der ongeloovige overweldigers prijs geven. Doch genoeg hiervan voor het oogenblik. Wanneer wij onze woningen op den berg *Capaha* bereikt hebben, zullen wij nader raadplegen wat ons te doen staat. Vervoeg u thans bij de vrouwen, zet den troep in beweging, ik blijf bij de achterhoede; en koestert gij nog dezelfde vurige gedachten van straks, toen wij ons naar *Hitoe-lama* begaven, welnu; dan zal het u heden avond aan geene gelegenheid ontbreken, om SE TIEDJA een zoet woordje in het oor te fluisteren, want ik heb mijne vrouw daarop voorbereid. Kunt gij nu hare toestemming verkrijgen, dan moet de zaak spoedig afloopen. Ik begrijp, dat ge anders slechts half man zult zijn en daarom wensch ik u met haar zoo spoedig mogelijk gehuwd te zien, doch, pas op! de *Poeloeter* is in de voorwacht en houdt een scherp oog op al wat voorvalt. Laat hij u geen vlieg afvangen," voegde hij er glimlachende bij, en hem met de hand wenkende, om vooruit te stappen, riep hij een gedeelte zijner bende om zich en zette zich

in het zand neder, totdat de groep vrouwen en kinderen, onder aanvoering van Toeloecabesie den marsch weder had aangenomen en een eind ver op weg was.

Werkelijk had ook Patiwani eenige oogenblikken te voren een kort gesprek met zijne vrouw, Se Tiedja's pleegmoeder, gehouden en deze gelast, wanneer Toeloecabesie haar naderen mogt, zich een weinig te verwijderen en beide de gelegenheid over te laten om zich te onderhouden. Te vergeefs had die vrouw hem voorgehouden, hoe strijdig zulks was met hunne zeden, want kort af had hij geantwoord: » ik wil het zoo", en elk een wist, dat, na zulk een antwoord, wilde men de gevolgen zijner gramschap niet ondervinden, niets dan gehoorzaamheid overschoot.

Toeloecabesie, wetende dat hij door Patiwani in den rug gedekt was, gelastte zijne volgelingen voor de vrouwen en kinderen uit te marscheren, zich in persoon achter die groep houdende: en had zoowel op dat oogenblik, de zon met haren verlichtenden glans haar bestraald, als nu de bleeke maan haar met hare matte stralen bescheen, dan zou gewis ieder verstomd hebben gestaan, over de dan zeker meer kennelijke schoonheid der meeste vrouwen, welke deze groep uitmaakten. Doch onder al die schoonen, was ontwijfelbaar de schoonste — was onwedersprekelijk het pronkjuweel der natuur, *Zij!* die voor de dochter van Patiwani doorging — de waarschijnlijk vroeger genaamde Maria! — *eens het Christen kind;* — nu — door een' zamenloop van omstandigheden, — Se Tiedja, *het Mahomedaansche meisje.* Hare rijzige gestalte en welgemaaktheid blonken boven alles uit, — maar hetgeen voornamelijk in haar het oog onafgebroken boeide, waren de blankere tint van haar fijn besneden olijfkleurig gelaat, dat daarenboven als met een rooden waas bedekt was, even als de door den dauw verzadigde roos bij het opvangen der eerste zonnestralen; — de grieksche vorm van haren

met het ovaal hares aangezigts geëvenredigden neus en vooral die donkerbruine oogen, welke dan eens schitterden van een helder vuur, dan weder door hare zachte uitdrukking den haar aanschouwende deden verstommen, doch die tevens het kenmerk droegen, dat zielskracht en gelatenheid, berusting in het lot dat haar was voorbeschikt, de grondtrekken waren van haar vrouwelijk karakter. De zware, zwartharige, boogsgewijs gevormde wenkbraauwen gaven het gelaat eene donkerheid, die het kenteeken was van den vrouwelijken moed, welke haar bezielde en den aanschouwer ontzag inboezemde. Maar opende zij de door het Sirie-rood gekleurde lippen en liet zij dan de, wel door dat betelkaauwen zwart geworden, doch tevens net en gelijk geslepene, gedeeltelijk met goud ingelegde, tanden zien, waardoor onwillekeurig een' glimlach op haar gelaat verscheen, dan verdween die vrees, en men zag in haar niets dan de vrouw; de bekoorlijke engel; om wier bezit men alles zou willen opofferen; de vrouw, die, door één blik slechts, duizenden voor haar kan doen knielen en *hem* reeds op aarde eene ongekende zaligheid doet smaken, aan wien zij de leiding van haren levensloop wel wil toevertrouwen.

Dan, hoezeer wij reeds gezegd hebben, dat zij eene zekere mate van karaktervastheid bezat en een' blik in de toekomst had geworpen, die haar beangst deed zijn van eens een' onmannelijken echtgenoot ten deel te zullen vallen, zoodat men zou kunnen veronderstellen, dat een, meer dan vrouwelijke, ernst den hoofdtrek van dat karakter uitmaakte, en zij slechts genoegen schepte in mannelijke daden en handelwijze, was dit alles echter alleen het gevolg der omstandigheden, waarin zij zich bevond en geenszins haar aangeboren. Integendeel, wanneer zij zorgeloos in den huisselijken kring kon verkeeren; wanneer zij zag, dat haar vader, door niets gedrukt en den fieren krijgsman voor

een korten poos op zijde gesteld hebbende, zich aan het hem eigen gul en opgeruimd karakter overgaf;--- dan bekoorde zij elk door haren minnelijken omgang, door de pogingen, die zij aanwendde tot algemeene vreugde en huiselijk genoegen, en nimmer zou men gezegd of zelfs gedacht hebben, dat zij eene vrouw kon zijn, welke het niet aan moed ontbrak om de vijanden van haar land onder de oogen te zien, en die later eene handelende getuige zou wezen van velen dier bloedige oogenblikken. Het eenige wat men haar verwijten, doch tevens ook vergeven kon, was haar hoogmoed of trots op hare vermeende afkomst, en de dochter te zijn van den, door zijne landgenooten als zoodanig erkenden, eersten held der Hitoëzen, van den dapperen Patiwani, was in haar oog het grootste geluk, dat een meisje ten deel kon vallen.

Deze evenwel, hoe vurig hij ook zijne pleegdochter beminde en met welke zorg hij haar ook had opgevoed, zoodat zij den Koran lezen en zelfs een weinig schrijven kon, was te ijverige Mahomedaan, om der toen negentienjarige schoone maagd te vergunnen, door iets anders boven hare speelnooten uitteblinken, dan door hetgeen de natuur haar geschonken had. Geene gouden armbanden, noch voorhoofd- of oorversiersels of halsketenen, veel minder diamanten ringen verhoogden die gave der natuur, indien zulks mogelijk ware geweest. Volgens het gevoelen van den Islamschen vader zoude dit wangunst onder andere geloofsgenooten verwekt hebben, en zulks derhalve onwillekeurig doen zondigen. — Evenmin waren hare kleederen om dezelfde redenen van zijde (1). Zij droeg niets anders, dan

(1) Mahomedanen, die de voorschriften van hun geloof streng opvolgen, kleven deze stelling stipt aan, en men zal onder hen nimmer goud, zilver, edelgesteenten of zijde in gebruik zien. Men zegt dat de Koran zulks in den aangehaalden zin verbiedt.

de *oeti-oeti* der gewone Amboinesche vrouwen, zijnde een vrouwen rok, die onder en boven open en zonder plooijen is (*Sarong*) en gemaakt wordt van rood en wit gestreept katoen. Hieronder had zij eene *tapih* of onderkleedje van dezelfde stof, van het middel tot de voeten nederhangende en de beschrevene *oeti oeti* om dat middel daarover naauw en netjes vastgemaakt, terwijl een gelijk kleedingstuk, of boven *oeti-oeti*, omhoog gehaald en op den linker-arm als een mantel gedragen en onder den arm ingeslagen, dezelven zoowel als de linker-borst bedekte, doch integendeel ook den regter-arm en borst open deed zien, hetgeen haar een deftig voorkomen gaf.

Bovendien waren haar boezem en schouders bedekt met een donker purperkleurig (*oeng'oe*) neteldoeksch opperkleed of badjoe, met zeer naauwe mouwen tot aan de handen, ruim van lijf en van voren een weinig open. Over de schouders hing ook een bonte neusdoek en aan hare voeten had zij, ter onderscheiding harer adelijke afkomst, rood lakensche muilen.

Dan nog een kleedingstuk versierde haar, en had de strekking haar nog meer van hare reisgenooten te onderscheiden, te weten, eene groote *toedong* (hoofddeksel) van rood en wit geschilderde *nipa*-bladeren gemaakt en anderhalve voet middellijn hebbende, voorzien van drie torentjes, die, naar boven loopende, hoe lang hoe meer versmalden. In die *toedong* was een vaste rand of bol, waarmede zij dezelve op hare *condé* plaatste, bedekkende aldus de schoone, glimmend zwarte haren, waarmede zij rijkelijk bedeeld was en die in dikke vlechten getrensd en op het achterhoofd te zamen gebonden, die dikke *condé* vormden, welke zoo menigmaal den naijver harer speelnooten opwekte.

Aldus uitgedost, ging Se Tiedja aan het hoofd van al de vrouwen, wier stand en jeugd beneden haar waren, de eene, zoo als zulks de gewoonte is, op de ander volgende,

(even als een troep ganzen doet,) en voorafgegaan door hare pleegmoeder en eenige andere personen harer kunne, van wie men helaas! niet zeggen kon, dat de tijd haar de voorregten eener *Ninon de l'Enclos* had toegekend. Integendeel, met rimpels en grijsheid overdekt, waren er onder haar sommigen behebt met het zoogenaamde *Lattaschap* en eene derzelven had het mannetje, waarvan wij vroeger spraken, gedurende deszelfs springen en dansen gezelschap gehouden en daardoor de lachspieren der meeste vrouwen in beweging gebragt (1).

---

(1) Door den geheelen Indischen Archipel vindt men duizende Inlandsche vrouwen, zoo van hoogen als middelbaren ouderdom, welke deze hebbelijkheid eigen is. Wat het Lattaschap werkelijk is, valt moeijelijk te beschrijven. Onder de mannen wordt het niet gevonden. Het schijnt te zijn eene onwederstaanbare zucht tot nabootsing van al wat men ziet of hoort, van welken aard het ook wezen moge, die door hard spreken of door eenig schrikverwekkend geluid of handeling aan den gang geholpen wordt. Ligtelijk laat het zich voorstellen, dat zulks soms koddige, maar vaak ook schaamtelooze tooneelen kan voortbrengen, te meer, dewijl die vrouwen dan gewoonlijk eene ooren zedelijk gevoel kwetsende taal uiten. Bewustzijn van dien toestand schijnt niet te bestaan. Onwillekeurig worden zij er in gedompeld en vele voorbeelden doen zich voor eener groote prikkelbaarheid der zenuwen, waardoor die tooneelen dikwijls met langdurige flaauwten en een tijdelijk verlies van besef eindigen. De kennis dier oorzaken ligt nog in het duister; — die welke men soms wel opgeeft, willen wij liefst niet aanroeren. Men zegt dat het ook door nabootsing aangewend en verkregen wordt. Het zonderlingste echter van alles is, dat niet alleen verscheidene vrouwen van Europesche afkomst, maar zelfs in Europa geborenen, het nabootsen dier hebbelijkheid zoo aardig vinden, dat zij het eindelijk niet kunnen nalaten en zich daardoor in menig gezelschap, vooral indien er iets valt dat eenig geluid geeft of wanneer er onverwachts luide gesproken wordt, zeer belagchelijk maken.

Het gulle zand langs het strand verzwaarde den gang der vrouwen en kinderen en deed den marsch langer duren, dan dien, op het midden van den dag afgelegd. Onophoudelijk waarde dan ook het oog van Toeloecabesie in het rond, en zulks te meer dewijl de lucht betrokken was en de maan vaak achter dikke wolken verdween. Evenwel had reeds een paar malen eene zonderlinge verschijning zijne aandacht getrokken. Zij deed zich vóór als een dier, dat, een grooten kring beschrijvende, van tijd tot tijd de vrouwen op vier beenen scheen te willen naderen, doch, misschien door heimelijke vrees aangetast, eensklaps zich oprigtte en op twee beenen vlugtte, zonder dat echter die regtstandige figuur alsdan de gewone menschenlengte of gestalte had. Telken reize had Toeloecabesie dat verschijnsel eenige passen vervolgd, maar steeds verloor het zich onder den troep mannen, die voorop ging, zoodat hij, zijne nieuwsgierigheid en mogelijk ook wel zijne bezorgdheid niet langer kunnende bedwingen, zich derwaarts begaf om de oorzaak dier zonderlinge verschijning te leeren kennen en te onderzoeken. Maar hier vond hij niets en kon op zijne vragen, hoeveel eerbied men hem anders ook betoonde, niet dan een luid lagchen in antwoord verwerven, waarover hij boos wordende zich weer achterwaarts begaf. Daar zag hij nu tot zijne verwondering, dat die verschijning op nieuw de vrouwen digt genaderd was en vooral zich een' weg scheen te willen banen tot Se Tiedja, waardoor deze zich terugtrok en van lieverlede de achterste der vrouwen werd. Dan dit belette de verschijning, die nu door Toeloecabesie herkend werd het *hoofd* van *Poeloet* te zijn, niet om door te dringen en misschien zou hij zijn doel, om dat bekoorlijke meisje aantespreken, bereikt hebben, zoo niet zijn medeminnaar tusschen beiden was gesprongen en hem op een' ruwen toon gevraagd had:

» Wat wilt *gij* hier, *Latoewiloeloe* van *Poeloet?* Wat doet *gij* bij de vrouwen?"

» En wie vraagt *mij* dat?" was het antwoord.

» Ik, Toeloecabesie, aan wiens zorg Patiwani ze heeft toevertrouwd."

» Zoo — zoo — Welnu! ik wil hetzelfde wat *gij* wilt, *Orang kaija* van *Capaha!* Indien *gij* eene schuilplaats vindt achter de *oeti-oeti*, mag ik dan ook niet eens uitzien, waar ik mij des noods bergen kan? Gij, die zoo moedig zijt, zoo als ze allen zeggen, loopt immers nu achter de vrouwen, terwijl ik — en dit zeggende rekte hij zich wel een voet uit — ik, dien men steeds voor een lafaard uitkrijt, aan uw aller hoofd mar scheer en het eerst alle gevaren moet trotseren!"

» Ellendeling! verwijder u van hier of vrees mijne wraak."

» Verwijderen! wel waarom niet? Omdat gij op uw gemak met Se Tirdja zoudt kunnen redekavelen, niet waar? ... Neen, *Orang kaija!* zoo grif gaat het niet. Ook ik wil het beproeven om hare gunst te winnen. Maak gij ruimte voor mij of *mijne* gramschap . . . ."

Dan ter naauwernood had hij dit woord zijne lippen laten ontvloeijen of Toeloecabesie, stampvoetende van kwaadheid en zijne driften niet langer meester, ligtte de *Torana* op en wilde den ijdelen pogcher doorboren, toen deze begreep, dat hij zich ter verdediging moest gereed houden, en zijn schild van den rug naar voren wilde werpen. Maar groot was zijne teleurstelling, toen hij bespeurde, dat datgene, wat hij steeds voor zijn schild gehouden had, vast op zijn rug bleef kleven en door geen rukken en schudden naar voren was te krijgen. Zich verbeeldende betooverd of eene prooi des duivels te zijn, draaide hij zich heftig om, waarop Toeloecabesie in zijne drift hem de werpspies in den rug wierp, wordende die door de *Doelan* met *papeda* opgevangen, terwijl de schok den *Poeloeter* voorover wierp

en de holle klank, door dat werpen op dien houten bak te weeggebragt, den onwillekeurigen drager eenen doodelijken schrik aanjoeg. Dan spoedig was hij op de been, hierin geholpen door de lange oude vrouw, die hem vroeger nagedanst had. Deze werd op nieuw door eene der schalkachtige maagden op den *Poeloeter* opmerkzaam gemaakt, eerst door haar een fiksche klap te geven, en dus een schrik aan te jagen, en daarna door de handeling van het omkrullen eens knevels en daaraan te trekken haar herhaalde malen en driftig voor te doen, waardoor zij in haar *lattaschap* verviel en werkelijk den verwaanden vrijer bij den eenigen knevel trekkende van den grond opligtte, waarna zij beiden als een paar bezetenen voortjoegen, en, door het luide gelach der vrouwen gevolgd, Toeloecabesie op zulk eene vlugge wijze de hielen lieten zien, dat hij ze weldra uit het oog verloor en, door het belagchelijke van het tooneel in eene betere luim geraakt, zich niet meer om den vlugteling bekommerde. Dat nam echter niet weg, dat deze, immer denkende door den Seitan aangegrepen te zijn en werkelijk door die oude vrouw steeds gevoelig voortgetrokken wordende, met haar voort bleef hollen, tot dat zij ademloos zijne woning te *Poeloet* instortten en hij dáár, door zijne huisgenooten zoo wel van de oorzaak zijner vrees, die hem het angst zweet als parels had doen uitbreken, als van zijne oudere doch tevens even vlugge medeloopster, verlost werd.

Intusschen was de pleegmoeder van Se Tirdja, gedurende dit tooneel de steeds hevig lagchende maagd trouw op zijde gebleven, dewijl ook zij geen gesprek van den verwaanden *Poeloeter* zou geduld hebben. Doch nu Toeloecabesie ziende naderen en de bevelen van Patiwani gedachtig, begaf zij zich te midden der groep en liet het schuchtere meisje, dat bedeesd op zag van zoo alleen en van hare reisgenooten afgescheiden te blijven, als het ware, aan haar lot over. Evenwel duurde haar eenzame gang niet

lang en juist toen zij het besef verkreeg, dat het haar pligt was zich bij de overige vrouwen te voegen, schoot haar de bedaard gewordene Toeloecabesie op zijde en voegde haar op een' zachten, ofschoon eenigzins bedremmelden, toon toe:

» Haast u niet te veel, Se Tiedja! gaarne wenschte ik u een oogenblik te onderhouden, en uw vader heeft mij vergund u, indien zich eene geschikte gelegenheid opdeed, te mogen aanspreken."

» Dat moge zoo zijn *Orang kaïja!* antwoordde zij met eene fluisterende en bedaarde stem, — maar mij past het niet u aantehooren, en het kan u niet onbekend zijn, dat het geen man voegt tot eene ongerepte maagd het woord te voeren. — Waarom wendt ge u niet tot mijne moeder?"

» Uwe moeder? Se Tiedja! zie! — zij kijkt om en wenkt u toestemmend toe, want ook zij kent uws vaders wijze bedoelingen, en, indien zij ons bijeenzijn wilde verhinderen, kostte het haar immers slechts geringe moeite?"

Se Tiedja, door die woorden opmerkzaam geworden en misschien ook een weinig in het oude zwak van Eva en hare afstammelingen vallende, ligtte de *toedong* van het hoofd en vroeg:

» En wat is dan uwe bedoeling, *Orang kaïja?*"

» U te vragen, Se Tiedja! of gij mijne vrouw wilt worden?"

» Uwe vrouw! — riep zij, de schoone oogen verrast naar hem opslaande, uit: *ik* uwe vrouw! en gij zijt reeds gehuwd! !"

» Gij hebt gelijk, Se Tiedja! maar gij weet dat onze godsdienst zulks toestaat. De dochter van den naar *Batavia* verbannenen *Orang kaïja Tamalessa* werd mijne vrouw, toen ik nog te jong was om dat geene voor haar te gevoelen, wat ik thans voor u in mijn hart omdraag, en ik wenschte zoo gaarne dat gij de regten wildet deelen, welke zij nu alleen op dat hart heeft. Uw vader heb ik, zoo als onze gebruiken zulks medebrengen, om uwe hand

gesmeekt, doch hij laat u, om mij gansch onbekende redenen, en hier keek hij vóór zich als gevoelde hij, dat hij de waarheid niet sprak, eene vrije keuze en heeft mij daarenboven verhaald, dat ge hem nog onlangs gebeden hebt om u geen lafaard tot echtgenoot te geven. Sla de oogen niet voor mij neder Se Tiedja! maar zie mij aan. Indien ik zoo gelukkig heb mogen zijn van tijd tot tijd te kunnen toonen, dat mij geen moed ontbreekt, dan zal mijne grootste belooning zijn, dat gij juist daarom mijne vrouw wilt worden. Mijne Almina zal u in mijn huis op den *Capaha* als eene zuster ontvangen en . . . . ."

» Ik weet het, *Orang kaïja!* viel zij hem in de rede, — dat gij niet handelt tegen de wet van onzen Profeet door meer dan eene vrouw te willen nemen — dan, dat is mij onverschillig, en nimmer zou ik, indien ik uwe vrouw werd, ijverzuchtig wezen op de voorregten, waarop de oudste onzer aanspraak zoo kunnen maken. Maar gij!, die zoo diep in de gunst staat van mijnen vader, dat hij u zelfs de huishoudelijke geheimen, — want ik dacht dat mijn verzoek een geheim zou blijven, — openbaart, weet gij ook, dat ik soms oogenblikken heb, waarop het mij niet helder is, wat ik van mijne jeugd denken moet; — dat ik mij soms inbeelde, — neen! dat ik droom, —, want droomen zijn het, — vlugtige droomen, anders niet, dat mijne afkomst geheel anders moet zijn, dan zij werkelijk is?"

» Uw vader heeft mij ook dat medegedeeld, Se Tiedja! — doch ik hoop niet, dat zulks een hinderpaal zal kunnen zijn om ons door het huwelijk . . . . ."

» Hoor, Toeloecabesie! ik wil u niets verbloemen. In die droomen, welke mij zoo dikwijls overvallen, schemert mij een tafereel voor de oogen, dat ik nimmer vergeten kan. Ik verbeeld mij dan te knielen aan de voeten eener vrouw, die in een ruim vertrek, waar alles wit om mij is, op eenen stoel, ... of hoe heet ge die soort van zit-

plaats, zoo als CAJOAN er verscheiden in huis heeft, welke hij zegt van den Gouverneur van *Amboina* ten geschenke ontvangen te hebben, — gezeten, met mij speelt en mij liefkoost. Zij is, zoo als ik haar in mijne verbeelding zie, eene schoone nog jonge vrouw, doch geheel anders gekleed dan mijne moeder of de vrouwen, welke voor ons uitgaan; bijna zoo als men mij verhaald heeft, dat die der blanken zich kleeden, ofschoon zij niet geheel blank is. En dan verbeeld ik mij ook haar te zien omhelzen door een groot en jeugdig man, maar een blanke en gekleed, zoo als ik er heden verscheiden met groote houwers op zijde en pieken in de handen, in het gevolg van den Gouverneur, door eene reet der woning van CAJOAN gezien heb; en het komt mij voor, dat zij dan ook mij omhelzen en elkander toelagchen en bij de handen vatten en die innig drukken, en dat dan tranen over hunne wangen biggelen, niet van droefheid, maar van vreugde. Zij schijnen door die omhelzing zoo gelukkig, dat zij bijna niet spreken kunnen, want nimmer herinner ik mij eenig geluid van hen gehoord te hebben. En ziet ge, dat geloof ik, is gevoel, is liefde of wat men het ook noemen moge; dat, geloof ik, kan alleen ons levensbestaan veraangenamen; — en wilt gij nu ook met mij zoo handelen, belooft ge steeds liefderijk en vriendelijk tegen mij te zullen zijn, dan wil ook ik; want ik erken u, TOELOECABESIE! voor een onzer dappersten, die nood noch gevaren ontzien zal, om onze vrijheid en ons geloof te verdedigen, — en ik wil het u niet verzwijgen dat ik steeds aan u dacht met vrou-we-lijk-ge-noe-gen, — en hier stamelde zij en kon haar gevoel niet uiten, — dan wil ik u als mijne DJODO (1)

(1) De door de Voorzienigheid tot bruidegom of bruid voorbeschikte persoon. Eene Maleische uitdrukking voortgevloeid uit het beginsel der Mahomedaansche praedestinatie.

beschouwen en uwe vrouw worden, in weerwil van den band, die u thans reeds aan ALMINA vereenigt, en ik verzeker u eenen onkrenkbaren trouw, indien ook gij beloven wilt mij nimmer, in welke omstandigheden ook, te zullen verlaten. Wel kan ik mij vereenigen met het denkbeeld eener deeling van uw bezit, — maar nie t met dat eener soms zoo spoedige scheiding, welke onze godsdienst veroorlooft. Wien ik eenmaal toebehoor, wil ik altijd toebehooren en tot in den dood als mijn heer en meester erkennen. Doch zwijgen wij nu hiervan. Zie! men kijkt naar ons om en is verwonderd ons in zulk een lang gesprek te zien. Gij kent nu mijne gedachten. Vervoeg u tot mijne ouders en hun wil zal ook de mijne zijn, indien gij zòò handelen en mij zóó liefhebben wilt, als ik u nu heb voorgesteld."

En haastig deed de vlugge maagd eenige stappen en was weldra te midden harer reisgenooten en hare pleegmoeder weder op zijde, terwijl de opgetogene en van vreugde sprakelooze TOELOECABESIE aan zijne eigene gelukkige overdenkingen bleef overgelaten.

Onbelemmerd ging de togt nu verder voort, en den top van den steilen *Capaha* bereikt zijnde, verspreidden zich de reizigers in de verschillende woningen, welke hun door den *Orang kaija* werden aangewezen, en, even alsof de vijand bereids de sterkte, welke zijn grootste schat bevatte, omringde, zette hij verscheidene uitkijken uit en gelastte eene algemeene waakzaamheid. Daarna begaf hij zich naar de woning van PATIWANI, welke reeds sedert twee jaren bij hem op dien berg vertoefde en maakte SE TIEDJA's pleegvader bekend met het gesprek, dat hij met haar onder weg gevoerd, en de hoop, die hij daardoor op eene gelukkige uitkomst verworven had.

PATIWANI, die, gewoon aan de onrustige tijden, welke zich nu weder in het verschiet opdeden, begreep, dat, bij het op nieuw uitbarsten des oorlogs, geen tijd tot re-

geling van huishoudelijke zaken zou overschieten, ondervroeg nog dienzelfden avond zijne pleegdochter en uit haren mond haar gunstig gevoelen omtrent Toeloecabesie vernemende, zoo werd hunne verloving nog te middernacht gevierd en drie dagen daarop zegende, na het maken der noodige toebereidselen, de door zijne *Hhakahat Tanah Hitoe* beruchte *Iman* Radjali (1) hun huwelijk in.

En toen nu, na het afloopen der gewone plegtigheden, Toeloecabesie zijne tweede vrouw, naar wier bezit hij zoo vurig gehaakt had, te midden harer vermeende vrouwelijke naastbestaanden en eenigen harer buren naar zijne woning wilde geleiden, knielde Se Tiedja voor haren pleegvader, omhelsde zijne kniën en bad om zijnen zegen. En deze, innig aangedaan, sprak, onder het storten van een' mannelijken traan, dien zegen uit, in den naam van den eenigen God en des Profeets, in welks geloof hij haar had opgebragt, en, een' vurigen kus op haren regter schouder drukkende, hing hij haar tevens een' gouden ketting, waar aan een doosje van hetzelfde metaal was gehecht, om den schoonen hals. En toen zij daarop, ten hoogste verwonderd, beschaamd de oogen naar hem opsloeg, riep hij haren echtgenoot en den *Iman* tot zich en zeide, met de hevigste aandoeningen worstelende:

» Se Tiedja! Op het oogenblik uwer scheiding uit het ouderlijk huis drukt mij een zwaar geheim, dat ik u evenwel nog niet kan of mag openbaren. Ik heb u, in weerwil van mijnen ijver voor de ware godsdienst, die de dragt van alle schitterende metalen verbiedt, met eenen gouden ketting omhangen, en gij zult dus beseffen, dat zulks niet zonder oogmerk geschiedt. Aan dien ketting ziet gij een

(1) Geschiedenis van het land Hitoe. Zie Valentijn, Oud- en Nieuw-Oost-Indië. Dl. IIa 2st. bl. 1.

doosje dat iets in heeft, hetgeen voor u van het hoogste belang kan worden; doch omstandigheden, welke ik u nu niet kan openbaren, maken het noodzakelijk, dat ik van u verg, dat ge u nimmer door nieuwsgierigheid zoo ver zult laten verleiden van pogingen aantewenden, om te weten, wat dat doosje bevat. Alleen dan, -- en luister wel naar mijne woorden en laten die u heilig zijn, Se Tiedja! — alleen dan, wanneer ons de kans des oorlogs tegenloopen en gij onverhoopt in handen der Hollanders vallen mogt, zal het u vergund zijn, van dit doosje tot uw behoud gebruik te maken, mits zulks diene om uw leven te redden of dat er voor u geene vooruitzigten bestaan, om in ons midden te rug te komen. Eerst dan — in die belangrijke oogenblikken uws levens, zult gij het mogen openen, ter bewaring uwer vrijheid of vermijding van uwen dood. Belooft ge mij Se Tiedja! in niets mijn bevel te zullen wederstreven?

» Ik beloof het u, mijn vader."

» En zijt gij bereid hierop een' eed afteleggen?"

» Ja, mijn vader."

» Welnu, *Iman* Ridjali, neem haar dien eed af."

En deze reikte haar den Koran toe, dien zij kustte en boven haar hoofd hield, de woorden herhalende, welke de *Iman* haar voorzeide en waardoor zij zich eene vervloeking toewenschte, indien zij de haren pleegvader gedane belofte immer of ooit verbrak.

En getroffen door het indrukwekkende dier plegtigheid omhelsden de jonggehuwden, op eenen wenk van den ouden Patiwani, andermaal zijne kniën, en begaven zich toen stilzwijgend naar de woning van Toeloecabesie, alwaar zij door Almina, zijne eerste vrouw, hartelijk werden ontvangen en naar de bruidssponde geleid, die nu voor de tweede maal in het huis van den dapperen *Orang kaija* van *Capaha* was opgerigt.

Hitoe.

Moeijelijk valt het over het algemeen een duidelijk denkbeeld te geven, — een zuiver tafereel op te hangen der geschiedenis van de verschillende volksstammen in den Indischen Archipel. Ver de meesten hunner toch, zoo niet allen, hebben in de vroegste tijden niets geweten van dat thans zoo geducht ontwikkeld menschelijk vermogen, om de rijp gewordene gedachten aan het lenig en stevig voortbrengsel van te rotten gelegene oude linnen lappen en vodden toetevertrouwen, en daardoor die gedachten der vergetelheid te ontrukken. De overlevering moest derhalve bij hen vaak tot grondslag dienen der geschiedenis, en, wat er afgenomen of bijgevoegd, wat er vermeerderd wordt of verloren gaat, wanneer gebeurtenissen, gedurende eene reeks van eeuwen van mond tot mond overgaande, tot het latere geslacht worden overgebragt, zal wel niet noodig zijn breeder te ontvouwen. Genoeg zij het dan ook hier nopens *Amboina* aan te halen, dat ook daar dezelfde overleveringen en daaruit geborene vooroordeelen bestaan, als in de overige eilanden van *Indië*, en de bevolking zich beschouwt voortgesproten te zijn van slangen, boomen, kaaimannen of andere natuurvoortbrengselen, of wel te wezen van hemelschen oorsprong, zonder daarvoor echter een' geloofbaren grond te kunnen aanwijzen, zich enkel beroepende op datgene, wat haar dienaangaande vooronderlijk is medegedeeld geworden.

Het zou voor de lezers te vermoeijend zijn om hunne aandacht lang op die ongerijmde overleveringen te vestigen, doch, verzwegen mag het hier niet worden, hoe vele schrijvers overeenstemmen, dat het nu zoo welige, vruchtbare, door duizende zielen bewoonde, — en der geheele wereld

door deszelfs welriekenden en tot de toebereiding van zoo vele spijzen bijna onmisbaar gewordenen kruidnagel, bekende, — *Amboina* eens geweest is een dor, onvruchtbaar, woest eiland, waar niets den mensch eene gereede woon- of schuilplaats aanbood, en waar zelfs de wilde dieren geen verblijf konden vinden, — in één woord — een bajert, waarvan men zich moeijelijk een denkbeeld scheppen kan. En even zoo ook hebben die schrijvers het wereldkundig gemaakt, dat de eerste bevolking van dat eiland, — de voorouders van dat menschelijk geslacht, dat thans grootendeels de redelijkste godsdienst belijdt of der dwalingen van den valschen Profeet Mahomed is toegedaan, — de bewoners dier toen ruwe en onvruchtbare landstreek, vermaard waren als groote zeeroovers en bekend als menscheneters. Waarschijnlijk dreven honger en nooddwang, ten gevolge der woestheid van hun eiland, deze lieden tot die verfoeijelijkheden, maar niettemin stuit het tegen de borst te moeten lezen, dat zij aan het laatste den ruimsten teugel vierden en zelfs hunne ouders tot hunne onderlinge maaltijden bestemden, wanneer deze tot den hoogsten ouderdom gekomen of behebt waren met ongeneeslijke ziekten. Doch indien men nu nagaat, dat ook andere schrijvers, waaronder mede van hunne eigene natie, zoo als de reeds aangehaalde *Iman* Ridjali, zich hierover niet bepaaldelijk uitlaten, maar den oorsprong der Amboinesche bevolking eerst stellen in de XVe eeuw, dan valt er van de geloofbaarheid van dergelijke verhalen veel aftedingen en is men zelfs, om der menschheidswille, verheugd van ze in twijfel te kunnen trekken. Evenwel, te ontkennen valt het niet, dat ook nu nog den Amboinezen eene bloeddorstigheid eigen is, die, ten gevolge der meerdere verlichting door de godsdienst onder hen in latere jaren verspreid, alle menschelijke gedachten te boven gaat, en Valentijn haalt een voorbeeld aan, dat ook ten

zijnen tijd de trek naar menschenvleesch niet geheel verloren was gegaan (1).

Volgen wij nu de geschiedenis door dien *Iman* geschreven, zoo als ze door den grooten Indischen schrijver Valentijn wordt aangehaald, dan zien wij dat omstreeks de genoemde eeuw opvolgend vier personen van verscheidene plaatsen op *Amboina* zijn aangeland, en wel *Pati* Selan Binaar van *Ceram;* Kijai Toelie, een broeder van den vorst van *Toeban* op *Java;* Perdana Djamiloe, bijgenaamd Bidjaesana (de voorzigtige), een vorsten zoon van *Gilolo*, en Kijai Pati, een opperhoofd van *Goram*, en dat uit dezen de bevolking en wel voornamelijk die van *Hitoe* is voortgesproten. Maar alles, wat die *Iman* dienaangaande verhaalt, wordt zoo verward voorgedragen en is zoo verwikkeld, dat de anders de Amboinesche zaken geheel kundige Valentijn zelfs daaraan geen' draad heeft kunnen spinnen. Het eenigste, wat men uit hetzelve kan opmaken is, dat het eiland *Amboina*, reeds bewoond door eene woeste, ligtgeloovige en heidensche natie, onder het gezag is geraakt van vier gelukzoekers, welke die ligtgeloovigheid hebben weten nuttig te maken om zich de magt over het geheele eiland aantematigen, hetgeen zij blijkbaar door hunne zendelingen, hier en daar ontscheept, hebben doen ondersteunen. Deze gelukzoekers, waarvan de derde, Perdana Djamiloe, omstreeks het jaar 1465 moet aangeko-

(1) De bode van den Landraad te Amboina in 1708, genaamd Jan Willemsen, een Noessalaauwer van geboorte, werd belust op het vleesch van een' vetten opgehangenen slaaf, wien hij des nachts een' arm af hieuw, waaraan hij zich te goed deed. Een boete van 500 Rijksdaalders werd hem door dien raad tot straf opgelegd, toen het feit bekend was geworden en hij zelf verklaard had eens regt te hebben willen smullen. Nimmer echter had een maal vleesch hem zoo veel geld gekost.

men zijn, en met de Mahomedaansche leer bekend was;— eene omstandigheid, welke medegewerkt kan hebben om hunnen nieuwen invloed te stevigen, — waren dan ook weldra meester over de dertig dorpen, die de woonplaatsen der bevolking van *Hitoe* uitmaakten. Het blijkt echter niet dat zij toen ook zulk een' invloed, bezuiden den *pas* van *Baguala*, op de Leijtimorezen uitoefenden, en deze schijnen steeds onder het gezag hunner eigene vorsten en hoofden gestaan te hebben.

Menigvuldig waren in het begin de oneenigheden die tusschen deze vier personen ontstonden, en zelfs leverden zij onderling hevige gevechten, tot dat zij, denkelijk bespeurende, dat zij alleen door eendragt in het door willekeur en aanmatiging verkregen gezag konden staande blijven, de handen in een sloegen en besloten zich te *Hitoe-lama* te vestigen, van waar-uit zij het geheele schiereiland regeerden. Zij stelden over al de dorpen *Galerans* (1) aan, en kenden zichzelven het oppergezag toe, als de vier *Perdana's* (opperbestierders) van het land. Deze waardigheid moest erfelijk in hunne geslachten verblijven en ter onderscheiding derzelve namen zij verschillende titels aan, zoo als *Pati* Selan Binaar dien van *Tobohatoe*, Kijai Toelie dien van *Tanahitoemessen; Perdana* Djamiloe, (welke overigens in alles de hoofdrol schijnt gespeeld en verscheidene reizen naar *Java* gedaan te hebben) dien van *Noessatapi*, en de *Goramsche* prins dien van *Pati Toeban*. Deze laatste werd zoo genoemd, omdat hij op de plaats van dien naam op *Java* eenigen tijd zijn verblijf had gehouden.

(1) Een Makassaarsch woord om den rang aan te duiden der dorps of kampongs hoofden. Op het eiland Celebes vindt men dezelfden titel voor die betrekking, een bewijs dat Makassaren en Amboinezen reeds in de vroegste eeuwen gemeenschap met elkander hadden.

Sedert die regeling schijnen dan ook de hoofden dier geslachten achtereenvolgend geregeerd te hebben, ten minste bestonden zij zoodanig, toen in 1511 de Portugees Antoni Abreus met drie vaartuigen, komende van *Malakka*, destijds door den beroemden Albuquerque ten onder gebragt, op *Amboina* aangierde en aldaar wel een' steenen zuil als een bewijs van in bezitneming van dat land voor zijnen koning, doch geene vastigheid oprigtte, en opmerkenswaardig is het, dat ook juist in dat tijdperk (1510) de *Mahomedaansche* Godsdienst op de kust van *Hitoe* de overhand verkreeg en bijna al de bewoners der verschillende dorpen dezelve omhelsden.

Een der schepen van genoemden Antoni Abreus leed schipbreuk op een der *Lucipinjoe's* of schildpad-eilanden en deszelfs kapitein Francois Serraan, zich van een zeeroovers-vaartuig meester gemaakt hebbende, kwam met zeven zijner lotgenooten te *Assaloeloe* op de kust van *Hitoe* aan, alwaar zij, uitgehongerd en vermagerd aan wal stappende, vriendelijk door de bevolking ontvangen en rijkelijk in haar dorp verzorgd werden, tot dat zij gelegenheid vonden om naar *Ternate* over te steken. Tien jaren later verscheen voor diezelfde plaats de Portugees Antoni Brit, en door de bevolking verscheidene opvarenden herkend wordende, die zich vroeger met Serraan aldaar bevonden hadden, werden ook zij zoo gulhartig ontvangen en met zoo vele beleefdheden overladen, dat gemelde Brit aan zekeren Tahililie Ela, behoorende tot het derde geslacht der hoofden of *Perdana's*, uit erkentelijkheid den titel gaf van *kapitein*, welke in den vervolge behouden is gebleven.

Sedert dien tijd leiden de Portugezen geregeld op *Amboina* en vooral op *Hitoe* aan, om zich van water en ververschingen te voorzien, doch er verliepen nog jaren, alvorens zij er toe overgingen om tusschen *Mamalo* en *Hitoelama* eene Logie of versterkte woonplaats te bouwen. De

bevolking van *Cambello*, op den westhoek van het eiland *Ceram*, had ook destijds in bamboezen *Moernagels* naar *Hitoe* overgebragt, die daar zoo welig groeiden en tierden, dat zij den Portugezen tot lokaas werden, om zich te sterker te vestigen. Te dien einde deden zij meerdere hulptroepen van *Ternate* overkomen en stelden zich in aanraking met de nog heidensche dorpen van het schiereiland *Leijtimor*, en vooral met *Hative*, een groot dorp aan de noordzijde der baai van *Amboina* (1), waarmede zij een verdrag sloten, onderlingen handel en vriendschap tot grondslag hebbende.

De bevolking dier dorpen was echter in oorlog met de Hitoëzen, zoodat zulk een verdrag den grootsten naijver bij dezen moest opwekken. Bovendien waren de Portugezen zoo ongebonden en aanmatigend in hun gedrag en levenswijze, dat de Hitoëzen, daarover verontwaardigd, besloten hen naar den Leijtimorschen kant te verdrijven, als zijnde de bewoners aldaar, volgens hunne meening, de eigenlijke makkers der eerstgenoemden, omdat ook zij ongeloovigen (Kafirs) waren. Dit voornemen werd ten uitvoer gebragt, en, na veel heen en weder trekken, vestigden de Portugezen zich eindelijk aan den voet van den *Rooden-berg*, ter plaatse waar de rivier *Alat* in zee loopt.

Tot hun geluk evenwel hadden hunne landslieden op *Ternate* de handen eenigzins ruimer gekregen, waarom er aan eene geheele verovering van *Amboina* ernstig gedacht werd. De landvoogd aldaar zond in 1538 vijf-en-twintig korra-korra's, bemand met 40 Portugezen en 400 bondgenooten, meest van *Hative*, en eenige andere inlanders naar *Amboina*, onder het oppergezag van den Molukschen Zeevoogd d'Azevedo, die voor *Mamalo*, na een scherp

(1) Het kasteel Victoria ligt thans digt bij en iets oostelijker dan dit dorp.

gevecht, de Hitoëzen op de vlugt joeg en met geweld of door zoete woorden geheel *Hitoe* ten onder bragt. Hierna voer hij de baai in en vond zijne verdrevene landslieden, zonder woonplaats zwervende, bezig met het opbouwen eener houten vesting op den *Rooden berg*, waarin hij Portugesche bezetting leide en waar hij tevens zeven van *Ternate* medegevoerde Mardhijksche huisgezinnen plaatste (1), die de oorsprong zijn van het tegenwoordig nog bestaande Mardhijker-kwartier te *Amboina*.

De overwinning, door de Portugezen behaald, spreide vrees en schrik in het rond. Elkeen zocht hunne vriendschap en weldra waren zij meester van het gansche eiland, met dat gevolg, dat zelfs hunne godsdienst op verscheidene plaatsen door de bevolking aangenomen en reeds van toen af den grond gelegd werd van het Christendom, dat nu nog op het schiereiland *Leijtimor* gevonden wordt. Doch deze uitbreiding van godsdienst deed tusschen de Ternatanen en Portugezen eene veete geboren worden, die nimmer opgehouden heeft te bestaan en naderhand op de Nederlanders is overgegaan. Immers de vorsten van *Ternate* waren ijverig Mahomedaansch; zij hadden een zeker regt van eigendom op *Amboina*, dat wel steeds door de Hitoëzen ontkend, doch waarin zij door de Portugezen en later geruimen tijd ook door de Nederlanders gehandhaafd werden. Met leede oogen konden zij het niet aanzien hoe hunne schijnvrienden, die zij enkel als overweldigers beschouwden, zich ook de godsdienst ten nutte maakten, om langzamerhand hunne

(1) Mardhijksch is eene verbastering van het maleische woord Mardahejka, hetgeen beteekent Vrij. Wanneer er dus sprake is van Mardhijkers, dan worden daarmede bedoelt: lieden, die slaven, krijgsgevangenen of op eene andere wijs leenroerig geweest, en door hunne heeren en meesters Vrij verklaard zijn, dan wel van hunne afstammelingen, welke steeds die benaming blijven behouden.

onderdanen van hen aftetroonen, en hunne woede kende geen palen toen, na de komst van *Xaverius*, in Februarij 1546, de Roomsch-Katholijke godsdienst hand over hand toenam. In hunnen naam voerde een *Kimalaha* of stedehouder, gezamenlijk met de Europesche landvoogden, het gezag over *Amboina* en de omliggende eilanden, en het was door dezen dat zij, dan eens openlijk, dan eens in het geheim, de laatst vermelden zoo veel mogelijk tegenwerkten en zelfs deden beoorlogen.

Dertig jaren vervlogen dan ook onafgebroken in de felste worstelingen tusschen die beide natieën Dan eens gelukte het den Ternatanen om den Portugezen het onderspit te doen delven en de tot het Christendom bekeerde heidenen tot het Mahomedaansch geloof terug te brengen, dan weder behielden de zonen van de *Taag* de overhand, vooral wanneer zij van *Goa* en *Timor* bijstand in manschappen en schepen ontvingen; en de trotsche Hitoëzen, zoo tuk op het bewaren hunner vrijheid en geene gelegenheid latende ontsnappen om die te handhaven, ondervonden dikwerf de ontoombare magt der nieuw aangekomene vreemdelingen, welke hen menigwerf aan den rand van het verderf bragt.

Deze onophoudelijke worstelingen waren derhalve de voorname oorzaak dat de Portugezen, na hunne vestiging aan den *Rooden-berg* verlaten te hebben, als bevroedende daarin niet bestand te zijn tegen de vereende Ternataansche en Hitoësche magt, in het jaar 1572 het kasteel van *Amboina* begonnen te bouwen, dat in 1588, voltooid zijnde, den zetel werd van een geregeld bestuur, hetgeen van hunne zijde eigenlijk nog niet over het eiland bestaan had. Niet weinig werd dan ook hierdoor dat bestuur bevestigd, behoudende, in weêrwil der pogingen van al hunne vijanden, op nieuw het gezag over het geheele eiland, den Hitoëzen zoodanig in het naauw brengende, dat dezen zich genood-

zaakt zagen, om eerst de Bandanezen, dat echter zonder gevolg bleef, en toen de Javanen te hulp te roepen. De laatsten kwamen in grooten getale onder zekeren *Radja* Giri over en nestelden zich tegen over het Portugesche kasteel, alwaar zij drie jaren, zonder veel uittevoeren, verbleven en, ziende dat uit hun vaderland geene hulp kwam opdagen, derwaarts terugkeerden. Het verbond bleef evenwel in stand en in 1599 nogmaals overgekomen zijnde, zoo vereenigden zich de Hitoëzen, Ternatanen en Javanen in 1600 op nieuw en vielen de Portugezen aan, die, niettegenstaande hunne magt, hen niet alleen verdreven, maar ook door hulp der Korra korra's van hunne Christen-onderdanen, vooral der vloot van *Hitoe* een' gevoeligen neep toebragten, vliegende die meest door haar eigen kruid in de lucht.

Middelerwijl waren de eerste Nederlandsche schepen onder Wijbrand van Warwijk op den 3den Maart 1599 op de kust van *Hitoe* ten anker gekomen en aldaar zeer wel ontvangen. Zij dreven hier eenigen handel, doch verwekten vooral de verwondering der landzaten op, door te verklaren vijanden van den koning van *Spanje*, toen mede de kroon van *Portugal* dragende, te zijn, en zelf in een' aanval op een dorpje, door de Portugezen bezet, de behulpzame hand te bieden, ten einde dezen daaruit te verdrijven. Overigens bragt de komst van van Warwijk hun niet dien onderstand aan, welken zij wel verwacht hadden, doch toen in Mei 1601 de Admiraal Steven van der Hagen met het schip *de Son* voor *Hitoe* aankwam, verzochten zij dezen om bijstand tot bemagtiging van het Portugeesch kasteel. Aan dit verzoek werd gehoor verleend, en die sterkte werkelijk gedurende acht weken van den zeekant door de Hollanders en aan de landzijde door de Inlanders belegerd. Het gevolg was luttel, en de vijand bekommerde zich weinig om eene poging met onvoldoende krachten begonnen, zoodat de Admiraal, te moedigen tegenstand en veel verlies onder-

vindende, genoodzaakt was het beleg optebreken. Alvorens echter de kust te verlaten, bouwde hij te *Hitoe-lama* eene houten versterking, noemde zulks het fort *Van verre*, zeker ter verheerlijking der maatschappij van dien naam, in wier dienst hij was en welke tot grondslag gestrekt heeft der oprigting van de O. I. Compagnie, en sloot met de Hitoëzen een verbond, waarin hij hun over drie jaren eene groote, zakelijke hulp tegen de Portugezen beloofde, mits zij aan den gezaghebber van dat fort, Jan Dirkszoon Sonnenberg, die met 27 vrijwilligers daarin achterbleef, tegen een' gezetten prijs al hunne kruidnagels afleverden.

Ziedaar dan den oorsprong der Nederlandsche vestiging op het eiland *Amboina*, hoezeer zij slechts van korten duur is geweest, want reeds in Junij 1601 verliet Sonnenberg, — niet meer dan 300 Bharen nagels hebbende kunnen verzamelen, als ook omdat het fort niet sterk genoeg was, lijdende hij bovendien een volslagen gebrek aan de noodzakelijkste levensbehoeften, — bij de aankomst van den Admiraal Jacob Heemskerk, *Hitoe's* kust en stevende met dezen weder naar het Vaderland.

Gelukkig voor hem was dat vertrek bij tijds geschied. De herhaalde komst der Nederlanders in de *Molokko's* was te *Goa* ruchtbaar geworden, en men vreesde dáár voor eene krachtige nederzetting dezer natie in die gewesten. IJlings werd dan ook eene geduchte magt, bestaande uit tien galjoenen, zeven galeijen en zeven andere vaartuigen, op last des onderkonings, te *Malakka* vereenigd en onder het bevel gesteld van *Amboina's* geesel, den Zeevoogd Don Andrea Fortudo de Mendosa, die daarmede te *Bantam* aangierde, vermeenende die plaats, zoo als Valentijn zegt, *voor een ontbijtje* weg te snappen. Doch de Nederlandsche zeevoogd Wolfert Hermansz, dáár met vijf schepen ten anker, tastte hem zoo onverwacht aan en klopte hem zoo geducht, dat hij, met verlies van twee galeijen, die in

handen des overwinnaars bleven, verder toog, en *na zulk een ontbijt* geen' lust betoonde om in den eigen geest met de Hollanders te middagmalen. Het geluk was hem echter niet altijd tegen; weldra lag de geheele bevolking van *Amboina* weder aan zijne voeten. *Hitoe* vooral benaauwde hij zoodanig, dat de meeste inwoners genoodzaakt waren de vlugt naar het tegenoverliggend *Ceram* te nemen, terwijl de achterblijvenden zich, naar den wijzen raad van den toenmaligen voorzitter der vier *Perdana's*, genaamd *Tahalille*, afkomstig uit het voorname stamhuis *Tanahitoemessen*, aan de genade hunner overwinnaars onderwierpen. Evenwel zond die raadgever den Kapitein van *Hitoe* en zijn' eigen zoon Sebori heimelijk naar het gebergte achter *Mamalo*, met last om zich standvastig te houden aan het verbond met den Admiraal van der Hagen gesloten. De nood dwong hen naar *Banda* over te steken, van waar zij, aldaar twee Nederlandsche schepen vindende, aan dien Admiraal in *Holland* schreven, denzelven dringend verzoekende zijner belofte gestand te doen. Later gingen ook de genoemde Sebori, met den zoon van den Kapitein van *Hitoe*, Angobra genaamd, en een hoofd van *Noussiavel* met name Legatoubesie, met Javasche jonken naar *Bantam* om den genoemden zeevoogd op te zoeken. Gelukkig troffen zij hem daar aan, naauwelijks in Januarij 1605 uit *Nederland* met 12 schepen aangekomen, en nu spoorden zij hem aan om met die aanzienlijke magt onmiddellijk, ter verlossing hunner onderdrukte en naar hunne vrijheid snakkende landzaten, naar *Hitoe* te snellen.

Steven van der Hagen aarzelde geen oogenblik om aan dit billijk verzoek te voldoen en bondgenooten, zoo trouw op hem wachtende, de beloofde hulp toetebrengen, en werkelijk het was meer dan tijd. De trotschheid en euvelmoed, de willekeur en vrijheidschennis der Portugezen waren ten hoogsten top gestegen, en kenden, toen Don Fortudo met

het grootste gedeelte zijner magt naar *Ternate* was vertrokken en slechts eene gewone, schoon nog sterke bezetting in het kasteel achterliet, geene grenzen meer. De Amboinezen of Hitoëzen hadden nimmer het juk der vreemde overheersching in die mate getorscht als in die dagen. Geen hunner kon zich beroemen zijne vrijheid, veel minder een eigendom te bezitten. Alles, zoo wel hun leven, als hunne geringe have, stond bloot aan den moord- en rooflust hunner onderdrukkers, die zich niet ontzagen de vrouwen en dochters, waarop hun wellustig oog viel, op den weg aan te randen of in de huizen uit de armen hunner naaste betrekkingen te scheuren, om aan hunne vuige lusten bot te vieren. Hun moedwil ging zelfs in dat geval zoo ver, dat zij, de woningen ontheiligende, even als de *Nairos* of edelen op de kust van *Malabar*, hun degen of geweer voor de deuren nederzetteden, ten teeken dat de man des huizes het niet wagen moest binnen te treden, indien hem zijn leven nog lief ware. Het *anda katsjoor* of het *pigi andjing*, 't welk beide, het eerste in hunne moedertaal en het laatste in 't Maleisch, de voor een' Mahomedaan vooral zoo smadelijke woorden: *weg hond!* beteekenden, lag in der Portugezen mond als bestorven, en was vaak de eenige tot eene gewoonte gewordene belooning, wanneer zij de slagtoffers hunner dwinglandij op de eene of andere wijze gewelddadig van hun eigendom ontzet hadden. Het inbrengen van klagten bij den Landvoogd en deszelfs Raad verschafte hun geen baat; integendeel werden de klagers nog meestentijds bespot en uitgelagchen, en hunne verongelijkers, onder het een of ander voorwendsel, begunstigd. Maar ook de priesters speelden hier eene groote rol door de oorbiecht, en verbitterde ook al de Amboinesche Christenen tegen de Portugezen; menig hunner onderging onverdiend als een misdadiger de zwaarste en schandelijkste straffen, door het misbruik, hetgeen die priesters van deze

biecht maakten en vervloekten het uur, waarop zij hun oud geloof vaarwel hadden gezegd.

Afgescheiden nu van al de pogingen, welke deze priesters in het werk stelden om het Christendom onder hen voortteplanten, laat het zich gemakkelijk bevroeden, dat bij zulk een' stand van zaken, de Hitoëzen, — vertrapt en verguisd, beroofd van ligchamelijke en gewetensvrijheid, — niets vuriger verlangden, dan hunne bevrijders, die zij nu reeds sedert jaren ongeduldig verwachtten, te zien opdagen, en onbeschrijfelijk was aller vreugde en luid verhieven aller juichkreten zich ten hemel, toen zij den Admiraal Steven van der Hagen op den 21 Februarij 1605 met negen schepen, en een onderweg veroverde Portugesche kraak, de baai van *Amboina* zagen instevenen en digt bij het kasteel ten anker komen. Doch ook aller verwondering steeg ten top, toen de destijdige Portugesche Landvoogd Gasper de Milo, dadelijk, zonder aan eenige verdediging te denken, met den Nederlandschen Admiraal onderhandelingen aanknoopte, die ten gevolge hadden, dat reeds den volgenden dag het kasteel met 30 stukken geschut aan laatstgenoemde werd overgegeven en op den 23 Februarij ruim 600 Portugezen uit hetzelve trokken. Had die Landvoogd slechts een weinig kloekmoedigheid, het geringste gevoel van eer bezeten, nog langen tijd zou hij zulk eene welvoorziene vesting hebben kunnen verdedigen. Doch, hoe het ook zij, de panische schrik, welke hem overviel op het zien der Nederlandsche magt, moge de oorzaak zijn dat die verovering aan onze natie geen droppel bloeds gekost heeft, — toch was zij groot en gewigtig in hare gevolgen. Immers zij was het eerste krachtdadig bewijs van het zelfstandig vermogen der Nederlanders in de Oostersche gewesten, en *Amboina* het eerste land, dat aldáár, in naam *der Algemeene Staten en Zijne Princelijke Excellentie den Graaf Maurits van Nassau* voor

de *O. I. Compagnie*, toen naauwelijks in hare geboorte, veroverd, en in bezit gehouden werd. Zij toch leide den grondslag tot dat ontzaggelijk staatsgebouw, dat nu bijkans twee en eene halve eeuw heeft bestaan en zoo vaak de grootste vorsten in *Indië* op hunne troonen heeft doen verbleeken en sidderen. Zij was de hoeksteen van den bloei van *Nederland*, en geen wonder derhalve, dat van der Hagen, welke het gewigt zijner verovering niet alleen voor het oogenblik, maar ook in de toekomst ten volle scheen te beseffen, nog voor zijn vertrek naar *Banda*, beval, dat het kasteel den naam *Victoria* zou dragen, en dat de 23e Februarij voortaan alle jaren te *Amboina*, als een feestdag ter herinnering aan die gelukkige verovering, plegtstatig zou gevierd worden.

De eerste Landvoogd, welke aan het hoofd der Nederlandsche magt te *Amboina*, na deszelfs in bezitneming, het gezag voerde, was Frederik Houtman, die alle Inlandsche grooten van het eiland, van welken rang of stand ook, bijeen riep om, als *onderdanen* van den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, den eed van getrouwheid in zijne handen afteleggen, met uitzondering van die van *Hitoe*, welke zulks enkel deden als *bondgenooten*, blijvende de oude wijze van bestuur, onder den *kapitien* van *Hitoe* en de vier *Perdana's*, bij hen in zwang, zonder dat daarin eenige verandering werd te weeg gebragt. Daarenboven werd het vroeger tusschen die Hoofden en den Admiraal van der Hagen gesloten verbond op den 10den dag der maand Djamadi'lawal van het jaar 1019 der Hedjira (5 Augustus 1605), door genoemden Landvoogd met de Hitoëzen hernieuwd. Uitdrukkelijk komt daarin voor: » dat » zij aan niemand eenige nagelen zouden mogen verkoopen » dan aan de Hollanders, tenzij met voorweten van den » Gouverneur," als ook: » *dat een ieder zou leven in* » *zijn geloove, dat God hem in 't harte stuurd, of te*

» *zoo hij meent zalig te worden, dog dat niemand* » *de andere zou molesteren nog overlast doen.*"

Uit den inhoud van dit verbond is dus op te maken, dat wel den Hitoëzen geene algemeene vrijheid van koophandel, maar, — hetgeen meer zeggen wil, — eene vrijheid van geweten was toegekend, die hen, in welke omstandigheden ook, steeds als vrije lieden had moeten doen beschouwen en behandelen, en tevens blijft het opmerkenswaardig, dat bijna elke nieuwe Landvoogd zich gehaast heeft om dat contract te vernieuwen en deszelfs werking te handhaven, ofschoon telkenmale met zulke beperkingen, dat daaruit wel een onvergenoegde geest onder die natie moest geboren worden, totdat het eindelijk door den Gouverneur Demmer eensklaps vernietigd werd, en de Hitoëzen van toen af wederregtelijk gerekend werden te zijn: *onderdanen der O. I. Compagnie.*

Doch waardoor had nu eene natie, — welke ruim 3000 weerbare mannen telde en, zich eigenwillig aan de Nederlanders aansluitende, hunne hulp had ingeroepen om het juk van trotsche en in vele opzigten onmenschelijke onderdrukkers van zich te kunnen werpen, en aan wie die hulp gretig, doch tevens mede geheel eigenwillig, was verleend geworden, — eene vernedering, eene verguizing harer zelfstandigheid verdiend, welke al hare regten in de hartader aantastte en door den, zijne eigene waarde kennende, mensch nooit ongestraft wordt gedoogd en verdragen? Hierover zwijgt de geschiedenis. Op geen harer bladen vindt men iets geboekstaafd, hetgeen men ontrouw dier natie, gedurende de eerste vijf-en-twintig jaren onzer vestiging op *Amboina*, zou hebben kunnen noemen. Geen zweem van een' meineed is daarin over die tijdruimte aangeteekend; — geen daad wordt daarin vermeld, welke haar de achting harer beschermers onwaardig maakte of die bescherming zou hebben kunnen doen verliezen. — Integendeel, — terwijl de *O. I. Compagnie* door de gansche *Molukko's*, en vooral op de eilanden onder *Amboina* zelf behoorende, aanhoudend te worstelen had met de erkenning harer oppermagt; — terwijl zoo vaak haar gezag op zoo vele plaatsen werd miskend en zij zoo dikwijls de oorlogstoorts zag ontstoken, of zelve die moest ontsteken om haar geheel verderf te ontgaan; — terwijl herhaaldelijk hare Christen-onderdanen op verschillende plaatsen haar ontrouw en hare ergste vijanden werden, het Islamismus weder omhelsden of tot het heidendom terug keerden; — terwijl de Stedehouders van den schijn-bondgenoot der O. I. Compagnie, de *Kimalaha's* van den Sultan van *Ternate*, de volken tot opstand aanhitsten en oorzaak waren, dat de palm des vredes verwelkte; — terwijl dat alles gebeurde, en zoo menigmaal onder de verschillende Landvoogden de heerschappij der Nederlanders door de zamenspanningen van zoo vele, hare krachten vereenigende, natien voor altijd scheen vernietigd te zullen worden, — bleef *Hitoe* getrouw aan deszelfs belofte, — hielp dat gewest hun de magt hunner vijanden fnuiken en was nimmer het laatste, wanneer zijne landzaten werden opgeroepen om de vlag en regten der Compagnie tegen de aanrandingen harer veelvuldige vijanden te helpen beschermen en verdedigen. Bijna geen blad der geschiedenis of het levert daarvan een bewijs, — bijna geene netelige omstandigheid deed zich in die onrustige tijden vóór of zij werd, hetzij door dadelijke hulp, hetzij door bemiddeling van den *kapitein* van *Hitoe* of der vier *Perdana's* vereffend, en tot hunnen lof moet worden erkend, dat zij destijds de trouwste en standvastigste waren in het opvolgen der verbonden van alle overige Nederlandsche onderdanen en bondgenooten in de Moluksche eilanden.

Evenwel, — eene oorzaak moet er hebben bestaan, die hen tot het afwijken van zulke edele beginsels noopten, en,

helaas! zij is niet ver te zoeken. De baatzucht der O. I. Compagnie nam, al naarmate zij door haar gezag veld won, hand over hand toe. De handel harer onderdanen, zelf die harer bondgenooten, werd aan de sterkste banden gelegd. De onevenredigheid tusschen *hare* winsten en die van den armen aanbrenger der natuurvoortbrengselen — de vruchten zijns arbeids, door zijne krachtsinspanning gewonnen en met zijn zweet bevochtigd, voor dien handel bestemd, — verwijderde van dag tot dag. Ongestrafte willekeur en knevelarijen harer dienaren stonden op den voorgrond, en werden ruimschoots botgevierd bij het gewelddadig verdrijven harer mededingers in het verkrijgen dier voortbrengselen; — in één woord, — het stelsel van alleenhandel, in die dagen door de O. I. Compagnie aangekleefd, werkte ook zoo drukkend op den Hitoëes terug, - vernietigde zoodanig zijne welvaart en tijdelijk geluk, dat het onvermijdelijk eerst een' geheimen wrevel moest doen geboren worden, die, in overeenstemming met het lijdelijk en inhoudend karakter den Oosterschen volken eigen, slechts wachtte op de van buiten aanwaaijende vonk, om later, in lichtelaaije vlammen uittebarsten.

En die aanwaaijing bleef niet achter. Als een blijk van groot vertrouwen werd in 1623 de toenmalige *kapitein* van *Hitoe*, Tepel, door den Landvoogd van *Amboina* aangemaand om, aan het hoofd van vier *Orang kaija's* van *Leijtimor*, in gezantschap naar *Batavia* te vertrekken, met het doel, om den op nieuw uit *Nederland* aangekomen Opperlandvoogd Koen plegtig te begroeten en met zijne behoudene aankomst op *Java* geluk te wenschen. Werkelijk vertrok die nederige, der Compagnie innig toegedane kapitein derwaarts, doch kwam van dáár trotsch, hoovaardig en huichelend terug, — want dáár waren hem de schellen van de oogen gevallen; — dáár had *hij*, wien de natuur met een gezond oordeel en een rijp ontwikkeld verstand beschonken had, leeren inzien, hoe nadeelig de grenzenlooze eigenbaat

der O. I. Compagnie, — haren alleenhandel, — terugwerkte op zijne eigene belangen en op die zijner landgenooten; — dáár zag hij die magt, welke in zijn gewest geoordeeld werd te zijn onwederstaanbaar en zoo veel eerbied en ontzag inboezemde, worstelende met de tegenover haar staande indrukwekkende strijdkrachten der Javaansche vorsten, — wankelende op hare grondslagen. Geen wonder derhalve, dat hij daardoor de nog slechts schijnbare grootheid der Compagnie leerde minachten; — dat het gevoel eener mogelijke onafhankelijkheid bij hem opwelde en hij, bij zijne terugkomst, ophield te zijn, wat hij eenmaal geweest was, te weten: een lijdelijke, trouwe bondgenoot; — alleen, vooreerst nog, zijne ernstige, misschien voor het oogenblik te grootsche plannen om zich aan het knellende bondgenootschap der Compagnie te onttrekken, onder het masker der veinzerij verbergende.

Doch, ofschoon het zeker is, dat van die terugkomst de omwenteling dagteekent, welke in den tot nu toe welgezinden geest der Hitoëzen, ten aanzien der Nederlanders, vóórheerschte, niettemin werden zijne, vroeger nimmer jegens hen aan den dag gelegde, opgeblazenheid en hoogmoed steenen des aanstoots voor zijne landslieden, en niet minder had zijn zoon Halaene, aan wien hij gedurende zijne afwezigheid het gezag over *Hitoe* had aanvertrouwd, zich door diezelfde hebbelijkheden onder de bevolking gehaat gemaakt. Twisten en oneenigheden, die tot onderlinge vechtpartijen oversloegen, sproten daaruit voort, en ook hierin schijnt eene bron gelegen te hebben der verwikkelingen, die later tusschen Nederlander en *Hitoëes* het daglicht zagen. Immers de vertegenwoordigers der O. I. *Compagnie* moesten vaak, hetzij gewelddadig, hetzij vredelievend, als scheidsmannen in het midden treden en dikwijls ook, uit den aard der zake, den volgens zijne eigene meening regthebbende in het ongelijk stellen of tot reden dwingen,

en zoo werd, onwillekeurig misschien van hunne zijde en met de beste bedoelingen, de grond gelegd tot eene veete, welke de tijd slechts na eene veeljarige worsteling heeft kunnen ontzenuwen.

Het was ook in die tijden, dat de dubbelzinnige handelingen van den Sultan van *Ternate* voornamelijk een struikelblok werden voor de bevestiging en uitbreiding der Nederlandsche magt. Zijne *Kimalaha's*, die, zooals reeds is aangehaald, met de *Compagnie's* Landvoogden te *Amboina* moesten residéren, om gezamenlijk het beheer over de bevolking uitteoefenen, verwijderden zich, onder nietige voorwendsels, van daar, stookten de afgeschetste twisten aan, onttrokken zich (schijnbaar, aan het gezag van hunnen vorst en waren eindelijk de eersten, die, in strijd met de bestaande verbonden en in weerwil hunner verpligting om die te handhaven, den grootsten smokkel in kruidnagels dreven. Trouwens, die handel had in dien tijd zich zoodanig ontwikkeld, en de aandacht der naburige volken tot zich getrokken, dat het getal vaartuigen van *Makasser* en *Java* groot was, hetgeen in de *Molukko's* rondzwierf, om die specerij door smokkel meester te worden. Ook de Engelschen lieten daartoe geene poging onaangewend, en die morshandel bleef de voornaamste aanleiding op verschillende plaatsen om te beproeven zich aan den dwang dier verbonden te kunnen onttrekken, en menig droppel bloeds werd in de waagschaal gelegd om de waarde der kruidnagels te vermeerderen.

Zij die de gewigtigste rol in al die twisten en oneenigheden speelden, waren de *Kimalaha's* van *Ternate*, welke onder den naam van *Leliato* en *Loehoe* in de geschiedenis bekend staan. De eerste had, oogenschijnlijk ten gevolge van eigenen wil en uit muitzucht, zich aan het gezag van zijnen wettigen heer en meester geheel onttrokken, en was daarom door den tweeden vervangen geworden, welke niet

lang daarna hetzelfde voetspoor volgde. Doch eigenlijk handelden zij niet, dan naar de hun gegevene geheime bevelen van den Sultan van *Ternate*, wiens brieven aan den Gouverneur van *Amboina* immer van tegenovergestelden inhoud waren, en die hun min of meer ondersteunde, al naarmate de omstandigheden en zijn belang zulks mede bragten. En toen hem eindelijk door de O. I. Compagnie, niet langer zijn speelbal willende zijn, het vuur te na aan de scheenen werd gelegd en hij geene andere uitkomst zag, om zich zelven uit de grootste ongelegenheden, welke daaruit hadden kunnen voortvloeijen, te redden, toen offerde hij die beide *Kimalaha's* in koelen bloede en wreedaardig op en beide, na jaren voor- en tegenspoed in hunne roekelooze ondernemingen, ten laatste door de Nederlanders gevangen genomen, boetten op *zijn* last met den dood, den ijver, welken zij alleen in zijn belang hadden aan den dag gelegd. Leliato werd te *Batavia*, Loehoe met de meesten zijner naaste betrekkingen te *Amboina* buiten het Kasteel *Victoria* onthalsd.

Het geheimzinnig gedrag van den kapitein van *Hitoe*, Tepil, en het meer openlijke van zijnen zoon Halaene, die, na zijns vaders terugkomst, de waardigheid van *Hhoekom* (Regter) bekleedde, bragt middelerwijl tusschen hem en den stam van *Tanahitoemessen*, die destijds vertegenwoordigd werd door den *Orang kaija Toeha*, Cajoan, eene groote verwijdering te weeg, welke te meer toenam, toen de eerstgenoemden al de dorpen, aan de kust van *Hitoe* gelegen, dwongen, hunne kruidnagels aan hen te leveren, welke zij naar *Manipa* en *Boero* zonden, om ze aldaar aan vreemde handelaren van de hand te zetten. Zelfs dreef Halaene zijne stoutheid zoo ver, dat hij in 1631 aan het Kasteel *Victoria* verscheen en al de dorpen van *Oeriën* tot *Alang* toe, de beste nagelplaatsen op *Amboina*, van den Gouverneur afvorderde, onder voorgeven, van onder *Hitoe*

te behooren en door den Opperlandvoogd te *Batavia* aan zijnen vader te zijn afgestaan. Doch hiervan geen bewijs kunnende toonen, zoo was zijn gang vruchteloos en hij overleed op zijne terugreis, waarschijnlijk vergeven door eene Portugesche vrouw, waarmede hij in ontucht leefde.

Als deszelfs opvolger in hoedanigheid van *Hhoekom* trad nu zijn jongste broeder Kakiali op, en toen, in 1633, de oude kapitein Tepil, nog immer broeijende op zijne grootsche plannen, betreffende de onafhankelijkheid van *Hitoe*, mede overleden was, werd ook deze, tengevolge van diens vleijend en indringend karakter, indien zulks met zijn belang overeenkwam, niettegenstaande hij daarop geen het minste regt had en oudere broeders hem hadden moeten voorgaan, tot de waardigheid zijns vaders verheven.

Dan ook met hem begint het schrikkelijk tooneel van bloeddorst en verwarring, dat onafgebroken jaren lang *Amboina* en de omliggende eilanden geteisterd heeft. Voortvarender in zijne handelingen, dan wijlen zijnen vader, doch even eerzuchtig, geldgierig en huichelend van karakter als deze; — dan eens in het stof kruipende, wanneer hij door de omstandigheden niet anders vermogt, — en dan weder in vollen euvelmoed het vijandig hoofd opstekende, was Kakiali een woelgeest, die de O. I. Compagnie de handen vol gaf en haar dikwijls noodzaakte ten strengste te werk te gaan. Wel deed hij den eed op en onderteekende alle vorige contracten, tevens belovende geene gemeenschap met den oproerigen *Kimalaha* Loehoe te zullen houden, dan zijne voorstelling aan de bevolking zelve, welke door de toenmalige Opperhoofden van *Amboina* geschiedde, werd bloedig besloten, — want, den bloeddorstigen aard dier natie botvierende, zoo werd zijne inwijding kracht bijgezet door de hoofden van twee Europesche bootsgezellen, die in het bosch, op zijnen last, des nachts door eenige Loehoenezen waren overvallen en doodgeslagen.

Zelfs zijne landgenooten zagen dit aan als een slecht voorteeken, en de tijd heeft geleerd, dat hunne daardoor ontstane vrees voor den vervolge niet van grond ontbloot was.

Te midden van al die beroeringen en oneenigheden, had reeds de zevende Nederlandsche Landvoogd het bestuur over *Amboina* in handen, en deze, de Heer Gijsels, een krachtvol, werkzaam en dapper man, was als zoodanig in 1631 opgetreden. Intusschen had Kakiali zijne oproerige voornemens niet genoeg kunnen vermommen. De oude Cajoan bragt ze aan het daglicht; en weldra won de Landvoogd Gijsels de zekere berigten in, dat de *Kapitein* Kakiali niet alleen gedurig in verbond bleef met den *Kimalaha* Loehoe, en met dezen den sluikhandel bevorderde, maar ook, dat zij stellig overeengekomen waren om de Nederlanders uit *Amboina* te verdrijven, den Sultan van *Ternate* aftezweren en den koning van *Makasser* om hulp te verzoeken, welke zij dan ook dagelijks te gemoet zagen.

Gijsels evenwel achtte het niet noodig Kakiali vooreerst met geweld daarvan aftehouden, maar toonde voor hem niet bang te zijn door hem bekend te stellen, dat hij al zijne aanslagen wist, hem vermanende voorzigtig te wezen, wilde hij niet zich zelven en het geheele land in de grootste ellende dompelen. Doch vruchteloos, — en het eerste openlijke bewijs zijner oproerigheid gaf Kakiali, toen hij, vreezende dat de Landvoogd op zijn' terugkeer met de Hongi (1) *Hi-*

(1) De Hongi of Amboinesche Oorlogsvloot was eene instelling van den eersten Landvoogd Frederik Houtman. Het weerbarstig gedrag der volken van Lessedien Cambelo noodzaakte hem tot straffen, en hij riep daartoe van alle dorpen onder zijn gebied staande, alsmede van Hitoe en Loehoe een voor elk bepaald aantal gewapende Korra-Korra's naar het Kasteel op, scheepte daarop eenige Europeanen in en verrigtte met die Inlandsche vloot,

toe mogt aandoen, al de Hitoëzen gelastte naar het gebergte te vlugten, ten einde zoo doende, hen aan alle gemeenschap met de Nederlanders, waardoor zijne handelingen nog meer verraden konden worden, te onttrekken. Ofschoon met zijne eigene bloedverwanten daarover in onmin geraakt, dreef hij echter zijne plannen door en leide daardoor den grond tot de ernstige wraak, welke Gijsel opvolger, de gewezen Advokaat-Fiskaal van *Indië*, Mr. Antonie van den Heuvel, bij zijne komst als achtste Landvoogd aan het bestuur in 1634, meende te moeten nemen, en die nieuwe verwikkelingen deed geboren worden, welke zelfs detweemaal herhaalde overkomst van den *Gouverneur Generaal* van Diemen, met eene geduchte strijdmagt van *Batavia*, niet vermogt te beëindigen.

---

de Hongi genoemd, dat bloedige werk. Hij bepaalde ook de gewoonte, om die vereeniging van Korra-Korra's jaarlijks te herhalen, als wanneer de lieden, daarop varende, gedurende eene maand kosteloos moesten scheppen, wordende die vaartuigen, als niet tegen hevigen wind en hooge zeeën bestand zijnde, meestal door pagaaijen vooruit gebragt en in beweging gehouden. Toen de tijden rustiger geworden waren, kreeg de Hongi-togt, aan welks hoofd gemeenlijk de Landvoogd zelf stond, eene andere bestemming; namelijk, de uitroeijing der nagelboomen op de omliggende eilanden, ten gevolge van het bevel van Heeren Meesteren in Nederland, om den aanplant dier boomen slechts op Amboina te dulden. Ook ontaardde hij wel in een' eenvoudigen speeltogt, en deze drukkende heeredienst is eerst in 1824 door den edelen Gouverneur Generaal Baron van der Capellen gedurende Hoogstdeszelfs aanwezen in de Molukko's afgeschaft. Wie van deze Hongi meer wenscht te weten leze Valentijn's beschrijving van Amboina.

Kakiali.

Heb ik in het vorig hoofdstuk, misschien tot vervelens toe, de aandacht mijner lezers moeten vestigen op *Hitoe's* geschiedenis van vroegere dagen in het algemeen, thans moet ik nog van hun geduld vergen om ook die van Kakiali, zijne daden en derzelver gevolgen, kort, doch tevens eenigzins omstandiger en aaneengeschakelder, met mij te doorloopen, ten einde, zoo doende, van lieverlede tot het in dit verhaal gewigtig tijdstip te komen, waarop deszelfs hoofdpersonen ten tooneele treden.

Ver was het er van af, dat Kakiali reeds in den beginne al dien bijval onder zijne landgenooten vond, waarop hij door zijne hooge waardigheid, afkomst en daaruit voortspruitenden invloed, dien zijne voorgangers immer degelijk ondervonden hadden, gerekend had. Eensdeels deed zijn bereids beschreven karakter hem weinig bemind zijn; — anderdeels waren er nog eenigen onder de Hitoëzen te vredelievend gezind, of te zeer aan de oude sleur van zaken gewend, om zich voetstoots aan zijne plannen, veel minder nog aan zijne oorlogzuchtige handelingen, te kunnen aansluiten en zich daarmede te vereenigen. Deze, waaronder vooral Cajoan, de *Tanahitoemessen*, die een' ingekankerden haat voedde tegen Kakiali's geslacht, geteld werd, hadden reeds bij den Landvoogd Gijsels, voor de komst van van den Heuvel: de bescherming der Compagnie en den onruststoker ingeroepen, en laatstgenoemde met den eerste, om redenen welke later uit dit verhaal blijken zullen, op geen goeden voet staande, — integendeel, diens handelingen ten volle afkeurende en geene de minste raadgeving van hem willende aannemen, had dan ook naauw het bestuur in handen, of hij begaf zich naar de kust van *Hitoe* om met de getrouwste *Orang kaija's* te overleggen,

hoedanig en op welke wijze dien wargeest het best tot rede te brengen zou zijn. Het gevoelen der meesten helde tot eene gevangenneming over, doch de kat de bellen om te hangen, dat viel moeijelijk, en KAKIALI, misschien daarvan wel lont ruikende of onderrigt geworden zijnde, verscheen na herhaaldelijk hiertoe aangezocht te zijn, niet in die vergadering, dan vergezeld van een gevolg van ruim 500 gewapende manschappen, waardoor het ontworpen plan in duigen viel. VAN DEN HEUVEL echter, hierdoor niet afgeschrikt, beleide de vergadering op nieuw te *Luciéla* op *Ceram's* zuider strand, werwaarts hij zich het eerst op weg begaf en weldra gevolgd werd door KAKIALI en de *Orang kaija's* van diens aanhang, welke hij te *Warang* ontmoette.

De Landvoogd noodigde hen aldàar op den 20 Mei 1634 allen zeer vriendelijk aan boord zijner Korra-Korra's, en meende de gasten stilletjes te kunnen vastzetten: maar de hen vergezellende Hitoëzen, hunne Hoofden missende, maakten alarm en gingen met hunne vaartuigen dóór, ofschoon het gevolg van VAN DEN HEUVEL een hevig vuur op hen maakte. De uitslag beantwoordde evenwel aan de verwachting, want de woelgeest bleef met elf *Orang kaija's*, allen diens partij toegedaan, in des Gouverneurs handen en werd gevangen gezet. Veel werd hierdoor echter niet gewonnen, want nu trad de volgens het gevoelen van zijne landslieden onkwetsbare PATIWANI, een nakomeling van *Pati Toeban*, als de dapperste onder hen allen bekend en ter naauwernood dien dans ontsprongen, als Veldheer op, stak dadelijk weder naar *Hitoe* over, bragt het volk in de wapenen en trok daarmede naar het gebergte, voor de Europeanen bijna ontoegankelijk, vermoedende nu ook spoedig te zullen worden aangevallen. VAN DEN HEUVEL volgde hem wel op de hielen, doch vermogt niets tegen hem uitterigten en vergenoegde zich toen met *tien* dezer gevangen *Orang kaija's* in vrijheid te stellen en alleen

KAKIALI en TAMALESSI, *Orang kaija* van *Wackal*, in zijn oog den warmsten aanhanger van eerstgenoemde, in hechtenis te houden, waarna hij overging tot het sluiten van een nieuw verbond met de vrij gegevene Hoofden, daarbij eigendunkelijk bepalende, dat zij voortaan den *kapitein* van *Hitoe* niet meer en niemand boven zich zouden erkennen dan *hem* den Landvoogd, den *Kimalaha* van *Ternate*, altijd even oproerig, verlaten, en jaarlijks met de *Hongi* scheppen zouden.

Van oordeel, dat hij *Hitoe* alsnu door de wapenen overwonnen had, en opgeblazen door die vermeende verovering, begon VAN DEN HEUVEL zijne regering zoo streng, dat de aistoen vertrekkende gewezen Landvoogd GIJSELS hem voorspelde, dat hij geen acht maanden zou regeren. En werkelijk dat bestuur was, afgescheiden van het bezwarende in het nieuwe contract gelegen, waardoor de maatschappelijke vrijheid der Hitoëzen den eersten aanstoot leed, toen zoo straf, dat Hoofden en onderhoorigen zich met hoopen naar het gebergte begaven, of zich op *Hitoe's* noorderstrand te *Wiwani* aansloten aan eenen troep van 400 Maleijers, welken de vijandelijke *Kimalaha* daar ontscheepte en die op den berg van dien naam eene versterking opwierpen. Wel werd nu door den Landvoogd de minnelijke weg van onderhandeling ingeslagen, om dat vlugten en verloopen te doen ophouden, — maar het was te laat en stout weg antwoordden de Hitoëzen, dat zij aan niets gehoor wilden geven, alvorens hun *kapitein* op vrije voeten was gesteld. Hierin niet kunnende of willende toegeven, schoot den Landvoogd niets anders over, dan *Wiwani* met geweld aantetasten, en te trachten, die versterkte plaats, door gelukzoekende Maleijers en verdedigers der vrijheid bezet, te veroveren. Het eerste deed hij met eene magt van 150 blanken en 300 inlanders; doch de regen verhinderde het hoofddoel en hij moest onverrigter zake terug trekken.

Wrevelig over het mislukken dezer onderneming, ging VAN DEN HEUVEL uit spijt over tot eene onmenschelijkheid, waarvan de geschiedenis zelden een voorbeeld aanhaalt. De gevangene KAKIALI, die door rang en stand ten minste eenige onderscheiding verdiende en niet als een' gemeen misdadiger kon worden beschouwd, werd nu op zijnen last ten strengste op de pijnbank uitgestrekt en gemarteld, en zoo doende gedwongen tot het bekennen der misdaden, waarvan de Gouverneur een ceêl van elf punten had opgemaakt, waarna hij hem weder heusch liet behandelen, in afwachting van nadere bevelen van »de goede vrienden" (oude Compagnie's dienststijl), de Gouverneur Generaal en Raden van *Indië*, te *Batavia*.

De Hitoëzen zaten intusschen ook niet stil. De wakkere PATIWANI, die steeds als Veldheer het gezag bleef voeren, nestelde zich met de zijnen tusschen *Hitoe-lama* en *Mamalo* (1) en liep van daar uit het land af, alles roovende en brandende, wat hij van zijnen vijand en diens aanhangers onder zijn bereik kon krijgen. De Kommandeur VLAK, met eenige magt tegen hem uitgezonden, verdreef hem wel, doch nu trachtte hij met 23 vaartuigen *Capaha* te overrompelen, hetgeen hem met moeite door den ouden CAJOAN, aan het hoofd van eenige soldaten, belet werd. Uit weerwraak werd daarop, nadat de *Hongi* weder verzameld en naar de kust van *Hitoe* gestevend was, door de Hollanders overgegaan tot eene algemeene, zooveel doenlijke, vernieling van de nagel- en andere vruchtboomen der vlugtelingen, om hen tot afkomen en het sluiten des vredes te dwingen. Die poging was echter vruchteloos, en VLAK, wien deze togt was opgedragen, kon slechts in geringe mate dat noodlottig plan ten uitvoer brengen, dewijl het Hongi-volk

(1) Noorderstrand van Hitoe.

onwillig en over het langdurig scheppen verdrietig geworden, zelfs vijandelijke gezindheid begon aan den dag te leggen.

Even vruchteloos liep ook een togt af, dien VAN DEN HEUVEL tot hetzelfde einde in dat jaar aan het hoofd van 220 soldaten en 43 gehuurde burgers ondernam. Te vergeefs had hij de beloofde aankomst der tot zijne hulp bestemde Alfoerezen, 500 in aantal, afgewacht, want hij was tot den hemeltergenden en bloeddorstigen maatregel gekomen om ook dit volk, berucht door deszelfs woestheid, op de bane des strijds te roepen, en, om hen aantemoedigen tot het koppensnellen, tien rijksdaalders op ieder vijandelijk hoofd te stellen. In de maand October voorgaande waren er reeds 300 dier woestelingen op de kust van *Hitoe* ontscheept, doch hunne hulp baatte hem niets, want ofschoon hij de vorige ontevredenheid der Hongi-scheppers door een deftig gastmaal aan het Kasteel en vele geschenken had zoeken te stillen, begonnen zij echter ook nu weer te brommen, en hij was genoodzaakt met zijn vlootje van Korra-Korra's huiswaarts te keeren.

Reeds in het begin van 1635 werd de voorzegging van den gewezen Landvoogd GIJSELS vervuld. Zelf kwam hij als *Commissaris der Oostersche gewesten*, met zeven à acht schepen van *Batavia* naar *Amboina* over, om den Heer VAN DEN HEUVEL te »lichten" (Compagnie's-stijl) en de Heer VAN DEUTECOM (eerst korporaal op laatstgenoemde plaats en daarna Kapitein op *Java's* hoofdzetel geweest zijnde) als negende Landvoogd aantestellen.

Onmiddellijk zette de Commissaris den Gouverneur VAN DEN HEUVEL af, en sprak geen enkel woord van KAKIALI, maar stelde op hooger last CAJOAN de *Tanahitoemessen* tot *kapitein* van *Hitoe* aan, waardoor de Hitoëzen nog meer vervreemd werden, vermits zij hunne Hoofden vroeger nimmer uit andere handen ontvangen, maar altijd zelf

gekozen hadden. Hij keerde vervolgens, na voor verversching voor het leger gezorgd en een' togt naar *Banda* gedaan te hebben, in September naar *Batavia* terug, KAKIALI en TAMALESSI derwaarts medenemende, onder voorwendsel, dat zij zich tegen de aanklagten van den gewezen Landvoogd VAN DEN HEUVEL aldaar moesten verdedigen.

De nieuwe Gouverneur VAN DEUTECOM, een man van den degen, regeerde, zoo als zulks wel meer van krijgslieden ondervonden is en wordt, en gelijk VALENTIJN zegt, »slecht en straf", en hield tevens zulk eene onnaauwkeurige aanteekening van het voorgevallene onder zijn beheer, dat er weinig van te verhalen valt. Zoo veel is echter bekend, dat de Amboinezen nog minder met hem dan met VAN DEN HEUVEL over weg konden. Nog barscher en ruwer dan deze, sprak hij hen altijd even verachtelijk aan, behandelde hen op denzelfden voet, ontzag zich niet den koning van *Soija* (1) te slaan, en bragt daardoor zulk eene baloorigheid onder die natie te weeg, deed zulk een' afkeer van de Nederlanders geboren worden, dat Christenen en Mahomedanen toevlugt namen tot het gewone middel om zich aan het gezag te onttrekken, door met have en goed het gebergte in te loopen en daar voorloopig te verblijven. Slechts zeer weinige dorpen, digt bij het kasteel *Victoria* gelegen, hielden stand; — de Christenen beklaagden zich over eene op eigen gezag door een' Predikant ondernomene telling der zielen, zeggende dat zulks zeker geschiedde om te kunnen nagaan, hoe veel gevangenen men nog vervoeren kon en hoe velen hunner te *Amboina* verblijven zouden; — de Mahomedanen, daarentegen, vonden in het vervoeren van KAKIALI en TAMALESSI naar *Batavia* een voorwendsel, en volgens hun voorgeven zouden al de *Orang kaija's* dien weg

(1) Een der Christen vorstjes op het Schiereiland Leitimor.

moeten opgaan; — in één woord, het vertrouwen op den Landvoogd was zoodanig geschokt en de oorlog overal in zulk eene woede uitgebarsten, dat de Landvoogdij zich nimmer in een' diergelijken jammervollen toestand had bevonden en het meer dan tijd werd, dat er van *Batavia* eene geduchte magt kwam opdagen, om dien schier wanhopigen staat van zaken te herstellen.

En die magt kwam, want op den 19 Januarij 1637 zag men den Opperlandvoogd van Nederlandsch *Indië*, de beroemde ANTONIE VAN DIEMEN, een der verdienstelijkste mannen, welke immer het gezag over den Indischen Archipel gevoerd hebben, benevens de Extra-ordinaris raden van *Indië* OTTENS en CAAN, gelijk ook de gevangenen KAKIALI en TAMALESSI, met 17 schepen, waarop zich 2000 koppen bevonden, te *Hatamoeli*, een half uur bewesten *Luciéla* verschijnen. Hier werd kondschap omtrent den staat van zaken ingewonnen en dadelijk besloten, het genoemd *Luciéla*, reeds sedert lang vruchteloos belegerd, omdat de beide vijandige *Kimalaha's* zich daarin ophielden, met volle krachten aantevallen. De onderneming gelukte, ofschoon met een verlies van 13 dooden en 30 gekwetsten, onder welke laatsten de Raad van *Indië* OTTENS, terwijl de vijand, tot elks verwondering, slechts 2 gesneuvelden telde. Niettemin was hij uit zijne vierdubbele sterkte verdreven, met achterlating van al zijne wapenen, waarop die versterking tot den grond toe geslecht werd.

Zijn HoogEdelheid verscheen toen met het grootste gedeelte zijner magt voor het kasteel, maar, hoezeer de overwinning van *Luciéla* een' grooten invloed verwekt had, evenwel wilde de bevolking niet van het gebergte afkomen, omdat zij niet genegen was, langer onder den *barschen* VAN DEUTECOM te staan. Zoete woorden hielpen niets; geweld kon slechts het doel doen bereiken, en de gevlugten tot ander inzigt brengen en luttel was dan ook

het aantal der Hoofden, welke zich na de oproeping van den Opperlandvoogd, voor hem vertoonden. De Hitoëzen vooral wilden nergens naar luisteren, voor dat de in verzekerde bewaring zijnde Hoofden weder in vrijheid waren gesteld, zeggende zich niet over de Compagnie te bezwaren, maar zeer veel te hebben intebrengen tegen den heer VAN DEN HEUVEL, omdat hij hunne *Orang kaija's* zonder misdadig te zijn, had gevangen genomen; en, nadat regts en links de zaken, meest door het zwaard, zoo goed mogelijk geregeld, en de weinige trouw gebleven Hoofden rijkelijk met geschenken begiftigd waren, besloot Zijn HoogEdelheid zich in persoon naar *Hitoe* te begeven, werwaarts hij ook KAKIALI en TAMALESSI, *aaneengeketend*, had doen overbrengen, om te beproeven of nu dat land, toen in drie partijen verdeeld, als die der *gevangenen*, die van de *Kimalaha's* en die van CAJOAN, door hem weer kon bevredigd worden.

De Opperlandvoogd, niet lang willende dralen, dreigde bij zijne aankomst al hunne boomen te zullen doen omkappen en deed, om te toonen dat hem zulks ernst was, al het volk van de *Hongi*, met parangs en bijlen gewapend, aan land treden, ofschoon die vernieling, op verzoek der *Orang kaija's* van *Leytimor*, nog eenigen tijd werd uitgesteld. Men zond boden naar *Wiwani*, doch te vergeefs, tot dat TAMALESSI, ontslagen zijnde, bij zijne landslieden kwam en hun verzekerde, dat zulks ook het geval met KAKIALI zoude zijn, indien zij slechts *Zijn Hoog Edelheid* ontmoeteden. Drie der voornaamste *Orang kaija's* verschenen toen voor den *Opperlandvoogd*; doch op een hoogen toon de vrijheid van KAKIALI eischende, zich evenzóó beklagende over de gevangenneming der Hoofden en de benoeming van CAJOAN tot *kapitein* van *Hitoe*, als in strijd met de gewoonten van land en volk, zoo sloeg VAN DIEMEN, zich geene wetten willende doen voorschrijven,

hun verzoek glad af, hun gelastende om, even als anderen, aan het kasteel te komen, om dáár de zaken te regelen. Wel namen zij dit, na eenig talmen, aan, maar keerden niettemin met nieuwe aanslagen in het hart en innig verbitterd naar *Wiwani* terug, op dezelfden dag, dat Zijn HoogEdelheid, KAKIALI weder medevoerende, den steven naar het Kasteel liet wenden.

De komst van den *Opperlandvoogd* had ten minste dat goede te weeg gebragt, dat met uitzondering van *Hitoe*, de rust bijna overal hersteld was geworden, en vermits nu de Heer VAN DEUTECOM gansch niet bemind, »*en zijn tijd ook uit was*" (compagnie's stijl), werd hij als Landvoogd ontslagen en in zijne plaats de Extra-ordinaris Raad van *Indië* JAN OTTENS aangesteld, van wien men veel goeds verwachtte, omdat hij vroeger reeds vele ambten in die Landvoogdij bekleed had en uitnemend met de zaken bekend was. Ook liet VAN DIEMEN, misschien in die omstandigheden te onvoorzigtig, doch mogelijk den langen sleep van zaken moede, KAKIALI los en zond hem naar zijne haardstede terug. Onbeschrijfelijk was de algemeene vreugde bij diens aankomst op het strand van *Wiwani*. Men deed kanonschoten ter zijner eere; — jong en oud stoof hem tot in het water te gemoet, vatte hem op en voerde hem in triumf naar het gebergte, alwaar hij, nu weder vrij, met spijt aan zijne ketenen begon te denken en zwoer dien smaad verschrikkelijk te zullen wreken.

Evenwel de ondervinding, — de beste leermeesteres, — had hem wijzer gemaakt en ziende dat gansch *Amboina* nu weder met de Compagnie verzoend was, besloot hij ook voorloopig den schijnvrede te sluiten en zijne wraak tot gelegener uur uittestellen. Hij begaf zich daarom met zijne *Orang kaija's* naar het Kasteel. Deze betuigden alsnu tevreden te zijn; een nieuw contract werd gesloten, waarbij KAKIALI door den Opperlandvoogd in zijne

vorige waardigheid hersteld en de trouwe CAJOAN, voorzeker tot loon zijner gehechtheid en goede diensten, tot *Tanahitoemessen* terug gezet werd, hetgeen hij, als niet anders kunnende, zich liet welgevallen, ofschoon het geenszins strekken kon om de vriendschap tusschen hem en KAKIALI te doen herleven en aantekweeken. Zijne onverdiende vernedering toch was te groot om spoedig vergeten te kunnen worden, iets, hetgeen niet overeenstemt met het karakter der Indische volken; en de onderlinge haat had te diepe wortelen geschoten om zoo in één te kunnen worden uitgeroeid.

Zijn HoogEdelheid vertrok, na het nemen dier beschikkingen, wier goede uitslag aan grooten twijfel onderhevig was weder naar *Batavia*, de Heeren CAAN en VAN DEUTECOM, benevens eenige schepen, medenemende, latende vier anderen en eenige chaloepen als ook 400 koppen te *Amboina* achter. Naauwelijks echter was dit vertrek bekend, en werd er gevolg gegeven aan den, uit te groot vertrouwen op den rustigen staat van zaken, voortvloeijenden last om de Nederlandsche versterking te *Hitoelama* aftebreken, of KAKIALI stak het hoofd weder vermetel in de hoogte en bleef op *Wiwani* roesten. Daarenboven kocht hij al de kruidnagelen op, doch leverde slechts de helft aan de Compagnie, de rest voor zijn' partikulieren handel naar *Cambello* doende overbrengen, en spatte overigens zoo openlijk uit, dat hij zich in persoon derwaarts begaf en de dochter van den *Kaitsjili* LAXAMANA, den doodsvijand der Nederlanders, ten huwelijk vroeg.

Door de bestaande wrok bezield en ziende dat de Landvoogd OTTENS, die, in den stillen tijd eene sterke Hongivloot had uitgerust en daarmede op *Hitoe* aankwam, gelukkig genoeg was van daardoor indruk te weeg te brengen, ten gevolge waarvan zijne wederstrevigheid geene

vredebreuk kon bewerken, zoo riep KAKIALI nu de hulp der *Boeronezen* in, en zond ten zelfden einde, in overeenstemming met de *Kimalaha's*, boden aan den Koning van *Makasser*. — Doch nog waren er slechts vier Korra-Korra's tot zijnen bijstand van *Boero* aangekomen, toen reeds de Opperlandvoogd VAN DIEMEN den 24 Februarij 1638 op nieuw, vergezeld door den heer CAAN en 17 schepen, *Amboina's* grond naderde, en zich ten eerste onledig hield om met den *Sultan* van *Ternate*, die kort daarna over kwam, de zaken der *Kimalaha's* te regelen, dat niet zonder ruststoornis en bloedvergieten, door de blijkbare dubbelhartigheid van dien Vorst, afliep. Intusschen schijnt zulks de voornaamste oorzaak van Zijn HoogEdelheids komst geweest te zijn. Immers de oproeping van KAKIALI om te *Hila* (1) in zijne en des Sultans tegenwoordigheid te verschijnen, liep zonder gevolg af, want die woelgeest verscheen niet, en de Opperlandvoogd vertrok weder naar *Batavia*, zonder verder iets van belang uitgevoerd te hebben.

De last der zaken bleef gevolgelijk op den Landvoogd OTTENS rusten, en toen deze in October 1638 een' kleinen Hongi-togt deed en op de kust van *Hitoe* aangierde, ontmoette hij aan het strand van *Wiwani* den veinzenden KAKIALI, die zich bitterlijk beklaagde over den vuilen laster, tegen hem uitgebraakt, en beloofde aan zee te zullen komen wonen, als mede alle dorpen te doen opbouwen en weêr te bevolken. Doch wel verre van die belofte gestand te doen, kwam hij met den *Kimalaha* LOEHOE, wien de Sultan van *Ternate*, in weerwil der ernstige vertoogen van VAN DIEMEN, de vrijheid had gelaten, terwijl LELIATO gevangen naar *Batavia* was

(1) Een groot dorp op de Noordkust van Hitoe niet ver van Hitoe-lama.

gevoerd, overeen, om nu eerst regt tot het nemen der bloedige door hem gezworene wraak over te gaan.

Hij bevroedde evenwel, dat, zoo lang Ottens over eene groote magt kon beschikken, die voornamelijk bestond uit de hulp der bondgenooten, hij van zijne landslieden, waarvan velen naar rust en vrede verlangden, geen' noemenswaardigen bijstand verwachten kon, en hij besloot dien dan ook op nieuw elders te zoeken. Patiwani, die uit te groote zucht naar vrijheid hem immer innig bleef toegedaan en reeds veel voor hem had opgeofferd, zond hij nu met een geschenk van tien bharen (1) nagelen, naar *Makasser* om bij den koning aldaar op het verleenen der reeds verzochte hulp aan te dringen. Intusschen deed hij door zijne listen, onder de *Orang kaija's* van *Hitoe*, de hevigste geschillen en zelfs handdadigheid ontstaan, waarbij een derzelven Baros genaamd, destijds een trouw aanhanger der Compagnie, ernstig gekwetst werd, en, om zijne veinzerij te voltooijen, begaf hij zich in persoon naar den Landvoogd. hem verzekerende, dat alle dorpshoofden onder zijn gezag, vier dagen vroeger den *Matakauw* (2) gedronken hadden, om voortaan al de nagelen trouw en eerlijk aan de Compagnie te leveren, en zich met geen smokkel meer in te laten. Ofschoon bewust, dat zulks eene onwaarheid was, hoorde de Landvoogd hem evenwel geduldig aan en vermaande hem op nieuw tot rust en gereede naarkoming der verbonden voor den vervolge.

Kakiali's euvelmoed onderging niettemin een' gevoeligen neep, toen hij in Maart 1639 vernam, dat de bijstand

(1) Een bhaar heeft een gewigt van 550 oude Nederlandsche ponden.

(2) Een zware eed onder de Amboinezen, waarop later teruggekomen zal worden.

van *Makasser*, waarop hij rekende, vooreerst niet zou komen opdagen en tevens zag, hoe de moedige Ottens met eene groote magt *Cambello*, dat nog immer wederstrevig was en waarmede die woelgeest in een geheim verbond stond, had aangetast, hoezeer die Landvoogd gevoelig geklopt werd en met een verlies van 19 dooden en 44 gekwetsten had moeten aftrekken. Doch ook hij herleefde weder toen hij hoorde dat Patiwani met 17 Makassaarsche jonken te *Cambello* was aangekomen, en niet weinig stegen zijne vreugde en hoop ten top, op het vernemen der tijding, dat 300 soldaten van het garnizoen te *Amboina* op Hooger last naar *Batavia*, waar men zwanger ging van het plan ter verovering van *Ceijlon*, vertrekken moesten.

Werkelijk was Patiwani voor genoemde plaats geankerd en zond aan Kakiali een ijzeren vierponder, benevens de mare, dat de Vorst van *Makasser* hem alle jaren hulptroepen zou toezenden, mits hij hem in goud of jonge manschap schatting betaalde, willende anders om zijnentwil, den naauw met den Opperlandvoogd van *Indië* gesloten, vrede niet weder verbreken. Ook had hij deze 17 jonken slechts naar *Hitoe* doen zeilen om hun geluk te zoeken en niet om de Hollanders te bevechten, tenzij dat deze de vruchtboomen der inboorlingen mogten vernielen, in welk geval de Makassaren hun hulp zouden verleenen.

Stout door dezen zoo vurig gewenschten bijstand; — overmoedig door de zwakte van het garnizoen in het kasteel *Victoria*, hetgeen hij wist, dat op de parade maar 24 man op de been kon brengen, zond Kakiali overal tot zijne naburen boden uit, om, onder de zwaarste dreigementen, hen tot zijne zijde over te halen, en durfde zelfs den Landvoogd Ottens doen weten, openlijk de kruidnagelen aan de Maleijers verkoopende, dat hij die niet meer voor 60 rijksdaalders de bhaar aan de Compagnie wilde leveren, maar

daarvoor 75 spaansche realen verlangde, als ook, dat hij CAJOAN en den *Orang kaïja* BAROS aan een kant wilde hebben, alzoo hij niet eer met de Nederlanders in rust kon leven. De Landvoogd gaf hem hierop tot bescheid, dat hij het eerste te *Batavia* zou bekend stellen, doch aan het tweede niets kon doen, alvorens deswege wettige redenen bestonden en deze hem duidelijk gebleken waren. Dan, hoe zwak ook in manschappen, deed OTTENS toch den gewonen Hongi-togt, eenige Mardhijkers daartoe in dienst nemende, en strafte het dorp *Assahoedie* op *Ceram* voor gedrevenen smokkel, bij welke gelegenheid hij die plaats verbrandde en drie Korra-Korra's, benevens 50 kleine vaartuigen, vernielde.

Deze, wegens de bekrompene middelen waarover hij beschikken kon, zoo moedige daad van den landvoogd, maakte ten minste zooveel indruk op KAKIALI, dat, ofschoon hij slechts kort te voren den *Iman* RIDJALI met 30 *Orang kaïja's* kinderen en 30 bharen nagelen op nieuw naar *Makasser* had gezonden, om, voorgevende het niet tegen de Hollanders maar enkel tegen CAJOAN en diens aanhang te hebben, onder opdragt der Amboinesche landen, des Konings hulp nog eens in te roepen, het masker der veinzerij weder omdeed, en, om zand in de oogen te werpen, liet verzoeken, schalen en gewigt aan het strand te *Wiwani* te willen zenden, om daar de nagelen afteleveren, als ook om bij de betaling Spaansche rijksdaalders en geene vischschubben (dubbeltjes) te mogen ontvangen.

De Landvoogd wilde eerst dat verzoek inwilligen, doch kwam bij tijds daarvan terug, toen hij den moord vernam aan zeven Chinezen op de hoogte van *Ceyt*, door drie Korra-Korra's van den *Kimalaha* LOEHOE, gepleegd, en waarin men vermeende dat KAKIALI de hand had gehad. Voorzigtig was dit gehandeld, want later werd bevonden, dat zijn toeleg daarmede niets anders was, dan om een

Hollander van aanzien gevangen en daardoor de *Kimalaha* LELIATO, te *Batavia* in hechtenis, uit dezelve ontslagen te krijgen.

Het was derhalve ook eene groote teleurstelling voor hem, toen de Landvoogd OTTENS, zijn herhaald verzoek om schalen en gewigt eindelijk toestaande, in Januarij 1640, den Opperkoopman DOMKENS met een jagt naar *Wiwani* zond, met last evenwel, om de kruidnagelen niet aan wal, maar aan boord in ontvangst te nemen, waardoor de levering, als zijnde hij, KAKIALI, in zijn hoofdplan gedwarsboomd, onder allerlei voorwendsels, op eene nietsbeduidende hoeveelheid uitliep. Evenwel verbloemde hij ter dier gelegenheid niet, dat hij Makassaarsche hulp verzocht had, ofschoon niet tegen de Nederlanders, maar wel, zoo als hij voorgaf, tegen zijne vijanden op *Hitoe-lama* en *Ceram*.

Gelukkig dat in die dagen acht schepen van *Batavia* te *Amboina* aankwamen. Hoe weinig versterking zij ook medebragten, toch was de indruk zoo groot, dat de *Kimalaha* LOEHOE den Gouverneur OTTENS om vrede verzocht. Deze, met de Hongi in zee stekende, ging hem om die reden opzoeken. Maar hij werd niet op de afgesprokene plaats gevonden, en »*zond zijn kat*" zoo als VALENTIJN zegt. De vrees was geweken, nu het bleek, dat de Nederlanders geen' noemenswaardigen bijstand en *hij* en KAKIALI integendeel eenige, hoezeer ook slechts geringe, hulp van *Makasser* ontvangen hadden, en, ofschoon de eerste kort daarna weder een vredes-aanzoek deed, werd het echter, door een berigt van die plaats, dat *Iman* RIDJALI, door aanbieding van Hitoëesche aarde en eenige nagelen, het land zoo goed als overgegeven had aan den Koning van dat rijk, en men nu slechts tijd en uitstel zocht te winnen om de hulp van daar af te wachten, duidelijk, dat noch de oproerige Terna-

taansche Stedehouder, noch de wrokkende KAKIALI, een' waren vrede op het oog hadden.

Intusschen namen de zaken der Nederlanders geen ongunstiger loop, want verscheidene dorpen, waaronder *Oeriën* en *Lissabatta*, kwamen tot hen over. Anderen werden versterkt, en zoowel te *Assaloeloe* bezetting gelegd, als te *Hitoe-lama* weder een houten pagar opgerigt, waarvan de bewaring aan een garnizoen van 40 man werd toevertrouwd.

Dan die algemeene versterking wekte den naijver op van sommige dier Hoofden, welke, het zij uit vredelievendheid, hetzij om andere oorzaken, zich tot dus ver onzijdig hadden gehouden, en onder dezen telde men ook de *Orang kaïja* van *Capaha*, de held van dit verhaal, TOELOECAREsIE. Eerst sedert korten tijd door den dood zijns vaders TAHALILE tot die waardigheid verheven, en te *Mamalo* woonachtig, had hij zich nog niet met den oorlog bemoeid en alles met leede oogen aangezien. *Capaha*, een steil en woest gebergte, zonder dorp, anderhalf uur in den omtrek onbewoond, en dat overigens door den vroegeren Landvoogd van *Amboina*, PHILIP LUKASZEN, aan genoemden TAHALILE, mede een onrustigen kop, ter woonplaats was aangewezen, om hem in vrede te houden, leverde ons jong Opperhoofd, nog steeds lijdelijk omtrent de plaatshebbende omstandigheden, geen voldoend verblijf op, waarom hij zich dan ook aan het strand was gaan vestigen. Doch vurig van inborst en van zijnen vader die vrijheidslessen ingezogen hebbende, welke dezen zoo onrustig hadden doen zijn, — ijverig, tot dweepens toe, aan zijne godsdienst gehecht, en daarenboven toen nog PATIWARI's pleegdochter, de schoonste onder de schoone maagden van *Hitoe*, niet kennende, bestendiger in zijne eerste liefde, in zijne genegenheid tot ALMIRA, de dochter van den vroeger

door de Nederlanders geketend naar *Batavia* gezondenen *Orang kaïja* van *Wackel*, TAMALESSI, welken hoon hij rekende als zich zelven te zijn aangedaan en dien hij zijne vrouw in een teeder uurtje gezworen had niet ongewroken te zullen laten, zoodra zich eene voegzame gelegenheid daartoe aanboodt, — zoo is het niet te verwonderen dat zijne reeds bestaande wrok nog meerder voedsel vond in die versterking des omtreks. Daardoor toch zag hij in, dat ten laatste zijne aartsvijanden, — de vijanden en onderkruipers zijner Godsvereering en der regten van zijn land, — de overhand zouden behouden en het geliefkoosde denkbeeld der mogelijkheid eener Hitoëesche vrijheid en onafhankelijkheid, — het doel van zoo velen, en waarom reeds zoo veel bloeds gestort, zoo veel jammeren geboren, zoo veel tranen geplengd, zoo veel gebeden ten hemel gestegen waren, onvermijdelijk in rook moest verdwijnen. Ook hij, derhalve, wierp het masker van onzijdigheid af, en met die trotschheid, met dat gevoel van eigenwaarde, hem door zijne afkomst aangeboren, — met dien onverzettelijken moed, welken hij, zijne naauw vier-en-twintigjarige borst doorgloeijende, innerlijk gevoelde en die slechts op tijd en uur was wachtende om zich krachtdadig te toonen, sloot TOELOECAREsIE zich aan KAKIALI aan, met het in zijn oog heilig voornemen, om gezamenlijk den Nederlanders, zoo mogelijk, den laatsten slag toe te brengen. Vrijheid en onafhankelijkheid alleen was zijne leus en geene bijoogmerken, geen vuig gewin of overdrevene zucht naar magt en alleenheersching, de drijfveeren zijner gewis toen, met het oog op den jammerlijken toestand zijns lands, edele inzigten en mannelijke bedoelingen.

Maar, hoezeer die aansluiting KAKIALI eene belangrijke aanwinst opleverde, zoo waren *hij* en de *Kimalaha* LOEHOE toch door het afvallen der vele dorpen in

groote verlegenheid, en zij besloten, ten derdemale, een zendeling naar *Makasser* te doen vertrekken om den Koning te smeeken, toch voor het behoud der Godsdienst, welke in het uiterste gevaar was, te willen helpen zorgen. Wel kreeg de eerstgenoemde daarop eene gunstige toezegging, doch niettemin werd het zenden dier hulp uitgesteld, en de *Kimalaha* verwierf geen goedig bescheid, wordende naar zijnen koning verwezen, om diens eigen landen tegen de Hollanders te verdedigen. Kakiali begreep intusschen dat het meer dan tijd was te beproeven om zijn tanend geluk te doen herleven, en daarom al zijne magt bijeen verzameld hebbende, tastte hij in Februarij 1641 het sterk bevolkte en nagelrijke dorp *Oeriën* aan, belegerde hetzelve en benaauwde het zoodanig door vier opgeworpene bentings (1), dat de inwoners, gebrek aan water en levensbehoeften hebbende, zich gewis niet lang zouden hebben kunnen verdedigen.

Dan, ofschoon twee jagten en elf Korra-Korra's tot ontzet gezonden, niets hadden kunnen ten uitvoer brengen, als zijnde de plaats door lager wal niet genaakbaar, duurde daarom Kakiali's vreugde over die mislukte poging niet lang. In Maart verschenen zes schepen en drie Compagnien soldaten van *Batavia* te *Amboina*, en met dien bijstand werd *Oeriën* ontzet en hij zoo geducht geslagen, dat hij, met achterlating van vele vaandels, bussen en geweren, in den verwardsten toestand de vlugt moest nemen.

Het was bij die gelegenheid, dat Toeloecabesie de eerste blijken zijner grenzenlooze dapperheid gaf, en daarbij toonde een waardig Opperhoofd te zijn, die des noods zijn leven, de vreugdevolle uren zijner jongelingschap, voor zijne onderhoorigen durfde opofferen. Stout zag de

(1) Inlandsche batterijen.

jeugdige man den vijand in het aangezigt en viel op hem aan met eene woede, nog zelden door een' Hitoëes aan den dag gelegd, hoezeer in de hitte des gevechts zijne bedaardheid niet verliezende. In het digtste der drommen, die schuimbekkende op elkander aanvielen, was *hij* te vinden, die op dezen dag voor de eerste maal voor het verdrukte Vaderland de *tamboeka* getrokken en zijne *torana* gewet had om den hoon, zijn' schoonvader aangedaan, bloedig te wreken, en waar die *tamboeka* neêrviel spleet het hoofd des vijands of scheidden zich de ledematen van den romp; — waar die *torana* heenvloog, doorboorde zij het hart eens misschien even moedigen tegenstanders. *Hij* en de *onkwetsbare* Patiwani, die zich innig verheugde over de dapperheid van Toeloecabesie, en reeds lang gewenscht had hem in hunne rijen geschaard te zien, stonden pal, en boden den onwrikbaarsten wederstand dáár, waar het gevaar, de wanhoop der Hitoëzen ten top deed stijgen. En toen eindelijk hunne landslieden voor den fellen aandrang en de meerderheid der Europesche wapenkunde bezweken en op de vlugt sloegen, toen trokken ook zij bedaard en kalm, — met dien standvastigen moed, met die volharding in den nood, welke den ondervindingrijken bezadigden man kenschetsen, terug, en verhinderden den Nederlanders eene vervolging, die voor hunne vrienden nog noodlottiger had kunnen worden. Vooral wekte de anders zoo vurige Toeloecabesie, nog zoo weinig gewoon zijne driften te beheerschen, door zijne moedige bedaardheid de verbaasdheid van allen die hem zagen strijden op; en, had reeds vroeger Patiwani zich den eeretitel van den dapperste der Hitoëzen weten te verwerven, de jeugdige *Orang kaija* droeg sedert dien dag onder zijne landgenooten, welke hem te midden der grootste gevaren bewonderd hadden, dien van *held van Oeriën!*

Doch Tolloecabesie bezat nog eene gaaf, welke men niet kende en minder van zijne jeugd verwachtte, namelijk die van zich naar omstandigheden te kunnen plooijen. Hij bevroedde ras, dat, na deze nederlaag, de zaken van Kakiali voor het oogenblik hopeloos stonden, en, zich niet geheel in het verderf willende storten, knoopte hij voor zich onderhandelingen met den Landvoogd aan en onderwierp zich aan denzelven, tevens belovende Kakiali mede tot vrede te zullen brengen, ofschoon het later gebleken is, dat tijdwinning, welke slechts door veinzerij kon verkregen worden, het hoofddoel was dier belofte. Geene lafhartigheid was de oorzaak hiervan, maar, den aard zijner natie volgende, bezigde ook de held van *Oeriën* tijdelijk een zedelijk wapen, waartoe, zoo als de ondervinding zoo vaak geleerd heeft, verdrukten dikwerf in den nood hunne toevlugt nemen.

De O. I. Compagnie onderging in hetzelfde jaar een groot verlies. De wakkere Landvoogd Ottens, lam geworden ten gevolge der wederopenbreking zijner in 1637 voor *Luciéla* door een vergiftigd wapen verkregen wond, overleed op den 14 Augustus, en eerst eenige maanden later kwam van *Batavia* de Ordinaris Raad van *Indië* Antonie Caan, om als elfde Landvoogd het gezag te *Amboina*, inmiddels tijdelijk door een' opperkoopman gevoerd, op zich te nemen.

In dien tusschentijd hed Kakiali overal rondgezworven, en hier en daar, ofschoon met afwisselenden goeden uitslag, zijn geluk beproefd. *Iman* Ridjali van *Makasser* teruggekomen en dit met zoo vele priesters der middeleeuwen gelijk hebbende, dat hij zich meer op de *torana* dan op den koran verstond, liep mede eenige dorpen af en vervoerde de gevangenen naar *Wiwani*, opdat zij den ouden Cajoan niet mogten toevallen. Kort daarna vernam men ook de eerste tijdingen der Makassaarsche hulpvloot, die, uit ongeveer 80 jonken bestaande, in de wateren van *Hitoe* kwam opdagen. Doch alvorens het strand van *Wiwani* te kunnen aandoen, waren zij door de Hollandsche schepen zoo geteisterd en beschoten, dat velen vernield werden en de meesten slechts in den berooidsten toestand de plaats hunner bestemming konden bereiken.

Aan het hoofd dier »mosselvloot" (1) stonden verscheidene Koningszonen en Prinsen, en Kakiali nam dadelijk eene list te baat om hun den terugkeer te vermoeijelijken. Hij raadde hun aan om hunne levensmiddelen, voonamelijk de rijst, in zijne vesting op *Wiwani* te bergen. Zij deden zulks, doch bemerkten tevens te laat, dat zij van hem afhankelijk en, als het ware, in zijne fuik gevangen waren.

Moedig stak nu Kakiali het hoofd weder op en noodigde het dorp *Hila* tot afval. Maar de bevolking zich dáár niet kunnende verdedigen, week naar *Hitoe-lama* onder het geschut der vesting, die hij daarop met zulk een geweld liet aantasten, dat de Makassaren, storm loopende, de stukken bij de trompen grepen en er stroppen omwierpen om ze zoo naar zich toetehalen. De verdediging echter door den sergeant Rogier Janszen, ofschoon slechts 18 soldaten onder zich hebbende en de vesting bijna ontrampeneerd zijnde, was zoo dapper, dat de vijandelijke magt, meer dan 1000 man sterk, bloedig werd afgeslagen, en, na Cajoan's have en goed op nieuw eene prooi der vlammen te hebben doen worden, vlugtende hare dooden en gekwetsten in het bosch achterlieten, toen zij de Korra-Korra's onder den Heer Cornelis van Oudshoorn tot ontzet gezonden, het strand zagen naderen.

(1) Valentijnsche uitdrukking.

Kakiali en Patiwani waren bij den *pas* van *Bagnala* gebleven om te beletten, dat over land hulp van het kasteel kwam opdagen, doch de Landvoogd liet eenige soldaten en gewapende Amboinezen en slaven uitrukken, die, wakker op de trom slaande, beide mede op de vlugt joegen. Van Oudshoorn zette bovendien den vijand onophoudelijk na en ontnam hem bij *Hila* al het geroofde. De Makassaren verwierven derhalve weinig roem en geluk bij hunne intrede op het slagveld en raakten in hooge woorden met Kakiali. Niettemin dreigden zij andermaal *Hitoe-lama* te zullen aanvallen, hetgeen belet werd door versterking van manschappen, op verzoek van Cajoan in de vesting gelegd. Van zeven nieuw aangekomene Makassaarsche vaartuigen werden er ook twee in den grond geschoten en de vijf anderen in eene rivier gejaagd, zonder dat zij verder afbreuk konden doen.

Desniettegenstaande nam des vijands magt toe. Vele jonken met sago geladen kwamen aan. Het tot dus ver trouw gebleven Hoofd van *Mamalo*, de *Orang kaija* Baros, viel den Nederlanders af, en was daardoor oorzaak, dat ook dat dorp Kakiali's partij omhelsde. De zuster van dien woelgeest was in dien tusschentijd met de *Kimalaha* Loehoe gehuwd, en Toeloecabesie veranderde in zoo ver van rol, dat hij, door den Landvoogd opgeroepen om over de gemeene zaken te spreken, ronduit weigerde te komen, zeggende zich voortaan tusschen Kakiali en de Compagnie onzijdig te willen gedragen.

Den 13 September 1642 werd mede de Landvoogd Caan vervangen door den gewezen Advokaat Fiskaal, Extra-Ordinaris Raad van *Indië* Gerard Demmer, die als twaalfde bestierder optrad en spoedig vernam, dat, ofschoon nog vele dorpen Kakiali waren toegevallen, echter bijna al de Makassaren met 20 vaartuigen naar

huis waren gekeerd en er bij den vijand een groot gebrek aan levensmiddelen bestond. Kort te voren had ook de *Kimalaha* Loehoe zich aan de Compagnie onderworpen en belofte gedaan haar en zijnen Koning in het vervolg getrouw te zullen dienen, wordende hij met vele eerbewijzingen in het Kasteel *Victoria* ontvangen.

De *Pati* van *Cambello*, lang voortvlugtig en een vijand der Nederlanders, werd mede in genade aangenomen en tweemaal vergund zijne vrouw en kinderen op *Wiwani* te gaan bezoeken. Bij de eerste gelegenheid gaf hij breed op van Kakiali's geneigdheid tot vrede, alleen nog door de Makassaren daarin verhinderd wordende, liggende die bondgenooten, op goeden wind wachtende, aan het strand dier plaats, met hunne vol kruidnagelen geladene vaartuigen, gereed om te vertrekken. De tweede maal echter berigtte hij, dat de vijand van gedachten veranderd was en gezworen had den oorlog met de Hollanders, het kostte wat het wilde, te zullen doorzetten.

Het was dus zaak om niet lang stil te zitten, en de Gouverneur Demmer, een bedrijvend en moedig man, ofschoon reeds hoog in jaren gevorderd, dacht er evenzoo over. Met de Hongi in zee geloopen, beklemde hij vier Makassaarsche vaartuigen, welke hij echter geen leed kon aandoen, aangezien tien Leijtimorsche Korra-Korra's zich buiten schot hielden, waarover hij hun later duchtig hekelde. Die booze luim echter verdroegen zij beter dan eene regenbui van kogels en schroot. Misnoegd stevende Demmer naar *Hila*, vaardigde eene nieuwe instructie uit, hoe de kruidnagelen in ontvangst te nemen, en ontving dáár inlichtingen omtrent het dubbelzinnig gedrag des Sultans van *Ternate*, waaruit bleek, dat diens in schijn oproerige Stedehouders nooit iets verrigt hadden hetgeen niet door hem was goedgekeurd geworden, — ja, zelfs aanmoediging had verworven. De Hongi bragt

ook Kakiali dat jaar groot nadeel toe, want naar het kasteel terugkeerende, vernieldde zij de dorpen *Nau* en *Binau* (1), die het met hem hielden en waar de vijanden gedwongen werden hol over bol de steilten aftespringen en een grooten buit van nagelen, gongen en huisraad den aanvallers in handen te laten. De nagelen, niet medegevoerd kunnende worden, werden, meer dan 600 bharen aan gewigt uitmakende, verbrand.

In December 1642 kreeg men van *Batavia* berigt, dat de Heer Caan, met eene goede vloot, in het begin des volgenden jaars te *Amboina* zou komen, met last aan den Landvoogd, om de Hongi vroegtijdig bijeen te roepen en hem daarmede op *Boero* te wachten. Demmer voldeed aan dit verzoek en de ontmoeting had aldaar den 18 Januarij 1643 plaats, waarna zij gezamenlijk naar *Wiwani* onder zeil gingen, en de vloot vooreerst voor het strand dier plaats lieten, om in het Kasteel *Victoria* de autorisatie des Heeren Caan als *Superintendent*, *Veldheer* en *Zeevoogd* der Oostersche gewesten, voortelezen. Tegelijkertijd werd er ook een' geheimen brief van den Sultan van *Ternate* ontvangen, waarin die huichelaar het plaatselijk bestuur van *Amboina* verzocht, dat de *Kimalaha* Loehoe met zijn geheel geslacht, — te weten: zijne moeder, broeder, zoon en *Kaitsjili* Laxamana, wegens hunne gepleegde schelmstukken en ontrouw, *zoo tegen den Koning!!* als tegen de edele Compagnie, aldaar ter dood zou gebragt worden, welk gruwelijk verzoek voor de hand nog voor die ongelukkigen verborgen werd gehouden.

De toestand van *Wiwani* was in dien tijd hoogt ellen-

(1) Twee digt bij Ceijt aan het noorderstrand van Hitoe gelegene sterke en welbevolkte dorpen, eenigzins binnen s' lands op een' vrij hoogen berg gebouwd.

dig. — 200 Makassaren lagen aan het strand in eene lange batterij met twee bolwerken naar den zeekant, doch schaarsch van geschut, klein geweer en levensmiddelen voorzien en slechts wachtende op goede gelegenheid om zich uit de voeten te maken; — aan den opgang des bergs was nog eene benting door Boetonners bezet, maar even slecht gewapend, en boven op dezelve bevond zich Kakiali in eene vesting, die even weinig roem kon dragen op hechtheid en sterkte.

De Landvoogd, de Hongi in April op nieuw verzameld hebbende, begon nu den aanval tegen *Wiwani* door de nagel- en klapperboomen langs de kust van *Hitoe* te bederven en de verlatene dorpen in brand te steken, terwijl de Kommandeur Valk met 8 Compagnien soldaten, 150 matrozen en 200 inlanders hetzelfde tusschen *Mamalo* en *Capaha* verrigtte. Geruchten liepen er alstoen, dat Kakiali tot den vrede geneigd was en zelfs de voeten van den Landvoogd zou willen kussen, indien men slechts volk om met hem te spreken en gijzelaars wilde zenden. De beide Opperhoofden der Compagnie begrepen echter, dat er nu in eens een einde van de zaak moest gemaakt worden, en wilden, voor nieuwe veinzerij vreezende, niets van hem hooren. Integendeel eischten zij den laatsten April de Makassaren te *Wiwani* nog eens op, onder aanbod van hen onbeschadigd, doch zonder nagelen, te laten vertrekken, — maar geen antwoord bekomende, draalde men ook niet langer met zulk een heftig bombardement uit de vloot, dat de storm op de vijandelijke batterij, waarin eene wijde bres geschoten was, niet langer uitgesteld mogt worden.

Op den 2den Mei geschiedde dit wapenfeit, onder het opperbevel der heeren Caan en Demmer, die persoonlijk den aanval bestuurden, en zich aan het hoofd der troepen bevonden. Moedig verdedigden zich de Makassaren, doch

de Luitenant Jacob Verheiden onderscheidde zich door in den nacht van den 3den dier maand met eene onbeschrijfelijke moeite, in weerwil van den felsten tegenstand, welke zijne onderhebbenden bijna aan het wankelen bragt, een heuveltje, waardoor bij des vijands werken beheerschte, te beklimmen, te veroveren en bezet te houden. Den 4den Mei veroverde men de benting der Boetonners, en dreef in den namiddag Kakiali met handgranaten uit eene batterij in het hangen van den berg verder naar zijne bovenste vesting, die mede dadelijk aangetast werd. Maar hier was het einde der triumf, want nu deed de vijand zulk een' verwoeden uitval, dat de Hollanders in de grootste verwarring van boven naar beneden gedreven werden, 8 dooden en 24 gekwetsten bekomende, en tot overmaat van ramp ontstond daardoor eene dusdanige verslagenheid en moedeloosheid, dat men geen nieuwe troepen meer den berg op durfde zenden, maar, al de veroverde werken vernielende en bedervende, naar *Victoria* terugkeerde, het gezag over de vloot, die voor *Hitoe* bleef, in handen latende van den Commandeur Valk. De vijand had echter gezorgd, dat zijne kruidnagelen den overwinnaars niet ten buit werden, want hij had ze den vlammen opgeofferd, al naarmate hij in deze dagen, gedurende de verschillende aanvallen, grond had verloren.

Spoedig werd het ook ruchtbaar, dat de Makassaren alleen zich zoo dapper verdedigd en de Boetonners en Hitoëzen, op eenige weinigen na, niets in dat bloedige werk verrigt hadden. De eersten telden dan ook ruim 30 dooden en 50 gekwetsten, waaronder een groot Hoofd, die gesneuveld was, en van de laatsten hadden Patiwani en *Iman* Ridjali hun strijdhaftig karakter botgevierd. De een was, hoe onkwetsbaar anders, evenwel deze maal in het been gewond, en de andere in het aangezigt gekapt geworden. Van meer belang echter was

de verkregene zekerheid, dat de vijanden al hunne levensmiddelen zelf verbrand hadden, en nu van boombladeren en wortels leven moesten, zoodat de honger hen ras dwingen zou om zich over te geven, hetgeen zij mogelijk reeds gedaan zouden hebben, indien zij daarin niet verhinderd waren geworden door Kakiali, die, in weerwil van zijnen tegenspoed, den eens gezworen eed, om met de Nederlanders geen vrede te maken, niet wilde verbreken.

Toeloecabesie, door het volk als het ware gedwongen, had mede in dien strijd op de hem eigene moedige wijze deel genomen, doch zocht ook dadelijk weder vrede te verwerven, en had daartoe een' broeder en eenige Hoofden van *Mamalo* naar het kasteel gezonden. Dan zijn verzoek werd niet verhoord, tenzij hij in persoon verscheen, hetgeen hij kort daarop deed, wordende alstoen door den Zeevoogd in genade aangenomen, ofschoon deze zich weinig aan hem en Kakiali liet gelegen liggen, alzoo hij hen nu genoegzaam voor overwonnen hield. Hij stemde er evenwel in toe, dat onze held van *Oeriën*, zich naar laatstgenoemde begaf, om hem tot onderwerping aan te manen, doch ook dat bleef vooreerst zonder gevolg.

Intusschen werd ter zelfde tijd het verzoek van den Sultan van *Ternate* in zoo ver ten uitvoer gebragt, dat de niets kwaads vermoedende *Kimalaha* Loehoe met de zijnen gevangen werd gezet, behalve zijne dochter, die, des vorsten bijzit geweest zijnde, uit dien hoofde, *statig door de jufvrouwen van Amboina ingehaald en, volgens zijn last, naar Ternate gezonden werd ! ! !* (1). Vier dier gevangenen werden reeds dadelijk voor het kasteel onthalsd en hunne ligchamen ten toon gelegd.

---

(1) Valentijn II deel. Ambonsche zaken bladz. 139.

Onverwachts kwam nu TOELOECABESIE, met verscheidene Hoofden van *Hitoe*, vergiffenis vragen, zoo voor hem als voor KAKIALI, doch zij zagen zich afgewezen, omdat deze daarbij niet tegenwoordig was. Men vergde wel van hen, dat zij den laatste zouden uitleveren en de *Makassaren dood slaan!* maar te trouw om hunne vrienden op zulk eene laaghartige wijze te behandelen, — te eerlijk om te kunnen voldoen aan eene aanwijzing ten eigen voordeele, die eerder uit den mond van een barbaar, dan wel uit dien van een beschaafd Opperhoofd kon verwacht worden, konden zij tot geen ander besluit komen, dan om hem te verlaten en aan het strand te gaan wonen, met verzoek om vrij vertrek voor hunne bondgenooten. Alles werd hun echter glad af geweigerd.

Gedurende die onderhandelingen had de Commandeur VALK een aanslag laten doen op KAKIALI's werken, dat even schandelijk was als het weinige medelijden, hetgeen de Amboinasche bestierders met die ongelukkigen betoonden. Hij delfde evenwel het onderspit, werd in verwarring terug gedreven en, zoowel door dit onvoorzigtig bedrijf, als door het te forsch gedrag van den Zeevoogd CAAN, werd al het goede weder afgebroken en de verwijdering nog grooter, dan te voren.

Men vernielde te *Ceyt* nog eenige vaartuigen, waarmede men dacht, dat KAKIALI het land ontvlugten wilde, en CAAN vertrok naar *Ternate*, om ook daar eenige zaken te regelen.

De Landvoogd DEMMER, denzelven tot *Cambello* vergezeld hebbende, keerde daarop naar de kust van *Hitoe* terug, leide een houten vastigheid in het dorp *Ceyt*, en gelastte de bevolking van verscheidene anderen het gebergte te verlaten en hare huizen weder aan zee te bouwen. *Wiwani's* benepene inwoners verzochten bij deze gelegenheid op nieuw om genade voor zich en KAKIALI, —

doch DEMMER liet zich door niets vermurwen en wilde slechts hen en geenszins dien woelgeest en de Makassaren aannemen. Tot wanhoop gedreven, besloten zij nu het uiterste te wagen en PATIWANI, het omzwerven moede, begaf zich met de zijnen naar den berg *Capaha*, om te beproeven, hoe lang hij het daar zou kunnen uithouden, dewijl hij niet in onderwerping komen wilde. TOELOECABESIE had reeds in stilte de plaats geducht doen versterken, ontving hem broederlijk, en, beide slechts één doel, één leus hebbende, die niets dan vrijheid ademde, zoo werd dáár de grond gelegd tot een' nieuwen oorlog, die later even zoo geweldig, als de vorige, uitbrak.

KAKIALI, door velen verlaten, in de uiterste ellende verkeerende en voor hen, die hem trouw gebleven waren, geene levensmiddelen meer hebbende, zag geen kans meer om *Wiwani* te behouden. Angstig zwierf hij rond, alleen vergezeld door een' Spanjaard, een overlooper der Nederlandsche krijgsmagt, wien hij zijn vertrouwen geschonken had. In weêrwil der grootste gevaren en door de akeligste wildernissen, bereikte hij ook den top van den *Capaha* en overlegde, zich daar eenigen tijd in een onbekend gewaad ophoudende, met de overige trouwe *Orang kaija's* op welke wijze het land te kunnen ontvlugten. Hij wilde naar *Makasser*, om hulp bij de Portugezen, Spanjaarden of Engelschen te verzoeken, doch eischte het tijd om een vaartuig voor hem gereed te maken, en hij keerde derhalve vooreerst naar zijne vesting op den berg *Wiwani* terug.

De trouw- en gewetenlooze Spanjaard, zijn lijftrawant, bespiedde al zijne gangen, en bespeurde ras, dat het netelige van zijnen toestand onoverkomelijk was, en alles spoedig ten einde zou loopen. Bezorgd voor zich zelven, — wetende dat hij door zijne overlooping tot den vijand den dood verdiend had en op geen genade kon hopen, — be-

sloot hij KAKIALI, die hem in zijne ellende opgenomen had, en hem niet als heer en meester, maar als een vertrouwde vriend behandelde, aan zijn eigen belang op te offeren, hem te verraden en door *»een kloeke daad"* (1), — door een' sluipmoord, — zijne vergiffenis te verwerven. Stil verwijderde hij zich van den ongelukkige, sloop naar het kasteel, sloeg zijn plan schaamteloos voor en hem werden genade en bovendien 200 rijksdaalders beloofd, indien hij het gelukkig ten uitvoer bragt. — En de Nederlandsche landvoogd, — de grijze DEMMER, — de man anders vol verdiensten en grootheid van karakter, — dacht niet om het schandelijke dier daad; — dacht niet om de eer zijner natie en van zich zelven, die hij daardoor voor immer bevlekte; — sloeg geen acht op het Goddelijk gebod: » Gij zult niet moorden"; — maar greep met innig genoegen terstond het middel aan, door een' vuigen vreemdeling aangewezen, om zijnen vijand, — den dapperen verweerder der vrijheid van zijnen geboortegrond, op eene laaghartige, onedelmoedige, en de, door hare rondheid en regtvaardigheid geroemde *Hollandsche* natie schandvlekkende wijze, uit den weg te doen ruimen, even alsof in dit geval het doel, de bevrediging des lands, zulk een middel heiligen kon.

En de onderneming gelukte. FRANCISCO DE TAIJRA, de uitvoerder van dit verfoeilijk feit, werd den 16 Augustus 1643 op het strand van *Wiwani* aan wal gezet en kwam nog dezelfden dag in KAKIALI's vesting aan, hem diets makende tot nu toe, in het bosch verdwaald, rond gezworven te hebben. De omtrent zijn' vertrouwling geheel argelooze KAKIALI geloofde hem, en leide zich dien avond gerust te slapen, *om niet meer te ontwaken*. FRANCISCO had een gat gemaakt onder den dorpel zijns slaapvertreks, kroop daar dóór en hem in zachte rust

(1) VALENTIJN noemt het alzoo.

gedompeld vindende, maakte hij hem met zijn eigen kris in ééns af. Echter kon dit niet zoo stil geschieden, of KAKIALI's vrouw en kinderen werden wakker en het droevig feit gewaar. Zij maakten alarm en de moordenaar pakte zich voort, een zilveren pinangbekken, een bagge van den tulband en een gouden ring, dien hij zijn slagtoffer van den vinger sneedt, in der haast medenemende, waarmede hij naar het strand vlugte. De lijfwachten van den vermoorden zaten hem echter spoedig op de hielen. De grootste inspanning kostte het hem, om uit hunne wrekende handen te blijven en bij het opstijgen der zon, die den ellendeling zeker bloedrood in de oogen scheen, aan boord van het vaartuig te komen, dat op hem wachtte, om hem weder naar het Kasteel terug te voeren.

De geest des tijds moge zich met zulk eene wandaad hebben kunnen vereenigen; — ook CAAN moge die bij zijn kort daaropvolgende terugkomst van *Ternate* toegejuicht en goedgekeurd hebben, en algemeen moge de vreugde geweest zijn over het uiteinde van een' halstarrigen vijand, — ons — het nageslacht, — bedroeft het, zulke met bloed gekleurde, met schande overladene bladen, in de geschiedenis te vinden; — in ons oog immers verdooven zij den roem dier voorouders, waaraan wij zoo veel te danken hebben, en het grieft ons gewis, den glans te zien verduisteren, welke zij anders door hunne bijna onnavolgbare dappere daden, waarvan wij de vruchten plukken, onwedersprekelijk om zich hebben verspreid.

Wiwani, door dien moord in de grootste verslagenheid gedompeld en door den felsten hongersnood geteisterd, werd nu, op raad van den laffen moordenaar, onmiddelijk met eene geduchte strijdmagt aangetast en gemakkelijk veroverd en vernield. Rijk was de buit, die zoo aan goud en zilver, als aan kostbare kleederen gevonden werd; — doch

alles werd den overwinnaars geschonken, en men achtte het niet noodig om de overwonnene vlugtelingen te vervolgen, dewijl zij door den nood gedwongen, zich thans wel zouden moeten onderwerpen. Maar ook hierin vergiste men zich degelijk, — want die ongelukkigen, — zij vonden eene schuilplaats. Toeloecabesie werd hun beschermer, — het steile *Capaha* hun verzamelingsoord, en — een ander *Wiwani*.

En zoo eindigde een bloedige oorlog die tien jaren onafgebroken had geduurd en waarvan dat einde de kiem in zich bevatte van nieuwe onlusten en gewelddadigheden.

De zeevoogd Caan drukte het zegel van den wreeden geest dier tijden op zijne handelingen, toen hij ook nog voor zijn vertrek, blindelings de begeerte van den Sultan van *Ternate* opvolgende, en onmeedoogend met den *toestand*, waarin de dubbelhartigheid diens Vorsten zijne slagtoffers gebragt had, de *Kimalaha* Loehoe en zijn huisgezin, waaronder zich voorzeker nog vele onschuldigen bevonden, op het schavot den schandelijksten dood deed ondergaan, — en nu — meenende alles in redelijke orde gebragt te hebben, ofschoon hij vrij haastig van aard was en menige zaak slechts oppervlakkig afgedaan had, — stevende hij naar *Batavia* terug, om daar de belooning zijner overwinningen te smaken, om daar den palm van eenen door schandelijke wandaden verworvenen vrede over te brengen.

Mogen zij nimmer zijn ouden dag gedrukt, — moge nooit zijn geweten, bij het herdenken dier overwinningen, hevig geklopt en zij de laatste oogenblikken, welke de natuur hem heeft geschonken, vergald hebben. Geen vloek kome over onze lippen; — maar, — Christelijker wensch zal men toch wel niet kunnen verwachten van een nageslacht, dat met treurende blikken, de bezwalking des roems en de bezoedeling der eer van deszelfs natie — door mannen als Caan en Demmer, — anders groot in den omvang der op hen

gerust hebbende betrekkingen, — anders der navolging waardig, — in de geschiedrollen van dien tijd geboekstaafd vindt. En ziedaar ons tot het tijdstip gekomen, van waar ik ben uitgegaan. Ik hervat den draad van mijn op waarheid gegrond verhaal, en hoop dat de lezers, om der duidelijkheidswille, mijne onvermijdelijke langwijligheid wel zullen willen verschoonen.

Een ochtend-bezoek

BIJ

ABRAHAM FLUWEEL.

Amboina, de zoogenaamde stad, aan den voet van het gebergte *Soija* in eene schoone strandvlakte, door de golven der baai van dien naam bespoeld, op het Leijtimorsche schiereiland gelegen, was in die dagen nog in deszelfs geboorte en een nog opener vlek dan thans. Ofschoon ongeveer veertig jaren waren voorbij gegaan, sints de Nederlanders het kasteel *Victoria* den Portugezen hadden ontnomen, was het echter meestal nog in dezelfden toestand als tijdens de overwinning. De oorlogen en beroerten onder de Inlandsche bevolking, onafgebroken bijkans voortgeduurd hebbende, hadden tot beletsel gestrekt om met ernst aan de verbetering dier sterkte te denken, en slechts hier en daar, waar tijd en nood het onvermijdelijk maakten, was iets op beteren voet van verdediging gebragt. Ook de stad, van lieverlede rondom het kasteel ontstaan, zoodat het thans in haar noorderdeel ligt, bood op dat tijdstip nog niet die geregelde straten en blokken aan, waarin zij later (1666) verdeeld werd. Evenwel zag men reeds door de steeds toenemende Europesche of liever Christen bevolking, als ook door de van *Java* toevloeijende Chinezen, en de daardoor geboren wordende behoefte aan goede woningen, enkele straten te voorschijn treden, die matig breed waren, en wier grond, spongieus van aard, den regen, naauwelijks gevallen, dadelijk inzoog, zoodat ze meestal, zelfs in de kwade moesson, droogvoets begaan konden worden.

De voornaamste, en waarin reeds geregeld vele huizen stonden, was toen wel de breede straat langs het strand.

Zij leverde eene fraaije wandeling op, en het was nagenoeg vijf dagen na den beschreven maaltijd, welke te *Hitoelama* had plaats gehad, dat, op eenen morgen na het eindigen der kantoorwerkzaamheden in het kasteel (1), voor één dier huizen, hetgeen slechts één verdieping hád, de breedte besloeg van 40 voeten en met atappen (2) gedekt was, een Europeaan, uit die sterkte komende, stil hield, en een' sleutel uit de zak haalde om de deur te openen. De vensterluiken zoowel als de ramen, van gevlochten rottan waren gesloten en geen bediende was bij de hand, zoodat hij zich die moeite wel moest getroosten. Wie hem niet kende en in de verte onder een grooten Chinesche zonnescherm of paijong had zien komen aanstappen, zou zich zeker en onwillekeurig een grootsch denkbeeld gemaakt hebben van het maatschappelijk gewigt eens mans, wiens schrale en magere, ofschoon middelmatig lange gedaante, anders niet aanduidde, dat hij op de schaal een tachtigtal katties (3) halen zou. En waarlijk, geheel zou men zich niet vergist hebben, want die uiterlijk zoo deftige persoon was de Ernstvaste en Vrome (4) onderkoopman Abraham Fluweel, secretaris

---

(1) Men werkte toen op de Compagnie's kantoren van des morgens 7 tot 's middags 12 uur.

(2) Droge nipabladeren, die ongeveer een voet breed en ter lengte van vier voeten, op eene dunne bamboezen lat worden geregen om de huizen te dekken en aldus, wanneer zij met zorg gelegd worden, twee à drie jaren tot dat einde dienen kunnen. Men houdt het in Indië voor de koelste huisdekking.

(3) Een Chineesch gewigt, gelijk staande aan 1¼ oud Nederlandsch pond.

(4) Titels waarmede de dienstbrieven in dien tijd begonnen tot den rang van koopman. Hoogeren kregen er het woordje Discrete bij en voor militairen bezigde men Manhafte instede van Ernstvaste.

van den politieken raad, en geheimschrijver van den Landvoogd van *Amboina*, en dus een man, die mede aan het roer van het bestuur des lands zat, en zich daarop, even als zoo vele ondergeschikten, die vermeenen zich bij hunne meerderen noodzakelijk gemaakt te hebben, niet weinig liet voorstaan. Gelukkig echter voor hem, dat de Gouverneur Demmer, een Landvoogd, wien de pen niet vreemd en daarom een knappe secretaris gansch onnoodig en onverschillig was, hem eer gedoogde, dan wel veel van hem vergde, niet eens om hem op de Hongi of binnenlandsche togten te vergezellen; iets dat Fluweel wonder wel aanstond, want de Indische zucht naar rust en gemak had zich ook duchtig van zijn persoon meester gemaakt. Hij ging altijd even deftig in het zwart en, volgens het toenmaals heerschend gebruik, *à l'Espagnol* gekleed met een zilveren rapier op zijde, en hoezeer hij zich door gang, houding, een bedaard spreken en het spelen met zijn' horologie-ketting, een voor hem onmisbaar gewigt trachtte bij te zetten, wist toch ieder, die hem slechts eenigzins van nabij kende, dat hij onder zijn' *brandemmer* (1) een ledigen bol verborg, echter met een verwonderlijk geheugen voorzien, als ook, dat de ontwikkeling zijner geestvermogens even bekrompen was, als het hem moeijelijk viel, de linten zijner geldbeurs los te strikken; want zuinigheid was een der hoofdtrekken zijns karakters. Onder de breede randen zijns emmervormigen hoeds, kwam een lang, smal, bruinachtig doch tevens rijkelijk met blaauwe en paarsche vlekken en bulten bedeeld aangezigt

(1) Een reeds oud slag van hoeden in den tijd van Valentijn en door hem aldus genoemd. Er is niets nieuws onder de zon; eenige jaren nog en ook wij dragen weder brandemmers à la renaissance.

te voorschijn, met matte grijze oogen, een langwerpigen neus, doch, misschien door den weerschijn, even paars als zijne wangen, en een' wijden mond met groote tanden, die eens schitterend wit geweest waren, waarop hij toen niet weinig trotsch was. Maar de tijd, die niets spaart, had die schittering weggevaagd en (en passant) er een paar medegenomen, welk gebrek hij nu door het zamentrekken zijner reeds dunne lippen zocht te verbergen. Hoorde men de overige Europeänen op *Amboina* onzen Abraham Fluweel beoordeelen, en zich overgeven aan dat gewone zwak in onze beschaafde wereld, dan kwamen zij allen daarin overeen, dat hij zeer verliefd was van gestel, doch uit bedeesdheid het nooit gewaagd had een meisje te vragen, zoodat hij steeds een oude vrijer gebleven was. Mogelijk ook wel verhinderde hem zijne zuinigheid om tot dien, helaas! vaak te kostbaren levensstap over te gaan, en geloofde men de kwade wereld, dan zou, indien hij ooit gehuwd was, zijne vrouw immer even mager gebleven zijn als hij, of zij moest hem tot inkeer hebben kunnen brengen. Maar wie verandert ooit een gierigaard? Eer wordt het sprookje van een stoomend luchtschip waar, eer een vrek zijne gewoonten laat varen en der menschheid een opregt offer brengt. Fluweel's middagmaal bestond enkel, zoo als zijne buren verhaalden, — en die weten het immers altijd, — uit rijst met een droog vischje. Was de tijd dáár dat hij het moest gebruiken, dan zette hij zich voor eene latafel met vele papieren en acten belegd, schoof de lade open, plaatste het *diné* daarin, en maakte ze als de wind weer digt, indien er aan de voordeur geklopt werd. Men vond hem dus nooit etende, maar altijd lezende, ofschoon ook soms wel eens slapende op zijne acten. Niettemin was hij bijster met zich zelven ingenomen, hoezeer hij even weinig last had van zijn

verstand, als zijn degen van het daglicht. Trouwens, het was ook zijne roeping niet, om die aan de vochtigheid van het klimaat bloot te stellen en te doen roesten. Gebrek aan moed kon men hem niet aantijgen, dewijl hij nooit het tegendeel bewezen had, en bij een man van de pen behoort het rapier in en niet uit de scheede. Hij vereenigde zich dan ook met die stelling enkel uit vredelievendheid, hoezeer zijne buren, die lastige potkijkers, het eerder aan zijne gierigheid toeschreven. Veel poetsen doet slijten en kon spoedig het aanschaffen van een nieuw wapen noodzakelijk doen zijn. Hoe dit ook zij, zeker is het dat hij, meest bekend onder den naam van *Paars* Brammetje, der eerbare Ambonsche burgerij dikwijls stof tot spotten en lagchen gaf, en menige anecdote van hem verhaald werd, die den gezelligen kring vervrolijkte en de lange eentoonige avonden hielp doorwerken.

Abraham Fluweel stond nog, brommende op zijn' eenigen luijen slaaf, die gerust binnen lag te slapen, in het sleutelgat der voordeur te morrelen, en had niet gemerkt, dat hij door iemand gevolgd was geworden, toen deze hem de platte, breede hand, gevoelig op den regter schouder leide, en met eene forsche stem in het oor blies:

» Duizend duivels! Bram! wat morrelt ge toch zoo lang?"

Paars Brammetje verbleekte van schrik en pijn, liet den sleutel los, keerde zich om en zette een lang, bedroefd gezigt, want de vrolijke vaandrig Swager stond voor hem en hij wist reeds vooraf, wat dit beduiden zou. Evenwel welstaanshalve, hoezeer in stilte aan zijn' schraal voorzienen kelder denkende, die groot gevaar liep bestormd te worden, antwoordde hij dadelijk:

» Ha zoo, *vaandrig!* ik dacht het al en voelde het ook dat gij het waart. Wat begeert gij?"

Swager, die, als een gevolg van zijn opgeruimd karakter, ook de gewoonte had aangenomen om, waar hij slechts kon, een paar woorden rijm, pas of niet pas, onder het gesprek te mengen, keek hem eenigzins verbaasd aan, alsof hij zeggen wilde, vraagt gij dat nog? — zette zich toen in postuur, de beenen wijd uit elkander, de linkerhand op zijn' grooten ijzeren houwer en, met de regter den gepluimden hoed (Spaansch model met één opgeslagen boord) afnemende en in de hoogte brengende, riep hij, nog harder dan te voren:

»Wel duizend duivels, Bram! wat zijt ge een stomme vrager: Wat denkt ge dat ik wil? Ik, Keesje Dirkszoon Swager,

Niets anders dan; — 't is meer dan tijd; —

Een enkel glaasje *sopie pahit!*" (1).

Fluweel keek zoo zuur alsof hij op de teenen getrapt werd. Het gold beurs en deftigheid, en beiden waren hem lief. Hij kende echter den vaandrig genoeg, om niet te weten, dat hij niet zoo gemakkelijk van hem ontslagen zou worden en daarom hernam hij, zijn horlogieketting schuddende, een gewoon teeken dat zijne gemoedsaandoeningen; van welken aard dan ook, hevig werkzaam waren:

»Foei, Swager! welk een leven! Kondet gij dat niet binnenshuis vragen, en moest gij daarom zulk een burengerucht op straat maken? Gij brengt schande over mij en doet de deftigheid van mijn' stand oneer aan."

»Wringt u de schoen dàar, Bram? Wel, duizend duivels! dan zal ik u nog wat anders vertellen", en nu ging de vaandrig op een' zingenden toon voort:

---

(1) Dit woordje, bitter beteekenende, wordt gewoonlijk uitgesproken als peit.

»Op *Ambons* geurig strand, daar wonen groene geuzen (1)
Die drinken saguweer en hebben paarse neuzen;
En daarom houdt ook Bram Fluweel!
Van iedere geuzin zoo veel."

Verontwaardigd over dien zoo geheel met zijne deftigheid en eigenliefde strijdenden uitval van den vaandrig, waarmede deze twee vliegen in één klap sloeg, keerde de secretaris hem den rug toe, en gelukkig spoedig de deur geopend krijgende, stapte hij, altijd statig en deftig, zijne woning binnen onder het uiten der woorden:

»Swager! dat is te erg; — ongehoord; — het is God geklaagd, hoe gij mij immer plaagt en lastert. Gij verdiendet dat ik u niet binnen liet, maar u de deur voor den neus sloot."

»Doe dat niet, Brammetje! *beste* Bram! doe dat niet, want ook wij komen u bezoeken," antwoordde eene nog ongehoorde stem.

»Duizend duivels!" hernam Swager, die nu achter zich twee nieuwe gasten, de luitenant Moerlag en de winkelier (2) van Alfen, ontdekte, schaterend van het lagchen:
»Hoe meerder zieltjes toch, hoe meerder vreugde, Bram!
Treed binnen, luitenant! de parels van *Schiedam*,
Getrokken op areek (3), doen ras ons vrolijk tieren;
Van Alfen! stap maar in: gij, puik der winkelieren!

(1) Dat gedeelte der toenmalige Ambonsche gewapende burgerij, dat uit inlandsche kinderen bestond, had een groen vaandel en men noemde daarom die burgers: groene geuzen.

(2) Men kan deze toemalige betrekking vergelijken bij die der tegenwoordige pakhuismeesters in den geest, zoo als ze op de buitenbezittingen uitgeoefend word, te weten: meer algemeen, dan speciaal.

(3) In de Molukko's wordt eene zeer gezochte soort areek of betelnoot gevonden, die, op eenigen geestrijken drank getrokken, een aangenaam en als een de gezondheid bevorderend middel geacht wordend bitter verschaft.

Paars Brammetje trakteert op zoopjes en tabak
Hij is een hupsche vent, die, die, die . . . . . ."

Maar hier kon hij geen geschikt rijmwoord vinden en de beide nieuwelingen onder de armen nemende, stormde hij het huis in, greep in eene zijkamer een' bijna vermolmden driehoekigen stoel, en plaatste zich aan de reeds vermelde latafel, welk voorbeeld spoedig door de andere gasten gevolg werd.

Sieur (1) Fluweel, kreeg een schrik op het lijf toen hij dat zag, want, het middaguur daar zijnde, zoo kon hij veronderstellen dat zijn slaaf het sobere maal reeds op de gewone wijze aan het bespiedend oog van anderen ontrokken had. Hij vreesde daarom dat de nieuwsgierigheid wel eens Swager drijven kon, om de lade der tafel naar zich te halen en wat zou er dan worden van dat *diné?*, hoe zou niet de reeds zoo ondragelijke spotlust zijner gasten opgewekt worden, indien zij verrast werden door het gezigt op zijnen schralen maaltijd? Trouwens, was het dien gasten wel niet mogelijk zich ergens anders te plaatsen, want Fluweel's zuinigheid werd geenszins door schoone of talrijke meubelen gelogenstraft. Gansch niet ingenomen met het luidruchtig gezelschap bengelde hij op

(1) Sieur was de gewone titel, waarmede men in dien tijd een Compagnie's ambtenaar van den rang van onderkoopman en koopman aansprak. Assistenten en Boekhouders werden Monsieur genoemd, doch opperkoopmannen en hoogeren kwamen den titel van Mijnheer toe, hoezeer een der Landvoogden van Amboina het zelfs zoo ver dreef, dat hij niet hebben wilde, dat iemand anders dan hij en de Predikanten zoodanig genoemd werden, en wie zou den wil van zulk een bestierder hebben durven wederstaan? De tijd verandert veel, maar niet alles, en toen en nu!!!

nieuw met zijnen horlogieketting, floot, en gelastte den daarop binnenkomenden geeuwenden slaaf, die door dat gefluit, (een gebruik dikwijls in *Indië* in zwang om de slaven te roepen) uit zijn' slaperigen hemel werd gerukt, om al het noodige voor een morgenstondje op tafel te zetten.

Het was een aardig drietal, dat hij daar zoo in eens onder zijn dak kreeg. Swager, bekend als een moedig soldaat en altijd in een vrolijk humeur, was algemeen bemind, hoezeer zijne uitdrukkingen in het gewone leven niet van de fijnsten waren en meestal het kenmerk droegen *du ton de Caserne*, waar in hij het grootste gedeelte zijner jeugd had doorgebragt. Hij was echter een welgemaakt man met arendsblikken, in de kracht zijner jaren, en in al zijn doen en laten straalde de onbezorgde krijgsman door, wien de dag van morgen nimmer kommer verwekte. De luitenant Moerlag, een Rhener van geboorte, daarentegen, ofschoon voor den vaandrig in gestalte en echt krijgsmans voorkomen niet onderdoende, was echter bedaarder en meer afgetrokken, en werd dan eerst vrolijk, wanneer een half dozijn bittertjes, hetgeen nog ver was beneden de destijds gewone Ambonsche morgenmaat (1), hem den geest eenigzins opwekte, en gaarne verdiepte hij zich dan in gesprekken van verheven aard. De winkelier van Alfen, altijd even stemmig en zedig in handel en wandel en een steunpilaar der kerk, had zich daardoor eene uitgelezene plaats onder de Ambonsche vromen bezorgd, hetgeen hem evenwel niet verhinderde om de gewoonte der morgenstondjes te volgen, waardoor velen van oordeel waren, dat hij eer schijnheilig dan vroom kon genoemd worden, en misschien wel bijoogmerken had, die hij met den mantel der vroomheid zocht te bedekken. Hij

(1) Stavorinus Indische reizen, I deel, II boek, blz. 296.

was de eenigste gehuwde onder hen allen en zijn huisselijk geluk, ofschoon zijne vrouw vroeger onder de schoonsten van *Amboina* geteld werd, had, volgens het algemeen gevoelen, niet over. Hij wachtte zich echter zorgvuldig om zich daarover uit te laten, zoodat het deswegens bestaand gerucht bloot op gissingen gegrond was.

Het uur, waarop dit viertal zoo toevallig bij een kwam, was dat, hetgeen in dien tijd van burgerlijke gebruiken en eenvoudige Vaderlandsche gewoonten, het middageten voorafging, en de klok in het kasteel sloeg juist 12, toen zij het eerste glaasje bitter aan de lippen zetteden, en elkander een' vrolijken morgen toewenschten.

Geen der gasten had nog gesproken, allen zaten te blazen van de warmte.

» *Krek!*" ving eindelijk de *winkelier* aan »wat is het hier benaauwd."

» Gij hebt gelijk, het ruikt zelfs muf," antwoordde Moerlag. » Ik geloof dat Bram het huis nooit open zet. Zou hij mogelijk bang zijn, dat de muren door den invloed der buitenlucht zullen slijten? Wat gaat hem dat aan? Het is immers slechts een huurhuis? Wij hebben een togtje noodig."

» Duizend duivels! Bram, hoort gij het niet? Gooit dan toch in 's duivels naam die vensters open, of ik zal het doen."

» Blijf zitten, vaandrig! blijf zitten," en hij floot op nieuw en wees den slaaf met den vinger naar de vensters en ramen, waarop deze aan het verlangen der gasten voldeed; » maar hoor, beste Swager! gij zijt mij hartelijk welkom, doch ik heb een verzoek aan u . . . . ."

» En dat is?"

» Om in mijn huis niet zoo te razen en te vloeken. Dat is niet deftig en . . . . ."

» Het kon hem wel eens berouwen," viel hem van Al-

FEN in de rede; » denk om uwe onsterfelijke ziel, *vaandrig!* gij brengt haar in gevaar, door zoo onophoudelijk bij den duivel te zweren."

» Mis, *winkelier!* duizend duivels! mis, man! ik vloek er niet bij één, maar, zoo als gij hoort, bij een duizendtal."

» En toch kon u gebeuren, wat den goddeloozen CORNELIS SLIM overkomen is, zoo als ons de krankbezoeker SEIJGER VAN RECHTEREN bij zijne terugkomst van *Banda* verhaald heeft."

» Gij meent den bosschieter dáár, wien de duivel opgenomen heeft en boven op een berg geplakt, zonder dat men hem, levendig of dood, ooit heeft kunnen vinden. Duizend duivels; dat noem ik een reis! Maar, hoor eens, VAN ALFEN! ik heb allen eerbied voor krankbezoekers en katechiseermeesters, en dat om uwent wille, want ik zie, dat gij er zoo veel mede ophebt, doch al wat zij zeggen is bij mij nog geen Evangelie, en onze SEIJGER VAN RECHTEREN wist ook wel waar ABRAHAM de mostaard haalt. Eerst Oost-Indisch krankbezoeker, een troostende hulp tot verlossing van booze zielen, — en nu — Generaal geweldiger van de landen van *Overijssel* en dus een schrik voor alle boosdoeners. Hm! dat staat mooi. Ik gun het hem, en wij zullen maar op den bosschieter SLIM terugkomen. Hij deed waarlijk zijn naam geen eer aan, want in stede van *Slim* was hij zoo stom geweest van zijne ziel slechts aan één duivel te verkoopen, die hem dan ook netjes, toen zijn tijd om was, eene luchtreis heeft laten doen, en hem daarna onder een razend geschreeuw weêr vrij onzacht op onze algemeene moeder, zoo als men onze aarde wel eens gelieft te noemen, liet vallen. SLIM dacht er zeker zoo goedkoop aftekomen, maar hij vergiste zich, want toen eerst pakte de duivel, die een' fraaijen luchtzwaai deed, hem ter dege beet en liet hem naar den kruin des bergs

verhuizen, waar ze hem nog te vergeefs zoeken. Dat kwam er van, dat hij zich slechts met één duivel had ingelaten. Had hij gedaan, zoo als *ik* altijd doe, en in eens duizend duivels aangeroepen, dan hadden zij hem wel met rust gelaten, want voor zoo veel varkens wordt de spoeling te dun. Ik ben er dus gerust onder, en gij moogt het ook zijn, VAN ALFEN!"

» Krek! ik heb er vrede meê."

» En ik ook," zeide de luitenant. » Maar nu wij toch aan VAN RECHTEREN bezig zijn, wil ik u ook een staaltje opdisschen van zijne verhalen, waarvan de meesten zeker niet veel geloof verdienen. Gij weet, dat hij langen tijd op *Banda* gebleven is, en IZAÄK VAN DER VOORT, die er verdronken is, was juist Fiskaal aldaar. Dat verdrinken nu is al zeer zonderling toegegaan. VAN DER VOORT was gehuwd en scheen nog al van een glaasje te houden. . . . ."

» Dus ook al een paarsneus, luitenant!" viel SWAGER hem in de rede, een blik werpende op BRAMMETJE.

» Dat weet ik niet, maar wel dat . . . ."

» Zijne gevolgtrekking niet doorgaat, want mij zult ge toch niet het veel drinken ten laste leggen, *vaandrig?*" vroeg FLUWEEL, zijn neus wrijvende. » Dat ware niet deftig en voor mijn stand niet eervol."

SWAGER glimlachte en zijn rijmlust weder den teugel willende vieren, begon hij reeds:

» Als Bacchus . . . ."

toen MORRLAG hem de hand op den mond lei en, zijn verhaal hervattende zeide: » Stoor u niet aan die zotte taal BRAMMETJE! wat hij nog niet heeft, kan hij nog krijgen, en het zal hem niet ontloopen, indien hij voortgaat zoo dikwijls den elleboog in de hoogte te brengen. Troost u daarmeê en luister. VAN DER VOORT en zijne vrouw waren op een avond uit gastereren geweest; het was mooi weder, maar ten 9 ure te huis komende, (zij woonden

aan het strand) schudde eensklaps de grond, en de aarde beefde zoo geweldig, dat zij bijna niet op de beenen konden blijven staan. De Fiskaal scheen zulks evenwel niet te bemerken en met reden, want hij waggelde reeds door het geduchte pooijen, en nadorst hebbende, riep hij dadelijk, zoo als hij voet in huis had: — *Siapa ada? kasih anggor sama ajer!*" (1). Zijne vrouw, hevig verschrikt, liep naar hem toe, greep hem bij den arm en zeide: — *Astaga*, manlief! *boekan grond gojang? beta beef bagitoe onsteld*" (2).

» *Perdoeli apa*" (3), hernam hij, haar ruw van zich afschuddende: »*Beta maü minom djoega*" (4); en nogmaals klonk het door het huis: » *Anggor sama ajer!*"

» De hemel help, Izaäk! *bagimana boleh bagitoe verstokt van hart. Boekan berdosa djikaloe goddelooze taal* (5) . . . . ."

Doch naauwelijks had zij deze woorden geuit, of een felle bliksemstraal verlichtte haar bleek gelaat, en een zware donderslag dreunde door het luchtruim. Op nieuw schudde de aarde met zulk een geweld, dat zij op verscheidene plaatsen openspleet. De zee, even zoo geteisterd door die aardberoering, steeg onverwacht tot eene schrikbarende hoogte; hare schuimende golven rolden met onwederstaanbare woede over het strand, bedekten een groot gedeelte van het in vrees en angst gedompelde land, en sleepten, menschen, dieren, boomen, huizen

(1) Wie daar! geef wijn met water.

(2) Mijn hemel, Manlief! de grond schudt immers; ik beef van ontsteldheid.

(3) Dat raakt mij niet.

(4) Ik wil toch drinken.

(5) Hoe kunt gij zoo verstokt van hart zijn. Immers zondigt men als Goddelooze taal . . . .

en praauwen, bij haren terugkeer mede. De plotseling ontstane verwoesting was grenzenloos. De Fiskaal, thans zoowel door schrik als door den wijn bevangen, en daardoor te beseffeloos om te weten wat te beginnen, greep zijne vrouw bij de hand en trok haar met geweld met zich in zee. Zij zag den dood voor de oogen en wilde zich tegen zijn woeste voortsleuring verzetten, maar haar spartelen en wringen hielpen niets. Hij was haar te krachtig. Doch door het kille water eenigzins ontnuchterd, begreep hij te laat, dat juist dáár, te midden der woedende golven, het gevaar het grootste was, en al zijne krachten inspannende om zich te redden, dacht hij laatdunkend slechts om zich zelven en stootte onmeedoogend zijne van angst en koude bibberende vrouw van zich af, en dieper in zee. Te vergeefs echter was zijne wreede, zelfzuchtige poging tot behoud. De Almagt had het anders besloten. Op nieuw steeg er eene verschrikkelijke hooge golf op, overstelpte en wierp hem, terugspoelende hem medeslepende, verder in zee. Nooit heeft men meer iets van hem vernomen, gehoord of gezien, terwijl zijne vrouw door dezelfde golf op strand werd geworpen, en het gevaar van het leven te verliezen, door hulp van eenige toeschietende, welwillende personen, gelukkig ontkwam. Dat zijn de gevolgen, Swagen! — ging Moerlag voort, — als men te veel in het glaasje kijkt," het zijne intusschen bedaard aan den mond zettende.

» De vinger Gods, krek! zoo als ik gedacht had," zuchtte van Alfen, de oogen omhoog draaijende, dat het wit zigtbaar werd.

» Het geval is geloofbaar, winkelier! wat het schrikkelijke natuurverschijnsel aangaat, want zulks beleven wij in de *Molukko's* dikwijls. Dat laat zich wel hooren, — maar dat een man zoo onbarmhartig met zijne vrouw zou omspringen, — en hij schudde het hoofd, — dat is mij

onbegrijpelijk. Was hij al lang getrouwd, MOERLAG?"

» Dat weet ik niet, *vaandrig!* waarom?"

» Wel, alles went, en, — ging hij voort, den *winkelier* aankijkende, die echter deed of hij niet merkte, dat het op hem gemunt was; — het schoonste wordt ons eindelijk onverschillig, anders zou, — maar ik wil zwijgen en geen geheimen klappen. Ik liep gevaar al de getrouwde mannen van *Amboina* op den hals te krijgen en, wat nog erger wezen zou, al de vrouwen op den koop toe. Evenwel houde ik voorzeker, dat, indien onze gastheer in zulk een droevig geval geraakte, hij nimmer tot een' stap zou kunnen overgaan, die hem zijne liefste van het hart zou scheuren. Want, trouw tot in den dood, hoe 's levens stormen loeijen,
Zal hem de liefde steeds aan 't teederst voorwerp boeijen,
Hij, die zoo vurig mint, — hij, ABRAHAM FLUWEEL!
Kijkt, of hij drinkt of mint, in glas noch liefde scheel."

» Dacht ik het niet? die ellendige poësie!" riep de Secretaris, zijn stoel van boosheid achteruit werpende. » Het raakt kant noch wal, en toch moet hij er mij bijhalen."

» Nu, nu, duizend duivels, BRAMMETJE! zoo boos niet." Wij kennen u immers en weten, dat ge toch ook een lief meisje gaarne een ooglonkje toewerpt. Bijvoorbeeld: Indien PAUL DE LIMA, de burgervaandrig, mijn brave kameraad van de groene geuzen, wist, waarom gij zoo dikwijls zijn huis voorbijgaat en zijne dochter MARTHA...."

FLUWEEL sidderde.

» Zijne dochter MARTHA, — zeg ik: — maar waarom wordt gij zoo bleek, BRAM? Daar steekt immers geen kwaad in. Alles in eere en deftigheid, en gij schijnt ernstige voornemens met haar te hebben, ofschoon ik derzelver aard niet wel bepalen ofgissen kan. Een huwelijk met haar is — hm! dunkt me, moeijelijk over een te brengen met uwen stand en daarom rade ik u, als vriend aan, dat ge zorgt den oude uit de voeten te blijven, want, indien hij merkt dat

gij niet genegen zijt de bevelen van den vroegeren Landvoogd, FREDERIK HOUTMAN (1), optevolgen, duizend duivels! hij was in staat u den degen door het lijf te jagen. Hij is een boosaardige vent; wij kennen het bloed, waarvan hij afstamt. Die Portugezen spelen niet met de liefde en hij zou zich niet ontzien uit wraakzucht u een dolk en MARTHA een...."

» Stil toch SWAGER! stil toch," riep FLUWEEL van angst bevende. » Gij schreeuwt zoo hard dat de buren het hooren kunnen, en de hemel weet, wat zij niet wel weêr vertellen zullen. *Amboina* hangt van kwaadspreken aan elkander en toch is het u allen bewust, dat ik mij nimmer met zulke zaken heb ingelaten. Het is niet deftig te vrijen zonder bepaald oogmerk en waarom zou ik mijn' stand oneer aandoen? Nooit heb ik nog gevrijd."

» Krek! BRAM! nu betrap ik u op eene onwaarheid. Wij beiden zijn immers oudgasten op *Amboina* en toen de landvoogd GIJSELS gekomen is; — ik meen het was in 1631, — en met zijne vrouw nog twee harer zusters medebragt — het waren de eerste Hollandsche vrouwen die hier te land ooit voet aan wal gezet hadden — mij dunkt, krek! toen waart ge toch ook door de liefde heen, en had op de jongste, ELISABETH, — een mooije meid maar wat snibbig, een goed oog laten vallen. Had zij u begrepen, of willen begrijpen, dan waart ge, even als ik, nu een getrouwd man."

» Ik, Sieur VAN ALFEN? scheelt het u in den bol? Nooit heb ik er aan gedacht."

---

(1) Deze eerste Nederlandsche landvoogd had, in overeenstemming met den Admiraal MATELIEF, op verzoek der Amboinesche bevolking, bepaald, dat de daar gevestigde Europeanen geene Amboinesche dochters tot bijzitten zouden mogen nemen, maar met dezelven een huwelijk moesten aangaan.

» Wel nu nog mooijer, krek! en waart gij niet verliefd, toen gij op zekeren avond met een' grooten schitterenden diamanten ring aan den vinger, dien gij in den maneschijn helder liet blinken, met juffer Elisabeth langs het strand wandeldet en haar, melankoliek haar aanziende, zoetsappig vroegt: — Juffer, merkt gij niets? — en toen zij — Neen Sieur! — antwoordde, eene zware zucht de wereld liet inwaaijen? Krek!"

Abraham dribbelde op zijn' stoel heen en weder en wist zich van verlegenheid niet waar te bergen. Doch zijn vriend *krek* liet hem geen rust, en ging voort met te verhalen, het woord nu tot Moerlag en Swager, die proestten van het lagchen, rigtende: » en toch — krek! gaf Brammetje den moed nog niet op, maar vroeg nog eens uiterst deftig aan het meisje, dat koud en koel van harte langs zijne groene zijde ging: » Juffer, merkt gij nu niets?" Zij, hierdoor aandachtig geworden, keek hem aan, maar antwoordde ook als vroeger: » Neen, Sieur!" Nieuwsgierigheid dreef haar echter om te vragen: » Wat zou ik merken?"

» Wel! dat ik verliefd ben."

» Ei — ei en op wie, als ik zoo onbeleefd mag wezen van . . . ." Hierop had Bram gewacht, want hij liet haar niet uitspreken, maar deed zijn ring nog meer schitteren, bengelde vervaarlijk met zijnen horlogieketting en zeide zoo smachtend mogelijk: » Op u Juffer, op u, mijne eenige liefde, mijn . . . ."

Maar Elisabeth keek hem eens vinnig onder de oogen, en antwoordde: » Mijn hemel, Sieur! *dat* zou ik nooit gemerkt hebben," liet zijn' arm los en ging alleen naar huis, en weg, — in damp vervlogen, was de hoop van onzen deftigen gastheer. Krek! Brammetje! raadpleeg uw goed geheugen en kom er maar vooruit. Was het niet zoo?"

Abraham Fluweel, zoo boos als een spin, zweeg en niet wetende; hoe een deftig voorkomen te bewaren, stond hij, ziende dat er geen vuur meer was om de pijpen aan te steken, op, en riep zijn' slaaf toe: » *Hondsvot, bauwa api!*" daarin handelende als zoo velen, die hunne kwade luim niet op huns gelijken of meerderen kunnende wreken, het den armen ondergeschikten, welke aan niets schuld hebben, gewoonlijk doen vergelden.

De slaaf was niet vlug en het vuur in langen tijd niet zigtbaar.

» Duizend duivels, vriend Bram!" riep Swager ongeduldig wordende, uit: » uw slaaf is een luije hond en gij moet hem van tijd tot tijd met wat rottan-olie insmeren, dat zal hem goed doen."

» Hij is toch een echte Makassaar, Vaandrig! en kost mij deftig 36 rijksdaalders" (1).

» Een mooije prijs, Bram! maar te veel voor zulk een luijaard. Gij had even goed een der vaders van onze groene geuzinnen in dienst kunnen nemen, hoezeer die niet minder lui zijn en dom . . . . Duizend duivels!"

» Het eerste mag nog waar zijn, maar het laatste is toch iets veranderd," zeide Moerlag. » Sints de Amboinezen het Christendom omhelsd hebben."

» En rijst-christenen zijn geworden. Duizend duivels!"

Een kreet van verontwaardiging ontglipte den vromen van Alfen. » Rijst-christenen? Foei! welk een woord, krek,

---

(1) Makasser of eigenlijk het eiland Celebes leverde in vroegere tijden de meeste en tevens ook de beste slaven op, indien men slechts zorgde van ze goed en regtvaardig te behandelen. In het tegenovergesteld geval waren zij hoogst wraakzuchtig en menig voorbeeld is daarvan in de geschiedenis dier tijden te vinden.

Swager! Hoe komt het in u op, om die nieuwbekeerden tot ons geloof zulk een scheldnaam te geven."

» Een scheldnaam? Winkelier! dat hebt gij mis, daartoe heb ik te veel achting voor onze godsdienst en noem het kind slechts, zooals het gedoopt is. Ik merk dat, hoezeer gij reeds lang hier zijt, evenwel veel, wat de geschiedenis van *Amboina* betreft, u onbekend is gebleven. Weet dan duizend duivels! dat Dominé Wiltens, ondervonden hebbende dat de Amboinezen meer hunne kinderen in de tuinen zonden om te werken, dan in de scholen om de godsdienst te leeren, en vreezende dat het pas ontloken zaad des christendoms daardoor geheel verstikken zou, in 1619, toen Zijn HoogEdelheid de Opperlandvoogd Koen hier kwam, aan Hoogstdezelve voorstelde om aan ieder kind, dat naarstig ter schole ging, daags een pond compagnies rijst te geven. Zijn HoogEdelheid stond zulks toe en sints dien tijd verschenen zij geregeld,— ik, voor mij, geloof, om der rijst wille, want nu hadden zij en de ouders niet meer noodig te werken en genoeg voedsel. Dit streelde hunne aangeborene luiheid en met regt verdienen zij daarom den hen om die reden gegeven naam van rijst-christenen. Ook heb ik niet kunnen bespeuren, dat zij door die zoogenaamde bekeering beter zijn geworden. Immers gelooven zij nog altijd meer aan één duivel, dan ik aan duizend, en hunne oude afgoden, bezweringen, Pontianaks en meer van dat tuig zweven drukker in hunne hoofden, dan wel datgene wat zij op de scholen geleerd hebben. Ook vallen zij in het zwak van *Paars* Brammetje. Zij zijn magtig verliefd van gestel en hebben liever twee vrouwen, dan eene. Wilt gij dáár een staaltje van hooren, welnu! luister dan. Toen Dominé Brand in het afgeloopen jaar een kerkelijken togt deed en te *Hative* het huwelijk van eenige dier rijst-christenen had ingezegend,

duizend duivels! wat keek hij toen raar op zijn neus: want naauw was de plegtigheid geëindigd of een der nieuw gehuwden kwam bij hem en vroeg hem zeer beleefd: *Tetapi Toewan Pandita! bagimana sakarang sama beta poenja bini lama?* (1). Do. Brand wist op die vreemde vraag niet te antwoorden, maar onderzocht de zaak en bevond nu, dat de vrager, vijf jaren geleden, reeds eens door Do. Prisenius was getrouwd en dat die vrouw nog leefde. Duizend duivels, winkelier! dat noem ik christelijk handelen."

De winkelier schudde het hoofd als een blijk van afkeuring der luchtige wijze, waarop Swager zulk een gewigtig onderwerp behandelde, doch de luitenant Morrlag, het gezigt in eene ernstige plooi zettende, hetgeen hem nog al eenige moeite scheen te kosten, nam het woord op en zeide: » Hoor eens, heeren! het onderwerp is te verheven, om er maar zoo vlug als Swager, ouder gewoonte, doet, over heen te mogen loopen. Ik heb dienaangaande *mijne eigene* gedachten, en die wil ik u wel doen kennen. Ik beaam het gansch en al met hem, dat onze Amboinesche Christenen door hunnen overgang tot ons geloof zedelijk niet verbeterd en maatschappelijk achteruit gegaan zijn. Ik wil hier niet aanhalen, dat wij hen ten allen tijde een goed voorbeeld geven, want ik besef het, dat ik alsdan de waarheid te kort zou doen. Integendeel, de gebreken ons eigen, en die wij in ons geboorteland niet zoo ruimschoots kunnen botvieren, worden helaas! hier maar al te veel en te onbedwongen aan den dag gelegd. De gedachte: *hier zijn wij heer en meester*, en het gevoel onzer zedelijke meerderheid boven de inlandsche

(1) Maar, Heer Predikant! hoe moet het nu gaan met mijne oudere vrouw?

bevolking, die in vele opzigten ook wel onzedelijk genoemd kan worden, prikkelen ons maar al te dikwijls om te vergeten, wat regt en billijk is en onze verderfelijke neigingen tot wellust, dronkenschap en baatzucht, waardoor wij ons ongetwijfeld de verachting der landzaten, die wij beheerschen, op den hals halen, in te toomen. Of *wij* daarin Christelijk handelen zullen wij dáár laten; ik geloof het niet, maar zeker ben ik, dat de Amboinezen, welke zich Christenen noemen, ver af zijn van zulks in de daad te wezen. Het begrip, dat zij zich van onze Godsdienst vormen, is kortzigtig; hunne kennis is gebrekkig; hunne zucht voor dezelve onvoldoende om ze tot volmaking te brengen. Te regt heeft Swagen het reeds gezegd, nog zijn zij aan hunne oude vooroordeelen gehecht; nog aanbidden zij in het geheim hunne afgoden; nog verkeeren zij in het geloof aan een' wonderdadigen invloed van kaaimannen, slangen en andere diersoorten op het menschelijk ligchaam en deszelfs handelingen. De mogelijkheid van geestverschijningen en de magt des duivels zijn niet uit hunne hoofden te praten, en hoe weinig dit alles overeen te brengen is met de edele beginsels en leerstellingen onzer Godsdienst, behoeft wel geen betoog. Dwang heeft ze die doen aannemen; eigenbelang is de prikkel welke hun noopt in schijn Gods woord op te volgen, maar ook daardoor zijn zij luijer, trotscher en verwaander geworden, dan toen zij nog het heidendom aankleefden. Beproef het slechts, en vraag aan een Amboineesch Christen of hij een pakje voor u dragen wil, en gewis krijgt gij tot antwoord: » *apa toewan maü pikol beta poenja barang? beta djoega orang serani*" (1) en

(1) Wil mijnheer mijn goed dragen? Ik ben ook een Christen.

met verachting ziet hij u aan, ja zou zelfs u wel boosaardig en uit gekrenkten trots, omdat gij zoo laag over hem denkt dat hij zich tot *koelie* (1) zou willen vernederen, willen aanspuwen. Wanneer gij die Amboinezen zoo langs het strand of op de bazaar (passer) ziet rondslenteren, zonder iets te verrigten, dan naar de lucht te kijken of zich te verdiepen in de beschouwing van het ontstaan en vergaan der waterbellen op zee, door onophoudelijk in dezelve te spuwen te weeg gebragt, bespeurt gij al dadelijk, dat vlijt en nijverheid, die grondslagen der menschelijke zamenleving, bij hen verloren zijn gegaan. Zij kennen en hebben geen behoefte. De sagoboom levert hun voedsel en de zee gemakkelijk visch in overvloed op om aan den dagelijkschen prikkel hunner magen werkzaamheid te verschaffen, en om de rest bekommeren zij zich niet. Alles komt van zelf, en rust en gemak, ziedaar alles wat zij verlangen. Niets hebben zij dus door onze vestiging in hun midden gewonnen; zij leven voor zich, en niet voor het algemeen, en ware het niet dat onze dwang, een dwang die uitgaat van overheerschers, welke zij haten, hen noopte hunne nagelboomen te verzorgen en aan te kweeken, de Compagnie zou weinig voordeel van het bezit van dit eiland trekken. Trouwens; mij valt het moeijelijk te begrijpen, van waar wij ons vermeend regt ontleenen, om hen te dwingen, maatschappelijk niet alleen, maar zelfs individueel, hunne oude gewoonten en gebruiken te laten varen en de onzen aan te nemen. Wie ons dat regt heeft gegeven . . . . . ?"

» God!" viel hem van Alpen in de rede.

» Schoon gezegd, *Winkelier!* maar nog niets bewezen. Ik geloof met u en met ons allen aan de albeschikking

(1) Lastdrager.

van het Eenigst Opperwezen dat bestaat, en aan Deszelfs volmaaktste magt, maar ook hierin ligt voor mij de rede opgesloten, waardoor ik overtuigd ben, dat wij — wij Christenen, misbruik maken van de meerdere verlichting en van de rijper ontwikkelde verstandelijke vermogens, welke Hij ons zoo mildelijk boven millioenen onzer medeschepselen op aarde geschonken heeft. Overal ontmoeten onze pogingen tot verbreiding der Christelijke Godsdienst een' nadrukkelijken tegenstand; met moeite, inspanning en opoffering onzer physieke en moreele krachten halen wij slechts eenige weinigen tot haar over, en deze weinigen nog, niet innerlijk overtuigd van de waarheid van hetgeen wij hen leeren, haken slechts naar het oogenblik, waarop zij ongestraft tot hun vorig voor hen onvergetelijk heidendom zullen kunnen terugkeeren. Dagelijks zien wij daarvan de voorbeelden. Ik moet dus de gevolgtrekking maken, dat zij nog niet rijp zijn voor de groote hervorming, die men in hunne maatschappij, hunne huisgezinnen en hunne harten wil daarstellen. Zij zijn nog niet genoegzaam voorbereid, om het schoone en waarachtige onzer Godsdienst, waarin zoo veel toch vervat is wat ons zelven onbegrijpelijk voorkomt, naar waarde te beseffen, en alleen de tijd zal eens, door den wil van den Almagtige, dat doel kunnen doen bereiken. Dwang te gebruiken is onmenschelijk, wreed, en verbittert de gemoederen. Slechts overtuiging, gegrond op voorbeelden onzer zedelijke meerderheid, waarin zij zich spiegelen kunnen, is de eenige weg tot die bekeering. Sla eerst een oog op hunnen maatschappelijken toestand; begin, onder het bezigen van milde beginselen, met hunnen vlijt op te wekken, nijverheid te midden van hen te doen ontstaan; leer hun behoeften kennen, die, wel is waar ter voldoening, krachts-inspanning en arbeid vorderen, maar tevens hunnen huisselijken gelukstaat verbeteren. Beseffen zij dan dat die, thans zoo onderdrukte, toestand oneindig heilrijker is dan de vroegere, ga dan voort met ook hunne geestvermogens te ontwikkelen en hun verstand tot die hoogte te brengen, dat zij van zelf begrijpen kunnen, dat niet hunne nietige, magtelooze houten of steenen afgoden, geen schitterend metaal, nog vuil gedierte, hun al die onwaardeerbare weldaden hebben kunnen aanbrengen, welke zij dan zullen genieten en voorheen nooit gekend hebben, maar dat het de zegeningen zijn van een Eenig Opperwezen, Wiens magt boven alles verheven is, Die den mensch geschapen heeft naar Zijn evenbeeld, en Welke is een God der liefde en geregtigheid en niet van toorn en wraak, zoo als zij zich Hem thans meestal voorstellen. Zoodanig, Heeren! zou *ik* trachten het tijdelijk en eeuwig heil dier van onze godsdienst vree mden bevorderlijk te zijn en geenszins hun nog te bekrompen oordeel, gelijk nu te vaak geschiedt, vermoeijen met leerstelsels, die liggen boven hun begrip, wier ingewikkeldheid hun het ware spoor bijster doet worden, en geene overtuiging schenkt der waarheid van datgene, wat men hun daarvoor wil opdringen."

Moerlag zweeg en verademde. Allen hadden met de diepste aandacht geluisterd naar eene taal, die hun voorkwam verheven en die pzinnig te zijn. Hij gevoelde zich gelukkig van eens zóó, geheel in zijn' geest, te hebben kunnen spreken, en vleide zich reeds het gezelschap van de onwederlegbaarheid zijner denkwijze overtuigd te hebben, toen van Alfen, het hoofd nog meer schuddende dan vroeger, opstond en hem dadelijk op een' bitschen toon toevoegde:

» Niet alzoo, krek, Moerlag! niet alzoo zoudt gij Gods wil gehoorzamen. Hij heeft ons de magt in handen gegeven en daarvan moeten wij, ter Zijner verheerlijking, gebruik maken. Voor overreding zijn die onbehouwen schepsels niet

vatbaar; dwang alleen kan hen tot rede brengen, en het zou onverantwoordelijk zijn hunne onsterfelijke zielen nog langer eene prooi van het eeuwig bederf te laten. Wie niet hooren wil moet voelen, en de Portugezen hadden het aan het regte eind. Onze Predikanten en ziekentroosters zijn te laauw; zij tasten niet genoeg door en het was te wenschen, dat de Compagnie hen wat meer aanspoorde. Krek! waar de rede geen' ingang vindt, moet het zwaard beslissen en bloed moge. . . ."

» Afschuwelijk," riep Moerlag uit, en Fluweel liet van ontsteltenis zijn' horlogieketting los.

Swager integendeel zette zich met een' glimlach op het gelaat in zijn geliefkoosde postuur en zeide: » ik heb nooit geweten, *Winkelier!*

Dat ook de bloeddorst was in uwe ziel gezeten.

Gij! die uw' tijd verslijt met pakken, wegen, meten;
In cijfers steeds verward, zoetsappig in uw taal
Dreigt nu het heidendom met 't blank en moordend staal?"

» Om 't even Heeren, krek! dat is mijn gevoelen en ik laat het niet los."

» En beseft gij dan niet," hernam Moerlag, » dat gij den regten van uwen evenmensch te kort doet. Herinner u, waarom *wij* nu reeds 76 jaren de Spanjaarden beoorlogen en hun ondragelijk juk van de schouders gewenteld hebben. Immers eenig en alleen om onze vrijheid van geweten. Gun ook aan anderen, *Winkelier!* een voorregt waarnaar zij en wij allen zoo vurig haken."

» Die domme heidenen begrijpen het niet en zijn veel te bekrompen. . . ."

» Juist daarom ook, *Winkelier!* moet er met zachtheid met hen omgegaan worden. Door dwang zullen wij niets winnen, dan opstanden en bloedvergieting. *Hitoe* levert ons een voorbeeld. Altijd heeft het zich verzet tegen de opdringing eener vreemde Godsdienst, en *ik* geloof,

dat, indien wij tot den oorsprong van al die verderfelijke oorlogen, waaraan reeds zoo vele zielen zijn opgeofferd, doordringen, wij alsdan den Godsdiensthaat op den voorgrond zouden vinden, en waar die in het spel komt, is geene verzoening denkbaar. Erg genoeg, dat wij, der rol van overheerschers getrouw en *ons* eigenbelang in alles de voorkeur gevende, *dat* van *hen* met voeten treden en zelfs hunne burgerlijke vrijheid niet onaangerand laten. Ik kom, zoo als gij weet, met den Oude van *Ceyt* terug. Ik was aan het hoofd van deszelfs geleide en hoorde den dwang, dien hij, droog weg, gelijk onze Landvoogd altijd gewoon is, den *Orang kaïja's* van *Hitoe* opleide. Hoezeer krijgsman, was ik toch geroerd door het aanschouwen van al het onheil over de Hitoëzen door de langdurige oorlogen uitgestort. Het werd mij te benaauwd om het hart bij het zien der vernieling en armoede, waaraan zij door hunne worstelingen met onze magt steeds waren prijs gegeven, en bij mij zelven dacht ik na, hoe het *ons* wel smaken zou, indien vreemdelingen in ons land drongen, ons de wetten stelden en dwongen onze gewoonten, taal en Godsdienst te verzaken en de hunnen aan te nemen. De hemel beware ons en onze nakomelingen voor zulk een ongeluk! De mensch is geboren met eene onbeperkte zucht naar vrijheid; slechts maatschappelijke belangen breidelen die ten nutte van het algemeen, en geenszins bevreemdt het mij, dat ook zij, de Hitoëzen, bij wien bovendien de Godsdiensthaat zoo diep wortel heeft geschoten, geene poging onbeproefd laten, om het hun drukkend en van alle vrijheid beroovend juk hunner overheerschers, *die wij zijn*, van den hals te werpen."

»Schoonklinkende woorden, krek, Moerlag! wartaal en onzin. Indien gij zoo lang waart hier geweest als ik en niet minder ondervinding hadt van dat Moorsche hondengebroed, zoudt gij er anders over denken. Ten onder

moeten zij, dat zeg *ik*, krek! en ik herhaal hier, ten opzigte van hen, de bekende woorden van Cato *den oude*: » *Delenda Carthago*," krek!"

» Mooi gezegd, *Winkelier!* Duizend duivels! mooi, maar, hoor eens. Ik wist wel dat gij in uwe jeugd eene geleerde opvoeding genoten hadt en eigenlijk voor iets anders in de wieg gelegd zijt, dan voor een pakhuisrot, maar begrijpen kan ik het niet, hoe gij te midden van al uwe vaten, pakken en kisten het Grieksch niet verleerd hebt. En wat beduiden nu die twee mooije woorden, zeg?"

» Verwoest *Carthago*, krek!"

» Knap gezegd, maar, duizend duivels! wie was die oude jongen, die altijd met die woorden rondsprong. *Catau* of *Kat* . . . . .?"

»Cato *de oude*, Swager, krek! Bij elke gelegenheid in den Senaat van *Rome* waren het de slotwoorden zijner redevoeringen — raak of niet raak — pas of niet pas, en dat alleen uit fellen haat tegen de Carthagers."

»Dan bazelde hij nog erger, dan wij thans doen na onze zes bittertjes. Keek hij, bijgeval, ook diep in 't glaasje?"

»Neen! — maar in navolging van hem roep ik nu, even nuchter als hij altijd was, krek: » *Delenda Hitoe!*"

» Bravo, *Winkelier!* Bravo, duizend duivels! goed gesproken. » *Delirium Hitoe!*" Jammer, dat gij geen Opperlandvoogd zijt. De zaken zouden zich dan spoedig en krachtig beslissen en voor ons krijgslieden waren er dan ook eenige stompen, stooten, en wonden meer in ruil voor een handvol lauweren, die nooit langer bloeijen dan hoogst noodig, voor anderen en nimmer voor ons — te verdienen. Maar iets vergeet gij toch."

»Wat dan? Swager!"

»Het eindrijm van een oud gezang:
Een strenge meester heerscht niet lang!"

» Daar hebben wij hier een voorbeeld van gezien; — gansch niet deftig;" liet Bram Fluweel bedeesd weg hooren.

» Wanneer?" schreeuwden allen te gelijk.

» Wel!" ging hij even bedeesd voort, » toen de Landvoogden Gijsels en van den Heuvel krijgertje speelden."

» Bah! Brammetje. Voorzigtig, mannetje! wat laat ge u daar ontvallen?" vroeg Moerlag.

» Waarheid, *Luitenant!* waarheid. Anders zou ik het niet durven zeggen, want het is niet deftig en doet onzen stand oneer aan kwaad te spreken. Maar ik ben hier geweest vóór Gijsels en, bedriegt mijn geheugen mij niet, dan was toen reeds van den Heuvel een deftig heer . . ."

Doch nu bleef hij van schrik in zijne woorden steken, want Swager donderde hem, met een gelaat zoo rood als dat van een' kalkoenschen haan, krampachtig te zamen getrokken lippen en gebalde vuisten, toe:

» Zwijg *paarse* Bram! zwijg, zeg ik u. Noem, duizend duivels! den naam van van den Heuvel nooit meer in mijne tegenwoordigheid. Gods vloek rust er op en hij is een gruwel in de ooren der menschen. Die bloedhond is niet waard, dat zijn naam over de lippen van eerlijke lieden, zoo als wij zijn, vloeit . . . ." En hij knarste op de tanden.

» Bedaar, Swager! krek. Wat maakt u toch zoo driftig?"

» Het is waar ook, duizend duivels! gij waart niet op *Batavia* toen het voorviel, maar Moerlag en *ik* hebben het bijgewoond. Schrikkelijk — onmenschelijk zelfs."

» Wat dan?"

» Wel het onthalzen van den jeugdigen, braven Kortenhoef en het geeselen van die lieve Sara Specx (1).

(1) Valentijn. Oud en Nieuw Oost-Indie, IV dl. p. 283).

moeten zij, dat zeg *ik*, krek! en ik herhaal hier, ten opzigte van hen, de bekende woorden van CATO *den oude*: » *Delenda Carthago*," krek!"

» Mooi gezegd, *Winkelier!* Duizend duivels! mooi, maar, hoor eens. Ik wist wel dat gij in uwe jeugd eene geleerde opvoeding genoten hadt en eigenlijk voor iets anders in de wieg gelegd zijt, dan voor een pakhuisrot, maar begrijpen kan ik het niet, hoe gij te midden van al uwe vaten, pakken en kisten het Grieksch niet verleerd hebt. En wat beduiden nu die twee mooije woorden, zeg?"

» Verwoest *Carthago*, krek!"

» Knap gezegd, maar, duizend duivels! wie was die oude jongen, die altijd met die woorden rondsprong. *Catau* of *Kat* . . . . .?"

»CATO *de oude*, SWAGER, krek! Bij elke gelegenheid in den Senaat van *Rome* waren het de slotwoorden zijner redevoeringen — raak of niet raak — pas of niet pas, en dat alleen uit fellen haat tegen de Carthagers."

»Dan bazelde hij nog erger, dan wij thans doen na onze zes bittertjes. Keek hij, bijgeval, ook diep in 't glaasje?"

»Neen! — maar in navolging van hem roep ik nu, even nuchter als hij altijd was, krek: » *Delenda Hitoe!*"

» Bravo, *Winkelier!* Bravo, duizend duivels! goed gesproken. » *Delirium Hitoe!*" Jammer, dat gij geen Opperlandvoogd zijt. De zaken zouden zich dan spoedig en krachtig beslissen en voor ons krijgslieden waren er dan ook eenige stompen, stooten, en wonden meer in ruil voor een handvol lauweren, die nooit langer bloeijen dan hoogst noodig, voor anderen en nimmer voor ons — te verdienen. Maar iets vergeet gij toch."

»Wat dan? SWAGER!"

»Het eindrijm van een oud gezang:

Een strenge meester heerscht niet lang!"

»Daar hebben wij hier een voorbeeld van gezien; — gansch niet deftig;" liet BRAM FLUWEEL bedeesd weg hooren.

» Wanneer?" schreeuwden allen te gelijk.

» Wel!" ging hij even bedeesd voort, » toen de Landvoogden GIJSELS en VAN DEN HEUVEL krijgertje speelden."

» Bah! BRAMMETJE. Voorzigtig, mannetje! wat laat ge u daar ontvallen?" vroeg MOERLAG.

» Waarheid, *Luitenant!* waarheid. Anders zou ik het niet durven zeggen, want het is niet deftig en doet onzen stand oneer aan kwaad te spreken. Maar ik ben hier geweest vóór GIJSELS en, bedriegt mijn geheugen mij niet, dan was toen reeds VAN DEN HEUVEL een deftig heer . . ."

Doch nu bleef hij van schrik in zijne woorden steken, want SWAGER donderde hem, met een gelaat zoo rood als dat van een' kalkoenschen haan, krampachtig te zamen getrokken lippen en gebalde vuisten, toe:

» Zwijg *paarse* BRAM! zwijg, zeg ik u. Noem, duizend duivels! den naam van VAN DEN HEUVEL nooit meer in mijne tegenwoordigheid. Gods vloek rust er op en hij is een gruwel in de ooren der menschen. Die bloedhond is niet waard, dat zijn naam over de lippen van eerlijke lieden, zoo als wij zijn, vloeit . . . ." En hij knarste op de tanden.

» Bedaar, SWAGER! krek. Wat maakt u toch zoo driftig?"

» Het is waar ook, duizend duivels! gij waart niet op *Batavia* toen het voorviel, maar MOERLAG en *ik* hebben het bijgewoond. Schrikkelijk — onmenschelijk zelfs."

» Wat dan?"

» Wel het onthalzen van den jeugdigen, braven KORTENHOEF en het geeselen van die lieve SARA SPECX (1).

(1) Valentijn. Oud en Nieuw Oost-Indie, IV dl. p. 289.

Algemeen is het gevoelen, dat hij, VAN DEN HEUVEL, daarvan de schuld draagt. Die bloedhond was smoorlijk verliefd op de teedere maagd, of hield zich ten minste zóó — en toen zij niets van hem weten wilde en KORTENHOEF de voorkeur gaf, maakte hij gebruik van de voor haar noodlottige omstandigheid, dat zij zich in een zwak uurtje met haren minnaar, in het huis van den Opperlandvoogd KOEN, waar zij woonde, vergeten had, om dien braven, maar tevens uiterst strengen man op te hitsen, zoodat zij beiden aan den Raad van Justitie werden overgeleverd. En nu deed hij (want hij was destijds Advocaat-Fiskaal,) een' eisch tegen hen dat iedereen de haren te berge rezen; de leden van den raad waren ook al niet meêdoogender en de ongelukkigen ondergingen het lot, dat ik u zoo even gezegd heb. Duizend duivels! Vrienden hoort: Ik was toen nog soldaat en stond bij de executie in het gelid vlak over het schavot. Ik kon alles goed zien. Al mijne kameraden waren even verontwaardigd als ik, en had de militaire ondergeschiktheid ons beter gevoel niet neergedrukt of liever uitgedoofd hij zou er niet heelhuids af gekomen zijn. Ik ontken het niet tot mijne eigene schande, dat ik toen meer gevoel had dan thans, want ik kan niet zeggen, dat ik, duizend duivels! door mijne opklimming in rang gebeterd ben; ik geloof het ten minste niet. Ik was slechts twintig jaren oud en de tranen, waarvan de bron sedert is opgedroogd, biggelden, ik beken het, zeer onkrijgshaftig langs mijne wangen, toen ik den edelen KORTENHOEF zoo bedaard, zoo mannelijk en koelbloedig, na ons vooraf met de hand gegroet en *God* zijne laatste gedachten toevertrouwd te hebben, voor den zandhoop zag knielen; toen ik de kreten hoorde, welke de smart en pijn dier schandelijke geeseling der lieve maagd ontwrongen. En toen ik daarbij dien roodharigen, pokdaligen fiskaal

zag glimlagchen en van genoegen zich in de handen wrijven, toen werd mij alles bont en *paars* voor de oogen; toen dacht ik; *God!* hoe kunt *Gij* zooveel wreedheid ongestraft toelaten, en voor het eerst rolde de vloek » duizend duivels!" over mijne lippen. Sints dien tijd, vrienden! is mij die vloek bijgebleven en telkenmale als ik dien uit, is het eene stilzwijgende verwensching van den ellendeling, welke zoo laaghartig en bloeddorstig wraak nam."

» Dat is ijsselijk-gruwelijk, SWAGER! Neen! dat had ik nooit van zulk een' deftig heer gedacht. Ik heb er wel meer van gehoord, maar wist niet dat hem dáár de schoen wrong. IJsselijk! mijn huid is geheel kippevel en ik ril er van. Nu, hier heeft hij zich ook al zonderling gedragen en deed zijn' stand van Commissaris der Oostersche Landvoogdijschappen geen eer aan. Op alles wat de brave Landvoogd GIJSELS gedaan had of nog deed, had hij wat te vitten en te bedillen, en toen hij te *Batavia* kwam, leverde hij aan Hare Edelheid een rapport in, waardoor die Gouverneur dadelijk met zwart krijt werd aangeteekend."

» En wat vertelde die roode satan daarin? BRAM?"

» Onzin, SWAGER! Bagatellen, waarvoor een deftig heer, zoo als hij, de oogen had moeten sluiten. Eenvoudige stille winstjes, en hoe zou ook anders een Landvoogd van *Amboina* met slechts *f* 200 's maands kunnen uitkomen, indien er niet wat aan den strijkstok bleef hangen. Niet waar VAN ALFEN! Men moet zoo krek niet zien, anders schiet er voor ons ook niets over, en een goed voorbeeld doet volgen."

» Maar wat, duizend duivels! had hij dan geschreven?" — riep SWAGER, ongeduldig wordende.

» Veel, maar niets wat de moeite waard was om van te spreken. Onder anderen, dat de deftige GIJSELS door

eigen handel der monopolie van de Edele Compagnie eenige duizende guldens nadeel had toegebragt, en hij had niets gedaan, dan van *Batavia* eenige honderde paren saijetten en zijden kouzen mede te brengen om die hier te verkoopen, de laatste voor 10 rijksdaalders het paar. Ook schreef hij, dat Gijsels arak van toewak (saguweer) liet branden door een' Assistent, welken de Compagnie 6½ rijksdaalders gagie in de maand betaalde, en dat hij haar die arak voor 180 realen de legger aansmeerde, terwijl zij ze te *Batavia* voor 50 koopen kon. Broodnijd, anders niet. Voorts nog, dat hij de Compagnies klapperboomen voor zich behield, en hetgeen gansch niet deftig was om te verhalen noch bewees dat hij voor de vrouwelijke sekse veel eerbied koesterde, dat Mevrouw Gijsels elf van de beste vischplaatsen in de vischpacht voor zich bedongen had, zoodat zij daaraan wel 500 rijksdaalders in de maand won; de goede vrouw, en dat was zij, ofschoon zij een hoofd had, had toch een speldegeld noodig, en zoo ver ging zijne lasterende ondeftigheid, dat hij ook nog van haar zeide, dat zij olie en kippen in het gebergte door de assistenten en sergeanten liet opkoopen en daarna weder onder de burgers uitventen. Zoo als ik u zeg, altemaal bagatellen. Intusschen ging het ook nu gelijk altijd — de afwezige had ongelijk en Hare Edelheden geloofden aan den zotten klap. Zij zonden van den Heuv . . . ."

Swager fronste het gelaat.

» Wordt niet boos, vaandrig! ik moet toch wel zijn' naam noemen als ik van hem spreek. Ik zeg, — ging *paars* Brammetje voort, — zij zonden van den Heuvel weder herwaarts maar nu als Landvoogd, en deden hem Gijsels *lichten*, dien hij dan ook vrij onbeleefd wegzond. Maar zijn rijk duurde niet lang. Gijsels vertrok, maakte te *Batavia* zijn schip schoon, en kwam nu, na acht maanden tijds, als Commissaris terug. Hij zette van den

Heuvel, die intusschen magtig op zijn poot gespeeld en iedereen tegen zich verbitterd had, af, en zond hem op zijne beurt naar *Batavia* op. Hier op doelde ik, toen ik straks zeide, dat zij krijgertje speelden en van den Heuvel was gansch niet lekker toen hij vertrok. Hij schreeuwde en schold op het Hoog-Bestuur dat iedereen er bang van werd en het moet, als het waarheid is, wat men mij van hem verhaald heeft, in het geheel niet wel met hem zijn afgeloopen. Het spijt mij, want hij was anders een deftig heer."

» Duizend duivels halen uwe deftigheid! Een gemeene schavuit was hij, Bram! anders niet, en het deed mij goed toen ik hem op dezelfde plaats zag, waar hij die ongelukkige geliefden gebragt had. Gij kunt de rest van het verhaal wel voor u houden, want iedereen weet dat hij de blaauwe trappen heeft moeten opklimmen, omdat hij de Hooge regering gelasterd had (1), en bekend is het spreekwoord: » Eet geen kersen met de groote heeren, duizend duivels! want zij gooijen met de pitten!"

» Maar wat had hij dan gezegd of gedaan, krek! dat de regering zoo boos werd, Swager?"

» Dat wil ik u wel meêdeelen, maar, duizend duivels! wees voorzigtig; niet geklapt: schuif uwe stoelen digter bij, want de ooren hebben soms wand . . . . ik wil zeggen de wanden hebben soms ooren, en ik ben geen praatvaar; begrijpt ge? luister:"

En vertrouwelijk ging hij voort:

» De menschen zeggen altijd: dat er geen ongeluk komt zonder een gelukje, — maar ik houd staande, dat men ook even goed zeggen kan: daar komt geen geluk zonder een ongelukje, en de heer van den Heuvel — bah! de

(1) Valentijn, Oud en Nieuw Oost-Indië deel II. Ambonsche zaken, bladz. 104.

naam walgt mij, scheen zulks niet te beprijpen. Een geluk is het Opperlandvoogd te worden, vooral indien men als soldaat bij de pen of als assistent naar *Oost-Indië* is gevaren; begrijp eens: *f* 1200 's maands inkomen, een mooi huis, een fraaije tuin, flinke paarden, misschien ook een goed wijf, maar daarvoor sta ik niet in, want dat is een tref, en een gezag, waarvoor de halve wereld beeft — duizend duivels! dat is wat anders dan vaandrig te zijn met zestien onnoozele rijksdaalders in de maand. Maar wie weet — en hij zette zich in postuur — wat men nog niet is, kan men nog worden. Ongelukkig echter en zonderling tevens is het, dat, als men eens tot die gelukvolle hoogte geklommen is, onverwachts uit alle hoeken en gaten zoo vele arme en hulpbehoevende naastbestaanden te voorschijn komen, die men vroeger, bijv: als vaandrig of assistent, nooit gekend heeft. Doch wat zal men doen? Het bloed kruipt waar het niet gaan kan, en het hemd is nader, dan de rok; — men heeft *kassi-an* en helpt ze. Hierover nu was VAN DEN HEUVEL bitter gebelgd en vertelde aan ieder, die het maar hooren wilde, hoezeer velen de ooren toestopten, dat de paarden, die de haver verdienden, ze niet kregen, maar dat de bevoorregte ezels, die in den tuin van den Opperlandvoogd rondsprongen, ze hun voor den neus wegvraten. Ook verhaalde hij, dat zij, die aan het roer zaten, zeer gehecht waren aan oude en gevoelig voor nieuwe vriendschap, en hunner kennissen gaarne eene dienst bewezen, mits deze hunne erkentelijkheid zoo klinkklaar bewezen, dat het de moeite waard was om de steeds openstaande kisten te sluiten. Ook zeide hij, dat de groote heeren meer dan eens precieuse artikelen niet aan de omstuimige zee, waarop immers jaarlijks zoo vele schepen, te midden der woedende golven of onbekende klippen, vergaan, op de retour-vloot hadden durven aanvertrouwen, maar daarvan de bewaring

op zich namen, en ook wel bij hun afsterven de verdere zorg aan hunne erfgenamen overlieten. Dat zeide *hij* — maar niet *ik*. Verstaat gij? Ik wil, duizend duivels! de zegsman niet zijn. Intusschen kwam het der Hooge regering zonderling voor, dat VAN DEN HEUVEL, ongeroepen, zich met zaken bemoeide die hem niets aangingen en waarvoor hij geacht kon worden verantwoordelijk te zijn en zij verzocht den Advokaat Fiskaal, (ik geloof dat was toen de gestrenge heer ABRAHAM WELSING) om eens bedaard met hem daarover te keuvelen en dat gewauwel uit de wereld te maken. De goede man nam dat verzoek zeer ernstig op, en daagde VAN DEN HEUVEL om voor vier nog ernstiger mannen te verschijnen, die hij van dat billijke verzoek had kennis gegeven en in eene groote zaal op hun gemak in ruime leuningstoelen gezeten, den veelprater wachtten. Een vijfde, de nieuwsgierigste van hen allen, want hij voerde bijna alleen het woord, zat in het midden en deed zoo veel vragen, dat VAN DEN HEUVEL ze niet goedschiks beantwoorden kon. Toen staken die vijf, nadat WELSING hun uit een oud boek een verschrikkelijk lang iets voorgelezen en voor de vuist weg nog wat gesproken had, de hoofden bij elkander, fluisterden elkander iets in het oor en verklaarden daarop eenparig, dat VAN DEN HEUVEL de Hooge regering gelasterd had, waarop zij hem vriendelijk voorstelden om eenigen tijd daarna in het publiek voor het stadhuis op een stellaadje te komen staan, en daar aan alle menschen, die het zouden willen aanhooren, te vertellen dat hij een leugenaar was. Hij pruttelde wel daartegen, maar het hielp niet, en genoodzaakt aan hun verzoek te voldoen, stak hem een verd... vlugge kerel, waarmeê niemand gaarne in aanraking komt, op last dier heeren, tot belooning voor zijne welwillendheid om daar te verschijnen, ook nog met een zilveren priem door de lastertong. Zij hadden hem, bovendien

nog iets verwarmends toegedacht, namelijk eene geeseling, maar zijne vrienden zeiden, dat hij het al warm genoeg had en daarom lieten zij die toegift achterwege. Duizend duivels! wat keek die vent zuur, en nu wrong *ik* van genoegen de handen. Ik was toen Sergeant en had juist de wacht toen hij daar voor aller oogen te kijken stond. Later heb ik niet veel van hem vernomen, alleen dat hij naar *Patria* is gegaan en aldaar zeer los leefde. Hij was rijk ook; duizend duivels mogen weten, hoe hij er aan gekomen is, en tot overmaat van boosaardigheid heeft hij zich bij de Engelschen gevoegd en nu vijf jaren geleden met den Resident Boswell tegen de Compagnie laten gebruiken. Maar de bewindhebbers wilden niet met hem onderhandelen en stonden alleen den Engelschman te woord, en dat met regt, want wie kon zich met zulk een' schoft inlaten? Duizend duivels! hij had zijn verdiende loon, en zoo moge het allen kwaadsprekers en lasteraars gaan, wie het dan ook zij. Duizend duiv...."

Eensklaps werd hij in dien uitroep gestoord. Aan het open venster liet eene piepende stem zich hooren, die vroeg:

» *Toewan! maü belie ikan?*" (1)

Verwonderd keken allen op, *paars* Brammetje verbleekte en liet alweer zijn' horlogieketting los. Hij dacht, dat een lastige getuige het vrije gesprek gehoord had, een gesprek, gevoerd in *zijn* huis. De *Winkelier* stotterde:— Kr..kr..kr..krek! Wa, wa, wat? Maar Moerlag en Swager bleven bedaard, en aan het venster een gedrogtelijk bruin hoofd ziende, dat naar binnen keek, riep de laatste uit:

» Duizend duivels! neen! het is er maar één. *Pigi poor seitan, andjing!*" (2)

(1) Mijnheer, wilt gij visch koopen?

(2) Loop naar den duivel, hond!

» Niet zoo haastig Swager? ik heb dat gezigt meer gezien, sprak Moerlag, het hoofd van den visscher naauwkeuriger beschouwende, hetzij op de passer of op mijne binnenlandsche togten. Wacht wat! Bram! laat die man binnen komen."

» Dat is misschien niet deftig, luitenant, die stinkende visch in *mijn* huis."

» Welnu, mijnentwege gooi de visch op straat, maar roep *hem*."

De huisheer voldeed aan het verzoek en nu zagen zij een klein, scheef, gebogcheld, armoedig gekleed mannetje binnen komen, met een paar spille beenen en een groot hoofd. Onder den neus droeg hij eene kleine ineengeknoopte haarvlecht.

Moerlag staarde hem eenigen tijd aan als of hem dat wezen niet vreemd was. Hij scheen hem te herkennen en vroeg eindelijk: » *Gij* hier?"

» Ja *Toewan!*"

» En wat wilt gij?"

» *Djoeal ikan, Toewan!*" (1)

» Dat zie ik, maar mij dunkt, ik ken u, ofschoon ik niet weet u te huis te brengen. Van waar komt gij?"

» Deri *Alang*." (2)

» Ei — ei! ik dacht het al, een Hitoëes. Hm! wilt gij anders niets?"

De visscher naderde hem meer en antwoordde eenigzins fluisterende. » *Barangkali djoega Toewan, djikaloe beta boleh bertemoe kapada Toewan Besar Gobernadore.*" (3)

(1) Visch verkoopen, Mijnheer!

(2) Van Alang, een dorp op de zuidkust van Hitoe.

(3) Misschien wel, Mijnheer! indien ik den Grooten heer Gouverneur kan ontmoeten.

» Hebt gij hem iets te zeggen?"

» *Barangkali*." (1)

» Goed," hervatte Moerlag na eenig nadenken, »ik begreep het dadelijk, dat hier iets achter school. Ik zal u bij hem binnenleiden. Heeren! het is meer dan tijd om naar huis te gaan. (Het sloeg 2 ure). Ons gesprek heeft lang geduurd en ons middageten is zeker koud geworden. Onze vriendelijke gastheer zal wel naar het zijne verlangen. (Brammetje keek met een bedrukt gezigt naar de latafel). Gegroet heeren! Ik zal nog even bij den Landvoogd aanloopen en hem dezen man brengen, want ik geloof, dat hij gewigtiger is, dan men hem wel aanziet."

De vrienden namen afscheid, toen juist een sergeant-ordonnans binnenkwam en den *Her Secretaris* berigtte, dat de Landvoogd hem ontbood.

» Dat komt net goed, Bram, dan kunt gij die commissie op u nemen. Breng gij dit gedrogt maar bij den Landvoogd en zeg ZijnEdelheid, dat ik geloof hem te kennen. Indien ZijnEdelheid iets naders weten wil, laat mij dan maar roepen. Ik zal na den eten nog even een uiltje knappen, want uw bitter maakt mij het hoofd zwaar."

» Maar, mijn hemel! Moerlag! Is het wel deftig als ik met dien morsigen visscher langs den weg ga? Ik zal mijn' stand oneer aandoen."

»Duizend duivels, Bram! ga gij gerust uw gang;
En wees voor stand of eer, noch deftigheid niet bang:
Geen onzer die het laakt of vleit.
Want tusschen bruin (2) en paars (3) is weinig onderscheid."

(1) Misschien.

(2) Hij wees op den visscher.

(3) Hij wees op Fluweel.

» Kom, kom, gekheid genoeg, ga nu maar heen Swager! en gij ook, *Winkelier!*" en Moerlag duwde beiden lachende de deur uit. »Maar gij Bram! (deze keek hoogst zuinig) laat om die zotternij van den vaandrig de lip niet hangen. Gij zijt een hupsche vent en trakteert goed; dit hebben wij van daag ondervonden en houden ons aanbevolen. Wees intusschen voorzigtig met dien Moor (1), want een Moor is hij, kijk slechts naar zijn distar (tulband), zeg aan den ordonnans dat hij een waakzaam oog op hem slaat; hij kan, als hij wil, den Landvoogd misschien veel vertellen, hoezeer ik hem niet vertrouw, want ik houd hem (fluisterde Moerlag Brammetje in het oor) voor een Hitoëesch hoofd en een ..... *Verrader zijner Landgenooten*. Vaarwel."

Het was de *Latoewiloeloe* van *Poeloet!*

(1) De Mahomedaansche Amboinezen werden in dien tijd gemeenlijk Mooren genoemd.

De Landvoogd

GERARD DEMMER EN DE VERRADER.

In het kasteel *Victoria* heerschte eene algemeene stilte. De drukkende middaghitte deed, de hieraan ongewone Europeanen naar rust verlangen. Velen hunner, wien de huizen en barakken in die vesting tot woonplaats dienden, hadden zich in de koele achter-galerijen op banken of op hunne gewone legersteden uitgestrekt, om die rust, gedurende een kortstondig uurtje te genieten en alzoo den koeleren avond af te wachten. Slechts de wachten onder de land- en waterpoorten waren op de been en zaten met elkander te keuvelen. Velen dier manschappen betoonden zich verheugd over de nieuw uitgebrokene onlusten, waarvan de mare reeds tot hen was overgekomen; — anderen, daar en tegen, zaten in eene bedrukte houding, en peinsden over de vermoeijenissen, welke zich weder in het verschiet opdeden, en waaraan zij zich op nieuw zouden moeten onderwerpen. Hoezeer geenszins gebrek aan moed hen een' donkeren blik in de toekomst deed werpen, — want dien hadden zij te dikwijls betoond, te veel blijken hunner volharding gegeven, — zoo hadden evenwel hunne overwegingen niets streelends. Hun trouw geheugen wakkerde het tafereel der ellende op, welke zij reeds zoo dikwijls op hunne bloedige binnenlandsche togten hadden moeten uitstaan, en door ondervinding de berg- en rotsachtige streken kennende, werwaarts zij al weder de wapenen zouden moeten wenden, zoo was hun gemoed vol van een vooruitzigt, dat, in hun oog, niets aangenaams opleverde.

Slechts *zij* — die nimmer diergelijke togten hadden medegedaan; — die, naauwelijks eerst uit het moederland aangekomen, dadelijk, te *Batavia*, bestemd waren geworden om een deel van het garnizoen te *Amboina* uit te maken, *zij* slechts deelden niet in de bittere gewaarwordingen der oudere en aan ondervinding rijker militairen. Stout op hunne jeugd, moedig van aard en met nog ongetemperde driften en neigingen, zagen zij, als het ware, met minachting op hen neder, wien eenige jaren verblijf in deze gewesten eene bedaardheid en een phlegma hadden doen verwerven, waarvan zij zich geen denkbeeld konden vormen. Vooral trokken zij den neus op voor de oude blaauwe linnen wambuizen met roode neêrslaande uitgetande kragen, met welker verstelling eenige dier phlegmatieken op de wacht den tijd dooden. Gemakkelijk waren zij van elkander te onderscheiden. Terwijl de blos der gezondheid op de wangen der nieuw aangekomenen prijkte, en hun een gevoel van sterkte inboezemde, dat in deze gewesten, bij de minste vermoeijenis, zoo spoedig verloren gaat; — terwijl bij hen de levenskrachten noch door ziekten noch door ontberingen eenen schok hadden ondergaan, die ze, hetzij eensklaps, hetzij langzamerhand, gemeenlijk ondermijnt, zagen de oude Ambonsche saguweer-drinkers er integendeel bleek, waterzuchtig en dikbuikig uit, en hunne spille beenen, zonder kouzen of schoenen, strekten tot kenteekenen hunner magteloosheid. De koek (verharding der milt) had eenigen hunner beet, en sluipende binnenkoortsen verslapten van lieverlede een ligchaam, dat tegen hevige ziekte-schokken en vermoeijenissen niet meer bestand was. Kwijnende liepen zij als geesten rond, en het levensbestaan was den meesten hunner een last, een walg, waaraan zij hoopten door den dood spoedig een einde gemaakt te zien.

Een nog jeugdig sergeant, Abraham Janszoon genaamd, had het bevel over de wacht aan de waterpoort, en liep onder dezelve op en neder. Hij was een der nieuw aangekomenen, en mogt zich nog zoo gelukkig rekenen, van onder het klein aantal der gezonden te behooren. Eensklaps bleef hij staan voor een' ouden dienstdoener, die meer dan veertig jaren telde, en wiens haren van blond, eene grijsachtige tint hadden verkregen. Hij wierp een goedhartigen, medelijdenden blik op diens bleek, waterzuchtig gelaat, en zeide, het hoofd schuddende:

» Hoor, Harmensz! indien gij zoo voortgaat te kniesooren, zal kapitein Jas zich weldra kunnen verheugen op de vermeerdering van zijn korps! Monter u op, oude jongen! en wees vrolijk, of, duizend duivels! zoo als onze vaandrig altijd vloekt, gij gaat om zeep."

» Wel mogelijk, sergeant!" antwoordde de aangesprokene, hem even aankijkende, en daarop onmiddelijk zijne aandacht weder vestigende op de gescheurde mouw van zijn versleten wambuis, waaraan hij door behulp van naald en draad eenige verbetering trachtte daar te stellen; » wel mogelijk."

» Wat d....r piekenier! gij zegt dat zoo lamzalig. Verlangt gij dan naar den dood? Zulks gaat mijn begrip te boven."

» Dat geloof ik wel sergeant! — maar gij hebt nog niet ondervonden wat *ik* ondervonden heb, en wanneer gij...."

» Zoo veel bamboezen met saguweer uitgedronken hebt, als hij," viel de vrolijke korporaal Jan Willemszoon hem in de rede, »dan zult ook gij, sergeant! het rood uwer wangen zien vervangen, door het wit der schimmen, waar naar Harmensz al mooi begint te gelijken."

Harmensz was gansch niet gesticht over die opmerking.

Hij wierp het fragment van zijn wambuis op zijde, stond waggelend op, en plaatste zich voor den korporaal.

» En gij dan, korporaal! — gij bezoekt nooit de saguweer-huisjes — gij trekt den neus op, als gij een bamboesje met een paar kannen gevuld tegen komt, niet waar? Maar gij vergeet te zeggen, dat gij den adem slechts ophaalt, die zoo veel kracht heeft, dat de saguweer van zelf uw eeuwig droog keelgat invliegt, en er geen droppel in de bamboezen overblijft."

» Respect Harmensz! respect *Piekenier!* is dat een toon, waarop gij tot een *superieur* moogt spreken. Gij verdiende dat ik u tot straf..... maar ik vergeef het u. Laat slechts een paar bamboezen halen, en wij zullen de kwestie afdrinken."

» Dacht ik het niet, nathals! Verd...d zij de eerste droppel, dien ik u ooit inschenk, — de sergeant dáár, dat maakt onderscheid, — indien hij wil!"

» Ik dank u, piekenier! Maar zeg mij toch eens, — want ontkennen kunt gij het niet, dat gij uw bamboesje wel aankunt, — wat doet u toch zulk een' smaak vinden in een drank, dien ik versch te laf, en oud te bitter vind, om er mijn' mond aan vuil te maken.

» Dat zal wel komen, sergeant! wanneer gij slechts eerst zoo veel gezien en gehoord zult hebben, als ik, en die anderen dáár, die, even als ik, meer gelijken naar biertonnen, dan naar menschelijke wezens."

» Bah! Harmensz! gij vloekt altijd bij uwe ondervinding, maar wat duivel! hebt gij dan al zoo gezien en ondervonden, dat u thans zoo bekaaid doet uitzien?"

» Sergeant, dat ware te veel om het in eene adem te vertellen. Weet slechts, dat nu bijkans twintig jaren vervlogen zijn, sinds ik in *Oost-Indië* ben aangekomen, en geleerd heb de piek te handteren, in stede van de hark. Nog denk ik er om, hoe zuinig ik keek, toen

ik aan boord kwam en aan het eindje moest trekken, want ik had mij te *Amsterdam* verhuurd, voor tuinman aan boord . . . . ."

» Tuinman aan boord?" Schaterde de korporaal uit; » tuinman aan boord? — dan moet gij zeker een stomme mof zijn, dien zij eens regt goed beet genomen hebben. Ik laat mij hangen, als ze u daar aan boord niet verduiveld netjes zullen hebben opgeharkt. Hm! wat zegt gij?"

» Een mof, — als gij een *Osnabrugger* zoo noemen wilt, ben ik, korporaal! maar ik heb ook lang genoeg onder de Hollanders verkeerd, om te weten, dat een rapier altijd goed is om een onbeschoften vlegel, zoo als gij zijt, een knoopsgat te maken; waardoor zijn laffe ziel de wijde wereld kan ingaan, en den beul de moeite bespaard wordt, om een eindje touw aan hem te vermorsen."

» Respect, Harmensz! voor een *superieur*. Donders. Kerel! dat riekt naar insubordinatie; maar ik laat mij hangen, indien gij niet slechts boos zijt, omdat ik . . . ."

» Omdat gij een ondankbare hond zijt, die niet meer denkt aan het oogenblik, waarop gij gewond bijna in 's vijands handen gevallen waart; — herinnert gij u niet meer toen wij hals over kop den *Wiwani* aftuimelden en de Makassaren ons met de assagaijen in de lendenen peuterden. Toen zongt gij een ander liedje en het was: Beste Harmensz! Verlaat mij niet? In Gods naam! wees barmhartig en help mij! — en had ik toen niet met mijn piek den vervaarlijken stoot afgeweerd, dien een Makassaar u wilde toebrengen; — had ik u toen niet met eigen levensgevaar naar beneden gedragen, — dan stondt gij nu niet hier onder de waterpoort te zwetsen, maar had al lang de wormen tot eene snaperij verstrekt. Verd . . . d het spijt mij nog dat ik het gedaan heb; — had ik

u laten liggen, dan zoudt gij mij nu niet verwijten, dat ik meer saguweer drink, dan . . . . . ."

» Gij hebt gelijk oudje! Wees maar stil en laat het u niet berouwen. Gij hebt der Compagnie een dienst bewezen, door een knappen jongen zoo als ik te redden, en gij weet de Compagnie is altijd erkentelijk. Praat nu maar voort met den sergeant. Ik zal u niet meer in de rede vallen en gij moogt zeggen, wat gij wilt, want gij hebt er het regt toe. Zonder u was ik er niet meer, ik beken het, Jammer! dat gij zulk een saaije kardoes zijt, — anders, braver kerel in het vuur dan gij, bestaat er niet. Geef mij de hand en uw *Superieur* zegt. . . . ."

Harmensz reikte hem de hand toe, en het woord tot den sergeant rigtende, ging hij voort: » Sergeant? gij kunt begrijpen, hoe ik te moede was, toen ik die duivelsche fopperij merkte. Ik troostte mij echter met de hoop op betere dagen. Op *Batavia* liep het mij niet mede. Ik trachtte wel uit dienst te geraken, maar het liep mis. Daar viel genoeg te harken, doch het waren noch zandpaden, noch bloembedden, maar de bloedige lijken van die vermetele Javanen, die ons tot tweemaal toe het vuur digt aan de scheenen leiden. Naauwelijks waren die weg, of de Bantammers stroopten het land af en zorgden wel, dat er niets te harken overbleef. Daarop ging de Opperlandvoogd van Diemen naar *Amboina*, en nam een groot gedeelte der onzen, die te *Batavia* in genoegzaam aantal lagen, mede. Wij klopten te *Luciéla*; klopten op *Hitoe*, en de hemel weet, waar wij niet al sedert de laatste acht of tien jaren geklopt hebben, en nu ik zoo lang overal meê geklopt heb, ben ik te oud en lam geworden, om nog aan het harken te denken."

» Gij hebt uwe bestemming als soldaat dapper gevolgd, Harmensz en rijkelijk roem ingeoogst."

» Dat ziet gij sergeant! daar word ik zoo dik van

ik aan boord kwam en aan het eindje moest trekken, want ik had mij te *Amsterdam* verhuurd, voor tuinman aan boord . . . . ."

» Tuinman aan boord?" Schaterde de korporaal uit; » tuinman aan boord? — dan moet gij zeker een stomme mof zijn, dien zij eens regt goed beet genomen hebben. Ik laat mij hangen, als ze u daar aan boord niet verduiveld netjes zullen hebben opgeharkt. Hm! wat zegt gij?"

» Een mof, — als gij een *Osnabrugger* zoo noemen wilt, ben ik, korporaal! maar ik heb ook lang genoeg onder de Hollanders verkeerd, om te weten, dat een rapier altijd goed is om een onbeschoften vlegel, zoo als gij zijt, een knoopsgat te maken; waardoor zijn laffe ziel de wijde wereld kan ingaan, en den beul de moeite bespaard wordt, om een eindje touw aan hem te vermorsen."

» Respect, Harmensz! voor een *superieur*. Donders. Kerel! dat riekt naar insubordinatie; maar ik laat mij hangen, indien gij niet slechts boos zijt, omdat ik . . . ."

» Omdat gij een ondankbare hond zijt, die niet meer denkt aan het oogenblik, waarop gij gewond bijna in 's vijands handen gevallen waart; — herinnert gij u niet meer toen wij hals over kop den *Wiwani* aftuimelden en de Makassaren ons met de assagaijen in de lendenen peuterden, Toen zongt gij een ander liedje en het was: Beste Harmensz! Verlaat mij niet? In Gods naam! wees barmhartig en help mij! — en had ik toen niet met mijn piek den vervaarlijken stoot afgeweerd, dien een Makassaar u wilde toebrengen; — had ik u toen niet met eigen levensgevaar naar beneden gedragen, — dan stondt gij nu niet hier onder de waterpoort te zwetsen, maar had al lang de wormen tot eene snaperij verstrekt. Verd . . . d het spijt mij nog dat ik het gedaan heb; — had ik

u laten liggen, dan zoudt gij mij nu niet verwijten, dat ik meer saguweer drink, dan . . . . . ."

» Gij hebt gelijk oudje! Wees maar stil en laat het u niet berouwen. Gij hebt der Compagnie een dienst bewezen, door een knappen jongen zoo als ik te redden, en gij weet de Compagnie is altijd erkentelijk. Praat nu maar voort met den sergeant. Ik zal u niet meer in de rede vallen en gij moogt zeggen, wat gij wilt, want gij hebt er het regt toe. Zonder u was ik er niet meer, ik beken het, Jammer! dat gij zulk een saaije kardoes zijt, — anders, braver kerel in het vuur dan gij, bestaat er niet. Geef mij de hand en uw *Superieur* zegt. . . . ."

Harmensz reikte hem de hand toe, en het woord tot den sergeant rigtende, ging hij voort: » Sergeant? gij kunt begrijpen, hoe ik te moede was, toen ik die duivelsche fopperij merkte. Ik troostte mij echter met de hoop op betere dagen. Op *Batavia* liep het mij niet mede. Ik trachtte wel uit dienst te geraken, maar het liep mis. Daar viel genoeg te harken, doch het waren noch zandpaden, noch bloembedden, maar de bloedige lijken van die vermetele Javanen, die ons tot tweemaal toe het vuur digt aan de scheenen leiden. Naauwelijks waren die weg, of de Bantammers stroopten het land af en zorgden wel, dat er niets te harken overbleef. Daarop ging de Opperlandvoogd van Diemen naar *Amboina*, en nam een groot gedeelte der onzen, die te *Batavia* in genoegzaam aantal lagen, mede. Wij klopten te *Luciéla*; klopten op *Hitoe*, en de hemel weet, waar wij niet al sedert de laatste acht of tien jaren geklopt hebben, en nu ik zoo lang overal meé geklopt heb, ben ik te oud en lam geworden, om nog aan het harken te denken."

» Gij hebt uwe bestemming als soldaat dapper gevolgd, Harmensz en rijkelijk roem ingeoogst."

» Dat ziet gij sergeant! daar word ik zoo dik van

en de moed zakt mij reeds naar de beenen. De *winkelier* heeft niet een paar schoenen meer, dat mij past, en ik zal nu slechts afwachten, wat er van worden moet. Ik weet het, een oud, afgesloofd soldaat is een ellendig wezen, maar ik hoop, dat, als kapitein jas of de duivel eens goed aan het harken gaat, dan een der pennen ook mijn wambuis moge raken, en niet te versleten zal zijn in dat geval een meêsleping uit te houden."

» En zijt gij daarom zoo druk bezig aan het verstellen, piekenier?"

» Dat juist niet, sergeant! maar ik schaam mij om te loopen, zoo als zoo velen onzer doen, met wambuizen, waar de slenters langs hangen en op bloote voeten . . . Behoorden wij tot de lijfwacht van den Landvoogd, dan waren wij ten minste goed gekleed en droegen kousen en schoenen: maar dat zijn uitverkorenen, in wier schaduw wij arme drommels, niet staan mogen."

» Vrij bits, HARMENSZ! doch gij zegt dit alleen, omdat gij gehoord hebt, dat ik spoedig bij die lijfwacht zal overgaan. Evenwel zie ik niet in, dat gij zoo veel reden hebt om onvergenoegd te zijn — gij hebt, uwe roeping als krijgsman volgende, overal uw pligt gedaan, en dit moet uwe grootste belooning zijn, want gij weet het nog beter dan ik, en wel door ondervinding, dat een soldaat bij de Compagnie op geen fortuin hopen kan. Wie rijk naar huis gaan, wij niet. Dat gelukje is weggelegd voor hen, die ons tot middel gebruiken en, eens het doel bereikt, met onze ellende spotten; ik meen die opper- en onderkooplieden, winkeliers en hoe ze ook meer heeten. Die zitten aan het laadje en helpen zich zelven. Intusschen hebt gij er u vrij goed doorgescharreld, en bovendien, — een soldaat leeft om te vechten en vecht niet om te leven."

» Al naar gij het nemen wilt. Hij leeft om te vechten,

omdat hij voor die bloedige harkerij betaald wordt; — hij vecht om te leven, eensdeels omdat hij anders geen brood voor zich zou hebben, en zonder dat valt het moeijelijk den mond open te houden, — anderdeels uit bezorgdheid voor zijn persoon, of liever uit vrees van door den vijand weggeharkt te zullen worden. En toch is het een armzalig leven — het soldaten leven in *Oost-Indië*. In bezetting allerlei fratsen: exerceren, paraderen, dat in het veld altemaal niet te pas komt, poetsen, wachtdoen, korveën snappen; — geen uitspanning: zelfs niet de omgang met die lieve schepseltjes, die u in *Holland* zoo bevallig toelonken. Kijkt gij er hier eens bij toeval één goed onder de oogen, dan is het dadelijk: »*apa, mauw kawin samme beta?*" (1) en wie wil dat zwarte gebroed eeuwig op den hals hebben. De eenige troost is derhalve de flesch, hier helaas! slechts de bamboes; — en die troost hebben wij wel noodig tot verzet tegen al het graauwen en snaauwen van barsche *superieuren*, zoo als de korporaal dáár en nog meer anderen, die hun onderofficier's baantje van den Kommandant of Landvoogd met 50 à 60 rijksdaalders gekocht hebben, en nu altijd met de rottan gereed staan om u den rug te smeeren. Verdiensten komen daarbij niet in aanmerking; — ik meen bij het bevorderen. Wie geld heeft komt vooruit, en wat kan een soldaat van zijne vijf rijksdaalders 's maands overleggen. Hij blijft dus wat hij is. Tot voedsel krijgt gij muffe rijst, waarvan de padie korrels u in den keel blijven steken; een portie garstig spek of half bedorven vleesch, en eene kleeding, gij ziet het, mooi, fraai, goed voorzien van vensteren luchtgaten. Geen wonder, dat wij dan ook van tijd tot tijd eene diarrhae of roode loop op den koop toekrijgen: en dan is het: naar het hospitaal met dat luije vee.

(1) Wat, wilt gij met mij huwen?

Daar komt gij onder handen van een paar stomme meesters, die beter het scheermes kunnen hanteren dan wel het lancet. Zij maken kunstjes met u en beproeven alles. Bovendien harken zij uw afgemat ligchaam nog meer uit met hunne galbittere medicijnen, en een diëet, waardoor gij zoo vermagert, dat de duivel het zelf niet meer de moeite waardig acht, om een klaauw naar u uit te steken. Wacht maar, sergeant! tot dat gij dit eens ondervindt,— en als gij, even als ik, eens eenen nacht voorloopig in het doodenhok moet logeren, zult gij nog dikwijls om uwe goede moeder gedacht hebben. Het was eene verd....e vergissing, want ik leef nog, zoo als gij ziet,— maar dat belet niet, dat ik een' eeuwigen hekel aan het hospitaal gekregen heb en een knappe jongen, die mij er weêr inziet. *In het veld!* Ja! zult gij zeggen, daar is de soldaat te huis,— doch ook al mis, sergeant! ten minste hier in het land niet, waar men niets dan steile bergen en ongenaakbare rotsen voor oogen heeft. Over dag marcheren in de blakerende zon, die u het vel van den neus stroopt, langs woeste paden en ongebaande wegen, over keisteenen en scherpe klippen, door distels en doornen, door moerassen en rivieren en dat zonder hozen of schoenen. Gelukkig zoo gij, behalve de doornen en bloedzuigers, ook niet in kennis raakt met de ranjoe's (1) der vijanden en op den weg voor mirakel blijft liggen. Geen dronk laaft u, want gij zijt huiverig het drabbig water, dat gij ontmoet, aanteraken. Het is veelal vergiftigd, en de felste dorst kwelt u onophoudelijk en mat u het meeste af. Des nachts, een bed op het vochtige veld in den koelen dauw, of tot hoofdkussen een steen, nog grooter dan waarop vader Jacob eens geslapen heeft. Schijnt de maan, dan loopt gij gevaar van

(1) Gepunte, door het vuur geharde bamboezen.

wel dubbel Luthersch te worden; en eindelijk eens eene ontmoeting met den vijand, die u laat loopen, dat u de tong den mond uithangt, van achter boomen en heggen, want de kerels zijn te laf, te bed....rd, om zich te vertoonen en schieten u neêr of gij eene hoop wilde zwijnen waart. O, allerliefst, sergeant! het is om er stapelgek van te worden. Het mooiste van de grap komt echter nog achter aan. Gelukkig indien *zij* gaan loopen, — doch moeten wij het doen, dat van tijd tot tijd ook al gebeurt, haal dan uwe beenen naar u, wat gij slechts kunt, want valt gij in hunne handen, genade krijgt gij nooit, en gij hebt groote redenen van te vreden te zijn, zoo gij er van afkomt met in eens den kop ingehakt te worden. Soms smeren zij u in met honig, binden u aan eenen boom en laten u door de mieren opvreten. Soms ook stampen zij u tot tijdverdrijf in een rijstblok tot morzelen, en, indien men al die genoegens, aan onzen stand verbonden, nagaat, dan geloof ik, dat ik daar straks gelijk had, toen ik beweerde, dat een soldaat in *Indië* meer vecht om te leven, dan dat hij leeft om te vechten. En wie zou zich, bij zulk een gelukkig leven, niet eens een weinig verzetten met een slokje arak of een enkel bamboesje saguweer? De menschen zeggen wel, dat het laatste waterzucht en dikke buiken te weeg brengt; — doch in Gods naam! — reik eens aan, korporaal! ik zie, gij zijt zoo goed bezig; — mijn keel is droog van al dat praten, en ik laat mij hangen, zoo als gij altijd zegt, korporaal! zoo ik niet liever in *Osnabrug*, gelijk ik zoo dikwijls in mijne jeugd gedaan heb, hoe grijs ik nu ook ben, achter de vette varkens mijns vaders in het veld loop, dan dat ik nog langer soldaat wil zijn in *Oost-Indië*."

De sergeant zweeg en haalde de schouders op, want in hem woonde nog te veel eerzucht; — nog te veel hoop woelde in zijne jeugdige borst, om zich met Harmensz's

gevolgtrekking te kunnen vereenigen. Bovendien werd zijne aandacht afgetrokken door eene barsche, schelle stem, die van uit de groote vergaderzaal, aan den noordkant der vesting gelegen, door het kasteel klonk. Het was die van den Landvoogd Gerard Demmer, welke geen deel nemende in de algemeen heerschende middagsrust, maar deze integendeel, aan het belang der dienst van de Compagnie en aan de plaatsgrijpende omstandigheden opofferende, op dat uur juist gehoor verleende aan den ouden Cajoan en verscheidene andere Hitoësche *Orang kaija's*.

Reeds genoeg hebben wij van dien hoogen Compagnies dienaar gezegd, om niet bereids te weten, dat hij een hoogst ijverig, volhardend en streng man was. De geschiedenis zwijgt over zijne jeugdige loopbaan en wij ontmoeten hem hier als iemand, om wiens achtbaar hoofd zich reeds meer dan zestig zonnekringen hadden rondgewenteld — en toch, — ieder, die hem zag, moest het toestemmen, dat noch tijd, noch omstandigheden zijne ziels- en ligchaamskracht hadden kunnen uitdooven. Nog stond hij dàar, gelijk een stevige eik, trots de levens stormen ongedeerd de kruin om hoog heffende; — nog was de ijver, welke hem gewis van zijne jeugd af bezield moet hebben, door de magt der jaren niet verflaauwd; — nog was zijn blik, het vurige, steeds in beweging zijnde oog ontschietende, onverdragelijk voor hem, wiens geweten niet zuiver klopte; — nog hield hij met vastberadenheid het roer der kleine staatshulk in handen, welke aan zijne zorg, aan zijn beleid, aan zijnen moed was toevertrouwd.

En hij bezat al die hoedanigheden, welke hem een geducht en gevreesd Landvoogd moesten doen zijn. Vlug met de pen, beleidvol in den raad, dapper in het veld, onvermoeid gedurende de zwaarste togten en dikwijls aan den spits dergenen, die hij ten strijde voerde; overigens

in den maatschappelijken omgang afgetrokken en eer barsch dan vriendelijk, zoo was hij meer gevreesd dan bemind, en boezemde hij wel achting en vertrouwen, doch geenszins toegenegenheid in. Hardvochtigheid en strengheid onderscheidden bovendien zijn karakter en veelvuldig waren de uitersten, waartoe hij daardoor dikwijls oversloeg.

Wars van alle geveinsdheid, zoo was hij rond in handel en wandel. Godsdienstig zonder dweeperij, eerlijk zonder oogluiking omtrent anderen, en regtvaardig in den hoogsten graad, zoodra 's Compagnies belangen, in betrekking tot de inlandsche bevolking, daarmede niet gemoeid waren, zoo bezat dat ligchaam in hem een dienaar, die gedurende zijn zes-jarig beheer meer afdeed, dan acht zijner voorgangers te zamen.

Eenvoudig in zijne levenswijze en vooral in zijne kleeding, onderscheidde hij zich bijna door niets. Maar hij had zulks ook niet noodig, want wie het zestig-jarig hoofd slechts beschouwde, ontving ras den indruk van eenen onwillekeurigen eerbied. De zilverwitte haren hingen hem met golvende lokken tot op de schouders en men gaf hem wel na, dat hij, voor zijnen ouderdom, te trotsch was op dat tooisel der natuur. Een arends-neus versierde het langwerpig gezigt, waarop bijna geen rimpel te zien was. Breede lippen bedekten de nog door den tijd onaangerand geblevene ivoorwitte tanden, en eene meer dan middelmatige groote, naar het gezette overhellende, en in derzelver geheelen omvang geëvenredigde mannelijke gestalte vermeerderde den indruk, welken het aanschouwen van dat patriarchale hoofd bij iedereen te weeg bragt. Gerard Demmer behoorde tot die krachtige mannen, welke die tijden zoo dikwijls onder onze landzaten in deze gewesten opleverden; die den eens gelegden grondslag van het reuzengebouw der O. I. Compagnie hielpen stevigen en bestendigen, en de bewondering van het dankbaar

nageslacht hebben opgewekt. En waarlijk! onbegrijpelijk moet het ons voorkomen, hoe mannen als Rijklof van Goens, Speelman, van Hulst, in grooter werkkring; als Ottens, Caan, Gijsels, Demmer en oneindig in beperkter omvang, allen opgeleid voor de pen en eerst in gevorderde jaren op het slagveld zich doende kennen, dáár waar men met grond zou kunnen veronderstellen, dat zij nimmer te huis behoorden, evenwel zich onderscheidden door moed, als veldheeren uitblonken en grootere overwinningen behaalden, dan de geschiedenis ons in latere tijden aanwijst. Mogelijk dat de eenvoud der taktiek en de nog zoo gevreesde meerderheid der Europesche wapenen hun destijds in de hand werkten; — het zij zoo. Maar onbetwistbaar is het ook, dat de zedelijke invloed, welken zij op de inlandsche bevolking hebben verworven, in onze eeuw van verlichting en beschaving niet is staande kunnen gehouden worden en werkelijk is gedaald.

De Landvoogd Demmer liep, toen hij zijne schelle stem deed hooren, driftig de vergaderzaal op en neder. Hij scheen in toorn onstoken en wierp blikken vol verontwaardiging op een' met Maleische karakters geschreven brief, die op eene tafel lag. De eerbiedwaardige Cajoan, van zijne zitplaats opgestaan, liet het grijze hoofd op de borst hangen, en de Hitoësche *Orang kaija's* drongen zich in een hoek te zamen, den driftigen Landvoogd ruim baan latende.

» Ongehoord, — barstte deze in eens los, — ongehoord Cajoan! En gij waagt het nog, een goed woord voor die ellendelingen te spreken? — gij waagt het, mij te smeeken om hun nog vergiffenis te schenken?"

» Het zijn verdwaalden, Groote heer! uw bevel heeft hen in eens te hard, te onverwacht aangetast. Zij zijn gehecht aan den ouden regeringsvorm hunner voorvaderen. Maar door zachtheid, — door een weinig geduld en toegevendheid, Groote heer! zullen zij wel tot inkeer komen. En van wie kunnen zij die anders verwachten dan van u, die in naam der Compagnie hier alles vermag?"

» Wat zachtheid, Cajoan! een vloek rust op de zachtheid, die mijne voorgangers zoo dikwijls met uwe trotsche, opgeblazene landslieden hebben aan den dag gelegd. Onder mij zullen de tijden van Tepil en Kakiali niet herleven. Neen! ik zal anders handelen; — ik zal hen doen ondervinden, wat de magt der Compagnie kan uitvoeren, welken eerbied en gehoorzaamheid zij aan haar als onderdanen en niet als bondgenooten, waarop gij zoo ijdel pocht, verschuldigd zijn. Het geheele *Hitoe* is door hare wapenen ten ondergebragt en overwonnen, en, als wormen aan mijne voeten kruipende, zullen zij het loon ontvangen voor hunnen weerstand, voor hun onophoudelijk oproerig gedrag."

» Gij zijt te regtvaardig Groote heer! — ving de grijsaard op nieuw demoedig aan, — om allen, om der wille van eenigen, te doen lijden. Indien Torloeca-besie. . . . ."

Noem mij dien naam niet, Cajoan! voor dien galgenbrok is nooit genade te verwerven. Onvoorwaardelijk heeft hij die verbeurt. Lees, want uit zijn arendsnest durft hij mij nog tarten, — wat hij mij schrijft en oordeel dan, of ik anders, dan ten strengste, handelen kan, — en hij wierp den *Tanahitoemessen* den brief toe, wiens inhoud zijne gramschap zoo hevig had doen uitbarsten."

Cajoan las dien aandachtig, schudde het hoofd weemoedig, en gaf hem eerbiedig terug.

» Welnu! hebt gij het gelezen? Noodigt hij mij niet uit, die vermetele, om, *indien het mij mogelijk is*, op den *Capaha* te komen en dáár een mondgesprek met hem te houden? Meldt hij niet in dien brief, dat hij alle *ware*

Hitoëzen om zich heeft geschaard en zij zich door een duren eed zullen verbinden, om de vrijheid van hun land, dat aan de Compagnie toebehoort, hunne oude wetten en regeringsvorm, die ik wil en moet afschaffen, tot den laatsten man te verdedigen? Spreekt hij niet met minachting van de Godsdienst, die ik belijde, en schrijft hij niet, dat de zijne hem verbiedt die langer op dit eiland te dulden, en dat zij daarom het stellig voornemen hebben opgevat, om het Christendom uit te roeijen en alle Christenen, die het Mahomedanismus niet willen omhelzen, ingevolge het bevel van uwen Profeet, met het zwaard te verdelgen? En ik zou hem, die mij zoo roekeloos en godlasterend uittart, nog vergiffenis schenken? Neen Cajoan, gij moogt smeeken en bidden zoo veel gij wilt; — hier zal ik de regten mijner Heeren Meesteren handhaven, en geducht zal de wraak zijn, die ik op dien waaghals en zijn aanhang nemen zal. Zij hebben den oorlogstoorts ontstoken, de gevolgen komen op hen neder. Spreek mij geen woord meer van hem of van hen, of ook mijn vertrouwen op u, dat gij reeds door het geven van dien maaltijd, waarbij ook *hij* tegenwoordig was, gedeeltelijk verbeurd hebt, gaat geheel te niet."

Cajoan nog niet afgeschrikt, waagde het voorttegaan op denzelfden voet als hij begonnen was. » Hij is nog zoo jong, Groote heer! — hernam hij; — misschien heeft hij te veel naar kwade raadgevingen gehoord, en is hij tegen u opgestookt. Ik herhaal mijne bede: vergeef hem, behandel hem met zachtheid en hij zal wel naar rede luisteren. Dompel toch om zijnentwil het geheele land niet in bederf, want . . ."

» En naar wien anders zou hij geluisterd hebben, naar wien anders Cajoan! dan naar dien verachtelijken oproerkraaijer Patiwani, met wiens dochter hij nu, twee dagen geleden, getrouwd is. Zeg!"

» Allah! zij mijn getuige; groote heer! daarvan weet ik niets, antwoordde Cajoan, verbaasd over die tijding."

» Welnu, ik weet het, Cajoan! en ik weet nog meer. Ik weet, dat hij aan den leiband loopt van die oude schelmen Patiwani en *Iman* Ridjali, die hem doen handelen, zoo als zij het willen."

» Mogelijk vergist gij u hierin, Groote heer! want Torloecabesie is ondernemend en zelfstandig van karakter. Ik ken hem van zijne jeugd af, en weet, dat hij reeds vroeg den aanleg gehad heeft, om eens een dapper en krachtvol man te worden. Zijn vader . . . . ."

» Was even zulk een schelm als hij. Maar ik vergis mij niet, hoort gij? want ik weet ook, dat hij niet alleen de spits afbijt voor hen beiden, die nimmer rustig hebben kunnen zijn, maar tevens voor u allen, voor al de *Orang kaija's* van *Hitoe*."

» Voor ons, Groote heer? Bij God en zijn groote Profeet! nooit ben ik het vertrouwen der Compagnie onwaardig geweest. Met hart en ziel aan haar verkleefd, heb ik alles voor haar opgeofferd, mij de grootste vernedering getroost om harentwille; en ben ik nu een arm en oud man, die slechts denkt om het graf, en wiens laatste pogen is den vrede der Compagnie onder zijne landslieden te bewaren. Eigenbelang is geen drijfveer meer die mij prikkelt; alleen hun belang . . . . "

» Dat alles weet ik, Cajoan! maar de hekken zijn verhangen. Ook gij ziet u teleurgesteld, nu gij geen kapitein van *Hitoe* kunt worden. Bewust is het mij, dat uw maaltijd geen ander doel had, dan om de gevoelens der bevolking ten uwen opzigte te leeren kennen, maar ik raad u en al de *Orang kaija's*, de geheele bevolking zelfs aan, van voorzigtig te zijn. Zoodra ik bemerk, dat gij met den vijand heult of hem hulp verleent, laat ik geen huis, geen boom, niets van hetgeen u toebehoort, onaangeroerd. Alles

zal ik den vlammen doen opofferen, en te laat zult gij u over uwe ontrouw aan de Compagnie beklagen. Eens voor altijd, en luister hierna CAJOAN en gij *Orang kaija's!*, want het is mijn laatste woord en gij kunt het den oproerlingen op den *Capaha* overbrengen, zoo gij zulks verkiest te doen, ik belet het u niet: willen zij zich op genade of ongenade overgeven, en *dus* zich onvoorwaardelijk onderwerpen, dan wel wegvlugten, ver buiten het bereik mijner magt, mij is het wel; — anders zullen zij hunne straffen niet ontgaan; — de tijd zal het leeren. Wilt gij allen hen helpen en van levensmiddelen voorzien, ook al goed; — maar wacht u voor de gevolgen. Het moge gaan hoe het wil, reken niet meer op het kapiteinschap, en de vierhoofdige regering, — die zijn voor altijd vernietigd. Ik zal handelen, zoo als het mij goed dunkt en niemand vertrouwen, dan die door daden bewijst, dat hij den eens gezworen eed aan de Compagnie niet vergeten heeft. Regel u daarnaar, en overtuig mij door uw gedrag, dat mijn vermoeden omtrent uw aller ontrouw ongegrond is."

»Groote heer! — antwoordde de *Tanahitoemessen*, diep geroerd door het treurig vooruitzigt zijner landgenooten, en des Landvoogds knieën omhelzende: — Groote heer! Wij allen zijn trouw en gedenken onzen eed. Beproef ons en gij zult zien, dat gij u omtrent ons vergist. Geen onzer, die het vermoeden, dat gij thans koestert ten onzen opzigte, niet wenscht te vernietigen, en daarom komen wij u demoedig voorstellen ons te willen vergunnen, om met onze vrouwen en kinderen aan het kasteel te komen wonen. Schenk ons die gunst, Groote heer! dan kunt gij u persoonlijk van onze trouw verzekeren en ons gedurig doen gadeslaan."

»Dat niet CAJOAN! dat niet. Ik heb reeds schelmen en schurken genoeg aan het kasteel en er daar geen meer noodig. Weet gij, wat gij doet? Ga bij de oproerlingen

wonen, dan zal ik u als mijne openlijke vijanden kunnen aantasten. Dat is mij liever dan u nu, als geveinsde vrienden, om en digt bij mij te zien."

»Maar, Groote heer . . . !"

»Geen woord meer, *Tanahitoemessen!* Vertrek met de *Orang kaija's* en doe zoo als u goeddunkt. *Mijne* gevoelens kent gij nu. Vertrek, zeg ik; — ik wil alleen zijn;" en de Landvoogd begon weder even driftig op en neer te stappen als bij het begin van dit gesprek.

De oude CAJOAN en de *Orang kaija's* vertrokken, na een diepe *salamat* gemaakt te hebben. De meesten hunner meesmuilden, en huichelden eene droefheid over het mislukken van een gesprek, hetgeen hun niet aan het harte ging. Het eenig doel was geweest, om den grijzen DEMMER om den tuin te leiden en door veinzerij een vertrouwen te behouden, dat zij door hunne geheime handelingen met den vijand eigenlijk niet meer verdienden. Zelfs CAJOAN kon het niet meer in die mate geschonken worden, als vroeger, en in hunne hoop teleurgesteld door de bevinding, dat de Landvoogd niet kwalijk onderrigt was, verlieten zij nog denzelfden dag de kotta *Laha* (1), keerende door den pas van *Baguala* over den landweg naar hunne haardsteden terug.

Naauwelijks hadden zij het kasteel verlaten, of onder de wachthebbende manschappen aan de waterpoort ontstond eene groote opschudding. De schildwacht, die voor dezelve op en neêr liep, in de verte eene zonderlinge vertooning ontwarende, riep allen naar buiten, en, zonder hunne musketten of pieken te vergeten, stormden zij naar haar toe, doch haasteden zich ook weder om die wapenen weg

(1) De naam, welken de Amboinezen aan de stad geven. K o t t a beteekent stad, dorp ook wel sterkte; L a h a, baai, en dus is de beteekenis hier d e s t a d i n d e b a a i.

te zetten, want de groep die hen naderde, scheen niets vijandelijks te bevatten, en eer stof te geven tot eene duchtige opwekking der lachspieren. Wij zullen tot den oorsprong van dit koddige tooneel terugkeeren.

Deftig had Abraham Fluweel, na het vertrek zijner luidruchtige bezoekers, den Hitoëschen visscher onder de bewaring gesteld van den sergeant-ordonnans, en dezen gelast een oogenblik te wachten. Daarna had hij, in der haast, een bezoek aan de latafel afgelegd en met behulp der vorken, welke de natuur hem geschonken had, een gedeelte van zijn gereed staand middagmaal, als het ware, verslonden. Nog kaauwende en half geeuwende, want het uitgaan op dat uur was hem eene groote teleurstelling en beroofde hem van het genot van een gewoon en lekker middagslaapje, kwam hij weder naar buiten, ontsloot de voordeur en stapte nu, door den visscher en den sergeant vergezeld, deftig den weg op langs het strand naar het kasteel. De sergeant bleef, (trouw aan de consigne) den *Poeloeter* op zijde, maar deze, wiens aangeboren vrees hem weder beving, was gansch niet lekker en scheen weinig vertrouwen te stellen in den onderofficier, die hem zoo naauw in het oog hield. Niet wetende, werwaarts zij zich begaven, wenschte hij dienaangaande eenige zekerheid te bekomen en vroeg, den statig vooruitloopenden secretaris half op zijde dribbelende: » Mijnheer! waar gaan wij naar toe?"

Paars Brammetje was in het geheel niet gemutst om hem te woord te staan en zweeg.

De *Poeloeter* herhaalde zijne vraag.

Bram draaide het hoofd even om en zeide op statigen toon: » sergeant! houd dien moor bij u. Het is gansch niet deftig en doet mijnen stand oneer aan, dat hij mij aanspreekt."

De sergeant, een landsman van Harmensz de *Osnabrug-*

ger, doch door zijn kort verblijf in *Indië* minder ervaren in het Hollandsch en Maleisch, dan deze, pakte den *Poeloeter* bij den arm, sleurde hem naar achteren en duwde hem toe:

» Verfluchter spitzbube! wilst du wohl den herrn secretaris mit rube lassen?"

Weinig hielp hem het uitkramen zijner moedertaal. De Hitoëes keek hem even aan, maar door den angst voortgedreven, schoot hij weder vooruit en wilde nogmaals zijne vraag herhalen. Doch de sergeant liet hem geen tijd en trok hem vloekende op nieuw terug, hem de woorden toedonderende: »Bist du taub, dummes thier? hörst du nicht?"

De forschheid zijner stem deed den *Poeloeter* rillen van benaauwdheid. Hij kon het niet van zich verkrijgen, om in de nabijheid van dien donderaar te blijven, maar stapte haastig vooruit en greep den mantel van Abraham Fluweel. Deze, zulks voelende, keek achterom en ontwaarde nu, tot zijn schrik, dat de voorgewende visscher niet geheel ongewapend was, maar eene kleine badé (1) bij zich droeg. Op eens begon ook *paars* Brammetje even hard te rillen als de *Poeloeter*. Hij werd beducht voor zijn leven, dacht niet om den degen, dien hij op zijde had, doch zijne deftigheid, uit vrees voor de buren, die het toevallig zien mogten, niet geheel prijs durvende geven, zette hij het niet op een loopen, maar begon te stappen, — te stappen, dat een ooijevaar moeite zou gehad hebben om hem bij te houden. Hoe meer hij het kasteel naderde, hoe meer hij zijne stappen verwijdde, maar te vergeefs waren zijne pogingen, om zich den last te ontworstelen, die hem om den hals hing. De steeds meer en meer beangste *Poeloeter* liet niet los; bij elken stap klemde hij zich al vaster en vaster aan den mantel; dribbelde Brammetje

(1) Eene kleine kris.

op zijne teenen als een' waggelende gans achter na en deed hem bijkans stikken, door het hangen aan dat kleedingstuk, dat naauw om des dragers hals gesloten was. Bram snikte naar zijn adem en tranen van benaauwdheid rolden hem over de wangen, hij zag er nog paarscher uit, dan anders. De *Poeloeter* deed moeite om eene vraag te stamelen, maar bleef in het »Toe-toe-toe" steken, want het haastig loopen sneed hem den adem weg. De sergeant vloekte als een ketter en trok uit al zijn magt den Hitoëes terug, maar ook al te vergeefs, want zijne beide vooruitgangers hadden door hunne vrees bovennatuurlijke krachten en dwongen hem integendeel daardoor, om even hard te loopen als zij. In dien toestand naderden zij de wacht aan de waterpoort, waar al de manschappen op het zien dier stappende, dribbelende en rennende groep, uitbarstten van het lagchen. *Paars* Brammetje, verontwaardigd van zich zoo ondeftig te zien behandelen, stond te midden der wacht eensklaps stil, waardoor de *Poeloeter* met een hevigen schok tegen zijn rug optornde en den mantel loslatende, in eens achteruit stoof en op den grond viel. Spoedig was hij echter weêr op de beenen en wilde zich uit de voeten maken, maar de sergeant-ordonnans greep hem en vroeg bedaard:

» Herr secretaris! was soll ich mit dem abscheulichen ungeheuer machen?"

De secretaris was geheel van zijn streek en kon eerst antwoorden, na diep adem gehaald te hebben. Toen zeide hij: »dat is ondeftig; — wie heeft ooit een man van mijn' stand zóó zien loopen. Ik schaam mij. Waarachtig de luitenant Moerlag heeft mij daar eene schandelijke kommissie opgedragen. Sergeant van de wacht! sluit dien man in het cachot. Ik zal het den Gouverneur zeggen, dat hij dáár is, en als hij hem noodig heeft, zal ik hem wel doen halen.

Zijn last werd dadelijk volbragt. Weldra was de tegenspartelende *Latoewiloeloe* van *Poeloet* achter de tralien, niet weinig berouw hebbende over den onberaden stap, dien hij gedaan had.

Bram schudde zich af als een poedelhond, bragt zijne kleeding in orde en stapte toen bedaarder en deftig voort, hoezeer nog altijd bleek van schrik. Statig klom hij de trap op der vergaderzaal, en stond voor den Landvoogd, welke, hem ziende, regelregt op hem afkwam.

» Secretaris! — ving de laatste aan, — ik heb u laten roepen, om dat ik.... Maar hoe zijt gij zoo bleek, sieur Fluwreel?"

» Ach Edel Heer! ik heb daar eene ontmoeting gehad, — en hij zuchtte en haalde diep adem, — gansch niet deftig; — ik schaam mij."

» Maar wat was het dan?" vroeg Demmer, wiens wenkbraauwen zich reeds fronsden. Gekscheren verstond hij niet.

» Ach, Edel Heer! wat zal ik u zeggen — en Bram bengelde met zijnen horlogieketting, waaraan hij onder den wedloop niet gedacht had; — wij zaten aan mijn huis gerust ons ochtend stondje te gebruiken, sieur van Alfen, de luitenant Moerlag, vaandrig Swager en ik, toen wij eensklaps in ons gesprek gestoord werden, door eenen smerigen visscher, die ons gansch niet deftig aansprak. Swager wilde hem wegjagen, doch Moerlag herkende hem eenigzins en verzocht mij, toen de vent, want het is een klein krom gedrogt, zeide, dat hij u, Edel Heer! wenschte te spreken, om hem bij u te brengen. Ik zeide wel, dat zulks gansch niet deftig zou zijn en mijnen stand oneer aandoen, maar het hielp niet. Moerlag dreef het door, omdat hij gelooft, dat het een verklikker is, — en ik heb er magtig veel last van gehad. De moor, want dat is hij, vergat alle deftigheid en hing

als eene klets aan mijnen mantel, zoodat *ik* hem meer gedragen heb, dan *hij* geloopen heeft, en nu kom ik ademloos hier. Ik weet wel, dat het niet deftig is, doch ik kan ....."

» En waar hebt gij hem nu gelaten?"

» In de wacht, Edel Heer! aan de waterpoort, waar hij zeer deftig achter de tralien zit."

» Ordonnans! haal hem hier."

Het duurde niet lang of de sergeant-ordonnans kwam met den *Latoewiloeloe* aanzetten. Hij had moeite, om hem de trap op te krijgen en, hem letterlijk naar boven slepende, smakte hij hem, als eene slang ineengekrompen, voor de voeten van den Landvoogd neêr, welke de *Poeloeter* dadelijk omvatte en niet los wilde laten, voordat Demmer hem met geweld van zich afschudde.

» Wie zijt gij?"

De *Latoewiloeloe* rilde als een aal, op het hooren der schelle, doordringende stem van den nog half gramstorigen Landvoogd, stotterde van angst en had moeite om te zeggen:

» Ik ben .... ben .... een .... een .... een arm visscher, Groo .... Groo .... te .... te .... hee ... hee ... heer!"

» En gij wilt mij spreken?"

Ja ... a ... a, Groo ... groote ... te ... te hee .... heer! indien uwe groo .... groo .... grootheid ..... — en langzamerhand bedaarder wordende en zijne piepende stem hernemende, ging hij voort: — het uwen slaaf wil vergunnen, het stof uwer voeten te kussen en hij .... hij .... ook .... moe ... moedig mag spreken."

» Waar behoort gij te huis?"

» Te *Poeloet*. Edel Heer!"

» Waar ligt dat?"

» Op de kust van *Hitoe* bij *Mamalo*."

» Dat is niet deftig van hem, Edel Heer! hij liegt nu, of heeft straks gelogen, want hij zeide, dat hij van *Alang* kwam."

» Is dat zoo, Visscher?"

» Ja, Groote heer! maar ik wist niet, of ik u wel zou ontmoeten. Ik wil de waarheid zeggen, opdat gij mij vertrouwen kunt. Ik ben geen visscher!"

» Wat zijt gij dan?"

» Een der grootste hoofden van *Hitoe!* de *Latoewiloeloe* van *Poeloet* en een der dapperste mannen, die ooit een *torana* gehandteerd heeft;" — en, dit zeggende, herleefde zijne oude verwaandheid en stond hij op, zich zoo lang mogelijk uitrekkende en zich voor den Landvoogd plaatsende.

» Wel mogelijk, — antwoordde deze, — maar ik herinner mij niet u ooit te hebben hooren noemen en men zou het u niet aanzien. Wat verlangt gij van mij?"

» Met u te spreken over de belangen van ons land. Groote heer!"

» En waarom hebt gij u dan niet bij den ouden Cajoan en de overige *Orang kaija's* van *Hitoe* gevoegd. Zij waren straks bij mij."

» Dat weet ik, Groote heer! maar met die lieden kan ik mij niet inlaten. Daarom heb ik mij ook als visscher gekleed. — Ik ben derhalve onkenbaar en heb niets gemeens met verraders der Compagnie, zoo als zij. Het zijn slechte, afschuwelijke veinsaards, die u slechts honig om den mond smeren en zij heulen met den vijand. Maar ik, — en hij sloeg zich vol geestdrift op de borst, — God en zijn profeet zijn mijne getuigen! ben nog de eenige trouwe bondgenoot, die der Compagnie op geheel *Hitoe* overschiet. Zonder mij ...."

» Zoo, zoo! — viel hem de Landvoogd in de reden en hem meesmuilende van kop tot teen opnemende — dus een man van gewigt? Gij ziet er niet naar uit."

» Dat zeide ik den luitenant Moerlag straks ook, Edel Heer! die hield hem voor een deftig heer, maar ik beweerde, dat hij zijnen stand oneer aandeed, door met stinkende visch langs den weg te loopen. En ik heb gelijk."

» 't Is wel, secretaris! spreek als ik u vraag," kreeg Brammetje barsch ten antwoord.

» En wat hebt gij mij nu in het belang uws lands voor te dragen, *Poetoerlalad!* of hoe gij ook heeten moogt?"

» *Latoewiloeloe*, Groote heer! Veel heb ik u te zeggen en, indien gij naar mijnen raad wilt luisteren, is alles nog niet verloren. Ik heb de gangen *onzer* vijanden nagegaan en weet wat zij in het schild voeren. Indien gij mij beloonen wilt, zal ik u alles zeggen."

» Ei! Ei! het is dus niet het belang van uw land, of dat der Compagnie, dat u noopt tot mij te komen. Gij zijt een verrader uwer landslieden, niet waar?"

» Dat wel juist niet, Groote heer! maar ik heb ook nog eene bijzondere reden, waarom...."

» Ook al goed, verrader of niet, om 't even, spreek, wat eischt gij tot belooning."

» Hierover straks nader, Groote heer! uw woord is mij genoeg, en wij lieden van hooge afkomst en groot gezag doen ons woord altijd gestand. Ik zal u dan eerstens zeggen, dat de Compagnie groot gevaar loopt van het eiland verdreven te worden, want alle Hitoëesche *Orang kaija's*, behalve ik, hebben zaâmgespannen om Toeloecabesie te ondersteunen. Ik zal het echter niet gedoogen, maar zoolang ik nog de torana kan werpen, u help...."

» Dat weet ik reeds. Verder?"

Bedremmeld keek de *Poeloeter* op na die korte toespraak, en ging voort: » Dat Toeloecabesie zich op den berg *Capaha* versterkt heeft."

» Geen nieuws voor mij. Verder."

» Nu dan; dat alle vlugtelingen van *Wiwani* onder Patiwani zich dáár verzameld en bovendien nog vereenigd hebben met vijftig Makassaren onder *Krain* Dipon en *Radja* Mengappa. Zij hebben gezworen zich nooit te zullen overgeven en eer tot den laatsten man te sneuvelen. Gebrek aan levensmiddelen hebben zij op dit oogenblik ook niet en zullen dit niet ligt krijgen, want al de *Orang kaija's* en die oude schurk Cajoan ook, zijn met een eed overeengekomen om met dien schelm, dien landverrader Toeloecabesie céne lijn te trekken; terwijl hij openlijk u den oorlog aandoet, hem in het geheim van alles te voorzien, wat hij wel noodig mogt hebben. Hij zal het dus lang op den berg kunnen uithouden."

» Hoe sterk is hij?"

» Ongeveer 300 a 400 mannen, Groote heer!, doch daar zijn dappere kerels onder, die bijna niet voor mij onderdoen, zoo als de *Orang kaija* Baros, *Iman* Ridjali, Patiwani, Ismail zijn *hoeloebalang* (officier) en meer andere dier eeuwig oproerige snaken. Zij hebben ook hunne vrouwen en kinderen bij zich, zoodat zij wel over de duizend zullen tellen."

» Heeft hij veel geschut?"

» Neen, Groote heer! dat heb ik naauwkeurig nagegaan, toen ik gisteren in den vooravond langs de wallen zijner bentiak ben gekropen, want ik wilde het stellig weten. Hij heeft slechts 15 ijzeren en metalen stukken van verschillende grootte, meest bassen - maar ook eene groote partij geweerroers en pieken en, zoo als men zegt, wel 10,000 pd. buskruid!"

» Zoo, mannetje! en gij die daar zoo netjes rondgekropen hebt, weet gij ook den weg naar den top van den *Capaha*?"

Het verkleinen van zijnen gewigtigen persoon stond den

Latoewiloeloe wel niet aan, maar toch ging hij voort met te zeggen:

» O, ja, Groote heer! maar . . . maar . . ."

» Wat dan met uw maar? spreek op!"

» Maar — maar, Groote heer! kunt gij vliegen?"

» Vliegen! vliegen! zijt gij razend, gedrogt? — riep de Landvoogd boos wordende uit. — Steekt gij den gek met mij, ellendeling? wat belet mij of ik. . . . ."

» Word niet boos, Groote heer! en kijk uw slaaf niet zoo woedend aan. Gij weet, de *Capaha* is hoog en steil, bestaat geheel uit rotsen, en al de Hitoëzen zeggen als uit eenen mond, dat de Hollanders daar nooit boven op zullen komen of zij moeten vleugels hebben. Als ik er niet was, zou ik het gelooven, want de top van den berg is slechts één *bentink*, met wallen wel 10 voet dik, en zoo hoog — zoo hoog — en hij ging op zijne teenen staan, — dat ik er niet over heen kan zien. Rondom zijn duizende ranjoe's geplant en groote gaten gegraven, ontelbaar en met gepunte en gebrande palissaden daarin. Overal zijn de wegen en voetpaden naar boven versperd door verhakkingen. Groote boomen en zware rotsstukken liggen overal aan sterke rottans gereed om van de steilten neêr te laten rollen, als de Hollanders naar boven willen klimmen, dat niet zoo gemakkelijk gaan zal, zoo als gij hoort. Er is nog wel een verborgen pad, waarmede zij de gemeenschap met de omliggende dorpen willen onderhouden, als zij door u ingesloten mogten worden, — doch dat heb ik nog niet uitgevonden. Ik zal daar wel eens nader naar zoeken, indien het noodig mogt worden, maar geloof het niet want gij behoeft u niet om dien toestel der oproerlingen ongerust te maken, en u daardoor laten afschrikken om hen aantetasten. Vertrouw op *mij* en ik zal u de plaats aanwijzen, van waar gij in de gelegenheid zult zijn, om al die ellendelingen en hunne werken spoedig te vernielen. Digt bij den *Capaha* is een heuvel, derwaarts zal ik u brengen en wanneer gij daarop geschut laat brengen, kunt gij Toeloecabesie's vesting beschieten. Ik weet de Hollanders zijn knap en dapper, niet minder dan ik; lang zullen hij en zijn aanhang het dus niet tegen onzen moed uithouden. Doch Groote heer! indien gij nu zoo gelukkig zijt, *Capaha* door mijne hulp en dapperheid te veroveren, dan heb ik slechts één verzoek aan u, — één slechts, en als gij dat toestaat, Groote heer! dan ben ik voor mijne trouw aan de Compagnie en gehechtheid aan uwen persoon rijkelijk beloond."

» En waarin bestaat dan dat verzoek? Als het mogelijk is, zult gij uwen wensch hebben, maar dat zeg ik u vooraf; — eisch niet te veel geld, want roekeloos gooi ik dat der Compagnie niet weg, en eerst moet het voor alles bewezen zijn, dat al hetgeen gij opgegeven hebt zuivere waarheid is."

» O, Groote heer! ik vraag naar geen geld. Wat bekommer ik mij daarom? Ik ben rijk genoeg. — Maar, als gij overwinnaar zijt — laat dan al dat helsch gebroed van den *Capaha* in eens vermoorden; — dat is mijn verzoek; anders niet, — Toeloecabesie het eerste. Hij is niet waard die oproermaker, dat hij leeft en die oude schurk Patiwani evenmin. Beide moeten om hals. Doch als ik u smeeken mag, wees dan genadig voor, en spaar het leven van Toeloecabesie's tweede vrouw, waarmede hij, nu twee dagen geleden, getrouwd is; — de schoone Se Tiedja! om de rest geeft ik niets."

» En waarom dat, wat gaat zij u aan?"

» O veel, zeer veel, Groote heer! zij is de dochter van dien trotschen Patiwani, die mij altijd verdonkeren wil en ze eerst aan mij heeft verloofd. Later heeft hij ze den oproerigen Toeloecabesie opgedrongen en met geweld haar

aan hem uitgehuwd, in weêrwil van haren tegenstand, want zij was verliefd op mij, Groote heer! Hij heeft haar gedwongen . . . . . "

» Welke snaar roert gij daar aan, *Laloenaholo!* zijt gij dol. Wat heb ik met uwe zotte grillen uittestaan? — Verliefd op u? Hm!" en met minachting zag DEMMER op hem neêr.

» Ach, Groote heer! Gij zult toch niet zoo onbarmhartig zijn; — ging de *Poeloeter* hartstogtelijk voort, — van een trouw bondgenoot en een dapper man, zoo als ik ben, in zijne ellende te doen vergaan. Ik ben ziek van liefde, Groote heer! en kan zonder SE TIEDJA niet leven."

» En dus drijft de jaloesie u hierheen, en zij maakt u tot verrader uwer landgenooten. Ellendige worm! ik moest u vertrappen. Had ik dat geweten, geen woord had ik van u aangehoord."

» Neen! dat niet, Groote heer! maar indien gij de schoone SE TIEDJA kendet; — indien gij wist, hoe vurig zij mij bemint en hoe vurig ik haar bemin . . . . . O! gij zoudt bewogen zijn met mijn droevig lot. Op gansch *Hitoe* bestaat er geen vrouw, die schooner is dan zij, geen engel in de hemel — geen *hoeri* kan in hare schaduw staan. En dit te moeten uitstaan, dat zij een ander toebehoort, — en hij snikte als een kind, — te moeten aanzien, dat zij in de armen rust van een' lafhartige, die zijn vijand niet in het open veld durft staan. O, dat is onverdragelijk! ik heb hem ten strijde gedaagd, die TOELOECABESIE, maar hij en zijn schonvader PATIWANI zijn lafaards en durven een' dappere, zoo als ik, niet onder de oogen zien. Zij zijn weggebleven, dat zijn zij, en nu heb ik mijn toevlugt tot u genomen, Groote heer! en smeek u om uwe hulp, om de schoone SE TIEDJA, die zoo opregt naar mij verlangt, magtig te worden. O! zoo gij haar zaagt, — zoo gij hare slanke gestalte kondet beschouwen, en die vurige, gitzwarte oogen, waarmede zij mij altijd zoo lieftallig toelonkte, en dat fraaije gelaat, en dat — dat — die — die . . . ."

Maar onverwacht staakte hij zijne rede, want hij zag den Landvoogd aan en deze stampvoette van boosheid.

» Secretaris! Wat ratelt mij dat gedrogt aan het oor? — riep DEMMER woedend uit. — Kijk naar buiten of er ook iemand over het plein loopt."

» De vaandrig SWAGER, Edel heer! stapt deftig voor zijn huis op en neêr."

» Roep hem."

» Edel heer! is het wel deftig een fatsoenlijk man toe te schreeuwen?"

» Roep hem, zeg ik u."

ABRAHAM FLUWEEL voldeed aan dien last en in drie sprongen was de nog vlugge SWAGER boven.

» Vaandrig! daar staat een moor van *Hitoe*. Breng hem naar de hoofdwacht en zorg dat hij goed verzekerd wordt. Ik wil hem morgen nog eens verhooren."

» Duizend duiv . . . ."

De Landvoogd keek den vloeker grimmig aan.

» Verschoon mij, Edel heer! maar de gewoonte . . . . ."

» Die kunt gij in mijne tegenwoordigheid wel achter wegen laten. Doe zoo als ik zeg, en zorg dat hij niet ontsnapt; — en gij sieur FLUWEEL! beleg den politieken raad tegen morgen ten 8 ure. Ik heb iets gewigtigs voor te dragen en zeg den kommandant, dat hij ook den kapitein VERHEIDEN doe verschijnen. Diens tegenwoordigheid is mij noodig. Voldoet aan mijne bevelen, heeren! en vertrekt."

SWAGER wenkte den sidderenden *Poeloeter*, om hem te volgen. Deze ging schoorvoetende met hem de trap af. Naauw waren zij beneden of de eerstgenoemde pakte hem onzacht bij den arm en zeide, zijn hart lucht verschaffende:

» Wel, duizend duivels! Zwartkop! veel eer, eene dubbele kennismaking op één dag. Ik dacht niet meer het genoe-

gen uwer ontmoeting te zullen genieten, maar ondankbaar ben ik niet — en gij zult het goed hebben. Duizend duivels! want ik zal voor u zorgen. Sergeant van de wacht! neem mij dien zwarten duivel eens over en plak hem in het donkerste hol onder de landpoort. De Landvoogd zal u hem morgen terug vragen, dus zorg dat hij onmiddelijk op het appel antwoord; daar heb je hem!" en ruw den *Latoe-wiloeloe* van zich afstootende, werd aan dezen ten tweede male een duister en vochtig hok tot verblijf aangewezen, waarin hij, in gezelschap van schorpioenen, duizendpooten, rotten en vuurvliegen, zijne minnegrollen voortzetten, en zich verder verdiepen kon in zijne liefdebeschouwingen, die hij zoo ontijdig in tegenwoordigheid van den Landvoogd had aangevangen.

Intusschen was Abraham Fluweel deftig den trap afgeklommen en Swager had nog tijd genoeg om hem in te halen.

» Duizend duivels! Bram! — riep hij hem reeds in de verte toe—de oude stond de muts mooi scheef. Wat schortte er aan?"

» Wel, vaandrig! wat zal ik er u van zeggen. Die moor gedroeg zich zoo onfatsoenlijk, en begon schaamteloos van zijne liefde te spreken. Gij weet, de Landvoogd is veel te deftig, en daarmede gansch niet gediend."

» Maar gij wel, hé Brammetje! want niet waar?

Uw levenszoet is minnepijn;
En moest ge o Bram eens hangen,—
Dan zou een jeugdig maagdelijn,
Nog zijn, —
Uw allerlaatst verlangen!

Adio! denk daar eens deftig over na en gij zult mij moeten toestemmen, Bram! dat ik weet wat in uw teeder hart omgaat."

Abraham verwaardigde zich niet, om hem te antwoorden, maar keerde, na den deurwaarder van den Raad de

noodige bevelen gegeven te hebben, huiswaarts, sloot zich op en deed, de avondschemering zich reeds rond verspreidende, een ouden koperen lamp op zijne lâtafel zetten. Hij bezaaide haar vervolgens met papieren en bestoven actes, begon te lezen, doch viel weldra op dezelven in slaap, na rijpelijk bepeinsd te hebben, hoe herhaaldelijk zijne deftigheid, stand en eer dien dag aan spot en kwelzucht ten prooije geweest waren en menige zucht over zijne schandelijke wandeling met den ondeftigen Hitoëes ontglipte nog zijn' boezem, alvorens hij in *Morpheus* armen rust en leniging vond.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.
Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0028

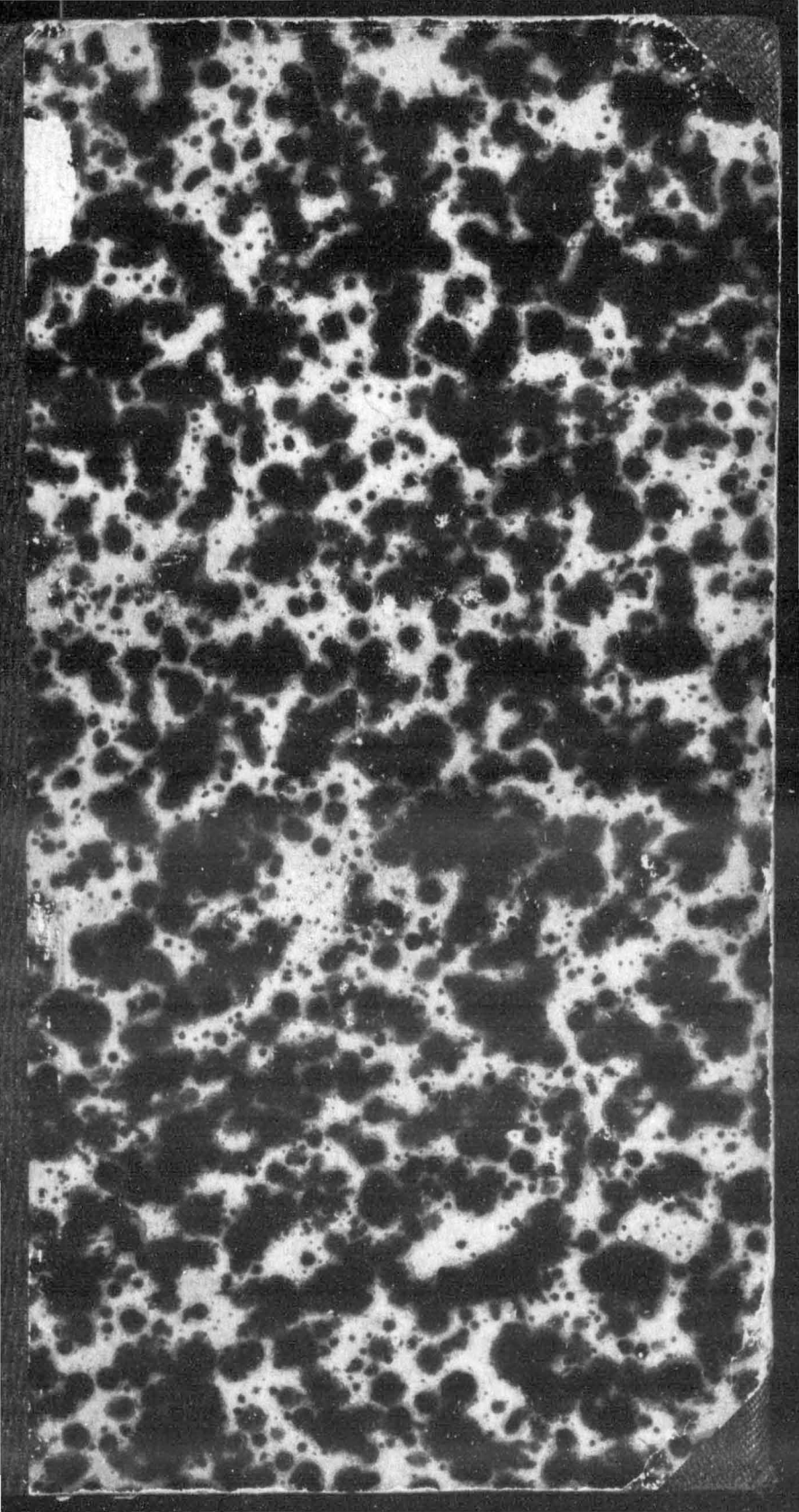

BIBLIOTHEEK KITLV
0012 9229
084 135 360

NIEUWE

INDISCHE VERHALEN.

cc.
37.

NIEUWE INDISCHE VERHALEN

EN

HERINNERINGEN

UIT

VROEGEREN EN LATEREN TIJD.

DOOR

W. L. RITTER.

II. DEEL.

Batavia,

Ter Drukkerij van het Bataviaasch Genootschap.

1843.

LEIDSCHE GENOOTSCHAP

INHOUD.

I. VERHALEN UIT VROEGEREN TIJD.

Bladz.

III. TOELOECABESIE. *Amboina in* 1644.

Hoofdstuk VIII. *De Matakauw* 1

» IX. *De belegering van Capaha.* 32

» X. *Abraham Fluweel leeft* . 68

» IX. *Swager's en Patiwani's eerste en tevens laatste ontmoeting* 103

» XII. *De overrompeling van Capaha* 144

» XIII. *Kapitein Verheiden* . . 179

» XIV. *Toeloecabesie's uiteinde* . 192

II. HERINNERINGEN UIT VROEGERE JAREN MIJNS LEVENS.

BLADZ.

I. DE PAARDENDIEFSTAL.

Hoofdstuk I. 213
» II. 216
» III. 226
» IV. 236
» V. 243

II. HET SPOOK 244

III. DE BROEDERTWIST.

Hoofdstuk I. 260
» II. 268
» III. 279
» IV. 290
» V. 299

1

De Matakauw.

Het was een woelige, onrustige dag op den berg *Capaha*, de dag, die volgde op de gevangenneming van den *Latoewiloeloe* van *Poeloet* in het kasteel *Victoria*. Afgescheiden van de nog geheel van waarheid ontbloote omloopende geruchten der nadering eener geduchte Nederlandsche magt, om de vereeniging der vrijheidsgezinde Hitoëzen reeds in derzelver geboorte te verstrooijen, hadden de plannen, welke de laatsten, tot verdediging van lijf en have, ontwierpen, zoo vele werkdadige en werkzame uitvloeisels, dat, in weêrwil van den steeds aanstroomenden toevloed der deelgenooten in den nieuw uitgebarsten opstand, naauwelijks handen genoeg te vinden waren, om de voorgenomene werken ten uitvoer te brengen, en daardoor de eerst sedert korten tijd opgeworpene versterking onneembaar te maken.

Had ook de *Poeloeter*, gedurende zijnen sluip- en bespiedingstogt, de algemeene beweging en levendigheid, het gevolg dier werkzaamheden, opgemerkt, en daaruit gevolgtrekkingen kunnen maken, welke hem bij zijne verraderij aanleiding gaven, om datgene als wezenlijkheid voortestellen, wat nog geschapen moest worden; verre was het er echter nog van af, dat die wezenlijkheid bestond. Onbekend met het gebruik der bijlen, weêrgalmden de honderde jaren heugende digte bosschen op den berg nog van de onophoudelijk neêrvallende slagen der parangs (hakmessen). De donderende echo verkondigde heinde en verre het vellen van een' boom, die dienen moest om de voetpaden te versperren, terwijl het slepen van rotsblokken, het dragen van aarde, punten en branden van palissaden en voetangels, en het splitsen der in het woud verzamelde bindrottans, honderde handen bezig hielden, en steeds onafgebroken voortduurden. Alles was leven — alles was

beweging, welke te drukker werd naar één punt, al naar mate de werkzaamheden voortspoedden, en daardoor de gemeenschapsmiddelen met den omtrek vernietigd of verstopt werden, zoodat gaanden en komenden zich eindelijk tot één weg moesten bepalen, om den kruin des bergs te bereiken. Deze werd evenwel ook nog zorgvuldig bewaakt, ten einde de insluiping van kwaadwilligen of onwelkome gasten te verhinderen.

De opgave van het aantal der te zamen gevloeiden door den *Poeloeter* aan den Landvoogd Demmer gedaan, was niet te gering geweest, en de menigte niet te min door hem geschat geworden. Wie slechts een aasje onvergenoegdheid in den boezem koesterde, — wien ook het minste gevoel van eed en pligt bezielde, — wie, door eerzucht gedreven, in den nieuwen staat van zaken eene bron tot voldoening dier zucht vermeende te bespeuren, — alles vloog den *Capaha* op, om den troep te versterken, die zich dáár tot verdediging der Hitoësche vrijheid genesteld had, en alle gelukzoekers, — alle Makassaren en Maleijers, welke nog in den omtrek ronddwaalden, haastten zich een oord te bereiken, waar zij alleen nog lijfsbehoud en voedsel vinden konden.

Indien er nu onder al die verzamelden één was, die uitblonk door volharding en doelmatige handeling in de gegevene omstandigheden, dan was het voorzeker de oude Patiwani, op wien wel de grootste zorg ter regeling van de verschillende belangen voor het oogenblik neêrkwam. Overal hoorde men slechts zijne stem; — overal waren zijne handen, was zijn geest werkzaam; — overal drongen zijne arendsblikken door. Terwijl op zijn' last Ismaël, de luitenant van Toeloecabesie, met gewapende benden het land afliep, om zich, zelfs ten koste van vriendschappelijk bloed, van den in de dorpen aanwezigen voorraad van levensmiddelen meester te maken en dien naar den top des bergs

te doen vervoeren, hield Patiwani, van af het oogenblik, dat de *bedok* het uur van Soeboe ('s morgens ten 5 ure) verkondigde, tot dat die toon bij het ondergaan der zon zich op nieuw deed hooren om het gebeduur van *Megherieb* ('s namiddags ten 5 ure) aanteduiden, allen bezig; — de mannen aan de werkzaamheden buiten en in de versterking, en aan het plaatsen van het geschut; — de vrouwen aan het maken van buskruid, waaroe het gebergte zwavel in overvloed opleverde. Van Toeloecabesie, die dat werk in den grond verstond, had hij de kunst der bereiding en de evenredigheid van de bij te voegen hoeveelheden salpeter en houtskoolen afgezien, waarvan hij nu een nuttig gebruik maakte, om in het bestaande gebrek te voorzien, en dus ook in de opgave van dat artikel, was de *Latoewiloeloe* op zijnen gewonen, steeds vergrootenden spreektrant te werk gegaan. In al het doen en laten van Patiwani op dat tijdstip, schitterde ontegenzeggelijk eene ziels- en levenskracht door, die men van den door vermoeijenissen en wonden afgematten grijsaard niet meer zoo hebben kunnen verwachten, en welke hem deden kennen als de man, die, in het hoogste gevaar, zijne eigenwaarde gevoelende en ten volle beseffende wat hij vermogt, wist, hoedanig te moeten handelen om in een' bloedigen werkkring eene eenheid daartestellen, waarvan het behoud van duizenden afhing, en die alleen door zijne bedaardheid, tegenwoordigheid van geest en overleg geboren kon worden.

Geenszins waren die schitterende en in hunne omstandigheden zoo noodzakelijke hoedanigheden aan Toeloecabesie te ontzeggen; doch in de beide laatste dagen, — men vergeve hem die menschelijke zwakheid, — omstrengelde hem een nieuwe liefdeband en zijn geest sluimerde, of liever, rustte in de armen van de zoo vurig beminde Se Tiedja. Vol vertrouwen op de werkzaamheid, ondervinding en in-

vloed van zijnen pleegschoonvader, wijdde hij de eenige uren, welke het verschiet hem aanboodt als nog rustig te zullen kunnen doorbrengen, geheel aan de liefde en het huisselijk geluk toe. Te midden zijner vrouwen bemoeide zich de *held van Oeriën* voor het oogenblik met niets, wat buiten zijnen liefdekring was gelegen, en van daar, dat hij de twee dagen, volgende op zijn huwelijk met Se Tiedja, voor al de bondgenooten, op den berg *Capaha* vereenigd, onzigtbaar was gebleven.

Ook Patiwani had hem, sedert hij met Se Tiedja zijne woning had verlaten, niet weder ontmoet en, zich in den naam zijns schoonzoons aan het algemeen belang toewijdende, de tijdelijke rust en het weinig huisselijke genoegen, dat Toeloecabesie nog genieten kon, niet willen storen, maar hem buiten bemoeijing van alles gelaten, toen eene omstandigheid hem noodzaakte een einde aan die rust te maken en hem uittenoodigen om de taak, welke op hem rustte, op nieuw te hervatten, en als het eenig werkdadig hoofd weder in hun midden op te treden.

De oudste vrouw van Toeloecabesie, Almina, was tusschen *Lohor* en *Assar* (tusschen 's middags tot 4 ure) met eenige harer goede vriendinnen en slavinnen ijverig bezig met de eenige werkzaamheid, welke de Amboinesche vrouwen destijds kenden en huisselijk verrigtten, — het weven van de Oeti-oeti — en hij zelf was verdiept in zijne minnekozerijen met de geliefde Se Tiedja, toen Patiwani de woning van Toeloecabesie in, — en, van zijn regt als schoonvader gebruik makende, het ruime vertrek der vrouwen binnentrad, waar hem de slaapplaats der jonggehuwden werd aangewezen (1).

(1) Bij de gegoede Mahomedaansche inlanders leven de vrouwen geheel afgescheiden van de mannen. Het gedeelte van het huis, door de vrouwen bewoond, is in verschillende kamers verdeeld, elk bestemd voor eene der gehuwde vrouwen. Geen man mag daar binnen komen, dan alleen de vader en schoonvader. Aan broeders is het zelfs niet veroorloofd. Het aantal der gehuwde vrouwen aan een' man vergund, mag niet meer bedragen dan vier, hoezeer het getal bijzitten niet beperkt is en alleen afhangt van zijne financiele omstandigheden. De gehuwde vrouwen hebben gelijke regten en de echtgenoot is, volgens de wet van den Koran, verpligt ze allen zonder onderscheid op eenen gelijken voet te behandelen, zoodat indien hij b. v. voor de oudste vrouw eene Sarong koopt, de drie anderen gelijktijdig eene van dezelfde waarde, bewerking of soort van hem moeten ontvangen. In het midden van het vrouwen vertrek staat gemeenlijk een groote met Tabirs (Chitsen gordijnen) omhangen tot slaapplaats dienende balei-balei, waar de man zijn verblijf houdt, en zich alleen bij dag door zijne bijzitten mag doen omringen, terwijl hij de nachten, volgens den Koran, aan zijne vrouwen moet toewijden, ieder in gelijk aantal. De adats (plaatselijke gebruiken) hebben hierin meestal wijzigingen gemaakt, zoodat dit aantal zeer ongelijk wordt geregeld en der jongst aangehuwde wel het minste ten deel valt. Indien eene der bijzitten zich in zwangerschap bevindt is de man, ook al volgens die wet, verpligt haar (met uitzondering van slavinnen) te huwen en zich van eene der reeds gehuwde vrouwen te doen scheiden, ten einde het toegestane getal niet te overschrijden. Zulks wordt echter meestal veronachtzaamd, en de natie, die zich in dezen Archipel het minste aan de veelwijverij overgeeft, is zeker wel de Boegineesche, aangezien over het algemeen derzelver vrouwen zich een overwigt over de mannen weten te verwerven, welke zij zich ten nutte maken om hare huishoudelijke regten met geene andere te deelen. Even algemeen ook geeft de veelwijverij, ten gevolge der meestal onder die vrouwen heerschende jaloesie, aanleiding tot vele onaangename huisselijke tooneelen, en de mannen, die, van den beginne af, dezelven niet hebben kunnen beteugelen smaken vaak vierdubbel het huisselijk genoegen, hetgeen, in beschaaf-

Verrast door zijne komst, sprongen beide van hunne matjes, waarop zij vertrouwelijk zaten te keuvelen, op,

en omhelsden zijne knieën, onder het uiten van den gewonen salamat, welke hij minzaam, hen op de schouders kussende (1), op dezelfde wijze beantwoordde. Met genoegen beschouwde hij hen stilzwijgend eenige oogenblikken, doch toen het woord opvattende, zeide hij glimlagchende:

» Nu, kinderen! het is wèl zoo, en mij dunkt het wordt tijd, dat gij het daglicht eens weder aanschouwt. Daarenboven, — ging hij ernstig voort, — *Orang kaija* van *Capaha!* buiten hebben omstandigheden plaats, welke uwe tegenwoordigheid vereischen. Ik begrijp, dat het u niet aangenaam zijn kan zoo op eens uit uwe tijdelijke rust opgewekt te worden, want ook ik was eens jong, en herinner mij, bij uwen aanblik, de dagen mijner jeugd, doch

---

der landen, soms wel eens één vrouw kan te weeg brengen. Reizende Mahomedanen maken ook veelal gebruik van de vergunning tot veelwijverij, om, waar zij komen en denken eenigen tijd te kunnen doorbrengen, te huwen. Vertrekkende laten zij gewoonlijk hunne vrouwen, zonder onderhoud, waarvoor zij echter behooren te zorgen, achter, doch die vrouwen hebben dan het regt om eene scheiding te vragen, indien zij, wanneer zich de gelegenheid daartoe over land binnen tien maanden en over zee binnen drie jaren opdoet, noch tijding, noch onderhoud van hunne echtgenooten verkrijgen. In die gevallen weigeren de geestelijken de scheiding nooit, doch zonder dezelve valt zij moeijelijk. Het karakter der vrouwen, in verschillende opzigten, geeft ook dikwijls aanleiding tot scheiding. Ik heb te Landak (Borneo's Westkust) eene vrouw gekend, die, hoezeer nog geen 40 jaren oud, evenwel reeds, als een gevolg van haar naar het huisselijk meesterschap dingende karakrer, elfmaal gehuwd was geweest.

(1) Het hoofd is bij de Mahomedanen het heiligste gedeelte van het ligchaam en mag, behalve door echtgenooten, nooit door iemand aangeraakt worden. Onder mannen is zulks de grooste beleediging, welke men kan toebrengen.

apa boleh bowad! (1) het algemeen belang gaat voor, en men wordt daar buiten bovendien ongeduldig en ongerust, dewijl gij u niet vertoont en zulks te meer, omdat er eenige verontrustende tijdingen zijn van de *Kotta Laha*."

» Zoo, vader! dat spijt mij en het is mij heden zeer lastig, dat ik . . . . . ."

» Ja, ja, Toeloecabesie! dat besef ik, maar nooddwang breekt wetten en het algemeen belang mag niet door uwe liefde lijden. Onder welke omstandigheden ook moet het steeds uw pligt zijn alles daaraan op te offeren, of gij beantwoordt niet aan het vertrouwen, dat het grootste gedeelte der bevolking in u gesteld heeft. Se Tiedja! ga eens even bij Almina en de overige vrouwen, want ik moet met uwen echtgenoot het een en ander afhandelen, waarbij uwe tegenwoordigheid wel gemist kan worden."

Schoorvoetende voldeed Se Tiedja aan dit vaderlijk bevel en Toeloecabesie, even min gesticht over deze tijdelijke scheiding, zag Patiwani pruilende en knorrig aan.

» Foei! schaam u, Toeloecabesie! — hernam deze. — Wordt weder een man. Ik heb het gevreesd, dat gij u te veel door uwen hartstogt zoudt laten wegslepen en daarom uw huwelijk verhaast. Thans is het tijd om te handelen. Verwijder derhalve alle verwijfde gedachten van u, en bepaal ze tot den toestand, waarin wij ons tegenwoordig bevinden. De *Orang kaija's* van *Mamalo*, *Ceyt*, *Negri lama*, *Larieke*, *Alang* en *Hatoe* zijn in het geheim op nieuw hier aangekomen. Zij komen regtstreeks van de *Kotta Laha* en hebben den knorrigen Gouverneur ontmoet, die hen niet te vriendelijk behandeld moet hebben. Uw huwelijk was hem reeds bekend."

» Waar zijn ze?"

---

(1) Wat kan men er tegen doen!

» In den *langer* (het bidhuis)."

» Wel nu, *Vader!* maak gij dan de zaken met hen af. Het is u immers ten volle toevertrouwd? Morgen eerst zal ik in het openbaar verschijnen."

» Neen, TOELOECABESIE! dat gaat niet. Zij zijn nu hier en wij moeten van die gelegenheid gebruik maken om alles met hen te regelen. Ik geloof zelfs, dat het noodzakelijk zal zijn, om nog heden tot de plegtigheid over te gaan, waarvan wij laatstelijk spraken. Nogmaals, wees een man! omgord uwe Tamboeka en volg mij." Dit zeggende stond hij op, en begaf zich in het middenvertrek der vrouwen, alwaar hij TOELOECABESIE's komst afwachtte, die weldra verscheen en zonder zijne echtgenooten of de overige dáár aanwezige vrouwen met een' blik te verwaardigen (1), zijn' schoonvader naar het bidhuis volgde.

In ieder dorp bestond destijds en bestaat gemeenlijk nog, een gabba-gabba gebouw, de *Balei* genaamd, dat tot vergaderzaal dient om de algemeene dorpsaangelegenheden te verhandelen. De korte tijd echter, waarin TOELOECABESIE zijn dorp had moeten zamenstellen, had hem belet om ook eene zoodanige zaal, evenmin als eene Messigiet, te doen opbouwen, maar in plaats daarvan een klein bidhuis, hetgeen bijna overal gevonden wordt waar zich eenige Mahomedaansche huisgezinnen tot zamenwoning vereenigd hebben.

TOELOECABESIE, wiens geestkracht door de frissche buitenlucht weêr geheel was opgewekt, ademde ruimer, en was op nieuw *de held van Oeriën*, toen hij dat gebouw,

(1) Nimmer zal een Mahomedaan in tegenwoordigheid van mannen zijne vrouwen vriendelijk en met belangstelling behandelen. Integendeel betoont hij haar in dat geval de grootste onverschilligheid en veel minder nog zal hij ze liefkozen, wanneer een derde persoon, mannelijk of vrouwelijk, daarbij is.

na zich, volgens gebruik, de voeten gewasschen te hebben, intrad, en behalve de genoemde *Orang kaija's* ook den *Iman* RIDJALI daar vond, welke laatste, na de gewone begroetingen, zich aan hun hoofd plaatste, om gezamenlijk het gebed van *Assar* te verrigten, waarna eerst over de algemeene belangen gesproken zou worden. Naauwelijks was dan ook die plegtigheid afgeloopen, of TOELOECABESIE noodigde allen uit, om op de matten weder plaats te nemen, en begon het gesprek:

» *Orang kaija's!* — zeide hij; — het verheugt mij u weêr hier te zien. Ik had zulks na de laatste bijeenkomst, aan PATIWANI's woning, niet zoo spoedig kunnen verwachten. Gij zijt allen toch met CAJOAN, zooals de afspraak was, naar de *Kotta Laha* geweest om den Gouverneur te spreken en hem een weinig zand in de oogen te strooijen, ten einde wij eenig uitstel van zijnen vluggen ondernemingsgeest mogen ondervinden, en tijd hebben om ons voor zijne aanvallen voldoende voor te bereiden. Niet waar?"

» Wij hebben aan die afspraak voldaan, antwoordde de *Orang kaija* van *Larike*, maar ik geloof niet, dat gij u met een lang uitstel zult mogen vleijen. Integendeel vrees ik, dat gij den ouden Gouverneur spoedig hier zult zien, want nimmer nog zag ik een *Orang Wollanda* (Hollander) zoodanig in gramschap ontstoken, als hij was, toen wij ons in zijne tegenwoordigheid bevonden, en geen onzer, tot zelfs de zoo Hollandsch gezinde CAJOAN toe, die niet hartelijk wenschte, zich ten spoedigste te kunnen verwijderen."

» En waaruit sproot die gramschap wel voort?"

» Gedeeltelijk uit de tijdingen, die hij reeds voor onze komst scheen ontvangen te hebben en waardoor hij waarschijnlijk onderrigt was van het voorgevallene hier ter plaatse, den vierden dag na dien van *Ceyt*; — gedeelte-

lijk ook door het vernemen van uw huwelijk met PATIWANI's dochter, doch voornamelijk door den brief, dien gij, TOELOECABESIE! hem hebt geschreven. Door dezelven heeft hij ontwaard, dat de tegenstand, dien gij voornemens zijt te bieden, niet gering, noch van korten duur zal zijn; doch nog meer ergerde hij zich over uwe uitdrukkingen omtrent de godsdienst, en ik vrees, dat gij hem daardoor u tot den onverzoenlijksten vijand gemaakt hebt."

» Laat dat zoo zijn, *Orang kaïja!* PATIWANI, *Iman* RIDJALI en *ik* hebben rijpelijk beraadslaagd, wat wij te schrijven hadden, en God en onze Profeet schenken ons het voorregt, om datgene ten uitvoer te kunnen brengen, wat die brief inhoudt. Spoedig zullen wij dan, even als onze voorouders, weder vrije Hitoëzen zijn, wien geen vreemde dwang meer knelt, en die ongestoord hunne godsdienst en handel zullen kunnen uitoefenen."

» Ik hoop, dat onze vrees ongegrond moge zijn, TOELOECABESIE! maar de strijd, die u voor oogen staat, zal hard wezen. De magt, waarover de Gouverneur beschikken kan, is, voor zoo ver wij hebben kunnen bespeuren, niet gering, en wanneer hij dan nog onverhoopt, hetgeen zeer ligt gebeuren kan, hulp krijgt van *Batavia*, dan zoude . . . . . ."

» Wat! wordt gij nu reeds wankelmoedig, *Orang kaïja?*—viel hem TOELOECABESIE, half toornig, in de rede; — nu reeds, terwijl nog niets de nadering des vijands aanduidt? Indien gij van voornemen veranderd mogt zijn, ontsla ik u en de anderen van hun woord, en zal het alleen beproeven. Maar wie niet met mij is, is tegen mij, en gij zult het u moeten laten welgevallen, dat ik u dan als mijne ergste vijanden behandel."

» Neen, neen, TOELOECABESIE! wat eens bepaald is, blijft bepaald. Openlijk mogen wij niet in den strijd treden, zulks ware tegen uw en ons belang, maar in het geheim kunt gij op ons rekenen, en zoo lang er nog één sagoboom in het Hitoësche staat, zal het u aan geene levensmiddelen ontbreken. Nimmer zullen wij ophouden u die toetevoeren, al ware het ook, dat wij met geweld door den vijand heen moesten slaan, als list ons tot dat einde niet baten kan."

» Goed zoo! wees mannen en vervult trouw de verpligtingen, die gij op u neemt. Ik zal hier stand houden en met de wapenen in de vuist afwachten, wat de vijand tegen ons wil ondernemen. Gij gebruikt list — ik handel openlijk, en wij zullen gelukkig er in slagen, om die wreede onderdrukkers voor altoos te vernietigen. Onze godsdienst veroorlooft beide middelen, niet waar, *Iman?*"

» Ja! — antwoordde *Iman* RIDJALI. — Het is het bevel van onzen grooten Profeet om de Kaffiers (ongeloovigen) hetzij met of door het zwaard te verdelgen of te bekeeren, dan wel, door list alle mogelijke afbreuk toetebrengen. *Dengan Takhdir Allah Thallah!* (1) kunt gij door beiden het voorgestelde doel bereiken."

» *Amen! Amen!*" riepen al de aanwezigen, hunne handen open, het vlak naar boven, tot op de hoogte der borst, verheffende.

» Maar! — hervatte nu TOELOECABESIE, — wat was het gevolg dier gramschap, welke u toch eenige vrees inboezemde?"

» Dat hij ons allen weg joeg gelijk honden. Zelfs de oude CAJOAN kon geen goed woord van hem krijgen, en toen wij hem aanboden, om, ten bewijze onzer opregtheid, met vrouw en kinderen aan het kasteel te komen wonen, zeide hij, dat daar al reeds genoeg schurken bijeen waren en hij hun aantal niet vermeerderen wilde. Uit zijne gramschap voorspel ik, dat hij niet rusten zal, voor

(1) Met den zegen van God den Allerhoogste.

dat ook *Capaha* ten onder is gebragt, en geen enke plekje op *Hitoe* zich zal kunnen beroemen, de schuilplaats te zijn voor de ware geloovigen, voor de dienaren van onzen God en Zijn' profeet."

» Zoo wordt het meer dan tijd, om tot zakelijke maatregelen over te gaan en daarom zullen wij ons op morgen door eenen plegtigen eed verbinden, *Orang kaija's !*"

» Op morgen, TOELOECABESIE? onmogelijk! zóó lang kunnen wij hier niet vertoeven. De oude *Tanahitoemessen* wil door het geheele eiland eene collecte doen, om geld bijeen te verzamelen, waardoor hij hoopt het stalen hart van den Gouverneur, ten voordeele van de opstandelingen, zoo als deze u noemt, te vermurwen. Hij begint daarmede op morgen en dewijl hij niet in ons geheim, — zelfs eerder den vijand toegedaan is, — wordt het noodzakelijk voor ons, om huiswaarts te keeren en hem daarin behulpzaam te zijn, ten einde hij geen achterdocht verkrijge."

» Laat de suffer doen, hetgeen hij wil; — ook zonder hem zullen wij wel onze vijanden vernederen. Op heden avond dan, — in mijne woning — den plegtigen eed, die ons allen voor altijd verbinden moet, — den eed onzer voorouders — den *Matakauw ! ! !*" (1)

» De *Matakauw ?* — schreeuwde *Iman* RIDJALI, van verbaasdheid opspringende. — *Orang kaija* van *Capaha !* waar denkt gij aan? Een verfoeijelijke heidensche eed voor regtgeloovige Mahomedanen? Dat is Godslastering, en ik hoop niet, dat PATIWANI veroorlooven zal. . . . . ."

» Ik heb hier niets te gebieden, evenmin als gij, *Iman !* Wij staan onder de bescherming van TOELOECABESIE; — hij is ons hoofd; — wij hebben hem beloofd trouw te zullen zijn en wij moeten beginnen met hem te gehoorzamen."

---

(1) Men leze over dezen eed Valentijn III. deel. I. boek bladz. 10, 11 en 12.

» Dat stem ik toe PATIWANI! maar waarom dan niet den eed, dien onze godsdienst voorschrijft?"

» Onmogelijk, *Iman!* wie onzer zal nu naar het strand willen gaan om dáár dien eed afteleggen? Gij als *Iman* zoudt met den Koran op het hoofd in zee staande, zoowel als wij, die dezelven met de vingers moeten aanraken, aan het vuur der vijandelijke Korra-korra's blootgesteld wezen. Zij kruisen immers altijd langs den wal en wie onzer zal zich vermetel daaraan wagen?"

» Bovendien, — ging TOELOECABESIE bedaard voort — hier is het sprake van een gebruik, dat van onze voorouders tot ons overgekomen, en waaraan het grootste gedeelte der bevolking zoo innig gehecht is. Zonder den *Matakauw* valt op haar niet te rekenen, en hoezeer ik zelf inzie, dat ik als Mahomedaan niet wel handel, zoo vorderen echter dat gebruik en de nood, dat wij ons thans naar de omstandigheden schikken. In het oog van den Profeet zal die eed gewis welgevallig zijn, want hij strekt immers tot handhaving van zijn geloof, tot bevestiging zijner leer?"

» Maar welken *Matakauw* wilt gij dan doen zweren, *Orang kaija?*" vroeg de *Iman*.

» Den bloedigste, die bestaat; hij die den meesten indruk verwekt; den MATAKAUW TARIMAN."

» Afschuwelijk! — riep de priester uit; — afgrijselijk! en hoogst zondig. Onze godsdienst eischt geen menschenoffers!"

» Dat weet ik, *Iman!* en ik zoude het in andere omstandigheden ook niet wagen daartoe over te gaan. Doch nu vergeve het ons de Profeet! in het belang zijner eer en zijner zaak vermag ik, hoe opregt een Mahomedaan ik ook ben, niet anders handelen. De bevolking, zoo gezet op hetgeen voorouderlijk is, zou geen vertrouwen in ons stellen, en zonder dat was onze zaak verloren. Het blijft derhalve bij deze afspraak, PATIWANI?"

» Ja, *Orang kaija !* — antwoordde deze. — Ik stem er ten volle in toe, ofschoon het mij in mijne ziel leed doet, daaraan een mensch te moeten zien opofferen."

» Welnu dan, *Orang kaija's*, hernam TOELOECABESIE weder :—rust eenige oogenblikken uit. Verschijnt na het gebed van Isah (ten 7 ure 's avonds) te mijnent ; wij zullen als dan gezamenlijk den avondmaaltijd nuttigen, en daarna tot de plegtigheid, waartoe ik intusschen alles zal doen voorbereiden, overgaan. Doch, — ging hij na korten tijd nadenkens voort : — was de *Latoewiloeloe* van *Poeloet* ook bij u, toen gij gisteren met CAJOAN naar de *Kotta Laha* gingt ?"

» Neen ! — antwoordde de *Orang kaija* van *Hatoe ;* — wij hebben hem niet gezien, hoezeer CAJOAN hem had doen ontbieden om ons te vergezellen."

» Hm ! merkte PATIWARI aan, — dat is bedenkelijk, want toch was hij gisteren niet te huis, en men wist niet, werwaarts hij zich begeven had. Ook ik heb om hem gezonden, dewijl ik met zekerheid weten wilde, of men op hem en de bevolking van *Poeloet* rekenen kan, doch hij was niet te vinden. Reeds den avond te voren had hij zich verwijderd. Ik geloof, dat het noodig zal zijn een waakzaam oog op hem te doen houden en ik . . . . ."

» Twijfel niet, of hij speelt eene dubbelzinnige rol, vader ! vooral nu hij zich door mijn huwelijk met SE TIEDJA zoo geducht teleurgesteld ziet."

» Gij hebt gelijk, mijn zoon ! en de minnenijd kan hem tot gevaarlijke uitersten vervoeren. Ik zal hem doen nagaan en vreeselijk zal mijne wraak zijn, indien hij zich anders gedraagt, dan het in deze dagen de pligt is van elken waren Hitoëes."

De aanstaande eedgenooten scheidden voor het oogenblik. *Iman* RIDJALI vergezelde PATIWANI, om hem nog nader over den Godslasterenden eed te onderhouden, welken men

voorhad dien avond afteleggen, en het kostte laatstgenoemde niet weinig moeite, om hem niet alleen van de noodzakelijkheid daarvan te overtuigen, maar ook te overreden, geen gebruik te maken van zijnen geestelijken invloed, om het gemeen afteschrikken, daaraan deel te nemen.

Intusschen trad TOELOECABESIE zijne eigene woning in, en gaf onmiddelijk koelbloedig het bevel, om een' zijner het meest in jaren gevorderde slaven te grijpen en te binden, gelijk ook om het voorvertrek geheel met matten te beleggen, en een gedeelte zijner wapenen daarin overtebrengen. Meer had hij niet noodig, om den ongelukkigen slaaf te doen bevroeden, welk lot hem wachtte en aan welke mededoogenlooze foltering hij zich binnen weinige uren zou moeten onderwerpen ; — uren, die hij in de grootste benaauwdheid en doodsangst, — TOELOECABESIE daarentegen opgeruimd in een vertrouwelijk gesprek met zijne SE TIEDJA, — doorbragt.

De avondschemering daalde, en eene menigte koperen en ijzeren lampen werd in het voorvertrek van TOELOECABESIE's woning opgehangen en aangestoken. Ook het uur van den avondmaaltijd kwam en rustig en bedaard liep dezelve af, even als of het oogenblik niet naderde, waarop men tot eene der bloedigste en ijsselijkste plegtigheden moest overgaan. Langzamerhand verzamelden zich al de *Orang kaija's*, welke op den *Capaha* aanwezig waren, met hunne volgelingen, en het vertrek was weldra te klein om allen te bevatten, zoodat velen zich moesten getroosten, buiten de deur den uitslag der plegtigheid aftewachten. — Alleen *Iman* RIDJALI verscheen niet, en toen nu, naar hun inzien, genoegzaam al de genen, welke zij deelgenooten van den eed wenschten te doen zijn, vergaderd waren, zetteden TOELOECABESIE en PATIWANI zich naast elkander aan het hooger einde van het vertrek neder, en de eerstgenoemde begon in dezer voege de te zamen gekomenen aan te spreken.

» Landgenooten! bewoners van het vruchtbare *Hitoe*, dat zoo dikwijls Gods zegen heeft mogen ondervinden, doch thans door Zijnen regtvaardigen toorn in den benaauwdsten toestand is gedompeld! Mannen, die bereid zijt op nieuw de wapenen aan te gorden, om den wille uwer godsdienst en vrijheid! die met mij hier te zamen zijt gevloeid om de regten van ons vaderland te verdedigen en den trotschen vijand, de wraak- en bloedzuchtige Hollanders, te vernielen en voor eeuwig van onzen grond te verdrijven! Onnoodig is het gewis, u al de schanddaden diens vijands in het geheugen te roepen; — u al de folteringen die wij, onze vrouwen en kinderen van hem hebben moeten ondergaan, — al den dwang, waarmede hij onze godsdienst en handel aan banden legt, te herinneren. Genoeg zij het, om u tot wraak aan te sporen, u toe te roepen: » Onze vader en beschermer, de moedige verdediger onzer vrijheid, KAKIALI, werd op zijnen last vermoord." *Wiwani* viel, doch *Capaha* leeft, en van daaruit zal hun de bliksem treffen, waarmede die onverzoenbare vijanden ons nu sedert ontelbare jaren in hunnen euvelmoed bedreigen. Het geluk moge hunne wapenen tegenwoordig vergezellen, — niet altijd zal de toorn Gods over ons zweven, — niet altijd zal Hij zijne ware kinderen in ellende en onmagt doen vergaan en den ongeloovigen ten prooije geven: indien wij slechts eensgezind te werk gaan, en geen onzer terugwijkt voor de ijzeren volharding, die in dezen moeijelijken strijd zoo noodzakelijk zal zijn. In onze vergadering te *Ceyt*, nu zes dagen geleden, hebt gij mij als uw hoofd gekozen om de overblijvende looten uwer vrijheid te redden, om op nieuw voor uwe regten te strijden; — in die, voor vier dagen in PATIWANI's woning gehouden, is overeengekomen, dat de bevolking van *Capaha* en *Mamalo*, de vlugtelingen van *Wiwani* en de weinige nog hier geblevene Makassaren openlijk den strijd zullen aan-

vangen, en de wapenen niet nederleggen, zoo lang de Hitoësche vier-hoofdige regering niet hersteld en geen Christenhond meer op onzen geboortegrond te vinden is, — terwijl de overige strandbewoners in schijn met den vijand heulen, doch in het geheim met ons zamenspannen en ons aanhoudend van levensmiddelen voorzien zullen; — heden — in dezen avondstond, willen wij die overeenkomst bezegelen en onverbreekbaar maken door eenen plegtigen eed; — door een' eed, welke nimmer door onze voorouders verbroken werd, en door welken zij, eenmaal te zamen vereenigd, altijd gelukkig waren en de grootste vijandelijke magt konden wederstaan. Zijt gij gereed, getrouwe Hitoëzen! dien eed afteleggen, — den *Matakauw* te zweren? Of zal ik u vruchteloos hebben doen vergaderen? Het staat in uwe keuze? Wie beangst en bevreesd terug wil treden, verwijdere zich uit ons midden, — doch die het wel meent met den grond, waarop wij leven en sterven, en dien van onzen aartsvijand wil helpen zuiveren, hij verheffe zijne stem en make mij kennelijk, wat ik van zijnen moed, van zijne onwrikbaarheid bij de zware taak, die ik, in het belang van u allen, op mij genomen heb, hopen kan. Antwoordt mij, opdat de plegtigheid zal kunnen beginnen!"

En eensklaps verhieven zich de stemmen van al de vergaderden; — het gejuich van toestemming vloeide uit aller mond, en daverde in het rond, doch duurde niet lang, want aller oogen gerigt zijnde op TOELOECABESIE, zagen zij hem aan een' in den ingang des huizes geplaatsten Hitoëes een geheimzinnig teeken geven; en eene doodsche stilte verving het luidruchtig gebaar, dat zoo even had plaats gegrepen. Onwillekeurig wendden zich nu aller blikken naar de deur der woning, want daar buiten viel het afgrijselijke, bloedige en tevens voor deze plegtigheid, om haar kracht bij te zetten, onvermijdelijke tooneel voor, en spoe-

dig hoorde men de luide smartkreten des ongelukkigen tot slagtoffer bestemden slaafs, die wreedaardig met een parang levendig door midden werd gehakt — en nog klonk zijn laatst zieltoogend rogchelen der vergaderde menigte in de suizende ooren, en dat akelig langzaam afstervend geluid vermengde zich met het hevig en pijnelijk gemiauw eener kat, die op dezelfde wijze een dergelijk lot onderging, toen reeds een' twee leden lange bamboes, waarin eenig bloed van hen beiden was opgevangen, voor Toeloecabesie werd neêrgezet. Deze, die, even als Patiwani de grootste bedaardheid en koelbloedigheid aan den dag legde, vulde dien bamboes aan met *saguweer*, wierp een weinig *goud* en de *smetstof van een' aan het lazarus lijdende persoon* of *melaatsche*, gelijk ook eene kleine hand vol *aarde* in dezelven, en dit alles goed door elkander gemengd, en de punten eener *tamboeka*, *parang*, *prisei* (schild) en *ranjoe* daarin gestoken hebbende, was hij gereed dat afschuwelijke mengsel aan de lippen te zetten en den eersten dronk uit dien bamboes te doen, — toen in één's de geheele vergadering in opschudding geraakte, door een herhaald geschreeuw en ijzingwekkend gerucht, hetgeen snel door het gebergte weêrgalmde en een' weêrklank scheen te vinden, in het anders zoo stille binnenvertrek der vrouwen.

In het minste niet geschokt of ontroerd zette Toeloecabesie den bamboe bedaard weder voor zich neder, en zoo wel hij als Patiwani sloegen de handen aan de nimmer hen verlatende tamboeka en waren gereed den vijand, die hen scheen te overvallen, manmoedig aftewachten. Eene andere veronderstelling was wel niet mogelijk, want het geroep om hulp was zoo duidelijk en nabij, het geschreeuw der vrouwen en kinderen zoo akelig en oorverdoovend, en het gedruisch en gestommel van op- en neêrloopende personen zoo sterk, dat men niet anders gelooven kon, of het

was den vijand gelukt, den berg te beklimmen en men verbeeldde zich hem reeds bezig, den overvallenen het levenslicht uitteblazen. Verstomd zaten de meesten dáár, met het van schrik verglaasde oog op hunne koene opperhoofden starende, zonder bewustzijn genoeg te bezitten, om te kunnen beseffen wat te doen. Anderen daarentegen waren gereed, om op te springen en zich naar buiten te spoeden, om, naar gelang der omstandigheden, te vlugten of zich te verdedigen, toen zich eensklaps de oorzaak van al dat rumoer te midden der vergaderden wierp, en hen deed schateren van lagchen. Maar ook te gelijker tijd ging de deur van het vrouwenvertrek met krakend geweld open, en een van kop tot teen gewapende vloog, met de bloote tamboeka in de hand, en gevolgd door eene met een stuk hout gewapende oude vrouw, op den onverwachten instormer los, en deed een' geweldigen houw naar hem, die echter gelukkig door Patiwani, welke dadelijk zijne pleegdochter in die gewapende herkend had, werd afgeweerd, door haar onder den arm te vatten. Onmiddelijk geleidde hij haar als het ware slepende naar het vertrek terug, doch minder gelukkig voor den levenmaker viel de slag uit, dien de oude vrouw, welke niemand anders was dan de reeds bekende lattasche schoonheid, in navolging der handeling harer jeugdige meesteres, hem onder de woorden: »*He, Latoewiloeloe*; — *he, Poeloet! he, lakie lakie!*" toebragt. Die slag kwam geweldig op zijn hoofd neêr; -- tweemaal draaide hij als een tol in het rond en viel, suisebollende en bewusteloos op den grond neder, terwijl de oude vrouw zich op hem wierp en hem, in hare tot het lattaschap opgewekte stemming, voorzeker doodgeslagen, of met tanden en nagels verscheurd zou hebben, indien niet Toeloecabesie en eenige andere mannen waren toegeschoten, haar met geweld van den bewusteloozen hadden afgerukt en den weg harer meesteres doen volgen.

Dit eerst zoo veel schrik verwekkende, daarna belagchelijk en voor den ademloozen, bemorsten en beslijkten *Latoewiloeloe*, — want hij was het werkelijk, — zoo gevoelig eindigend tooneel, greep als het ware in één' oogenblik plaats. Wij zullen hem vooreerst aan de zorg der mannen overlaten, die zich beijverden om hem in het leven terug te roepen, om vooraf te zien, wat wel de oorzaak was der beroering, welke in het vrouwenvertrek was voorgevallen.

Reeds van het begin af der vergadering had Se Tiedja zich in stilte van het gezelschap der overige vrouwen afgezonderd en zich begeven naar de slaapplaats hares echtgenoots, midden in het vertrek staande. Zij wist, dat dáár zijne wapenen geborgen waren en weldra kwam zij in zijne kleeding, met zijn' stormhoed op hare schoone nu onder een hoofddoek verborgene lokken, zijn' schild op den fijn geronden arm en een zijner tamboeka's om haar teeder midden gegespt weder te voorschijn, hebbende boven over die kleeding nog een ligte badjoe rante (1), welke zij vroeger eens lagchende van haren pleegvader ten geschenke gevraagd en verkregen, en nu vooraf op die plaats geborgen had. Stil trachtte zij daarop weder naar de vrouwen te sluipen, doch zij ontging het oog van de oude lattasche, druk met weven bezige vrouw niet. Naauwelijks had deze haar gezien, of zij sprong, in weerwil van alle teekenen om stil te blijven zitten, op, begon, hare meesteres dadelijk herkennende, te schreeuwen: *he, lakie lakie! he*, Se Tiedja! en meer andere uitroepen, waardoor de aandacht der overige vrouwen werd gaande gemaakt. Deze zagen met verwondering Se Tiedja aan en beschouwden hare verkleeding en wapening als eene scherts, doch kwamen ook spoedig van dat denkbeeld te-

(1) Een harnas, bestaande uit een kiel van fijne ijzeren schakels'

rug, toen zij de ernstige plooi ontwaarden, die op haar gelaat zweefde, terwijl zij zich digt bij de deur en vlak over Almina neêrzette. Laatstgenoemde, eenige jaren ouder dan Se Tiedja en derhalve minder geneigd tot jokkernij, schudde het hoofd, doch vroeg tevens vriendelijk, wat die vermomming te beduiden had?

» Eene vermomming, Almina! hoe kunt gij dat vragen? of zoudt gij denken, dat ik niet in staat ben deze wapenen te hanteren?"

» Zeer wel mogelijk, Se Tiedja! maar ik begrijp het doel niet."

» Dat laat zich toch gemakkelijk raden. Wat anders dan om Toeloecabesie te beschermen!"

» Onzen echtgenoot te beschermen! — riep Almina verwonderd uit. — Ik begrijp niet, waarom *wij* zulks zouden doen. Hij is omringd van trouwe mannen en daarenboven bestaat er op dit oogenblik niet het minste gevaar."

» Zoo als gij denkt, Almina! — Doch Toeloecabesie heeft mij voor zijne verwijdering nog gezegd, dat hij geen vol vertrouwen stelde in de handelingen dergenen, welke hem thans omringen en het voornemen had op zijne hoede te zijn. Daarom heb ik mij ook gewapend ten einde gereed te zijn, om bij het geringste gerucht — bij den schijn slechts van onraad, — tusschenbeide te springen, en hem neêr te vellen, die de vermetele hand naar onzen geliefde zou durven uitstrekken."

» Foei, Se Tiedja! — antwoordde Almina, — dat is mannenwerk en past geen vrouwen. Integendeel *zij*, de mannen, moeten zorgen voor onze rust en niet *wij* zijn geroepen om hen te verdedigen. De huisselijke bezigheden zijn *ons* deel; en, moed tegenover een' vijand behoort dat te zijn der mannen, die *ons* moeten beschermen."

» Hoor eens, Almina! gij zijt eene allerliefste vrouw en ik ben werkelijk blijde u om uw zacht humeur tot mijne

mâdoe (1) te hebben. Maar onze karakters verschillen. Gij helt over tot stille huisselijke rust; — ik daarentegen schep genoegen in het woelige en zou onzen echtgenoot met vreugde op een slagveld volgen. Onbewust is het mij, wat daarvan de oorzaak is; — of het de zoo dikwerf in mijn vaders huis gehoorde verhalen van de dapperheid onzer voorvaderen zijn, die zulk eene onwederstaanbare neiging tot handtering van wapenen in mij doen opwellen; dan wel, of het een gevolg is der droomen mijner jeugd, die mij nu soms nog overvallen, wanneer ik mij eerst verbeeld in eene zachte huisselijke verbinding met onze vijanden te staan, doch op het laatst niet dan bloed-tafereelen, honderde hunner door onze landgenooten verslagene lijken om mij zie, zeker is het, dat ik in mij eene roeping gevoel, om met mannenmoed de ons omringende gevaren te trotseren. Stellig heb ik dan ook besloten met Toeloecabesie in leven en dood, lief en leed te deelen. Wie hem te na komt zal ondervinden wat eene vrouw vermag, die het leven van haren man op prijs stelt en welke God en zijn Profeet de kracht geschonken heeft, om als de omstandigheden zulks medebrengen, zich niet lafhartig achter het weefgetouw te verschuilen, maar als eene getergde leeuwin zich dapper te midden der grootste gevaren te werpen, om hem te beschermen, dien haar het Opperwezen tot haren echtgenoot heeft beschoren."

Almina kende het vaste, reeds van kindsbeen af vaak opgewonden karakter van Se Tiedja en zweeg. Laatstgenoemde bleef echter onafgebroken op de deur turen, gereed om op het minste geritsel daar buiten, haren man ter hulpe te snellen. Middelerwijl hadden de overige vrouwen, vooral de jongere, het reeds opgewekte, zoo vaak tot koddige tooneelen aanleiding gevende, lattaschap der

(1) Medevrouw. Veelwijverij.

oude vrouw nog meer voedsel gegeven door trekkebekken, het wijzen op hare meesteres en, terwijl zij haar een stuk hout toeschoven, het nabootsen der behandeling eens zwaards. Onmiddelijk begon zij daarmede te manoeuvreren als met een tamboeka en aller lachspieren waren druk in werking, tot dat door het geschreeuw en het gerucht buiten's huis, Se Tiedja opvloog, de deur met geweld openstootte, en zich met opgeheven zwaard, te midden der menigte wierp, waarin zij, zoo als wij gezien hebben, trouw door de oude vrouw gevolgd werd, die daarbij haar houterig wapen wel degelijk op het hoofd van den *Poeloeter* deed neêrkomen.

De rust in het vrouwenvertrek was spoedig, ook zonder de bemoeijing van Toeloecabesie, hersteld. In weinige woorden gaf Patiwani aan de anders zoo bedeesde Se Tiedja zijn ongenoegen te kennen over hare voor eene vrouw te mannelijke handelwijze. Schaamtevol vlood zij in hare *pankin* (kamer), ontlastte haar vol gemoed door een vloed van tranen, doch herhaalde tevens bij zich zelve den eed van Toeloecabesie te midden zijner gevaren nimmer of ooit te zullen verlaten.

Even zoo gelukte het ook ras, om in het vertrek der mannen de vorige bedaarde stemming te doen herleven. Eenmaal de oorzaak van het rumoer bekend zijnde, zoo gaf die meer aanleiding tot scherts en jokkernij, dan wel tot ernstige gedachten en de oude lattasche vrouw had er het hare toegebragt om die stemming te verhoogen. De *Latoewiloeloe* was ook werkelijk meer door den schrik bevangen, — de vermoeijenissen van dien dag en des vorigen hadden hem te veel aangegrepen en uitgeput, om hem bestand te doen zijn tegen een' onverwachten aanval op zijn bekkeneel, dat anders vrij wel gehard was en een stootje kon verdragen, — en het was eer hier aan toe te schrijven, dan wel aan den slag zelven of diens gevolgen, dat hij bewusteloos op den grond was neêrgezegen. Wei-

nig moeite kostte het dan ook, om hem, zoogenaamd, in het leven terug te roepen, en toen hij een oogenblik zijne gedachten verzameld, en om zijn' geest te versterken en alle verdere gevolgen des schriks te verdrijven, eene halve *gendie* (gorgelet) koud water zijn droog keelgat ingezonden had, was hij in staat zich op te rigten en onder zijne ranggenooten, de *Orang kaija's*, plaats te nemen. Evenwel bleef zijn spraakvermogen nog eenigzins belemmerd en vooreerst opende hij zijn' anders tot pogchen zoo gereeden mond niet, hetgeen mogelijk ook wel was toeteschrijven aan de scherpe blikken, die en Toeloecabesie en Patiwani op hem wierpen.

De nieuwsgierigheid om te weten van waar de *Poeloeter* zoo bemodderd, bestoven en onverwachts in hun midden was verschenen, had bij de beide laatstgenoemden weldra de overhand, en Patiwani, die den wrok kende, welken Toeloecabesie tegen denzelven koesterde, haastte zich, ten einde geene gelegenheid tot nieuwe geschillen te geven, hem te vragen:

» Van waar komt gij, *Latoewiloeloe* ?"

Deze zich hoorende aanspreken, begon weder moed te scheppen en antwoordde dadelijk, hoezeer op een' wreveligen toon:

» Eene zonderlinge vraag? — Even of gij allen, die hier vergaderd zijt en geen geduld genoeg bezit om op een' man van mijn' rang en invloed te wachten, alvorens iets te beraadslagen, alleen in staat zijt om het heil des lands te bevorderen. Weet dat ik, terwijl gij hier allen lui en gemakkelijk bij elkander zit, de grootste gevaren in het algemeen belang heb getrotseerd en mij gedurende twee dagen aan de zwaarste vermoeijenissen heb moeten blootstellen."

» En waar en hoe zoo? Nogmaals, van waar komt gij op eene wijze toegetakeld, die noch overeenkomt met

uwen rang, noch wij van u gewoon zijn? Gij draagt uwe gewone kleeding niet, *Latoewiloeloe!* Waartoe dient die vermomming gelijk een man, die zelfs geen enkelen nagelboom bezit of morgen den honger ten prooije wordt?"

» Wel, Patiwani! gij hebt gemakkelijk vragen, doch als gij rustig op den *Capaha* blijft zitten, moet gij niet te ligtvaardig oordeelen over hetgeen anderen in de vlakten of langs de stranden verrigten. Gij vraagt van waar ik kom? Welnu! gij zult het weten: — en dit zeide hij met zekeren trots en verwaandheid, — geenszins wil ik mijne handelingen verborgen houden. Luister! ik kom van de *Kotta Laha* en heb den Gouverneur gesproken!"

» Gij den Gouverneur gesproken? Hoe durfdet gij dat wagen?" vroeg Toeloecabesie, hem argwanend aanziende.

» O! het was van mijne zijde gansch niet opzettelijk, daarop wil ik mij niet beroemen — maar slechts bloot toevallig. De oude *Tanahitoemessen* had mij verzocht benevens verscheidene andere *Orang kaija's*, — de meesten zitten hier, geloof ik, — met hem naar de *Kotta Laha* te gaan, ten einde den Gouverneur vergiffenis voor u te smeeken. Ik twijfel ook niet of hij zou u die geschonken hebben, indien ik er slechts bij tijds geweest was, want die anderen . . . en met minachting de overige *Orang kaija's* aanziende, haalde hij de schouders op; — ongelukkig echter voor u allen kwam ik te laat te *Hitoelama*, aan Cajoan's woning aan, en hem niet meer te huis vindende, stapte ik driftig naar de *Kotta* door, waar ik aankwam, ongeveer een uur nadat al de *Orang kaija's* reeds weder vertrokken waren. Ik wist dus niets van den uitslag hunner onderneming, doch was toch nieuwsgierig om het een of ander te vernemen, wat ons hier van nut zou kunnen zijn. Ik waagde mij daarom in de nabijheid van het kasteel en werd aangesproken door een' grooten, zwaren, onbeschoften Wolanda (Hollander)

die mij ondervroeg, en vernemende, wie ik was, — want ik heb afschuw van alle geheimen en verborg hem derhalve mijn' rang niet, — mij op eene ernstige moeijelijk te weêrstane wijze verzocht hem naar den Gouverneur te volgen. Ik vond deze gelegenheid om iets goeds voor u allen uittewerken te schoon om mij dezelve niet dadelijk te willen benuttigen, hoezeer ik mij in zijne tegenwoordigheid eenigzins te leur gesteld zag. De oude kaffier was nog foelierood van boosheid, graauwde en snaauwde mij toe, en wilde mij dwingen hem alles te vertellen — alles, zoo als: — wat hier al voorvalt — hoe het er op den *Capaha* wel uitzag; — hoeveel dapperen gelijk ik daar wel vereenigd waren, hoeveel stukken geschut gij, Toeloecabesie! in uw bezit had en, ik weet al niet, hoeveel honderde dergelijke onbeschaamde vragen meer. Doch ik, — ik kende mijne pligten als Hitoëes omtrent mijn geboorteland te wel, om de nieuwsgierigheid van dien ongeloovigen hond te willen voldoen en daarom was ik potdigt — zoo digt — zoo digt — want geen enkel woord kwam over mijne lippen, — dat hij eindelijk over mijn zwijgen zoodanig in gramschap ontstak, dat hij wel aan twaalf soldaten te gelijk gelastte om mij beet te pakken en op te sluiten, ten einde mij den volgenden dag te kunnen doen pijnigen en het hoofd afteslaan, zoo als die wreede honden altijd gewoon zijn met ons te doen. Ter naauwernood dorsten die soldaten mij aan, doch ik dacht: voorzigtigheid is het beste en ging daarom stilletjes met die bloodaards mede, tot dat ik aan de poort van het kasteel kwam, die op den landkant uitkomt. Daar zag ik de deuren open staan en begon nu op eens zoo geweldig met handen en voeten van mij afteslaan en te schoppen, dat de soldaten nog banger voor mij werden, en ruim baan maakten, hetgeen ik dadelijk benuttigde, om het vrije veld in te loopen. Wel vervolgden zij mij eenigen tijd, doch vruchteloos, want ik liep als een casuaris, en even min konden hunne kogels mij raken, ofschoon ze mij om de ooren floten. Ik repte mij, wat ik mij reppen kon, om den pas van *Baguala* te bereiken en toen mij dat gelukt was, dacht ik er eerst aan om langs het strand bedaard naar huis te keeren. Mijne mooije kleeding echter hing mij, door dat loopen door bosschen en struiken, door rivier en beken, zoo aan flarden om het lijf, dat ik mij schaamde op die ontredderde wijze in mijn dorp terug te komen, of mij ergens onder mijne ranggenooten te vertoonen. Ik vernachtte derhalve bij een' visscher in *Lian*, en van dezen vernemende, dat er hier op heden avond eene groote vergadering zou wezen, waarbij ik vermeen vooral niet gemist te kunnen worden, verzocht ik hem mij zijne kleeding te leenen, verliet heden morgen het strand en beklom berg en dal, om nog bij tijds hier te kunnen zijn, — en gij ziet, *ik ben er*, en nu kunnen wij de beraadslagingen dadelijk voortzetten."

De vaste toon, waarop hij onbeschaamd dat leugenachtig verhaal afraffelde, scheen op eenige der vergaderden nog al indruk te maken. Toeloecabesie en Patiwani echter kenden hunnen man, en geraakten spoedig in eene ernstige fluistering, waarbij zij elkander als hunne gedachten mededeelden, dat zij juist het tegendeel van dat verhaal geloofden, en vast vertrouwden, dat de *Poeloeter* hen aan de *Kotta Laha* verraden had: zij besloten dan ook hem, tot dat zulks opgehelderd zou zijn, niet uit het oog te verliezen en vooreerst niet te vergunnen zich van den *Capaha* te verwijderen.

Toeloecabesie was daarenboven niet geneigd zijn' vroegeren medeminnaar in het geringste te verschoonen, en hem voor allen willende ten toon stellen, deed hij daarom onverwachts de vraag:

» Maar, *Latoewiloeloe!* gij die u gisteren zoo moedig gedragen, en heden zoo dapper doorgestapt hebt, waarom riept gij daar straks om hulp, met een geschreeuw als naauwelijks uit de keel van een onnoozel wicht kan voortkomen? Mijns inziens, was dat in het geheel niet mannelijk."

» Ja-a-a!—Stamelde de *Poeloeter*, — da-da-dat heb ik nog vergeten u te vertellen. Naauwelijks had ik, aan den voet van den berg, het pad ingeslagen, dat naar boven leidt, of ik voelde mij, zonder dat ik iets zag of hoorde, eensklaps in de hoogte ligten en op den grond werpen. Ik stond dadelijk weêr op, doch zag nu den vleeschelijken duivel achter mij, die wel vier *asta's* (elleboogen) hoog was en met horens! O, niet te meten, waarmede hij onmiddelijk weêr naar mij stootte. Om hem echter bang te maken, zette ik het al schreeuwende op een loopen, doch kreeg gedurig nog horenstooten, die niet weinig hielpen, om mij spoedig boven te doen zijn. Maar nu ik eens hier en van mijnen schrik, — want wie zou niet schrikken, wanneer hij den duivel achter zich ziet, — hersteld ben, lach ik om hem en tart hem uit om mij nog eens aan te vallen. Hij kan verzekerd zijn, dat ik hem geen hoorn op den kop zal laten.

Bè-è-è-è- blaatte een oude bok, die zijn' langbaardigen fiks gehorenden kop de voordeur instak, wel meer gewoon den nacht in het voorhuis, of op den berg rond dwalende, door te brengen.

» Daar heb je hem! — schreeuwde de *Poeloeter*, — dat is hij, de duivel! sla hem dood, — help — help — laat mij los, — houdt mij niet tegen," en opspringende trachtte hij door de hem omringende mannen heen naar het vrouwen vertrek door te dringen. Doch Toeloecabesie, wien zulks gansch niet aanstond, slingerde hem met een krachtigen arm onder de overige zittenden terug en gelastte hem zich niet te verroeren. Gedwee voldeed hij aan dit

bevel, voornamelijk zeker, omdat de duivel zich rustig en vertrouwelijk in zijne nabijheid neêrvlijde.

Op dat belagchelijk bedrijf volgden nu eenige oogenblikken stilte, tot dat Toeloecabesie het woord weder opvattede en den vergaderden toeriep:

» Mannen van *Hitoe!* wij werden daar straks gestoord in ons voorgenomen zweren bij den *Matakauw;* thans verhindert ons niets meer daartoe overtegaan — voleindigen wij dan deze plegtigheid;" en daarop den bamboes met het reeds bekend gestelde afgrijselijke mengsel opnemende, bragt hij dien aan zijne lippen, nam een teug daaruit en liet hem vervolgens rondgaan, waarop een ieder zijn voorbeeld volgde, wordende het overblijvende over de hoofden gegoten dergenen, welke buiten de deur hadden moeten blijven zitten. Hierna trad Patiwani, op wien de keus daartoe gevallen was, plegtstatig op, trad in hun midden, en hief met eene nog krachtige stem de volgende woorden aan, welke het zegel op dien zoo verschrikkelijken eed moesten drukken.

»o, Gij, Heere des hemels; Gij, Zon, Maan, Morgen- en Avondster; gij land en aardrijk; gij zee en groote wateren; gij, kaaimans en visschen der zee; gij, aarde en alle boomen des wouds en der heuvelen!!! hoort en beschouwt nu ons allen, die hier een verbond gemaakt en bezworen hebben, dat wij voortaan rust nog duur zullen hebben, alvorens al onze vijanden, alle Christenen, uit dit land verdreven zijn. Wij hebben dit menschen- en kattenbloed vermengd met saguweer, goud, aarde en den smetstof van een' melaatsche en daarin onze wapenen gedoopt, ten einde wij te water en te land elkander altijd getrouw zullen zijn en de overeenkomsten naleven, die wij onderling in het belang onzer groote zaak gemaakt hebben.

Zoo het nogtans gebeuren mogt, dat iemand onzer dezen eed overtrad of denzelven verbrak, geef dan Heere! dat al de vlocken in dezen *matakauw* opgesloten, ja! dat

al de land- en zeeduivels te zamen mogen werken, om hem te verslinden, dat de aarde hem niet drage, maar hem verzwelge; de bliksem des hemels hem verteere; de zee hem doe stikken en in hare golven versmore; dat ook alle ziekten hem aantasten, vooral de melaatschheid (1); ja! dat zijne ellenden zoo menigvuldig en ontelbaar mogen zijn, als de haren der katten, — maar zoo wij dit verbond getrouw nakomen, zoo weert alle ongelukken van ons af; laat de stroom ze in zee drijven, en ze met zonnen-ondergang ook ondergaan, opdat wij spoedig in vrede en voorspoed mogen leven"

» Amen!" riep Toeloecabesie, niettegenstaande de inhoud van dit gebed zoo strijdig was met zijn geloof.

» Amen, Amen!" herhaalden al de aanwezigen, en hiermede eindigde eene plegtigheid, die zoo onmenschelijk begonnen was en het kenmerk droeg dier wreedheid en ontembare zucht naar bloed, welke den Amboinezen, van onheugelijke tijden af, schijnen eigen geweest te zijn.

Opgeruimd werd het overige van den avond nu nog doorgebragt, — door de *Orang kaïja's* onder het beramen der verdere noodzakelijke maatregelen tot verdediging en aanhoudende voorziening van levensmiddelen van den *Capaha;* — door de minderen, onder genoeglijk kouten en het verheffen hunner dappere daden; tot dat op een wenk van Toeloecabesie het doffe geluid der gongen en tifa's zich deed hooren, en hij in persoon de *tjakalele* begon te dansen en daarin door zijne jonge gasten werd nagevolgd. De afnemende maan spreidde hare zachte stralen over den kruin des bergs uit, en het was in haar schijnsel, dat zij zich voor het huis aan dat voorvaderlijk vermaak met geestdrift overgaven.

(1) Deze ziekte wordt veel in de Moluksche eilanden gevonden.

Woest sprongen zij op de maat dier trommen, dan eens alleen, dan bij paren, met de bloote wapenen in de hand, in het rond, in al hunne bewegingen, wendingen en draaijingen des ligchaams, den aanval, het afweren of belagen eens vijands trachtende natebootsen; daarbij drie, vier voeten hoog springende en de torana drillende, in de hoogte werpende en tevens, zonder ooit te missen, weder opvangende, tot dat zij vermoeid en afgemat, onder het aanwakkeren van de maat, op den eersten persoon van het gezelschap met een verschrikkelijken loop en met het blanke wapen naar hem dreigende, aanrennende, voor denzelven neêrhurkten, de wapenen nederlegden, eerbiedig het hoofd bogen, de handen aan het voorhoofd bragten, en daarna, hunne wapenen weder opvattende, kalm en bedaard in de rei der overigen weder plaats namen. Ook de ouderen in jaren konden de zucht, om hunne rijpere vlugheid te doen schitteren en bewonderen, niet weêrstaan. De dans werd algemeen en duurde tot aller genoegen voort, tot dat het eerste hanengekraai verkondigde, dat het geestenuur reeds was voorbij gesneld. Haastig stonden nu de *Orang kaïja's* op, omgordden hunne wapenen en spoedden zich op weg, ten einde den volgenden dageraad te huis te zijn, waar zij den ouden Cajoan verwachteden en dezen geen argwaan wilden doen opvatten. Alleen de *Latoewiloeloe* van *Poeloet* werd op een' barschen toon door Patiwani verzocht, nog een paar dagen op den *Capaha* te blijven doorbrengen. Hoe gaarne ook, durfde hij echter dat verzoek van den held der Hitoëzen niet van de hand wijzen, en vergezelde hem derhalve naar diens woning, om daar te vernachten, doch ook dáár kon hij zich nagenoeg beschouwen in dezelfden toestand te zijn als die van den vorigen nacht, welke hem, als gevangene in een vochtig hol onder de landpoort van het kasteel *Victoria*, bijna eindeloos was voorgekomen.

De belegering van Capaha.

Gewis zal het den lezer bevreemd hebben, den *Latoewiloeloe* van *Poeloet*, dien wij als een gevangene in het kasteel *Victoria* hebben achtergelaten, reeds den volgenden dag op vrije voeten, te midden zijner landgenooten, te zien verschijnen, en wij vertrouwen, dat zij weinig geloof zullen gehecht hebben aan zijn verhaal, hoedanig hij zijne vrijheid terug bekomen had. Doch de omstandigheden, welke hem gediend hadden, om tot dat geluk te geraken, niet mogende vooruitloopen, zoo willen wij nu zien, wat er in den morgen van den dag, waarop de Hitoëzen den *Matakauw* op den *Capaha* bezworen hadden, in dat kasteel was voorgevallen, om, zoo doende, van zelven tot dit gedeelte van ons verhaal terug te komen.

De eenigste klok, welke toenmaals aan de bevolking van *Amboina* de vlugt des tijds verkondigde, had, door de hulp der hand van de schildwacht op het bastion, waarop zij in een torentje besloten was, naauwelijks den achtsten morgenslag doen hooren, of al de leden van den politieken raad bevonden zich reeds in de aangeduide vergaderzaal, en wachtten dáár de komst van den Landvoogd af, die hen te zamen had doen roepen. De meesten hunner zetten eene hooge borst, en waren trotsch op het voorregt van de aangelegenheden des lands te kunnen helpen beslissen, doch die trotschheid verdween en veranderde in eene onbeperkte gedweeheid, zoodra de voorzitter van den raad, de Landvoogd, in hun midden verscheen, en de gewigtige zaken, waarover beraadslaagd moest worden, uit een zettede, waarna de ten uitvoerbrenging van het beslotene eenig en alleen aan hem verbleef. Even als op alle buiten kantoren, bestond de politieke raad van *Amboina* uit de eerste plaatselijke dienaren der Compagnie, en telde gevolgelijk onder

deszelfs leden, den secunde of opperkoopman van het Kasteel, den Kapitein-kommandant der militie, den Fiskaal, den soldij of garnizoens boekhouder en den winkelier, ofschoon de laatste op hoogen last van *Batavia*, na 1682 daarin geen zitting meer mogt hebben. Hoe weinig echter de wil van den Landvoogd *voorzitter* tegenspraak of wederstreving bij de leden vond, laat zich gereedelijk opmaken, uit de magt, die hij bezat, om alle Compagnies dienaren uit hunne betrekkingen te kunnen ontslaan en willekeurig naar *Batavia*, waar nooit een meerdere in het ongelijk werd gesteld, optezenden, zoodat die leden geheel van hem afhankelijk waren, en uit eigenbelang hem blindelings moesten volgen, terwijl de genomene besluiten tot niets anders dienden, dan om *hem* voor alle verantwoordelijkheid, indien de omstandigheden zulks medebragten, te dekken.

Onder de hooghartigsten dier bijeengekomene dienaren der Compagnie besloeg de vrome winkelier VAN ALPEN zeker eene eerste plaats. Hij en *paars* BRAMMETJE waren in een druk gesprek gewikkeld, en laatstgenoemde beklaagde zich duchtig over de onaangename en ondeftige vier en twintig uren, die hem de loop des vorigen dags had opgeleverd. Zuchtende en gedurig zijnen horologieketting in beweging houdende, vergat hij niet daarbij zijn ongenoegen uit te boezemen over het onbehouwen gedrag van den vaandrig SWAGER ten zijnen opzigte, hetgeen hem alle dagen ondragelijker werd. Hoe hij echter den vorigen nacht had doorgebragt verhaalde hij niet, ofschoon zijn afgemat voorkomen duidelijk toonde, dat de aanbrekende dageraad hem niet op zijne gewone legerstede uitgestrekt, maar met het hoofd op zijne acten en papieren neêrgedoken, verrast had. Te midden van hun gesprek, ontwaarde de winkelier eenen langen, mageren man, met sombere en droefgeestige wezenstrekken, die, als militair gekleed en met de han-

den op den rug, in de zaal eenzelvig op en neêr stapte, en zich niet scheen te storen aan de tegenwoordigheid der overige te zamen gekomene heeren. Verwonderd over diens dáár zijn, wees hij op hem en zeide:

» Krek, Brammetje! kapitein Verheiden! Wat doet hij hier? *Hij* is toch geen lid van den raad?"

» Dat weten wij wel, maar Zijne Edelheid heeft gelast hem te doen verschijnen, en daarom heb ik hem deftig doen uitnoodigen."

» En, waartoe dat? krek!"

» Hoe kunt gij dat aan mij vragen, *Winkelier?* Het is u even goed als mij bewust, dat de Landvoogd veel te deftig is, om mij zijne voornemens toetevertrouwen. Mogelijk wil hij zijn' raad innemen over de onlusten met *Capaha*, die weêr schijnen te zijn uitgebroken, en wij weten het immers allen, dat kapitein Verheiden een dapper en deftig man is, welke zijn' stand eer aandoet."

» Krek, dat is waar, Bram! maar ik heb het niet erg op hem voorzien. Hij is altijd zoo afgetrokken en ter neêr geslagen, komt nimmer in de kerk en heeft zich nog nooit, hoe dikwijls ik hem daartoe verzocht heb, verwaardigd mijne wekelijksche bidkransjes te komen bijwonen. Mijns dunkens ligt hem iets op het hart, krek! misschien drukt iets zwaars zijn geweten, krek! mogelijk eene groote misdaad, en nu hij geen troost zoekt in de woor . . . ."

Een gestommel op den trap brak hunne woordenwisseling af. De Landvoogd Demmer verscheen statig in de zaal, groette even met eenen knik des hoofds en zette zich dadelijk in den voorzittersstoel, waarop ook de leden van den raad hunne plaatsen innamen, terwijl hij met den vinger aan kapitein Verheiden een' ledigen stoel aanwees.

De vergadering werd door den Landvoogd geopend met het gebed des Heeren. Ruimschoots vond de *Winkelier*

daardoor gelegenheid om een tal vrome zuchten te lozen, en het wit zijner oogen zoodanig te verdraaijen, dat zijn buurman Brammetje er akelig van werd. Daarop deed Demmer met korte woorden, doch in bondige, krachtige taal, zoo als hij altijd gewoon was te spreken, den raad verslag van *Ambon's* toestand in de laatste dagen, en vooral van Toeloecabesie's vermetelheid, om zich tegen de Compagnie's magt en hare bevelen te verzetten. Hij vergat ook niet daarbij aanteroeren, de pogingen door Cajoan in het werk gesteld om den vrede te bewaren, doch die schipbreuk hadden geleden, zoo wel op de halstarrigheid der opstandelingen, als door den honenden brief, dien hij, Landvoogd, van hen ontvangen had, waarom hij den raad had doen vergaderen, om te overleggen, welke middelen als het geschiktste zouden kunnen worden beschouwd, om de muitelingen spoedig ten onder te brengen. Evenwel wilde hij, alvorens tot die beraadslaging over te gaan, eerst in tegenwoordigheid van den raad, een Hitoëes verhooren, welke zich den vorigen dag bij hem aangemeld had om zijne landslieden te verraden, doch dien hij, om zijne zotte taal, voorloopig in de gevangenis had doen werpen, waartegen hij vertrouwde, dat de raad niets zou hebben in te brengen; — en hierop zijn' ordonnans roepende, gelastte hij hem den vaandrig Swager aan te zeggen, om den hem op gisteren overgeleverden gevangene voor den raad te doen verschijnen.

Swager slenterde in lediggang door het kasteel rond en was dus spoedig te vinden. Zoodra hij het bevel van den Landvoogd vernomen had, repte hij zich dan ook naar de landpoort, en gelastte den sergeant der wacht, om den krommen d . . . . r, dien hij den vorigen dag ter opsluiting had afgegeven, gaauw naar boven te halen en in de ruime lucht te brengen. In afwachting, dat aan zijnen last voldaan werd, plaatste hij zich intusschen op eene bank die

een paar voeten van den muur der poort stond, zich daarbij in een gemakkelijk postuur zettende, door zijn houwer met beide handen vasthoudende tusschen zijne knieën te stellen en met de kin op het gevest te rusten. Weldra hoorde men een geweldig gerammel met sleutels en van sloten, en de *Poeloeter*, die beangst in een' hoek des kerkers, zoowel den uitslag van dat gerammel als zijn toekomstig lot zat aftewachten, ademde voor een oogenblik wel ruimer, toen eene forsche holle stem hem naar boven riep, doch kon zich tevens niet onthouden van te trillen en te beven bij de gedachte, dat nu mogelijk zijn laatste uur naderde. De gewaarwordingen, die hij gedurende den afgeloopen, slapeloos doorgebragten nacht in zijne droevige eenzaamheid ondervonden had, laten zich moeijelijk beschrijven. Dan eens koesterde hij de hoop, dat het hem zou kunnen gelukken om uit dien benarden toestand te ontsnappen, — doch, hoedanig? hieraan kon hij, hoe hij ook peinsde en allerlei middelen bedacht, geen' draad spinnen. Door geweld, daartoe kende hij zijne persoonlijke nietigheid te wel om niet dadelijk de onmogelijkheid te beseffen, terwijl de dikke muren en stevige sloten, die hij den vorigen avond bij de schemering nog vlugtig had kunnen beschouwen, hem deden inzien, dat zij tot een' onoverkomelijken hinderpaal strekten, om te kunnen trachten zijn doel door uitbraak te bereiken, zonder hulp van buiten en deze had hij wel niet te verwachten; — door list, — ja! daartoe bestond nog eenige waarschijnlijkheid, indien de gelegenheid zich slechts wilde aanbieden, en, gelijk ieder natuurmensch, gaf de aangeboren zucht naar vrijheid hem geslepenheid genoeg, om zich zulk eene gelegenheid te benuttigen. Dan eens vreesde hij weder het ergste, en was niet weinig beducht, dat de Gouverneur Demmer, alom bekend als een streng, hardvochtig man, korte metten met hem lezen zou, en hem den eigen weg zou doen inslaan, dien reeds zoo

velen zijner landgenooten hadden moeten bewandelen, namelijk: naar de galg of naar den zandhoop om met één ruk aan den strop of met één' slag van het zwaard, zijn levensbestaan, hetgeen hij overigens nog niet moede was, te zien vernietigen. Door hoop en vrees derhalve opgewekt, dan wel geteisterd en daarbij niet weinig geplaagd door het ongedierte in het doffe vochtige hol, waarin men hem had opgesloten en dat familiaar kennis met hem maakte; bragt hij een nacht door, zoo als hij er zich nimmer één' had kunnen voorstellen, en gedurig vervloekte hij het noodlottige oogenblik, waarop hij, door grenzeloozen mijneijver gedreven, het gewaagd had, eigenwillig in den leeuwenmuil te loopen, die hem nu dreigde te verslinden. Of hij, in die eindelooze stonden van nood en angst, heul en troost zocht in het woord zijns Profeets, dan, of zijne godsdienst hem eenen balsem aanbood, waardoor hij de toekomst geruster kon aanstaren; dat weten wij niet, maar wel, dat hij, zoo als wij reeds gezegd hebben, rillende uit zijn hoek te voorschijn trad en met afgemeten schreden dengenen volgde, die hem uit zijne droomerijen, waarin meer des Gouverneur's dan wel Se Tiedja's beeld hem voor den geest zweefde, deed ontwaken en naar boven riep. Evenwel scheen hij, gelijk het vervolg geleerd heeft, toch beraden genoeg geweest te zijn, om eene kans, tot herkrijging zijner vrijheid, te wagen en tot zijne grootste verwondering deed de zucht naar zelfsbehoud daartoe bij hem een' moed ontstaan, dien hij vroeger nooit gekend had.

Onze vaandrig, het lange wachten moede, begon van ongeduld een deuntje te fluiten, en elk oogenblik rolden zijne duizend duivels! hem uit den mond, tot dat eindelijk de *Latoewiloeloe* verscheen, en, hem ziende, regt op hem aankwam. Het smerig gewaad van den *Poeloeter*, hetgeen door de vochtigheid des gronds, waarop hij gedwongen was geweest zijne rustplaats te kiezen, eene on-

aangename aardkleur en lucht had gekregen, en zijne belagchelijke kromme gedaante, sprongen Swager dien morgen nog meer in het oog, dan den vorigen avond, en hij kon zich niet onthouden, het wachtvolk toeteroepen:

» Duizend duivels, jongens! — indien dat geen duivel is, dan ken ik ze niet — hoezeer, van zulk soort neem ik er gerust, instede van duizend, altijd tien duizend voor mijne rekening."

» Men moet zijn' vijand nooit te ligt achten, vaandrig!" antwoordde een oud piekenier.

» Het zou wat! zulk een misselijk gedrogt, duizend duivels!"

De *Latoewiloeloe*, die hem meer kruipende dan wel gaande genaderd was, hurkte voor hem neder, zag hem demoedig aan en zeide: » Groote heer! wees medelijdend, en doe mij wat te drinken geven."

De toon, waarop hij dit vroeg, was zoo smartvol en smeekend, dat Swager, die wel een ruw, doch geen ongevoelig mensch was, dadelijk de soldaten toeriep: » Toe, jongens! geef dien zwarten duivel gaauw wat te drinken; anders snijdt hij nog uit, voor dat wij bij den Gouverneur zijn, en die zou mij mooi zien aankomen, met een duivel zonder ziel."

Een der wachthebbenden haastte zich den *Poeloeter* eene kom met water toetereiken. Deze nam dezelve, steeds voor Swager hurkende, aan, bragt ze aan zijne lippen, doch wierp ze, instede van te drinken, onverwachts den vaandrig, die zijne oogen strak op hem gevestigd hield, met inhoud en al in het gezigt en diende hem een koud bad toe, waarop deze niet verdacht was. Verstomd en verbluft door die plotselinge daad, trok Swager het hoofd en bovenlijf, om zijn gezigt voor de uitwerkselen van dien worp te vrijwaren, even plotseling terug, doch verloor daardoor het evenwigt en de bank,

waarop hij zat, kantelde om, zoodat hij weldra, onder het lozen van een geweldigen vloek, dien wij liefst niet willen naschrijven, de lengte des gronds kon meten, in gezelschap van eenige der om hem staande soldaten, die, de houten zitplaats tegen de scheenen krijgende, in zijnen val werden medegesleept. Ons gedrogt, van de ontstane verwarring door die heldendaad, welke zeker de grootste zijns levens was, gebruik makende, wikkelde zich onmiddelijk als eene slang in een, rolde drie of vier malen over den grond naar buiten, sprong toen eensklaps op en, de krachten zijner spille beenen inspannende, zette hij het zoo geducht op een loopen naar de huizen der stad, dat hij reeds een 50 of 60 passen gedaan had, alvorens de manschappen der wacht, die allen even verbaasd stonden te kijken en den vaandrig heimelijk uitlachten, er om dachten om den *Poeloeter* te vervolgen. Trouwens, zulks was ook niet wel doenlijk, want dien dag was de wacht ongelukkig alleen bezet door stevige saguweerdrinkers, wier waterbuiken en dikke beenen een hinderpaal opleverden om den vlugteling te kunnen inhalen; en Swager, die het eerste weêr op de been was en zulks weldra bemerkte, riep dadelijk de musketiers toe: » schiet, duizend duivels! schiet op dien hond!" doch eer zij hunne lonten hadden aangeblazen, en op hem aangelegd, was hij reeds achter de huizen verdwenen, hoezeer er in den nutteloozen dienstijver nog drie of vier schoten vielen, die echter den reeds beschutten *Poeloeter* niet deerden.

Het laat zich gemakkelijk begrijpen, dat hij, uit vrees voor nasporingen, die ook later in het werk gesteld werden, geen oogenblik in de stad vertoefde, maar zich repte om den pas van *Baguala* te bereiken. Deze gelukkig doorgekomen, verborg zich de *Poeloeter* den geheelen dag in de ondoordringbare bosschen, tot dat hij

zich des avonds in het dorp *Lian* waagde, om eenig voedsel te gebruiken, en daár vernemende, welke groote bijeenkomst op den *Capaha* gehouden werd, begaf hij zich onmiddelijk derwaarts, en deed zoo als wij gehoord hebben, een verhaal zijner ontmoetingen, waarin hij aan alles, behalve aan de waarheid, trouw bleef. Ook had hij zorgvuldig verzwegen, dat hij den dag te voren, van *Poeloet* dwars over het gebergte van *Wiwani* naar *Alang* geloopen had, en van daar met eene *orembaai* naar de *Kotta Laha* was overgestoken; want zulks had achterdocht kunnen opwekken, omtrent de rol, welke hij te *Amboina* gespeeld had.

Het onverwachte, snel op elkander volgende schieten bragt eene groote opschudding in het kasteel te weeg. Alles liep te wapen, zoo vlug als de verschillende ligchamelijke toestanden het toelieten, — en in de vergadering verbleekten veler gezigten. *Paars* Brammetje had men gerust den naam van *bleek* Brammetje kunnen geven en zijnen horlogieketting had rust, terwijl de *winkelier*, de oogen ten hemel slaande, angstig uitriep: »God! wat zal er van mijne vrouw en acht kinderen worden?" De koene Landvoogd evenwel bleef bedaard, wierp een' beteekenenden blik op de aanwezige kapiteins en vermaande de overigen rustig te blijven zitten. De beide officieren haastten zich naar beneden en naar het punt, waar de schoten gevallen waren, en ontmoetten op het plein reeds den vaandrig, die naar de vergaderzaal ging om verslag te doen van het voorgevallene.

» Wat is er gebeurd, vaandrig?" riep hem de kapitein kommandant Oetgerssoon reeds in de verte toe.

» Wel, duizend duivels, kapitein! daar heeft me die . . . ." en nu deed hij een kort verhaal der plaats gehad hebbende omstandigheid, hetgeen de lachlust van den kommandant niet weinig opwekte; — doch kapitein Verheiden

bewoog geen spier en zeide enkel: » jammer; — meer dan jammer! want wie weet welke goede narigten ons die man had kunnen geven?"

» Goede narigten, kapitein? duizend duivels! met alle respect, — uit de hel misschien, waar hij te huis behoort, — maar van *Hitoe?* daar twijfel ik hard aan. Evenwel vlugger duivel dan dat satansche kromme gedrogt, heb ik nooit gezien en duizend duiv . . . ."

Doch nu waren zij aan den trap der vergaderzaal gekomen en hier durfde Swager niet meer te vloeken. Hij zweeg derhalve, en toen zij boven waren, verhaalde kapitein Outgerssoon het gebeurde aan den Landvoogd, die Swager met een' bestraffenden blik aanzag, terwijl de overige leden van den raad ginnegaapten en meesmuilden over het verlegen en koddig gelaat van den vaandrig, die er alles behalve deftig uitzag, zoo als *paars* Brammetje, van zijne schrik bekomen, lagchende zijn buurman van Alfen in het oor fluisterde. Die fluistering, welke Swager voor eene beleedigende spotternij aanzag, bleef door denzelven niet onopgemerkt en de Landvoogd Demmer, werkelijk boos over de teleurstelling, die hij ondervonden had, snaauwde hem toe:

» Dat had ik van een oud soldaat niet verwacht, Sieur vaandrig?"

» Duiz . . . . Excuseer, Uw Edelheid! — antwoordde Swager eenigzins geraakt, — de vent was zoo vlug als een aal, en eer ik er om dacht!"

» Wij zullen u op een anderen tijd leeren denken, en tevens omzigtiger handelen ook, sieur! Kapitein Outgerssoon, neem dien vaandrig den houwer af, en stel hem voor acht dagen in huisarrest."

De kommandant der militie voldeed aan dit bevel van den *gebieder des lands*, en bragt Swager dadelijk naar zijne woning.

» Duizend duivels! — barstte deze onderweg los, — indien ik dien krommen hond ooit weêr tegen het lijf loop, dan kan hij verzekerd zijn, dat er verd . . . . weinig van hem te regt zal komen. En dat *paars* Brammetje ook! heeft de melkmuil mij niet daar straks in het gezigt uitgelachen? Maar ik zal het hem betaald zetten en zijne deftigheid zóó te luchten hangen, dat hij zich in geene maand op straat durft vertoonen, even als die vrome, schijnheilige van Alfen, van wien ik staaltjes weet, die ik hem bij gelegenheid hartelijk zal opdisschen. Gij komt mij immers bezoeken, kapitein? De eenzaamheid is zoo lastig."

» Jongens, Swager! dat durf ik niet; de oude heeft u gestraft . . . . ."

» En dat is een lastige potentaat, als hij begint, dat weten wij; duizend duivels, wat keek hij mij aan! Doch, om 't even, als het op het kloppen gaat, zal het wel weer wezen zoo als vroeger: Swager vóór, Swager achter. Duizend duivels! wij zijn dat gewoon van de groote heeren: die in vredes tijd niets door de vingers zien, maar als er spaanders vallen, van benaauwdh . . . . Hm! ik zal maar zwijgen. Adieu, kapitein!" en hij wipte zijne woning in.

De rust in de vergaderzaal was ook spoedig hersteld en toen de kommandant der militie, na volbragte taak, zijne zitplaats weder had ingenomen, herhaalde de Landvoogd Demmer zijne vroegere gegevene inlichtingen omtrent 's Lands aangelegenheden en besloot zijne rede met het betoogen der noodzakelijkheid, van de opstandelingen op den *Capaha* geen tijd te gunnen zich steviger te nestelen, maar hen spoedig en krachtdadig aan te tasten en uit een te jagen. Hierop nam hij de gevoelens der leden op, en begon met den jongste, den *winkelier*, die, oogenschijnlijk door zijne vroomheid, doch meer nog doordien hij alle voorstellen des Landvoogds altijd beaamde, een witten voet bij hem had.

Ook dezer keer bleef van Alfen niet in gebreke, alles toetestemmen wat Demmer slechts wenschen kon, en wijdde daarbij in het breede uit over het gevaar, hetgeen de godsdienst in het land liep, indien die Moorsche honden niet beteugeld werden, en, geheel in den geest van den vorigen dag doorsprekende, eischte hij bloed en niets dan bloed, om hunne vermetelheid te straffen en hen tot den laatsten man uitteroeijen. De overige leden, hoezeer eenigzins onthutst door de bloedige en wraakgierige aanspraak des *winkeliers*, knikten allen, als ware jabroers, slechts met het hoofd, aangezien zij het door ondervinding wisten, dat hun *ja* of *neen* bij de beslissing der zaak niets ter wereld zou afdoen. Desniettemin was er in de zaal één man, die, ieder hunner met strenge blikken aanziende, den moed had het hoofd afkeurende te schudden, en die man was, kapitein Jacob Verheiden, met wien eene nadere kennismaking voor den lezer niet onnoodig kan geacht worden.

Ruim twaalf jaren waren er verloopen, sedert Jacob Verheiden, als vaandrig, den eersten voet op *Ambon's* wal gezet had. Onlangs eerst, was hij, na als luitenant verscheidene jaren aldaar gediend te hebben, tot den rang van kapitein verheven. Reeds hebben wij gezegd, dat hij een somber en droefgeestig uitzigt had, en werkelijk op geheel *Amboina* was geen Europeaan, die stiller en afgetrokkener leefde, dan kapitein Verheiden. Zijn ouderdom verschilde slechts een vijftal jaren met eene halve eeuw. Nimmer vertoonde hij zich in eenig gezelschap en nooit zag men hem op straat of langs den weg, dan ter vervulling zijner dienstpligten. Op deze was hij stipt en geregeld en tevens als de dapperste en beleidvolste militair bekend, welke zich op *Amboina* bevond, waardoor hij in krijgszaken het vertrouwen der verschillende Landvoogden, en vooral dat van Demmer had gewonnen.

Hoe zeer lang en mager en met wezenstrekken, die op den eersten aanblik eenigzins terugstootten, doch bij nadere beschouwing om het lijden, dat er uit sprak, belangstelling inboezemden, bezat hij evenwel eene spierkracht, die, door geene ongeregelde levenswijze ondermijnd, hem tot de grootste vermoeijenissen geschikt deden zijn. In de tegenwoordigheid des vijands bleef hij altijd even kalm, berekende alle kansen naauwkeurig, en overlei met bedaardheid al hetgeen hij vermeende, dat de zege zou kunnen doen verwerven. Doch was ook eens het gevecht begonnen, dan wierp hij zich als een woedende leeuw in het hevigst gedrang, in het midden der vijanden; — dan vocht hij, als zocht hij den dood en als dreef hem de wanhoop tot het uiterste. Zijn naam verbreidde schrik en was een geesel in de ooren van hun, wien hij de gevolgen der oorlogswoede deed gevoelen. Maar na den afloop van den strijd werd hij weder even kalm en afgetrokken als te voren. De ingeoogste roem, waarvan Valentijn zoo dikwijls gewaagt, lokte hem niet uit om een' anderen dan zijn' gewonen levensregel te volgen. Alles wat buiten diens kring lag, had geene bekoorlijkheid voor hem, en slechts zeer weinigen waren er nog op *Amboina*, die zijne vorige lotgevallen, vooral die welke aan zijne komst verbonden waren en waaromtrent hij altijd een diep stilzwijgen bewaarde, genoegzaam kenden, om het raadsel te kunnen oplossen, waartoe zijn gedrag aanleiding gaf. Algemeen werd hij beschouwd als een man, die gebukt ging onder den last van hartzeer en kommer, doch meer algemeen nog als een vrouwenhater. Hare tegenwoordigheid toch ontweek hij altijd en nimmer had men hem eene vrouw een woord zien toevoegen; even zoo ontvlugtte hij elke plaats, waar hij nog jeugdige kinderen bij een zag; — hunne onschuldige spelen verdroten hem en waren een

doorn in zijn oog. Ook schenen zij bij hem de smartelijkste gewaarwordingen of herinneringen op te wekken, en waarheid was het, hetgeen de winkelier van hem gezegd had: nimmer zag men hem in de kerk en kluis, eene omstandigheid, welke in dien tijd meer dan nu de algemeene aandacht tot zich trok.

Welke ook de beweegredenen of oorzaken mogen geweest zijn, die hem zulk een afgetrokken, als het ware, menschenhatend leven deden leiden, zeker is het, dat hij, door ieder hooggeacht, het volle vertrouwen der Ambonsche burgerij genoot, en reeds menigmaal, in oogenblikken van gevaar, aller oogen op hem gevestigd waren geweest, terwijl hij de van hem gekoesterde verwachting nimmer onvoldaan had gelaten. Geen wonder dan ook, dat deze door ondervinding gerijpte, den vijand en deszelfs krachten, als ook de middelen, welke de Compagnie toen op *Amboina* bezat, kennende man, de gevoelens durfde afkeuren, welke en de gevreesde Landvoogd en diens vreesachtige raden aan den dag legden, en tevens, toen Demmer eindelijk ook zijne gedachten innam, rondborstig verklaarde; — dat de tijd nog niet daar was, waarin er aan gedacht kon worden, om aan de muiterij van *Capaha* paal en perk te stellen. Immers, ging hij kalm en bedaard, zonder zich aan de over zijne vermetelheid verbaasde blikken dier raden iets gelegen te laten liggen, voort: » op het het geheele schiereiland *Hitoe* bestaat er bijna geen berg, die hooger, steiler en daardoor moeijelijker te beklimmen is en tot wiens verdediging de natuur, als het ware, meer medewerkt, dan de *Capaha*. Ik heb dien bestegen, heeren! en spreek dus uit ondervinding. Genoeg en dikwijls heb ik getoond, dat eene onderneming van dezen aard, indien er de mogelijkheid toebestaat, mij geen afkeer inboezemt om mijne krijgsmans pligten te vervullen; te vaak heb ik ze bij-

gewoond, om niet al de hinderpalen te kennen, die wij ontmoeten zullen en uit den weg hebben te ruimen. Daar en boven aan het hoofd des vijands staan hunne krachtigste mannen, — mannen, — die vroeger wel geweken, maar nimmer overwonnen zijn en immer weêr moedig het hoofd, na hunne nederlagen, hebben opgeheven. Wanneer nu de natuur voor hen zoo mild is, moeten wij ook de krachtigste middelen tegen over hen kunnen stellen, welke den oorlog spoedig doen eindigen, ten einde voor te komen, dat hij niet in een' slependen ontaard, die onze manschappen het slagtoffer doen zijn van ziekten en gebrek. Het voorbeeld van *Wiwani* heeft ons zulks nog onlangs geleerd, en dit is juist de gewone taktiek van onzen inlandschen vijand, waardoor hij ons meer nadeel toebrengt, meer onze krachten nutteloos doet verspillen, dan door de scherpste gevechten, die hij meestal om die reden zoekt te vermijden. En waar, dit vraag ik u, heeren! zullen wij die onmisbare middelen vinden, welke ons in staat kunnen stellen om den overmoedigen vijand, die onze zwakte kent, met één slag te vernietigen? Ik spreek hier van geen geschut, dat toch zullen wij weinig kunnen gebruiken, maar van een voldoend aantal kloeke en vastberadene krijgslieden, en deze heeft de zeevoogd Caan bij zijn vertrek naar *Batavia* meest allen medegenomen. Niets liet hij ons achter, dan op eenige weinigen na, een handvol zwakke, afgeleefde, ziekelijke manschappen, die, met moeite hun bestaan voortslepende, naauwelijks genoeg krachten bezitten om de wachten te betrekken, en waarmede men niets gewigtigs ondernemen kan. Zoo even zagen wij het bij het ontvlugten van den gevangenen Hitoëes. Wie hunner kon hem inhalen? Mijn gevoelen derhalve is, om den aanval op den *Capaha* uittestellen, tot dat versche manschappen van *Batavia* zullen zijn aangekomen. Trachten wij intusschen den vijand afbreuk toe te brengen, door hem allen toevoer aftesnijden en zijne sago-bosschen te vernielen. Mogelijk zou ook door onderhandelingen . . ."

» Gij zijt dus van oordeel, — viel hem de Landvoogd in de rede, — dat wij, even als zij, het vossenvel (1) moeten omhangen?"

» In een zekeren zin, ja! Edele Heer! maar wij moeten niets beloven, hetgeen wij niet voornemens zijn te volbrengen. Gaan wij integendeel tot eene gewelddadige onderneming over, dan kunnen wij eene schande beloopen, die met een weinig geduld en doorzigt vermeden kan worden. Later zullen wij den roem onzer wapenen des te beter kunnen handhaven, en de vruchten van ons geduld ruimschoots inoogsten."

» Welnu, sieurs! — hernam de Landvoogd Demmer, na eenige oogenblikken nagedacht te hebben, — ik neem het gevoelen van kapitein Verheiden als het mijne aan, en ik twijfel niet, of gij allen doet het ook. (De raden knikten, behalve de winkelier, die norsch voor zich keek). Derhalve sieur Fluweel! teeken in ons register maar het genomen besluit van den raad aan, dat wij met den aanval op *Capaha* wachten zullen, tot dat wij versterking van *Batavia*, waarom ik bij de eerste scheepsgelegenheid vragen zal, verkregen hebben. Middelerwijl zal ik een kleinen hongitogt langs de kusten, om die te verkennen, ondernemen, waarop Verheiden mij met een zestig musketiers vergezellen zal. Wij willen zien en beproeven, wat wij ten beste der zaak kunnen uitvoeren. De overige noodzakelijke maatregelen zult gij wel aan mijn beleid overlaten, sieurs! en hiermede is de vergadering gesloten." Haastig deed hij nu eene korte dankzegging en verwijderde zich schielijk uit het midden der overblufte

(1) Valentijnsche uitdrukking.

raden, die elkander verwonderd aanzagen en niet begrijpen konden, hoe de Landvoogd tot zulk een spoedig besluit gekomen was.

» Krek! — zeide de winkelier, toen de overige leden van den raad het voorbeeld van den landvoogd gevolgd hadden, tot Bram Fluweel: — Krek! net zoo als ik het gedacht heb. Die vent is ook al bang, ik meen kapitein Verheiden, en steekt onzen dapperen demmer ook aan. Wij zullen nog zoo lang talmen en teuteren, tot dat de vijand *ons* op de huid zit en een goed pak slagen geeft."

» Foei, winkelier! dat is nu gansch niet deftig van u, zóò kwaad te spreken; kapitein Verheiden is een dapper man dien gij niet moogt verdenken, en nooit heb ik het anders gezien, of wij zijn er bekaaid afgekomen, indien wij zulke ondernemingen niet met deftige krachten aanpakten."

» Praatjes Bram! praatjes, zeg ik, — krek! anders niet. Zeg mij eens waartoe dienen die musketiers en piekeniers met hunne gegalonneerde kapiteins, luitenants en vaandrigs anders, dan om zich te laten doodschieten en doodsteken? Het zijn immers wandelende mikschijven? Of zouden zij alleen geroepen zijn, om zich hier op *Amboina* lekkertjes te vertroetelen en de saguweer in prijs te doen stijgen? Kom, kom! voort met hen; — naar het veld; — voor den vijand; — daar behooren zij. Hier hebben wij ze niet noodig en de vrome christen burgerij, de groene geuzen er onder gerekend, zal *Ambon* wel bewaren. Zoo denk ik er over — krek, Bram! Dat luije volk verdient de gagie niet, die de Compagnie het geeft."

» Gij kunt gelijk hebben, winkelier! en ik wil u niet tegenspreken, als ze *mij* maar deftig te huis laten. Maar wat dunkt u? Willen wij den vaandrig Swager een bezoek geven? Hoezeer hij het niet verdient heeft, wel te verstaan, aan mij, wil ik hem echter een weinig troosten,

over de ondeftige behandeling, die hij heden ondergaan heeft."

» Krek! met genoegen. Dat zal hem wat opbeuren, indien hij ziet, dat zijne goede vrienden om hem denken." Beiden begaven zich daarop naar Swager's woning. Dezen vonden zij, zoo boos als een spin, met gebalde vuisten op en nêer loopende. Zoodra hij hen zag bleef hij staan en graauwde hun toe:

» Wat wilt gij, duizend duivels?"

» U bezoeken, Swager! en u troosten in uw lot. Maar wees bedaard en deftig, want deftigheid alleen kan uwen stand eer aandoen."

» Loop naar den satan, met uwe deftigheid. Weet gij wat Bram! ik heb heden niet veel praats voor u over en minder nog voor dien huichelenden winkelier. Verstaat ge? duizend duivels! ook zeg ik u, beide hebt ge mij dezen morgen beleedigd en vroeg of laat zal ik mij daarover wreken."

» Wij? dat ware niet deftig!"

» Krek, waarmeê Swager?"

» Beide, herhaal ik, en indien gij niet zulke lafbekken waart, duizend duivels! zoudt ge mij met den punt van het rapier voldoening moeten geven."

De bezoekers verbleekten en hadden zulk een onthaal niet verwacht. Angstig vroeg *paars* Brammetje: »in 's hemelsnaam, beste Swager! zeg het ons dan, waarmeê wij u zoo ondeftig beleedigd hebben?"

» Waarmeê? en gij vraagt zulks nog; duizend duivels, of zijt gij het reeds vergeten, dat gij mij heden morgen, toen ik zoo beroerd en bed....rd in de vergaderzaal kwam, uitgelagchen hebt. Wat hadt gij met elkander te fluisteren, zeg? Alleen om mij te bespotten, niet waar? Hoor *paarse* Bram! Zoo gaauw als ik weêr bedaard ben, — morgen, — neen! heden nog, zet ik uwe liefde

historie met de zwagerin van den Gouverneur Gijsels, op rijm en leer het, — want ik zal er wel eene wijs op vinden, — mijne piekeniers zingen, zoodat uwe ooren er van tuiten zullen, telkenmale als gij in het kasteel komt."

» Foei, vaandrig! wat zijt gij driftig. Bedenk . . . . ."

» Ik bedenk niets, duizend duivels! en dáár van hem, van *krek*, dien schijnheiligen femelaar, wil ik nooit iets meer hooren; — ik veracht hem, en dat moet gij ook doen, Bram! Dat zou eerst deftig van u zijn en uw stand eer aanbrengen."

» Wat bedoelt gij, — krek! Swager?"

» Wat ik bedoel? nu nog schooner. Vraag het uw eigen ik, of denkt gij dat *wij* geen geheugen meer hebben? Duizend duivels! Het is ons niet ontgaan, vrome huichelaar! hoe gij, tijdens den landvoogd Caan, den burger de Crasto, met zijne vrouw en pleegdochter, in uwen tuin op den Roodenberg, noodigdet om een paar dagen, genoegelijk te zamen door te brengen. Gij liet uwe vrouw te huis, die goede ziel, zoo als het heette om op de kleintjes te passen, maar eigenlijk, duizend duivels! om des te beter, in de gelegenheid te zijn, uw verfoeijelijk doel met dat meisje, een nog onnoozel kind van veertien jaren, waarop gij reeds lang een wellustig oog geworpen had, te kunnen bereiken."

De winkelier zuchtte en sloeg de oogen weêr ontsteld ten hemel. » Krek; Swager, waarvan beschuldigt gij mij? Ik ben een te vroom Christen, om mij aan zulk eene wandaad schuldig te maken. Daar en boven is het bekend, dat het een mijner slaven was, die zich vermetel . . . ."

» Neen! gij waart het, hondsvot! — Gij hebt uw onschuldigen slaaf aan uwe snoode vroomheid opgeofferd. Gij zijt de grootste en zwartste duivel van de duizend, die ik dagelijks aanroep. Gij hadt het zóó weten te regelen, dat het meisje, gescheiden van hare pleegouders, in eene afzonderlijke kamer moest slapen. Gij waart het, die des nachts stil bij haar insloopt en hare eerbaarheid geweld aandeedt: maar omdat gij met uwe flikflooijerijen en femelen bij den Landvoogd Caan in een goed blaadje stond, duizend duivels! werd de door u beschuldigde slaaf aan een paal doodgegeeseld, niettegenstaande de arme maagd steeds volhield, dat gij en niemand anders de eerlooze schender waart. De zaak is daarmeê voor u doodgebloed, maar niet in het hart van elk braaf en eerlijk man uitgewischt — en daarom, — duizend duivels! — Ik Cornelis Dirkszoon Swager veracht, verfoei u. — Ga oogenblikkelijk heen of . . . en gij ook Bram! met uwe eeuwige deftigheid, vertrek, zeg ik, duizend duivels! of ik zal . . ."

Hij had niets meer noodig te zeggen. Beducht voor de gevolgen van zijn' boozen luim stoven beiden de deur uit en gingen — Abraham Fluweel, Swager beklagende over zijn gebrek aan deftigheid, en *krek!* met een geweten, dat hevig klopte, nu hij zich van eene misdaad hoorde beschuldigen, die hij inwendig niet kon loochenen, bijna zonder afscheid van elkander te nemen, elk naar zijne eigene woning.

Wij zullen over Swager's arrest niet verder uitweiden. Immers het liep af, als zoo vele nietige uitvloeisels van eenen stand, die, hoe roem- en eervol ook, evenwel menschelijker wijze gesproken, een maatschappelijk, doch tevens door den drang der wereldsche omstandigheden, een noodzakelijk kwaad blijft. De *winkelier* echter, welke zich nimmer zoo hard had hooren aanspreken over eene zaak, waarover hij dacht, dat reeds lang de sluijer der vergetelheid geworpen was, ontdekte, voor hem helaas! te laat, dat ook hier op aarde somtijds de geregte straf voor geheime misdaden niet achterblijft. Door

wroeging hevig aangetast, verviel hij in een' kwijnenden toestand, en zijn door velerlei buitensporigheden, die hij steeds onder het vernis eener schijnbare, dweepzieke vroomheid had zoeken te bedekken, ondermijnd ligchaam was te krachteloos, om de uitwerking zijner zielsziekte te kunnen wederstaan. Eer nog het einde van het jaar dáár was, bezweek hij, in den bloei zijns levens, onder den druk zijner gewetensknagingen, wel als een berouwhebbend zondaar, doch wien de godsdienst, welke hij steeds tot dekmantel misbruikt had, zonder een eeuwig overtuigend gevoel harer waarheid te koesteren, in het gewigtig sterf uur heul noch troost kon aanbrengen.

Hebben wij tot nu toe ons verhaal in het enge bestek van slechts zeven dagen besloten moeten houden, thans zullen wij ten gevolge van omstandigheden, welke toenmaals plaats grepen, en reeds kennelijk zijn gemaakt of nog zullen worden, grootere sprongen in de ruimte des tijds, welke voor ons ligt, kunnen bewerkstelligen. Immers, den lezer zal het toch wel onverschillig wezen om bekend te worden, met de geringe pogingen, die de Landvoogd, tegen zijn wil en gewoon karakter aan, ten gevolge der zwakke middelen, waarover hij kon beschikken, slechts vermogt in het werk te stellen om den euvelmoed der Capahanezen te fnuiken. Evenmin kan het geoordeeld worden voor hem van belang te zijn te weten, welke de uitslag was van den eersten Hongitogt, dien hij, na de afgeloopene en vermelde beraadslaging, ondernam. Deze toch bepaalde zich enkel tot het bezoeken der kusten van *Hitoe* en klein *Ceram*, zoo om de vroegere vijandelijke vastigheden in het gebergte van het schiereiland, gelijk die van *Alang*, *Wiwani* en *Mamalo*, op te sporen en ganschelijk te vernietigen, ten einde zij geene nadere toevlugtsoorden aan de opstandelingen zouden kunnen aanbieden, als om die dorpen, welke aan de reeds voorloopig gegeven bevelen, van aan het strand te gaan wonen, nog niet voldaan hadden, goed of kwaadschiks daartoe te noodzaken. Deze maatregel was in de bestaande omstandigheden onvermijdelijk, aangezien daardoor alleen op de handelingen der hoofden en bevolking een waakzaam oog gehouden, en hen eenigzins belet kon worden, om met den vijand te heulen, ofschoon toch nimmer zoodanig, gelijk de tijd nader geleerd heeft, of zij voorzagen evenwel de opstandelingen gereedelijk van levensmiddelen. Eene groote teleurstelling bleef zulks voor den Landvoogd, die steeds zijne hoop gevestigd hield op het gebrek, waar aan hij meende, dat zij weldra blootgesteld zouden worden, en hetgeen hen van zelf zou moeten nopen, om aftekomen en om den vrede te smeeken. Valentijn zegt, dat zij zulks zekerlijk zouden gedaan hebben, indien er voor hen eene kleine deur van genade open was gebleven, doch wanneer wij hunne standvastige verdediging in vroeger dagen, en het heldhaftig karakter van Toeloecabesie en Patiwani nagaan, gelooven wij, hoeveel eerbied wij ook hebben voor dien waarheid minnenden schrijver, dat gezegde in twijfel te mogen trekken. Daarenboven hield de landvoogd Demmer zijne streng stijf, en eene omstandigheid, welke ter dezer dagen plaats greep, versterkte den aanhang van Toeloecabesie, in deszelfs stellige voornemens, om zich tot den laatsten man te verdedigen.

Onder al die kleine strubbelingen en bewegingen, was er bijna een half jaar verloopen, toen kapitein Verheiden, in de maand December, met een zestigtal soldaten uitgezonden werd, om de vier landelijke dorpen van *Hoeloong*, op de kust van *Ceram*, digt bij *Luciéla* gelegen, en van waar onze vijand immer toevoer van levensmiddelen verkreeg, door kracht van wapenen er toe te brengen,

om zich insgelijks aan het strand te vestigen, hebbende zij zich opzettelijk diep in het gebergte genesteld, om de waakzaamheid der Nederlanders te kunnen ontsnappen. De onderneming gelukte en bij die gelegenheid werden twee beruchte hoofden, Tehelia en Lawadijn genaamd, door kapitein Verheiden gevangen genomen. Beide waren begrepen onder het aantal dier zoogenaamde oproerlingen, waarover reeds voor geruimen tijd door den veinzenden en wreeden Sultan van *Ternate*, het doodvonnis was uitgesproken. Zij werden daarom onmiddelijk naar het kasteel *Victoria* vervoerd, en dáár gevangen gezet. De eerste was *Pati*, de tweede *Iman* van *Cambello*, eene plaats op dezelfde kust van *Ceram*, die in de onlusten met de Ternataansche *Kimalaha's*, steeds eene beduidende rol gespeeld en der Hollandsche strijdmagt herhaalde malen de handen vol werks gegeven had. Reeds vroeger waren zij eens begenadigd geworden, doch zich op nieuw bij de wederspannelingen gevoegd hebbende, vermeende de Landvoogd thans niet beter te kunnen doen, dan hun doodvonnis te voltrekken, en hij wachtte slechts eene goede gelegenheid af om hen, ten schrik van anderen, hunne straf te doen ondergaan.

Wel zocht hij ook daarin een middel, om de Capahanezen tot vreedzamer gedachten te bewegen, doch ook hier leed hij weder schipbreuk op hunne stijfhoofdigheid, en toen nu met de in Februarij 1644 aangekomene schepen en versterking van *Batavia*, de tijding was aangebragt, dat de voorheen reeds dikwerf genoemde, en door den opperlandvoogd van Diemen, derwaarts in gevangenstaat overgevoerde *Kimalaha* Leliato, aldaar in de maand November 1643 was onthoofd, ging de Gouverneur van *Amboina* er ook toe over, om op den 24sten Maart den *Pati* en *Iman* van *Cambello*, bij gelegenheid der aankomst van twee Ternataansche gezanten,

en in tegenwoordigheid van den *Tanahitoemessen*, en eenige andere Hitoëesche *Orang kaija's*, die zich tot het houden eener vergadering aan het kasteel bevonden, openlijk te doen onthalzen, terwijl hunne goederen, ten voordeele van den Sultan van *Ternate*, verbeurd verklaard werden.

De indruk, welken deze wreede en werkelijk onregtvaardige straffen verwekten, was juist het tegendeel van hetgeen de Landvoogd verwacht had. De opstandelingen, die zeer wel wisten, dat de veroordeelden niets ten uitvoer hadden gebragt, dan op den stelligen last van hunnen vorst, beschouwden de Nederlanders daardoor als handlangers eener ongehoorde onregtvaardigheid. Hun wrok vermeerderde slechts, zij werden te hardnekkiger, dewijl ook zij hunne toekomst daarin spiegelden en aan Demmer schoot niets over, dan om tot gewelddadige daden ter hunner onderwerping zijne toevlugt te nemen.

Intusschen had de oude *Tanahitoemessen* zijn' laatsten togt naar de *Kotta Laha* gedaan, en was geen getuige meer der ellende, waaraan zijne landgenooten in de volgende jaren door den oorlog op nieuw ten prooije werden. Zacht ontsliep hij, in de armen zijner naastbestaanden, kort na zijne terugkomst te *Hitoe-lama*, en zijne nagedachtenis bleef in zegening bij die weinigen, welke, even als hij, immer getracht hadden, die ellende van hun vruchtbaar eiland afteweren.

De bekomene versterking, hoe gering dan ook, zette den ouden Landvoogd, die zelden rust of duur had, alvorens de zaken beslist waren, des te vuriger aan om nu spoediger te werk te gaan. Onmiddelijk had hij last gegeven, om de Korra-Korra's voor den Hongi-togt bijeen te roepen, en toen die nu allen aan het kasteel vergaderd waren, stevende hij met drie schepen en 35 dier

vaartuigen naar *Telloboan* (1), alzoo er geene gelegenheid was om voor *Capaha*, uit hoofde der diepte en der kuststeilte, te ankeren.

Onder de ingescheepten bevonden zich de kapitein Verheiden, luitenant Moerlag en vaandrig Swager. Laatstgenoemde had, sedert zijne woordenwisseling met *paars* Brammetje, denzelven niet weêr ontmoet. Hij kon het echter niet van zich verkrijgen om te vertrekken, zonder eene poging aantewenden tot herstel der verbrokene vriendschap. Het berouwde hem Bram Fluweel zoo vinnig te hebben aangepakt, waarom hij hem dan ook den dag voor zijn vertrek in zijne woning opzocht.

De secretaris scheen weinig gediend met dit onverwachte bezoek, ten minste de ontvangst was meer dan deftig — stijf en koel zelfs, en hij kon zich niet inhouden, maar liet zich ontvallen:

» Sieur vaandrig, het verwonderd mij u hier te zien! Wat is er van uw verlangen?"

Swager glimlachte slechts en stak hem in antwoord eene vriendschappelijke hand toe.

Paars Brammetje was niet zoo grif met zijne vriendschapsbetuigingen. Hij lei zijne handen op den rug, en zeide:

» Ik wist niet, vaandrig! dat wij met elkander op zulk een' deftigen voet stonden, dat wij . . . ."

» Wel! duizend duivels, Bram! Zoo koel had ik u niet verwacht. Gij zijt derhalve haatdragend?"

---

(1) Te vergeefs heb ik naar die plaats op de kaart van het eiland Amboina in Valentijn's IIde deel gezocht, doch dezelve niet gevonden. Wel ligt er een dorp digt bij den berg Capaha en aan het strand, dat Tolaboe heet. Mogelijk wordt hetzelve hier bedoeld.

» Neen, Swager! haatdragend ben ik niet, maar gij hebt mij willen ten toon stellen, en daardoor had ik al mijne deftigheid kunnen verliezen."

» Kom, kom, Bram! gekheid, gekheid! Duizend duivels! Met u had ik het zoo erg niet gemeend; — maar met den winkelier! — dat was eene andere zaak. Gij moet u dat zoo niet aantrekken. Ik had ongelijk, Bram! en miskende uwe goede bedoeling. Morgen vertrek ik naar den *Capaha*, en wie weet of ik er deze keer wel heelhuids af kom; het zal er heet genoeg toe gaan, indien wij eens beginnen, en daarom wenschte ik als goede vrienden van u te scheiden. Nogmaals, dáár is mijn hand. Meer kunt gij van een deftig man niet vergen, dan dat hij zijn ongelijk erkent. Duizend duivels! wat wilt gij meer? Zeg op! Wilt gij, bij geval, met mij op den punt gaan? Ook al goed."

» Neen, neen, Swager! dat niet; — de hemel beware mij; — en haastig stak hij zijne hand toe. — Het is wèl zoo, en gij zijt wel een driftig, maar toch een deftig man. Laten wij weêr vrienden zijn zoo als weleer. Ga zitten, — neem plaats."

De onderlinge vrede was gesloten, en werd door een goed glas ouden bordeaux verzegeld. Langen tijd keuvelden zij nog met elkander, doch Swager kon zijn lust tot plagen evenwel niet geheel laten varen.

» Zeg eens, Bram! — voerde hij hem te midden van hun gesprek toe, — weet gij wel dat gij voorzigtig moet zijn?"

» Ik, Swager?" — vroeg Bram aarzelend.

» Ja, gij! duizend duivels! wie anders? De menschen beginnen druk over u te praten."

» Over mij? ik ben toch altijd even deftig."

» Dat is waar Bram! maar gij vergeet alweêr:

Uw oude liefde-kwaal; — de zuchten die gij loost,
Wanneer ge een knappe weeuw' en arme weezen troost."

» Ik begrijp niet, wat gij bedoelt."

» Welnu, dan zal ik het u duidelijker zeggen. De menschen vertellen, dat gij jufvrouw VAN ALFEN, — ik meen de weduwe en niet hare oudste dochter, — zoo druk bezoekt, dat het niet anders zijn kan, of gij moet daarmede zeer ernstige oogmerken hebben. Mag ik u geluk wenschen, duizend duivels BRAM! Zult ge toch eindelijk ook eens u dat juk op den hals laden?"

» SWAGER! — antwoordde BRAMMETJE bedremmeld, — ik moet u in alle eer en deftigheid verklaren, dat er mij niets van bewust is. Ik bezoek de arme vrouw, omdat zij de weduwe is van een ouden vriend, en overigens . . . . ."

» Nu, ja, BRAM! Wij begrijpen het al, hoe laat het is. De tijd zal het leeren, niet waar? Intusschen, duizend duivels! ik moet weg en daarom:

Leef vrolijk, beste BRAM! geen SWAGER zal u plagen;
Doch blijft ge steeds geneigd het huwelijk's-juk te dragen.
Kijk deftig dan in 't rond, en zorg voor uw geluk; —
Want duizend duivels toch verbreken nooit dat juk."

En nogmaals zijn' vriend de hand toereikende, haastte SWAGER zich naar boord, *paars* BRAMMETJE aan zijne eigene overdenkingen overlatende, waarin hij door die nieuwe plagerijen, welke echter niet van grond ontbloot schenen te zijn, ruimschoots stof vond.

Indachtig aan het verhaal van den verraderlijken *Latoewiloeloe* van *Poeloet*, dat de opstandelingen van den *Capaha* al de naar het strand loopende paden hadden versperd en onbruikbaar gemaakt, en er nog slechts één overschoot, hetgeen hij echter niet had kunnen aanwijzen, begreep de Landvoogd DEMMER de noodzakelijkheid om zich daarvan meester te maken, en zond

daarom den kapitein VERHEIDEN, onmiddelijk na de ontscheping, met ruim 200 soldaten en matrozen, achterom over den weg van oud *Mamalo*, naar *Capaha*. Te gelijkertijd moest hij trachten den heuvel te overmeesteren, van waar die berg beschoten kon worden, gelijk de *Poeloeter* mede gezegd had, doch de togt, die uiterst moeijelijk was, mislukte door gebrek aan goede wegwijzers geheel, en kapitein VERHEIDEN was verpligt, na een' vruchteloozen marsch van bijna een' ganschen dag, onverrigter zaak naar *Telloboan* terug te keeren.

De sergeant ABRAHAM JANSZOON voerde het bevel over de achterwacht. Afgemat, hijgende — in één woord — bek af, kwam hij met de zijnen in het dorp terug.

» Wat dunkt u van dit proefje, sergeant? — vroeg hem de piekenier HARMENSZ, die zich opzettelijk aan den weg geplaatst had om hem op te wachten. — Heerlijk, niet waar? Zijn wij niet te benijden, wij soldaten, wanneer wij zulke aangename toertjes moeten ondernemen? Dit is nog slechts een begin en gij zult door den tijd nog meer ondervinden, sergeant!"

» Verd . . . . . bergen! — vloekte de sergeant, — nooit had ik het kunnen denken dat ik, die zoo krachtig en sterk ben, zoo spoedig tegen zulk een' marsch zou optornen. Maar het kan wel niet anders, piekenier! De wereld is slechts in zes dagen gemaakt en daarvan kon niet veel tijd gemist worden, om den grond hier voor ons glad en effen te maken. Hebt gij niets te drinken, HARMENSZ?"

» o, Ja wel! — een bamboes saguweer; — maar dien drank lust gij immers niet. Hij is te bitter . . . ."

» Geef maar hier, — indien ik slechts mijn' dorst kan lesschen."

» Zoo gaat het, sergeant! dit is niet meer, dan een

klein begin, zoo als ik u straks zeide, en juist de weg, waarop wij, oude soldaten, het stevige pooijen geleerd hebben. Gij hebt nu de eerste schrede gedaan; — de rest komt van zelf, en de dikke beenen zullen ook wel niet achterwege blijven."

De mislukking van dien togt schrikte evenwel den Landvoogd niet af. Onvermoeid was hij in het doen van verkenningen, waarbij hij zich steeds aan het hoofd plaatste, doch allen bragten hem ook tot de slotsom, dat het onmogelijk was, om den *Capaha* van voren aan te tasten. De steilte van den berg bleef een onoverkomelijke hinderpaal, en aangezien hij toch met de leeuwenhuid niets kon verrigten, besloot hij voor een korten poos het vossenvel weêr om te hangen, en zond eenig volk naar boven, om Toeloecabesie te bewegen af te komen en een mondgesprek met hem te houden. Deze verwaardigde zich echter niet, om die zendelingen tot zich toe te laten, veel minder om hen te woord te staan, en Patiwani gaf ze zulk een barsch bescheid, immer terug komende op den steen des aanstoots, de herstelling der Hitoësche viervoudige regering, dat Demmer wel inzag, hoe elke zachte poging, om hen tot onderwerping te nopen, steeds op dien steen in den vervolge zou moeten verbrijzelen.

Trouwens zijne stelling tegen over den vijand ten dezen opzigte was nog ingewikkelder en het, als het ware, voor hem geheel onmogelijk geworden hem dienaangaande het geringste slechts ten wille te zijn, sints ook de Hooge regering van *Batavia*, bij schrijven van den 10 December 1643, het oude Hitoësche bestuur *vlak afgeschreven* (1) had. Hij begreep derhalve, dat hier nu niets anders meer te doen stond, dan de wederspannigen een langzaam

(1) Valentijnsche uitdrukking.

beleg te doen verduren en intusschen alles, wat men kon, te vernielen, vooral de nagelboomen, hetgeen mede van *Batavia* was gelast.

Twaalf volle dagen besteedde men aan die wraakzuchtige, hoogst ongerijmde onderneming. Immers men had moeten bedenken, dat men zoowel zichzelven als den vijand eene groote schade daardoor berokkende. De vruchten toch dier boomen moesten aan de Compagnie geleverd worden, en jaren verloopen er, eer een nieuw plantsoen weder vruchten afwerpt. Met elken bijslag dus werd een gedeelte harer eigene inkomsten eene prooi der vernietiging.

Daarenboven waren het niet de boomen der bevolking van den *Capaha*, die men ter neêr wierp, want deze bezat er zeer weinig, maar wel die der bewoners van het dorp *Mamalo*, waardoor deze nog meer verbitterd en aangespoord werden, om den vijand duchtig in de hand te werken, hetgeen zij dan ook, langs eenen hun alleen bekenden en zorgvuldig verborgen gehouden weg, trouw deden: terwijl zij het de belegerden aan geen voorraad lieten ontbreken, afgescheiden van de omstandigheid, dat de meesten hunner openlijk daarom de wapenen opvatteden en den berg opdraafden, om den aanhang van Toeloecabesie te versterken.

Eenige magtsvertooning diende er toch gemaakt te worden. Benoorden de *Telloboan's* rivier, wierp men om die reden eene groote schans op, met twee tegenover elkander staande punten en op eenen digtbij gelegen heuvel eene kleinere, waarop men twee lange stukken geschut plaatste, die echter ter naauwernood op des vijands werken spelen konden. Aan de noordzijde van *Capaha*, bleven twee ligte oorlogsjagten geankerd liggen, om den toevoer over zee te beletten, en ziedaar al wat men voor de hand kon ondernemen, om een'

vijand te bedwingen, die van zijnen kant niet in gebreke bleef, om elk op hem gedaan wordend schot dubbel, hoezeer even doelloos, terug te geven.

Zulke nietige en als het ware ijdele pogingen konden geen vooruitzigt, op eenen spoedigen en gunstigen afloop, opleveren. Integendeel versterkten zij den vijand in het gevoel zijner tijdelijke meerderheid, en maakten hen daardoor des te trotscher en doordrijvender. Geenszins ontsnapte zulks aan het doordringend oog van den Landvoogd, en weldra werd kapitein Verheiden door hem naar het kasteel terug gezonden, om alle nog beschikbare manschappen bij een te trekken, en voor *Capaha* te brengen. — Noodzakelijk was ook die maatregel, vermits er onder het belegering korps eene zware ziekte was uitgebroken, die reeds verscheidene manschappen in het graf had gesleept, en waardoor velen buiten staat waren eenige dienst te verrigten.

Op dien zoo weinig beteekenenden voet stonden de zaken der Compagnie voor *Capaha*, toen in den morgenstond van den 12den Mei 1644, de luitenant Moerlag, welke nu met het bevel belast was, en de vaandrig Swager in de groote schans aan de *Telloboan's* rivier, op eene bank vertrouwelijk zaten te praten, en niet weinig hun ongenoegen lucht gaven over de werkeloosheid, waartoe zij voor geruimen tijd schenen gedoemd te zijn, en die geenszins met hunne krijgsmansdrift overeenstemde. De landvoogd Demmer hield zich afgezonderd en doodde zijn' tijd, met het overbrieven der plaatsgrijpende omstandigheden, aan Zijne Hoog Edelheid den Opperlandvoogd te *Batavia*. Reeds sedert verscheidene dagen waren de kruinen der bergen met zware, donkere wolken omhuld, die voortdurend om hen zweefden en oogenschijnlijk den wind een weêrstand boden, waardoor derzelver verdrijving aan het zwakke menschenoog niet mogelijk voorkwam. De lucht was zoel; —

moeijelijk viel het den menschen en dieren; ruim adem te halen; slechts nu en dan verfrischte een geurige, tusschen de bergen uitschietende windstroom den verstikkenden dampkring, doch deszelfs werking was zoo luttel, dat men het ter naauwernood bespeuren kon. Alles duidde in het luchtruim aan, dat de natuur iets broeide, hetgeen schrikkelijke gevolgen kon hebben. De lusteloosheid van al het geschapene, was dan ook grenzenloos en toonde aan, hoe alles gebukt ging onder het ongewone, dat in de natuur omging. Geen vogel begroette met vrolijk gezang den dagenden morgen; geen menschenstem deed zich hooren; — de planten kwijnden, en het geheel had een doodsch aanzien. Eensklaps brak er dien morgen een onweder uit, zoo als er bij 's menschen geheugen zelden een beleefd was. De lucht was als het ware slechts een bliksemstraal, die den hemel aanhoudend in vuur en vlam zette. Een sterke zwavelreuk vermeerderde nog de moeijelijkheid der ademhaling. De donder rolde met knetterende, schielijk op elkander volgende slagen, uit verscheidene windstreken, onophoudelijk voort. Het was alsof de wolken een wedstrijd tot verdelging van het aardrijk hadden aangevangen en een regen, die weldra zich met hevige vlagen ontlastte, vermeerderde den onaangenamen toestand der belegeraars, die slechts in van bamboes en boombladeren ligt opgeslagene hutjes gehuisvest waren. Onze officieren droegen hunne bank in hun gelijksoortig nederig verblijf en plaatsten zich toen weder zoodanig op dezelve, dat zij het uitzigt hadden op de bergen en op de rivier. Het trotsche natuurtooneel scheen geheel hunnen aandacht tot zich te trekken. Stilzwijgend zagen zij hetzelve een geruimen tijd aan. Eindelijk hield Swager, zijne blikken onafgewend op de rivier, welke op dat oogenblik door eene langdurige droogte niet meer was dan eene

beek (1), en Moerlag, zulks ontwarende, vroeg hem nieuwsgierig:

» Waar kijkt gij toch naar, Swager?"

» Wel duizend duivels! naar de rivier."

Moerlag keek dezelfde kant uit, doch zag niets, hetgeen zijne nieuwsgierigheid bevredigen kon.

» Ik zie niets, Swager!" ging hij voort.

» Ik ook niet, duizend duivels! maar denk zoo veel te meer."

» Waar over?"

» Over die pruik, welke zoo lang om de bergen gezweefd heeft, en zich toch eindelijk in water schijnt te willen oplossen. Indien alles, hetgeen wij dáár zoo vele dagen hebben zien hangen: regen moet worden, loopen wij groot gevaar van spoedig naar *Ambon* terug te drijven."

» Hoe zoo?"

» Wel, duizend duivels! begrijpt ge dat niet Moerlag? Sla een oog op de rivier. Thans is zij bijna kurk droog, — ten minste eene Hollandsche koe slurpt ze met ééne teug geheel leêg. Maar indien ze nu slechts een gedeelte dier Hemelsche saus, welke wij te verwachten hebben en die nu reeds zoo mooi, om wie zich buiten waagt te besproeijen, aan den gang is, opneemt, zoo kan het niet missen of zij treedt buiten hare oevers, zet het land onder water en wij drijven weg of wij verzuipen; —

(1) De zoogenaamde rivieren op Hitoe, en op meest al de eilanden van den Indischen Archipel, zijn grootendeels niet dan beken en oorspronkelijk berg- en woudstroomen, die in de goede moesson door de zware hitte bijna uitdroogen, doch in de kwade zoo vol loopen, dat zij dikwijls buiten hare oevers treden. Dit laatste wordt ook in den droogen tijd soms, hoezeer zeldzaam, te weeg gebragt, wanneer eensklaps in de bergen meer regen valt, dan wel dat saisoen gewoonlijk medebrengt.

een van beide. — Duivels, dat zou een grap zijn, de Landvoogd voorop!"

» Hm! Swager! gij zegt daar zoo iets; — niet onmogelijk; — maar wibbel zoo niet met de bank, — ik kan dat niet verdragen."

» Wibbelen? duizend duivels! ik? Gij vergist u; — ik zit zoo stil als een muis."

» En, — en — maar, wat d . . . . r Swager! nogmaals, schei er meê uit!"

» Duizend duivels! Moerlag! zijt gij dol? Indien gij mijn superieur niet waart, zou ik u wel leeren aan mijn woord geloof te slaan. Maar ik voel . . . ."

Een sterk dofklinkend gedruisch onder zijne voeten, even alsof een troep hoornvee over eenen hollen grond draafde, belette hem met spreken voort te gaan. Eene hevige slingering, waarvan hij de oorzaak niet kon bespeuren, wierp *hem* en Moerlag van hunne bank, en het weinige water, dat zich in de rivier bevond, golfde in eene zijdelingsche rigting op en neder, en werd als met geweld tegen de oevers geslagen.

» Duizend duivels! Moerlag! — riep Swager, haastig, ofschoon eenigzins onthutst, zich oprigtende; — daar hebt gij het al; — de wereld vergaat of eene aardbeving . . . . . !"

» Eene aardbeving! — eene aardbeving!" schreeuwden honderde monden te gelijk, en al wat leven in de schans had liep naar buiten, in de grootste verwarring zich aan de gevolgen van dat vaak zoo noodlottig natuurverschijnsel zoekende te onttrekken. Gelukkig trof hetzelve hier geene voorwerpen aan, waarop het deszelfs krachten kon uitoefenen, en mogt al hier of daar een enkel soldaat eene ligte wond of kneuzing door het instorten der los opgebouwde hutjes verkrijgen, dezelve deerden niet veel en hadden geene verontrus-

tende gevolgen. Ligchamelijk kwamen de meesten er met den schrik af.

Onaangenamer echter was het, dat niet alleen dien dag, maar ook nog negen of tien dagen daar op volgende, die verwoestende natuur-toestand bijna onafgebroken bleef voortduren. De aardschokken herhaalden zich gedurende dat tijdperk aanhoudend; het land stond als het ware niet stil, maar golfde, even als eene zee, op en neder. De grond scheurde bijna overal open en zware rotsstukken werden van hunne steunpunten afgerukt, en van onmeetbare hoogten in peillooze diepten neêrgeslingerd. De oude bosschen, die van een eeuwenduur konden getuigen, kraakten door het gedurig omvallen der boomen, die, met één ruk slechts, ontworteld werden; - in één woord; de natuur ademde niets dan bederf en vernieling, en het was als of de uitroep van Swager: » de wereld vergaat!" ten volle moest beantwoord worden.

Men stelle zich den toestand voor oogen der bezettingen in de schansen voor *Cupaha*; zonder huisvesting en gedurende al die dagen onder den blooten hemel moetende verblijven, blootgesteld aan de uitwerking der zon, indien zij voor een' korten poos de zich telkens weder hereenigende of vernieuwende wolken kon doorboren, of aan den stortregen, die het lage land overal onderzette en de rivieren buiten hare boorden joeg. Levens- en krijgsmiddelen waren bedorven of grootendeels onbruikbaar, en gelukkig voor haar, dat de vijand, in die benaauwde oogenblikken misschien met dezelfde wederwaardigheden te worstelen hebbende, het niet dorst wagen uit zijn arendsnest in de vlakte aftedalen en haar aantevallen. Allen waren zij, in zulk een vermetel geval, verloren geweest, te meer nog! dewijl een terugtogt in die omstandigheden, onder de onmogelijkheden gerekend moest worden.

De tijdingen, die men van *Amboina* ontving, waren nog droeviger. Wel had men dààr geene levens te betreuren, doch desniettemin was de verwoesting groot en niemand had onder het dak durven blijven. In het kasteel *Victoria* scheurden niet alleen alle muren der woningen, maar ook die der wallen. Een gedeelte der laatsten viêl zelfs in, en op het overige durfde men geen geschut meer vertrouwen. Verscheidene daken waren ingestort en het stadhuis aan het strand dreigde zulks insgelijks te doen, en toen nu, op den 17den Mei 1644, zich weder zulk een' zwaren schok der aardbeving deed gevoelen, dat de beide gevels van des Landvoogd's huis in het kasteel neêrploften, besloot Demmer *Capaha* voor eenigen tijd te verlaten, om persoonlijk den staat van zaken te *Amboina* te gaan opnemen. Hij gelastte derhalve Swager, om met een twintigtal manschappen over den korten landweg door den pas van *Baguala* hem te volgen, en liet den luitenant Moerlag met 170 gewapenden achter, om de schansen te blijven bezetten, en den vijand voortdurend te bestoken.

Abraham Fluweel leeft!

Geenszins strookte het met de bedoelingen der Capahanesche opstandelingen om den oorlog, welke door hen tegen de Nederlanders gevoerd werd, zoo slepende te doen zijn, als nu reeds niet alleen het geval scheen te wezen, maar ook in den vervolge dreigde te worden. Onvoorbereid als het ware hadden zij den stap moeten wagen om zich tegen hunne magt te verzetten; slechts weinigen tijd konden zij, zoo aan hunne versterking, als aan het bijeenbrengen van levensmiddelen toewijden, en vurig hadden zij gehoopt, dat, zoo wel deze hunne handelingen, als de bitsche beleedigende taal, die zij steeds jegens den Gouverneur Demmer bezigden, het Christen opperhoofd tot een' stap geleid zouden hebben, welke hem duur te staan gekomen, en waarvan eene beslissing het onmiddelijk gevolg geweest zou zijn. Zij wisten, en erkenden zulks zelfs door hunne gestadige toevlugtsneming tot het hoogste gebergte, dat de Nederlanders in de vlakten en op zee, door hunne meerdere wapenkunde en beleid, steeds de overhand moesten behouden, en ook behielden, maar op de bergen, ook dit wisten zij bij ondervinding, had het hun veelal de grootste inspanningen gekost om den zege te behalen, en indien dezelven al na verloop van tijd verworven werd, zoo was zulks meestal, gelijk het voorbeeld van *Wiwani* nog geleerd had, meer te danken aan bijkomende omstandigheden, dan aan de zedelijke meerderheid, welke het gevolg was van hunnen standvastigen moed, volhoudende zucht tot grootsche ondernemingen, en het onbetwistbare meesterschap in alles, wat den wapenhandel betrof.

Groot was derhalve de teleurstelling, welke de Capahanezen ondervonden, toen zij de dralende wijze bespeurden,

waarop de anders zoo haastig en krachtdadig te werk gaande landvoogd Demmer als nu handelde: en zulks bevreemde hun te meer, omdat zij oordeelden naar de tijdingen, welke de *Orang kaija's*, op den dag van het zweren des *Matakauws*, van de kotta *Laha* hadden medegebragt, en die hadden doen veronderstellen, dat de Gouverneur magt genoeg bezat, om hen onmiddelijk aan te tasten. Grooter evenwel werd nog die teleurstelling, en sloeg zelfs tot bekommering over, toen men aan de dag voor dag verminderende hoeveelheid levensmiddelen begon te ontwaren, hoe noodzakelijk eene spoedige beslissing voor hen werd, die zij nogtans niet konden verwachten, zoo lang de Nederlandsche magt zich blootelijk tot eene insluiting of afsnijding der gemeenschapsmiddelen met de zee bepaalde, door welk laatste vooral de toevoer der tegen over *Hitoe* leggende kust van *Ceram* belemmerd werd. Wel is waar, de met hen in het geheim verbondene Hitoësche *Orang kaija's* hielden trouw hun woord, ten minste zoo veel de omstandigheden zulks toelieten, doch de aanvoer, op die wijze verkregen wordende, was te luttel, te gering, om daardoor in de behoeften van de rijkelijk duizend monden, welke zich op den berg bevonden, dagelijks te kunnen voorzien, zoo dat het onvermijdelijk voor hen werd te trachten eene gemeenschap te openen, waardoor zij hoofdzakelijk aan dien benoodigden voorraad konden geraken.

De gevolgen van het reeds kenbaar gebrek, waren dan ook niet achter wege gebleven. Vrienden in nood vindt men zelden, doch gewis hoogst zeldzamer nog de zulken, die moed en geduld genoeg bezitten om in die omstandigheden der meesten afgod, hunnen buik, daaronder te doen lijden. Naauw hadden de Makassaren, die zich aan hen hadden aangesloten, het ongeval bespeurd, dat de reeds schrale keuken nog schraler werd, of zij onttrokken hunne

beloofde hulp aan de opstandelingen, en zich een weg banende naar het strand, maakten zij zich dáár met geweld meester van twee vaartuigen, waarmede zij koers stelden naar hun geboorteland, aldus hunne zoo genaamde vrienden, die voorzeker eene groote hoop gevestigd hadden op hunnen bekenden en dikwijls aan den dag gelegden moed, aan hun eigen lot overlatende.

Gevoelig was ook de schade, welke de laatst vermelden door de reeds beschreven aardbeving, hadden ondervonden, doch meer nog hadden de felle wind en de zware regen die berokkend. De uit zulke ligte stoffen als drooge alang-alang en sagoe bladeren te zamengestelde daken waren meest vernield en weggewaaid, en de stroomen waters, die van den hemel daalden, vonden daardoor ruime gelegenheid om tot de weinige overschietende levensmiddelen door te dringen, en ze te bederven. Hierdoor hadden zij de handen vol en konden zich niet verledigen om, hoezeer den benarden toestand der Nederlanders in de schansen aan de *Telloboan's* rivier van uit de hoogte kunnende beschouwen, en zich innig daarover verheugende, in de vlakte te dalen, en de tegen over hen staande vijandelijke magt geheel te vernielen.

Het was ongeveer vijf of zes etmalen na het eindigen van dat zoo vreeselijk, gedurende een tiental dagen gewoed hebbende, natuurverschijnsel, dat in de *langar* (bidhuis) op den *Capaha*, Toeloecabesie, Patiwani, de *Iman* Ridjali en Ismaël, de luitenant van eerstgenoemde, bij elkander zaten om te beraadslagen, wat in die hachelijke omstandigheden te doen. Wel was het geene volslagene moedeloosheid of wanhoop aan het welgelukken hunner zaak, die op hun aangezigt te lezen stond; maar toch, te ontkennen viel het niet, dat hetzelve eene groote neêrslagtigheid kenteekende. Geen wonder ook, want het vooruitzigt was niet streelend en de zaak zoodanig gelegen, dat, indien er niet spoedig raad geschaft werd, een grenzenloos gebrek weldra onder de hunnen zou rondwaren en het gewis ieder moeijelijk zou vallen het lot te ontgaan, van den honger ten prooije te worden. Des niettemin was Patiwani nog altijd de moedigste. Te dikwijls had hij zich in zulke netelige omstandigheden bevonden; te vaak was hij in dusdanige moeijelijkheden geweest, zonder aan eene gereede uitkomst te wanhopen, dan dat hij nu, zijn aangeboren karakter verloochenende, het hoofd zou hebben laten hangen. Hij wist, dat hij daardoor de neêrslagtigheid zijner lotgenooten slechts zou vermeerderen, nam *daarom* het eerst het woord op, en zeide tot Toeloecabesie:

» *Orang kaïja* van *Capaha!* waarom zoo bedrukt? onze zaak staat niet hopeloos."

» Het moge u zoo toeschijnen, Vader! maar wanneer ik om mij staar, — antwoordde Toeloecabesie, — en ik zie al die hongerige gezigten, dan wordt het mij toch eenigzins benaauwd om het hart. Ik ben wel voorbereid om den vijand in het aangezigt te zien; — maar den honger! — dien te wederstaan valt moeijelijker."

» Dat is de kans des oorlogs! tastten de Hollanders toe, dan ware het spoedig beslist, doch nu zullen wij geduld moeten leeren oefenen, want gij zult toch wel aan geen toenadering denken, Toeloecabesie?"

» Daarvoor beware ons, onze heilige Profeet. Voor mijn' persoon, ik tart alles. Wortelen en boombladeren zullen eer mijn voedsel zijn, eer een haar op mijn hoofd er om denkt om onzen vijand een gematigd woord toe te spreken; — maar dat anderen, dat onze vrouwen en kinderen daaronder moeten lijden, dat breekt mij het hart en zou in staat kunnen zijn om al mijne moedige voornemens den bodem in te slaan."

» Hm! Is dat de oorzaak, dat gij er zoo neêrslagtig

uitziet? Ik dacht het wel, dat er iets aan haperde; — de vrouwen hebben zeker u aan het hoofd gemaald, en Se tiedja....."

» Neen, Vader! Zij noch Almina hebben een woord geklikt, geen van beiden ontvloeide tot nu toe eene enkele klagt. — Almina is te zacht van karakter om mij eenig ongenoegen te willen verwekken, en zij bemoeit zich met niets dan met het huishouden; — en Se Tiedja! o zij, zij! Zij is nog altijd die moedige vrouw, welke zij van den beginne af getoond heeft te zijn; zij spoort mij nog dagelijks aan tot volharding, en ging ik haar daarin niet tegen, alle dagen zaagt gij haar gewapend in ons midden verschijnen, om aan onze gevechten deel te nemen. Doch, Vader! wanneer den mannen de moed ontvalt, zoo als wij reeds zoo menig voorbeeld gehad hebben, dan is het niet te verwonderen, dat het mij week wordt om het hart."

» Dat nog altijd even vurig voor Se Tiedja klopt, niet waar, Toeloecabesie? Ik dacht dat die dolle liefdevlaag reeds lang voorbij was, — maar ik begrijp u; — gij zinspeelt op de vlugt van den ouden *Orang kaija* van *Mamalo*, van dien Baros, welke zich reeds twee of drie malen in de armen der Hollanders geworpen heeft, doch telkens weder tot ons terug gekeerd is."

» En nu ook weder tot ons terugkeeren zal," viel hem de *Iman* Ridjali in de rede.

» Hoe weet *gij* dat zoo stellig, *Iman?*"

» Omdat hij het mij op den koran gezworen heeft. Ik ben te oud, zeide hij tot mij, om den honger te kunnen weêrstaan. Ik moet daarom naar beneden en wil mijne krachten herstellen. Zeg aan mijne vrienden, die ik weet, dat mijne verwijdering niet welgevallig kan zijn, dat ik hen niet verlaat om hen te verraden, maar om naar nieuwe middelen uittezien, waardoor ik hun in

hunne behoeften zal kunnen te gemoet komen. Weldra zullen zij van mij hooren. Zie daar zijne woorden, waarop hij den eed deed, en ik vertrouw op hem want hij is een opregt Mahomedaan, hoeveel haat hem ook Kakiali vroeger heeft mogen toedragen."

» Welnu! laten wij dan goeden moed houden. Onze Profeet zal ons niet verlaten en dit is ten minste reeds een vooruitzigt, hoe gering dan ook, geopend. Doch hebt gij geene tijding van den overwal, Toeloecabesie?"

» Ismaël zal ons het beste kunnen zeggen, hoe de stemming daar is. Hij bragt mij een brief van den *Orang kaija* Tommatella van *Camarien*, die groote beloften doet om ons sagoe, djagon (turksche tarwe) en rijst toe te zenden, maar hij maakt eene voorwaarde, die moeijelijk te vervullen zal zijn."

» Welke?"

» Dat wij de zee zuiveren van de vaartuigen der vijanden, ten einde zij, de overwallen, zonder opzien te baren, over kunnen steken."

» En hebt gij toebereidselen tot zulk een' overtogt gezien, Ismaël?" vroeg Patiwani.

» Genoeg. — Er liggen, zoo wel te *Camarien* als te *Roema kaij*, *Latoe* en *Hoewaloij* (1) een twintigtal vaartuigen, met die levensmiddelen geladen, gereed, om op het gunstige oogenblik den overtogt te ondernemen doch alle rekenen er op, dat wij dat oogenblik zullen doen geboren worden."

» Dat zal moeijelijker gaan,—antwoordde Toeloecabesie,— dan men wel denkt. Die twee schepen, welke in de noorderbogt van *Capaha* geankerd liggen, beletten alle gemeenschap en zullen niet gemakkelijk te verdrijven zijn.

(1) Dorpen op de zuidkust van Ceram.

Vonden wij slechts een plekje, van waar wij hen beschieten konden, dan zou ik nog aan de mogelijkheid gelooven, maar. . . . ."

» Is het mij vergund binnen te komen?" vroeg de *Latoewiloeloe* van *Poeloet*, die zijn gedrogtelijk hoofd de deur van het bidhuis instak.

» Wat moet die ellendeling hier?—vroeg Toeloecabesie, verwonderd over deszelfs vrijpostigheid, op zijne beurt, doch ging tevens, zonder eenig antwoord af te wachten, voort: — neen! wij kunnen u hier wel missen, want wij hebben over gewigtige zaken te spreken."

» Juist *dat* wenschte ik ook. Ik heb u iets belangrijks mede te deelen.

» Wij hebben geen tijd om naar uwe zotternijen te hooren. Zeker hebt gij weêr. . . . .?"

» Laat hem binnen komen,—viel Patiwani zijn schoonzoon in de rede; — in onze omstandigheden, moeten wij iedereen hooren, en wie weet of hij ons geen doelmatigen raad kan geven, want hij is goed bekend met den omtrek."

De *Poeloeter* kreeg dan vergunning om het bidhuis in te treden, en stapte met eene hooge borst binnen. Tot dien dag toe had hij op zijn herhaald verzoek om naar zijn dorp terug te keeren, geen gunstig antwoord mogen verwerven. Overigens werd hij als vriend behandeld, ofschoon hij wel bemerkte, dat al de voorwendsels, waarmede men hem paaide, geene andere strekking hadden, dan om zich van zijn' persoon te verzekeren. Intusschen getroostte hij zich in den beginne die behandeling, door de gedachte van in Se Tiedja's nabijheid te zijn, en de knevel onder de linker neusvleugel was, even als te voren, weêr netjes opgekruld, terwijl hij van Patiwani, wien zijne ijdelheid niet onbekend was, de schoonste kleeding ter leen ontvangen had. Doch toen hij, na eenige dagen verblijf op den

Capaha, zelfs de schaduw van de voor hem onvergetelijke Se Tiedja niet te zien kreeg, begon hem dat verblijf te vervelen, en verlangde hij naar zijne haardstede. De steeds heerschende onbewegelijkheid onder de opstandelingen verhinderde hem om, onder voorwendsel van deelneming in de gevechten, te kunnen ontsnappen, en daarom spitste hij zijn brein om eene list te bedenken, waardoor eene zoodanige omstandigheid moest geboren, en hem het vooruitzigt geopend worden om zijn doel te kunnen bereiken.

Dat brein, hoezeer van een' grooten beenigen omvang, was evenwel, gelijk wij reeds gezegd hebben, sobertjes bedeeld met geestvermogen, en grootendeels opgevuld met spoken, overleveringen van de oude afgodendienst en tooverijen, terwijl het geloof aan den duivel, onder welke gedaante men zich dien ook wil of kan voorstellen, gelijk bij ieder Amboinees zelfs tot in onze dagen, eene voorname plaats in hetzelve besloeg. Op dat laatste nu had hij voornamelijk zijne hoop tot verlossing uit zijne gevangenschap gevestigd, en naauwelijks gezeten, of het eerste woord, dat hem ontviel, was:

» Toeloecabesie! ik heb den duivel weêr gezien."

» Bah! welk eene gekheid,—antwoordde deze.—Hebt gij niets anders te vertellen?"

» Neen, neen, in ernst! want ik heb zelf met hem gesproken."

» Met den duivel, die u den berg heeft opgewerkt?"

» Waarachtig niet, Toeloecabesie! deze keer met een' geheel anderen. — Met *kae-ele!*"

» Met wien?"

» Met *kae-ele*, de koning der heuvels op het eiland *Noessalaoet*, dien zijn daar vroeger in het dorp *Nallahia* als hunnen God dienden."

» Onmogelijk, *Latoewiloeloe!* gij zijt immers den berg

niet af geweest; — zelfs hebt gij naauwelijks het huis van Patiwani verlaten?"

» Ik heb u ook nog niet gezegd, waar en hoe ik dien duivel gesproken heb."

» Waar dan? — Spreek haastig, want wij hebben geen tijd over om dien met u te verbeuzelen."

» Waar anders, Toeloecabesie dan op mijne legerstede. Ik droomde. . . . ."

» Wat? gij droomdet en wilt ons. . . . ."

» Laat hem uitspreken, — voegde de *Iman* Ridjali den *Orang kaïja* van *Capaha* toe. — Herinner u, dat droomen veelal den weg tot gelukkige of twijfelachtige uitkomsten aanwijzen. Het was immers in een' droom, dat onzen heiligen Profeet het eerst zijne groote roeping tot heil der menschen door bovennatuurlijke wezens werd kenbaar gemaakt?"

» Ga dan voort, *Latoewiloeloe!* maar wees kort."

» Ik droomde, — hernam deze, — in den laatstleden nacht, dat ik in de armen van Se Tiedj. . . ."

Nog had hij dien naam niet uitgesproken of Toeloecabesie sprong reeds woedend op en sloeg de hand aan zijne tamboeka. Doch Patiwani en de *Iman* grepen hem aan en de eerst genoemde fluisterde hem in: » bedaar, *Orang kaïja!* wat stoort gij u aan de wartaal van een' zinlooze? Waarom wilt gij u ijverzuchtig toonen op zulk een gedrogt? Laat hem denken en droomen wat hij wil, maar vergeet niet, dat zinloozen soms Goddelijke ingevingen hebben. Ook hij is misschien een middel in de hand der Voorzienigheid!"

Met tegenzin zette Toeloecabesie zich weêr neder, en de *Latoewiloeloe*, die demoedig en in eene gebogene houding de uitwerksels van diens gramschap zat aftewachten, hief het hoofd op nieuw op en zeide:

» Ik droomde, dat ik . . . dat . . . (en hij bedacht zich

een oogenblik.) — Ik sliep zeer gerust en droomde, dat ik met geweld uit mijnen slaap wakker werd geschud, en voor mij een' mensch zag staan van de wonderlijkste gedaante. Zijne welgemaaktheid kon in het geheel niet bij de mijne halen. Zijne oogen glommen als kolen vuur. Zijn hoofdhaar hing hem met honderde tressen op den rug en hij had eene bloedroode kleur. Verschrikt sprong ik op, doch herstelde mij spoedig en vroeg hem: Wie en van waar zijt gij? ik ben *kae-ele*, antwoorde hij, — de koning der heuvels en gelast u, *Latoewiloeloe* van *Poeloet!* die zulk een grooten invloed op de bewoners van dezen berg bezit, hun te zeggen, dat ik, hoezeer zij mij als hunnen God verzaakt hebben, evenwel nog altijd genegenheid voor hen koester en medelijden heb met den droevigen toestand, waarin zij zich thans bevinden. Ga daarom tot de hoofden uwer lotgenooten en zeg hun, dat zij, indien zij naar mijn woord willen hooren, weldra uit hunnen nood verlost zullen worden. Daartoe vergun ik hun zich te vestigen op den kalen rotsachtigen heuvel in de noorderbogt van *Capaha;* op dien rots, welke, gelijk een muur, loodregt uit zee schijnt opgetrokken te zijn. Volgen zij mijn' raad, dan zullen zij gelukkig en voorspoedig wezen, en nog voorspoediger, indien zij mij weder dienen, even als te voren.

Neen, neen! antwoordde ik, — dat kan niet; — dat zou onze Profeet Mahomed niet dulden. Maar ik had dien heiligen naam naauw genoemd of de duivel siste als een slang, veranderde in dat kruipend gedierte en verdween in één oogenblik. Dat is mijn droom geweest, Toeloecabesie! en het staat aan u om de gegevene aanwijzing te volgen."

» En wat zouden wij op dien kalen heuvel doen?"

» Wat anders, dan er eene bentink opwerpen, van waaruit gij de vijandelijke schepen zult kunnen beschieten."

» Hm! geene kwade gedachte,—mompelde PATIWANI;—kent gij dien rots, *Latoewiloeloe?*"

» Waarachtig, PATIWANI! ik heb dien vaak genoeg opgekropen, hoeveel moeite het mij ook kostte en ben bereid, indien gij des duivels raad wilt naleven, om u den weg derwaarts te wijzen. Evenwel moet ik u vooraf zeggen, dat die gevaarlijk en moeijelijk is."

» Dat zal ons niet afschrikken! Hoe denkt gij over dien droom, *Orang kaija?* Willen wij het beproeven?"

» Ik heb er niets tegen, ofschoon ik den gelukkigen uitslag betwijfel, vader!"

» Kunnen wij van daar de schepen beschieten, die in de bogt van *Capaha* geankerd liggen, *Latoewiloeloe?*

» Gewis PATIWANI! en zoodanig zelfs, dat gij naar uwe keuze elk man aan boord kunt wegpikken."

» Welnu! dan nemen wij uw aanbod aan en, zoo TOELOECABESIE daarmede instemt, kan de togt op morgen ochtend reeds ondernomen worden."

Den *Poeloeter* kwam een glans van vergenoegen op het gelaat en driftig krulde hij zijn' knevel om. Gebruik makende van de bijgeloovigheid zijner landgenooten, zoo was zijn droom niets dan een verzinsel, dat hem de mogelijkheid moest verschaffen om uit de voeten te komen. Den *Iman* werd niets gevraagd, doch ook deze, hoezeer het hoofd schuddende, was mede niet vrij van het geloof aan den duivel, dat zijne landslieden beheerschte, en daarom zweeg hij.

TOELOECABESIE echter scheen niet zoo gaaf met het voorstel van PATIWANI in te stemmen. Langen tijd bedacht hij zich, en zeide eindelijk: » Het is mogelijk, vader! dat de onderneming gelukt, maar ik stel niet veel vertrouwen in den zottenpraat van den *Latoewiloeloe*. Liever wenschte ik, dat wij ons meester maakten van het dorp

Lian (1). Hetzelve is omringd door sagoebosschen. Wij konden eenige dier boomen vellen, en ons zoodoende van levensmiddelen voorzien. Ook verdient die bevolking eene tuchtiging, omdat zij hare belofte van ons te hulp te zullen komen niet houdt, en tot de christen honden is overgegaan. Hoe oordeelt gij over dat plan, vader?"

» Hm! zoo kwaad niet, TOELOECABESIE! maar beiden kunnen wij te gelijkertijd in het werk stellen. Het is even noodzakelijk de zee open, als sagoebosschen onder ons bereik te hebben, en daarom ben ik er voor om zoo wel den wenk van den *Latoewiloeloe*, als uw plan te volgen."

Een langdurig gesprek volgde op dit gezegde van PATIWANI, en eindelijk werd er besloten, dat, indien er binnen drie dagen geen voorraad van den overwal aankwam, PATIWANI, met een derde gedeelte der weerbare manschappen en den *Poeloeter* tot wegwijzer, den togt naar den bedoelden rots zou ondernemen, terwijl TOELOECABESIE en ISMAËL met eene gelijke magt het dorp *Lian* zouden aanvallen en de *Iman* met de overblijvende mannen den kruin des bergs en de vrouwen en kinderen zou blijven bewaken.

Intusschen had de landvoogd DEMMER bij zijne komst in het kasteel *Victoria* den toestand van hetzelve, zoowel als dien der stad, nog bedenkelijker gevonden, dan hij zich wel had voorgesteld. De schokken der aardbeving immer voortdurende, zoo ploften in zijne tegenwoordigheid nog vele werken neêr, waaronder een soldaat dood bleef en een slavenkind een been brak, en het was der-

---

(1) Een dorp aan den voet van den C a p a h a en aan strand gelegen, hetgeen in dien tijd zeer rijk was aan sagoeboomen.

halve niet te verwonderen, dat de Landbestuurder onmiddelijk zijne aandacht vestigde op de noodzakelijkheid tot het daarstellen van vernieuwingen, vooral betrekkelijk de muren van het kasteel.

De bekende hoofdtrek des karakters van Demmer, *voortvarendheid*, vond dan ook ruimschoots stof tot ontwikkeling van deszelfs zedelijke krachten en de aarde was schier nog niet tot rust gekomen, of honderde handen waren reeds onledig met het herstellen van datgene, wat de natuur der vernieling ten prooije had gegeven, terwijl de onvermoeide geest des Landvoogds, een blik werpende op der Compagnie's verwijderde belangen, welker goede uitslag voornamelijk van zijne te nemene maatregelen afhing, steeds bezig bleef met het verzinnen van zoodanige middelen, waardoor *Capaha* spoedig voor hare magt zou moeten bukken.

Hieronder behooren hoofdzakelijk die, welke de strekking konden hebben om diegenen der Hitoëzen, van wie men wist, dat zij de Capahanesche opstandelingen steeds van voorraad voorzagen, van de laatstgenoemden aftetroonen, en voor die ongetrouwheid aan de Compagnie de oogen te sluiten, indien zij eigenwillig in haren schoot terugkeerden, en het was, ten gevolge van dien staatkundigen stelregel, dat Demmer de bevolking der dorpen *Alang* en *Lilliboïj*, digt bij elkander op het Hitoësche strand, aan den ingang der baai van *Amboina* gelegen, en waarvan het laatstgenoemde toenmaals wel het volkrijkste was op het schiereiland, weder in genade aannam, ofschoon die begenadiging voor de derde maal geschiedde. Evenwel verkreeg hij spoedig daarna de zekerheid van door de hoofden dier dorpen op nieuw om den tuin te zijn geleid, en zijn toorn daardoor ontvlammende, wilde hij hun geen lang genot vergunnen van dien ontrouw. Persoonlijk kon hij zich echter niet derwaarts begeven;

— de man, op wien hij, bij dergelijke zaken, het meeste vertrouwen stelde, kapitein Verheiden, was met de overschietende magt weder naar de schansen aan de *Telloboan's* rivier, waar zijne tegenwoordigheid, na de uitgestane rampen en vernielingen, dringend noodig was, vertrokken, en den Landvoogd schoot derhalve geen andere keuze over, dan een ander, die van dáár met hem teruggekeerd, door eene ligte ongesteldheid den gemelden kapitein niet had kunnen volgen, een man, wiens moed boven alle bedenking verheven, doch wiens zelfstandig beleid nimmer nog gebleken was, namelijk: de vaandrig Swagen.

Deze zat op een morgen, regt op zijn gemak, in zijne woning na te denken, op welke wijze hij sieur Fluweel, wiens vrijerij van dag tot dag meer bekend was geworden, eens goed beet zou kunnen nemen, toen de reeds bekende sergeant-ordonnans op eens voor hem stond en na een eerbiedig militair saluut hem toevoegde:

» Herr *Fähnrich!* sie werden *ersucht* beim Gouverneur zu kommen?"

» Duizend duivels! de Gouverneur verzoekt? ! verd . . . d, dat zijn wij niet gewoon. Zulk eene vriendelijkheid beduidt iets, en het zal wel anders klinken, als ik straks bij hem ben. Zeg, sergeant! hoe was de oude gehumeurd?"

» Zeer böse. Er stamphte met den futz von wuth."

» Dat dacht ik wel, anders zou de boodschap niet zoo suikerzoet zijn uitgevallen," en, zich haastende om zijne kleederen aan te schieten, stond hij spoedig in de woning des Landvoogds voor *hem*, wiens gramschap zoo gevreesd was en wiens karakter geen talmen duldde.

» Vaandrig! — vroeg hem deze, van eene tafel opstaande, waar aan hij bezig was met schrijven, — gij zijt weêr geheel hersteld?"

» Tot uwe dienst, Edelheid! geheel."

» Goed zoo. Daar hebt gij een schriftelijken last voor

halve niet te verwonderen, dat de Landbestuurder onmiddelijk zijne aandacht vestigde op de noodzakelijkheid tot het daarstellen van vernieuwingen, vooral betrekkelijk de muren van het kasteel.

De bekende hoofdtrek des karakters van Demmer, *voortvarendheid*, vond dan ook ruimschoots stof tot ontwikkeling van deszelfs zedelijke krachten en de aarde was schier nog niet tot rust gekomen, of honderde handen waren reeds onledig met het herstellen van datgene, wat de natuur der vernieling ten prooije had gegeven, terwijl de onvermoeide geest des Landvoogds, een blik werpende op der Compagnie's verwijderde belangen, welker goede uitslag voornamelijk van zijne te nemene maatregelen afhing, steeds bezig bleef met het verzinnen van zoodanige middelen, waardoor *Capaha* spoedig voor hare magt zou moeten bukken.

Hieronder behooren hoofdzakelijk die, welke de strekking konden hebben om diegenen der Hitoëzen, van wie men wist, dat zij de Capahanesche opstandelingen steeds van voorraad voorzagen, van de laatstgenoemden aftetroonen, en voor die ongetrouwheid aan de Compagnie de oogen te sluiten, indien zij eigenwillig in haren schoot terugkeerden, en het was, ten gevolge van dien staatkundigen stelregel, dat Demmer de bevolking der dorpen *Alang* en *Lilliboÿ*, digt bij elkander op het Hitoësche strand, aan den ingang der baai van *Amboina* gelegen, en waarvan het laatstgenoemde toenmaals wel het volkrijkste was op het schiereiland, weder in genade aannam, ofschoon die begenadiging voor de derde maal geschiedde. Evenwel verkreeg hij spoedig daarna de zekerheid van door de hoofden dier dorpen op nieuw om den tuin te zijn geleid, en zijn toorn daardoor ontvlammende, wilde hij hun geen lang genot vergunnen van dien ontrouw. Persoonlijk kon hij zich echter niet derwaarts begeven;

— de man, op wien hij, bij dergelijke zaken, het meeste vertrouwen stelde, kapitein Verheiden, was met de overschietende magt weder naar de schansen aan de *Telloboan's* rivier, waar zijne tegenwoordigheid, na de uitgestane rampen en vernielingen, dringend noodig was, vertrokken, en den Landvoogd schoot derhalve geen andere keuze over, dan een ander, die van dáár met hem teruggekeerd, door eene ligte ongesteldheid den gemelden kapitein niet had kunnen volgen, een man, wiens moed boven alle bedenking verheven, doch wiens zelfstandig beleid nimmer nog gebleken was, namelijk: de vaandrig Swager.

Deze zat op een morgen, regt op zijn gemak, in zijne woning na te denken, op welke wijze hij sieur Fluweel, wiens vrijerij van dag tot dag meer bekend was geworden, eens goed beet zou kunnen nemen, toen de reeds bekende sergeant-ordonnans op eens voor hem stond en na een eerbiedig militair saluut hem toevoegde:

» Herr *Fähnrich!* sie werden *ersucht* beim Gouverneur zu kommen?"

» Duizend duivels! de Gouverneur verzoekt? ! verd . . . d, dat zijn wij niet gewoon. Zulk eene vriendelijkheid beduidt iets, en het zal wel anders klinken, als ik straks bij hem ben. Zeg, sergeant! hoe was de oude gehumeurd?"

» Zeer böse. Er stamphte met den futz von wuth."

» Dat dacht ik wel, anders zou de boodschap niet zoo suikerzoet zijn uitgevallen," en, zich haastende om zijne kleederen aan te schieten, stond hij spoedig in de woning des Landvoogds voor *hem*, wiens gramschap zoo gevreesd was en wiens karakter geen talmen duldde.

» Vaandrig! — vroeg hem deze, van eene tafel opstaande, waar aan hij bezig was met schrijven, — gij zijt weêr geheel hersteld?"

» Tot uwe dienst, Edelheid! geheel."

» Goed zoo. Daar hebt gij een schriftelijken last voor

u en één voor kapitein VERHEIDEN in de schansen voor den *Capaha*. Vertrek morgen vroeg derwaarts. Hij zal 25 muskettiers en even zoo veel piekeniers onder uwe bevelen stellen. Marscheer daarmede, zoo spoedig mogelijk, naar *Alang* en *Lilliboij*, neem alle hoofden dier beide dorpen gevangen, en breng ze hier aan het kasteel."

» Duizend duivels !—mompelde SWAGER ,—dat is een kolfje naar mijn hand ;" doch zich dadelijk herinnerende, waar hij was, antwoordde hij zeer bedaard :

» Dat zal gebeuren, uw Edelheid ! evenwel, indien zij zich verweren, hoe dan ?"

» Dan betaalt gij met dezelfde munt, en offert alles aan de vlammen op ; gij verschoont niets en niemand, hoort gij ? want in dat geval moeten die dorpen zwaar gekastijd worden."

» Opperbest ! — en SWAGER wreef zich de handen van genoegen ; — nog iets van uwe bevelen, uw Edelheid ?"

» Hm ! wacht wat ! hebt gij al meer zulke togten gedaan, sieur vaandrig ?"

» Alleen nooit, uw Edelheid, maar wel. . . . ."

» Nu dan zal ik u iemand medegeven, die u behulpzaam zal zijn bij uwe aanraking met de bevolking der andere dorpen, welke gij moet doortrekken. Ik wil niet dat de geringste baldadigheid op marsch bedreven wordt, en dat is meestal het geval met de militairen, indien zij op hunne eigene wieken drijven. Ik zal mijn secretaris gelasten u te vergezellen, en een waakzaam oog op alles te houden."

» Uw' secretaris, Edelheid ? — vroeg SWAGER verwonderd, — dat zal hem weinig gelegen komen."

» Hoe zoo ?"

» Hij vrijt, uw Edelheid ! hij vrijt. God weet hoevele tranen er gestort zullen worden als uw Edelheid bij dat

voornemen blijft. Daarenboven, ook hij heeft nimmer zulk een' togt gedaan."

» Dat weet ik en juist daarom kies ik hem. Zijn vrijen heeft den tijd en Compagnie's dienst gaat vóór. Ga bij hem, vertel hem mijn' wil, en zeg hem tevens, dat hij onmiddelijk hier komt."

SWAGER liet zich dat niet tweemaal zeggen ; hij stoof de deur uit en rende als het ware naar het huis van ABRAHAM FLUWEEL, dien hij bezig vond met het doorsnuffelen van eenige oude papieren.

» Hoerah ! — riep hij hem reeds in den gang des huizes toe : — hoerah ! ik wensch u geluk, BRAM ! Duizend duivels ! wat staat gij in een goed blaadje bij den oude."

» Bij wien ?" vroeg BRAM, verbaasd hem aanstarende.

» Wel bij den oude, — bij den Gouverneur !"

» Spreek toch wat deftiger van onzen bestuurder ; — indien hij het hoorde, zou hij het u niet vriendelijk afnemen. Maar wat meent gij eigenlijk ?"

» Wat ik meen ? Luister ! — en SWAGER zich in zijn geliefkoosd postuur zettende, ging voort.

» Gij ABRAHAM FLUWEEL ! die niets dan acten stelt ;
En in den raad de stemmen telt ;
U maakt de Landvoogd tot een held ;
En zend u naar het oorlogsveld !"

» Mij, SWAGER ?" en BRAMMETJE verbleekte en liet zijne horologie ketting los.

» Wie anders, BRAM ? Duizend duivels ! wij gaan te zamen en zullen een leven hebben als prinsen."

» Maar wat bedoelt gij toch, SWAGER ? spreek duidelijk. Gij schertst immers ?"

» Waarachtig niet, BRAM ! Dat zal ik wel laten, als de oude iets bevolen heeft. Ons beide gelast hij om eens even naar *Alang* en *Lilliboij* te gaan en daar den boel netjes af te branden. Ook kunnen wij, indien wij willen,

duizend duivels, — ik wil zeggen een dozijn kwaadwillige knapen door een hennippen venster laten kijken, wel te verstaan, wanneer zij ons niet vriendelijk ontvangen, doch doen zij dat, dan mogen wij ook vriendelijk zijn en kunnen hun verzoeken om den oude met een bezoek te vereeren."

» Hemel, Swager! wat zal *ik* daarbij doen? Gij weet het immers, — nooit heb ik een zwaard getrokken. Ik vind het ook gansch niet deftig. . . ."

» Ja, Bram! dat moogt ge den oude vertellen; — maar wees niet bang, want ik zal u goed beschermen, en koester te veel vriendschap voor u om u in de steek te laten. Het ergste, wat gij er bij kunt oploopen, is, dat ge een' halven kop kwijt raakt, of dat ze u een vlerk afhouwen, — dan wel misschien u het hart nog levendig uit het lijf rukken om dat, lekkertjes gepofd en met sambal ingewreven, bij hunne papedo op te smullen. Zij zijn groote liefhebbers van zulk een ontbijtje, doch in dat geval zult gij geen harten-last meer ondervinden, — gij, die zoo gevoelig zijt en geen lief bakhuisje zien kunt, zonder te bespeuren, hoe hinderlijk een hart voor een deftig man wezen kan, — doch — eer ik het vergeet: gij moet dadelijk bij den oude komen; — hij zal u de rest wel zelf vertellen."

Geen donderslag kon feller in Abraham Fluweel's ooren klinken, dan de voor hem zoo noodlottige tijding, welke Swager hem bragt, en die hij nu ontwaarde volkomen ernst te zijn. Gewoon aan een gemakkelijk, onbezorgd leven, waaraan te weing maatschappelijke bezigheden verbonden waren, om hem van dien kant ooit eenige noemenswaardige moeijelijkheden berokkend te hebben; — gewoon aan zijne dagelijksche sleur, waarvan aftewijken hij beschouwde, als strijdig te zijn met de eer en deftigheid van zijnen stand; — afgeschrikt door de vaak overdreven verhalen der vele vermoeijenissen en ontberingen dergenen, welke in den oorlog hunne diensten hadden moeten leenen, en zich daarvan gevolgelijk niet dan het zwartste denkbeeld kunnende vormen; — onbewust, als zulks nimmer door ondervinding geleerd hebbende, of ook zijn ligchaamgestel daartegen bestand zou zijn — en, hetgeen voor hem wel het zwaarwigtigste was, — eerst sedert den vorigen avond zich mogende verheugen door het ontvangen van een woord, hetwelk hem het vooruitzigt schonk, van weldra, als hoofd eens huisgezins, zijne overige dagen in de liefderijke armen eener beminde vrouw, en in den genoegelijken kring van woelige kinderen, in rust en vrede te zullen kunnen doorbrengen, — zoo laat zich de teleurstelling, die hij ondervond, gemakkelijk beseffen. Als versteend stond hij daar op de papieren te turen, die voor hem lagen. Angstig staarde hij in het rond, want de twijfel rees in hem op, of hij wel dien moed bezat, waardoor hij, in geval van nood, zich zelven op het slagveld zou kunnen beschermen, en denkende om den vorigen avond, welke hem zoo gelukkig gemaakt had, zuchtte hij onwillekeurig: Die arme wedu. . . . ! !

» Kom er maar voor uit, duizend duivels! en zucht zoo niet, Bram! gij meendet te zeggen: die arme weduwe! — niet waar?. Wel nu! wat beteekent die korte scheiding? Eeuwig duurt zij niet en zij zal u te liever hebben wanneer ge, met laauweren bedekt, terugkomt, want:

Al mist ge o Bram! dan ook een been;
Al vloog uw halve neus daar heen; —
Al kwaamt ge een rib twee, drie te kort;
Wat raakt het u, wat van u wordt,
Zoo liefde slechts uw' moed beloont,
En 's weeuwtjes hand die liefde kroont.

Meer troost kan ik u niet geven, Bram! maar ga naar den Landvoogd en laat hij, duizend duivels! niet naar *u* wachten."

Bevende en zuchtende begaf *paars* Brammetje zich op weg, doch vond bij den Landvoogd nog minder troost, dan hem wel de spotternijen van Swager geschonken hadden. Gramstorig voegde Demmer hem toe: » sieur Fluweel! gij weet het reeds, dat ik u bestemd heb, om vaandrig Swager naar *Alang* en *Lilliboij* te vergezellen. Hier hebt ge uw' last. Het is meer dan tijd, dat de Compagnie eens eenige diensten van u trekt, en gij zorgt vooral, dat de bevriende dorpen geen overlast lijden bij uwen doortogt."

» Uw Edelheid! — waagde Brammetje te antwoorden; — ik dacht, dat een secretaris te deftig, en voor hem hier te veel werk was, om. . . . ."

» Hm! gij hebt geen lust, schijnt het wel, sieur? Vaandrig Swager heeft dan gelijk, dat uwe liefdegrollen. . . . ."

» Ik eerbiedig uw bevel, haastte zich Bram te zeggen, — maar, — maar. . . . ."

» Ik versta geen maren! — gij hebt slechts te kiezen, secretaris? Gij volvoert mijn' last of houdt u gereed om met de eerste gelegenheid naar *Batavia* te vertrekken. Onwillige dienaren heeft de *Compagnie* hier niet noodig."

Abraham Fluweel zweeg, maakte eene diepe buiging en vertrok, zich regtstreeks naar hen huis van Swager begevende, met wien hij afspraak maakte, om den volgende morgen vroegtijdig hunne voetreis te aanvaarden.

Wij willen het hartverscheurend afscheid dat voorviel in het huis, waar Brammetje's liefde woonde, welke hij toch eindelijk eens hopen kon met een gelukkigen uitslag bekroond te zien, met stilzwijgen voor bij gaan, en enkel vermelden, dat, op dien morgen, de eerste tint des dageraads naauw aan den gezigteinder een flaauw licht verspreidde, of Fluweel en Swager verlieten de stad, welke den eerste zoo dierbaar geworden was. Swager had

zijne gewone militaire kleeding behouden, doch Bram, op deszelfs raad, den deftigen brandemmer, verwisseld met een' platten hoed met breede randen; — versierd met eene roode pluim, om er krijgshaftig uit te zien: een kort bruin lakensche buis met wijde mouwen, doch anders naauw om het ligchaam sluitende, bedekte zijn bovenlijf terwijl hij het overige zijner gebruikelijke dragt niet had willen afleggen. — Met zijne wapenen maakte dit echter een onderscheid. De verroeste degen was in een' hoek zijner woonkamer achtergelaten, en vervangen door een' van Swager geleenden grooten houwer; om zijn buik was een lederen band vastgegespt, waarin twee schrikkelijk groote pistolen staken en in de regterhand hield hij eene halve piek, die hem tevens tot wandelstok diende.

Aldus uitgedost gingen de beide vrienden op marsch, doch onwillekeurig bleef Brammetje staan voor de woning zijner liefste, welke zij voorbij moesten, en wierp zuchtende een' weemoedigen blik op dezelve. Swager, wien zulks gansch niet aanstond, vatte hem bij den arm, sleurde hem voort en fluisterde hem, rijmende, in:

» Denk om hetgeen de Landvoogd heeft gezegd.
En, duizend duivels, Bram! die oude had het regt.

» Dat zie ik niet in, — pruttelde Bram; — ik was gelukkiger, indien hij mij stil te huis gelaten had en niet. . ."

» Kom, kom, Bram! wordt niet baloorig. — Waar is het,
Wie om een vrouw zijn pligt verzaakt,
Heeft een verbond met Joost gemaakt,
En werkt zich zelven in den klem; —
Geen duizend duivels redden hem."

» Hoor eens, Swager! — hervatte Brammetje, die sarrende rijmelarij moede; — indien wij goede vrienden zullen blijven, spreek dan als een deftig man en doe uw' stand eer aan. Mij verveelt dat eeuwige zoutelooze rijmen, en ik verkies niet langer uw speelpop te zijn."

» *Bah!*—antwoordde Swager, — Bram! gij wordt kregelig; — Een goed voorteeken! uw moed ontwikkelt zich en gij schijnt de vijandelijke lucht van den *Capaha* reeds in te snuiven. Patent, Bram! duizend duivels! wij zullen nog meer van u maken dan een deftig man, en als gij bij uw weeûwtje terug komt. . . ."

Grimmig keek *paars* Brammetje den vaandrig aan. Deze zweeg, enkel uit medelijden met den teleurgestelde, en na eenen moeijelijken marsch van vijf uren, kwamen zij door den *pas* van *Baguala* in de schansen aan de *Telloboan's* rivier aan, — Swager frisch en vrolijk, — Brammetje ter neêrgeslagen, hijgende en ademloos, terwijl zijne voeten de kenteekenen droegen hunner ongewoonheid aan zulk eene vermoeijenis en dadelijk, als een heilzaam middel daartegen, door lappen, met kaarsvet besmeerd, omwonden moesten worden.

Kapitein Verheiden ontving beide vriendelijk, zag hunnen last in, en stelde het opgegeven getal manschappen ter hunner beschikking. Den volgenden morgen zetten zij den togt voort en kwamen, zonder eenig letsel, dien zelfden avond nog in de genoemde dorpen, waar zij alles in eene schijnbare vredelievende stemming vonden, en zich zonder veel moeite meester maakten van negen hoofden of *Orang toewa's*, die hun opgegeven waren, als steeds het meest met den vijand geheuld te hebben.

Indien er een onnut persoon bij dien togt aanwezig was, dan kon voorzeker *hinkend paars* Brammetje als zoodanig aangemerkt worden. Swager was te goed militair, om niet onder zijne ondergeschikten de strengste tucht te handhaven, en Bram vond dus even min gelegenheid om zijn gezag te doen gelden, als hij lust daartoe bezat, want hij had te veel met zijn eigen ik te doen, om zich met iets anders te kunnen bezig houden. Bezwijkende door vermoeijenis en onder den last

der hem ongewone wapenen, geleek zijn toestand op dien van een hijgend, afgejaagd hert, en het was een koddig gezigt, hem eene beek te zien doorwaden of over eenige, langs het strand verstrooide rotsen, die hunnen weg belemmerden, te zien springen, waarbij hij telkens met de uiterste deftigheid trachtte te werk te gaan, doch welke, zijne vlugheid weinig eer aandoende manoeuvres, ook telkens met eene onderduikeling of struikeling eindigden, zoodat hij, zonder Swager's krachtdadige ondersteuning, voorzeker het doel hunner marsch niet zou bereikt hebben. Twee dagen verblijf echter in die dorpen herstelde hem weder eenigzins en welgemoed ving hij den terugmarsch aan in de hoop van spoedig de grijze muren van het kasteel *Victoria* op nieuw te zullen aanschouwen, en wat meer voor hem beteekende, een' blik te zullen kunnen werpen op het huis van haar, die hem zoo naauw aan het hart lag. Geenszins bevroedde hij, dat er, alvorens tot dat geluk te geraken, nog een netelig oogenblik voor hem zou opdagen, een oogenblik waarin zijn leven bedreigd en bijna voor altijd die hoop verijdeld zou worden, die hem nu zoo troostend aanlachte.

Swager kwam met zijne manschappen en de gevangenen, in den vooravond van den vierden dag na zijn vertrek, aan de *Telloboan's* rivier terug, en die terugkomst werd hartelijk gewenscht door kapitein Verheiden, aangezien daar gebeurtenissen hadden plaats gegrepen, die de vereeniging van al de beschikbare magt noodzakelijk maakte. Toeloecabesie en Patiwani hadden hunne reeds gemelde plannen op den dag van Swager's vertrek ten uitvoer gebragt. De eerste was meester van het dorp *Lian* en daar druk bezig met het vellen van alle rijpe sagoeboomen, terwijl de laatste met eene ongeloofelijke moeite met de zijnen de rots bereikt had, welke de *Latoewiloeloe* in zijnen voorgewenden droom had aan-

gewezen. Doch die moeite werd rijkelijk beloond, want die rots werd bevonden zoodanig gelegen te zijn, dat zij gelegenheid aanbood, om, op de in de noorderbogt van *Capaha* geankerde schepen, van waar men niets tegen de loodregtheid van die rots vermogt en zelfs geen vijand zag, man voor man weg te blazen, zoodat zij, toen Patiwani een stuk geschut op dezelven gesleept had en daarmede onophoudelijk vuurde, genoodzaakt waren de ankers te kappen, en in den omtrek geen ankergrond vindende, naar de baai van *Amboina* terug te keeren. Van den Ceramschen overwal werd dat vertrek spoedig bespeurd, en naauwelijks waren de schepen uit het gezigt, of de reeds wachtende Orembaai's haalden het zeil op en stevenden naar den *Capaha*. Het doel der opstandelingen was bereikt, en de voorraad van levensmiddelen, waarmede zij voorzien werden zoo groot, dat zij berekenen konden, het nijpende gebrek, dat hun aanspookte, ten minste voor eenige maanden, van zich verwijderd te zullen houden.

Niemand evenwel zag zich meer teleurgesteld, dan de *Latoewiloeloe* van *Poeloet*. Immers was het geenszins belangstelling in het lot der opstandelingen, die hem had aangespoord om hun dien rots aan te wijzen. Alleen zijn eigenbelang stond daarbij op den voorgrond en hij had gehoopt, gedurende dien moeijelijken togt over heuvels en klippen en door diepe ravijnen, een gunstig oogenblik tot ontsnapping te zullen vinden. Deerlijk keek hij derhalve op zijn neus, toen Patiwani, bij hun vertrek van den *Capaha*, hem in vertrouwen mededeelde, dat hij deszelfs hoop op het welgelukken des togts alleen gevestigd had op zijne standvastigheid, en hem daarom *verzocht* zich niet te verwijderen. Dan, geheel ontzonk hem de moed, toen, hoe streelend en zijne eigenliefde voedsel gevende dat vertrouwen ook wezen mogt, hij

bemerkte, dat hij op dien togt niet slechts door Patiwani, maar ook door vier met torana's gewapende Hitoëzen in het oog werd gehouden, zoodat hij, regts of links, geen stap doen kon, zonder tegen de punten dier wapenen op te tornen. Hij waagde het echter niet zijn heimelijk verdriet daarover lucht te geven, maar van de toekomst datgene verwachtende, waarnaar hij zoo vurig haakte, onderwierp hij zich met schijnbare gelatenheid aan zijn lot, en verwierf daardoor de tevredenheid van Patiwani en van allen, die hem vergezelden.

Alvorens de opstandelingen den kruin van den *Capaha*, tot het doen dier togten, verlaten hadden, viel ook daar een tooneel voor, hetgeen het nog steeds minnend hart van Toeloecabesie heftig aangreep. Reeds stonden allen gereed om den berg langs het eenigst, slechts hun en hunne geheime bondgenooten bekend pad, aftedalen; — reeds had de achterblijvende *Iman* Gods zegen en dien van zijnen Profeet voor de vertrekkenden afgesmeekt, — toen de deur van Toeloecabesie's woning open ging en Se Tiedja in hun midden verscheen. Zij was weder op dezelfde wijze gekleed en gewapend, als op den avond van het zweeren des *Matakauw's*, en scheen geneigd den op handen zijnde gevaarvollen togt mede te maken. Toeloecabesie ontstelde, want hij had zulks niet verwacht, te meer, omdat hij haar vurig gesmeekt had, rustig en stil in hare woning te blijven, om zijne zorgen door haar bijzijn niet te vermeerderen. Dadelijk snelde hij, haar ziende, naar haar toe, en vroeg, een wanhopenden blik op haar werpende: » waarheen Se Tiedja?"

» Waar anders heen, Toeloecabesie! dan daar, waarheen gij u begeeft."

» Se Tiedja! gij doet mij verdriet aan; volg het voor-

beeld van Almina en blijf rustig te huis; dat voegt aan eene vrouw."

» Dat kan, dat mag ik niet, *Orang kaïja!* Ik heb er een eed op gedaan, — God en zijn Profeet zijn getuigen van dien eed, — van u immer en altijd te zullen vergezellen, en u te beschermen, daar en waar de grootste gevaren om u zweven."

» Maar, begrijpt ge niet, Se Tiedja! dat gij mij wanhopig maakt? Gij wilt mij beschermen, terwijl ik zulks juist u zal moeten doen. Gij verlamt mijne zielskracht, vrouw! want als de vijand ons aantast, hetgeen zeer waarschijnlijk is, zal ik meer het oog op u, dan op hem of op onze lotgenooten hebben, en dat kan ons allen noodlottig worden. Keer in huis, mijn beste! en wees verstandig genoeg om te begrijpen. . . ."

» Nimmer, Toeloecabesie! ik verlaat u nooit; aan uwe zijde wil ik vechten; aan uwe zijde wil ik sterven, indien mijn laatste oogenblik mogt slaan."

» En gij bedenkt niet, vrouw! — fluisterde hij haar in, — in welken toestand gij u bevindt? Hebt gij mij niet onlangs verheugd door uwe mededeeling, dat ik de hoop kon koesteren vader te worden, en wilt gij nu het eerste pand onzes huwelijks opofferen aan uwe vreemde neiging tot gevaren; aan uwe onbezonnenheid, om u roekeloos aan dezelven bloot te stellen. En, indien er nu oogenblikken komen, waarin ik u niet kan beschermen, Se Tiedja! hoe zult gij zwakke vrouw! u dan redden?"

» Nogmaals, Toeloecabesie! ik vertrouw op God en onzen Profeet. Het is hunne ingeving, dat ik u vergezellen moet, en de vrucht, die ik onder het harte draag, zal door hunne voorbeschikking daaronder niet lijden. Misschien zal het bloed, dat in het aanstaande gevecht te driftiger door mijne aderen zal vloeijen, ook in die

vrucht den moed doen ontkiemen, die nu u en mij bezielt, en daarom, *Orang kaïja!* verspil uwe drangredenen niet langer. Zelf door geweld zult gij mij niet tegenhouden, om aan uwe zijde te blijven. Verhinder mij zulks, zoo gij wilt, en nog zijt gij niet aan den voet des bergs of ik stort mij van die rots naar beneden, en het eerste, wat gij dáár zult beschouwen, zal het levenloos ligchaam zijn uwer Se Tiedja."

Toeloecabesie, zijne overredingskracht uitgeput hebbende, en niet, het beraden karakter zijner tweede vrouw te wel kennende, tot geweld durvende overgaan, riep zijnen schoonvader te hulp, in de hoop, dat de vaderlijke invloed haar tot verandering harer voornemens zou kunnen brengen. Dan ook Patiwani, de gestrenge en anders altijd geëerbiedigde vader, vermogt in dat oogenblik niets. Haar besluit stond vast en onveranderlijk, en niet langer met het beginnen des togts durvende dralen, besloten zij, ondanks hun zelven en vertrouwende, dat de ondervinding haar eene tweedemaal wel zou afschrikken, om deelgenoote hunner oorlogsgevaren te zijn, haren zin voor dezen keer te volgen, en haar te vergunnen hen te vergezellen, doch onder de voorwaarde, dat zij op den marsch Toeloecabesie steeds ter zijde blijven, en gedurende het gevecht eene geschikte schuilplaats zoeken zoude. Se Tiedja beloofde alles, doch de tijd leerde, dat die belofte ijdel en geenszins wel gemeend was geweest.

Met leede oogen had de moedige, doch immer stilzwijgende, ofschoon niet minder krachtig handelende kapitein Verheiden, de afdaling der opstandelingen, waarvan hij weldra door zijne verspieders berigt ontving, alsmede derzelver uitwerkselen, moeten aanzien. Zijne magt was te veel verzwakt om hen te kunnen aantasten. Vurig verlangde hij daarom naar de terugkomst

van Swager, en bepaalde zich alleen tot het opnemen van het terrein rondom *Lian*, om, indien de vijand daar tot die terugkomst stand hield, hem duchtig aan te vallen, — en toen hij nu door Swager's aankomst zijn verlangen zag voldaan, belastte hij den volgenden morgen den luitenant Morrlag en de van *Alang* terug gekeerde en nog vermoeide manschappen met de bewaking der schansen en bewaring der gevangenen, deelde het overige der bezetting in twee hoopen, gaf het bevel over den eenen aan den onverzaagden, geene vermoeijenis kennende Swager en behield, slechts weinige woorden gebruikende om den vaandrig zijn plan mede te deelen, dat over den anderen voor zich, en toog toen op weg om den vijand in het dorp *Lian* van twee kanten te overvallen.

Abraham Fluweel toonde geen lust om het gevecht bij te wonen. Hij zat op een stuk rots, het vertrek als wezenloos aan te staren, en scheen, in gepeinzen verdiept, hetzelve naauwelijks te bemerken. » Duizend duivels, Bram! riep hem Swager toe: — laat gij mij nu in den steek. Verd. . . d erkentelijk, of gaat gij mede?"

» Neen, Swager! Ik vind het niet deftig ongeroepen te vechten. Wat zal *ik* dáár doen."

» Jongens! uwen goeden naam en stand in eere houden; anders niets. Wat zullen de buren te *Ambon* wel zeggen indien zij hooren, dat gij den vijand niet onder de oogen hebt durven zien, en nog laffer zijt dan de lafste Amboinees. Wees een man, Bram! en houdt u deftig.

Swager roerde eene snaar aan, die onwederstaanbaar was voor *paars* Brammetje. De vrees voor de praatzucht en achterklap zijner buren, zou hem tot de wanhopigste stappen geleid hebben, en hoezeer zuchtende en aarzelende, haastte hij zich evenwel om de wapenen om te hangen, en trok met Swager uit, zoo veel mogelijk zich aan denzelven aangesloten houdende.

Na een moeijelijken marsch van anderhalf uur, meest door het steile gebergte en langs diepe afgronden, bereikte kapitein Verheiden het dorp *Lian*, doch vond den vijand tevens op zijne hoede. Ook Toeloecabesie was van zijnen marsch onderrigt en wachtte hem moedig af. Patiwani, zijn doel bereikt en de versterking op den berg ruim van levensmiddelen voorzien hebbende, had een gedeelte van zijne volgelingen met het geschut weder naar boven gezonden, en zich vervolgens met de overigen, waaronder ook de *Latoewiloeloe* van *Poeloet*, naar *Lian* begeven, om zijnen schoonzoon te versterken en behuldzaam te zijn in het bereiden der sagoe. Hunne magt was derhalve geducht, en zij besloten zich dapper te verdedigen, doch vruchteloos smeekten zij nu ook Se Tiedja, om zich voor het dreigende gevaar te verwijderen. Zij boden haar zelfs aan om haar, hoe weinige volgelingen zij ook missen konden, onder een sterk geleide naar den kruin des bergs terug te doen brengen, dan de onverzettelijke vrouw was doof voor alle hunne smeekingen en raadgevingen, en verklaarde ronduit, dat zij geen stap achteruit doen en even vaardig de torana drillen zoude als de dapperste Hitoëes.

Kapitein Verheiden's plan tot den aanval bestond hierin, dat Swager, een omweg gemaakt hebbende, den wester ingang van het dorp zou bestormen, terwijl hij te gelijktijdig hetzelve aan den oostkant zou zoeken in te dringen. Swager's taak was niet gemakkelijk, want tegen over hem stond Patiwani, die de verdediging aan die zijde op zich genomen had. Toeloecabesie integendeel verspreide zijne voorvechters achter de sagoeboomen en onthaalde den naderenden vijand op eene hagelbui van pijlen en geweerkogels. Doch kapitein Verheiden, hierdoor niet afgeschrikt, en zijne musketiers een fiksch gebruik van hun wapen doende maken,

drong dóór en de *held* van *Oeriën*, vele der zijnen ziende vallen, was genoodzaakt naar den ingang van het dorp te trekken. Hier ook begon eerst werkelijk het gevecht, waarin de vuurwapenen onnut werden en piek en houwer den uitslag schenen te zullen beslissen. Zelden nog hadden de Hitoëzen zulk eene dapperheid aan den dag gelegd. Aangevuurd door het voorbeeld van Toeloecabesie stonden zij pal, weken geen schrede achteruit en vriend en vijand waren weldra door elkander gemengd en handgemeen. Ieder koos zijn man en het grijnzend gelaat des doods waarde onder hen rond, en het verderf zag welgevallig neêr op de slagtoffers, welke hetzelve weldra ten prooije werden. Het gekerm der gewonden steeg ten hemel; het laatste gerogchel der stervenden klonk kreunende door het luchtruim, doch alles werd verdoofd door de onophoudelijke kreten en scheldwoorden der vechtenden en het op elkander aanstormend gewoel was onbeschrijfelijk. En in dat gewoel was de onversaagde Se Tiedja, die, niet het geringste blijk van bevreesdheid toonende, steeds getracht had haren man op zijde te blijven, onverhoeds van hem afgerukt en in de verwarring naar hem rondziende, stond zij op eens met opgehevene torana, gereed om hem dat wapen in het hart te jagen, voor den zich, volgens zijne gewoonte in het diepste van het gedrang geworpen hebbende kapitein Verheiden. En ook deze, in den woesten aanvaller niet dan een' gewonen mannelijken vijand meenende te zien, hief het zwaard op, en dreigde haar het hoofd te kloven, toen zijnen blik viel op Se Tiedja's zacht en door de hitte des gevechts nog verhoogd, schoon, vrouwelijk gelaat, en hij verstomd en verlamd, voor haar terugdeinzende, de opgeheven arm liet zakken en als aan den grond vastgenageld bleef staan. En ook Se Tiedja liet den dreigenden

arm vallen: ook zij was getroffen door den aanblik van een man, die haar geheel vreemd was, dien zij voor het eerst in haar leven zag, doch waarvan eene schemerende gelijkenis haar zoo dikwijls in hare jeugdige verbeelding was voor den geest gekomen, en welke, zoo op eens, haar aanstarende, den moed scheen te verliezen om haar aan te vallen. Doch hunne op elkander starende toestand duurde slechts een oogenblik, want toen Verheiden, door de uiterste verbaasdheid gedreven, zich, als het ware onwillekeurig, de woorden liet ontsnappen: » God, hoe is dat mogelijk? dat is het evenbeeld mijner Isolina!" toen beefde Se Tiedja en rilde als een riet. Een nevel kwam haar voor de oogen, en, onmagtig om den voor haar staanden besluiteloozen Christen langer aan te zien, zoude zij, onder den uitroep: » God en zijn Profeet helpe mij; — die taal; — die stem hoorde ik in mijnen droom;" op den grond bewusteloos zijn neêrgezonken, zoo niet de rusteloos naar haar zoekende en haastig toesnellende Toeloecabesie haar met den eenen arm omvat had, terwijl hij met den ander een geweldigen houw deed, naar den een standbeeld gelijkenden Verheiden, welke aan dezen het leven zou gekost hebben. Maar de korporaal Jan Willemszoon sprong moedig tusschen beide en ving dien houw op den loop zijns muskets op. Verheiden's bewusteloosheid verdween spoedig; weldra werden zijne verbijsterde zinnen weder werkzaam, en uitroepende: » niet mogelijk, — niet mogelijk — een spel der verbeelding," drong hij woedend op zijnen tegenstander in. Toeloecabesie echter toonde geen lust meer om hem te weêrstaan, maar Patiwani ziende aankomen, welke voor Swager's moed en wapenovermagt, na het storten van stroomen bloeds, had moeten wijken, ontweek hij het gevecht met den verwoeden Verheiden, riep zijn

drong dóór en de *held* van *Oeriën*, vele der zijnen ziende vallen, was genoodzaakt naar den ingang van het dorp te trekken. Hier ook begon eerst werkelijk het gevecht, waarin de vuurwapenen onnut werden en piek en houwer den uitslag schenen te zullen beslissen. Zelden nog hadden de Hitoëzen zulk eene dapperheid aan den dag gelegd. Aangevuurd door het voorbeeld van Toeloecabesie stonden zij pal, weken geen schrede achteruit en vriend en vijand waren weldra door elkander gemengd en handgemeen. Ieder koos zijn man en het grijnzend gelaat des doods waarde onder hen rond, en het verderf zag welgevallig neêr op de slagtoffers, welke hetzelve weldra ten prooije werden. Het gekerm der gewonden steeg ten hemel; het laatste gerogchel der stervenden klonk kreunende door het luchtruim, doch alles werd verdoofd door de onophoudelijke kreten en scheldwoorden der vechtenden en het op elkander aanstormend gewoel was onbeschrijfelijk. En in dat gewoel was de onversaagde Se Tiedja, die, niet het geringste blijk van bevreesdheid toonende, steeds getracht had haren man op zijde te blijven, onverhoeds van hem afgerukt en in de verwarring naar hem rondziende, stond zij op eens met opgehevene torana, gereed om hem dat wapen in het hart te jagen, voor den zich, volgens zijne gewoonte in het diepste van het gedrang geworpen hebbende kapitein Verheiden. En ook deze, in den woesten aanvaller niet dan een' gewonen mannelijken vijand meenende te zien, hief het zwaard op, en dreigde haar het hoofd te kloven, toen zijnen blik viel op Se Tiedja's zacht en door de hitte des gevechts nog verhoogd, schoon, vrouwelijk gelaat, en hij verstomd en verlamd, voor haar terugdeinzende, de opgeheven arm liet zakken en als aan den grond vastgenageld bleef staan. En ook Se Tiedja liet den dreigenden

arm vallen: ook zij was getroffen door den aanblik van een man, die haar geheel vreemd was, dien zij voor het eerst in haar leven zag, doch waarvan eene schemerende gelijkenis haar zoo dikwijls in hare jeugdige verbeelding was voor den geest gekomen, en welke, zoo op eens, haar aanstarende, den moed scheen te verliezen om haar aan te vallen. Doch hunne op elkander starende toestand duurde slechts een oogenblik, want toen Verheiden, door de uiterste verbaasdheid gedreven, zich, als het ware onwillekeurig, de woorden liet ontsnappen: » God, hoe is dat mogelijk? dat is het evenbeeld mijner Isolina!" toen beefde Se Tiedja en rilde als een riet. Een nevel kwam haar voor de oogen, en, onmagtig om den voor haar staanden besluiteloozen Christen langer aan te zien, zoude zij, onder den uitroep: » God en zijn Profeet helpe mij; — die taal; — die stem hoorde ik in mijnen droom;" op den grond bewusteloos zijn neêrgezonken, zoo niet de rusteloos naar haar zoekende en haastig toesnellende Toeloecabesie haar met den eenen arm omvat had, terwijl hij met den ander een geweldigen houw deed, naar den een standbeeld gelijkenden Verheiden, welke aan dezen het leven zou gekost hebben. Maar de korporaal Jan Willemszoon sprong moedig tusschen beide en ving dien houw op den loop zijns muskets op. Verheiden's bewusteloosheid verdween spoedig; weldra werden zijne verbijsterde zinnen weder werkzaam, en uitroepende: » niet mogelijk, — niet mogelijk — een spel der verbeelding," drong hij woedend op zijnen tegenstander in. Toeloecabesie echter toonde geen lust meer om hem te weêrstaan, maar Patiwani ziende aankomen, welke voor Swager's moed en wapenovermagt, na het storten van stroomen bloeds, had moeten wijken, ontweek hij het gevecht met den verwoeden Verheiden, riep zijn

schoonvader toe hem in den rug te dekken, en zijne geliefde en nog half bezwijmde vrouw in de armen nemende, ontvlood hij het slagveld en spoedde zich met dien zoeten last den *Capaha* op, onverschillig omtrent alles, wat voor of achter hem voorviel.

Die verwijdering van Toeloecabesie was nadeelig voor de zaak der zijnen. Zij, die tot dus verre moedig stand hadden gehouden, begonnen te weifelen, en in weêrwil der pogingen en zelfsopofferingen van Patiwani, om het gevecht nog eenigen tijd gaande te houden, sloegen allen weldra op de vlugt en volgden het voetspoor van hem, dien zij als hun hoofd eerbiedigden, en wiens voorbeeld zij derhalve vermeenden te mogen nastreven. De vervolging der overwinnende partij was evenwel niet hevig, want kapitein Verheiden, op dien stond het bloedvergieten moede, gaf daartoe geen bevel, en Swager's manschappen waren te vermoeid om ze ver te kunnen uitstrekken.

Patiwani was de laatste die het pad, langs hetwelk de opstandelingen afgedaald waren, weder insloeg, doch alvorens naar boven te klimmen, versperde hij, op alles bedacht en misschien vreezende, dat de vijand hem op de hielen volgde, dien weg door het vellen van eenige boomen en het planten van ranjoes en borangs (1) in derzelver tusschenruimten, waarna hij eerst zijne woning intrad, om den *Latoewiloeloe* van *Poeloet*, dien hij in het gedrang van het gevecht gemist had, op te zoeken. Dan groot was zijne teleurstelling en verwondering, toen hij hem daar niet vond en daardoor moest gelooven, dat hij of gesneuveld of in handen der Nederlanders gevallen was, vooral, omdat door de laatstgenoemden de weg naar *Poeloet* was afgesneden en hij zich dus niet naar zijne haardstede had kunnen begeven.

(1) Bamboezen pennen en voetangels.

Kapitein Verheiden, de gedachte aan het droomgezigt of liever aan de werking zijner verhitte verbeelding omtrent de plotselinge verschijning zijner Isolina, als het ware, met geweld van zich afzettende, gaf dadelijk last tot het oprigten eener houten barricade in het sagoebosch van *Lian*, waarin hij een twintigtal zijner manschappen, tot dekking van het dorp, wilde achterlaten. Terwijl de dorpelingen tot dat werk werden aangespoord, zag Swager overal op het slagveld, hetgeen met een vijftiental Europeanen en ruim zestig Hitoëzen bedekt was, ongerust rond en zocht naar zijnen vriend Fluweel. Reeds van het begin des gevechts had hij hem uit het oog verloren en het zich zelven verwijtende, dat hij den vredelievenden en deftigen geheimschrijver in een' zoo gansch tegen zijn karakter indruischenden toestand gebragt had, trachtte hij het spoor van den vermiste te vinden en had rust noch duur. Op zijne onvermoeide navraag vernam hij eindelijk van eenige Lianezen, dat zij een Europeaan, geheel alleen, gedurende het gevecht, achter het dorp om, naar den zeekant hadden zien loopen, en denzelfden weg inslaande, stuitte Swager tegen een twee honderd voet hoogen heuvel, die aan de landzijde met kreupelhout en alang-alang begroeid was, doch aan die der zee uit eene opeenstapeling van kale rotsen en met zeewier bewassen klippen bestond. De vaandrig haastte zich, in de hoop van op den top een ruim uitzigt te hebben, en daardoor den vermisten vriend te kunnen ontdekken, dien heuvel te beklimmen, dan wie schetst ons zijne verbaasdheid, toen hij boven op denzelven, en dat wel op geen grooter terrein dan twintig voet vierkant, Abraham Fluweel en het *Poeloetsche*

gedrogt, tegen over elkander zag staan in eene houding, welke niets vriendschappelijks te kennen gaf.

Wij willen het niet verzwijgen, — *Paars* Brammetje was zoo lang in zijne door burenvrees opgewondene stemming, welke hem Swager naar *Lian* deed volgen, gebleven, tot dat hij eenige kogels hoorde fluiten en derzelver doodelijke uitwerking om zich henen zag. De ingebeelde vrees werd nu eene wezenlijke. Onmiddelijk koos hij het hazepad, en weg noch steg kennende, vlugtte hij den beschreven heuvel op, hopende zich dáár voor aller oog te kunnen verbergen en een ruim uitzigt over de strijdenden te hebben, ten einde naar den stand of afloop des gevechts te bepalen, of hij zijne vlugt nog verder zou moeten doorzetten. Rustig bragt hij dáár ruim een uur alleen door; het hevig geklop zijns harten verminderde en de Hitoëzen ziende vlugten, maakte hij zich gereed om zijne overwinnende landslieden weder op te zoeken, toen hij achter zich eenig geritsel hoorde. Beducht voor zijne veiligheid zag hij om, en ontwaarde, tot zijne groote verbijstering en schrik, den door even zulke moedige beginselen en met dezelfde oogmerken daar komende *Latoewiloeloe* van *Poeloet*, welke hem sluipende naderde. De laatste, die eindelijk een gunstig oogenblik gevonden had om het valken oog van Patiwani te ontgaan, en zijne korte beenen niet weinig naar zich haalde, was niet minder beteuterd, toen hij op den top des heuvels, waarop hij zich in zekerheid waande, een Europeaan voor zich zag. Evenwel in hem het hoofd zijns wedloops, van het strand naar het kasteel herkennende, en naar die omstandigheid diens moed afleidende, verkreeg de pochlust bij den *Poeloeter* de overhand, voor een oogenblik de vrees verbannende, welke hem ter dier plaatse gebragt had. Geweldig sloeg hij, want hij

was van kop tot teen gewapend, met zijne tamboeka op zijn schild, rekte zich zoo lang mogelijk uit en zich voor Brammetje plaatsende riep hij hem, met eene stem, die grof moest heeten en onder vreeselijk trekkebekken, toe:

» Ha! zijt *gij* dat, Christenhond? Gij zijt een man des doods!"

Bram verschrikte hevig, verbleekte en deinsde terug, ongelukkig naar den zeekant, zoodat hij in eene moeijelijke positie geraakte. Zulks bemerkende, trachtte hij den vrede tusschen hen beide te sluiten, en zeide:

» Bedaar, mannetje! bedaar. Waarom kijkt gij mij zoo grimmig aan. Ik heb u immers nooit eenig leed aangedaan?"

» Wat! — antwoordde de *Poeloeter*, driftig zijn eenigen knevel ronddraaijende; — wat! hebt gij mij niet doen loopen als een hond? Waarom wildet gij mij toen niet te woord staan? Omdat gij te trotsch waart om met een armen visscher te spreken, niet waar? Maar nu, en gij kent mij, zal het dappere hoofd van *Poeloet* u die minachting betaald zetten. — Sterven moet gij;" — en met één deed hij een' houw naar Bram, doch op nog te grooten afstand, om hem eenig letsel te kunnen aandoen.

Bram werd van angst nog paarscher dan anders en was tevens zoo bedremmeld, dat het lossen zijner pistolen buiten zijn begrip scheen te liggen. Nog immer hoopte hij den pochhans door goede woorden tot bedaardheid te brengen.

» Gij kunt gelijk hebben, beste vriend! en ik beken destijds niet deftig met u gehandeld te hebben, maar gij zaagt er ook gansch niet deftig uit, en daarom mogt ik mijn stand geene oneer aandoen."

De *Poeloeter* antwoordde niet, maar deed, door de blijkbare vrees van Fluweel aangemoedigd, een' tweeden houw naar hem, zoodat deze eindelijk bevroedende, dat

hij toch iets tot zelfbehoud moest wagen, zijn houwer trok, en, ongewoon om met zulk een wapen om te gaan, hetzelve, als eene piek, voor zijnen buik hield.

De breede kling boezemde het gedrogt eerbied in. Op zijne beurt deinsde hij eenige passen terug en scheen verlegen. Hij wierp het oog op de nog in Fluweel's gordel zittende pistolen en oordeelde het beter een' eenigzins lageren toon te voeren.

» Werp uwe wapenen weg en geef u gevangen, ongeloovige verworpeling!"

Brammetje lustte dat even weinig als het gevecht; — en vroeg terwijl Swager's schildering der vijandelijke wreedheid hem voor den geest kwam:

» Wat zoudt gij dan met mij doen?"

» U in mijn dorp brengen, Mahomed leeren aanbidden en mijne zuster tot vrouw geven, want gij zijt niet minder dapper dan ik en verdient belooning daarvoor."

» Ik dank u, mannetje! ik heb daarin geen' den minsten trek. Ook geloof ik niet, u ziende en daarnaar omtrent uwe achtingswaardige en zeker zeer deftige familie oordeelende, dat uwe zuster de moeite waardig is, van om haar eene pijnlijke kunstbewerking te ondergaan. Gaan wij liever ieder zijnen weg en scheiden wij in vrede. Daarenboven heb ik in de stad reeds eene deftige bruid en kan daarom uw vriendelijk aanbod niet aannemen."

» Stad noch bruid zult gij ooit weêrzien. Gij wilt u niet gevangen geven? Vecht dan, kaffier!"

Bram's besluiteloosheid had den *Poeloeter* op nieuw moed ingeboezemd. Hij kwam weder nader bij, doch niet durvende toehouwen, begon hij de *tjakalele* te dansen met het oogmerk om zijnen tegenstander vrees aan te jagen en zoo mogelijk in zee te doen storten: en, werkelijk, Brammetje wist geen raad meer, toen hij al die kromme sprongen en dreigementen zag, waarmede de *Poeloeter* aanhoudend op hem afkwam. Het hielp hem niet of hij hem al toeriep: — » wees toch bedaard, mijn vriend! wees toch deftig, aardige zwartkop!" De *Poeloeter* ging voort met hem op de belagchelijkste wijze aan te vallen, zoodat Brammetje niets overschoot, dan ademloos en zoo hard hij kon, op het gevaar af van in zee te zullen storten, als een gejaagd ree langs den steilen kant des heuvels op en neêr te loopen, altijd gevolgd door den op hem indringenden, schreeuwenden, en scheldenden *Poeloeter*, die hem eindelijk zoo in het naauw bragt, dat hij wel genoodzaakt was, gebruik te maken van zijnen houwer. Doch dit deed Bram, wien het angstzweet bij parels op het gezigt stond, zoo onhandig, dat de *Latoewiloeloe* al de hem toegebragt wordende slagen op zijn schild opving en zich hebbende laten vallen, juist naar Brammetje toekroop om hem een voetje te ligten, en naar beneden te doen tuimelen, toen Swager in vollen ren den heuvel van de landzijde opkwam en aldus getuige werd van hun bespottelijk gevecht.

» Hoerah! — riep hij met eene donderende door de lucht weêrgalmende stem; — hoerah! Abraham Fluweel leeft! duizend duivels! Bram! Bravo! houd u goed en houw er fiks op in. Pas op! laat die zwartkop u niet den voet ligten! Maar d . . . . . 's, wien hebt gij daarvoor u? Een oude kennis, geloof ik. Wacht wat! niet te haastig; ik heb ook nog iets met dien krommen rekel afterekenen." En ijlings sprong hij toe, greep den *Poeloeter* bij de borst, ligtte hem op en hield hem, den arm uitstrekkende, boven den afgrond.

De forsche, holle stem van Swager was den *Latoewiloeloe* een donderslag in de ooren. Van schrik liet hij schild en tamboeka los en beide vielen in zee. » Genade, Groote heer! genade" schreeuwde hij, zoo hard zijne longen het toelieten.

» Genade, vraagt gij, gedrogt? en gij hebt mijn besten vriend durven aanvallen! Wat heeft hij u gedaan, Bram?"

Fluweel was te goedhartig om zijn toestand te verzwaren en antwoordde daarom: » Och, niet veel, Swager! deftig was hij wel niet; — maar hij wilde mij slechts vermoorden en daarna Mahomedaan maken."

» Mahomedaan maken! — barstte Swager lachende uit, terwijl hij den *Poeloeter* in het zand wierp en hem toeduwde: — verroer u niet, hond! Dat zou u mooi bij moeder van Alfen te pas gekomen zijn."

» Dat zei ik hem ook, en vertelde hem daarenboven, dat ik eene deftige bruid had, doch hij wilde niet naar mij luisteren, en hieuw en stak naar mij op eene schrikkelijke wijze. Ik heb nooit zulk een' razenden duivel gezien."

» Dat zullen wij hem wel afleeren. Hoe komt gij hier, ellendeling?"

» Genade, groote heer! — en het angstzweet brak den *Poeloeter* overal uit. — Patiwani en Toeloecabesie hebben mij gedwongen tegen de Hollanders te vechten; — anders zou ik het nooit hebben durven wagen."

» Duizend duivels! gij zijt dan eene dubbele verrader? Eerst uwe landslieden en daarna ons. Wat deed gij op den *Capaha?*"

» Och, Groote heer! geen woord heb ik hun gezegd van hetgeen ik in de kotta *Laha* gezien heb en mij daar gebeurd is. Ik zweer het u bij den Profeet. Ik ben een getrouw bondgenoot, en was enkel naar den *Capaha* gegaan, om mij nog eens te verlustigen in de schoone, mij onvergetelijke trekken van de beminlijke Se Tiedja."

» Van wie?"

» Van Se Tiedja, de jongste vrouw van Toeloecabesie, die mij altijd vurig bemind heeft en. . . ."

» Daar begint hij hetzelfde liedje als bij den Landvoogd, Swager!"

» Hij zal het niet lang zingen. Duizend duivels! hij aast dan ook op een ander man's eigendom, dat gedrogt! en is bovendien een verrader. Wij zullen het kort met u maken, aardworm! en den Landvoogd de moeite besparen om u te doen ophangen. Zulk een ellendeling te laten leven is eene terging des hemels. Gij zijt anders zoo vlug als een aal en kunt verd. . . d mooi rollen, doch heden zult gij mij niet ontsnappen."

De *Poeloeter*, met het doodzweet op het gelaat, omvatte Swager's knieën, kuste het stof zijner voeten en smeekte dringend; » genade, Groote heer! maak mij tot uwen slaaf, maar laat mij leven. Ik zal u dienen tot dat de *Merk'elmaud* mij roept."

» Wie? zegt gij."

» De engel des doods, Groote heer!"

» Die is niet ver van u af, want ik ben het, verstaat gij, duizend duivels! ik ben het."

» Gij wilt hem toch het leven niet benemen?" vroeg Brammetje angstig en medelijdend.

» Waarom niet, Bram! doe ik het niet, dan doet het de oude en die heeft veel minder met hem afterekenen, dan ik. Ik heb het niet vergeten, hoe hij mij aan de landpoort. . . . . ."

» Swager! — viel hem Bram in de rede, nog angstiger wordende toen hij de toeneming van des vaandrigs boosheid ontwaarde: — Swager! ik smeek het u. Laat de wraak aan den hemel over en neem dat gedrogt slechts gevangen."

» Neen, beste Bram! dat kan niet. Hij, die zich in de armen der ondeugd werpt en daardoor het ongeluk zijner medeschepselen berokkent, verdient niet te leven. Ik ben een rond soldaat en haat en verfoei alle spionnen en verraders" en den *Poeloeter* van zich afschoppende, greep hij denzelven, toen hij zich die gelegenheid

wilde benuttigen om te ontsnappen, op nieuw bij de borst en vroeg hem kwaadaardig lagchende:

» Hebt gij dorst, zwarte duivel!"

» Neen Groote heer! neen genade, genade!" en hij trachtte door eene felle sparteling zich aan SWAGER's ijzer sterken vuist te ontwringen.

» Herinnert gij u, dat gij *mij* eens hebt doen drinken?"

» Ja, Groote heer! Ja, — maar, — maar," en hij stikte in zijne woorden door den doodsangst, die hem beving, want hij bespeurde aan de woeste wezenstrekken van SWAGER, dat zijn einde niet ver meer af was.

» Welnu! ondankbaar ben ik niet; duizend duivels! ik zal u met gelijke munt betalen. *Drink de zee leeg! Moorsche hond!*" en hem een forschen stoot gevende, tuimelde de *Poeloeter* achter over, rolde van klip tot klip naar beneden, overal de sporen zijner ligchaam's verbrijzeling achter latende, en — de echo had naauwelijks den laatsten akeligen gil, den gil des doods van den rampzaligen *Latoewiloeloe* in het, den heuvel omringend, bosch herhaald, of de golven der zee ontvingen zijn misvormd en verpletterd lijk, en sloten zich voor eeuwig over hetzelve heen.

Kalm stond SWAGER die tuimeling na te staren; terwijl aan BRAM FLUWEEL, op wien dat droevig uiteinde een diepen indruk maakte, een traan ontvloeide over het lot diens ongelukkige. » Duizend duivels! BRAM! huil niet om dien schoft, — zeide SWAGER eenigzins bedaarder, — want ik heb hem eene groote weldaad bewezen door hem zoo kort af naar de andere wereld te zenden. Hij heeft zijn loon; de oude zou hem hebben doen martelen en de pijnbank was hij niet ontloopen. Het is beter voor hem, dat het zoo met hem geëindigd is;" en zijn vriend onder den arm nemende, ontscheurde hij als het ware den nog altijd onthutsten secretaris van dit tooneel eener wraak, den geest des tijds dier eeuw ten volle waardig.

Kapitein VERHEIDEN keerde nog denzelfden middag naar de schansen terug en den volgenden morgen zetteden SWAGER en FLUWEEL met de gevangenen den marsch naar *Amboina* voort, waar zij, zonder eenige verdere ontmoeting gelukkig aankwamen.

De uitslag van den hun toevertrouwden last droeg de tevredenheid des Landvoogds weg. De vermoeijenissen evenwel en vooral de herinnering aan het moordtooneel op den heuvel, hadden ABRAHAM FLUWEEL's gestel hevig geschokt en wierpen hem op het ziekbed. Hij herstelde, dank zij der onafgebrokene zorgen zijner geliefde weduwe, en nu hij haar daardoor zoo goed had leeren kennen, aarzelde hij ook niet langer om tot hunne onderlinge vereeniging over te gaan. En ziet: nog waren er geen twee maanden verloopen, of *Amboina* was getuige van eene niet ongewone, en van twee buitengewone gebeurtenissen, als: van het op een schavot voor het kasteel *Victoria*, op last des Landvoogds, openlijk onthalzen van zeven der negen gevangene hoofden van *Alang* en *Lilliboij*, tot belooning hunner vaderlandsliefde; — van het bevorderen des korporaals JAN WILLEMSZOON, de moedige verdediger van kapitein VERHEIDEN tot sergeant, *zonder dat hem zulks iets kostede;* - en van het huwelijk van den Ernstvesten, Discreten ABRAHAM FLUWEEL, geheimschrijver des Landvoogds, met jufvrouw VAN ALFEN, eene eerbare weduwe met acht kinderen! En toen nu op den avond van dien gelukkigen dag, de gasten, na het nuttigen van een vriendschappelijk maal, zouden scheiden, ligtte SWAGER nog eens zijn tot den boord gevulden roemer op en riep met eene stentorsstem uit: » ABRAHAM FLUWEEL *leeft!* en binnen het jaar getuige daarvan het eerste pand zijner liefde!"

Swager's en Patiwani's eerste en tevens laatste persoonlijke ontmoeting.

Indien er al op dat tijdstip te *Amboina*, zoo ten gevolge van den gevoeligen neep, welken kapitein Verheiden's beleid en dapperheid den opstandelingen bij *Lian* had toegebragt, als van Abraham Fluweel's huwelijk, eene groote vreugde in het algemeen en bijzonder heerschen mogt, niet minder groot was, integendeel, de verslagenheid, die in de versterking op den *Capaha* als toen plaats greep. Niet zoo zeer, het verlies van een groot aantal der onder de dappersten gerekend wordende mannen, als nu eene prooi der wormen geworden, als wel de onverwachte en overhaaste vlugt van Toeloecabesie, die zij als de oorzaak hunner nederlaag beschouwden, had de gemoederen der Capahanezen in eene stemming gebragt, welke weinig goeds meer beloofde voor den uitslag hunner zaak. Ligtelijk was ook die verslagenheid tot eene geheele, hun onderling verbond met verbreking bedreigende ontevredenheid overgegaan, indien niet een vroeger hun aangrijnzend spook — de honger! — ten minsten voor eenigen tijd, uit hun midden was verbannen; — zoo zij niet in de ruimte der aanwezige levensmiddelen, die zij aan de ondernomene togten konden dank wijten, eenen troost gevonden hadden voor het verlies op het slagveld van *Lian* geleden: en het mogt wel voornamelijk aan die zoo gunstige omstandigheid toegeschreven worden, dat niet reeds toen de opstandelingen uit elkander gingen en ieder hunner voor zich eene schuilplaats zocht.

Het gemor der op den berg teruggekeerden was echter te luidruchtig, dan dat het niet de aandacht van Patiwani, aan wien de ware reden van Toeloecabesie's vlugt nog immer onbekend was, tot zich zou getrokken hebben; — dan hevig ook was zijne verbazing, toen hij, den verslagenen troost trachtende in te boezemen, en den ontevredenen door krachtige woorden tot bedaren zoekende te brengen, uit hunner aller monden vernam, dat zij vermeenden hunne nederlaag alleen te danken te hebben aan eene vrouw, en wel aan zijne pleegdochter Se Tiedja! Onpartijdig loofde wel ieder hare onverschrokkenheid in het gevecht en hare teedere gehechtheid aan haren echtgenoot, doch, — niettemin, verklaarden allen, dat zij het niet langer gedoogen zouden, dat hun behoud in den strijd aan Toeloecabesie's bezorgdheid voor zijne echtgenoot zou opgeofferd worden. Ontstuimig eischten zij daarom, dat Se Tiedja, wat er ook voorviel, de versterking op den berg niet meer verlaten zou, en die eisch stemde te wel overeen met den geheimen wensch van Patiwani, dat hij hun niet de stellige belofte zou gedaan hebben, van al zijn' invloed te zullen aanwenden, om zulke droevige tooneelen in den vervolge voor te komen, en, den *Iman* Rijali tot zich roepende, begaf hij zich oogenblikkelijk naar de woning zijns schoonzoons.

Hier was de verslagenheid niet minder groot. Reeds het gehuil der vrouwen, dat hem bij het intreden van het huis in de ooren klonk, deed hem bevroeden, dat er iets bijzonders was voorgevallen, en zijn hart, — het hart des ruwen krijgsmans, — kroop in een, toen hij, het vertrek der vrouwen ingaande, zijne geliefde pleegdochter op Toeloecabesie's legerstede als eene doode uitgestrekt zag liggen, terwijl zijn schoonzoon, afgemat door den last, welken hij berg op had moeten torschen, hijgende naar adem, door zijne liefkozingen het leven in haar trachtte terug te roepen. Alle pogingen schenen vruchteloos, en zoo wel de schoonvader als de geestelijke hadden alle moeite om den

wanhopigen, en over zijn vermeend verlies ontroostbaren Toeloecabesie te doen bedaren, en te beletten tot voor zich zelven nadeelige uitersten over te slaan. Patiwani echter, die spoedig inzag, dat hier geen dood te vreezen, maar eene bezwijming slechts de oorzaak was dier heerschende troosteloosheid en ongerustheid, verdreef alle aanwezigen uit het vertrek, behalve de zachtzinnige Almina, aan wier verzorging hij de bewustelooze Se Tiedja overliet, en verbeidde met bedaardheid het tijdstip, waarop zij de oogen weder zou openen.

Dat oogenblik daagde en eene zware zucht loozende, vroeg Se Tiedja, verwilderd om zich heen starende, met eene zachte stem: » waar ben ik?"

» Op den *Capaha*, — antwoordde Almina; — bij ons, — in het huis uws echtgenoots."

» Waar is hij? Zegt het mij, — leeft hij nog?"

» Hier — hier is hij, — en Toeloecabesie omhelsde haar vurig; — hier ben ik. Wees niet ongerust, mijne beste! Mij deert, den hemel zij dank! niets."

» God en zijn Profeet zijn geloofd! — maar, — waarom roep ik hem aan? Ik ben immers geen Mahomedaansche? Ik ben — ik ben....En zij wierp de loshangende haren naar achteren en wreef zich de oogen; — ik ben.....Of was dat weder een droom, zoo als vroeger? Waar is hij, — die man, — die voor mij stond?"

» Wien bedoelt gij, Se Tiedja?"

» Dien man; — dien Christen, in het gevecht; — die eerst op mijn aanblik verstomde en als wezenloos dáár stond, en toen zoo geweldig naar u hieuw, Toeloecabesie!"

» Ik verloor hem in het gedrang uit het gezigt, Se Tiedja! — Maar bekommer u niet meer over hem. Hij zal u geen leed aan doen, want gij zijt in veiligheid."

» O! ik vreesde hem niet, doch, toen ik hem zóó voor mij zag staan, kwamen mij vroegere herinneringen voor

den geest, — herinneringen, die — maar, neen! dat kunnen zij niet zijn, want waar geene wezenlijkheid bestaan heeft, dáár kunnen ook geene herinneringen geboren worden; — het waren slechts droomen, — droomen, — anders niet, — doch in die mijnen geest vertwijfelende droomen zag ik toch dienzelfden man. Ik heb het u reeds voor ons huwelijk gezegd, Toeloecabesie! dat er bij mij een' twijfel bestond over mijne afkomst; dat mijne verbeelding mij beelden schiep, die niet te vinden zijn in den huisselijken kring, waarin gij mij gehuwelijkt hebt. En toch; — ik herhaal het, — toch heb ik, in die droomen, in die bedriegelijke begoochelingen mijner verbeeldingskracht, zoo dikwerf denzelfden man voor mij gezien, die nu den houwer over mij ophief. — Maar neen — neen! het is onmogelijk; — hij wien ik in mijn' droom zag was jong, schoon. Zijn gelaat stond altijd vrolijk en helder; — en hij in het gevecht! Welk een onderscheid! welk een ijzer koud gezigt! Welke stugge wezenstrekken! Welk een verouderd gelaat! Onmogelijk zeg ik; — hij kan het niet zijn. Evenwel, — ik heb u eens gezegd, dat ik nimmer het geluid dier scheppingen mijner verbeelding gehoord heb; — maar ook, *dat* is niet waar, want toen hij sprak, — toen hij zijn' mond opende, klonk mij die taal, — klonk mij die stem in de ooren als bekende geluiden, als mij bijna even verstaanbaar als onze Hitoësche taal en toch begreep, — toch verstond ik hem niet. Verschrikkelijk! Wat moet er van mij worden? Ik geloof in God en zijn Profeet, en toch zegt mij mijn binnenste, dat ik geen Mahomedaansche ben, — ik ben eene Christin; — neen! *dat* ook niet. Ik ben eene ongelukkige, — eene waanzinnige, die niet weet wat zij is, — wat zij was. Vader! — riep zij, Patiwani in het oog krijgende, en zich aan zijne voeten werpende: — Vader! ben ik uw kind, — ben ik uwe dochter?"

Diep bewogen staarde Patiwani haar aan. Hij had me-

delijden met het kind, dat hij zoo innig beminde en het welk hij van hare prille jeugd tot beschermer, tot vader verstrekt had, en honderdmaal liever had hij den wreedsten, den hardnekkigsten vijand in het gezigt gezien, dan haar één woord te zeggen, hetgeen haar hart van hem zou hebben kunnen verwijderen — hetgeen haar in nog grooter maalstroom van onzekerheid en ongerustheid zou hebben kunnen werpen. Hij zweeg.

» Vader! — hervatte Se Tiedja, zijne knieën met drift omhelzende, — laat mij niet eeuwig ten prooije mijner vertwijfeling. Ik smeek het u. Zeg het mij. Ben ik uwe dochter of is mijne droom eene wezenlijkheid?"

» Neen, Se Tiedja! — antwoordde Patiwani, een middenweg kiezende om haar gerust te stellen; — gij zijt mijn kind en toch geen Hitoëze..."

Verstomd zag Se Tiedja hem aan. » En mijne moeder?"

» Is niet zij, die als zoodanig voor u gezorgd heeft. Zeer jong bragt ik u van *Kelang*, alwaar ik ook gehuwd was, na den dood uwer ware moeder herwaarts over, en ik geloof niet, dat gij het verlies, dat gij zoo jeugdig geleden hebt, u kunt herinneren, noch bespeurd zult hebben."

» Neen, Vader! de moederlijke zorg van haar, die ik steeds vertrouwde zulks te zijn, heeft onafgebroken over mijne jeugd gewaakt en steeds zal ik haar dankbaar daarvoor eeren en hoogschatten. Maar het geheim dezer ketting, — en zij haalde van onder haar baadjoe de bewuste gouden ketting uit — staat dat ook in verband tot mijne geboorte?"

» Se Tiedja! — antwoordde Patiwani hoog ernstig; — het is nog geen tijd om u dat geheim te openbaren. Gij kent de omstandigheden, waarin gij daarvan gebruik moogt maken; — doch overigens moogt gij voor het tegenwoordige niets weten. Denk aan den eed op den dag uws huwelijks! denk...."

» Die eed heeft geen kracht meer," viel hem *Iman* Ridjali in de rede, en zulks op een zoodanig strengen toon, dat Patiwani hem verwonderd aanzag en vroeg:

» Waarom niet?"

» Zij heeft onze godsdienst verloochend."

» Ik? onze godsdienst verloochend! wanneer dat *Iman!*" riep Se Tiedja vol ontzetting.

» Zoo even. Gij zeidet immers dat gij geene Mahomedaansche, — dat gij eene Christin waart. Gij ontkent dus uw geloof en verloochent onzen Profeet."

» Neen, dat niet *Iman!* maar ik was in verwarring; mij ontsnapten woorden, wier beteekenis ik als gewigtig erken, doch die ik nu plegtig herroep, — want nimmer zal ik den God mijner voorvaderen, den profeet mijner ouders verzaken."

» Herinnert gij u de woorden, die den grondslag uitmaken onzer Godsdienst, Se Tiedja?"

» Ja, *Iman!*"

» Welnu! herhaal die dan hier in onzer aller tegenwoordigheid, opdat wij op nieuw vertrouwen kunnen stellen in uwe opregtheid aan ons geloof."

En Se Tiedja stond op, begaf zich naar den geestelijke, wierp zich voor hem op de knieën en, terwijl er eene plegtige stilte in het vertrek heerschte, uitte zij met bedaardheid, ofschoon hevig aangedaan, en snikkende, de woorden: » *La illah illalah nabi Mohamad rasoel Allah*" (1), waarop zij, haren schoonvader, echtgenoot en Almina de knieën kussende, allen nederig om vergeving bad voor de ongerustheid, welke haar te mannelijk gedrag en deszelfs noodlottige gevolgen hun veroorzaakt hadden.

(1) Er is geen God dan God, en de profeet Mahomed is een gezant Gods.

Toeloecabesie was door dit huisselijk en indrukwekkend tooneel te heftig aangegrepen, dan dat hij een woord zou hebben kunnen spreken. Hij omhelsde Se Tiedja en wilde zich verwijderen, doch Patiwani wenkte hem om te blijven zitten en zeide op een' vaderlijken toon:

» Dochter! gij hebt nu gezien, in welk eene ongelegenheid gij ons allen gebragt hebt door uwe toomelooze zucht naar gevaren, door uwe alles overdrijvende genegenheid voor uwen echtgenoot. Wij hebben, uit bezorgdheid voor uw persoon, als lafaards voor den vijand moeten vlugten, en in het oog onzer landgenooten is er op Toeloecabesie's karakter een vlek geworpen, omdat juist hij de eerste was, die op de vlugt sloeg. Hij zal dus spoedig eene gelegenheid moeten te baat nemen, om zich weder in hunne gedachten te verheffen, en het verloren vertrouwen te herwinnen, doch daartoe zult *gij* een onoverkomelijke hinderpaal in den weg stellen, indien gij voortgaat met het verzaken uwer vrouwelijke pligten en hem steeds op zijde wilt zijn. Buiten morren allen, dat gij de oorzaak zijt onzer vlugt, en ik vrees dat wij, zoo zulk eene noodlottige omstandigheid nog eens plaats greep, weldra door onze lotgenooten verlaten, in de wildernissen en bosschen zullen moeten ronddwalen, of ons onvoorwaardelijk overgeven aan hen, die de hevigste vijanden zijn onzer Godsdienst en vrijheid, en als zoodanig geene genade kennen. Wilt gij zulks, Se Tiedja? Of belooft gij ons allen, van nimmermeer ons en onze zaak in ongelegenheid te zullen brengen, en geene poging aan te wenden om ons te vergezellen, wanneer de omstandigheden ons naar beneden roepen?"

» Ik beloof het, vader! — antwoordde Se Tiedja demoedig, — doch wat ik u smeek, verg geen eed van mij. De natuur mogt sterker zijn dan mijn wil, en ik daardoor eens, onwillens, een meineedige worden. Vergun mij ook,

Toeloecabesie op zijde te blijven, wanneer wij door den vijand in onze versterking mogten aangevallen worden, en ik verzeker u, dat ik u geene redenen van ontevredenheid geven zal."

Patiwani stelde zich met die verzekering te vreden, en haastte zich met den *Iman* van hunnen invloed op hunne landgenooten gebruik te maken, om ook bij hen gerustheid voor den vervolge op te wekken, waartoe de bekendstelling van Se Tiedja's belofte niet weinig toebragt, terwijl Toeloecabesie nog eenigen tijd bij zijne vrouw bleef vertoeven, om haar troost in te boezemen in haren verdemoedigden toestand, zich tevens verheugende over de verdwijning van den *Latoewiloeloe* van *Poeloet*, welke hij ter loops van zijnen schoonvader vernam, waarvan de oorzaak voor den eerste altoos en voor den laatste nog een' geruimen tijd een geheim bleef.

Had nu die schok op de schoone Se Tiedja zedelijk zulk een' geweldigen indruk gemaakt, niet minder groot was die, welk kapitein Verheiden op het beschreven oogenblik ondervonden had, en gestadig aan nog ondervond. Hoezeer door rijperen ouderdom en door de gave van een door beschaving meer ontwikkeld verstand, ook meer meester zijnde zijner gemoedsaandoeningen, en op het slagveld van *Lian* onmiddelijk denkende aan zijne pligten als krijgsman en bevelhebber, die hem de gedachte aan de verschijning, welke hem te midden van den oorlogsdrom voor oogen gekomen was, met geweld deden onderdrukken — evenwel was hij, in de schansen teruggekeerd, niet meer zoo gelukkig. Het stille, slechts den vijand gadeslaande leven, dat dáár geleid werd, schonk hem te veel gelegenheid om die, zijne zinnen onophoudelijk benevelende, gedachte den ruimen teugel te vieren, en gevolgtrekkingen te maken, aan wier verwezenlijking, vroeg of laat, hij wel twijfelde, doch waarvan hij te-

vens de mogelijkheid gaarne en gewillig met zijn goed en bloed zou gekocht hebben. Onmogelijk viel het hem daarom iets anders te denken, dan aan den *jongeling*, die in het gevecht zoo fier de torana tegen hem opgeheven had; — aan den jeugdigen krijgsman, wiens gelijkenis met zijne Isolina hem voor een oogenblik pligt en zich zelven had doen vergeten, en welke hem nu nog ongeschikt maakte, om dien pligt met zijne gewone naauwgezetheid ten uitvoer te brengen.

Wel is waar, zijne Isolina was hem sedert lang en jeugdig nog ontvallen, doch ook met zulke fijne trekken, met die verblindende schoonheid, - met dien verhoogden tint - met die slanke gestalte, welke den voor hem op het slagveld gestaan hebbende *jongeling* eigen waren, hoopte hij dat zij begaafd zou geweest zijn, indien de Voorzienigheid hem het geluk geschonken had van haar te behouden; -- zoodanig zweefde het hem voor den geest, dat zij eens zou hebben moeten schitteren, zoo hij haar tot een' maagdelijken ouderdom had zien opgroeijen, en zijn krijgsmanshart werd week bij het herdenken van zijn verlies, dat hij destijds geleden had. Zijne gezondheid kwijnde door den indruk dezer latere gemoedsgesteldheid; ten tweede male moest hij de schansen aan de *Telloboan's* rivier verlaten, om te *Amboina* eene herstelling te zoeken, die hem wel langzamerhand ligchamelijk, doch geenszins naar den geest ten deele werd, en, ware het mogelijk geweest, nog afgetrokkener, nog stiller, en nog stilzwijgender te leven, dan hij tot dus verre gedaan had, dan droeg gewis zijne geheele eigenwillige verbanning uit de menschelijke zamenleving, - zijne standhoudende vermijding des omgangs met zijne natuurgenooten, als het ware, daarvan het kenmerk.

De Landvoogd Demmer, wien Verheiden's ontmoeting op het slagveld niet geheim gebleven, en die in het begin ernstig ontevreden geweest was over de weinige vervolging, welke de verslagene Hitoëzen ondervonden hadden, liet, des niettemin, wel wetende, dat hij in oogenblikken van gevaar op dien kapitein zou kunnen rekenen, hem met rust en achter, toen hij op den 10den October 1644, weder met de Hongi uitliep, om de Capahanesche opstandelingen nog verder te benaauwen. De Nederlanders hadden nu ontdekt, dat er van *Lian* uit een' weg bestond naar eene hoogte, van waar men in de vijandelijke versterking zou kunnen schieten; -- dezelfde hoogte, waarvan de *Latoewiloeloe* van *Poeloet* reeds vroeger gewag gemaakt, en werwaarts kapitein Verheiden destijds een' vruchteloozen togt gedaan had. Aangevuurd door de hoop van nu spoedig den aanhang van Toeloecabesie te zullen kunnen bedwingen, had Demmer, die slechts daarnaar haakte en geen rust kende, alvorens die opstand gedempt was, den last gegeven, dat allen, welke te *Amboina* de wapenen dragen en eenigzins gemist konden worden, zich zouden inschepen, en onder dat getal behoorde ook onze onversaagde en immer opgeruimde vaandrig Swager.

Deze maal evenwel was die gewone opgeruimde stemming van hem geweken. Eene hem ongekende neêrslagtigheid beheerschte zijn gemoed, en hij kon zich geen denkbeeld van derzelver oorzaak vormen. Wel zag hij er niet tegen op, om andermaal in de wildernissen van *Hitoe* rond te zwerven; — wel hadden de vorige gevechten hem niet afgeschrikt om op nieuw blijken zijner onwrikbare dapperheid te geven; — maar, — toch was er iets, — iets onbeschrijfelijks — dat hem zwaarmoedig deed zijn, en waaraan hij geen naam wist te geven. Het was, als het ware, een voorgevoel, dat hem iets noodlottigs zou overkomen; — het was even, als of hem in het oor geblazen werd: » Swa-

GER! gij doet uwen laatsten togt;" — doch te mannelijk denkende, om zich door dat voorgevoel en de daaruit voortspruitende onrustige denkbeelden te laten beheerschen en wegslepen, verzette hij zich zoo veel mogelijk daartegen, en besloot, ten einde eene afleiding te genieten, en voornamelijk ook met het doel om afscheid van hem te nemen, den avond voor zijn vertrek zijnen vriend ABRAHAM FLUWEEL nog eens te bezoeken.

Dikwijls reeds had hij zulk een bezoek bij de jonggehuwden afgelegd, en was daardoor een vertrouweling in den huisselijken kring geworden. Hartelijk werd hij dan ook deze maal ontvangen, en zag met genoegen, hoe opgeruimd en weltevreden *Paars* BRAMMETJE in het midden der zijnen zat. Jufvrouw FLUWEEL hield zich met hare beide oudste kinderen, twee bijna huwbare en niet onaardige meisjes, tegen over den huisvader met eenig naaiwerk bezig. In een' hoek leerden twee flinke jongens van 10 en 12 jaren, aan FLUWEEL's oude lessenaar, een kapittel uit den bijbel en lieten daarbij hunne schelklinkende stemmen luide hooren. De twee daarop volgende kinderen, een jongen en een meisje, stonden luid lagchende met elkander, speelden krijgertje met den hond, die zich van benaauwdheid niet wist te bergen en de kamer doorvloog, of buitelden van tijd tot tijd over den vloer, terwijl de beide jongsten zich van *Papa* hadden meester gemaakt, en langs zijn leuningstoel opgekropen, de eene, een meisje, zich op zijne knie had gezet en de andere, een stoute bengel van drie jaren, op zijne schouders was geklommen en daarop paardje zat te rijden, *Papa* van tijd tot tijd geducht met de hielen op de borst sporende. Moeder zag dat alles glimlagchende aan, en vermaande hun wel, niet zoo uitgelaten te zijn en *Papalief* niet zoo lastig te vallen, doch het hielp niet veel. Het goedige karakter van ABRAHAM FLUWEEL had zijne stiefkinderen spoedig zoo eigen

met hem gemaakt, dat zij volkomen met hem omsprongen, zoo als zij zulks begeerden, zonder vrees voor straf of knorren. Rijkelijk droegen dan ook zijne kleederen de gevolgen dier goedhartigheid en de kenteekenen der weinige eenkennigheid dier kinderen, zoodat hij zich vrij dikwijls onverwachts verschoonen moest. Met genoegen, zeggen wij, wierp SWAGER een blik op dit huisselijk tafereel, en FLUWEEL, die door de op zijne schouders en knie paardrijdende kinderen verhinderd werd hem te gemoet te gaan en te verwelkomen, vriendschappelijk de hand drukkende zeide hij:

» Duizend duivels, BRAM! Ik zie gij zijt gelukkig, en kunt u verd . . . d goed schikken naar de huisselijke zorgen. Als ik u zoo aanzie, gevoel ik mijne rijmlust weêr opgewekt, in spijt van uw verbod, BRAMMETJE! om in uwe tegenwoordigheid mijne poëtische gaven te luchten te hangen; maar, er is iets in mij, hetgeen mij zegt, dat de huisselijke kring te achtingswaardig is — te veel eerbied verdient, om er den spot mede te mogen drijven. Daarom zal ik het maar laten, en u van harte toewenschen, dat het geluk, hetgeen gij thans geniet, u nimmer moge verlaten. Ook hoop ik dezen avond welkom bij u te zijn, want op morgen moetende vertrekken, zoo wenschte ik dien *voor het laatst*, — en hij drukte op deze woorden, — bij u door te brengen en het maal bij u te gebruiken."

Naauwelijks had SWAGER dezen wensch geuit, of Jufvrouw FLUWEEL en hare oudste dochters verwijderden zich uit het gezelschap, om eenige toebereidselen voor den eenvoudigen maaltijd te maken, en BRAMMEJTE van de lastigheid der jongste kinderen te bevrijden door ze naar bed te brengen, terwijl de vaandrig, zich in een' stoel over den huisheer gezet hebbende, zijne rede vervolgde, zeggende:

» Duizend duivels, Bram! gij komt mij voor regt te vreden te zijn."

» Dat ben ik ook, Swager! en heb daartoe ook deftige redenen. Mijne ega is eene deftige brave vrouw en de kinderen zijn altemaal lief en aardig, ofschoon de kleintjes niet altijd even deftig zijn en zij hangen aan mij, gelijk gij ziet, als klissen. Nooit heb ik kunnen gelooven, dat het huwelijk zoo vele genoegens opleverde."

» Zoo dat gij geen berouw gevoelt over den stap, dien gij gedaan hebt?"

» Berouw Swager! dat zou niet deftig van mij zijn, en ik zie niet in, waarom ik berouw zou gevoelen. Wel is er eene omstandigheid, die ik nimmer vroeger heb kunnen begrijpen, namelijk dat de kleine, die straks zoo deftig op mijne knie zat te rijden, zoo schrikkelijk lastig kan zijn, als zij schreeuwende, huilende en dwingende een' slapeloozen nacht doorbrengt, en ook ons daardoor den slaap uit de oogen jaagt, — maar, dat moet men zich getroosten, als men vader is."

» En wat doet *gij* dan, Bram?"

» Wel als mijne goede vrouw zich deftig met haar heeft afgetobd, dan neem ik het kind over en ik ben blijde, dat de buren het niet zien kunnen, want die zouden veel stof hebben om aan mijne deftigheid en aan de eer van mijnen stand te twijfelen, indien zij zagen, hoe ik, om het lieve wicht tot rust te brengen, met hetzelve op de armen de slaapkamer op en neêr loop en om het schreeuwen te sussen, niets doe dan te zingen: *Bobo, Sinjo! bobo.* Ik weet niet, — en hij schudde het hoofd, — of dat wel deftig is voor een' geheimschrijver van den Landvoogd."

» Ja Bram! duizend duivels! wat zal ik u zeggen. Iets moet gij toch hebben en het ware te veel door u gevergd om zoo in eens vader te worden, zonder de

genoegens van het vaderschap te leeren kennen en die te smaken."

» Dat stem ik toe en heb er daarom vrede mede. Maar Swager! gij spraakt daar straks van uw vertrek. Is dat dan zoo spoedig op handen? De Landvoogd heeft mij daarvan heden morgen niets doen blijken, en hij zou toch deftig gehandeld hebben, indien hij mij, zijn secretaris, dienaangaande ook een woordje gezegd had."

» Ik weet niet Bram! wat de oude heden in het hoofd heeft gekregen, en wat hij wel aan uwen stand en deftigheid verschuldigd is, — maar wel, duizend duivels! dat hij op eens haastig gebakerd is, want hij heeft ons daar straks last gegeven om morgen ochtend vroegtijdig allen aan boord te zijn. Derhalve staat mij het oude leven weêr voor de deur, waarvan gij ook een staaltje geproefd hebt."

» Ik beklaag u, beste vriend! want ik weet het nu bij ondervinding, dat het moeijelijk valt, op diergelijke togten deftig te blijven."

» Duizend duivels, Brammetje! beklaag mij niet, want dan zoudt gij mij nog landziekiger maken, dan ik nu reeds ben: anders keek ik altijd vrolijk, hoeveel onaangenaams er ook aan verbonden zijn mogt, als wij wat te steken of te houwen kregen; — doch deze keer, — duizend duivels! — ik schaam mij haast om het u te bekennen, — zie ik tegen den togt op, en geloof niet, dat ik er heel huids afkom. Integendeel; — ik heb een voorgevoel, dat ik spoedig vrij wat minder ruimte voor mijn soldaten ligchaam noodig zal hebben, dan de muren dezer kamer omvangen, en daarom, vriendlief, wilde ik dezen avond nog in uw gezelschap slijten."

Brammetje keek Swager bedroefd aan en de tranen schoten hem bijna in de oogen.

» Gij meent het immers niet, wat gij daar zegt, Swager?" vroeg hij, eenigzins onthutst.

» Wel waarachtig, Bram! waarom zou ik er voor u een doekje omwinden. Ik zeg u, dat ik er aan twijfel of ik u wel weêr zal zien; — doch, zwijgen wij daarover, want ik hoor uwe vrouw en dochters, en een diergelijk gesprek kan nooit aangenaam zijn voor zulke teergevoelige wezens."

De avond vloog voorbij onder genoeglijk kouten. Swager deed zijn best, om zijne weifelende luim niet te doen doorstralen en was zelfs zoo galant bij de vrouwen, vooral bij de oudste dochter, dat het bij Abraham Fluweel onwillekeurig de gedachten opwekte, of de vaandrig niet wel trek zou hebben om zijn' schoonzoon te worden, en of daarin niet de oorzaak kon gezocht worden van Swager's tegenzin om te vertrekken. Bram zag hier tegen wel een weinig op, omdat Swager niet altijd even deftig en soms zelfs zeer ruw was, doch hij hoopte, dat zijne dochter wel eene zachtere wending aan diens karakter geven zoude, — want de liefde doet veel, — en aldus peinzende en het voor en tegen wikkende en wegende van iets, waaraan Swager nooit gedacht had, en veel minder nog op dat oogenblik, te vast weggesleept door zijne ongeruste gemoedsgesteldheid, denken kon, sloeg de klok des kasteels negen uren en het avondeten werd opgedischt en met graagte genuttigd. Bij het afscheid nemen ontrolde den anders zoo ongevoeligen krijgsman, die trouwens den geheelen avond tegen zijne gewoonte zeer spaarzaam geweest was met zijne »duizend duivels," een traan, welke Brammetje in zulk eene deftige en weemoedige stemming bragt, dat zijne vrouw en dochters schrikkelijk veel moeite moesten aanwenden om hem te troosten, en het lastige geschreeuw van het kleinste kind door niemand gehoord werd.

Ter naauwernood had de landvoogd Demmer zijne troepen in de bogt van *Lian* ontscheept en zich vereenigd

met die, welke onder het bevel van den luitenant Moerlag nog in de schansen aan de *Telloboan's* rivier gelegerd waren, of hij gelastte dien officier en den vaandrig Swager, om, ten uiterste voorzigtig, des nachts van eerstgenoemde plaats met 130 soldaten en eenige inlanders, beoosten den *Capaha* te marscheren en den weg op te sporen naar de aangeduide hoogte. Zijn bevel werd, in weêrwil der moeijelijkheden, welke aan dien nachtelijken togt verbonden waren, opgevolgd, en reeds begon de dageraad aantebreken, zonder dat zij nog hun doel bereikt hadden, toen bij Swager, die de achterhoede aanvoerde, het vermoeden ontstond, dat zij weder misleid of van den regten weg afgedwaald waren. Oogenblikkelijk gaf hij het bevel over de achterwacht aan den sergeant Jan Willemszoon over, gelastte dien goed op zijne hoede te zijn, en zich naar voren reppende, riep hij Moerlag toe:

» Duizend duivels, luitenant! hoe lang duurt die marsch toch wel. Ik geloof, dat ze ons weêr mooi bij den neus hebben. Die hoogte kan geen twee uren loopens van *Lian* afliggen en wij marscheren er nu reeds meer dan zes. Het volk is vermoeid en kan bijna geen stap meer vooruit. De wegwijzers bedriegen ons, Moerlag!"

» Daarvan ben ik overtuigd, Swager! zoo lang het nog donker was, kon ik er niet over oordeelen, doch nu wij onze beide kijkers gebruiken kunnen, kan ik u verzekeren, dat wij niet alleen het spoor bijster, maar zelfs op eene plaats zijn, waar de Capahanezen ons gemakkelijk overvallen kunnen. Ik heb te lang in deze streken rondgedwaald om zulks niet met één opslag van het oog te ontwaren, en ik geloof stellig, dat onze wegwijzers ons opzettelijk herwaarts geleid hebben."

» En, wat zult gij nu doen, Moerlag? duizend duivels! de oude zal razend boos zijn, als ook wij deze keer,

nu hij van de zaak zoo zeker meent te zijn, met de hozen in de hand terug komen."

» Wie kan dat verhelpen, vaandrig? Gij ziet met mij, overal waar wij een pad meenen te vinden, tornen wij op tegen de zware boomen of dammen, waarmede zij versperd zijn. Er schiet ons dus niets anders over, dan terug te keeren."

» En de wegwijzers dood te schieten. Duizend duivels! aan hen hebben wij het te danken, dat de Landvoogd ons misschien gramstorig ontvangen zal, en vallen wij bij hem in ongenade, dan kunnen wij ons leed niet overzien; zend die honden daarom naar de andere wereld."

» Neen vriend! dat mag ik niet. De Landvoogd heeft mij aanbevolen hen niet te deren, en ik zal ze hem dair ook heelhuids terug brengen. Hij moge zijne teleurstelling op hen wreken. Bovendien, toen kapitein Verheiden denzelfden togt vruchteloos gedaan heeft, was hij zoo boos niet, en indien hij billijk *wil* oordeelen, zal hij de tegenwoordige mislukking ook niet aan ons wijten."

» *Wil!?* duizend duivels, Moerlag! gij zegt daar een woord, dat den groote lieden niet altijd bekend is en zij zich slechts herinneren te bestaan, wanneer het in hunne kraam te pas komt. Doch mij is het onverschillig, of hij raast of tiert, want ik scheide er toch spoedig uit."

» Wat bedoelt gij? Ik begrijp u niet"

» Dat is toch gemakkelijk genoeg te raden. Gij weet het; — reeds heb ik mijn derde verband met de Compagnie aangegaan, en het toch niet verder kunnen brengen, dan tot vaandrig (1). Het ellendige leven, dat wij hier

(1) De dienaren der Compagnie, van welken rang of stand ook, hetzij burgerlijke, militaire, of zeevarende, zelfs de Predikanten, gingen bij hunne indiensttreding een verband voor

leiden, begint mij te vervelen, en ik wil mijne geboorteplaats, *Geertruidenberg* eens gaan bekijken. Ik was nog een aankomend jongeling, toen ik die stad verliet, en de briefwisseling, die ik met mijne familie aangehouden heb, is zoo druk geweest, dat ik waarlijk niet weet, of er nog wel een mijner vrienden of magen in het leven is. Het wordt dus tijd, dat ik eens ga uitzien, of het Swager's ras ook gevaar loopt van uit te sterven, en zoo dat het geval wezen mogt, zal er nog wel een dikke schommel van eene Noordbrabandsche maagd te vinden zijn, die haar lot met dat van een oud Oost-Indisch soldaat vereenigen wil, om daardoor te verhoeden, dat de geheele wereld niet het verlies van het nobele Swager's geslacht betreurt. Wat denkt gij van dat plannetje, Moerlag? Duizend duivels halen mij, als de Compagnie mij voor de vierdemaal aan hare lijn krijgt."

» Ik heb u wel verstandiger hooren spreken, Swager! en ik geloof waarachtig, dat gij veeg wordt."

» Veeg of niet veeg! ik wil en mag het u niet verzwijgen. Nimmer ben ik zoo slecht gehumeurd, zoo ongerust geweest als thans, en ik geloof, dat zulks een teeken voor mij is, om mij van hier te verwijderen en duizend duivels! ik heb er weinig lust in, om in dit nagelland mijn hachje er bij in te schieten, en minder nog om onder de schaduw der sagoe-boomen te verkwijnen, even als kapitein Verheiden, wien het heimwee mooi beet heeft, of ik heb het mis."

een bepaald aantal jaren met dezelve aan. Na ommeloop hernieuwden zij dat verband, hetgeen altijd met eene geringe traktements-verhooging gepaard ging, dan wel zij keerden naar het Vaderland terug of zetteden zich als Vrijburgers op eene der Indische kantoren neder.

» Dat hebt gij, man! het schort kapitein Verheiden, aan geheel iets anders, en sedert het laatste gevecht is hij, zoo als ik hoor, nog onbegrijpelijker dan te voren."

» Gij hebt gelijk, Moerlag! en mij is het een raadsel, waarom hij dien lafbek, welke dreigend voor hem stond, niet in eens den kop kloofde. Ik heb hem in de verte gezien, en hij had niets van een geducht krijgsman, dat kan ik u verzekeren; — integendeel geloof ik, dat, indien hij eene Oeti-oeti aan gehad had, een meisje er niet fraaijer kon uitgezien hebben. Wat nu dien ouden doorhouwer bewoog, om als een standbeeld voor hem te blijven staan, dat zullen wij misschien eerst door zijn testament te weten krijgen, want bij levende lijve, zal hij het ons wel niet vertellen, en ik wil er om wedden, dat hij . . . . Maar, duizend duivels! wat is dat?"

Te midden zijner rede werden hij, Moerlag en de hunnen uit het geboomte, dat langs den steilen *Capaha* groeide, met eene hagelbui kogels en pijlen begroet, die een paar der manschappen het leven kosteden en ook eenigen gevaarlijk wondden. Wie hun dat onverwachte noodlottige salut toebragt, kon men niet bespeuren en den berg niet kunnende beklimmen, zoo oordeelde Moerlag, die Swager in het oor beet: » Dat komt van uw praten, wij hebben onzen tijd verbeuzeld," dat het meer dan tijd was om voorzigtig terug te trekken, wilde hij niet nog meer volk nutteloos verliezen. Met de uiterste omzigtigheid keerde hij en de zijnen dan ook den berg den rug toe en kwamen weldra te *Lian* terug, waar de luitenant den Landvoogd Demmer een naauwkeurig verslag van zijn wedervaren indiende, en hem bewezen hebbende, dat hij ten volle zijn pligt volbragt had, diens gramschap deed vallen op de wegwijzers, welke dadelijk, als met den vijand heulende, zonder genade werden opgehangen.

In vele opzigten was die straf niet onverdiend. Ongevraagd hadden zij den Landvoogd hunne diensten aangeboden, doch tevens Toeloecabesie omtrent diens voornemens gewaarschuwd, waardoor deze op zijne hoede kon zijn, en maatregelen nemen, die, al ware het plan ook gelukt, niettemin het vermoeide Compagnie's volk groot nadeel konden berokkenen. In de versterking op den *Capaha* was in dien nacht alles op de been en toen nu de wegwijzers het zoodanig hadden aangelegd, dat de opstandelingen bij het aanbreken des dageraads aan den voet des bergs de Nederlanders ontwaarden, ontvingen zij hem zoo vriendelijk en bedekt, dat deze, in spijt hunner meerdere wapenkennis, ook op hunne beurt eene rugwaartsche beweging maken moesten, die in eene wanhopige vlugt had kunnen ontaarden, zoo niet Swager zich met de achterhoede dapper verdedigd en daardoor de opstandelingen gedwongen had van de reeds ondernomene vervolging af te zien. Bij dezen aanval had de hoogzwangere Se Tiedja in zooverre haar woord gehouden, dat zij Toeloecabesie niet naar den voet des bergs had vergezeld, ofschoon zij toch, geheel gewapend, de versterking was blijven helpen bewaken.

De op nieuw ondervondene teleurstelling deed den Landvoogd Demmer inzien, dat hem alweder voor de hand niets overschoot, dan den *Capaha*, zoo sterk mogelijk omzet te houden, waartoe hij de noodige bevelen gaf, doch tevens de bron der hardnekkigheid van de opstandelingen hem niet onbekend zijnde, en den toevoer, welken zij van *Ceram's* zuidkust bijna dagelijks ontvingen, in eens willende vernietigen, zoo besloot hij de oorlogstoorts ook derwaarts over te brengen. Hij gaf derhalve aan Swager bevel om zich met een gedeelte der te *Lian* aanwezige magt in te schepen, te gelijkertijd gelastende aan twee der medegebragte jagten, die, vermits het op *Capaha* een lager wal stond te worden, niet voor dien berg geankerd konden

blijven, tusschen de kust van *Hitoe* en *Ceram* zouden gaan liggen, terwijl een derde schip zich in de bogt van *Lian* zou houden, om, op die wijze, den opstandelingen de grootste afbreuk te kunnen aandoen.

Zoodra zag echter niet de bevolking van *Camarien* (*Ceram's* zuidkust) den Landvoogd voor die kust opdagen, of zij wist zich, zoo als Valentijn schrijft, *wonderwel* bij Zijn Edelheid te verschoonen en zich in schijn, vrienden der Compagnie te toonen, ofschoon het tegendeel daarna spoedig gebleken is. Zij won echter daardoor zoo veel uit, dat zij niet reeds toen het lot onderging, hetgeen het dorp *Roemakaïj* op den 28sten November 1644 te beurt viel. De dappere Swager, die, nu op zich zelven handelende, geen tijd meer over had, om aan zijn gevoel en de daaruit voortgesprotene neiging tot moedeloosheid te denken, overviel die dorpen, verbrandde een zeventigtal huizen, dreef de bevolking de bosschen in en daarna de wapenen wendende naar de dorpen *Latoe* en *Haloïj*, welke deelgenooten waren van het eedgespan, om de Capahanesche opstandelingen steeds van levensmiddelen te voorzien, verwoestte hij niet alleen alles in derzelver omtrek, maar veroverde ze ook op den 26sten December 1644, waarna de Landvoogd, hoogst tevreden over den gelukkigen uitslag dier onderneming, en meer bijzonder nog over het beleid van Swager, dien hij bij deze gelegenheid als een duchtig en onvermoeid krijgsman had leeren kennen, naar *Amboina* terug keerde, de verdere zorg ter bevrediging dier kust aan den vaandrig overlatende.

Gevoeliger slag dan die, hadden de Nederlanders den Capahanezen niet kunnen toebrengen. Toeloecabesie en Patiwani stonden er verstomd over, en zagen te regt in, welk een nadeeligen invloed zulks in den vervolge op hunne zaak konde hebben. » Hoe! — riep de laatste uit, — zullen wij het met leede oogen aanzien, *Orang kaija* van *Capaha!* dat die Christenhonden onze trouwe bondgenooten verdelgen, en ongestraft onze voorraadschuur vernielen? Zullen wij hen, die reeds zoo dikwijls ons geholpen hebben, nu aan hun lot overlaten, dan wel die hulp toebrengen, waarop zij, met zoo veel regt, aanspraak kunnen maken? Antwoordt mij, Toeloecabesie! Wat zijn uwe gedachten, wat uwe voornemens?"

» Geen anderen dan de uwen, vader! Billijk is het, dat wij hen niet in den steek laten; — doch veel magt kunnen wij niet missen. En wie zullen wij aan het hoofd dier weinigen derwaarts zenden? De eenige, wien het in mijn oog is aanvertrouwd, is Ismaël, mijn *hoeloebalang* (ondergeschikt bevelhebber), of ik moet er mij in persoon heen begeven."

» Neen, Toeloecabesie! noch gij, noch uw *hoeloebalang* zullen derwaarts gaan. Mij zij de wraak, en wreken wil ik mij, — zelfs bloedig. Ik keer niet terug, alvorens ik onzen vijand een' gevoeligen slag heb toegebragt. Uwe tegenwoordigheid is en blijft op den berg noodig, mijn zoon en bovendien zoude er een nieuwe worstelstrijd met Se Tiedja's verkleefdheid aan uwen persoon geboren worden, indien gij u derwaarts begaaft. Zij zou u weder willen vergezellen, en haar woord, van u in het gevecht geene afleiding te zullen veroorzaken, vertrouw ik slechts in zoo verre, als zich daartoe geene gelegenheid zal aanbieden. Uw luitenant, hoe dapper ook, boezemt mij geen vertrouwen genoeg in, en daarom blijve het besloten, dat ik den overwallers ter hulpe snelle."

» Het is mij wel, vader! en ik zal u zestig of zeventig mijner getrouwste en dapperste mannen mede geven, doch, wat ik u smeek, wees niet te roekeloos. Het

blijven, tusschen de kust van *Hitoe* en *Ceram* zouden gaan liggen, terwijl een derde schip zich in de bogt van *Lian* zou houden, om, op die wijze, den opstandelingen de grootste afbreuk te kunnen aandoen.

Zoodra zag echter niet de bevolking van *Camarien* (*Ceram's* zuidkust) den Landvoogd voor die kust opdagen, of zij wist zich, zoo als Valentijn schrijft, *wonderwel* bij Zijn Edelheid te verschoonen en zich in schijn, vrienden der Compagnie te toonen, ofschoon het tegendeel daarna spoedig gebleken is. Zij won echter daardoor zoo veel uit, dat zij niet reeds toen het lot onderging, hetgeen het dorp *Roemakaij* op den 28sten November 1644 te beurt viel. De dappere Swager, die, nu op zich zelven handelende, geen tijd meer over had, om aan zijn gevoel en de daaruit voortgesprotene neiging tot moedeloosheid te denken, overviel die dorpen, verbrandde een zeventigtal huizen, dreef de bevolking de bosschen in en daarna de wapenen wendende naar de dorpen *Latoe* en *Haloïj*, welke deelgenooten waren van het eedgespan, om de Capahanesche opstandelingen steeds van levensmiddelen te voorzien, verwoestte hij niet alleen alles in derzelver omtrek, maar veroverde ze ook op den 26sten December 1644, waarna de Landvoogd, hoogst tevreden over den gelukkigen uitslag dier onderneming, en meer bijzonder nog over het beleid van Swager, dien hij bij deze gelegenheid als een duchtig en onvermoeid krijgsman had leeren kennen, naar *Amboina* terug keerde, de verdere zorg ter bevrediging dier kust aan den vaandrig overlatende.

Gevoeliger slag dan die, hadden de Nederlanders den Capahanezen niet kunnen toebrengen. Toeloecabesie en Patiwani stonden er verstomd over, en zagen te regt in, welk een nadeeligen invloed zulks in den vervolge

op hunne zaak konde hebben. » Hoe! — riep de laatste uit, — zullen wij het met leede oogen aanzien, *Orang kaïja* van *Capaha!* dat die Christenhonden onze trouwe bondgenooten verdelgen, en ongestraft onze voorraadschuur vernielen? Zullen wij hen, die reeds zoo dikwijls ons geholpen hebben, nu aan hun lot overlaten, dan wel die hulp toebrengen, waarop zij, met zoo veel regt, aanspraak kunnen maken? Antwoordt mij, Toeloecabesie! Wat zijn uwe gedachten, wat uwe voornemens?"

» Geen anderen dan de uwen, vader! Billijk is het, dat wij hen niet in den steek laten; — doch veel magt kunnen wij niet missen. En wie zullen wij aan het hoofd dier weinigen derwaarts zenden? De eenige, wien het in mijn oog is aanvertrouwd, is Ismaël, mijn *hoeloebalang* (ondergeschikt bevelhebber), of ik moet er mij in persoon heen begeven."

» Neen, Toeloecabesie! noch gij, noch uw *hoeloebalang* zullen derwaarts gaan. Mij zij de wraak, en wreken wil ik mij, — zelfs bloedig. Ik keer niet terug, alvorens ik onzen vijand een' gevoeligen slag heb toegebragt. Uwe tegenwoordigheid is en blijft op den berg noodig, mijn zoon en bovendien zoude er een nieuwe worstelstrijd met Se Tiedja's verkleefdheid aan uwen persoon geboren worden, indien gij u derwaarts begaaft. Zij zou u weder willen vergezellen, en haar woord, van u in het gevecht geene afleiding te zullen veroorzaken, vertrouw ik slechts in zoo verre, als zich daartoe geene gelegenheid zal aanbieden. Uw luitenant, hoe dapper ook, boezemt mij geen vertrouwen genoeg in, en daarom blijve het besloten, dat ik den overwallers ter hulpe snelle."

» Het is mij wel, vader! en ik zal u zestig of zeventig mijner getrouwste en dapperste mannen mede geven, doch, wat ik u smeek, wees niet te roekeloos. Het

schijnt mij toe, dat gij in deze oogenblikken meer wraak ademt, minder uwe gewone bedaardheid inroept, en uw gezond oordeel raadpleegt, dan wel in andere omstandigheden. Ik vrees ook, dat het reeds te laat zal zijn om onze bondgenooten bij te springen, en wat helpt het ons dan, dat wij onze krachten verspillen in nuttelooze gevechten, — in die schermutselingen, welke ons altijd bloed kosten, en toch het doel niet doen naderen?"

» Gij oordeelt naar uwe jeugdige ondervinding, ofschoon gij niet geheel ongelijk hebt, Toeloecabesie! want aan den anderen kant neemt gij niet in aanmerking, dat ook de vijand er zelden zonder verlies afkomt. Het bloed, dat hij bij die gelegenheid stort, verligt mij het hart, dat nimmer zooveel wraak geademd heeft, als thans. Het is eene ingeving uit den hooge — misschien wel eene voorbeschikking, — die mij aanmoedigt om onze schuilplaats voor korten tijd te verlaten, en het zij in de vlakte, aan het strand of op zee den vijand aan te tasten. Nog heden vertrek ik, mijn zoon! en reken op uwe zorg, dat alles daartoe in gereedheid zal zijn."

In den namiddag daalde dan ook Patiwani den berg af, nadat de zijnen waren vooruitgegaan, om te *Mamalo* twee *Orembaai's* in zee te brengen, waarmede hij den oversteek naar de zuidkust van *Ceram* wilde bewerkstelligen. Alvorens echter te vertrekken, begaf hij zich in Toeloecabesie's woning, om van zijne pleegdochter afscheid te nemen. Hij vermaande haar, gedurende zijne korte afwezigheid trouw te blijven aan hare belofte, en den toestand haars mans niet te vermoeijelijken door hare onbeperkte zucht om in zijne gevaren te deelen. Se Tiedja! zeide hij: »bedenk! het behoud van dezen berg en dat onzer lotgenooten, rust na mijn vertrek geheel alleen op de schouders van uwen Toeloecabesie, en het zoude onverantwoordelijk van u gehandeld zijn, indien gij door

uw gedrag aanleiding gaaft tot onzer aller val. Uw echtgenoot is moedig en standvastig; hem ontbreekt het aan geen beleid, doch komt *gij* in het spel; — wordt zijne liefde tot u bedreigd, dan verstompen zijne zinnen, zijn oordeel weifelt, en zijn naam, — zijne lotgenooten, alles offert hij er aan op om u te behouden en te redden. Nogmaals, Se Tiedja! denk aan uwe belofte, en mijn zegen vergezelle uwe schreden."

» Vader! — antwoordde Se Tiedja, — gij zult te vreden over mij zijn, — doch ik ben het niet over u."

» Hoe zoo, Se Tiedja?"

» Toeloecabesie heeft mij gezegd, vader! dat het uw onverzettelijke wil is, om die gevaren te tarten, welke gij nu weder voor oogen hebt. En die wil, prijzenswaardig in een jong mensch, denkt noch om uwe hooge jaren, noch om uw door zoo vele wonden verzwakt ligchaam, noch om hen, die u dierbaar zijn en u niet kunnen missen. Indien gij kwaamt te vallen, wat zal er van hen worden? Gij hebt ook andere verpligtingen, dan alleen het bevorderen van het geluk uwer landslieden; — gij hebt ook verpligtingen tot uwe naaste betrekkingen, vader! en die verliest gij zoo dikwijls uit het oog."

» Wees gerust dienaangaande, Se Tiedja! ook daarvoor is gezorgd. Ismaël heeft mij, bij alles wat heilig is, beloofd, dat hij, indien het den wil van God en zijnen Profeet mogt zijn, dat ik niet wederkwam, voor uwe moeder, broeders en zusters, als voor zijne eigene, zorgen zal. Ik ga derhalve met een verligt hart den vijand te gemoet en moet die roeping beantwoorden, die ik in mijn binnenste gevoel. Eene inwendige stem, zegt mij: »Ga, Patiwani! en gij zult geducht wezen voor uwen vijand." Maar die stem roept mij ook toe, dat een groot gevaar mij omringt en mijn bloed op nieuw vloeijen zal.

Het zij zoo! voor de zaak onzer Godsdienst en de vrijheid van *Hitoe* heb ik alles veil;" — en SE TIEDJA voor de laatste maal op de schouders kussende, ijlde hij, zoo veel zijne krachten zulks toelieten, den berg af, om zich des te spoediger aan alle verdere aankantingen tegen zijn vertrek te onttrekken.

TOELOECABESIE's gevoelen over de te late aankomst der hulp van den *Capaha* werd bewaarheid. Reeds lagen de door de Nederlanders bestookte dorpen in de asch en derzelver bewoners waren naar het gebergte gevlugt, toen PATIWANI met de zijnen op *Ceram's* zuidkust aankwam, en tot zijn leedwezen bespeurde, dat dáár voor hem niets meer te doen viel. Dan, hierdoor niet afgeschrikt, wilde hij niet dadelijk naar zijne betrekkingen terugkeeren, maar zijne wraakzucht eerst botvieren door de eene of andere daad, welke den Nederlanders nog lang zoude geheugen. Hierom verborg hij zich met zijne vaartuigen in de kreken en inhammen der Hitoëesche kust, digt bij de bogt van *Lian*, en loerde van daaruit op zijne prooi, om die met eene arendssnelheid onverwachts te overvallen.

Het was in den ochtendstond van den 10den Januarij 1645, dat SWAGER, nog altijd met het bevel over de tusschen de beide kusten van *Ceram* en *Hitoe* vereenigde magt belast, van het voor *Roemakaij* geankerde jagt, in eene orembaai, slechts met tien Amboinesche Christenen bemand, naar de bogt van *Lian*, overvoer, om zich van daar naar de schansen te begeven en met MOERLAG afspraak te maken omtrent eene onderneming, die hij op het oog had. Hij was dien morgen regt goed gehumeurd, en zijne roeijers steeds aanmoedigende, en geen gering aantal duizend duivels naar het hoofd gooijende, bijna tot die bogt genaderd, toen een zijner opvarenden hem waarschuwde, dat uit eene der kreken

eene vreemde orembaai te voorschijn kwam, die koers stelde naar hetzelfde punt als hij. »Laat hem, duizend duivels! — antwoorde SWAGER: — als wij elkander naderen, zullen wij wel zien, wat hij in het schild voert; — roei slechts fiks op, opdat hij ons niet vooruit komt."

Niettegenstaande deze luchtige taal, bleef echter SWAGER's aandacht op die vreemde en snelroeijende orembaai gevestigd, en hoe digter dat vaartuig het zijne naderde, hoe meer zijn gezigt een ernstiger plooi aannam. »Jongens! — riep hij de roeijers toe; — dat is geen visscher, — noch smokkelaar, — noch handelaar, — maar wel een' die, het voornemen schijnt te koesteren om ons eene harde noot te doen kraken. Het krioelt er van koppen aan boord; — maar wij zullen ze, zoo als *Paars* BRAMMETJE altijd zegt, deftig ontvangen; — en nu ziende, dat de vreemde van koers veranderde en regelregt op hem afkwam, vervolgde hij haastig: — Duizend duivels, Jongens! — weg met de riemen, grijp de musketten, — want die duivel komt op ons los. Hoerah, mannen! fiks geschoten, als ik het u zeg, en de duivel hale mij, zoo hij niet spoedig het hazepad kiest."

De aankomende orembaai was met niet minder, dan een dertigtal koppen bemand, allen in hunnen oorlogstooi uitgedost. Zij schenen met den besten geest bezield, om het gevecht aan te vangen en een hunner, een reeds bejaard man, welke zich door eene buitengewone levendigheid onderscheidde en blijkbaar het hoofd was op dat vaartuig, trok bijzonder SWAGER's aandacht tot zich. »Verd...d, jongens! — riep hij den zijnen toe, op hem wijzende, — duizend duivels! dat is een oude haan, daar aan boord. Het zal mij verwonderen, of hij nog lang kraaijen zal." Het schietgevaarte was intusschen van de zijde des vreemden begonnen en SWAGER liet het niet onbeantwoord, doch op een paar ligt gewonden na, zonder veel bloedvergieten

te veroorzaken, zoodat de vaandrig, dat talmen moede, den zijnen gelastte de riemen weder aan te vatten en digter op den aanvaller aan te roeijen. »Wij willen hem enteren!" — zeide hij — en duizend duivels! het spoedig beslissen, wie van ons beiden de baas is. Wij zullen zien of hij met ons naar *Lian* gaat, of wij hem naar den *Capaha* vergezellen; — want Capahanezen zijn het zeker, — om daar de roode mieren tot ontbijt te strekken. Maar couragie, mannen! zij zullen SWAGER, duizend duivels! zoo goedkoop niet krijgen."

Als ware het eene afspraak, — van beide zijden zwegen de musketten en de vaartuigen naderden elkander tot op een' afstand van slechts twee vademen. »Stop, mannen! — riep SWAGER nu op nieuw, — en pak de musketten weêr op. Alvorens gij echter schiet, willen wij toch eens hooren wie zij zijn, en met welke branie's wij te doen hebben, — en zijne stem naar den aanvaller rigtende, vroeg hij dezen: — Wie zijt gij? van waar komt gij? en wat wilt gij?"

» Wie ik ben, Christenhond! is u onverschillig, — antwoordde de grijsaard op een' barschen toon. — Van waar ik kom even zoo, — doch wat ik wil, dat zult gij weten. Ik wil u vermoorden, om mij op uwe natie te wreken."

SWAGER, medelijden hebbende met den grijsaard, vond dat antwoord koddig genoeg om er om te lagchen. »Hartelijken dank voor uwe vriendschappelijke bedoeling, — voegde hij hem toe, — doch gij zult mij, hoop ik, wel vergunnen, daartegen iets in te brengen. Duizend duivels! zeg mij nu, wie gij zijt, ten einde ik oordeelen kan, of ik een dapperder Hitoëes voor mij heb, dan laatst dat kromme gedrogt, dat ik...."

De grijze Hitoëes spitste de ooren en vroeg: »Van wien spreekt gij? Mogelijk van den *Latoewiloeloe* van *Poeloet?*"

» Juist, oudje! van denzelfden, want zijn naam was even krom als hij zelf. De duivel kan die onthouden."

» Waar is hij?"

» Hoor eens, Grijskop! als de adem u voor den tijd ontsnapt, zal er de nieuwsgierigheid geen schuld aan hebben, want die schijnt u ferm beet te hebben. Evenwel een antwoord zal ik u niet schuldig blijven. Gij wil weten, waar hij is, niet waar? Wel! bij de visschen, daar leert hij duikelen, — het eenigste wat hij nog niet kon, — anders was hij vlug genoeg. Op een morgen van het gevecht bij *Lian*, heb ik hem een handje geholpen en van de rotsen in zee geworpen. Het schijnt hem daar wel te bevallen, want ik heb niets meer van hem gezien of gehoord. Maar nu nog eens: — Wie zijt gij oudje?"

» Hm! zijt gij het, die den zinlooze warskop om het leven heeft gebragt. Welnu! uw loon is nabij, want daartoe was hij toch nog te goed om door eene onreine hand te sterven. Ik ben PATIWANI en zal zijn dood niet op u ongewroken laten."

» Bravo, oude haan! goed gesproken! kraai echter niet te hard, want SWAGER leeft nog. En gij zijt dus PATIWANI dezelfde: die alzoo vele jaren tegen ons in de weer is en van wien de Amboinezen altijd zingen?

Siapa dâlam tanah *Hitoe* njang maha brânie?
Tjoema satoe orang jang bernama PATIWANI?
Mata perpalumban; — hatinja seroepa singa, —
Maka akhalnja dan branienja tijada berhingga (1)."

» Dezelfde," antwoordde PATIWANI, wiens eigenliefde toch eenigzins door het hooren dier loftuitingen gestreeld werd.

» Patent! duizend duivels! dat doet mij regt plezier. Ik had reeds lang gehoopt op het genoegen uwer kennis-

(1) Wie is in het land Hitoe bij uitstek dapper? Slechts een man, Patiwani genaamd; zijn oog is als kristal en zijn hart als dat eens leeuws. Wijders zijn beleid en moed zonder eenige beperking.

making, en ik ben er niet ongevoelig voor, dat ik dat geluk nu zoo onverwachts geniet. Laat ons een weinig keuvelen, vriend, PATIWANI! mogelijk dat ik u daardoor overtuig, dat....."

»Ik praat nooit met mijnen vijand, maar vecht met hem."

»Dat is bekend, oudje! — maar alles heeft zijn tijd en wij hebben nog wel een oogenblikje over, alvorens elkander nader op de huid te komen. Luister en gij zult gewis toestemmen, dat ik gelijk heb. Gij zijt een regte woelgeest en hebt der Compagnie al vrij veel spels gemaakt. Onverzoenelijk is zij echter niet, en daarom rade ik u, als een opregt vriend, aan, om bij mij over te komen. Ik zal u naar de kotta *Laha* brengen, en de Gouverneur zal u zeker goed ontvangen, vooral, indien hij hoort, dat gij vrijwillig tot hem komt. Wordt gij daarenboven nog Christen, dan is de lei schoon, en gij kunt des noods, als gij wilt, van nieuws aan beginnen. Gij zijt een slimme grijskop, dat weet ik, en schooner gelegenheid om er met eere af te komen, zult gij wel niet elders vinden. Wat dunkt u PATIWANI! neemt gij mijn voorstel aan?"

PATIWANI, van woede schuimbekkende, en in zijne orembaai op en neer loopende, had die aanspraak al lang verveeld en stond op het punt om zich in zee te werpen en SWAGER's vaartuig te beklimmen, toen hij op eens, zijne driften niet langer meester, op het voorstel om Christen te worden! zijne torana in de lucht drilde en ze, onder het brullen der woorden: »zwijg, kaffier!" en vaar ter helle," SWAGER in de borst wierp, die daardoor hevig gewond en door den schok achteruit deinzende, evenwel besef genoeg behield om zijne pistolen uit den gordel te halen en op den grijskop aanteleggen.

»Duizend duivels! dat is valsch; — dat had ik van een PATIWANI niet verwacht en ABRAHAM FLUWEEL zou u nooit voor een deftig man houden. Maar ik voel.....het wordt

tijd..... in mijne borst. — en al zijne krachten inspannende riep hij: — dáár slik op, dat zal u wel tammer maken," en loste zijne pistolen en schoot zijnen ouden tegenstander in de borst en in de buik, zoodat deze achter over tuimelde en in zee viel. Intusschen trok SWAGER de piek uit zijne borst, draaide twee á driemaal in het rond, viel bewusteloos op den bodem zijns vaartuigs neder, en blies slechts eenige oogenblikken daarna, voor het laatst zijn duizend duivels uitroepende, het levenslicht uit.

Zijne roeijers, door dit onverwacht ongeval onthutst, grepen naar de riemen en repten zich om de aanvallende partij te ontvlugten. Doch ook deze dacht aan geene vervolging. Naauw was PATIWANI over boord gevallen of eenigen zijner getrouwsten sprongen hem na, doken hem op, en hieven hem in de orembaai. Hem scheen evenwel geen ander bewustzijn meer over dan het pijnlijk wijzen naar den *Capaha*, waaruit de zijnen begrepen, dat hij derwaarts wenschte gebragt te worden. Zij haastten zich aan dat verlangen te voldoen en het was voornamelijk hier aan te danken, dat SWAGER's lijk ongeschonden in de schansen aan de *Telloboan's* rivier bij zijnen vriend MOERLAG aankwam, die het nog denzelfden avond met de grootste eerbewijzen ten grave bestelde. Onmiddelijk zond hij ook over den landweg de droevige tijding van SWAGER's sneuvelen naar *Amboina*, waar zij onder zijne vele vrienden en kennissen eene groote verslagenheid en deelneming verwekte, en ABRAHAM FLUWEEL, der nagedachtenis zijns vriends een' opregten traan toewijdende, mompelde bij zich zelven: »zoo is dan zijn voorgevoel toch bewaarheid, en, deftig is hij, zoo als ik hoop, tot een beter leven overgegaan."

Reeds daalden op dien dag de stralen der zon niet meer loodregt op de aarde neêr, maar neigden naar het westen, toen men in de versterking op den *Capaha* een langen trein langzaam en moeijelijk den berg zag beklimmen.

Alles vloog in de wapenen, eenen onverhoedschen aanval van den vijand vreezende; doch toen die trein zoo digt genaderd was, dat men eenige der naar de zuidkust van *Ceram* vertrokkene lotgenooten herkennen kon, stormde TOELOECABESIE in allerijl naar beneden. Het was zijn scherpziend oog niet ontgaan, dat die lieden iets met veel moeite naar boven droegen, en hij bevroedde daardoor, dat er eene ongewone omstandigheid moest plaats gegrepen hebben, welke hun tot eenen overhaasten terugkeer genoopt had. Hij vreesde het ergste en vond ook dat ergste bewaarheid, toen hij, ter halverwege des bergs, zijn schoonvader, den dapperen PATIWANI, met de doodskleur op het gelaat en zwemmende in zijn bloed, uitgestrekt op eene balei-balei, - het voorwerp, hetgeen zoo veel moeite om te dragen veroorzaakte, — voor zich zag liggen. Diep getroffen en treurig staarde hij zijn schoonvader aan, doch, als hadden zij elkanders gedachten geraden, geen woord ontvloeide hunne lippen en alleen een innige handdruk vergezelde dien treurigen aanblik.—En weldra klonk door álle huizen en hutten de droeve mare: »PATIWANI is gewond; — PATIWANI sterft!" En weldra stroomden allen naar de woning van den held, welke, op zijne legerstede neêrgelegd, te vergeefs rust verzocht voor zijn veeg ligchaam, — te vergeefs smeekte zijn laatste uur niet te verbitteren door het ten hemel stijgend weegeklag der mannen, door het onafgebroken geschrei der vrouwen, die allen toevloeiden en wanhopig over zijn' hopeloozen toestand hem handen en voeten kusten. Maar de aandoening, de zedelijke smart was te groot, te algemeen, dan dat de anders steeds geëerbiedigde stem van den grijsaard, nu gehoor zou hebben kunnen verwerven, en zijn hart brak, toen hij ook de eerst onlangs moeder geworden SE TIEDJA, met haren zuigeling aan de borst, zijne legerstede zag naderen. Afgemat

door den togt opwaarts, doodelijk verzwakt door het bloedverlies en getroffen door de om hem heen heerschende algemeene en opregte deelneming, bezat hij op dat oogenblik geen gemoedskalmte genoeg om haar te troosten: zelfs niet om haar aan te spreken. Hij was genoodzaakt TOELOECABESIE's hulp in te roepen om zoowel haar, als de hem omringende menigte te verwijderen, en enkel eenige der vertrouwste mannen in zijne tegenwoordigheid te doen verblijven. Zijn schoonzoon voldeed aan zijn verzoek, en toen nu PATIWANI een kwartier uur rust genoten had, rigtte hij zich pijnelijk en moeijelijk in zijne legerstede op, riep de aanwezigen om zich heen en zeide met eene half gebrokene stem:

» Mannen van *Hitoe!* mijn einde nadert; — Gods goedheid schonk mij een lang leven, dat ik geheel hem en zijnen Profeet heb toegewijd. Sedert de eerste dagen mijner jeugd, voor zoo ver ik mij die herinneren kan, tot nu toe, — tot nu ik gekromd ga onder den last der jaren, heb ik mij opgeofferd voor zijne zaak, — voor de zaak onzer vrijheid. Ik weet het, aan mijne handen kleeft veel bloed; — misschien veel onschuldig bloed zelfs; — maar, Hij zal het mij gewis vergeven, om het doel, waarom het vergoten is, en ik hoop in zijne hemelen de belooning te smaken, die elken regtgeloovigen Mahomedaan is toegezegd. Ook gij, mannen! die mij nu omringt, hebt u verbonden om voor hem, voor zijne dienst en voor die vrijheid te leven en te sterven. Volgt mijn voorbeeld en even als ik, zult gij uwe laatste oogenblikken kalm en gerust te gemoet gaan. Blijf getrouw aan uw woord; — verlaat nimmer hem, dien gij u in dezen strijd tot uw opperhoofd gekozen hebt. Eerbiedig zijne bevelen en laat u noch door ligchamelijke folteringen, noch door de grootste ontberingen afschrikken en verleiden tot verloochening van uwen God en van uw

land. Belooft gij mij zulks, mannen van *Hitoe!*"

» *Insja Allah!*" (1) antwoordden allen hevig geroerd en innig aangedaan.

» Dan dale de zegen van Hem, die mij thans tot zich roept, op u en op het land onzer geboorte; — dan spreide hij heil en geluk onder onze arme en verdrukte landgenooten uit, en eenmaal zullen onze nakomelingen uwe namen met eerbied en dankbaarheid herdenken. Maar ik ben vermoeid - ik ben af; — ik gevoel het, de tijd wordt mij kostbaar. Het welige groen, daar buiten waarop ik staar, is reeds voor mijne zwakke oogen beneveld. Laat mij nu nog eenige oogenblikken met Toeloecabesie en *Iman* Ridjali alleen, want ook hun heb ik nog iets gewigtigs mede te deelen."

En iedereen verwijderde zich weemoedig van den stervende; — en er volgde een zacht fluisterend gesprek, hetgeen alleen afgebroken werd door het luide geween van Toeloecabesie en de deelnemende zuchten van den *Iman*. De inhoud van dat gesprek is onbekend gebleven, doch waarschijnlijk had het betrekking op Se Tiedja. De verbazing was op beider aangezigt te lezen, toen zij opstonden, Toeloecabesie om Patiwani's pleegdochter te halen, — de *Iman* om in de langar (bidhuis) de thalil (gebed der dooden) aan te heffen, zoodra de held van *Hitoe* den laatsten adem zou hebben uitgeblazen.

Snikkende kwam Se Tiedja binnen. Smartvol wrong zij de handen en wierp zich aan Patiwani's voeten. Zij was niet meer de alle gevaren tartende moedige vrouw, maar wel de liefhebbende, over het nabij zijnde verlies eens hartelijk beminden vaders wanhopige dochter. De held, wiens krachten van oogenblik tot oogenblik verminderden,

(1) Dat geve God!

scheen ingesluimerd, doch sloeg de reeds verglaasde oogen op, en de laatste poging tot een' glimlach ontwoekerde een straal van genoegen aan de door den dood reeds gekenteekende gelaatstrekken, toen hij de liefelijke stem hoorde, waarmede zij vroeg:

» Vader! gij hebt mij doen roepen?"

» Ja, Se Tiedja! ik wenschte u — nog te zien, — nog te spreken, — voor ik u en — allen voor eeuwig — verlaat."

» O, vader! scheid niet van ons; — gij zult nog herstellen, — onze liefde — onze zorgen....."

» Neen, Se Tiedja! neen; — voor mij is geen — hoop meer, — ik gevoel — het; — maar u — die ik zoo — eeuwig lief heb, — u wilde ik, — nog iets — toevertrouwen. — God heb ik — altijd — gedankt — dat hij — mij u — als dochter — geschonken — heeft, — en nu — dank — ik — onzen profeet — dat hij mij — nog — krach — ten — over — laat — om u — dat te — kunnen — zeggen — wat mij — op het hart — ligt — en ik — niet — in het — graf mag — bedelven. — Se Tiedja! lieve — dochter! — de Heere — loone u — voor al — de — liefde, — die — gij — mij — steeds — als — uwen — vader — bewezen hebt, — maar — gij — zijt — niet...."

Eene vlaag van doodelijke benaauwdheid overviel hem, en hij kon geen woord meer zeggen.

» Vader — riep Se Tiedja vertwijfeld op hem starende; — een woord nog, opdat ik niet wanhopig worde; één woord slechts, opdat mijn geest niet eeuwig ten prooije blijve der onzekerheid, die thans zweeft over mijne geboorte, — mijn bestaan, — mijn leven, — mijne liefde, — over *mijnen God!* vader! ben ik *uwe* dochter?"

Patiwani maakte eene ligte beweging met het hoofd. Zij meende, dat hij haar toestemmend toeknikte. Zij bedroog zich; het was eene laatste stuiptrekking; — kramp-

achtig bragt hij de verstijfde handen naar zijne borst; — een golf bloed ontlastte zich door zijnen mond en te gelijkertijd verliet zijne ziel haar aardsch hulsel en steeg op naar hoogere gewesten.

Se Tiedja wierp zich op het bloedige lijk haars pleegvaders, Toeloecabesie, welke zich niet ver had durven verwijderen, moest haar met geweld van hetzelve afscheuren. Te vergeefs spande hij al zijne overredingskracht in om haar tot bedaring te brengen en luide weêrgalmden over den groenen kruin van den *Capaha* en door de diepste bosschen, de droeve toonen eener haar verlies opregt beschreijende menigte, toen het ruchtbaar werd, dat de *Merk'elmaud* (engel des doods) zijne hand naar den beminden en hoogst geëerbiedigden Patiwani uitgestrekt en hem naar een beter verblijf overgebragt had.

Bij het schemeren des dageraads vergaderde zich die menigte weder voor het huis des overledenen en volgde, toen naauw de eerste stralen der zon den gezigteinder purperde, den eenvoudigen lijkstoet van den zoo verdienstelijken landgenoot. Geen lijkgesteente versierde zijn graf — maar in de harten zijner tijdgenooten was zijne nagedachtenis diep ingeprent, en die hulde vond een weêrklank bij de nakomelingschap, welke thans nog, trouw aan de overleveringen der voorvaderen, niet dan met eerbied en ontzag den naam van Patiwani uitspreekt.

De sergeant Jan Willemszoon, aan wien Swager het plan, waarvan hij zwanger ging, en waarover hij Moerlag had willen spreken, medegedeeld had, bragt hetzelve ten uitvoer, en veroverde op den 6den Februarij 1645, zoo wel *Camarien* als *Roemakaij's* ontoegankelijke vesting, drie uren landwaarts in gelegen. Doch die overwinning vergoedde het verlies niet, dat de Compagnie door des vaandrigs dood geleden had, — de dag van den 10den Januarij 1645 staat in de geschiedrollen van beide zijden,

als met een rouwfloers omhuld, aangeteekend, en onpartijdig zegt Valentijn: »Wij verloren aan dezen Swager een dapper soldaat, doch de vijand ook te gelijk zijn voornaamsten held." (1)

---

(1) Valentijn II deel Ambonsche zaken III, boek I. bladz. 147.

De overrompeling van Capaha.

Er waren nu ruim twintig maanden verloopen, sedert Toeloecabesie zich met zijnen aanhang op den *Capaha* gevestigd had, en nog had er niets belangrijks van de zijde der Nederlanders tegen hem ondernomen kunnen worden. De natuur zoo wel als de standvastigheid der oproerlingen, welke tot op dat tijdstip niet verflaauwd was, wierpen even zoo de grootste hinderpalen in den weg, als de geringe magt, waarover de Gouverneur Demmer beschikken kon, tot beletsel versterkte om een spoedig einde te maken aan een' opstand, welke, eens gedempt, ook alle hoop der Hitoëzen op hunne maatschappelijke vrijheid in het niet zou doen verdwijnen. De noodzakelijkheid hiervan bevroedende, zoo had de Landvoogd dan ook geene gelegenheid laten voorbijgaan om bij het Opperbestuur van *Nederlandsch Indië*, in de toen naauw ontluikende, doch later als de schoonste in *Indië* geroemde, stad *Batavia* gevestigd, de dringendste vertoogen te doen tot het zenden eener buitengewone versterking, zonder welke, de slepende gang, die de Ambonsche zaken toen hadden, naar zijn inzien en dat van deskundigen, nog van langer duur zou kunnen zijn.

In weêrwil echter dier vertoogen, scheen men te *Batavia* geen haast te maken om aan derzelver inhoud te beantwoorden. Hetzij dat aangelegenheden van grooter belang het noodzakelijk maakten om der Compagnie's wapenen eerst naar andere plaatsen te wenden, dan wel, dat derzelver aanhouden op de hoofdplaats onvermijdelijk bleef, uit hoofde der steeds vijandelijke houding, welke de Sultans van *Mataram* en *Bantam* destijds bleven behouden,- hetzij, dat de nog immer in *Europa* tusschen *Spanje* en *Nederland* gevoerd wordende oorlog (1), het overzenden van troepen naar deze gewesten bemoeijelijkte, zooveel ten minste is zeker, dat de Landvoogd Demmer langen tijd zijne betrekkelijke wenschen onbekroond zag blijven, daardoor verpligt werd naar omstandigheden te handelen, en zich te regelen naar de geringe ter zijner beschikking zijnde middelen.

Dan, afgescheiden van het bovenstaande, moet ook wel de grootste hinderpaal om zijne zoo dikwerf herhaalde en niet minder billijke wenschen in deze vervuld te zien, gezocht worden, in een der menschelijke zedelijke gebreken, dat destijds onder de leden van het Opperbestuur diep ingeworteld was en zulks ten gevolge der regeling en verdeeling van derzelver werkzaamheden, namelijk eene overdrevene en gekrenkte eigenliefde. In den boezem van dat bestuur moet de bron opgespoord worden, en deze laat zich gemakkelijk vinden, indien wij nagaan, hoedanig die werkzaamheden onder hen, aan wie de belangen der Oost-Indische Compagnie in de hoogste rangen waren toevertrouwd, geregeld werden.

Het Opperbestuur van *Nederlandsch Indië* bestond destijds uit den Gouverneur Generaal en Directeur Generaal, zes ordinaire en zes extra ordinaire Raden van *Indië*. Aan de beide laatste rangen werden ook dikwijls de landvoogdijen der buitenbezittingen vergeven, of omgekeerd, zoodanige Landvoogden, welke trouw aan hunne verpligtingen voldaan hadden en die rangen nog niet bezaten, bij hunne verlossing (Compagnie's stijl) tot dezelven verheven. Alle voorkomende zaken werden in rade, waarvan de Gouverneur Generaal het voorzitterschap in persoon bekleedde, behandeld, en elk lid had zijne bepaalde werkzaamheden,

(1) De tachtigjarige oorlog eerst in 1668 door den vrede van Munster geëindigd.

De overrompeling van Capaha.

Er waren nu ruim twintig maanden verloopen, sedert Toeloecabessie zich met zijnen aanhang op den *Capaha* gevestigd had, en nog had er niets belangrijks van de zijde der Nederlanders tegen hem ondernomen kunnen worden. De natuur zoo wel als de standvastigheid der oproerlingen, welke tot op dat tijdstip niet verflaauwd was, wierpen even zoo de grootste hinderpalen in den weg, als de geringe magt, waarover de Gouverneur Demmer beschikken kon, tot beletsel versterkte om een spoedig einde te maken aan een' opstand, welke, eens gedempt, ook alle hoop der Hitoëzen op hunne maatschappelijke vrijheid in het niet zou doen verdwijnen. De noodzakelijkheid hiervan bevroedende, zoo had de Landvoogd dan ook geene gelegenheid laten voorbijgaan om bij het Opperbestuur van *Nederlandsch Indië*, in de toen naauw ontluikende, doch later als de schoonste in *Indië* geroemde, stad *Batavia* gevestigd, de dringendste vertoogen te doen tot het zenden eener buitengewone versterking, zonder welke, de slepende gang, die de Ambonsche zaken toen hadden, naar zijn inzien en dat van deskundigen, nog van langer duur zou kunnen zijn.

In weêrwil echter dier vertoogen, scheen men te *Batavia* geen haast te maken om aan derzelver inhoud te beantwoorden. Hetzij dat aangelegenheden van grooter belang het noodzakelijk maakten om der Compagnie's wapenen eerst naar andere plaatsen te wenden, dan wel, dat derzelver aanhouden op de hoofdplaats onvermijdelijk bleef, uit hoofde der steeds vijandelijke houding, welke de Sultans van *Mataram* en *Bantam* destijds bleven behouden,- hetzij, dat de nog immer in *Europa* tusschen *Spanje* en *Nederland* gevoerd wordende oorlog (1), het overzenden van troepen naar deze gewesten bemoeijelijkte, zooveel ten minste is zeker, dat de Landvoogd Demmer langen tijd zijne betrekkelijke wenschen onbekroond zag blijven, daardoor verpligt werd naar omstandigheden te handelen, en zich te regelen naar de geringe ter zijner beschikking zijnde middelen.

Dan, afgescheiden van het bovenstaande, moet ook wel de grootste hinderpaal om zijne zoo dikwerf herhaalde en niet minder billijke wenschen in deze vervuld te zien, gezocht worden, in een der menschelijke zedelijke gebreken, dat destijds onder de leden van het Opperbestuur diep ingeworteld was en zulks ten gevolge der regeling en verdeeling van derzelver werkzaamheden, namelijk eene overdrevene en gekrenkte eigenliefde. In den boezem van dat bestuur moet de bron opgespoord worden, en deze laat zich gemakkelijk vinden, indien wij nagaan, hoedanig die werkzaamheden onder hen, aan wie de belangen der Oost-Indische Compagnie in de hoogste rangen waren toevertrouwd, geregeld werden.

Het Opperbestuur van *Nederlandsch Indië* bestond destijds uit den Gouverneur Generaal en Directeur Generaal, zes ordinaire en zes extra ordinaire Raden van *Indië*. Aan de beide laatste rangen werden ook dikwijls de landvoogdijen der buitenbezittingen vergeven, of omgekeerd, zoodanige Landvoogden, welke trouw aan hunne verpligtingen voldaan hadden en die rangen nog niet bezaten, bij hunne verlossing (Compagnie's stijl) tot dezelven verheven. Alle voorkomende zaken werden in rade, waarvan de Gouverneur Generaal het voorzitterschap in persoon bekleedde, behandeld, en elk lid had zijne bepaalde werkzaamheden,

(1) De tachtigjarige oorlog eerst in 1668 door den vrede van Munster geëindigd.

REPRODUCTIE VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

bestaande in de *beschrijving* der landschappen of bezittingen, waar hij vroeger het gezag gevoerd had, moetende hieronder verstaan worden, dat alle stukken of aanvragen van daar komende in zijne handen werden gesteld, zoo om den inhoud te beoordeelen, als om dienaangaande in den raad een verslag uit te brengen, hetgeen tot grondslag diende der in dezelve genomen wordende beslissingen. De Gouverneur Generaal had persoonlijk de beschrijving van het eiland *Java*. De Direkteur Generaal echter, wiens werkkring zich bepaalde tot het uitgebreid beheer der geldelijke materiële aangelegenheden der Compagnie in deze gewesten, was van zulk eene beschrijving verschoond, terwijl elk der Raden van *Indië* er eene was toevertrouwd op de wijze, als hierboven is omschreven.

De doelmatigheid eener diergelijke regeling springt van zelve in het oog en doet zich beämen. Geen voegzamer beoordeeling toch kan geschieden, dan die, welke zich grondt op plaatselijke kennis en ondervinding. Doch aan den anderen kant leverde zij ook eene ruime gelegenheid op tot het doen ontstaan van botsingen, die vaak tot personaliteit overslaande, nadeelig inwerkten op de belangen der Compagnie of op die der bevolkingen in *Indië* onder haren scepter levende. Immers behoeft het wel geen betoog, dat de schildering, welke de aftredende Landvoogden gaven van de wijze huns bestuurs, en den staat van voorspoed en rust der hun aanvertrouwd geweest zijnde landen, bij hunne terugkomst te *Batavia* in het algemeen zoodanig was, dat dezelven niets te wenschen overlieten; en wanneer nu de daarop volgende verslagen der nieuwe bestuurders in tegenspraak waren met die schilderingen, dan was het ook uitgemaakt, dat daaruit de kiem ontsproot eener tegenwerking, welke laatstgenoemden, te verwijderd van derzelver zetel, te vergeefs trachtten te boven te komen of te ontwortelen.

Wee den Landvoogd die het durfde wagen, daadzaken aan te halen of gevolgen aan te toonen, welke niet overeen kwamen met de beginselen of vroegere handelingen des beoordeelaars. Wee hem! indien hij zoo vermetel was,-en dit gebeurde vrij dikwijls, want bedilzucht bezielde zoo menigen opvolger,-van die handelingen zelven te durven aantasten en in een geheel ander daglicht voor te stellen, dan zij door die beoordeelaars kenbaar gemaakt waren; hij kon er op rekenen, dat niets van hetgeen hij deed of wenschte gedaan te hebben, de goedkeuring of medewerking verwierf van een ligchaam, hetgeen zamengesteld was uit mannen, wier verkeerde, onvoldoende of te schoon afgeschetste handelingen dikwijls door die verzoekers aan de kaak gesteld werden.

In hetzelfde geval bevond zich nu ook de Landvoogd Demmer. De laatste der Kommissarissen, Superintendenten en Zeevoogden over de Oostersche gewesten, de Ordinaris Raad van *Indië* Antonie Caan, was, zoo als wij gezien hebben, in het begin van 1643 in triumf van *Amboina* naar *Batavia* teruggekeerd, en had daar der Hooge regering een zoodanig verslag zijner verrigtingen, en derzelver, boven alle verwachting gelukkigen uitslag, ingediend, dat het aan ongerijmdheid grensde, nog aan de mogelijkheid van eenen nieuwen opstand of verzettingen tegen der Compagnie's magt in die oorden te willen doen gelooven. Immers zij verkeerden toen in een' staat van vrede, die aldaar in jaren niet was gesmaakt; alle zamenrottingen waren vernietigd en uitgeroeid en de zetel, vanwaar al het kwaad uitging, het *Wiwani*, was geheel en al vernield, terwijl de hoofdoorzaak van al die stribbelingen, Kakiali, naar den geest des toenmaligen tijds, loon naar werken had ontvangen. Geen wonder dan ook, dat die hoofddienaar, zitting nemende in den Raad, bezield was door het trotsche gevoel zijner vele en hooge verdiensten, en met

welgevallen neêrzag op de laauweren, welke hij, ten koste van zooveel bloeds, in de Oostersche gewesten verworven had, en de onfeilbaarheid zijner genomene maatregelen tot daarstelling en handhaving der rust op den voorgrond stellende, zoo moest elke verontrustende tijding, iedere overgebriefde daadzaak, welke het geloof aan die onfeilbaarheid den bodem insloeg, zijne eigenliefde kwetsen, en haat en nijd doen geboren worden, die den grond leiden tot de teleurstellingen, door DEMMER bij het vragen om versterking in ruime mate ondervonden.

CAAN schetste eerst den opstand van den *Capaha* af als eene onmogelijkheid; toen echter latere tijdingen dien bevestigden, stelde hij den heer DEMMER voor, als een vreesachtig persoon, en als iemand, die deze gelegenheid aangreep om zich gewigtig te maken in de oogen van het Opperbestuur: en de zaak zelve als eene nietsbeduidendheid doende beschouwen, zoo werd *Ambon's* Landbestuurder de wrijfpaal van zijn gefnuikt eergevoel en de persoon, ten wiens koste hij zijne zoo spoedig reeds verwelkte laauweren, op nieuw trachtte te doen bloeijen.

Eenigen tijd mogt het hem dan ook gelukken bij de Hooge regering een' twijfel te doen bestaan, omtrent het mannelijke en in de gegevene omstandigheden doelmatige gedrag van dien Landvoogd; doch toen die nietsbeduidendheid van zulk een langen duur werd; toen ook daaruit andere verwikkelingen met de overige onder *Amboina* behoorende eilanden het licht zagen; toen DEMMER, die in zijne brieven steeds der waarheid trouw bleef, eene naauwgezette schets gaf van de treurige gevolgen, welke die opstand voor de nagelrijke *Molukko's* kon na zich slepen; toen hij duidelijk aantoonde, dat natuur en mannenkracht zich vereenigden, om dezelven voor de onder zijn bereik zijnde geringe middelen onoverwinnelijk te maken; toen

werd in den Raad het vertrouwen op CAAN's steeds ontwijkende en niets dan personaliteit ademende verslagen en voorstellen een groote slag toegebragt, en besloten niet langer doof te blijven voor de verzoeken eens mans, die in al zijne vroegere betrekkingen immer bewijzen gegeven had eener buitengewone zielsvastheid, en van wien men aldus verwachten kon, dat hij niet door den prikkel eener valsche eerzucht, maar als een gevolg van het daadwerkelijke, omstandigheden bloot lei en overbriefde, die duidelijk aantoonden, dat, zonder voldoende hulp van den hoofzetel in *Indië*, het behoud der Oostersche gewesten in de waagschaal werd gesteld.

Vandaar dan ook de aankomst te *Amboina* in de maand Februarij 1645 van vier schepen en 250 militairen, onder het bevel van den kommandeur VAN DER MEULEN, doch de westmoesson nog hevig doorstaande, zoo moest de Landvoogd zijn geduld nog eenigen tijd op de proef stellen, alvorens met die magt tegen den *Capaha* te kunnen oprukken, intusschen zijne hoop op eene gemakkelijke verovering stellende op den dood van PATIWANI, die men algemeen als de ziel des opstands had beschouwd, en welks sneuvelen eene groote verslagenheid onder de op den berg te zaâmgerottenen had te weeg gebragt. Ook vermeende hij in de handelingen van TOELOECABESIE na dat sneuvelen eene zekere laauwheid of onverschilligheid bespeurd te hebben, die den Landvoogd nog grooter vertrouwen inboezemde op het spoedig daarzijn van het gunstige tijdstip, waarop dien *Orang kaija* en deszelfs aanhang eene gevoelige les kon gegeven worden.

Werkelijk ook schenen de verrigtingen van TOELOECABESIE dat vertrouwen te zullen bevestigen. Zelfs bij de zijnen bleef het niet onopgemerkt, dat, sedert het overlijden zijns schoonvaders, in zijn gedrag eene zekere wankelmoedigheid voorheerschte, die moeijelijk overeen te bren-

gen was met zijn gewoon karakter. Doch de oorzaak daar van moet niet gezocht worden in gebrek aan moed of in eene verslagenheid, welke hem zijne zaak als niet meer vol te houden deed beschouwen. Verre van daar. Hij was en bleef ten dien opzigte dezelfde, weinige dagen daarna toonde hij zulks, hoezeer voor de overmagt moetende wijken, op eene roemrijke wijze, en herwon daardoor het vertrouwen zijner lotgenooten; — doch in die oogenblikken, waarvan het hier de sprake is, beknelde en vermoeijelijkte zijne teedere bezorgdheid voor zijne Se Tiedja hem den last des gezags, hetgeen hij voeren moest, en thans niet meer aan een ander kon overlaten. Zijne tweede doch tevens de vurigst beminde echtgenoot toch verkeerde in een' toestand, welke deed vreezen, dat zij, ten gevolge van den schok, dien zij door het overlijden van haren pleegvader ondervonden had, in eene ongeneeslijke krankzinnigheid zou vervallen. Noch de vermaningen van den *Iman* Ridjali, noch Toeloecabesie's liefkozingen en overredingen om bedaard de toekomst aan te staren; — noch zijne herhaalde voorstellingen, hoeveel nadeel zij, door hem in die verontrustende spanning te houden, de algemeene zaak berokkende, konden iets uitwerken om haar het noodlottig oogenblik te doen vergeten, waarin Patiwani's veege mond haar het laatste woord ontzegd had, waardoor gewis de onzekerheid, die haar thans maatschappelijk omzweefde, geëindigd zou zijn. Gedurig bleef de gedachte aan dat oogenblik haar bij; — gedurig verviel zij weder tot hare vroegere droombeelden; — gedurig haalde zij zich èn wijlen haren pleegvader èn den Christen, dien zij op het slagveld gezien had, voor den geest; — gedurig herhaalde zij de laatste woorden van den stervende, of zocht eene beteekenis te geven aan de voor haar onoplosbare taal van den nog levende; — en menigmaal overviel haar eene afgetrokkenheid, die volkomen

het kenmerk droeg eener tijdelijke ontstentenis der zinnenwerking. Slechts een middel bestond er om haar van dat droombeeldige tot het werkelijke leven terug te brengen, en dit was het vertoonen van haren zuigeling. Zoodra zij uren lang in eene zwijgende, nokkende en snikkende houding had gezeten; — wanneer zij, gedurende dien tijd, blijkbaar onverschillig was omtrent alles wat haar omringde, en op niets lette, bragt men de eerste spruit harer echtvereeniging met Toeloecabesie, den nog zoo jeugdigen Pellocolas, bij haar; en — op zijn gezigt ontwaakte het moederlijke gevoel; — op zijn gezigt weken droombeelden en verschijningen van voor haren geest — op zijn gezigt en met hem aan de zwellende borst, waaruit het wicht met gretigheid de voedende melk inzoog, werd Se Tiedja weder — *vrouw* en *moeder*.

De tijd, die troostende balsem voor zoo vele ongelukkigen, heelde wel langzamerhand de diepe wonden, welke de opgegevene omstandigheden haar geslagen hadden; — wel werd zij bedaarder en kalmer; — gelatener droeg zij het lot, hetgeen de Voorzienigheid over haar beschoren had, en van lieverlede weken de verontrustende kenteekenen eener gevreesd wordende ijlhoofdigheid van haar; doch tevens veranderde haar karakter, ten minste oogenschijnlijk, geheel, en van de moedige alle gevaren trotserende vrouw, werd zij eene stille, toegevende ega, die eenig en alleen leefde voor de haren, hoezeer zich evenmin inlatende met die huisselijke zorgen, welke op hare *madoe* rustten. Onverschillig omtrent alles wat lag buiten den omvang harer moederlijke pligten; — buiten den omvang harer liefde voor Toeloecabesie; buiten den kreits harer woning, zoo verwekte het rumoer der wapenen op den kruin des bergs, noch het donderend geknal der musketten in de vlakte, den minsten indruk meer op haar, en hoe menigmaal ook de *Orang kaija* van *Capaha* later

geroepen werd om zich te stellen aan het hoofd dergenen, welke naar beneden togen om den vijand te belemmeren, dan wel vlogen naar de wallen der versterking, wanneer zij die door de Nederlandsche magt bedreigd waanden; — nimmermeer verraadde Se Tiedja de geringste zucht om deel te nemen aan die gevaren; — om haren echtgenoot in die moeijelijke oogenblikken te vergezellen en andermaal den dood op het slagveld onder de oogen te zien. Gelukkig achtte zich Toeloecabesie, nu hij zijne hartelijk geliefde Se Tiedja geheel de zachte vrouwelijke hoedanigheden zag opvolgen, — nu hij, door hare tegenwoordigheid niet meer belemmerd werd zich ten volle aan krijgsmanspligt en der zorgen van het gezag toe te wijden, doch geenszins bevroedde hij ook dat haar gedrag in die dagen, zoo als de ondervinding nader heeft geleerd, vergeleken kon worden bij eene wel gebluschte, doch nog immer smeulende vlam, waarover slechts één ademtogt behoefde te gaan, om weder hare vernielende krachten in het rond te spreiden; — bij eene sluimering der aangeborene natuur, uit welker ontwaking, de vorige opgewektheid van zinnen, de vorige onbegrensde zucht tot zelfsopoffering in het belang van hem, die zij zoo teeder beminde, in den grootst mogelijken omvang te voorschijn zouden treden.

De onmogelijkheid, welke door natuurlijke beletselen voor de Nederlandsche magt was daargesteld, om den voet des bergs geheel te omzetten, moest wel den Landvoogd Demmer tot het vorig standpunt zijner gedachte doen terugkeeren, om, namelijk, eene plaats te vinden, van waar, door middel van het grof geschut, dood en verderf op den kruin des *Capaha's* konden uitgebraakt worden, en van zelve was dan ook de reeds zoo dikwijls aangehaalde heuvel het doel van den derden togt, dien hij tegen de opstandelingen wilde ondernemen. De grootste hinderpaal was reeds door den, steeds in de schansen aan de *Telloboan's* rivier het bevel voerende, luitenant Moerlag opgeruimd geworden, want door deszelfs ijverige en onvermoeide nasporingen, had het hem eindelijk mogen gelukken, den weg naar dien heuvel te vinden en reeds voor lang zou hij daarvan bezit genomen hebben, indien zijne zwakke magt zulks slechts eenigzins gedoogd had. Aanhoudende ziekte en sterfte hadden zijne gelederen merkelijk gedund, zoodat hij niets meer met dezelven kon ondernemen en daar en boven hadden de van boven alles naauwkeurig gedeslaande opstandelingen, dat nasporen en hernieuwd voornemen tot bezetting diens heuvels niet bemerkt, of zij waren Moerlag vóór en plaatsten eene sterke wacht op dezelven; hetgeen den luitenant van alle verdere ondernemingen voor de hand deed afzien.

Dan juist die voorzigtigheid der Capahanezen was den Landvoogd een prikkel te meer om dat voornemen door te zetten. Immers moest hij daardoor veronderstellen, dat zijn vijand de belangrijkheid diens heuvels had ingezien en hij leide daaruit af, dat deszelfs top werkelijk de vereischten bezat, welke hij zocht en hem in de hand zouden kunnen werken. Derhalve op den 10 April 1645 met zeven schepen van *Amboina* vertrokken zijnde, zoo zond hij den kapitein Verheiden, die weder in staat was te velde te trekken, met eene kompagnie voetvolk en een gedeelte der matrozen, welke hij, ten getale van bijna 300, van de schepen geligt had, zoo om den voorraad te dragen, als om mede dienstig te zijn in het vuur, indien het zoo ver komen mogt, voorop; — volgde hem persoonlijk met twee kompanien op de hielen, en liet den kommandeur van der Meulen met twee anderen en de nog overschietende matrozen hem nakomen.

Wij zouden in herhalingen moeten vervallen, indien wij hier op nieuw eene schets gaven van de moeijelijk-

heid der onderneming, en der vermoeijnissen, waaraan de beklimmers van dien heuvel zich blootgesteld zagen. Te dikwijls toch hebben wij reeds gelegenheid gehad om die aftemalen, en het zij deze keer voldoende, bekend te stellen, dat de laatsten, door het bestaan der eerste, zoo groot waren, dat verscheidene manschappen afgemat en afgetobt op den grond neêrzegen, en een derzelven, een konstapel, ten gevolge van dien, op de plaats dood bleef. De grijze Demmer evenwel leed niets door die vermoeijenissen. Zijn ijzersterk gestel scheen boven dezelve verheven te zijn, en zijne manschappen door voorbeeld en stem aanmoedigende, bragt hij er niet weinig toe bij, om eindelijk een' togt te doen gelukken, die reeds herhaaldelijk te vergeefs beproefd was. En wie, die slechts door een greintje krijgsmans-gevoel bezield was, zou niet al zijne krachten ingespannen en zich geschaamd hebben achter te blijven, als hij de lange, eerbiedwekkende grijze haren des Landvoogds, als een sein ter overwinning, door den morgenwind opwaaijende, voor zich uit zag wapperen? Wie had kunnen weifelen op het voorbeeld van een' 62 jarigen grijsaard, die, hoe streng en hardvochtig ook in vele opzigten, toch als een wijs en voorzigtig bestuurder werd geacht en van wien men wist, dat hij niet roekeloos zijne ondergeschikten aan eene valsche eerzucht opofferde? Gewis niemand, en zelfs zij, die aanmechtig neêrzonken, haastten zich, zoodra zij slechts eenigzins hunne krachten herzameld hadden, om een aanvoerder te volgen, die ten voorbeeld strekte, van hetgeen in deze gewesten, een ijzeren wil en een sterk ligchaamsgestel, door geene jeugdige uitspattingen ondermijnd, zelfs in den hoogsten ouderdom nog vermogen uit te voeren.

De wacht der opstandelingen op den heuvel schoot wakker op den voortroep van kapitein Verheiden, waarbij

de onlangs, om zijn uitmuntend gedrag op *Ceram's* zuidkust, tot vaandrig benoemde sergeant Jan Willemszoon ernstig gewond werd, doch Verheiden, niettegenstaande dat schieten en het werpen met steenen, waartoe die wacht almede hare toevlugt nam, en in weêrwil der versterking, door Toeloecabesie persoonlijk aangevoerd, wanneer *hij* het langste stand hield, verdreef, eens den top des heuvels bereikt hebbende, de Capahanezen met den punt der piek en was binnen weinige oogenblikken meester van het terrein. En eer nog de nevel, waarin die top gehuld was, door de kracht der rijzende zonnestralen was opgeklaard, zag Demmer zich in het bezit van een punt, waarnaar hij reeds zoo lang gereikhalsd, en waarop hij zijne voornaamste hoop gevestigd had tot vernietiging der sterkten zijns vijands.

Dan reeds met den eersten opslag van het oog ontwaarde men, dat die hoop niet verwezenlijkt zou worden, en bij een naauwkeurig onderzoek bevond men, dat die heuvel op verre na die nuttigheid niet bezat, welke opgegeven was geworden. Naauwelijks kon men de vijandelijke sterkten met musketten beschieten en toch daarbij geen doel raken. Het terrein, de steilte en andere natuurlijke beletselen lieten niet toe grof geschut naar boven te slepen, en al had zulks ook kunnen geschieden, zoo zoude het toch doelloos geweest zijn, afgescheiden van de zoo nadeelige omstandigheden, dat er op dien top noch drinkwater, noch iets tot lijfsberging gevonden werd.

De Landvoogd beleide daarom oogenblikkelijk een' krijgsraad, en hoezeer moetende toestemmen, dat het aan de onmogelijkheid grensde om zich op dien heuvel te vestigen, beaamde hij evenwel niet dan met verkropte woede en spijt over de op nieuw ondervondene teleurstelling, deszels eenparig besluit, om, zoo spoedig mogelijk,

den terugtogt aantenemen. In den koelen avondstond werd die dan ook, zonder door den vijand verontrust te worden, aangevangen, en het aardrijk was reeds met een graauw floers bedekt, toen hij, benevens den half dood gemartelden gekwetsten vaandrig, en het met moeite en krachtsinspanning den heuvel afgedragen gedeelte der manschappen, dat van vermoeidheid was neêrgezegen, aan boord der schepen terug kwam, om hem naar *Amboina* terug te brengen, terwijl de gezonde en nog krachtige militairen in de schansen achterbleven.

De rustelooze Demmer hield zich echter niet langer in de hoofdplaats van het nagelrijke eiland op, dan hoogst noodig was om eenige aangelegenheden met de aldaar op dat tijdstip aangekomene gezanten van den Sultan van *Ternate* af te doen, en verscheen reeds in de maand Mei weder te *Telloboan*, werwaarts hij al de in schijn getrouwe *Orang kaija's* van *Hitoe* had laten bescheiden. Verheiden's voorspelling der moeijelijkheid om *Capaha* ten onder te brengen, was niet alleen bewaarheid geworden, maar ook door eigene ondervinding had hij zich nu overtuigd, dat, waar hij ook zocht te beginnen, er weinig aan eene verovering te denken viel: ten zij hij daaraan veel volks wilde wagen. Daarom besloot hij, afgescheiden van eene voortdurende bewaking des omtreks van den berg, zoo verre de omstandigheden zulks toelieten, op nieuw den weg van onderhandeling in te slaan, en te beproeven of de vijand, nu misschien den worstelstrijd moede, aan zijne vredesvoorslagen gehoor zou willen geven.

Evenwel was hij te staatkundig om zijne onmagt te doen blijken. Hij begon derhalve met die *Orang kaija's* op een straffen toon aan te spreken, en met verwijtingen te overladen over den toevoer, waarmede zij voortdurend de opstandelingen onder de hand stijfden. Hij dreigde

hen voor die vermetelheid ten strengste te zullen straffen en eerst met den slag te waarschuwen, indien zij nu niet medewerkten om den oorlog te doen eindigen. Hij gelastte daarom eenigen hunner om zich naar Toeloecabesie te begeven en hem te ondertasten in hoe verre hij genegen zou zijn den vrede te sluiten, van zijne zijde te kennen gevende, dat geen gebrek aan magt, maar wel zijne zucht om het nutteloos bloedvergieten te doen staken en de ellende, waarin het land daardoor gedompeld werd, te doen ophouden, de drijfveren waren, die hem aanzetteden tot een voorstel, hetgeen men van eene zoo diep beleedigde vijandin, als de Compagnie, die alleen naar hare menschlievendheid te rade ging, niet wel verwachten kon.

De *Orang kaija's* voldeden aan des Landvoogds verlangen en vonden Toeloecabesie niet ongenegen tot vrede. Deze geneigdheid echter had zoo wel hare bron in het weder ontstane gebrek aan levensmiddelen, als in de weifeling dier *Orang kaija's*, welke hem ronduit verklaarden, dat zij bevreesd waren geworden door de dreigementen des Gouverneurs en hem derhalve niet meer zoo durfden bijspringen als vroeger, ja zelfs aan zijn lot zouden moeten overlaten, indien hij zich niet naar de omstandigheden plooide. Hij beloofde dan, zoodra hij zou hebben vernomen, dat de Landvoogd te *Mamalo* zou zijn aangekomen, zich ook derwaarts te zullen begeven om te vernemen, op welke voorwaarden men hem den vrede zou willen schenken.

Vertrouwende op die verzekering verscheen Demmer korte dagen daarna op die plaats, doch geen Toeloecabesie liet zich daar vinden. Hij zond slechts andere personen om de onderhandelingen zijnentwege aan te knoopen, maar de Landvoogd hierin geen genoegen nemende, zoo viel die vredetoenadering voor een' tijd in

duigen, hetgeen hem naar het kasteel deed terug keeren. Des niettemin werd de vredehandel op den 16 Junij 1645 door de *Orang kaija's* hervat, en zelfs zoo ver gebragt, dat Toeloecabesie op het strand te *Mamalo* aankwam, met het voornemen om zich naar de kotta *Laha* te begeven. Doch dáár vond hij den ouden *Orang kaija* Baros, die zijne dubbelzinnige rol hervat en weder de zijde der Nederlanders verlaten had. Deze ried hem af, zich, zonder stellige verzekering van lijfsbehoud, onder de trouwelooze Christenen te wagen, en daarom eerst twee of drie opperkooplieden tot gijzelaars te verzoeken, welken raad door *Iman* Ridjali en andere oproerige hoofden krachtdadig werd ondersteund. Te eerder ook onderwierp Toeloecabesie zich aan denzelven, omdat ook bij hem eene aarzeling opkwam, om zich zoo voorwaardeloos in den leeuwenmuil, die hem aangaapte, te werpen, waarom hij een zestal dagen uitstel tot bedenkenstijd verzocht en intusschen naar zijn arendsnest en zijne in de grootste ongerustheid verkeerende, en angstig hem verbeidende Se Tiedja terugkeerde.

Dan ook hier greep weder een gansche ommekeer in zijne gedachten plaats. Zijne aanhangelingen schilderden hem het lot, dat hem te wachten stond, indien hij vertrouwen stelde in de voorwaarden, welke men hem zou opleggen en die slechts uit de pen der veinzerij konden vloeijen, zoo akelig uit; — zijne Se Tiedja smeekte hem zoo hartelijk zich niet roekeloos en ondoordacht daar aan bloot te stellen, dat hij besloot van alle verdere vredes onderhandelingen aftezien en de *Orang kaija's*, met wie dezelven waren aangeknoopt, niet alleen zijne ongeneigdheid daartoe bekend stelde, maar ook verbood iemand meer om die reden tot hem te zenden, wilden zij niet hunne zendelingen aan de grootste versmading en smartelijkste ligchamelijke marteling zien onderwerpen.

Hij die wel den grootsten invloed op het afbreken dier onderhandelingen, waarop onmiddelijk de intusschen voor een korten poos gestaakte oorlog hervat werd, uitgeoefend had, was zeker de *Orang kaija* Baros, die het kort daarna weder waagde, zich van den *Capaha* te verwijderen, en in den omtrek van *Hila* rond te zwerven, met het oogmerk om ook, gelijk nader gebleken is, Toeloecabesie, wiens stijgende magt en toenemend algemeen vertrouwen hem doornen in de oogen waren, een' gevoeligen neep toe te brengen. Het bestaan der vierhoofdige regering bleef steeds aller doel, en daarom in het diepst geheim eene vergadering der trouwlooze *Orang kaija's* bijeen geroepen hebbende, zoo werden daarin, op zijnen aandrang, wijlen Kakiali's oudste zoon, Wangsa, tot kapitein van *Hitoe* verkozen, en ook nog vier andere hoofden tot *Perdana's* der stamhuizen aangesteld, terwijl zij 't Toeloecabesie, die tot nu toe het bestuur in handen had, en zich voor hen opofferde, slechts *Orang kaija* deden blijven *en niets van dien koek toedeelden* (1).

Lang echter had hij geen genot dier verraderlijke trouwloosheid omtrent eenen vriend, die hem zoo dikwijls in nood bijgesprongen, in het grootste gevaar eene schuilplaats geschonken had. Door de Nederlanders ontdekt en herkend, werd hij op den 31 Augustus 1645 gevangen aan het kasteel gebragt, dadelijk ter dood gedoemd en op den 4den September, na de bekentenis afgelegd te hebben, dat de vroegere vredesonderhandelingen slechts gestrekt hadden om ontzet van levensmiddelen te verkrijgen en, dat doel daardoor bereikt zijnde, aan geen vrede meer gedacht werd, om schrik onder de overige opstandelingen te verwekken, openlijk onthalsd.

---

(1) Valentijnsche uitdrukking.

De slepende gang des oorlogs was oorzaak, dat de Hongi nu tweemaal 'sjaars moest uitloopen, en de Landvoogd Demmer wreekte zijne wreveligheid daarover in October door op nieuw de Hitoësche *Orang kaija's* met verwijtingen aan te spreken en het visschen langs het strand te beletten, latende tien korra korra's achter om daartegen te waken, terwijl hij met het overige gedeelte der Hongivloot naar *Cambello* overstak, waar hij de zaken in zulk eene verwarring vond, dat hij zich verpligt zag dáár een man te plaatsen, die door zijn zelfstandig karakter en fermiteit zijn vol vertrouwen verworven had. Hij ontbood daarom dadelijk kapitein Verheiden, belastte dien met het gezag en vertrok op nieuw naar *Hitoe*, waar echter de invallende westmoesson hem verhinderde iets uit te voeren, zoodat hij onverrigter zake den steven naar het kasteel wendde, na vooraf een zeventigtal woeste Alfoerezen tusschen *Lian* en *Capaha* aan wal gezet te hebben, die evenwel den vijand weinig afbreuk deden.

Van deze omstandigheid maakten de Capahanezen een goed gebruik. Verscheidene vaartuigen, die zij van hunne naburen van *Mamalo* leenden, liepen uit om levensmiddelen op te sporen, en zoo luitel zelfs was Toeloecabesie destijds geneigd tot vrede, dat hij, het voorbeeld van vroegere opstandelingen volgende, aan de koningen van *Atjin*, *Tidor* en *Makasser* gezanten zond om hunne hulp in te roepen, hoe weinig hoop hij ook kon koesteren van die te zullen verwerven.

Ceram's kusten voorzagen Toeloecabesie in het begin van 1646 weder van een' goeden voorraad sagoe, hetgeen hem te hardnekkiger maakte: en de Capahanezen werden zelfs zoo stout, dat zij met drie korra korra's ten roof uittogen, op *Waij* de vischfuiken ligtten en te *Lian* landende, dáár eenige koppen snelden en in triumf den berg opbragten.

Intusschen hadden zij ook een groot verlies geleden door het sneuvelen van Toeloecabesie's luitenant Ismaël, die zich in de maand Mei met eene praauw op zee gewaagd hebbende, om levensmiddelen voor Patiwani's weduwen en kinderen te zoeken, door een Loehoeneesch vaartuig werd achterhaald en met al zijn volk doodgeslagen: en klaar bleek het mede in die maand door de menigte vrouwen en kinderen, die dagelijks, uitgeteerd en vermagerd, door den fellen honger gedreven, den berg verlieten en het mededoogen der Nederlanders inriepen, dat de voorraad, die in het begin van het jaar zoo overvloedig was geweest, en de Capahanezen zoo overmoedig had doen zijn, spoedig was verminderd, zoo dat zij toen reeds weder worstelden met het felste gebrek aan alles, wat tot het onderhoud des levens onmisbaar is.

Op dien voet stonden de zaken op dat tijdstip om en op den *Capaha* na een' bijna driejarigen worstelstrijd. Geen haar breed was men verder gekomen, dan toen het eerste schot op elkander gelost werd. Slechts vruchtelooze ondernemingen en nutteloos bloedvergieten hadden zich opgevolgd, zonder dat het doel der opstandelingen, — het herstellen der Hitoësche vrijheid, bereikt was geworden; zonder dat het oogmerk der Nederlanders, — eene spoedige demping diens opstands, — deszelfs beslag had kunnen verwerven. En in de laatste dagen hadden die ondernemingen opgehouden en geen bloed werd er meer vergoten, want de magteloosheid aan den voet des bergs heerschende, belette gebruik te maken van de moedeloosheid, welke de handelingen kenmerkte van diegenen, die op denzelven gelegerd waren. Die magteloosheid sproot voort uit gebrek aan manschappen, dat zoo groot was, dat de Landvoogd een zestigtal matrozen, onder de schippers Pieter Liman en Gerard Isewijn van de jagten had moeten

ligten, om de schansen aan de *Telloboan's* rivier bezet te kunnen houden, terwijl de moedeloosheid daar boven het gevolg was van het scherpst bestaande zwaard; — van den honger. Wel waren bij den luitenant Moerlag de gedachten opgeweld om gebruik te maken van die moedeloosheid en de opstandelingen te overvallen; — wel werd hij aangeprikkeld door den roem, dien hij zou inoogsten, als hij het zoo beruchte *Capaha* overmeesterde; — doch hij beefde terug voor de verantwoording, die hij zich op den hals zou halen, indien zijne vermetele daad schipbreuk leed; — hij vreesde voor de ongenade van den strengen Landvoogd, indien hij onverhoopt teruggedreven werd, en hij bezat te veel menschkennis om niet te voorzien, dat, zulks het geval eens zijnde, door dat voordeel de ter neêrgeslagen moed des hongerigen vijands eensklaps opgebeurd zou worden, en eene felle vervolging niet achterwege blijven zou; eene vervolging, welke zich wel eens tot aan de poorten der schansen zou kunnen uitstrekken, waar hij den wanhopigen vijand geen magt genoeg zou kunnen tegenstellen om het indringen te beletten, en derhalve al de zijnen eene prooi hunner woedende moordlust zou doen worden. Er bestond slechts één man, welke in die stonden, door een weinig meer toegevendheid, dan zijn karakter eigen was, de zaak had kunnen beëindigen; doch die man, de Landvoogd, kleefde voortdurend de strengste beginselen aan; de stipte vervulling der op hem rustende verpligtingen was hem zoo eigen geworden, dat hij, *de moedeloosheid der opstandelingen kennende*, elke toenadering van zijne zijde, als in strijd met dezelven, — als in tegenspraak met de van het Opperbestuur ontvangene bevelen om, het koste wat het wilde, de vierhoofdige Hitoësche regering afgeschaft te houden, — als eene schandelijke en der Compagnies eer belagende daad aanmerkte. Hij liet daarom de beslissing aan de scherpte

des zwaards over en wilde geen stap meer doen, om de ontknooping van dit bloedig treurspel op eene menschelijke wijze te doen plaats grijpen.

In de woning van Toeloecabesie was evenwel nog niet, voor zoo verre zijn huisgezin betrof, hoezeer ook daar de honger rondwaarde, die moedeloosheid. Het zachtzinnige, zich in alles schikkende karakter van Almina had, gelijk vroeger in dezelfde omstandigheden, ook nu evenmin een klaagtoon doen hooren, als dat Se Tiedja, haar edel voorbeeld volgende, de zorgen, die dagelijks een rimpel te meer op het voorhoofd haars echtgenoots deden verschijnen, door nutteloos weegeklag vermeerderd zou hebben. Slechts één zoon had haar de Voorzienigheid geschonken, een zoon, in wien zij het evenbeeld zag van haren Toeloecabesie, en die, in weêrwil van den noodrunft, die om hem heerschte, dank zij der moederlijke liefde, welke het weinige, dat zij tot onderhoud ontving, voor den lieveling haars harten bespaarde, welig opgroeide en den lust haars levens uitmaakte. En wanneer zij dan, in een oogenblik van echtelijk vertrouwen, de lange haren van haren man met de teedere handen naar achteren streek, hem met dien onweêrstaanbaren blik aanzag, die het eerst zijn hart getroffen had en door hare liefkozingen deed vergeten, dat buiten zijne woning niets dan ellende en verbijstering rondspookte; dan zonken zij in elkanders armen en dankten God en zijn' Profeet, dat zij elkander op het doornig pad des levens hadden mogen vinden, om elkaâr den last van het leven te helpen dragen; dan smeekten zij om verlossing uit den nood, waarin zij verkeerden, op eene wijze, welke Hem den Albestierder tot roem en eer en handhaving van het geloof, dat zij omhelsden, kon verstrekken; dan beloofden zij elkander eene onvergankelijke toegenegenheid en aan zijne borst gezonken herhaalde zij vaak de woorden: »Toeloe-

CABESIE! ik draag mijn lot gelaten, — doe gij ook alzoo. Sedert den dood van onzen vader PATIWANI gevoel ik mij reiner, zaliger dan te voren. Hij waakt daarboven over ons geluk en al werden ook eens de droombeelden mijner jeugd vervuld; — al werden die verschijningen verwezenlijkt, welke mij nu nog gedurig voor den geest komen, toch zou ik mijn toestand niet tegen het hoogste aardsche geluk willen ruilen, en zonder uw bezit zal de wereld mij nooit de geringste bekoorlijkheid opleveren. Zonder u ken ik geen leven, en mijn laatste ademtogt zal gewijd zijn aan onze liefde, — aan U, — aan den held van *Oeriën*."

Onder de gebruiken, destijds in betrekking tot de huishouding des Landvoogds te *Amboina* bestaande, behoorde ook de hem opgelegde verpligting, om, tegen het genot van een daartoe door de Compagnie bepaald maandelijksch kostgeld, opene tafel te houden voor de Opperhoofden der buitenkantooren, welke zich aldaar mogten bevinden, alsmede voor de gaande en komende officieren der schepen, voor dienstbelangen gedurende een' korten tijd aan wal moetende verblijven. Evenwel, niettegenstaande die verpligting zou het wel niemand gewaagd hebben ongenoodigd te verschijnen, want die huishouding had, zoo als VALENTIJN schrijft, de gedaante van een hof, waarin niemand met gedekte hoofde durfde binnentreden, hoezeer de beleefde en niet al te trotsche Landvoogden dan wel de gewoonte hadden van mede ongedekt te blijven of den eerste bedienden in rang te vergunnen zich te dekken.

Het houden dier opene tafel viel dien Landvoogden noch moeijelijk, noch kostbaar. Zij toch ontvingen zoo vele geschenken aan hoenderen, ganzen, eenden, visch, herten en hetgeen overigens tot het toebereiden van een'

lekkeren maaltijd vereischt wordt, dat zij het toegestane kostgeld niet behoefden aan te raken, en zulks in weêrwil van het groot aantal dagelijksche gasten, hetgeen zelden minder beliep dan een twintigtal. Hieronder werden gewoonlijk een of meer Predikanten met hunne vrouwen en oudste dochters, gelijk ook de aanzienlijkste burgers met hunne echtgenooten genoodigd; de maaltijd bestond meestal, indien de Landvoogden niet al te karig waren, uit de keurigste spijzen en de beste wijnen, in het pakhuis der Compagnie aanhanden, werden daarbij niet gespaard, waarop gemeenlijk eene lekkere natafel volgde, terwijl, om ieder der genooden te doen hooren, dat de tijd daar was om ter maaltijd te komen, een uur voor deszelfs begin, en aldus ten 11 ure 's morgens op eene trompet het sein ter vereeniging gegeven werd.

Die trompet had op den 15 Julij 1645 luide geschald en het aanzienlijk getal der op dien dag genoodigden was juist gereed om zich aan den maaltijd te zetten, toen kapitein VERHEIDEN onverwachts binnentrad en zich stilzwijgend voor den Landvoogd boog. Wel wist men, dat er dien morgen een korra korra van *Cambello* op de reede geankerd was, doch de aankomst van dien kapitein was niemand bewust, en het baarde niet weinig verwondering, toen men den gramstorigen blik ontwaarde, waarmede DEMMER den zijn vol vertrouwen genietende man aanzag. Hij bepaalde zich tot het met den vinger aanwijzen van eenen ledigen stoel aan den disch en sprak gedurende den maaltijd geen enkel woord met hem. Het gesprek der gasten was daardoor ook niet levendig, en zij, bespeurende, hoe weinig de oude, — zoo als wijlen SWAGER zou gezegd hebben, — gemutst was, haasteden zich huiswaarts te keeren, terwijl DEMMER den kapitein een' wenk gaf om te blijven.

» Sieur! — zeide de Landvoogd op een' barschen toon tot hem, toen al de andere gasten vertrokken waren,

— ik heb groote redenen van ontevredenheid over u."

» Het doet mij leed, Uw Edelheid,—antwoordde Verheiden vast en mannelijk, — doch mij is geen daadzaak bekend, waardoor ik die verdiend zou hebben. Al mijne dienstpligten heb ik trouw vervuld, en....."

» Uwe particuliere belangen ook niet vergeten, en het is daarom, dat ik u van *Cambello* geligt heb. Wat is de reden, dat gij eenige uwer manschappen naar het varkens eiland bij *Kelang* gezonden hebt?"

» Uw Edelheid vergunne mij hierover voor als nog te zwijgen. Ik beken, dat ik daarin eenigzins onvoorzigtig gehandeld heb, doch de zaak was voor mijne zielsrust van het hoogste belang en in persoon zou ik mij derwaarts begeven hebben, indien ik mijn post had durven verlaten. Het grieft mij, dat diegenen, welke ik derwaarts zond zoo nalatig geweest zijn, dat acht lieden onzer natie door de *Papoea's* (1) geroofd zijn geworden, en thans bij de Tidorezen in slavernij verzuchten, doch ik rekende op het beleid van hem, dien ik aan hun hoofd gesteld had en omtrent wien ik mij deerlijk bedrogen heb."

» Dat moge zoo zijn, kapitein! maar door dat voorval kan ik geen vertrouwen meer in u stellen, zoo als vroeger, ten zij gij het door eene dappere daad herwint, waartoe ik u in de gelegenheid zal stellen. Ik ben den slependen oorlog met de Capahanezen moede, en *wil* dat *gij* daaraan een einde maakt. De menschen mogen zeggen, dat ik u als een verworpeling naar *Capaha* verban, doch daaraan stoor ik mij niet. Vertrek morgen derwaarts en voldoe aan mijnen wil, of ik zende u op naar *Batavia*, waar gij de gevolgen mijner ongunst zult ondervinden. Gij zijt gewaarschuwd."

(1) Eene volkstam op de kust van Nieuw Guinea.

Geen woord van tegenspraak ontvloeide des kapiteins lippen. Hij maakte eene eerbiedige buiging en vertrok.

Hard viel het den verdienstelijken man, die nimmer zijn pligt had verzaakt, nu om den misslag van een' zijner ondergeschikten zijne eer aangerand en zich als een verworpeling behandeld te zien, doch gewoon aan 's levens wederwaardigheden, en het lot, hetgeen de Almagt hem had toegedacht, met gelatenheid dragende, zoo welde er geene enkele morrende gedachte in zijne mannelijke borst op. Op den volgenden morgen verliet hij *Amboina* en den voettogt naar de schansen aan de *Telloboan's* rivier in weinige uren afgelegd hebbende, nam hij dáár het bevel van den luitenant Moerlag over en vond in dien moedigen, met zijnen zielstoestand innig medelijden gevoelenden officier een' waardigen medehelper, om den door den Landvoogd gegeven stelligen last ten uitvoer te kunnen brengen. Dagen lang zwierven beide, verkleed en sluipende, in den omtrek rond, waarbij Moerlag's ondervinding en plaatselijke kennis niet weinig te stade kwam. Geen plekje gronds, dat verondersteld kon worden de geschiktheid te bezitten om van daaruit den vijand te belagen, bleef onbezocht, en toen hij eindelijk genoeg kennis had opgedaan om te kunnen beoordeelen, dat het gebruik van grof geschut steeds ondoenlijk bleef, besloot kapitein Verheiden, na dien aangaande des luitenants gevoelen ingewonnen te hebben, eenen storm te wagen en den Capahanezen op den kruin van hunnen berg onverhoeds te overvallen.

Het gevaar, dat aan die onderneming verbonden was, indien de vijand zich moedig te weêr stelde, was hem niet onbekend. Te dikwijls hadden zij de vermoeijenissen ondervonden, die nu weder zoo op hunne manschappen drukken zouden, om ze daarbij niet in rijpe overweging te nemen; — doch niets kon hen meer afschrikken en het

besluit, om andermaal op den vijand los te gaan, was stellig, wordende alleen nog bepaald, dat, tot verligting dier moeijelijkheden, de togt bij nacht zou aangevangen worden.

Het was dan ook in den namiddag van den 24sten Julij 1645, dat kapitein Verheiden zijne manschappen monsterde, en bevindende 107 militairen, 60 matrozen en 23 inlanders ter beschikking te hebben, dezelven in vier troepen verdeelde. Den vaandrig Jan Willemszoon gaf hij de voorwacht, 26 man sterk; — hierop zou de luitenant Moerlag onmiddelijk met 40 koppen, zoowel soldaten als matrozen, volgen; het korps de bataille, bestaande uit 23 soldaten en 44 schepelingen onder het bevel hunner schippers, behield hij voor zich, terwijl den sergeant Abraham Janszoon de achterwacht met 25 militairen en 20 inlanders werd aanvertrouwd. En toen nu al die manschappen in die orde gerangschikt, de overige noodige bevelen door hem gegeven en nog eenige verdere bereidselen tot den storm gemaakt waren, sprak hij hen met weinige woorden aan en zeide: »Mannen! in deze schansen hebben velen uwer nu drie jaren lang om des vijands wille armoede en ellende moeten lijden, en hij, daarboven, lacht ons uit om onze onmagt en werkeloosheid. Heden nacht gaan wij op hem los; — weest moedig en standvastig; — denkt niet om de moeijelijkheid der beklimming, maar alleen daaraan, dat gij, eens op den kruin, dáár een einde zult vinden aan uwe eigene ellende." Een luid gejuich steeg op en het vertrouwen op den moed en het beleid van den aanvoerder stak zelfs een hart onder den riem van diegenen, die aan den goeden uitslag wanhoopten, en met schrik dachten aan den gevaarvollen togt, dien zij voor oogen hadden.

En, kapitein Verheiden! Hij, de man, dien men nimmer kerk of kluis zag bezoeken; — wien men daarom van

ongodsdienstigheid beschuldigde, — doch die zijnen God een tempel gesticht had in zijn rein en schuldeloos binnenste, hij begaf zich onmiddelijk naar zijne schamele hut, wierp zich daar voor den *Alomtegenwoordige* op de knieën, en bad lang en vurig om zijnen zegen, om zijne onontbeerlijke hulp tot het welgelukken eener onderneming, waarbij zijne eer als krijgsman in de waagschaal stond, en waardoor hij voor zijne zoo lang onderdrukte gemoedsaandoeningen ruimte en rust hoopte te verwerven, aangezien hij op *Cambello* inlichtingen had ingewonnen, welke hem deden veronderstellen, dat de mogelijkheid daartoe voor hem op den kruin van den *Capaha* te vinden was.

Op dien berg heerschte intusschen een volslagen gebrek aan waakzaamheid. De te wel bekende werkeloosheid der bezettelingen van de schansen, en de weinige ondernemingszucht, die zij in de laatste tijden aan den dag leiden, hadden de opstandelingen in slaap gewiegd en dompelden hen in eene voor hunnen toestand laakbare gerustheid, die zelfs tot onverschilligheid was overgegaan. Doch neemt men daarbij de moedeloosheid in aanmerking, waaraan zij door het bestaand gebrek ten prooije waren, dan is het niet te verwonderen, dat allen zich op dien avond aan eene voor hen noodlottige rust overgaven en geene de minste voorzorgen namen, die een moordend en verderfelijk ontwaken hadden kunnen voorkomen. De honger bragt groote oneenigheden en verwarring onder hen te weeg. Toeloecabesie's gezag werd miskend; zijne bevelen niet meer met die naauwkeurigheid opgevolgd, welke de drang der omstandigheden vorderde en hieraan moet het voornamelijk toegeschreven worden, dat hij persoonlijk niet meer met dien klem en vastheid handelde, waardoor hij zich vroeger had onderscheiden, en die bekend waren, hoofdtrekken zijns mannelijken karakters te zijn.

Aan den oostelijken gezigteinder verscheen de reeds afnemende schijf der glansrijke maan in heerlijke pracht, en hare zilveren stralen verspreidden een nevelachtig licht over de landouwen in den omtrek van den *Capaha*, toen de nachtwaak in de groote schans op een houten blok een slag deed hooren, die het eerste uur na den vervlogen middernacht aankondigde; — en dadelijk werd de geheerscht hebbende nachtelijke stilte afgebroken door gemompel en gefluister, en uit al de hutten zag men de manschappen verschijnen, die zich schaarden in de hen opgegeven orde. Stilzwijgend ging de vaandrig op marsch en van lieverlede werd hij gevolgd door de afdeelingen, aan welke hij tot voorwacht moest dienen.

Het was geene gemakkelijke taak, het beklimmen van dien berg. Aan den voet gekomen, stuitte iedere schrede naar boven, op boomen en rotsen, die opzettelijk omgekapt of daar ter neêr geworpen waren. Geenszins kon het een opklimmen genoemd worden, dat van de manschappen gevergd werd, maar wel een klouteren, waarbij zij zich aan takken en stronken, aan boomwortels of steenuithoeken moesten vastklemmen, om niet weder datgene te verliezen, wat met zoo veel moeite gewonnen was. En wee dengene wiens voet uitglipte, of die te onvoorzigtig den steun, waaraan zijn leven hing, losliet. Diepe afgronden grijnsden hem aan onder den wankelenden voet; scherpe rotspunten schenen hem te wachten om de hijgende borst te verscheuren en bruisende watervallen of voor het oog bedekte woudstroomen dreigden hem in zijn val op te vangen en voor altijd te bedelven. En, werkelijk, menig ongelukkige, die, hetzij door krachteloosheid of eene hem onverhoeds overvallende bedwelming, hetzij door den aandrang der hem volgenden, deze steunpunten liet varen of los moest laten, vond, vaneen gescheurd en verbrijzeld, zijn graf in de diepte der ravijnen; waar, door het dikke gebladerte van het ondoordringbaar woud, eene eeuwige duisternis heerschte, en waar alleen de felle blikken der roofvogels het aas konden ontdekken, hetgeen het toeval dáár ter prooije had gebragt.

Al die moeijelijkheden — al die belemmeringen, waren dan ook de oorzaak, dat naauwelijks de helft der manschappen, die van elkander waren geraakt en waaronder de vastgestelde orde geheel verbroken was, zoodat voor- en achterwacht zich onder een mengden, den berg opkwam, toen de glans der maan verdoofd werd door de eerste stralen des rijzenden dageraads. Dan kapitein Verheiden, die zich aan het hoofd der troepen geplaatst en van een op den weg neêrgezegen soldaat het musket afgenomen had, liet zich daardoor niet afschrikken, maar wilde, nu ééns op den kruin zijnde, met leeuwenmoed den aanslag doorzetten. Hij vermaande zijne weinige overschietende manschappen tot volharding en dapperheid, en het smalle voetpad, dat voor hem lag en slechts man voor man begaanbaar was, volgende, stonden zij spoedig voor de gesloten poort der sterkte, die nu nog, hoe afgemat zij ook waren, bestormd moest worden. Geen schildwacht was zigtbaar, — geen spoor van eenige waakzaamheid in den omtrek te vinden, en juist waren de aanvallers gereed om die poort met een' daar liggende boom open te loopen, toen dezelve onverwachts geopend werd en eene oude vrouw, onze lattasche kennis, die uit eene nabijzijnde bron water wilde gaan scheppen tot reiniging voor het gebed van *Soeboe* (5 uren 's morgens), zich aan hun oog vertoonde. Verschrikt door het onverhoedsche gezigt van zoo vele gewapende blanken en daardoor in den haar gewonen lattaschen toestand geraakt, sprong zij in de hoogte en schreeuwde luidkeels: » *he, Wolanda! he, Wolanda!*" doch nog had zij dat woord niet voor de derdemaal geuit of een musket-kogel lei haar een eeuwig stilzwijgen op

en Verheiden drong met de zijnen de opene poort binnen, gelastende vuur te geven op de bouwvallige huizen van boomschors, die zich in de sterkte bevonden. Dan hier valt het onmogelijk eene beschrijving te geven van den schrik, van de ontsteltenis, waarmede de nog in hunne diepe morgenrust gedompelde Capahanezen uit hunnen slaap werden opgewekt. Mannen, vrouwen en kinderen, allen vlogen van hunne legersteden op en de huizen uit; — ieder zorgde voor zich — en het moederlijke gevoel werd verloochend — en kinderliefde eene onwaarheid — en mannentrouw een schier nimmer bestaan hebbende hoedanigheid, — en angstig, handenwringend, schreeuwende en huilende zocht elk hunner de ingedrongene blanken te ontvlugten, die met opgeheven zwaard of piek — met de vlammende lont der musketten hen met den onvermijdelijksten dood bedreigden. Zonder naar geweer of wapenen om te zien; — zonder meer aan eenige verdediging te denken, vlogen de meesten hunner naar de poorten en gaten der sterkte, om een weg ter ontkoming te vinden; verdrongen zich, om het eerst naar buiten te komen, sprongen van de vervaarlijkste steilten wanhopig naar beneden en de lucht weêrgalmde van het geknal der musketten, van het sissen der kogels; — van het gevloek der bestormers, die hunne prooi zagen ontsnappen en van het oorverscheurend gekerm en gesteen der ongelukkigen, die in hunne vermetele sprongen ter halverwege tusschen de vooruitstekende rotspunten en klippen bleven hangen en daar, gefolterd door de pijnen van hun verbrijzeld ligchaam, gemarteld door de onuitstaanbaarste dorst en bewaard door de vleugels der roofvogels, die slechts op het oogenblik huns verscheiden wachtten om aantevallen, een langzaam, smartvol einde vinden.

Te midden van dat rumoer, van die verwarring, was ook Toeloecabesie in volle vaart buiten zijne woning gekomen. Nog lag hij gerust in Se Tiedja's armen te sluimeren, toen het eerste schot viel en zij, daardoor wakker geworden, ook hem opwekte.

» Hoort gij?" vroeg zij.

» Wat?" antwoordde hij nog dommeling door den slaap.

» Een schot, Toeloecabesie! mogelijk worden wij overvallen!"

» En dat door wie, Se Tiedja? door die laffe Christenhonden, die daar in hunne schansen den tijd verspillen met ons hier boven te zitten aangapen? Onmogelijk. Misschien is een hert te digt onze bentink genaderd, en een der hongerige wachten, indien er nog zijn, waaraan ik twijfel, zal op het dier geschoten hebben. Laat mij nog slapen, Se Tiedja! straks zal ik zorg genoeg hebben."

» Maar — ik hoor een ongewoon rumoer; — neen, beste! dat was geen schot op een hert; — ik hoor stemmen — of verbeeld ik mij zulks — stemmen, zeg ik, — de taal mijner droombeelden. Luister, luister, Toeloecabesie! alweêr."

Een daverend salvo der musketten dreunde door de sterkte en de kogels boorden zich een weg door hunne woning. Toeloecabesie vloog op en omgordde de steeds naast hem liggende tamboeka. Se Tiedja greep naar zijne torana.

» Wat wilt gij Se Tiedja?"

» U volgen en met u sterven, zoo gij den vijand niet kunt verdrijven."

» Dat moogt gij niet, vrouw! denk om uwen zoon."

» *Hij* slaapt en *gij* zijt in gevaar. Ik verlaat u niet."

» Gij moet in huis blijven; dwing mij niet Se Tiedja! u voor de eerste maal te bevelen. Gij zult en moogt mij niet volgen. Het geraas daar buiten wordt sterker; — de

vijand is zeker reeds in onze bentink; — vaarwel! God en zijn profeet behoeden u."

En Toeloecabesie sprong naar buiten. Met één opslag van het oog zag hij, dat zijne zaak verloren was. Niet dan vlugtenden ontwaardde hij om zich henen. Hij hoopte hen nog aan den achterwal der sterkte tot staan te krijgen en wilde alsdan op den vijand indringen, — maar kapitein Verheiden naderende herkende hem dadelijk als den man, die zich op *Lian's* slagveld tusschen hem en den jeugdigen krijgsman had ingedrongen; — leide het musket op hem aan . . . . . en Se Tiedja, wien het bevel van haren man niet had kunnen weêrhouden, sprong tusschen beide, toen het noodlottige schot afging, en het doodende, gonzende lood drong in hare borst.

» Toeloecabesie! — gilde zij: — help — red mij" en bewusteloos zonk zij neder.

De held van *Oeriën* stond stil en het ongeluk zijner beminde Se Tiedja ziende, baldde hij de vuisten en wilde op den vijand indringen, toen *Iman* Ridjali, die hem overal zocht en in dien toestand vond, hem aangreep en toeriep: » Laat hem — het is te laat. Se Tiedja leeft niet meer! — en op den kapitein wijzende, ging hij voort: — Hij is het, van wien Patiwani ons sprak, en door zijne hand valt *zij* . . . . vlugt met mij — hier is voor ons niets meer te doen."

» Zoo zal hij ten minste weten, wie hij vermoord heeft! — schreeuwde Toeloecabesie. — Kaffier! onbesnedene hond! Zij, die daar ligt, is uwe dochter, — gij zijt de moordenaar uws kinds!"

En hij en de *Iman* sprongen van den achterwal der sterkte naar beneden en verdwenen in de diepte der ravijnen.

Verheiden, verbijsterd en getroffen door de hem toegeroepene woorden, snelde hen na, doch bij het ligchaam der gevallene vrouw komende, bleef hij eensklaps staan, wierp een medelijdend oog op haar schoon en stervend gelaat en stond verstomd, want nu herkende hij in haar den jongeling op het slagveld van *Lian*.

» Zoo heb ik mij dan toch bedrogen, en gij waart eene vrouw! — riep hij uit, — en gij zijt, — zeggen zij — mijne dochter! mijn eenig sedert jaren verloren kind? Niet mogelijk! God is zoo onbarmhartig niet om het vaderhart die smart aan te doen. Isolina, Isolina!" en hij knielde neder en leide haar schoon hoofd op zijne knie. En hoe meer het daglicht won op de hand over hand verflaauwende duisternis, hoe meer hij in hare trekken, die terug vond eener vrouw, welke hij eens vurig bemind en nooit vergeten had.

» Isolina! Isolina! Ja, gij zijt mijne dochter, — nu herken ik u — ontwaak, opdat ik u aan mijn hart drukke!"

Een medelijdend soldaat bragt een nap water en Verheiden besprengde haar schoon aangezigt.

Se Tiedja kwam weder bij, — doch slechts voor weinige oogenblikken; — het bloed gonsde stelpeloos uit hare gapende wond, — doch nog had zij besef genoeg om een verwonderden blik te slaan op hem, op wiens knie haar hoofd rustte.

» Wat is dat? — stamelde zij: — zoo is het toch waar? Waar is Toeloecabesie? die man — die Christen! Bezoedel mij niet met uwe onreine handen, gij, man des doods! die aan geen profeet gelooft;" en zij trachtte zich te ontworstelen aan de armen van Verheiden, die haar, sprakeloos van vreugde, innig omhelsde.

Door die worsteling geraakte hare boven *oeti-oeti* los, en de gouden ketting, met het daaraan hangend doosje, die zij immer sedert haar huwelijk om den hals gedragen had, vielen Verheiden in het oog. Haastig greep hij naar

dezelven en opende even haastig het laatste. Maar wie beschrijft zijne verstomming, toen hij de beeldtenis eener schoone donkerbruine vrouw, het portret zijner zalige ega voor zich zag? » Ja! — riep hij in eens uit, — weg met allen twijfel; — gij zijt mijne dochter — de dochter mijner Maria! Isolina! lieve Isolina! herkent gij *mij* niet?"

Se Tiedja rigtte zich langzaam en moeijelijk op. Zij streek de haren van voor de oogen weg en zag Verheiden strak aan.

» Isolina! Maria! ja! die namen ken ik — die heb ik meer gehoord; — het wordt mij duidelijk, — ik heb *niet* gedroomd; — maar, waar is Jakob — Jakob! ook dien naam hoorde ik."

» Den mijnen, den mijnen, Isolina! ik ben uw vader, en zij was uwe moeder, en — hij toonde haar het portret — gij zijt onze dochter."

» Ja! dat is zoo; — ik herinner het mij — mijn geest klaart op. Geen droom — wezenlijk — wezenlijk — zoo zag zij er uit — zoo zag hij er uit — die met mij speelden in mijne jeugd. — Maar waar is zij — die mijne moeder was; — waar is zij?"

» Een prooi der golven. Zij verdronk en gij werdt gered. God zij geloofd, dat ik u weder heb. Omhels mij, Isolina! troost van mijn hart."

» God! maar ik aanbid een ander God dan *gij*, man! die zich mijn vader noemt."

» Neen, Isolina! dat doet gij niet. — Wij hebben slechts één God, en de leus van den valschen Profeet zal Hij u vergeven, die barmhartig is en hen in genade aanneemt, die zondigden buiten hunnen wil."

» Ik ben dan geene Mahomedaansche?"

» Neen, mijn lief kind. Reeds in uwe jeugd waart gij Christus den zoon Gods, toegewijd en hij zal uwe voorspraak wezen, wanneer gij voor den troon van den Almagtige verschijnt."

» O, vader! vader! dank voor die woorden! dat is Godsdienst ik gevoel het — zij schenken troost! Lang zal het niet meer duren of mijn geest stijgt, — laat mij aan uwe borst rusten. Zoo — zoo is het goed — zoo is het mij wel — en zij leide haar schoon hoofd aan zijnen angstig kloppenden boezem — zoo, dat verligt; — Het was dan alles waar — wat ik droomde — wat ik zag, — gij zijt mijn vader! mijne moeder roept mij, — ja! ik kom — ik kom; — vader! Zegen uw kind! Wees genadig met Toeloecabesie, wanneer hij in uwe handen valt, — hij was mij een goed, een braaf echtgenoot — waar is hij — gevlugt? Mijn zoon! — mijn zoon! Pellocol . . !" Maar de kracht om dien naam geheel uit te spreken ontbrak haar. Nog eens sloeg zij een liefdelijken blik op haren vader, deed eene poging om hem nogmaals te omhelzen — slaakte eene diepe zucht en hare ziel werd gewis, op dien stond — want God is regtvaardig, — door engelen opgevangen en naar reiner gewesten overgebragt.

En de vader — de diep bedroefde vader - knielde neder en maakte het *heilige kruis*, het zinnebeeld van den dood van onzen *Verlosser*, over het zielloos ligchaam van zijne wedergevondene lieveling.

En de vader omhelsde wanhopig het lijk zijner, hem dadelijk weder door Gods wil ontnomene, Isolina.

En *Capaha* was veroverd, maar de overwinnaar weende bij het laatste overschot zijner door zijne handen gesneuvelde dochter.

En Moerlag, die een diep geroerd aanschouwer was

geweest van dit hartscheurend tooneel en te regt begreep dat Verheiden op dat oogenblik buiten staat was tot handelen, gaf de stiptste bevelen aan den vaandrig tot bescherming en bewaking der overwonnene sterkte, en liep nog denzelfden dag, langs den korten landweg door den pas van *Baguala*, naar het kasteel *Victoria*, om den Landvoogd Demmer, die heugelijke overwinning te verkondigen.

Kapitein Verheiden.

In *Woerden's* grijze wallen zag Jacob Verheiden op den 6 Maart 1599 het eerste levenslicht. Zijne ouders behoorden tot den deftigen Poortersstand dier dagen, en de vader vond door zijn' smidshamer een meer dan voldoend bestaan voor zijn huisgezin, hetgeen, niet talrijk, slechts bestond uit zijne vrouw, onzen Jacob en eene dochter. Zij waren geacht en gezien in hunne geboorteplaats en hadden, ten gevolge der toenmalige heerschende onverdraagzaamheid in het Godsdienstige, uiterlijk de leerstelsels der reformatie aangenomen, hoezeer zij in den huisselijken kring de roomsch katholijke Godsdienst bleven belijden, waarin zij geboren en opgevoed waren. De vader, wars van eenige deelneming in de geloofstwisten, welke toen vóórheerschende waren, en slechts hakende naar burgerlijke rust, had de zijnen diep ingeprent alles te vermijden, hetgeen dit huisselijk geheim zou hebben kunnen verraden, en ook in later dagen, hield zich Jacob aan hetzelve vast, aangezien hij, openlijk voor zijne Godsdienst uitkomende, nimmer volgens den geest dier eeuw, eenige bevordering in de dienst der O. I. Compagnie zou hebben kunnen verkrijgen. Evenwel streed het met zijn rondborstig karakter, om eene uiterlijke vertooning te maken omtrent iets, dat niet met zijne inwendige overtuiging overeeen kwam, en het was daarom dat hij, sedert zijne komst in *Indië*, nooit eene kerk bezocht, indien het aan zijnen wil stond dien gang te vermijden.

Jacobs opvoeding was, voor den tijd waarin hij leefde, meer dan zorgvuldig geweest, en geene kosten waren aan dezelve gespaard, in weêrwil van het voornemen dat bestond, om ook hem voor het vaderlijk ambacht te bestemmen.

Behalve de toen nog zoo buitengewone hoedanigheden in den burgerstand van vlug te kunnen lezen, schrijven en rekenen, had hij zich met hart en ziel toegelegd op de Spaansche taal, welke hem zoo eigen werd, als die van zijn moederland. Evenwel van af zijne prilste jeugd had hij een' grooten weerzin betoond om zich onder de leerlingen van Vulkaan te rangschikken, en toen hij zijn 16de jaar bereikt had, verklaarde hij ronduit aan zijne ouders, dat hij geene roeping tot een stil huisselijk leven gevoelde, maar verre landen en oorden wenschte te bezoeken. De goede uitslag der alom bekend geworden ondernemingen van de Compagnie *van verre* en der O. I. *Compagnie* hadden zijne reislust opgewekt, en de natuur hem een gezond gestel en eene rijke verbeeldingskracht geschonken hebbende, zoo geloofde hij zich, als het ware, geroepen om daaraan deel te nemen. En waarlijk, geen grooter karaktertegenstelling kon er gevonden worden, dan die, welke in het zijne na het bereiken eens dertigjarigen ouderdoms geboren werd. De sombere, afgetrokkene, droefgeestige en stilzwijgende kapitein Verheiden was, in zijne jeugd, een opgeruimd, vrolijk jongeling, die, hoezeer nooit tot losbandigheid overslaande, echter in het maatschappelijk leven deel nam aan al die genoegens, welke hetzelve der kindschheid en den jongelingsjaren kan aanbieden, zoo lang zij de zedelijkheid niet kwetsen, en zoo wel onder zijne speelmakkers als later onder zijne krijgsgenooten, had hij door zijnen ronden en hulpvaardigen inborst aller toegenegenheid en achting weten te verwerven.

Zijn vurige wensch om het huis zijner geboorte voor een geruimen tijd, zoo niet voor altoos, te verlaten was den ouders geenszins aangenaam en werd hem vlak weg ontzegd. Dan, hoezeer het hem ook smartte hun eenig hartenleed aan te doen; — hoezeer hij het inzag, welke

bedroevende gevolgen zijne ongehoorzaamheid voor hen hebben konde, de neiging, die in zijn binnenste woelde, — de zucht om in vreemde landen rond te zwerven en daardoor meer te zien dan *Woerden* of deszelfs omtrek aan zijne weetgierigheid konde tegenstellen, kon of vermogt hij niet te overwinnen, en toen hij nu bespeurde, dat al zijn smeeken te vergeefs was, verliet hij heimelijk het huis zijner ouders, begaf zich naar *Rotterdam* en vond daar spoedig gelegenheid, om als *soldaat* in dienst der Compagnie, de reis naar *Oost-Indië* te aanvaarden.

Het later zoo wereld beroemde *Batavia* bestond toen nog niet. Wel was de worsteling met den Vorst van *Jacatra*, om deszelfs stichting, reeds aangevangen, doch de Opperlandvoogd Koen zich naar *Amboina* hebbende moeten verwijderen, om daar eene genoegzame magt bij een te brengen tot doorzetting zijner grootsche en met zulke gelukkige gevolgen bekroonde plannen, zoo leverde die plaats geene voldoende waarborg op, om daar reeds in 1613 al de Compagnie's belangen te vereenigen, en gemeenlijk vonden de uit *Nederland* aankomende schepen op de reede van *Bantam*, alwaar zij gewoonlijk aangierden, zoodanige bevelen, welke hun derzelver bestemming naar een der nieuw opgerigte kantoren deden kennen. Het schip *Tertholen*, waarop Verheiden zich bevond, kreeg dáár dan ook in last, om naar de kust van *Coromandel* te vertrekken en te *Mazulipatnan* de overgevoerde manschappen te ontschepen, om een gedeelte der bezetting dier plaats uit te maken.

Hoe vreemd in den beginne ook het scheepsleven en de hem ongewone dwang van den krijgsmansstand aan Verheiden mogten voorkomen; — hoe vele teleurstellingen hij ondervond bij vergelijking van den stillen huisselijken kring, dien hij vrijwillig verlaten had, met de tegen

zijne opvoeding strijdende en vaak woeste en ongeregelde eigendommelijkheden van den toestand, waarin hij zich bevond — hij had evenwel karakter genoeg, om zich naar de omstandigheden te schikken en liet geenszins het hoofd hangen bij de eerste schrede op eene loopbaan, die hij zich zelven gekozen had, hoe weinig ze ook aan zijne verwachting beantwoordde. Gerugsteund door de beginselen, welke hij dier opvoeding te danken had en geen deel nemende aan de verregaande uitspattingen zijner krijgsmakkers, hoewel nimmer, noch zijne opgeruimdheid, noch zijne aangeborene zachtheid in den omgang met dezelven verzakende, zoo werd hij weldra, om zijn goed gedrag en dienstijver, door zijne meerderen gunstig onderscheiden, en na ommeloop van nog geene twee jaren tot den rang van sergeant bevorderd.

Hoe groot de magt der nakomelingen van de oude *Lucitaniers* (1) ook reeds sedert het begin der XVIde eeuw in de Oostersche gewesten zijn mogt, op de kust van *Coromandel* bezaten zij schier niets dan de stad *St. Thomé*, eenige mijlen van *Mazulipatnan* gelegen. Sedert 1603 hadden de Nederlanders daarentegen met den vorst van *Golconda* reeds overeenkomsten gesloten, welke hun eene rustige vestiging op verscheidene plaatsen ter dier kusten *moesten* waarborgen, hoezeer de ondervinding te wel leerde, hoe weinig zulks het geval was, zoo van den kant der inlandsche bevolking als van dien der Portugezen. De laatstgenoemden verwoestten in 1613 de Nederlandsche nederzetting te *Mazulipatnan*, plunderden het kantoor uit en vermoordden al de bezettelingen. Naauwelijks was die plaats evenwel weder door de O. I. C. bezet, of men was op weêrwraak

(1) Portugezen.

bedacht; aanhoudend werden er kruistogten tegen den vijand ondernomen, en de zonen van de *Taag* vonden zelden gelegenheid meer, om hare ontluikende magt op die kusten een geweldigen slag toe te brengen.

Het was op een dier kruistogten in 1620, waarin sergeant Verheiden deel nam, dat het jagt *de Duive* de stad *St. Thomé* digt genaderd zijnde, de bevelvoerder van dat vaartuig denzelven gelastte, om met een twintigtal manschappen een nachtelijken strooptogt te doen, om een prachtig landhuis, hetgeen niet ver van strand gelegen scheen, te overvallen en aan de vlammen op te offeren. In den schemeravond aan wal gezet, volbragt hij dien last met al het beleid eens ouden krijgsmans, doch de bezitters op hunne hoede zijnde, zoo ondervond hij in het middernachtsuur, waarin hij den overval deed, een krachtdadigen wederstand, zoodat het hem de grootste moeite en zelfs het verlies van eenige manschappen kostte alvorens het huis te kunnen indringen. Zijne manschappen, daardoor verbitterd, vermoordden alles wat zij ontmoetten, en, niettegenstaande zijne menschlievende vertoogen, welke bij die bloeddorstigen evenmin gehoor vonden, als zijne strengste bevelen, lagen weldra een drietal jeugdige Portugezen, de zonen des eigenaars, en eenige slaven te zwemmen in hun bloed en hadden opgehouden te bestaan.

Doch tot in een der binnenvertrekken doorgedrongen, brak zijn edel hart door het smartelijkste tooneel, wat eene pen beschrijven kan. Het zwakke licht eener flaauw brandende aan den zolder hangende lamp deed hem daar een reeds bejaarden Portugees ontwaren, welke nog met het zwaard ter verdediging in de hand, door een musketkogel doodelijk in het hoofd getroffen, op den vloer was neêrgezegen. Een schoon mistiesch meisje, hetgeen naauwelijks zestien zonnewente-

lingen had kunnen beleven, had zich op het ontzielde ligchaam geworpen en hetzelve vurig omhelzende en onophoudelijk den vertrouwelijken vadernaam roepende, trachtte zij het door haren adem weder adem in te blazen en door hare liefkozingen aan het leven te hergeven. Dan toen zij zag dat al hare liefde en smartvolle pogingen vruchteloos bleven — toen werd het vaderlooze kind troosteloos en barstte, wanhopig zich de handen wringende, uit in luid geween, en vervulde het gewelf des vertreks met hare zieltreffende klagten; — en toen zij den jeugdigen krijgsman zag binnentreden en deszelfs edel voorkomen haar trof, toen verliet zij het dierbare lijk, wierp zich aan Verheiden's voeten en smeekte zoo hartroerend, zoo demoedig om genade voor zich, bad zoo innig dat lijk ongeschonden te laten — toen schetste zij in hare moedertaal met weinige woorden zoo treffend haren radeloozen en verlaten toestand, dat de sergeant, innig, diep bewogen met de ongelukkige dochter eens ongelukkigen vaders, haar in de Spaansche taal antwoordde en gerust stelde, plegtig zwerende, dat geen vermetele hand noch haar, noch het stoffelijk overschot van de oorzaak haar's levens, zou aanraken. En het meisje — door de gelijkluidendheid dier talen gerust gesteld — door de woorden die van zijne lippen vloeiden vertrouwen krijgende in den krijgsman, welke zich in zulk een edel daglicht voor haar vertoonde, wierp zich aan zijne borst en klemde zich aan hem vast, alsof de hand der Voorzienigheid alleen haar van hem zou mogen of kunnen scheiden. En die hand volbragt die oogenschijnlijk zware taak eerst jaren daarna, toen naauwer banden, toen de gewigtigste betrekkingen tusschen hen bestonden en de ellende dier nacht den grond gelegd had tot het genot eener aardsche zaligheid voor beiden.

Verheiden hield trouw zijn woord. Met moeite, met inspanning van al den klem zijns reeds miskend gezags, belette hij den hem omringende woestelingen, ook dit meisje, ook zijne beschermelinge, Maria de Mendoza, hunne wraak ten offer te brengen en beval, als nog eene treurige taak, — het verbranden der woning — te verrigten hebbende, al de lijken naar buiten te brengen en op eenigen afstand neder te leggen, opdat ook zij niet eene prooi der vlammen werden. Hierna trok hij naar het strand terug en stelde, aan boord gekomen, de nog immer om haar deerlijk verlies weenende Maria onder de hoede des schippers, die tot hunne aankomst te *Mazulipatnan* haar vaderlijk beschermde en voor haar zorgde.

De edele daad van Verheiden bleef niet onbekend en verwierf hem nog in ruimer mate de achting zijner meerderen. De echtgenoot van het Opperhoofd der kust, de Haze, trok zich, bewogen met het lot der ongelukkige weeze, harer aan, en in haar huis genoot Maria eene verzorging, eene opvoeding, gelijk nooit hare eigene moeder, eene slavin van de Mendoza, haar zou hebben kunnen geven. De grootste dankbaarheid bezielde haar voor die weldadige vrouw, en gehoorzaam en lijdzaam was zij innig aan haar gehecht, maar nog gehechter aan den redder haars levens, aan Verheiden, die haar dagelijks bezoekende, hoe langer zoo meer aan haar verknocht werd. Een glans van vergenoegen straalde haar uit de gitzwarte oogen, wanneer zij hem aanschouwde, en die glans verminderde niet toen het meisje tot eene beeldschoone maagd was opgegroeid en de maagdelijke schaamte haar belette den vriend, den redder, even zoo vrijmoedig te gemoet te treden, als het kind had kunnen en mogen doen. Hare schoonheid overtrof die van allen harer kunne,

welke zich te *Mazulipatnan* bevonden, en wanneer Verheiden die weelderige slanke gedaante, die fraaije gelaatstrekken en dien onbeschrijfelijken donkeren gloeijenden tint, welke hare fluweelachtige bruine kleur verhoogde, om zich zag zweven, dan werd hij opgetogen en hij dankte God, dat Hij hem het middel had doen zijn, om dat meesterstuk Zijner schepping te redden. Zijn rein, door geen vuige liefde beneveld hart werd diep getroffen. Hij kon de gewaarwordingen, die zich vurig in zijn binnenste hadden geworteld, niet verzwijgen, vooral toen hij bespeurde, dat bij haar de kinderlijke vriendschap voor hem in eene zedige maagdelijke liefde was overgegaan, — en zalig was hij — zalig was zij — hoogst gelukkig waren beide — toen zij, aan zijne borst gezonken, hem in zijne moedertaal, die zij zich in stilte en om hem te verrassen had weten eigen te maken, de onvergetelijke woorden toevoegde: »Jacob! eeuwig de uwe — de uwe, tot dat het God behagen zal ons te scheiden."

Geene hinderpalen stonden hun huwelijk in den weg. De bloeimaand van het jaar 1624 was getuige der echtvereeniging van den 25jarigen sergeant Verheiden met de 16jarige Maria de Mendoza, en indien ooit eene liefde opregt geweest, — indien ooit huisselijk geluk in den waren zin des woords genoten is, dan was het de hunne, dan smaakten *zij* het genot eener aardsche gelukzaligheid, waarvan dankbaarheid aan de eene zijde, innige verkleefdheid aan den anderen kant, de grondslagen gelegd hadden. Het volgende jaar schonk Maria haren echtgenoot eene dochter; zij noemden haar Isolina, onze Se Tiedja, en zij beminden dat kind meer nog dan hunne oogappels, — hunne wederzijdsche liefde vereenigde zich te sterker, in dat eenig brandpunt hunner huwelijkstrouw, toen het de Voorzienigheid behaagde de echtgenooten in

diepen rouw te dompelen, door dadelijk na hunne geboorte, drie zonen, welke Maria nog voor hun vertrek naar *Mazulipatnan* baarde, tot zich te roepen.

In 1629 noopte de euvelmoed der inlandsche bevolking dier plaats, welke niet te beteugelen was en opgestookt werd door hunnen Vorst, de Nederlanders dezelve te verlaten en op hunne schepen te vlugten, waarmede zij bleven rondkruisen tot dat er hulp van *Batavia* zou zijn opgedaagd, werwaarts Verheiden, die het algemeen vertrouwen bezat, gezonden was, om een omstandig verslag te geven van den berooiden staat van zaken, waarin zich de bezittingen op de kust van *Coromandel* bevonden.

De aanbevelingen, waarvan hij was voorzien en die geenszins, hoe dikwijls zulks ook het geval moge zijn, voor hem onverdiend waren — de eenvoudige, doch tevens kundige wijze waarop hij den staat van zaken bloot lei, en zijne fatsoenlijke manieren en gedrag verwierven hem weldra de onderscheiding der mannen, waarmede hij in de Indische hoofdstad, ten gevolge zijner zending, in aanraking kwam en eene aanstelling als *vaandrig* bij de bezetting van *Amboina* was de belooning voor zijne trouwe dienst en de naauwgezette vervulling zijner pligten.

In de maand December 1630 vertrok Verheiden met vrouw en kind, aan boord van het jagt *de Leeuwin*, naar zijne nieuwe bestemming. De reis was gelukkig tot op de hoogte van *Borneo*, toen het schip onverwachts op eene onbekende zandbank stootte en een zwaar lek verkreeg. Met moeite werd men het indringende water meester en stopte men dat lek zoo goed mogelijk weder, doch ook met ongerustheid zette men de reis voort, toen men, digt bij de Ambonsche wateren gekomen en een flaauw gezigt hebbende van den grond, werwaarts de bestemming was, eensklaps overvallen werd door een hevigen storm, die niet alleen de golven in eene woede bragt, dat zij

alles wat zich op het dek bevond, waaronder de twee eenige sloepen van het jagt, wegvaagden, maar ook het lek weder deed openbarsten. En die storm had hare volle kracht nog niet uitgewoed — nog gierde zijn geloei door het touwwerk; — nog was de lucht in zware en donkere wolken gehuld — nog ratelde de donder — nog knetterde de bliksem, — toen het water reeds eenige voeten het schip was ingedrongen en door geene menschelijke krachten — door geene inspanning van aller handen was uit te hoozen of uit te pompen. En toen de storm bedaarde en de natuur tot rust kwam, was ook de eeuwige rust van het jagt en deszelfs ongelukkige opvarenden nabij — eene rust in den schoot der golven, om nimmer meer het gekalmde vlak der baren te klieven — om nimmer meer door den koelen ademtogt eens heerlijken nachtwinds te worden begunstigd.

Dat noodlottig oogenblik genaakte hoe langer zoo meer. Verheiden met zijne troostelooze Maria in de armen kon de mannelijke traan niet verdringen, toen hij het eindpaal van hun geluk zoo nabij zag, — toen er geen twijfel meer kon bestaan aan hun aller einde. Op menschelijke hulp viel niet te rekenen — het land was te ver af en de sloepen weggeslagen, — doch hij vermande zich nog, om, hoezeer te vergeefs, zijne vrouw moed, bedaardheid en vertrouwen op den Allerhoogste in te boezemen. Aan zijne borst jammerde zij, niet om haar onvermijdelijk lot, maar om haren Jacob — om hare Isolina — en beide sloegen weemoedige blikken op haren lieveling, op het vijfjarige meisje, dat, afgemat door het heen en weder slingeren van het schip, op hare matras onbezorgd was ingeslapen en den Engel des doods, welke om haar zweefde, in hare onschuld als het ware toelachte. »*Zij moet gered worden!*" riep Verheiden eensklaps uit, en, als door eene Goddelijke ingeving bezield, droeg hij de steeds voortslapende met matras en al op het dek en bond haar op de buik eener ledige waterton; »*en zij moet herkend worden!*" riep de vertwijfelende moeder, en zij rukte haren gouden ketting en portret van haren hals, omhing daarmede de zoet droomende Isolina, die haar de armtjes toestak en zachtkens, bijna onhoorbaar »moeder" lispelde. En op hetzelfde oogenblik gevoelden zij eenen hevigen schok, — en het jagt begon te dwarrelen — de boegspriet dook onder water om niet weêr op te stijgen — en langzaam naderde het kille water en onder het angstgeschrei van honderden, welke onherroepelijk het graf voor zich geopend zagen, ontzonk het dek aan hunne voeten en het schip daalde in de diepte en werd in eens door de warrelende golven bedekt en voor altijd in dezelve begraven.

Toen vermande zich nog eens de innig bedroefde Verheiden, en greep zijne bezwijmende Maria onder de armen, en zwom met haar naar een op de oppervlakte des waters drijvende waarlooze mast, en dat doel bereikt hebbende, smeekte en bad hij haar zich daaraan goed vast te klemmen en vast te houden. Toen zij dat gedaan had zwom hij naar zijn geliefd kind, dat luide gilde en angstig schreeuwde, toen het zich door den golfslag voelde op en neêr wiegen en door het zeewater oversproeijen: hij stootte de ton voor zich uit om haar nader tot de moeder te brengen, die in dat benaauwde oogenblik toch nog alleen hare teedere blikken wendde naar haar, welke zij het leven, dat nu op den adem des doods zweefde, geschonken had, — en, hare laatste krachten inspannende, trachtte zij zich op te rigten om haar nog eenmaal te zien, doch liet tevens onvoorzigtig hare eigene baak tot redding los en zonk, onder den uitroep: »Jacob, — Isolina, God bescherme u!" in de diepte.

Op dien uitroep kromp VERHEIDEN van schrik in een. Haastig zwom hij naar de mast, dan zijne eigene en trouwe liefde was verdwenen — voor altijd verdwenen en geen spoor kon hij meer vinden van haar, die hem hier op aarde zoo vele zaligheid geschonken had. Schier bewusteloos greep hij die mast aan en dreef met dezelve voort — iedere golfslag verwijderde hem van de ton, waarop ook zijne dochter alle oogenblikken den dood ter prooije kon worden — maar hij, de vader, zag, hoorde en gevoelde niets meer; — al zijne zintuigen waren verdoofd — de wanhoop teisterde zijne ziel — het besef van haren — van zijnen eigen toestand ging voor hem verloren, en drie dagen lang dobberde hij tusschen leven en dood op de drijvende mast, als een prooi der golven, op het effen watervlak voort, tot dat eene orembaai hem ontmoette, opvischte en de opvarenden van dat vaartuig hem naar *Hitoe lama* bragten, waar hij in de woning van den ouden CAJOAN eene verpleging en ondersteuning vond, die hem tot het leven en te gelijk tot het besef zijner onuitwischbare rampen terug bragten.

Het lot van ISOLINA is ons bekend, doch bleef iedereen onbewust, en VERHEIDEN werd beschouwd de eenige te zijn, welke door Gods Almagt van het jagt de Leeuwin gered was geworden. Dan ook van dat oogenblik dagteekende zijn somber, afgetrokken en stilzwijgend karakter — omtrent den dood zijner MARIA had hij zekerheid en de herinnering aan haar deed hem onverschillig zijn voor elke vrouw, die hij op zijne levensbaan ontmoette — maar het verlies van ISOLINA was voor hem in onzekerheid gehuld, en het spelende kroost der Ambonsche burgers wekte de smartelijkste herinneringen in hem op, die hem, in den troosteloosten toestand dompelden en waaruit alleen zijne krijgsmanspligten hem tot het gewone leven en deszelfs beslommeringen konden doen

terugkeeren. Die toestand veranderde zelfs niet, toen eenige jaren later zijne eenige zuster, als de echtgenoot van den onderkoopman KOMANS, te *Amboina* aankwam en hem troost zocht in te boezemen over zijne onherstelbare verliezen — en de tijd, die zoo veel lenigt, had zelfs geen magt genoeg om hem te doen vergeten, voor wie hij had geleefd en geademd, en om wie nu de nog jeugdige man met rasscher schreden, dan de natuur wel voorschrijft, den krukkenden ouderdom te gemoet ging.

Zijne plaatsing op *Cambello* had die droevige herinneringen doen vermeerderen, doch tevens de hoop in hem verlevendigd van hier beneden nog eenmaal zijne ISOLINA te zullen omhelzen. Toevallig vernam hij, hoe, jaren geleden, een onder de opstandelingen berucht hoofd van *Hitoe*, op *Kelang* een Christen kind gebragt en daarna naar het schiereiland terug gevoerd had. Hij bragt die omstandigheid in verband tot het tijdverloop en zijne ontmoeting op het slagveld van *Lian*, doch zijne hoop zonk weder in het niet, toen hij zich het beeld van den jeugdigen krijgsman, het evenbeeld zijner dochter, voor den geest haalde, — dat was immers een jongeling en daardoor eene onmogelijkheid. Des niettemin beschouwde hij den last van *Capaha* in te nemen als eene weldaad, hoe gramstorig de Landvoogd DEMMER ook wezen mogt over de zending van eenige zijner ondergeschikten naar het eiland *Kelang*, om daar eenige nadere inlichtingen in te winnen. Gods wegen zijn ondoorgrondelijk, dacht de werkelijk God vreezende VERHEIDEN bij zich zelve; mogelijk is het zijn wil, dat ik haar daar — daar op den *Capaha* vinde — en hij vond haar — en hij vond de zestien jaren lang verlorene dochter — om hare laatste zucht op te vangen — om van hare doodbleeke lippen eenmaal slechts nog den zoeten vadernaam in zijne ooren te hooren klinken.

Toeloecabesie's uiteinde.

De Landvoogd Demmer zat, in den namiddag van den 25 Julij 1646, in zijne woning, peinzende over de hem aanvertrouwde aangelegenheden, uit te rusten van de vermoeijende bezigheden diens dags, welke hem altijd tot de klokke vier onledig hielden; en zijne gedachten zwierven rondom den *Capaha*, die hem zoo veel moeite brouwde, toen de luitenant Moerlag zich onverwachts liet aandienen en vergunning verwierf om binnen te treden. De *oude* was echter niet *gemutst* over die komst, want geenszins veronderstelde hij, dat Verheiden reeds zoo spoedig zijnen wil volbragt zou hebben, en onwillekeurig schoot hem de vroegere vraag van den *Latoewiloeloe* » of hij ook vliegen kon?" in het hoofd. De ontvangst van den luitenant was derhalve alles behalve vriendelijk, en Demmer graauwde hem toe:

» Zoo! zijt gij daar? Wat komt gij doen? Zeker u een weinig te *Amboina* verlustigen, niet waar? Nu kapitein Verheiden dáár is, denkt gij u wel te kunnen verwijderen. Maar . . . . ."

» In tegendeel, — antwoordde Moerlag. — Ik breng U goede tijding, Uw Edelheid!"

» Goede tijding — het zal wat schoons zijn — ik ben het zoo gewoon goede tijding van den *Capaha*, waar gij allen nooit iets uitvoert, te ontvangen. Wat is het dan, zeg op?"

» *Capaha* is ons, Uw Edelheid!"

» Is ons? — vroeg Demmer verwonderd, — wat beteekent dat, luitenant?"

» Wij hebben heden morgen den berg beklommen en het nest van Toeloecabesie veroverd. Hij zelf is ontsnapt, doch alles is in onze handen. Kapitein Verheiden zend mij om Uw Edelheid daarvan verslag te doen,"

en nu gaf hij een aaneengeschakeld relaas van het voorgevallene, daarbij de omstandigheid van Verheiden's noodlottige wedervinding zijner dochter niet vergetende, waardoor het den Landvoogd in eens duidelijk werd, waarin de oorzaak gelegen had van den zonderlingen inborst diens kapiteins.

Indien het met Demmer's karakter en ouderdom overeen te brengen ware geweest, zoo zoude hij op het vernemen dier tijding gewis van vreugde zijn opgesprongen — en hij had daartoe wel reden, want de grootste zorg, die hem kwelde, werd daardoor in eens van zijn hart gewenteld; doch hij bleef kalm en bedaard, ofschoon hij de opstijging zijner buitengewone tevredenheid niet geheel kon onderdrukken, en, ten bewijze daarvan, Moerlag vriendelijk aanzag, en als eene bijzondere gunst twee vingers zijner regterhand toestak — iets, waarop nog geen Compagnie's dienaar, te *Amboina* onder zijne bevelen dienende, roemen kon. In dankzeggingen of loftuitingen verviel hij niet. Hij geloofde zulks onnoodig, dewijl hij het kloeke gedrag, dien morgen door kapitein Verheiden en zijne ondergeschikten aan den dag gelegd, beschouwde uit het oogpunt van gewone pligtsbetrachting, en als eene handeling, waarvoor de Compagnie hen goed en wel betaalde. In dien tijd was het gebruik nog niet in zwang om tot het buitengewone te verheffen, datgene, wat gerekend kon worden te behooren onder de gewone verpligte daden van den krijgsmansstand, en de Compagnie bragt der lintfabrijken, ten dien opzigte, weinig voordeel aan. Mogt het toeval al eens willen, dat verdiensten, in den waren zin des woords genomen, in aanmerking moesten komen, dan was bevordering het loon, of gaarne deed zij in die gevallen eene uitkeering uit hare kas, groot genoeg om in onze dagen eenige honderde dapperen gedurende hunnen ganschen leeftijd

van de minder moedigen of vaak minder gelukkigen te onderscheiden.

Demmer kon evenwel den lust, om de gevolgen der overwinning in oogenschouw te nemen, niet weêrstaan en vertrok daarom den volgenden morgen met Moerlag derwaarts, na eerst den *Leïtimorsche Orang kaija's* last gegeven te hebben, om hem met eenig volk te volgen, en toen hij op den kruin des bergs aankwam, vond hij den overwinnaar bezig, om het stoffelijk overschot zijner dochter aan onzer aller moeder, de aarde, terug te geven. De ontmoeting was hartelijk en van de zijde des Landvoogds minder hard en gestreng, dan men van hem gewoon was. Hij had eerbied voor Verheiden's hevig getroffene gemoedsaandoeningen, putte zich uit in troostredenen, welke, uit zijnen mond vloeijende, zoo veel te meer waarde hadden, en ziende dat de kapitein ontroostbaar was, zoo *gelastte* hij hem onmiddelijk het veld zijner overwinning te verlaten en te *Amboina* zijne terugkomst af te wachten.

Het verlies, door de Capahanesche vlugtelingen geleden, was, in weêrwil van het hevige vuur, hetgeen de bestormers op de huizen gemaakt hadden, grooter in die vlugt zelve, dan wel in die woningen, waar niet meer dan vijf dooden gevonden werden. Rijk echter was de buit aan gouden stangen en ketens, en meer andere kleinoodien, gelijk mede aan huisraad, waarvan ieder zoo veel mede nam, als geborgen kon worden, terwijl veel schoon porselein, hetwelk men den berg niet af kon dragen, aan stukken werd geslagen.

Al de aanwezige oorlogsbehoeften vielen mede den overwinnaars in handen, en daardoor ontwaarde men, hoe naauwkeurig de *Latoewiloeloe* van *Poeloet* in

zijne opgave ten dien opzigte geweest was, doch hetgeen wel het meeste opzien baarde, was het vinden van drie werpankers, twee dreggen en eene ijzeren ketting, door de opstandelingen des nachts stoutmoedig van de van tijd tot tijd op de kust geankerde Compagnie's jagten gekapt en in triumf naar boven gesleept.

Jammerlijk was het echter gesteld met de mondbehoeften. Men vond slechts eene niets beduidende hoeveelheid sagoe en geene toespijzen, zoodat, op het oogenblik der overwinning, de nood zeer hoog moet geweest zijn, en eene verhongering aller deel had kunnen worden.

Het aantal gevangenen was, hoezeer de voornaamste raddraaijers zich door de vlugt hadden weten te redden, niettemin zeer groot en onder dezen bevonden zich twee kreupele broeders van Toeloecabesie. Zoodra kapitein Verheiden eenigzins tot nadenken was gekomen, had hij dadelijk den jongsten zoon van dat hoofd, het kind van Isolina, Pellocolan, onder zijne bescherming genomen, doch op een hoogen toon vorderde de Landvoogd Demmer dat kind terug en des kapiteins smeeken, om hetzelve te mogen behouden, baatte niets. Evenwel waren hier geen willekeur of wraakzucht van Demmer in het spel, maar hij begreep dat het dagelijksch zien van dat jongetje, den kapitein niet dan de smartelijkste herinneringen kon verwekken en achtte het daarom voor hem noodig, om, met het oog op deszelfs zedelijken toestand, in dit opzigt een streng gebruik te maken van zijn gezag.

En toen nu de *Orang kaija's* van *Leïtimor* met hunne volgelingen waren aangekomen, braken zij, op last van den Landvoogd, alle vastigheden op den *Capaha* tot den grond toe af, verwoestten de boomen

en een schoon nagelbosch in den omtrek en offerden het overige aan de vlammen op, zoodat in den namiddag van den 26sten Julij 1646 geen spoor meer te vinden was van het overmoedige arendsnest, van waar Toeloecabesie en zijn aanhang drie jaren lang de magt der Compagnie getrotseerd hadden. En Demmer daalde met de overwinnaars den *Capaha* weêr af en vond rondom de *balei* van *Mamalo* meer dan 280 vlugtelingen van beiderlei geslacht en allerlei ouderdom, waaronder Almina en eene der vrouwen van den *Iman* Ridjali en de *Orang kaïja's* van *Hausihal* en *Telloboan*, die, meer naar schimmen dan naar menschelijke wezens gelijkende en uitgeteerd door den honger, zich bij zijne aankomst in het stof bogen en om genade smeekten. Het was een aandoenlijk schouwspel te zien, hoe die ellendigen zich kromden en naar zijne voeten kropen en die omhelsden en hem niet los lieten, tot dat hij, hoe hardvochtig anders ook, de menschheid in zich voelde opwellen, en hun onvoorwaardelijk eene genade schonk, waarom zij zoo vurig baden. En mogt ook al menig blad van Demmer's levensboom door zijne hardvochtigheid ontglansd zijn geworden — op dien dag groenden zij in schooner kleuren dan zij vroeger of later wel immer of ooit geprijkt hadden.

De *Orang kaïja's* van *Hitoe*, voor wie de mare der, door hen als geheel onmogelijk beschouwde overwinning een donderslag in de ooren, en wier binnenste niet zuiver was van eene geheime deelneming aan dien opstand, voor welker gevolgen zij ten hoogste bevreesd waren, haastten zich den Landvoogd te *Mamalo* te gaan ontmoeten en hem van hunne verkleefdheid aan de belangen der Compagnie en van hunne onkreukbare onderdanigheid te verzekeren. Doch de ontvangst was niet vriendelijk. De gevangenen hadden Demmer te

wel onderrigt van al de omstandigheden, die als bewijzen hunner ontrouw te berde hadden kunnen gebragt worden, welke hij wel in het vergeetboek wilde stellen, maar waarvoor hij dan ook strengelijk eischte, dat zij al hunne krachten zouden inspannen, om de nog voortvlugtige hoofdaanleggers van den Capahaneschen opstand op te sporen en aan hem uit te leveren, stellende bij een gedeelte zijner magt ter hunner beschikking om aan die opsporing deel te nemen. Van daar dan ook dat verscheiden dier ongelukkigen hun, na verloop van eenigen tijd, in handen vielen en gevangen naar het kasteel werden over gebragt.

Twee hunner zwierven echter voortdurend in het bosch van *Ceyt* rond, zonder dat die *Orang kaïja's* het wilden of durfden te wagen, als in hunne oogen te groot, te heilig zijnde, om de handen aan hen te slaan, hoezeer zij zich ook tevens van alle gemeenschap met hen onthielden, ofschoon hun aanzijn aldaar hun niet onbekend was. En die twee, welke dáár in den ellendigsten toestand, uitgehongerd en kleederloos, op geesten gelijkende, rond zwierven, waren zij, die van den beginne af hun lot aan elkander verbonden hadden en, trouw aan die verbindtenis, in het grootste gevaar ook met elkander gevlugt en tot nu toe te zamen gebleven waren, niettegenstaande zij den kans om gevangen te worden genomen, daardoor vergrootten. En die twee — waren Toeloecabesie en de *Iman* Ridjali, de hoofdaanleggers van den opstand van *Capaha*.

Reeds waren er ruim drie weken na de verovering dier plaats verloopen, en beiden hadden zij, door het gebladerte van een' ouden boom in dat bosch beschut, een slapeloozen nacht doorgebragt, toen zij in den morgen van den 18 Augustus 1646, te vergeefs naar eenig voedsel uitziende en door den honger tot het

uiterste gekweld, elkander wanhopig aanstaarden en hunne moedeloosheid wederzijds niet langer konden verbergen.

» *Iman!* — zeide Toeloecabesie — onze toestand is langer onverdragelijk en onze Profeet verlaat ons."

» Neen, *Orang kaija!* — antwoordde deze, — dat niet, maar de menschen, onze vorige vrienden en bondgenooten, verlaten ons en zonder hunne hulp voorzie ik geen einde aan ons lijden."

» Gij hebt gelijk en wij moeten ons zelven trachten te helpen. Laten wij moedig dat einde te gemoet gaan en ons aan onzen vijand onderwerpen."

» Gij neemt een wanhopig besluit, waarin ik niet kan toestemmen. Ik ben het leven nog niet moede. God is groot en hij zal ons helpen. Integendeel gevoel ik in mij eene roeping, om onzen vijand nog meer nadeel toe te brengen dan wij hem tot dus ver hebben kunnen berokkenen. Vlugten wij, in stede van ons hoofd onder den bijl te bukken, naar *Makasser*. Daar ben ik bekend en het zal ons daar aan geen hulp ontbreken."

» *Iman!* daartoe kan en mag ik niet besluiten. Ik verlaat mijn' geboortegrond nooit. Zoo lang nog Se Tiedja's overschot in de ingewanden van den *Capaha*, waar haar Christen vader haar begraven heeft, rust — zoo lang nog Pellocolan in de handen van onzen vijand is — is die grond mij te heilig, om mij van denzelven te kunnen verwijderen. Patiwani heeft gelijk gehad, toen hij ons op zijn sterfbed zijne veronderstelling mede deelde, dat de Christen, die op Se Tiedja in het gevecht van *Lian* zoo veel indruk maakte — dat de kindermoorder — haar vader moest zijn. Zij heeft mij zulks heden nacht in den droom bevestigd."

» En gij gelooft daaraan?"

» Ja, *Iman!* want zelf hebt gij mij eens gezegd, dat droomen tot zekere uitkomsten leiden en allen twijfel weg

nemen kunnen. Doch nog meer heeft zij mij gezegd. Zij verscheen mij heden nacht in hare volle schoonheid — in die schitterende gestalte, welke haar zoo eigen was wanneer zij aan hare te mannelijke hoedanigheden den ruimen teugel gaf. » Toeloecabesie! — zeide zij tot mij: — Wat zwerft gij hier doelloos rond en laat gij om uwentwille uwe vorige lotgenooten in de gevangenis verzuchten? Waar is uwe liefde — waar is uwe belangstelling in het lot uws zoons, in ons bloed, dat zoo jong reeds aan de geweldenarijen des vijands is prijs gegeven? Sta op en wees een man. Vrees niet voor het zwaard, dat over uw hoofd hangt. Ga naar het kasteel en onderwerp u aan den Landvoogd. Velen heeft hij reeds genade geschonken. Mogelijk strekt hij die ook tot u uit, en kunt gij daardoor het lot van onzen geliefden zoon een gunstigen keer doen nemen. In den hemel is onze vader Patiwani — ben *ik* uwe voorspraak — op aarde zal mijn Christen vader u niet verlaten, en daarom omgord u met moed en treed den Landvoogd onverschrokken onder de oogen." En zie *Iman!* stellig heb ik besloten, die stem, welke zoo liefelijk mij in de ooren klonk, te volgen en hare heilige bevelen te gehoorzamen. Nog heden ga ik naar *Hitoe lama* en zal mij van daar naar de kotta *Laha* begeven."

» En staat dat besluit vast — is het onwrikbaar Toeloecabesie?"

» Ja, *Iman!* zoo waar als ik mijn eenig vertrouwen stel in de grootheid Gods en in de onfeilbaarheid van onzen Profeet."

» Dan scheiden onze wegen *Orang kaija* van *Capaha;* want ik kan dien van ons verderf niet betreden, noch mag u terug houden van een stap, welken ik als eene Goddelijke ingeving moet beschouwen. Vaarwel Toeloecabesie! vaarwel *held van Oeriën!* ik heb een voorge-

voel, dat wij elkander hier beneden niet meer zullen ontmoeten — doch daar boven, daar zien wij elkander weder, om het loon te smaken voor onze volharding in ons geloof — voor de standvastige verdediging der vrijheid van onzen geboortegrond — vaarwel!"

En de mannen, die zoo veel lief en leed met elkander gedeeld hadden — de mannen, wier lot als het ware door eene hoogere bestemming zoo lang met elkander vereenigd was geweest, schaamden zich de tranen niet, welke de noodlottige dwang dier scheiding hunnen oogen ontperste, — en die mannen omhelsden elkander lang en vurig, en op eens al hunne zedelijke krachten inspannende, lieten zij zich los, wuifden met de hand elkander het laatste vaarwel toe en stilzwijgend sloeg elk het pad in, hetgeen, tot bereiking van hun verschillend doelwit, voor hen lag.

Iman Ridjali, gedurende de nachtelijke stilte te *Ceÿt* aangekomen, ontkwam het zwaard eens wrekenden vijands door behulp zijner geheime vrienden, die hem een vaartuig verschaften, waarmede hij eerst naar *Kelang* en later naar *Boero* overstak. Doch ook hier was hij niet veilig, waarom hij zich naar *Makasser* begaf en zich stelde onder de bescherming van een vorst van dat land, Patingaloan genaamd, op wiens verzoek hij zijne *hhikajat tanah Hitoe*, waar over wij vroeger gesproken hebben, ontwierp, welk geschrift op eene gebrekkige wijze naar zijn geboorteland is overgebragt, toen hij eenige jaren later terug gekomen was met de Makassaarsche hulptroepen voor den oproerigen stedehouder van *Ternate*, *Kimalaha* Madjira, die, het voetspoor zijner voorgangers, Leliato en Loehoe volgende, den oorlog voerde tegen de Compagnie en van daar bijstand had verzocht. Dan de geschiedenis zwijgt over zijn verder lot en onbekend is

het, waar *Iman* Ridjali's zielloos overschot aan de aarde werd toevertrouwd.

Toeloecabesie's vrijwillige verschijning te *Hitoe lama* bragt onder de aldaar toevallig verzamelde *Orang kaija's* eene groote ontsteltenis te weeg. Geen hunner toch had immer of ooit het voornemen gehad van hem te verraden, en allen smeekten hem, diep met zijnen toestand bewogen, zich door de vlugt op nieuw aan het lot te onttrekken, dat hem te wachten stond. Dan, ziende hoe onverbiddelijk hij was, braken zij allen te gelijker tijd met hem op, en vergezelden hem naar het kasteel, om den Landvoogd zoo mogelijk tot mededoogen te bewegen en vergiffenis voor den ongelukkige aftesmeeken.

Moedig, met gepasten trots naderde Toeloecabesie op den 19 Augustus 1646 den gevreesden Landvoogd en gaf zich vrijwillig gevangen. Zonder laagheid beleed hij zijn onwrikbaar doel, om de vrijheid zijner landgenooten te bevechten, den eed die door alle Hitoësche *Orang kaija's* tot herkrijging dier vrijheid op eene bloedige wijze was gezworen, en de aansporing daartoe, welke hij, zoo wel van hen, als van de *kimalaha* Madjira had ontvangen, doch bekende tevens, dat hij voor de overmagt had moeten bukken en thans niets vuriger wenschte, dan als een vreedzaam man, onder de bescherming der Compagnie, indien hij hare vergiffenis mogt verwerven, te leven en zich aan hare dienst toe te wijden.

De Landvoogd zweeg en geene smeekbeden der zich schuldig erkennende en voor zijne voeten werpende *Orang kaija's* vermogten hem eenige andere woorden te doen uiten, dan de bevelen om Toeloecabesie in hechtenis te zetten en voor den gewonen landraad te brengen . . . . . die landraad doemde hem als het hoofd der weêrspanningen ten zwaarde.

Drie dagen waren hem vergund zich tot dien gewigtigen stap voor te bereiden. Vruchteloos had hij, reeds voor het uitspreken van zijn noodlottig vonnis, zijne vaderlijke stem tot de ooren des Landvoogds doen doordringen en eene ontmoeting met den lieveling zijn's harten — met zijn zoo innig beminden zoon Pellocolan afgesmeekt; — vruchteloos had kapitein Verheiden zich voor hem in de bres gesteld, en gebeden hem te vergunnen, den vader van zijn' kleinzoon te bezoeken en in zijn lot te troosten; — de Landvoogd behield zijn nokkende stilzwijgendheid, en het vaderhart werd elke verzachting ontzegd: hardvochtig weigerde hij alles, wat tot leniging der zielssmarten van den veroordeelde zou hebben kunnen strekken.

Elke dag van de hem nog overblijvenden en elke nacht verduisterde zijne hoop; de etmalen versmolten tot uren en nog mogt de ongelukkige zijn eenigen wensch niet vervuld zien, nog bleef het onmenschelijkste mededoogen hem het eenigste, wat balsem zou gestort hebben in zijn verbrijzeld hart en hetgeen de drijfveer, — de prikkel was geweest, om zijne in rouwfloers gewikkelde toekomst onverschrokken te gemoet te gaan, ontzeggen: nog had hij den geliefden zoon niet aan de vaderlijke borst mogen drukken; nog had hij hem niet voor het laatst mogen omhelzen, en alle hoop verdween met de voortsnellende uren, die hem te nader aan zijn einde bragten. Toen, — nam hij in zijne wanhoop een besluit — ongehoord in de geschiedrol der Mahomedaansche leer — een besluit, dat hem, indien hij innig van de waarheid dier leer overtuigd was, eene eeuwige verdoemenis voor oogen deed schemeren. Maar den door zoo vele zielskwellingen gefolterde vader was niets meer heilig — geen aardsche pijniging, geen onherstelbaar verlies zijner

onsterfelijke ziel in hoogere gewesten, schrikte hem meer af om zijnen God — zijnen Profeet te verloochenen, indien hij slechts eenmaal zijn kind mogt zien — indien het hem slechts vergund werd nog eenige dagen in vrede met hem hier op aarde door te brengen. En hij bood aan zijn geloof, het geloof, waarin hij was geboren en opgevoed — het geloof zijner voorvaderen, waarvoor hij alles op het spel gezet had, te verzaken, zoo hij in den schoot der belijders van Christus kon opgenomen worden en langs dien weg zijn eenigst en laatst verlangen bekroond mogt zien. Dan ook dit werd hem geweigerd. Zij, die zich de belijders noemden eener Godsdienst, gegrond op menschelijkheid; — zij die zich de zonen noemden van Hem, die om der menschen wille is gestorven; — zij, die geen eeuwig heil erkenden, dan dat wat verworven wordt, door aan Hem te gelooven en hem te vereeren; zij, die door die godsdienst op eenen hoogeren trap van beschaving stonden, en daardoor met eene voorbeeldige menschenliefde bezield moesten zijn; — zij, die, de magt in handen hebbende, misbruik maakten van dezelve om hunne zucht naar wraak en zielendwang den ruimen teugel te vieren — zij verwierpen een verzoek, dat, zoo zeer den Heere welbehagelijk moest zijn, want immers Zijn zoon gaf de verzekering, dat Hij de zondaars genadig is — en de Landvoogd Demmer, de mensch, de tijdelijke vertegenwoordiger van Hem, van wien alleen alle magt uitgaat, loochende die Goddelijke woorden en teekende het vonnis van Toelocabesie, *als zich alle genade onwaardig gemaakt hebbende.*

De eerste morgenstralen verlichtten op den 3den September 1646 het nog, als het ware, in nachtrust gedompelde plein voor het kasteel *Victoria* en waren

getuigen van den doodelijken slag met het zwaard, den edelen, een beter lot waardigen en kalm en bedaard een eeuwig leven te gemoet gaanden TOELOECABESIE, door beulshanden toegebragt.

Na zijnen dood verzond de Landvoogd DEMMER nog elf *Orang kaija's* met hunne huisgezinnen, waaronder vier broeders van den *onthoofde* en twee zonen van KAKIALI naar *Batavia*, om daar in altoosdurende ballingschap voort te leven - en zoo eindigde een strijd, die drie jaren geduurd hebbende, het land in ellende gedompeld had, het bloed van duizende onschuldigen had doen vergieten en voor altijd, derzelver bron, *de vrijheid der Hitoëzen*, vernietigde. Sedert dien tijd bestonden er voor de O. I. Compagnie geene *Hitoësche bondgenooten* meer, maar wel *Hitoësche onderdanen*, die in het stof kropen voor hare magt, die haren dwang met gelatenheid droegen en waaronder er nooit weêr een is opgestaan, om de tijden van KAKIALI, PATIWANI en TOELOECABESIE te doen herleven. De laatste droppel van het, door wraakzucht en dwingelandij gestorte, bloed van den laatsten *Orang kaija* van *Capaha* bluschte de laatste vonk uit der *Hitoësche* vrijheid.

Er waren een tiental jaren na die treurige gebeurtenis verloopen, toen op den namiddag van een' heeten winderigen dag, die het stof der straten van *Batavia* als hoozen deed opwarrelen, op de *Roea Malakka* in die plaats, een oud officier aan de deur eener nette burgerlijke woning aanklopte. Een slaaf deed hem open, en op de vraag of de heer des huizes te spreken was, een bevestigend antwoord ontvangen hebbende, gelastte hij hem eene oude kennis van *Amboina* aan te dienen, kapitein MOERLAG. Naauwelijks had hij die naam genoemd, of de huisheer haastte zich naar voren — riep den gast

een hartelijk welkom toe, en noodigde hem het woonvertrek binnen te treden.

» Ik ben regt blijde u te zien MOERLAG!, — ging hij voort hem een stoel aanbiedende. — Gij ziet er, hoezeer wij, sints wij elkander niet gezien hebben, dat, geloof ik nu bijkans acht jaren geleden is, er niet jonger onder geworden zijn, nog altijd even deftig uit en ik ben er verzekerd van, dat gij uw stand altijd eer hebt aangedaan."

» Dat hoop ik, en ook gij zijt niet veel veranderd BRAM! maar, waar zijn uwe vrouw en kinderen?"

» Mijn vrouw kapitein! kleedt zich aan, om aanstonds te gaan toeren met mijne jongste dochter, de eenigste die wij nog bij ons hebben. Zij zijn beiden nog even deftig als te voren, en al mijne zonen zijn deftige dienaren van de Compagnie en mijne dochters eerbare huisvrouwen geworden. Meest allen hebben zij goede huwelijken gedaan en ik mag wel zeggen, dat Gods zegen op ons gerust heeft."

» Dat verheugt mij te hooren en gij zijt dus gelukkig en tevreden op uwen ouden dag, BRAM!"

» Ik zou ondankbaar zijn, vriend MOERLAG! indien ik u anders zeide. Wijlen VAN ALEBN had zijne vrouw een deftig stuivertje nagelaten, en ook ik was zuinig geweest, zoo dat ik, toen ik met zijne weduwe huwde, het vooruitzigt had van spoedig als vrijburger te kunnen gaan leven en toen nu in 1647 mijn verband om was, dacht ik lang genoeg mijn stand als geheimschrijver eer te hebben aangedaan, bedankte daarom der Compagnie zeer deftig, en verliet *Amboina* om mij te *Batavia* te vestigen, waar ik, zoo als gij ziet, nog ben."

» En dat voetspoor wil ik volgen. Gij herinnert u, hoeveel moeite wij gehad hebben om dien lastigen TOELOECABESIE beet te krijgen — welnu! toen wij hem hadden

en DEMMER gezorgd had, dat hij nooit kwaad meer kon brouwen, werd ik tot loon van het aandeel, dat ik had in de heugelijke overrompeling van *Capaha* tot kapitein bevorderd, en kort kaarna — doch dat zult gij u wel nog herinneren, — als opperhoofd te *Honimoa* geplaatst, van waar ik nu kom, en ook een aardig sommetje heb kunnen overhouden, zoo dat ik er de brui van geef, om de Compagnie langer te dienen. Daar is toch over het algemeen weinig heil bij haar te behalen, en ik blijf derhalve hier; tot dat mijn kameraad *Jas* mij zal doen verhuizen."

» Dat doet mij genoegen kapitein! en wij zullen alsdan nog dikwijls een deftig uurtje pratende met elkander kunnen doorbrengen. Veel van onze kennissen zullen er te *Amboina* wel niet meer over zijn."

» Neen BRAM! ik ben niet zwaar met complimenten voor u beladen. Uw vriend DEMMER . . . . . !"

» Mijn heer en meester, meent gij, — de man was veel te deftig om zich zoo familiaar met mij te maken, — werd in hetzelfde jaar, dat ik van *Amboina* vertrok ook van daar verlost, nadat hij door den deftigen ARNOLD VLAMING VAN OUDSHOORN vervangen was. Het nagelland heeft zelden een gelukkiger Landvoogd gehad dan hij, en hij heeft, toen hij van daar geligt werd, het land in zulk een staat van rust en vrede overgegeven, als in geen twintig jaren gebeurd was. Wij moeten ook bekennen, dat hij een knap en voortvarend mensch was, onder wien wij deftig hebben moeten voorhouden, vriend MOERLAG!"

» Dat erken ik — ofschoon reeds voor zijn vertrek, te *Kelang*, een onweder met de Ternatanen broedde, dat drie jaren later is uitgebroken en ons de handen vol gaf. Maar waar woont onze gewezen Landvoogd? ik wil hem gaan bezoeken."

» Dan komt gij te laat, want als hij nog leeft, hetgeen ik niet weet, zit hij hoog en droog in het moederland. Ik

heb hier nooit veel last van hem gehad, evenmin als toen ik zijn geheimschrijver was. Ontmoette hij mij, dan knikte hij mij toe en, na hier nog zes jaren een deftige raad van *Indië* geweest te zijn, is hij — met zijne koetjes — want hij had ze op het drooge MOERLAG! als Admiraal van de retourvloot naar *Patria* gezeild. Ik denk er nog altijd om, hoe hij mij met SWAGER naar *Alang* gezonden heeft en waarlijk had die brave vriend, en dat was hij, in weêrwil van zijne duizend duivels, waarbij hij steeds vloekte, mij toen niet van dat kromme gedrogt afgeholpen, dan zou ik hier niet zoo gemakkelijk mijne zoete duitjes zitten te verteren."

» SWAGER's vervanger, de vaandrig JAN WILLEMSZOON, heeft het ook niet lang gemaakt BRAM!"

» Dat weet ik kapitein! hij stierf nog hetzelfde jaar, dat hij vaandrig was geworden. Maar, vertel mij eens, hoe kapitein VERHEIDEN het wel gemaakt heeft na mijn vertrek?"

» Altijd hetzelfde. De slag, die hem door het verlies zijner dochter ISOLINA toegebragt was, — gij herinnert het u immers — zij die hij als de vrouw van TOELOKCABESIE weêr gevonden had, — deed ons eerst vreezen, dat zijne stilzwijgendheid tot krankzinnigheid zou overgaan. Zulks is echter het geval niet geweest, of de wijze, waarop hij in den strijd altijd den dood zocht, moest als eene vlaag dier zielsziekte beschouwd worden. Zoo lang er niets te vechten viel, was hij somber en stil en de Landvoogd maakte hem *Fabrijk* van het kasteel en de stad *Ambon*, om hem door veelvuldige werkzaamheden eenige afleiding te verschaffen. Het eenige waar over hij zich wel uitliet, was het smartelijke der onthouding voor hem, van het zoontje zijner ISOLINA, en ik heb er nooit achter kunnen komen, wat er van dat kind geworden is. Toen de oorlog weêr begon,

was hij ook weder de oude doorhouwer en er werd geen gevecht geleverd, waarin hij geen duchtig deel genomen heeft, geen plaats veroverd, die men niet aan zijne dapperheid te danken heeft gehad. Indien er naauwkeurig aanteekening van al dat gebeurde gehouden is, moet zijn naam zoo eenigemalen in roem en eere prijken en de Compagnie bevorderde hem tot belooning voor zijne uitstekende daden in 1652 tot majoor, in welk jaar hij ook de moord zijner zuster bloedig gewroken heeft."

» De moord zijner zuster, — vroeg *Paars* Brammetje verwonderd, — de echtgenoot van den onderkoopman Romans, die reeds in mijn tijd hoofd was te *Manipa*?"

» Dezelfde. De Ternatanen van *Madjira* hebben onzen post dáár veroverd. Verheiden's zuster, die veel van zijn moedig karakter schijnt gehad te hebben, verdedigde zich lang, en, zoo als gij zeggen zoudt, Bram! zeer deftig, met eene halve piek, maar door de overmagt overmand, werd zij schrikkelijk mishandeld. De moordenaars sneden haar de borsten af en gilden het uit, dat zij dat *Hollandsch varken* aan stukken wilden hakken (1), doch Verheiden verwoestte *Manipa* uit wraak voor die schenddaad bijna geheel en er is weinig meer van te vinden. Maar helaas! de brave man is zijne zuster gaauw gevolgd. In het afgeloopen jaar (1655) werd hij door de hooge regering als *hoofd* naar *Solor* en *Timor* bescheiden, waar hij dadelijk, om de Portugezen afbreuk te doen, op het eiland *Chimaar* het beleg voor *Amikone* geslagen heeft, hetgeen hem echter zuur is opgebroken."

» Hoe zoo, Moerlag?"

(1) Valentijn. Ambonsche zaken. II deel, bladz. 171.

» Zijn volk liet hem in den steek en de Portugesche gezaghebber Antonio d'Ornaij, een kleinzoon van Gonsalvo d'Ornaij, die in 1627 ons hoofd op *Timor* en *Solor* was en toen naar de Portugezen is overgeloopen, heeft hem, — den dappere en zoo schendig door de zijnen verlatene, — eigenhandig met een slagzwaard ter neêr gekapt."

» Kassian! kassian! Moerlag! de brave ziel had een deftiger lot verdiend, doch het is Gods wil geweest en daarin moeten wij berusten."

De oude vrienden waren nog druk bezig om elkander ook de lotgevallen van andere Ambonsche kennissen te verhalen, toen Jufvrouw Fluweel en hare jongste dochter binnen traden en het gesprek eene andere wending nam. Evenwel nog dikwijls was *Amboina* het voorwerp van hun gesprek, en de oude vreugde of het aldaar doorgestane leed werd vaak nog herdacht, als zij gedurende eene nog lange reeks van jaren het genoegen van hun onderling gezelschap mogten smaken. En toen eindelijk Abraham Fluweel, in een hoogen ouderdom, den tol der natuur betaalde, en wel degelijk in zijn testament bepaald had, hoe deftig en op welk eene, zijnen vorigen stand eer aandoende, wijze hij begraven moest worden, was zijn vriend Moerlag hem slechts eenige dagen naar hooger kreitzen vooraf gegaan, en beider namen werden, kort na den ander, in *Lethe's* stroom bedolven.

En op *Hitoe?* — Op *Hitoe* is misschien thans de overlevering van Torloecabesie's lot en Se Tiedja's vurige liefde en mannelijken moed verloren gegaan — dáár herinnert zich mogelijk thans niemand meer de omstandigheden van den opstand van *Capaha*, deszelfs noodlottige gevolgen en het treffend uiteinde van Verheiden's dochter — maar langen tijd toch na de waar-

achtige gebeurtenissen, die wij in dit verhaal hebben afgeschetst, sloeg geen vrome Hitoëes een blik naar den kruin diens bergs, zonder naar zijne *Cihisbé* (1) te grijpen en luide een *Allah el Ackbhar* (2) te doen hooren, en geene vrouw naderde deszelfs voet, zonder door eene heilige vreeze overvallen te worden. En wanneer dan die kruin in digte wolken was gehuld, en uit derzelver rotsspleten een ligte damp opsteeg, die dikwerf eene phantastische vrouwelijke gedaante aannam, dan antwoordde de bevreesde moeder aan haar huilend kroost, dat mede beangst werd door haar angstig staren naar boven, op de vraag: » wat zij daar toch zag, hetgeen haar zoo veel vrees inboezemde?" stil fluisterende: » De Penongo deri Goenong *Capaha*, dwiwanja Se Tiedja, istrienja Toeloecabesie, anakja moorhum Patiwani" (3).

---

(1) Mahomedaansche rozenkrans.

(2) God de regtvaardige.

(3) De schutsgeest van den berg Capaha, de geest van Se Tiedja, echtgenoot van Toeloecabesie en de dochter van den gezaligden Patiwani.

Door den geheelen Indischen Archipel bestaat onder de inlandsche bevolking het geloof aan bewaak- of schutsgeesten. Zoo heeft, volgens hunne denkwijze, ieder huis, ieder vertrek, elke rivier, elken berg een schutsgeest, die dezelve bewaakt en welke zij zich gemeenlijk voorstellen als eene lange vrouwelijke gedaante te bezitten.

II.

HERINNERINGEN

UIT

VROEGERE JAREN MIJNS LEVENS.

Vergeefs, waar 't hart nog aan moog' [denken,
Terug gewenscht; — 't is zonder baat!

Nieuwejaars Gedachten.

I.

DE PAARDEN DIEFSTAL.

I.

Het was een stikdonkere nacht, de nacht van den 11den Maart des jaars 1817, toen in het ruime, luchtige en hoog van den grond gebouwde Residentiehuis te *Boelakomba*, een drietal personen, de Resident, de militaire Kommandant en een Dokter, (die, benevens eenige Europeesche afstammelingen, de geheele Christenbevolking dier plaats uitmaakten), aan eene lange, bruin verniste tafel, onder een glas *grok*, het bedaren van het ruwe weder zaten af te wachten, dat daar buiten guurde en tierde, en de woning op hare palen deed schudden. Reeds had het geesten uur geslagen; flaauw verlichtte de lamp in eene der hangstolpen, en een kaars op de tafel, de ruime breede afgeslotene voorgalerij, waarin zij zich bevonden, en naauwelijks deed dit licht in de schemering de roode, zwaar vergulde, zeker vijftig jaren dienst gedaan hebbende rustbank, en een half dozijn niet minder jonge, even zoo gekleurde, ronde armstoelen, die in de rondte verspreid stonden en waarop de tijd niet weinig invloed had gehad, onderscheiden: terwijl op den achtergrond zich nog een paar slaapdronken jongens deed zien, die geeuwende en knikkebollende op de bevelen hunner meesters wachtten, en gewis hartelijk wenschten,

dat ook hen de lust tot slapen bevangen mogt. Deze schenen er echter nog verre af te zijn dien wensch te willen vervullen, en vertrouwelijk het eene glas na het andere ledigende, zagen zij elkander meer aan dan zij elkander wel toespraken, daar zij, ruim zes maanden te zamen huizende, alle stof tot gesprek reeds hadden uitgekraamd en afgehaspeld. Zij leenden dus meer het oor aan de gure rukwinden, die daar buiten loeiden, en naar de kletterende stortregens op het *atappen* dak, dan wel aan de eenzelvige en afgebroken toonen, die van tijd tot tijd hun' mond ontvloeiden. En werkelijk was het weder zoo hevig, dat het eenige ongerustheid kon baren. Reeds in den loop van den dag had het nevelachtig aanzien der zee een' opkomenden storm doen vermoeden, en, als een zeker teeken daarvan, het gezigt op het tegen overliggend eiland *Saleijer* verduisterd, dat bij klaar weder immer te zien is. De in den namiddag fel opstekende wind had alle visschers naar binnen gejaagd, en geen zeiltje verlevendigde meer het eentoonig gezigt der schuimende golven; de regen brak door met de kracht eener wolkbreuk, en toen zich des avonds geen ster aan het uitspansel vertoonde, toen het stormen en loeijen van den wind al heviger werd en de wolken voor zich uitzweepte, alsof zij nog dienzelfden nacht het geheele zwerk des heelals moesten doorloopen; toen felle bliksemstralen van tijd tot tijd de duistere hemelstreek verlichtten, en de ratelende, zich slag op slag opvolgende donder, en het doffe geluid der bruisende branding op het strand nu en dan het geloei des storms verdoofden; toen liet het zich aanzien, als of de wereld op nieuw de straffen eens zondvloeds zoude ondergaan, of dat haar einde, met al de verschrikkelijkheden welke men zich kan voorstellen, begon te naderen.

In het Residentiehuis was alles stil; geen mensch sprak; slechts nu en dan hoorde men het getrappel van paarden in den nabijzijnden stal, die, door het felle weder verschrikt, onrustiger waren dan gewoonlijk, en de langzame afgemeten stappen der schildwacht, welke zich onder de galerij voor den regen verschool.

» Werda!" klonk op eens zijne stem, naar de stalzijde gerigt.

Men hoorde geen antwoord, maar wel eene drukkere beweging onder de paarden.

» Wat is dat? — vroeg de Resident, zich half slaperig uit zijnen stoel oprigtende, waarin hij door de kracht van zijn *grokje* zat te dommelen. — Wat is dat? — Patent weêr om paarden te stelen, Luitenant!"

» Hm! bah! — was het antwoord; — wie zou dat durven in de nabijheid der wacht?"

» Hm! — gromde de Resident; — daar gebeuren wel zonderlinger dingen in dit land, en twintig jaren ondervinding hebben . . . . ."

» Werda?" klonk het op nieuw.

» Prind!" (1) was het antwoord.

En door dit veelbeduidend woord gerust gesteld, hernam de schildwacht zijn' vorigen langzamen stap, en in het gezelschap was het even stil als vroeger, tot dat de Resident, begrijpende dat het tijd werd zijne legerstede te zoeken, wilde de breedte der openstaande deuren van zijn slaapvertrek niet te naauw voor hem worden, opstond en onder een door den neus uitgesproken »goeden nacht!" de beide andere heeren uitnoodigde zijn voorbeeld te volgen.

(1) De inlanders, de f en v niet kunnende uitspreken, bezigen daarvoor gemeenlijk de p.

II.

Toen in het jaar 1816 de hooge Kommissie, door en van wege den Koning belast met de overname der bij het Weener Congres aan ons vaderland teruggegevene kolonieën, die door den oorlog in handen der Engelschen gevallen waren, te *Batavia* was aangekomen, voerden de laatstgenoemden een' fellen krijg met den koning van *Boni*, welke, hoewel op *Makasser* zelf door hunne magt geslagen, zich meester had gemaakt van vele Gouvernements-landen, en zich, immer onrustig blijvende, gevestigd had in de nabijheid der buitenposten dier bezitting, zoodat deze dikwijls gevaar liepen van overrompeld te worden. Het was dus, om zich te spoediger van dezen knellenden landpost te ontdoen, dat het Engelsch tusschen-bestuur er bij die hooge Kommissie op aandrong' om het eerst *Makasser* en onderhoorigheden over te nemen; en eer nog de Nederlandsche vlag op nieuw hare kleuren op *Java* ontrolde, stevende reeds Zr. Ms. linieschip, *de Admiraal Evertzen*, derwaarts, aan boord hebbende den Oud-Raad van *Indië* Chassé, als Gouvernements-Kommissaris voor de overname, benevens den Luitenant-Kolonel Bisschoff, aan het hoofd van 400 manschappen van het toenmalige 5de regiment infanterie van linie, allen Europeanen, met de eerste expeditie uit *Nederland* gekomen, gelijk ook een klein detachement artillerie. De voor *Makasser* bestemde Gouverneur, Tiberius Kruithof, volgde op eenen kustvaarder, en onmiddelijk na de aankomst werden de buitenposten bezet, eerst *Maros*, daarna *Boelakomba;* en het was naar laatstgenoemde plaats, dat zich in September 1816 op praauwen inscheepten de Heer H..... benoemd Resident (een titel, die echter later door dien van Civiel

gezaghebber vervangen is), de 1ste Luitenant de R... als Kommandant, en de Chirurgijn der 3de klasse R....., vergezeld door een veertigtal soldaten van het 5de regiment, en een dertigtal eener, in der haast te *Makasser* opgerigte, zoogenaamde inlandsche Compagnie, te zamengesteld uit eenige zich daar bevindende Europeanen, *Makassaarsche* Christenen, *Amboinezen* en *Sipaijers*, die uit Engelsche dienst tot ons overgingen: allen bestemd om de bezittingen te *Bonthain*, *Boelakomba* en *Saleijer* uit te maken. Ook de jeugdige, naauw één en twintigjarige 1ste Luitenant, Ruhle von Lilienstern, maakte den togt mede, als belast met de opname van het militair materiëel dier plaatsen; doch weinig dacht hij toen, dat slechts zes maanden later zijn laatste uur zoude slaan. Zich badende in de rivier van *Maros*, sleepte hem een kaaiman in de diepte, en eerst zes dagen daarna vond men zijn lijk verminkt terug. Te *Toppejava* (eenige mijlen bezuiden *Makasser*) aan wal gezet, ging de togt verder over land door het pas bevredigde landschap *Torethea*, en daar men nog niet veel staat kon maken op de vredelievendheid der strandvolken, zoo bevond zich de Makassaarsche oppertolk T..... een lange, magere, vrij donkerkleurige boonenstaak, die veel invloed op den inlander bezat, en te paard reed zoo regt als een amfioenpijp, met ongeveer 500 *Goarezen* te paard, te *Toppejava*, om de troepen te vergezellen en bij onverwachte overvallen te hulp te wezen. De marsch duurde drie dagen eer men *Bonthain*, de eerste garnizoensplaats, bereikte, en het was een treffend gezigt, deze kleine kolonne, meest te paard en met den in deze landen zoo gewonen en grooten nasleep van vrouwen, kinderen en *koelies*, het bergachtig *Torethea* te zien doorkruisen; maar vooral het bij troepen, op hunne vlugge paarden, meest alle vurige schoone

harte jagers, heen en weder rennen der *Goarezen* die, als zwervende *Bedouïnen*, zich overal vertoonden. Dan waren zij op de kruin der bergen, dan verre in de vlakte, dan vóór, dan achter de kolonne, al naar mate zij het voor derzelver veiligheid, en naar gelang der hun bekende terreingeschiktheid voor overvallen en hinderlagen, noodig achtten. Meest allen droegen boven den gewonen hoofddoek, een' kleinen stroohoed, die schuins op het hoofd stond en met een' band onder de kin bevestigd was; een kort chits *baaitje*, of ook wel niet, maar toch een pantser van fijne ijzeren schakels, waardoor geen piek kon dringen, over het bovenlijf tot op de heupen; een broekje gaande 5 à 6 duimen over de dijen, doch overigens de beenen naakt; eene geruite *sarong* van verschillende kleuren over het onderlijf tot op de knieën neerhangende, en onder dezelve een' zijden of katoenen dik gevulden kris- of buikband, die zes- of zevenmaal om het lijf gaande, de *kris* ophield, of waaraan een *klewang* in eene scheede met zilveren reepen en draadwerk omgeven, (het teeken van Makassaarsche welgesteldheid en hunne geliefkoosde dragt) gehecht was. De *Banrang-an* of piek, met bossen gekleurd paardehaar aan het ééne einde, was onafscheidbaar in hunne handen, en het zwaaijen en bewegen derzelve leverde het prachtigste gezigt op. Zij zaten los en zonder zadel te paard, enkel een klein vierkant met kapok gevuld kussen onder zich, hetwelk niet eens vastgemaakt werd, en bestuurden hunne rossen met eenen toom van *rottang*, voorzien van eene koperen dorenstang, waarmede zij hen in den felsten loop eensklaps stil deden staan.

Niets gebeurde er evenwel, wat eenige stremming in den marsch te weeg bragt. Te *Boelakomba* geschiedde de overname spoedig en weldra gewende ieder aan het stille, eentoonige leven, dat gemeenlijk den bewoners

der buitenposten te beurt valt. Jagen en paard rijden waren de eenigste uitspanningen, en daarvan werd zooveel gebruik gemaakt, als weder en bezigheden toelieten. Ook de Resident H..... bleef daarin niet ten achter; zijne werkzaamheden gedoogden dit.

H..... was een man van diep in de veertig jaren, lang en mager van gestalte, een weinig voorover gaande, met dunne blonde haren, licht blaauwe matte oogen, een' eenigzins gekromden neus, een' kleinen mond met witte wijd van elkander staande tanden, eene spitse kin en eene ware Oost-Indische kleur, te weten, vaal geel, zeker een gevolg van zijn ruim twintig-jarig verblijf in *Indië;* en niemand zoude het hem aangezien hebben, dat onze vermaarde IJstad zijne geboorteplaats was. — Even als zijn kleur was ook zijne loomheid in gang en spraak een duidelijk bewijs, dat hij wel geakklimatiseerd was, en zich eene ruime dosis Oost-Indische onverschilligheid had opgedaan. Vlugheid was geen gebrek in hem, en wat van daag niet gebeurde, kon morgen geschieden. Overigens stil, bedaard, soms zelfs een weinig netelig, tot dat eene goede *grok* of een glas wijn eene vrolijker luim voortbragten, en eene kleine uitspatting hem in een geheel ander daglicht stelde. Alsdan werd hij vlug tot in het uitgelatene, spraakzaam, maar door den neus, en een doffe glans bedekte dan zijn aangezigt met al de kleuren, die een kalkoensche haan in zijnen trots ten toon spreidt.

Hij was vroeger op *Banda* geweest, en had ook daar zijne Adéka gevonden, eene goede, dikke, ronde vrouw, die hij echter, en wel wijselijk, met zijne drie dochters, schoone lieve meisjes, te *Makasser* had achtergelaten, om door den geliefden, meestal zoo toegeeflijken, huwelijksband niet te veel verhinderd te worden van tijd tot tijd in zijnen geliefkoosden glans te verschijnen.

Zijne kleeding (want ambtenaren, met eenig gezag belast, hadden toen nog geen bepaald kostuum,) was mede allerkoddigst; — een groote stroohoed, die in zijne glansrijke dagen gewoonlijk tot op den neus doorzakte; een stijve hemdskraag tot onder de ooren en waarin zich de kin verloor; — een wit dasje, twee vingers breed gevouwen, met een eenvoudig knoopje van voren; — een *jabôt!* . . . . een kort wit vest, naauwelijks de borst bedekkende; een even kort blaauw greinen buis; een zoogenaamde lange, maar toch vrij korte, iets beneden de kuiten reikende wit linnen of blaauw greinen spanbroek; afhangende kousen, en meestal neergeslofte schoenen; — ziedaar zijne gewone uitrusting, die hij daarenboven des zondags verfraaide door het aantrekken van een' blaauw lakenschen rok met groote, gladde, vergulde knoopen, hoogen stijven kraag, die den nek verborg, korte borstlappen en breede tot op de hakken hangende panden; en als hij dan nog zijnen bril opzette, den stok met ijzeren knop in handen nam, en statig daarheen wandelde, zag men werkelijk, het levende afbeeldsel voor zich van een oud *Oost-Indië*-vaarder, die niet meer in het moederland te huis is, en, even als de bont geschilderde Turk voor den winkel eens Drogists, verwonderd alles staat aan te gapen.

De eerste Luitenant DE R . . . ., als toen 23 jaren oud, had zijn militaire loopbaan begonnen, als *Garde d' honneur* onder het Fransche Keizerrijk, en den laatsten veldtogt in *Duitschland* medegemaakt. Na den vrede, in 1814 in het vaderland teruggekeerd, werd hij als tweede Luitenant bij de Oost-Indische troepen geplaatst, vertrok met het tweede bataillon van linie derwaarts en kwam, kort vóór het vertrek naar *Makasser*, bij het vijfde regiment als eerste Luitenant over. Jong, sterk en moedig van karakter, was hij, in echten zin des woords,

een waaghals en het onmogelijke hem onbekend. Hij had een middelbare lengte, was tenger van gestalte, en de blonde krulkop, het langwerpig aangezigt, versierd met een open voorhoofd, vurige blaauwe oogen, een welbesneden neus, een licht blond kneveltje op de immer spotachtig optrekkende bovenlip, en een mond met tanden, waarop zelfs een schoon meisje trotsch geweest zoude zijn, — gaven hem, bij eene nette zindelijke kleeding en welpassende uniform, een edel, krijgshaftig voorkomen, hetgeen hij in zijnen handel en wandel nimmer logenstrafte. Niet misdeeld van bekwaamheden en een gezond oordeel, waren alleen familie-omstandigheden en zijne jeugdig begonnene krijgsdienst de oorzaken zijner niet geheele ontwikkeling, hoewel hij overigens als een knap en kundig Officier kon beschouwd worden.

Zijn driftig gestel berokkende hem wel eens onaangenaamheden, en hij was zich zelven niet altoos meester, ofschoon hij dikwerf eene groote koelbloedigheid aan den dag leide. Hij was een goed schutter en een groot liefhebber en kenner van paarden, reed als een pop, en doodde een groot gedeelte zijns ledigen tijds in den stal. Zijn lievelingsros was een appelschimmel, een vurig beestje, een *Bimanees* van den echten tuk, sterk en met eene breede borst, niet groot maar stevig op de beenen, die in fijnheid geene wederga vonden, hinnikende als hij zijn' meester zag, en dartelend en spelend hem uren verre dragende, zonder vermoeid te worden; in één woord: een juweel van een paard!

De Chirurgijn der derde klasse R . . . . . , die volgens militair gebruik ook Doctor R . . . . . genaamd werd, deed naauwelijks zijn' eersten stap in de wereld, en was niet weinig verwaand op zijnen titel, hetwelk zijner jeugd wel te vergeven was, daar hij hoogstens 18 jaren tellen konde. — Kort en dik van gestalte, met een wezen blo-

zend van gezondheid, doch waarop men, met geen mikroskoop zelfs, een enkel haartje kon ontdekken, dat hem het vooruitzigt gaf van eenmaal een' baard *à la jeune France* te kunnen dragen, sterk van gestel; — zoo had hij den aanleg van, bij eene matige levenswijze, ook al een oud Oost-Indie-gast te worden, hetgeen de tijd vrij wel bewaarheid heeft. Zijne kundigheden mete men af naar zijnen ouderdom, en indien men den inhoud nagaat zijner Apotheek, die op de reis de vracht uitmaakte van één' *koelie* en waarvan *Rhabarber* en *Spir. nitr. dulcis* grond en doorslag waren; indien men de heelende hoedanigheden kent der jonge nog opgerolde *pisang*-bladeren en der aan het strand groeijende *dahon kakkie koeda* voor uiterlijk gebruik; dan mag men vrij gelooven, dat moeder Natuur hem, in menig geval, bij het behandelen zijner zieken meer in de hand heeft gewerkt, dan zij wel anders gewoon is der kunst te hulp te komen.

Wie nu eenmaal, den Indischen Archipel doorreizende, op *Boelakomba* is aangeland, zal niet ligtelijk voor de tweedemaal er naar reikhalzen en veel minder het lot benijden dergenen, die, daar geplaatst of in bezetting, zich beschouwen kunnen voor eenigen tijd uit het maatschappelijk leven verbannen te zijn. Ongeveer dertig geographische mijlen van *Makasser* gelegen, zoo hangt de gemeenschap met die plaats grooten deels af van weêr en wind; want bij het woest en oorlogzuchtig karakter der strandvolken, biedt de landweg weinig veiligheid aan en kan, zonder een gewapend en indrukwekkend begeleide, niet worden afgelegd, terwijl over zee gewoonlijk de moessons worden afgewacht, om van de eene naar de andere plaats te gaan. Het fort, waarin onze bezetting te *Boelakomba* gelegen is, lag toen aan strand, ongeveer 150 passen ten noorden van den uitgang der

rivier *Kalakonko*, in het midden van een ruim plein, hebbende zuidelijk langs het strand eene rei *bamboezen* woningen, waarin eenige Christenen en eenige Inlandsche visschers huisden, en daar achter de groote, lange, sterk bevolkte Kampong *Terang-terang*, rijkelijk met klapper- en andere vruchtboomen bewassen. Ten noorden, in dezelfde rigting van het fort, vond men eerst eene verzameling van huizen, *Kampong Baharoe* genaamd, en daaraan grenzende de schoone negorij *Kalakonko*, die den naam geeft aan den uithoek van het land, waarachter het fort zich als het ware verbergt. Van *Kalakonko* liep, dwars over het vermelde plein, een voetpad naar *Terang-terang* en op den achtergrond van hetzelve lag het groote, langwerpig vierkante bamboezen Residentiehuis, waarin ons driemanschap dien stormachtigen nacht doorbragt, terwijl men van het achterste gedeelte des gebouws, een ruim gezigt had op eenige uitgestrekte *padie*-velden, leunende aan eenen hoogen bergrug, hetgeen een niet onaangenaam verschiet voor het oog opleverde. Ter regterzijde was de paardenstal en een groenten tuin. Het kleine fort bestond toen uit eene aarden borstwering, vierkant met twee uitspringende hoeken, doch was in den haveloosten toestand; de grachten waren geheel begroeid, de palissaden verrot en vijf of zes stukken geschut lagen op vermolmde affuiten, die, zoo als de planken barak en andere woningen, eene geheele vernieuwing noodig hadden. Dit alles moet nu echter veel veranderd zijn, want den 20sten December 1820, des morgens ten half 11 ure, ondervond men daar, zoo als te *Makasser*, eene hevige aardbeving, die te *Boelakomba* onmiddelijk door een ongewoon natuurverschijnsel, door eene zeebeving, werd gevolgd. Eerst liet zich diep in zee, zoo verre het gezigt kon reiken, eene donkere stip zien, die, hoe langer zoo grooter wordende, zich

weldra voordeed als eene hemelhooge, rollende, zwarte golf, welke door onbekende krachten als het ware voortgezweept, zich langs de geheele zigtbare uitgestrektheid der kust uitbreidde en met een hevige vaart alles wat zij in den weg ontmoette, medeslepende het strand naderde. Verschrikkelijk was het om te zien, hoe duizende oogen wanhopig en onafgebroken op dit ongemeen verschijnsel staarden, wel beseffende, dat er geene hulp of hoop overbleef, om dat naderend graf te ontkomen; en toen die ten hemel rijzende golf, als eene stortzee, alles met hare kille wateren overdekte, de vaartuigen op de reede met eene onwederstaanbare kracht, door alle beletselen heen, uren verre de *Sawa*-velden inwierp en verbrijzelde, de huizen overstroomde en deed instorten, de klapperboomen met wortel en al uit den grond rukte en het verschrikte vee voor zich uitdreef: toen de mensch beefde en vergeefs trachtte te vlugten, en zelfs op de hoogste en sterkste huizen en boomen geene schuilplaats, geene redding vond . . . . . , toen steeg het wee! en ach! mijlen verre langs het verwoeste strand, en van den ranksten *Kokus* rees het smeekgebed om hulp ten hemel. Te vergeefs stak de moeder haren zuigeling met den éénen arm in de hoogte en greep met den anderen den brozen boomtak; afgescheurd en meêgesleept vonden beide den dood in het zilte water! Te vergeefs spande de matte grijsaard de laatste krachten in om één' dag slechts nog het drukkend leven te verlengen; te vergeefs, — de hemel scheen doof en de hemel scheen blind, en duizenden vergingen en duizenden vonden hun graf in de golven; en toen eindelijk, na een half uur tijds de aandrang van het water ophield, eenige minuten stil bleef, daarna weder afliep en den grond droog liet, toen waren *Boelakomba* en hare omstreken een tooneel van verwoesting en afgrijzen; een bajert,

waar alleen de alles vermogende zorg eener Voorzienigheid weer kon herstellen, wat hare treffende hand in hare wijsheid had toegestaan der vernieling en verwoesting prijs te geven.

Sedert de Nederlanders *Makasser* weder in bezit genomen hadden, onthielden de Bonieren zich van alle vijandelijkheden; en hoewel de door hen bezette Gouvernements-landen niet verlatende, deden zij echter geen' overlast. Hun naaste *benting* (versterking) bij *Boelakomba* lag anderhalf uur van het fort; ook daar had men geene reden van klagen over hen en deze stand van zaken duurde voort, tot dat, door bijkomende omstandigheden, de oorlogstoorts op nieuw ontstoken zijnde, de roemvolle veldtogt onder den Generaal VAN GEES daarvan een gevolg en *Boni* zelf een prooi der vlammen werd.

III.

In den morgenstond, na den, in het begin van dit verhaal omschreven stormachtigen nacht, bedaarde het weder, de wind ging liggen, de regen hield op; luid orgelden de stemmen der vogels der verfrischte natuur te gemoet; schel liet de haan, die in het midden des storms geen' toon had doen klinken, zijn gekraai nu hooren; prachtig rees de zon aan den verren gezigtein-der en droogde met hare koesterende stralen den doorweekten grond. Maar in het Residentiehuis was alles doodsch en stil, en de zon had reeds eenige uren van haren loop volbragt; reeds keerden de hijgende buffels van voor den ploeg rivierwaarts, reeds sloegen de schildwachten de bajonetten van hunne geweren, om in de brandende zonnehitte te gemakkelijker te kunnen schilderen toen de Luitenant DE R . . . zich op zijne legerstede uitrekte, den slaap uit zijne oogen wreef, opsprong, en met eene vaart, verwonderd over den langen duur zijner nachtrust en de stilte die nog overal heerschte, de voordeur opende om eens frisschen adem te scheppen.— Daar stond op de bovenste trede van den trap, eerbiedig maar met een bedrukt gelaat, waardoor zijne reeds groote lippen nog meer uitstaken en zijne zwarte geslepene *Sirïe*-tanden zigtbaarder werden, zijn ordonnans, een fuselier en Makassaarsch Christen, op hem te wachten, bragt de vlakke regterhand aan het voorhoofd, zag strak voor zich neder, en begon met eene stem, die genoegzaam eene onaangename tijding aanduidde, en in gebroken Nederduitsch:

» Kommandant! de paard . . . . . ."

» Wat?"

» Het schimmel, Kommandant! . . . . ."

» Wat?"

» Luitenant! het schimmel is weg; de paard is gestool!"

» Wat raaskalt gij van den schimmel?"

» Het schimmel gestool, Luitenant! van nacht hard regen, schildwacht niets hoort; van ochtend de paard weg, gestool, Luitenant! de touw . . . . . ."

» Gestolen! zegt gij, hoe duivels is dat mogelijk?" — en met een wip was de Luitenant den trap af, sprong over een' hoop in den weg liggend houtwerk en stond voor den stal; — maar, o wee! deze was ledig, en geen aangenaam gehinnik verwelkomde den meester; het touw, waaraan het dier was vastgebonden geweest, lag afgesneden daar, en hoe en waar de Luitenant ook zocht, geen schimmel was er te vinden.

Als door den bliksem getroffen, stond de Luitenant daar; zijne woede steeg ten top, en belette hem in het begin een woord te spreken. » Welk een slag! — riep hij; — welk een verlies! de geliefkoosde schimmel weg en zonder eenig spoor waarheen!" Hij zocht een voorwerp om die woede te koelen, en gelukkig dat geen staljongen, die zich allen uit vrees verborgen hielden, zich in de nabijheid vertoonde; want zwaar zoude hij in het eerste oogenblik zijner oploopendheid hunne achteloosheid betaald gezet hebben. Weldra graauwde hij echter den ordonnans het bevel toe, om den Sergeant der week te gaan zeggen de geheele wacht in arrest te nemen, en stampvoetende van drift en boosheid, raasde en vloekte hij op alle de hem omringende personen, en maakte een getier, dat de goede Resident, die in lang nog niet had uitgeslapen, wakker werd, opstond, en met een bleek en afgemat gezigt, dat geheel de sporen droeg van het opligten zijns regter-elleboogs in de voornacht, het hoofd door het venster stak, en met eene

heesche, immer nog door den neus gaande stem, hem toeriep:

» Wat is het, Luitenant? Wat is het toch? Kommandant! waarom zoo boos? Bedaard! bedaard! wat is er gebeurd?"

» Mijn paard is gestolen, Resident! mijn schimmel."

» Wat! een paard gestolen? welk? mijn bruintje misschien? Sleman! Sleman! *Apa koeda mera masing ada?*" (1)

» Neen voor den d....l, mijn schimmel, zeg ik, Resident! is weg, en ik verlang hem terug, al zoude ik geheel *Boelakomba* en *Terang-terang* en *Kalakonko* er bij plat schieten, verbranden en het onderst boven keeren, mijn paard zal terug komen of ik zal....."

» Bedaard, Luitenant! bedaard; ik heb het immers van nacht al gezegd: Patent weêr om paarden te stelen; — maar man! gij wordt nooit gelukkig. Ik heb wel zonderlinger dingen in dit land zien gebeuren, en als gij eerst een twintigtal jaren door de Oost-Indische zon geblakerd zijt, dan zult gij wel wat minder driftig worden, en dat zal uw ziel en ligchaam beide goed doen; — kom man! daar is vooreerst niets aan te doen, en ik wil....."

» Maar geef dan raad, Resident! geef dan raad, en kom beneden!"

» Neen Kommandant! dat niet; het is mij te warm, maar komt gij boven, dan zullen wij eens de zaak bedaard overleggen; ik begrijp eigenlijk niet regt wat gij hebben wilt, want ziet gij, *weg is weg*, een axioma, vriendlief! en het dier zal toch de wereld wel niet uitloopen, ten minste niet verder dan zijne vier beenen

(1) Salamon! Salamon! is het bruine paard er nog?

hem dragen kunnen; gelooft gij dat ook niet Luitenant?" en met één trok hij zijn hoofd terug, en men kon hooren aan het geritsel en het geschuif der stoelen, dat hij zijne oude zitplaats weder hernomen had.

Toen de Luitenant boven kwam, zat dan ook onze Resident in *sarong* en *kabaija* gemakkelijk en half in één gezakt in zijnen stoel; voor hem stond de Dokter, die, zoo even uit de veeren gekropen, beiden verwonderd aanstaarde, niet kunnende begrijpen wat er te doen was; en achter hem een jongen met een' kop verfrisschende thee, dien hij echter over den schouder aanzag en afscheepte met een » *Tramau — nanti dholo.*" (1)

» Wat dunkt u, Dokter; — vroeg hij den Esculaap, — zoude ik ook iets gebruiken? ik ben niet lekker." (2)

» Wel ja, waarom niet? — antwoordde deze, zich in de beteekenis en zin misgrijpende, en verblijd dat hij zijnen mortier eens zoude kunnen gebruiken; — ik ga dadelijk naar mijne Apotheek en zal u wat rhabarberpillen....."

» Rhabarberpillen!!! hm! Hartelijk dank, Dokter! wel verpligt! ik ken mijn gestel beter dan gij, en als gij, even als ik, ruim twintig jaren door de Oost-Indische zon geblakerd zult zijn en vele zonderlinge dingen in dit land hebt zien gebeuren, dan zult gij met uwe rhabarberpillen ook wel wat spaarzamer worden, en de ondervinding zal u wel leeren dat een bittertje, — Sleman! *kassi sopie pahit* (3), — de menschen veel lekkerder

(1) Ik wil niet — wacht nog wat.

(2) Eene Indische uitdrukking, waardoor men te kennen wil geven, dat men zich niet wel of onpasselijk gevoelt.

(3) Salamon! geef een bittertje.

maakt. Wat zegt gij, Dokter! doet gij meê? — Rhabarberpillen, bah ! ! !"

De drift des Luitenants was in dien tusschentijd vrij wat bekoeld, en bedaard nader stappende, hoopte hij den Resident te kunnen overreden, zoodanige maatregelen te nemen, als waardoor men het verloren paard op het spoor kon komen; maar toen hij zag hoe deze het bitterfleschje den jongen uit de handen nam, zich bevende eenige droppels in een glas schonk, hetzelve daarna met Schiedammer vocht aanvulde, en onder een » frissche morgen!" naar binnen sloeg, begreep hij te regt, dat de glansrijke dagen nog niet ten einde waren, en hij zich gerust alle hoop op medewerking kon ontzeggen.

Geërgerd over deze onverschillige handelwijze, sloeg hij met de vuist op de tafel, dat de Resident er verschrikt van opsprong, en de Dokter wel drie passen achteruit vloog.

» Ik wenschte wel, Resident! dat gij mijne zaak wat meer ter harte naamt, en ik sta nu voor u, om u officieel te zeggen dat mijn paard gestolen is, een appelschimmel, en ik verzoek u hetzelve op te doen sporen."

» Jawel, Luitenant! jawel! ik weet het al; — maar — officieel! — zoo vroeg — dat is lastig. — Bedenk toch dat wij laat naar bed zijn gegaan, en dat ik....."

» Resident! ik bedenk niets, maar herhaal mijn verzoek."

» Ook al goed; — maar ga zitten, — Luitenant! en laat ik u eerstens zeggen dat de ondervinding mij geleerd heeft, zoo als ik u reeds van nacht gezegd heb, dat, als het zwaar regent, hard waait en donker is, er al zonderlinge dingen in dit land gebeuren kunnen: — Patent weêr om paarden te stelen; — tweedens: dat er bedaard overleg toe noodig is om een gestolen paard weder magtig te worden, en vloeken en schelden niets helpt; —

derdens: dat een twintigjarig verblijf in *Indië* ons eerst bedaard....."

» Alles goed en wel, Resident! maar geef raad!"

» Raad? Kommandant! goede raad is altijd duur; — *Sopie pahit*, Sleman! — en het spijt mij u te moeten zeggen dat die bij mij nog veel duurder is, want — ik weet geen' raad. — Wilt gij ook nog een bittertje, Dokter?"

» Maar duivels, Resident! zijt gij dan geen Chef van de policie?"

» Ook al, Luitenant! ook al, Resident, Secretaris, policie-kommissaris, archivaris, notaris, alles wat gij maar wilt; — lastig genoeg! — Maar eerstens moet ik u zeggen dat een goede Chef der policie in het begin, en gij weet wij zijn hier nog niet lang, niet te streng moet zijn om de dieven niet af te schrikken en hun vertrouwen in te boezemen; want, ziet gij, vertrouwen is alles in de wereld; tweedens, laat ik, daar ik nu van dit beginsel uitga en er voor geen geld van afwijk, mijne policie wat uitrusten, en gooi een' schelvisch uit om een' kabeljaauw te vangen. Hm! wat zegt gij! — Niet dom, hé? — Intusschen ben ik wel genegen, om, als ik gekleed ben en wij ontbeten hebben, — *bouwa makan-an*, jongens! (1) — de staljongens een solemneel verhoor te doen ondergaan, want de ondervinding heeft mij....."

» Resident! — viel hem de Kommandant haastig in de rede, — verhoor zoo veel gij wilt, maar ik zal handelen!"

» Ook al goed, Luitenant! maar gij zult met uwe drift niet ver komen. Bedaard aan, bedaard, vriendlief!"

---

(1) Breng het eten op, jongens!

» Dat zullen wij zien . . . . . Ordonnans!"

» Kommandant!"

» Roep den *Glarang* (1) van *Kalakonko*."

En Abraham Pek vloog den trap af, liep op een drafje weg, nam den bajonetkoppel tusschen de voorste vingers van de regterhand, schoof denzelve achter uit, zoodat zijn wapen hem, op den rug hangende, in het loopen niet hinderde, en stond in een kwartier tijds weder voor den Kommandant met den bijgenden *Glarang* van *Kalakonko*, een rond, dik mannetje, met een aangezigt en oogen eenen Cartouche waardig, een lispelend stemmetje, en van kleur zoo zwart als een henkers kind.

» *Glarang!* — riep de Kommandant hem in gebrekkig Maleisch toe; — *Glarang!* mijn paard is gestolen, en ik verlang dat gij den dader, die gewis niet ver weg kan zijn, dadelijk doet zoeken."

» *Allah el Akbahr!* — antwoordde de *Glarang* — *bagimana boleh, toewan Kommandant?*" (2)

» Ja! ja! *bagimana boleh! bagimana boleh!* — hernam de Kommandant, zich op nieuw driftig makende, — zoo schreeuwt gij allen, en houdt iets voor onmogelijk, waarin gij zelf misschien de handen leent; gestolen is het, en gij allen zijt hier een hoop dieven, die maar al te veel gelegenheid hebt om de gestolene goederen, of wat het ook zij, bij de vijandelijke Boeginezen kwijt te raken; allen heult gij met dat volk, en ik geloof zeker dat mijn paard ook dien weg is uitgegaan; en daar ik nu weet dat ook *gij*" — en hierop begon hij fluisterend met

(1) Glarang is de titel van een Makassaarsch Kampongshoofd.

(2) Almagtige God! hoe is dat mogelijk, Heer Kommandant

hem te spreken, hoewel luid genoeg om te kunnen doen hooren dat hij hem zijne geheime, echter niet geheel verborgene verstandhouding met de Boeginezen verweet, voegende nog daar eenige woordjes bij van »hangen en verbranden," indien het paard niet binnen drie dagen terug was, waardoor de *Glarang* verbleekte en, als een blad rillende, stamelde:

» *Astaga! toewan Kommandant, boekan bêta..*" (1)

» Om het even — gij hoort mij — binnen drie dagen of....."

» *Djikaloe toewan Petor tiada larang, toewan Kommandant!*" (2)

De Resident, die stil gezwegen en tot dus verre strak voor zich neer gezien had, nu en dan hikkende, zijn' Inlandschen titel hoorende uitspreken, ligtte het hoofd op, keek den *Glarang* aan met een oog hetwelk eenige verwondering te kennen gaf, en stemde, ook al hikkende, toe; maar naauwelijks had hij het woordje »Baiklah!" (3) daartoe gebezigd, of het viel hem in, dat het toch gevaarlijk konde zijn naar de vijandelijke Boeginezen te gaan, want de ondervinding gedurende twintig jaren in *Oost-Indië* had hem geleerd, eerstens dat....

» Nu dan, zoo als gezegd is, — haastte zich de Kommandant den *Glarang* nog eens toe te voegen, — binnen drie dagen."

(1) Mijn hemel! Heer Kommandant, niet ik.....

(2) Als de Heer Resident het niet verbiedt, Heer Kommandant! (Het woord Petor wordt op Makasser, en ook op eenige andere plaatsen in Neêrlandsch Indië, gebezigd om het hoofd des bestuurs aan te duiden. Het schijnt van Portugeschen oorsprong te zijn, en moet eigenlijk uitgesproken worden Fetor.

(3) Het is goed.

» *Seboleh boleh*," (1) antwoordde deze, maakte een *Salamat* (2), en repte zich, verblijd er zoo goedkoop en heelhuids afgekomen te zijn, naar huis.

Ongeveer een half uur daarna, reed een goed gekleed inlander, met een' witten doek om den arm, hetgeen hem voor een' zendeling deed herkennen, over het voetpad, voorbij het Residentiehuis, en deed, de negorij van *Terang-terang* ingaande, vermoeden, dat hij zich naar *Lemo-Lemo* begaf, alwaar de eerste *benting* der vijandelijke Boeginezen gelegen was, en waar *Arong* Tjina, een oom van de regerende Koningin van *Boni*, het gezag voerde.

Arong Tjina was bekend als een man van vredelievende gezindheden, der Compagnie (3) meer genegen dan aangenaam was aan zijne landgenooten, en daarom den vorigen koning immer verdacht voorgekomen, die hem altijd van het tooneel des oorlogs verwijderd had gehouden. Reeds meermalen had hij pogingen aangewend om met het bestuur te *Boelakomba* in aanraking te komen, en deze goede gezindheid was de voornaamste oorzaak, dat de Luitenant de R . . . zijn paard, hetwelk werkelijk daar verkocht was, terug kreeg. Na eenige boodschappen heen en weder en voor een losgeld van dertig gulden, kwam schimmel den derden dag, tot groote geruststelling van den *Glarang* van *Kalakonko*, en tot nog grootere blijdschap zijns meesters, aanstappen, wel niet zoo schoon en glad geroskamd als hij

(1) Als het mogelijk is.

(2) Groete.

(3) De Oost-Indische Compagnie werd vroeger, en nu soms ook wel het Gouvernement, door den Inlander Jan Kompania genaamd.

zich anders voordeed, maar even dartel en speelziek als te voren; hij hinnikte toen hij zijnen stal zag, stampte met de voorbeenen op den grond en beet, vol ongeduld, van zich af, toen zijn meester hem omhelsde en kuste of het zijn broeder was.

IV.

» Bidjoe! — riep de Luitenant op een' vroegen morgen, eenige dagen na dit voorval, zijn' huisjongen toe, — Bidjoe! laat de paarden zadelen, en zie of er nog genoeg hagel in de tasch is."

Bidjoe was de lijfjongen van den Kommandant, de zoon van eenen Bengaleesch en van eene Boeginesche vrouw, doch die meer naar den vader dan wel naar de moeder aardde en tot zelfs de lange, magere, spille beenen van het Bengaleesch menschen geslacht had overgeërfd. Ongeveer twintig jaren oud, een aartsschelm, om geen duidelijker woord voor zijn ondeugend karakter te gebruiken, werd hij bedorven door de toegevendheid zijns meesters, die ook al, gelijk zoovele *Baharoes*, het zwak had, van met zijnen eersten in *Indië* in dienst genomen bediende vooringenomen te zijn, en nimmer iets kwaads van hem te mogen hooren. Altijd zindelijk gekleed, vlug ter been, te vlug zelfs zoo als de ondervinding later heeft doen zien, dienstvaardig zoo lang zijn meester tegenwoordig, maar zoo veel te luijer als hij afwezig was, en vleijende in zijne uitdrukkingen, bedotte hij zijnen Heer zoo veel hij kon en bij iedere gelegenheid; maar deze scheen hieromtrent geheel blind te zijn en had hem zelfs, eenige dagen te voren, eene kris met *trapang* (gouden scheede) geschonken, waarop Bidjoe niet weinig trotsch was, hoewel niet haastig om haar te gebruiken als de noodzakelijkheid zich voordeed.

» Wel! waar gaat gij heen?" vroeg de Resident, toen hij het bovenvermeld bevel van den Kommandant hoorde.

» Jagen, Resident! — Gij weet wel dat ik er niet opgesteld ben, het bezoek van *Krain* Gantarang bij te

wonen, en daar het heden de dag is, dat hij zulks gewoonlijk aflegt, zoo ga ik jagen. — Gaat gij mede Dokter?"

» Ik dank u, Luitenant? ik heb druk werk, ik moet mijne Apotheek in orde brengen en met nieuwe etiquettes beplakken, want alles ziet er haveloos uit; ik heb dus gelegenheid genoeg om mij uit de voeten te maken, als *Krain* Gantarang komt. — Een vrolijke morgen voor u, Resident! ik gun u de pret!"

» Ja! ja! zoo zijt gij! — hernam deze — niemand die mij bijstaat om mijne zware verpligtingen te vervullen! Ik weet wel dat het bezoek niet aangenaam is, maar wat zal ik zeggen! officieel — lastig genoeg!"

Krain is de titel van een' onafhankelijk en regerend vorst der Makassaren, even als *Arong* bij de *Bonieren*, en beteekent Heer of Koning. Men vindt ze in menigte op het eiland *Celébes*, en algemeener nog den titel van *Daing*, die wel een' minderen rang, maar tevens altijd eene maagschap met vorstelijk bloed aanduidt.

Krain Gantarang, hier bedoeld, was het grootste opperhoofd in de toenmalige Residentie *Boelakomba*, een magere, spichtige, vijftigjarige amfioenschuiver, met een dom uitzigt, doffe oogen, breede wenkbraauwen, platten neus en grooten mond, die zich bij iederen lach tot achter de ooren openspalkte en tanden liet zien gitzwart van de *Sirie* en, even als de lippen, met eene roodachtige korst dier inlandsche kokspijs belegd. Baard had hij weinig, doch op vier à drie moedervlekken in het gezigt groeiden eenige lange haren, waaraan hij immer zat te draaijen. Hoestende en kugchende als of hij nog eene long in reserve had, ontsnapten hem geen tien woorden gedurende het bezoek. In zijne kleeding was hij in niets van den gemeenen *Makassaar* of *Boeginees* onderscheiden, en alleen een zwart zijden baaitje, dat hij

nu en dan aantrok, of wel, te zamen gefronst, over den schouder wierp, en een dergelijk mutsje van fijne *Areen*-wortels in stede van een' hoofddoek, moesten iets vorstelijks in hem doen kennen, hetgeen overigens, noch uit zijne gestalte, noch uit zijn gevolg, gewoonlijk uit slechts vier of vijf personen bestaande, was op te maken. Zelfs zijn paard, waarop hij meestal dwars, met de gebogen regterknie op den hals rustende, gezeten was en hetwelk nimmer uit den stap ging, (daar galoperen tevens eene lastige hoest galopade bij den vorst te weeg bragt), droeg geene andere sieraden dan eenige zilveren plaatjes aan den toom, en eenige kussens meer op den rug om den meester te gemakkelijker te doen zitten.

De voornaamste reden echter des tegenzins van beide heeren, om dit hooge bezoek bij te wonen, was gelegen in het vriendschappelijk en vereerend handjesgeven, dat dan gewoonlijk plaats vond; want ligt liep men gevaar van hem een tijdverdrijf over te erven, dat, wel is waar, den bezitter eenige, op een' buitenpost zoo hoogst benoodigde, verstrooijende bezigheid kon bezorgen, doch op den duur te lastig werd; waarbij nog kwam, dat men van tijd tot tijd het genoegen had van *Krain* Gantarang het mutsje te zien afnemen en met de spille vingers in het korte, reeds grijze hoofdhaar te zien woelen, waarna men weldra getuigen kon, hoe wraakzuchtig hij was tot zelfs jegens den geringste zijner vijanden.

Alras zag men dan ook zijne half naakte Gantaransche Majesteit aankomen. De Dokter nam zijne muts, groette de beide andere heeren en repte zich naar het fort, waar hij niet alleen zijne Apotheek ging opredderen maar ook zijne dagelijksche bezigheden moest verrigten, het waarnemen der Rhabarber-uitwerking en het ververschen der *Dahon kaki koeda* op de wonden zijner patienten.

De Luitenant ging naar den stal, doch den schimmel nog niet gezadeld vindende, leunde hij tegen een der stijlen van denzelve. Bidjoe stond digt bij hem en sprak fluisterend met hem over een onderwerp, dat meer eene der schoonste *tandak*-nimfen van *Krain* Gantarang, die inmiddels den trap van het Residentiehuis was opgeklommen, dan wel dien Vorst zelven betrof, en de ordonnans plaatste zich, uit gewonen eerbeid en om het geheim gesprek niet te storen, op eenige passen afstands.

Op eens ziet de Luitenant de R . . . . een grooten, sterk gespierden nog jeugdigen *Boeginees* voor zich staan, die hem sluipend en onopgelet was genaderd, en later bleek, niet alleen tot het gevolg van *Krain* Gantarang te behoören, maar zelfs een verre naastbestaande van dezen te zijn en *Krain* Pleboe te heeten. Het was een dier mannen, welke de natuur met al die uitwendige, geëvenredigde, ligchamelijke volmaaktheden begunstigd heeft, die den schilder en den beeldhouwer niets te wenschen overlaten, om als modellen der ware mannelijke schoonheid te dienen. Bevreemd zag de Luitenant bij die onverwachte en plotselinge verschijning op, en nog bevreemder toen deze reus de woeste blikken dan op hem, dan op den schimmel wierp, en grijnsde met de tanden dat hem het roode speeksel den mond uitliep. Deze maal echter zijne koelbloedigheid niet verliezende, vroeg de R . . . hem bedaard in het Maleisch: »Wat begeert gij?" doch kreeg, waarschijnlijk omdat deze taal niet verstaan werd, geen antwoord. Bidjoe, die er alles behalve moedig uitzag en wien de vrees de lippen deed verbleeken, haastte zich, hoewel stotterende, die vraag in het Boegineesch te herhalen; — geen antwoord. *Sinjo* (1) Pek

(1) Alle jonge Christenen in Indië worden Sinjo (van

deed, eenige stappen nader en in de Makassaarsche taal dezelfde woorden, hooren; geen antwoord; — onafgebroken bleef het woeste oog op beide voorwerpen zijner bespiegeling rusten. De Kommandant gevoelde als toen, bij zooveel onbeschaamheid, zijne driften opwellen en toevallig een' *rottang*-bal, waarmede de Boeginezen gewoonlijk *Sapoe Raga* (1) spelen, en dien hij van den grond had opgeraapt, in handen hebbende, wierp hij dezen den woesten, stommen aankijker in het gezigt. Maar naauwelijks had hij dit gedaan of *Daing* Pleboe ontglipte een schelle kreet; schielijk sprong hij een paar schreden achter uit en sloeg de hand op de *kris*. Doch even ras sprong de Luitenant hem na en drukte, eer nog de *kris* getrokken was, met zijne volle krachten zijne linkerhand op de breede regterhand van den *Boeginees*, zoodat deze zijn voornemen geen gevolg kon geven. Toen tastte hij met zijne vrije eigene regterhand achter zich naar de *kris* zijns lijfjongens, den trouwen Bidjoe, die echter begrepen had, dat juist nu het ware oogenblik daar was om het voortreffelijke en nuttige zijner vaderlijke

---

het Portugeesch Signor) genaamd. De Europeaansche afstammelingen verkrijgen echter bij meerderjarigheid de benaming van Toewan (heer), doch inlandsche Christenen blijven hun' leeftijd door Sinjo.

(1) Dit is een spel, waarbij zich eenige lieden in de roudte plaatsen en elkander, een' wijden kring gevormd hebbende, eenen van rottang gevlochten bal toewerpen, door denzelve met de wreef van den regtervoet in de hoogte te slaan. Hoe hooger zoo fraaijer, en de anderen zorgen dat de bal den grond niet raakt, maar eer hij denzelve bereikt, met de gemelde wreef dien opvangen en weder in de hoogte werpen, hetgeen zoo onafgebroken doorgaat. Een ongeregeld, doelloos spel, indien men de noodige vlugheid van beweging daarbij ter zijde stelt.

overerving zijne lange beenen te beproeven, en zich onmiddelijk uit de voeten gemaakt had. Te leur gesteld, maar geenszins zijne tegenwoordigheid van geest verliezende, verwisselde de R . . . , zonder zich te bedenken, (en dit tooneel viel voor als in één oogenblik) de handen, en ontrukte toen met de vrije linkerhand de reeds door zijnen ordonnans, die juist gereed stond toe te stooten, getrokkene bajonet en zette ze zijner ijzersterke partij op de borst, zonder evenwel hem te kwetsen: hem toe roepende zich over te geven. Deze wrong zich als een slang en worstelde met inspanning van alle zijne krachten om zich te bevrijden; maar te vergeefs! De Luitenant hield vast en vaster, hoe hij zich ook kromde en weerde, en liet niet los, vóór hij den weggeloopenen, door hem zelven ontwapenden, ordonnans met zijn onder het Residentiehuis geborgen geweer en eene patroon zag terug komen. — Toen stiet hij *Daing* Pleboe moedig en krachtig van zich af, zoodat deze bijna achter over tuimelde; deed zelf, zonder zich om te keeren en langzaam, tien of twaalf passen achteruit, wierp de bajonet weg, greep geweer en patroon en begon koelbloedig te laden, terwijl de schuimbekkende en razende *Boeginees*, zich vrij gevoelende, de *kris* trok met vlammende oogen en eene woede als of duizend duivels in hem gevaren waren. Schreeuwend en gillend sprong hij, onder het aanhoudend geroep van »*Amok! Amok!*" op en neder, dan eens naderend, dan eens terug; maar immer, terwijl de lange los geraakte zwarte haren hem in het aangezigt slingerden en een helsch voorkomen gaven, met de punt der *kris* naar den Luitenant gerigt, en doof voor al het geschreeuw dat en de Resident en *Krain* Gantarang van boven uit het huis deden hooren om te vlugten, tot dat de Kommandant, het geweer links brengende, de patroon in den loop deed en den laadstok

trok. Toen waagde hij nog eens, gelijk een woedende fel benepen tijger, een' wanhoopenden sprong; doch vlug en daarop, zoo het scheen, bedacht, weerde DE R . . . hem af met de tromp van het geweer; en toen deze den laadstok in den loop bragt en door den weêrstuit van een' krachtigen aanzet in de ruime lucht deed vliegen, toen eerst draaide *Daing* PLEBOE hem den rug toe en vlugtte zoo snel hij kon. Maar even snel zette de Luitenant hem na, — stond in eens pal, — leide aan, — mikte één oogenblik, — en het schot viel juist toen de woesteling struikelend den hoek des tuins omsloeg.

V.

Krain GANTARANG deed in den namiddag van dien zelfden dag den Resident nog weten, dat *Daing* PLEBOE aan de wonde, door dat schot in den onderbuik gekregen, was overleden, en bij nader onderzoek bleek, dat hij ook nog vóór zijnen dood de bekentenis had afgelegd, dat zijn woest gedrag geene andere oorzaak had, dan zijne verwondering en spijt, den schimmel, door hem in den bewusten regenachtigen nacht gestolen, weder op denzelfden stal te zien, van waar hij hem met levensgevaar had ontvreemd.

Naauwelijks was dit voorval op *Makasser* ruchtbaar geworden, of de Kommandant der troepen deed den Luitenant DE R . . . . vervangen, bezorgd voor de wraak der vele naastbestaanden van *Daing* PLEBOE, die mogelijk hem treffen kon. — Maar helaas! te laat zoo het scheen. Bij zijn vertrek gevoelde hij eene hem ongewone en oneigene mismoedigheid; het dartelend en speelziek galoperen zijns geliefkoosden schimmels was hem tot last; gedurende de reis klaagde hij over aanhoudende misselijkheid en koortsachtige rillingen, die hem nog zelfs te *Makasser* bijbleven; hierbij kwamen aandoeningen op de borst en eene hevige bloedspuwing, welke in eene slepende longtering overging, en na ruim achttien maanden sukkelens, na een smartvol lijden van meer dan anderhalf jaar, verkondigde op een' middag de treurige doffe trommelslag langs het pad, en het herhaald salvo der geweren op den akker der dooden, bij de redoute *Vredenburg* te *Makasser*, het ten grave dalen van dien jeugdigen, moedigen en veelbelovenden Officier.

II.

HET SPOOK.

Gij moogt het gelooven of niet, om 't even;
maar toch is het gebeurd.

Anoniem.

Wij zaten nog bij elkander. De klok had zoo even geslagen, het minste getal dat zij kon doen hooren; — één uur, wel te verstaan na middernacht. Liefelijk scheen de maan, en hare zilveren stralen verlichtten den aardbol met een' glans, die het gemoed in eene nadenkende, vergenoegde, zelfs eenigzins melankolieke stemming bragt. Het uitspansel was helder en iedere ster flikkerde heerlijk en schoon. Geen wolkje benevelde den gezigteinder en een zacht landwindje verfrischte de geheele natuur. De door de zware hitte in den loop van den dag geprangde borst ademde ruimer. In één woord en om kort te zijn, — het schoone weder en het heldere schijnsel van die algemeene dievenlantaarn, zoo als La Fontaine de maan in » Tobias Hoppe" gelieft te noemen, hadden ons uitgelokt om onze dikwerf herhaald wordende bijeenkomst in de voorgalerij der kommandants woning in het kasteel *Rotterdam* te *Makasser*, meer dan gewoonlijk te verlengen. Misschien ook smaakte ons de *grog* dien avond beter dan anders, want ik mag het niet ontkennen, dat handen en ellebogen vrij druk werkzaam geweest waren.

Onze kommandant, de luitenant-kolonel B . . . . die, benevens de kapiteins K . . . . en R . . . ., dat huis bewoonde, had zich reeds verwijderd en ter ruste begeven. Wij zaten dus nog met ons vieren om een' ronden knaap (waarop eenige bijna ledige karaffen en half gevulde glazen paradeerden), te weten: die beide officieren, de luitenant Ra . . . . en mijn persoon, in groote wijde armstoelen, zoodanig als onze voorouders, die ook al in deze gewesten voor hun gemak schijnen gezorgd te hebben, ze gebruikten en waarin een ligchaam van 250 pond nog immer een plaatsje voor een buurman overig heeft.

Het gesprek werd alleen nog door den kapitein K . . . . en mij levendig gehouden. Kapitein R . . . ., een oud krijgsman, vooringenomen met zijn stand, en wie alles wat daar buiten lag geheel onverschillig was, zat met de beenen uitgestrekt in zijnen stoel, en een ligte hik, nu en dan gehoord wordende, duidde alleen aan, dat hij nog niet ten volle in de armen van *Morpheus* was gezonken. De luitenant had de beenen over de regterleuning zijner zitplaats geworpen en zat overigens in eene regte houding, die echter dikwijls door het geweldig knikkebollen, het gevolg zijner slaperigheid, eene kromming onderging, waardoor zijn stompneus bijkans met zijne knieën in aanraking kwam. Als dan, voor een oogenblik ontwaakt, wreef hij zich de oogen uit en rolde zijn' vuurrooden knevel om de vingers, doch mengde zich niet meer in het gesprek. Er was weinig nieuws onder de Makassaarsche zon. Reeds sedert eenigen tijd waren er geene vaartuigen van *Java* aangekomen, zoodat wij ons met eene oprakeling (gelijk Bilderdijk zoude zeggen) van het oude moesten behelpen en met eene herkaauwing onzen tijd dooden. *Rusland's* eeuwig besneeuwde oorden, de vergiftigde bronnen en de moordtooneelen in *Spanje*, gedurende den oorlog onder Napoleon, *Duitsch-*

land's bloedige slagvelden, al hetwelk toen nog zoo versch in het geheugen lag, doch vooral het verslaan van den Pruissischen majoor SCHILL en het innemen van *Straalsond*, waarbij eene Hollandsche brigade dapper zich gekweten had, waren, misschien voor de twintigste maal, de onderwerpen van ons gesprek. Dan zonderling kan soms een gesprek eene onverwachte wending nemen en, als het ware zonder het te weten, waren wij aan het redetwisten over het bestaan van spoken en de mogelijkheid van geestverschijningen. Kapitein K . . . . scheen hetzelve geheel te beämen; — ik daarentegen trachtte met alle beweegredenen, welke ik met eene nog half pieperige stem uit mijne achttienjarige long kon persen, het tegendeel te betoogen. Wij waren hierdoor in eene driftiger woordenwisseling geraakt dan vroeger, want de kapitein gaf niet toe en zocht mij door zijne ondervinding te overtuigen. Ik moet dan ook bekennen, dat hij die in ruimere mate kon bezitten dan ik, want reeds in 1795 had hij zijne militaire loopbaan aan boord van het oorlogschip begonnen. Zijne redenering grondde zich het meest op voorbeelden, doch ik van mijne zijde verklaarde ronduit, dat niets mij overtuigen zoude, dan het *zien* en *zelf ondervinden;* — dat spoken en geesten in mijn oog onbestaanbaar waren met de orde der natuur, en alles wat bovennatuurlijk genoemd werd, streed met de wijze wetten, welke de goede Voorzienigheid in den aaneengeschakelden omvang harer schepping had daargesteld. Maar helaas! de plaats zelve waar wij ons bevonden gaf hem een wapen tegen mij in handen. Het kasteel *Rotterdam* was niet vrij van spoken, indien men ten minste geloof mogt slaan aan de praatjes, die er dienaangaande al sedert eenige dagen in de barakken gevoerd waren en de kapitein K . . . voegde mij weldra toe:

» Hoor eens, ongeloovige THOMAS! voor mijn part moogt

gij praten tot dat gij zoo schor wordt als eene schol; maar — wat zult gij zeggen en doen als op aanstaanden kersnacht; (het was in November 1817 dat dit gesprek voorviel en wij waren in September, 1816 te *Makasser* aangekomen) gelijk geloofwaardige personen verhalen, dat jaarlijks gebeurt, de zwarte hond zijne ronde op de muren van het kasteel doet en razend al de schildwachten wurgt? He! wat dan?"

» Kapitein! *zeggen* — niet veel, ten zij ik het zie, en *doen* even weinig als gij; of die wurglust moest zich verder uitstrekken dan te voren, in welk geval wij wel noodig konden hebben, onze handen te gebruiken. Het beste zou wezen uit den weg te gaan, want wie karambolleert er gaarne met een dolle hond?"

» Ja spot er maar meê en lach om iets, 't welk alle menschen hier gelooven, ofschoon ik er in het afgeloopen jaar niets van bespeurd heb; — maar de tijd zal het wel leeren en zeg! zult gij mij vertrouwen, indien ik u verhaal wat ik, nog jong zijnde, zelf gezien en ondervonden heb?"

» Kapitein! ik heb te veel achting voor u om u regelregt te mogen tegenspreken; doch vergun mij te herhalen, dat eigene ondervinding bij mij op den voorgrond moet staan om tot een stellig geloof te kunnen komen."

» Zeer wel maar luister! Ik was scheepsjongen! — scheepsjongen, verstaat gij? want ik ben er trotsch op van dien graad tot den rang van kapitein te zijn opgeklommen." — En hij had gelijk dat te wezen, want hij was een der beste officieren van het leger en het teeken van het legioen van eer dat zijne borst versierde en 't welk hij bij de belegering van *Straalsond* in 1813 ten volle en waardig verdiend had, getuigde van zijnen moed. —

» Ik was scheepsjongen in 1797 aan boord van den

Batavier en wij lagen met de geheele vloot onder den admiraal DE WINTER op de reede van *Texel*, waar ons de Engelschen als het ware blokkeerden en scherp in het oog hielden. Op zekeren nacht, zoo wat drie of vier dagen voor den zwaren slag, waarin die vloot vernield en de admiraal zelf gevangen werd, lag ik tusschendeks in mijne kooi te slapen, toen ik mij op eens voelde wakker maken. Ik wreef de oogen uit en zag, geheel verwonderd, mijne moeder aan mijn voeteneinde staan, mijne moeder, die ik toch zeker wist dat in den *Haag* was, van waar ik den vorigen dag nog een' brief van haar had ontvangen. Zij hield een brandend lampje in hare linkerhand en was in haar nachtgewaad. Ik schrikte maar stak toch, halfzittende in mijne kooi, mijne armen naar haar uit;—doch zij wees mij af en hief den vinger der regterhand in de hoogte en zeide zachtjes:— » WILLEM! WILLEM! Pas op! draai je niet te veel om." Op eens ging het lampje uit en de verschijning was verdwenen. Ik begreep den zin der woorden op dat oogenblik niet en hoorde eenige mijner makkers tusschendeks hoesten. Bedremmeld vroeg ik hun of zij iets gezien hadden; het antwoord vergezeld van een stevigen vloek was: *niets, slaap d.... vetlap!* Het werd mij te benaauwd in de kooi; ik ging op het dek en deed huiverig aan ieder, die ik wakker vond, dezelfde vraag;—*niets* was het antwoord. Ik hield mij verder stil en dorst van niets te reppen, uit vrees van uitgelagchen te zullen worden. Drie of vier dagen daarna gingen wij met de Engelschen, zoo als ik gezegd heb, aan den dans. En dat was raak, dat verzeker ik u. Ik was kardoeshaler bij een der stukken en, op een oogenblik midden in het gevecht, terwijl ik mij even omdraaide om een kardoes aantegeven, kwartierde zich een stukje ijzer van ongeveer een pond zwaarte in zeker deel van mijn ligchaam in, dat, indien

onze dokter het er niet behendig had uitgesneden, mij zeker zou belet hebben om thans zoo gemakkelijk in deze leuningstoel te zitten.—Welnu! wat dunkt u daarvan? Heb ik nog noodig te twijfelen?"

Ik haalde de schouders op en zeide:

» Droomen kapitein! droomen, anders niet. Gij hadt misschien op dien dag te veel om uwe moeder en om de Engelschen gedacht en daardoor uwe verbeelding niet weinig werks gegeven."

» Wel verd....! Een scheepsjongen *denken!* Nu nog mooijer,—daar hadden wij den tijd wel toe.—Hoort gij dat, oude Saks? wordt dan toch voor den duivel eens wakker, rijke DIRK!—En hij schudde den kapitein R.... (wien hij deze bijnamen gegeven had omdat hij zijne dienst bij het regiment *Saxen Gotha* had begonnen en, reeds in de *Indiën* geweest zijnde, op onze reis herwaarts immer snoefde op rijk *Oost-Indië*) bij den arm, dat deze in eens er van opsprong en in de positie van een' soldaat, zoo regt als een kaars, bleef staan.—Hoort gij dat? Nu, wij kunnen wel merken, dat onze dokter zoo regelregt van moederspot bij ons gekomen is. Begrijp eens, hij wil een scheepsjongen doen denken, even als of die ook al een mensch was. Mogt gij ook al denken toen gij nog met den triangel liept? zeg, rijke DIRK! Hebt gij nooit spoken gezien?"

» Spoken? neen!—antwoordde deze met eene barsche stem,—maar wel den duivel."

» Wat? Den duivel? En waar zoo?" riepen wij verbaasd uit en wierpen onze stoelen achter ons, zoodat zij tegen die van den luitenant RA.... aanvielen, terwijl deze daardoor opspringende, zich mede, half gapende, maar toch nieuwsgierig, voor kapitein R.... plaatste.

» Ja! Den duivel, en ik heb hem niet alleen gezien, maar ook gevoeld. Ik had een jaar bij *Saxen Gotha*

gestaan, den triangel in een' hoek geworpen en leerde het blazen op de fagot; maar het was mis, want de noten zwommen altijd voor mijne oogen en vloeiden in één; ook was ik toen reeds Oost-Indisch doof (dat gebrek had hij vrij dikwerf) en mijn muzijkaal gehoor had niets over. Ik verwisselde dus dat instrument met een klarinetje, dat gij, hoofdman, ook een dozijn jaren gedragen hebt, ik meen het geweer. Op een morgen werd ik gedurende de parade door mijn kapitein aan den overste van ons regement, den Baron von A, voorgesteld om tot korporaal bevorderd te worden. Ik was in dien tijd een knappe jongen van twintig jaren, (en dit zeggende rekte hij zich wel een halfvoet uit). De overste mat mij van kop tot teen en bragt mij de hand onder de kin, mij het hoofd omhoog ligtende."

»*Ein hübscher Mann! Wo ist Er her?*" was zijne vraag. »Van *Zutphen* overste!" antwoorde ik. »*Was? Ein Hollander?*" en met een kreeg ik met zijne hoogadelijke regterhand eene oorveeg, dat mijn wang er nog van gloeit; ik werd geen korporaal, en nu vraag ik u, is er wel een grooter duivel hier beneden, (want dien gij eigenlijk bedoelt ken ik niet en heb ook geen lust ooit er kennis meê te maken), dan een superieur, die een knap soldaat in het gelid een' klap op het gezigt geeft?"

In den hem zoo eigenen gedachten kring, die zich alleen tot zijnen stand bepaalde, had kapitein R.... juist geen ongelijk.

»Maar (bromde kapitein K....) misschien was het niet zoo onverdiend, indien gij ten minste toen niet beter de positie van een' soldaat wist te bewaren dan nu,—mij dunkt gij waggelt een weinig. Dirk!"

Dit was wezenlijk het geval, de grog begon te werken.

»Nu nog schooner,—antwoordde kapitein R....—Ik geloof dat gij onze goede dagen vergeten zijt, Willem! toen onze vet ingesmeerde en wel bepoederde staart ons noodzaakte den nacht voor eene inspectie op den buik door te brengen, en dan onze vijf stuivers daags en een pond kommiesbrood! Wat kon daarvan bij u overschieten om eens vrolijk te zijn? Hm! Als ik over u allen oordeelen mag gelijk over mij zelven, dan geloof ik dat het meer dan tijd is om te gaan slapen, en daarom—rust wel!"

En hiermede begaf hij zich naar zijne kamer, en ook de luitenant en ik wenschten beide de kapiteins een' goeden nacht en vertrokken huiswaarts.

Mijne woning was slechts vijftig schreden van het kommandantshuis, op de bastion de halve maan, in het kasteel *Rotterdam*, gelegen. Ik had daardoor het gezigt op zee en tot naaste buren een veertiental 18 ponders, die, hoe stom ook, echter van tijd tot tijd, als zij daartoe aangevuurd werden, zich vrij luid konden doen hooren, en een eeuwig langen bamboezen vlaggestok, die mijlen ver in zee te zien was. Onder mijn huis was een kazemat, welke toen tot kantine der troepen diende, en waarin zich de manschappen dagelijks aan de lekkere Makassaarsche saguweer te goed deden, waardoor zij in een' vrolijken en gezonden staat bleven; want zieken en dooden waren bijzonderheden in dien tijd te *Makasser*. Om in mijne woning te komen, moest ik de glooijing der bastion op, welke steil en van 16 tot 20 voet hoog was. Zelden bevond ik mij des avonds in mijn verblijf en had de gewoonte van, te huis komende, aan den voet dier glooijing mijn' jongen, die binnen sliep, toe te roepen: »Marinkel, *boeka pintoe*;" zoodat ik, boven komende, niet lang

behoefde te wachten. Ook dezen nacht wilde ik hetzelfde doen en, de glooijing bereikt hebbende, terwijl ik vergenoegd in mij zelven neuriede: » Partant pour la *Syrie!*" hief ik het hoofd op en begon met eene forsche stem te roepen: » Marin . . . ." maar ja wel! daar bleven mij de woorden in mijne keel steken en onmiddelijk wreef ik mij met de vlakke hand over het aangezigt om mijne oogen op te klaren; — want Hemel! Wat zag ik daar? Was dat wezenlijkheid of slechts verbeelding? Had nu het gesprek van dien avond eene zoodanige uitwerking op mij, dat ik reeds in het eerste voorwerp dat mij ontmoette, een spook meende te zien? en toch was het zoo iets, een schim, een geest of een spook, hoe men het ook noemen mag; want hetgeen ik pal en onbeweeglijk boven op de glooijing zag staan, was eene lange witte gedaante, met een vuurrood hoofd, hetwelk helsche vlammen scheen te braken. Langzaam bewoog zich die gedaante, dan eens voor- dan eens achterwaarts, en vergrootte zich zelven naar welgevallen tot eene driemanslengte. Dan weder kromp zij ineen tot die van een gewoon mensch en sloeg met de lange armen om zich heen, alsof het molenwieken waren. — Neen! hier was geene verbeelding in het spel, maar wel eene werkelijkheid, die mij niet alleen verbaasde en verstomde, maar ook mijne zinnen zoodanig verbijsterde, dat ik niet meer wist wat ik deed en, zoo ver ik mij herinneren kan, geen geluid kon geven. Ik beefde als een door den wind fel bewogen riet, het angstzweet brak mij uit, mijne knieën knikten; mijne tanden klapperden alsof ik de koorts had, een nevel zweefde mij voor de oogen en ik had moeite mij staande te houden. Ik ontken het niet; — ik was bang; banger dan ik immer, op welke oogenblikken mijns levens ook, geweest ben. En ik geloof, zulks was, na dat gehouden gesprek, hetwelk mij nog steeds voor den geest zweefde

en deze plotselinge verschijning, niet alleen mogelijk, maar ook vergeeflijk. Immers indien in een jeugdig brein het geloof aan iets aan het wankelen gebragt wordt, hoe weinig is er dan slechts noodig om het geheel te doen instorten. Ook dit was bij mij het geval, en ik begon reeds geheel tot het gevoelen van den kapitein K . . . . over te hellen, toen ik onverwachts mijn jongen de deur van het huis hoorde openmaken, die, gelijk hij mij naderhand gezegd heeft, ongerust over mijn lang vertoef, nog wakker was gebleven en een angstkreet had gehoord, die mij onwillens en onwetend ontsnapt moet zijn, en bij hem het vermoeden deed geboren worden dat er eenig onraad bestond. Bij het opendoen dier deur, bewoog zich de gedaante langzaam naar de zijde van waar het geluid kwam, zich zoo lang mogelijk uitrekkende, doch kromp ook weder op eens in en zette het tot mijne groote verwondering op een loopen. Ha! dat gaf lucht; — Ha! in eens ademde mijne benaauwde borst weder ruimer. Zoo! dacht ik dadelijk — de spoken hebben ook vrees en daar zit dus nog iets menschelijks in die gedaante. Plotseling, volkomen bij mijne zinnen, liep ik in volle vaart tegen de glooijing op en bonsde op den hoek van het huis tegen mijn jongen aan, die, even hard als ik, naar beneden wilde loopen om te zien wat er te doen was. Bof . . . . . Daar tuimelden wij over elkander, zoodanig dat wij wel twee vademen ver op den grond te regt kwamen en ik voor mijn deel de steenen op zulk eene geweldige wijze kuste, dat ik een bult aan het voorhoofd kreeg, die, als ik nog bij mijne moeder te huis geweest was, der goede vrouw gewis een kwart pondje versche boter gekost zoude hebben. Daar lagen wij nu te spartelen, en Marinkel lamenteerde alsof hij een been gebroken had. Doch wij hadden niet lang tijd om over onzen toestand na te denken, want op

eens deed zich uit den zuidelijksten hoek der bastion een honend grijnzend lagchen hooren, dat mij door de ziel sneed en bijkans in mijnen vorigen, bibberenden staat terug verplaatste. Ik sloeg het oog op en zag die helsche gedaante weder, doch zij bleef niet lang staan, maar keerde zich eensklaps om en scheen langs het kanteel van den muur naar de aan den zeekant gelegen zuidbastion van het kasteel te vlugten. Dit gaf mij moed. Ik raapte mij zelven weder bij elkander, stond op en gelastte haastig Marinkel (die niets anders uitriep dan »*Allah! Toewan! hantoe — hantoe!*") de deur te sluiten en mij te volgen. Hij deed dit en weldra had ik het spook weder in het gezigt, met eene vaart voor mij uitloopende alsof het duizend duivels op de hielen had. Op eens riep de schildwacht op die bastion »*werda!*" — ik hoorde geen antwoord, maar zag eene ligte vlam opstijgen, daar viel een schot, een kogel floot mij om de ooren en door een onverwacht gestommel achter mij omkijkende, zag ik Marinkel op zijne knieën leggen, doch voor mij uit was het spook verdwenen. Het eerste wat ik deed was te zien wat mijn' jongen deerde, maar gelukkig niet met al; — de schrik alleen had hem bevangen en ik liet hem vooreerst aan zijn lot over; — toen liep ik naar de schildwacht en vroeg den man of hij iets gezien had? — Deze antwoordde mij haastig, dat hij om één uur op post gekomen zijnde, door de vorige gewaarschuwd was, die vermeende het spook gezien te hebben, waarvan men dagelijks in de kaserne sprak; — dat hij daarom zijn geweer geladen en na den eersten aanroep dadelijk afgeschoten had, toen hij dat spook werkelijk zag naderen en alleen nog had kunnen opmerken dat het zich in de ledige kaserne, welke op die bastion stond, geborgen had. Weldra snelde er op dat schot eene patrouille van de hoofdwacht toe, met eene lantaren en wij besloten

onmiddellijk die kaserne te doorzoeken. De korporaal riep met eene forsche stem: »Velt 't geweer!" En met den stormpas liepen wij dit gebouw, hetwelk er zeer havenloos uitzag en geene deuren of vensters meer had, binnen; maar spoedig verflaauwde die driftige loop tot iets minder dan de gewone en hield zelfs geheel op, want ziet! — daar stond het spook, in den achtergrond van de groote holle kamer, welke wij ingetreden waren en die, door de maneschijn flaauw verlicht, een akeligen indruk op de gemoederen der manschappen scheen te maken. Het had zich weder tot aan den zolder uitgerekt en lachte, dat het schaterde; toen greep de korporaal moed en liep er met de bajonnet op in, zoo krachtig hij kon uitroepende: »*blijf staan als je durft, duivels kind.*" Maar jawel! één sprong door een nabijzijnd raam en weg was het spook. Intusschen was het geheele kasteel op de been gekomen; de tamboer van de wacht had alarm geslagen; de kanonniers ijlden naar hunne stukken; de infanterie schaarde zich midden in hetzelve op een groot plein; de huzaren stegen te paard en weldra verscheen de kapitein K . . . , die plaatselijk adjudant was, bij ons op de bastion. Met korte woorden verhaalde ik hem wat er voorgevallen was en het eenigst wat hij deed, was mij, vergenoegd glimlagchende, te vragen: »Welnu?" Ik was niet overtuigd en antwoordde hem dus niet, maar volgde den ordonnans van den Kommandant, die mij kwam roepen. Voorbij de Compagnie flankeurs gaande, die voor deszelfs woning stond, schoot mij de luitenant Ra . . . . met een driftig gelaat en vurige oogen, zijn' knevel draaijende als of het een kabeltouw was, op zijde en vroeg mij verbitterd, daar hij door dit alarm in zijne eerste rust gestoord was: »zeg, bange bl . . . . . , wat is er te doen?" Ook hem antwoordde ik niet, maar begaf mij naar den kommandant, wien ik het

voorgevallene, zoo kort mogelijk, nog sidderende en bevende voordroeg. Een glimlach van ongeloovigheid kwam op zijn gelaat. Het garnizoen kreeg in last weder in te rukken en het plaatsen eener schildwacht op de bastion waar ik woonde, was de eenigste maatregel, welke er voor de hand genomen werd. Slapeloos bragt ik het overige van den nacht door en de morgenstond vond mij in een' koortsachtigen toestand, die mij voor eenigen tijd aan het ziekbed kluisterde. Alles warrelde en wemelde dooreengemengd en onzeker voor mijnen geest; — mijne kamer werd mij soms te eng; gedurig ijlde ik en spoken en tamboers en korporaals en witte gedaanten en lantarens en vuurroode gezigten zweefden om mij heen en schenen immer in een kring rond te dansen. Alles was een baaijert voor mij, die onoplosbaar scheen, en vooral gedurende den nacht, gewis door koortsverhefling, mij het meeste kwelde. Maar ook na mijn herstel had ik veel te lijden, vooral aan de officierstafel. De gevoelens waren verdeeld; sommigen geloofden aan de waarschijnlijkheid van mijn verhaal en aan dier hoofd stond de kapitein K....; anderen betwijfelden alles geheel en ik werd door dezen niet weinig overladen met schimpschoten en kwinkslagen, die mij van dag tot dag al meer en meer ergerden, het bloed in het ligchaam deden koken en het spook honderdmaal daags vervloeken en naar de hel verwenschen. De kommandant alleen bleef onzijdig; hij gaf echter niet onbedekt te kennen, dat hem de zaak, na rijpe overweging, niet zoo onwaarschijnlijk voorkwam, als men wel meende; doch dat hij vermoedde, dat er iets anders achter school, waarom hij mij aanried de grootste waakzaamheid aan den dag te leggen en deuren en vensters goed te sluiten. En werkelijk, zijne gevoelens en vooronderstellingen werden weldra ten volle bewaarheid.

Eene maand na dit voorval kwam ik op een morgen, na mijne dienst in het hospitaal verrigt te hebben, vroeger te huis dan gewoonlijk. Ik vond Marinkel niet daar en de sleutels mijner woning in handen van den kantinehouder, die dezelve alsdan gemeenlijk bewaarde. Na alles ontsloten te hebben zette ik mij voor eene tafel en hield mij onledig met schrijven. Het duurde niet lang of de jongen kwam terug en vroeg mij om eenig geld. Ik trok het laadje van mijnen lessenaar open, waarin ik denzelfden morgen vóór het uitgaan, nog een paar ropijen geborgen had, maar zij waren gevlogen; ik zag verwonderd mijn jongen aan, die zulks gezien had; deze verstomde doch wierp tevens haastig een' blik in het ronde en riep onmiddelijk uit: — »*Toewan! pantjoerie massok di roemah!*" — Werkelijk zag ik ook op eene tafel onder een venster den zandigen afdruk van eenen blooten menschenvoet; de glazen, die op dezen tafel stonden en des morgens door den jongen schoongemaakt en geregeld naast elkander gezet waren hadden gedanst en stonden nu verward dooreen. Uit mijne kleederkist, die niet gesloten was, mistte ik eenig linnengoed, en ook mijn zilveren lepel en vork, een geschenk mijner goede moeder toen ik naar *Oost-Indië* vertrok en die ik dagelijks gebruikte, waren weg. Mijn degen, anders altijd aan den wand hangende, stond nu in eenen hoek der kamer en alles had het voorkomen van eenen haastig gepleegden diefstal. Ik begaf mij naar den kommandant, die onmiddelijk een naauwkeurig onderzoek in alle barakken liet doen, maar er werd niets gevonden dan toevallig mijn linnengoed in een heulgat op den muur van het kasteel verstopt. Mijn vork en lepel bleven weg doch de politie kreeg dezelve spoedig op 't spoor. De voorletters van mijnen naam waren daarop gesneden en dit gaf aanleiding tot de ontdekking. Het vermoeden viel op eenen kanon-

nier genaamd Brammer, een inlandsch kind van *Soerabaija* geboortig. Voor een kommissie tot voorloopig onderzoek, waarvan kapitein K...., als plaatselijke adjudant, secretaris was, gebragt, bekende hij weldra het feit en de wijze, waarop hij het bewerkstelligd had. Mijne woning had lang ledig en ongesloten gestaan, en toen reeds had hij er zich op toegelegd om daar partij van te trekken. Met eenen valschen sleutel had hij de voordeur geopend, doch in de voorgalerij niets van zijne gading gevonden, en wel om de eenvoudige reden: — *daar stond niets!* — De binnengalerij was op dezelfde wijze gemeubeld; een der vertrekken, als geen bijgebouw hebbende, was geheel ten dienste van mijnen bediende, en het ander gebruikte ik zelf tot berging van mijnen persoon, koffer, ledikant, drie ouderwetsche stoelen en twee tafels. Ziedaar alles wat ik aan meubelen bezat, behalve nog een chineesch spiegeltje dat aan den wand hing. — In dat vertrek was hij gekomen, door hard op het venster, dat van binnen gesloten was, te slaan, waardoor de haak van zelve uit de kram was gesprongen en hij tusschen twee houten staven door, zijnde een derde gebroken, over de tafel in de kamer geklommen. Gelukkig dat ik op dat oogenblik niet te huis was gekomen, want hij bekende dat hij de voordeur gesloten had, zoodat men van buiten niets merken kon, en mijn degen van de wand genomen, om daarvan des noods gebruik te maken.

Bij dat onderzoek was ik tegenwoordig. Toen hetzelve nu afgeloopen was en men den kanonnier naar de politiekamer wilde brengen, schoot mij onverwachts eene gedachte in het hoofd. Ik zag den kapitein K.... aan en vroeg hem: »*Maar het spook kapitein?*" Onmiddelijk keerde de kanonnier zich om, wierp een glimlachend oog op ons beide en zeide: »*Dat spook was ik, dokter!* En nog moet ik lagchen, als ik er om denk, hoe

ik u daar over uwen jongen zag heenrollen, en mijne verdwijning uit de oude kazerne!!! Ha! ha! ha! — ging hij lagchend (en ik ijsde, want het was waarachtig het zelfde geginnik dat ik reeds tweemaal had gehoord en dat mij toen zoo innig aangegrepen had) voort; — ik was reeds lang voornemens bij u te stelen en daarom spookte ik van tijd tot tijd, om andere personen af te schrikken, de halve maan over te gaan."

» Maar uw lange vurige gedaante, Brammer?"

» O! dat was niets anders dan een groote holle klapper, waarin ik eenige gaten gemaakt had, aan eenen langen stok met een kaarsje daarin. Ik was in het wit gekleed en had ook om den stok wit linnen gewikkeld. Ik hield dien voor mij uit en ligtte denzelve op of deed hem zakken als naar ik wilde."

» Genoeg," zeide ik, want ik merkte al ras dat de helsche vlammen en zijne armen als molenwieken toegiften mijner verbeelding waren. Ik draaide mij dus om tot den Kapitein K...., die alles verbaasd zat aan te hooren. Een blik op hem was voldoende om de teleurstelling op zijn aangezigt te lezen, en ik herhaalde enkel zijne vroegere vraag van mij: »*Welnu?*" — doch kreeg geen antwoord, en sints dien tijd werden nimmer tusschen ons beiden eenige woorden meer over spoken of geestverschijningen gewisseld.

De kanonnier Brammer, naar *Soerabaija* gezonden, werd door den krijgsraad aldaar tot drie jaren kettingarbeid veroordeeld, en te *Makasser* terug gekeerd, alwaar hij zijne straf moest uitstaan, veegde hij de steenen voor hetzelfde huis, waarin hij zijne misdaad had gepleegd.

III.

DE BROEDERTWIST.

> En het geschiede als zij in 't veld waren, dat KAIN tegen zijnen broeder HABEL opstond en sloeg hem dood.
>
> Genesis 4, vers 8.

I.

Langs den eenigzins vlakken maar rijkelijk met boomgewas en struiken begroeiden linker oever der zich op twee Duitsche mijlen bezuiden *Bonthain*, op het eiland *Celebes*, in zee uitstortende rivier *Lembang*, reed op een' vroegen morgen in het jaar 18.. een welgemaakt Makassaarsch jongeling, wiens klein gevolg hem voor een' aanverwant van een' der hoofden dier omstreken deed kennen. Voor hem uit liepen twee of drie personen te voet, op de gewone Makassaarsche wijze met lans en kris gewapend, doch, wegens de scherpe en koude ochtendlucht, even als hunnen meester, tot aan den hals in hunne sarongs, anders gemeenlijk om den buik vastgemaakt en het laatstgenoemd wapen bedekkende, gewikkeld, terwijl hunne slechts over het bovenste gedeelte der dijen reikende broekjes, de welgespierde beenen en kuiten aan den invloed van daauw en nevel blootstelden. Achter hem reden op minder goede paarden dan het zijne,

drie personen, die als zijne bloedverwanten en vertrouwelingen ook de eer genoten van zich het digtst bij hem te mogen houden en waarvan de voorste tevens zijne lans droeg. Hierop volgden weder een tiental lieden te voet, meest lijfeigenen, belast met het dragen der levensmiddelen en andere voor een' Makassaarsch hoofd benoodigde gerijfelijkheden op een' togt, waarvan de strekking voor het tegenwoordige alleen uitspanning en vermaak aanduidde, doch welken tevens het kenmerk droeg van reeds bij het eerste hanengekraai begonnen te zijn en den geheelen dag te zullen voortduren. Weinig beduidend was het onderscheid der kleeding van onzen jongeling, met die der lieden van zijn gevolg, en alleen eene fijnere stoffagie en het vele keurig gewerkte zilver aan de greep en scheede zijner klewang, gaven hem het aanzien des rangs, welken hij onder hen bekleedde. Het lange hoofdhaar was onder een' geruiten doek verborgen en op denzelven droeg hij, schuins op het regteroor neergedrukt, een van rotting gevlochten hoedje, dat onder de kin met een breeden band bevestigd was. De sarong latende vallen en om den buik over de klewang vastmakende, was het bovenlijf, even als dat zijner lieden, geheel naakt, en deed zijne groote en gespierde gedaante, gelijk ook eene blankere kleur, dan wel de Makassaren gewoonlijk bezitten, in het oog vallen. — Zijn aangezigt evenwel was verre van zoo innemend te zijn, als wel, op een' afstand beschouwd, de uiterlijke houding zijns persoons deed veronderstellen. Het breede, platte voorhoofd, de onder zware wenkbraauwen diep verborgene in eene onophoudelijke loensche en vonkelende beweging schijnende zwarte oogen, de ingedrukte, breede neus, die de wijde neusgaten ver deed vooruitsteken, de dikke lippen, rood bekorst door het aanhoudend betelkaauwen, de groote, zwarte, onregelmatige tanden in

een' steeds half open staanden mond en de scherpe puntige kin, bragten een' onaangenamen indruk te weeg. — De zachtheid des vels echter en de weinige baard, dien hij had, naauwelijks zigtbaar aan een paar ligte kneveltjes, deden zijne jeugd kennen, daar zijn ouderdom niet boven de twintig jaren ging. Zijn inborst beantwoordde aan zijn uiterlijk, want, hoe jong ook, was hij reeds bekend als wrevelig en wraakgierig, en hoezeer matig van levenswijs, gelijk alle Makassaren, vierde hij echter in vele opzigten zijne hartstogten den ruimen teugel en was daardoor meer gevreesd dan bemind door diegenen over wien hij eenig gezag kon uitoefenen en welkers aantal eenige duizenden bedroeg, daar hij de zoon en vermoedelijke opvolger was van *Krain* Tompobele, de Vorst van een landschap in het gebergte van *Bonthain* en slechts eenige uren van die plaats verwijderd. Eenigzins voorover gebogen, zonder zadel en slechts op een van boomwol gemaakt en gestikt kussen, los op den rug des paards, een edel dier en hertenvanger (1) geworpen, zittende, bestuurde hij hetzelve met een' van rotting gemaakten en met zilver beslagen toom en koperen dorenstang, en reed langzaam, om het niet te veel te vermoeijen, daar het dien dag nog eene groote dienst moest bewijzen, zonder te spreken, voort, tot dat hij bij de eerste schemering des aanbrekenden dags de mond der rivier *Lembang* bereikte. Hier bestaat eene kleine ver-

(1) Dus noemt men die paarden, welke van jongs af tot de hertenjagt worden afgerigt en gebezigd. Het zijn meest vurige, groote en gestrekte dieren, vlugge loopers, de beste onder het reeds zoo goede Celebesche paardenras, die duur betaald en door de eigenaars niet gaarne van de hand gezet worden. Een goed afgerigte hertenvanger ontwaart geen zoodanig dier in het wild of hij rent het dadelijk na, al is hij ook zonder berijder.

zameling van huizen, de kampong van dien naam uitmakende, wier inwoners mede reeds tot eenen togt gereed schenen te zijn en zich aan zijn gevolg aansloten, terwijl de *Glarang* (1) hem eerbiedig verwelkomde. Dan hierop sloeg hij geen acht, hield het paard voor een oogenblik in, mat met de oogen de niet geringe breedte der rivier en zijne lieden, barsch en half prevelend, bevelende zich onder hevig geschreeuw en getier, om de vele kaaimans, waarvan *Celebes* kusten wemelen, schrik aan te jagen en te verdrijven, regts en links van hem in dezelve te storten, deed hij hetzelfde, om zwemmende, als het eenigst middel om denzelven te kunnen bereiken, op den overoever te komen. Huiverend en snuivend volbragt het edele dier den wil zijns meesters, torschte hem met inspanning van krachten door de schuimende baren, terwijl deze zich aan zijne korte manen vasthield en geheel aan zijn instinct overliet, hetgeen hem dan ook weldra eene goede landingsplaats deed vinden. Daarop ging het nog ongeveer een half uur stapvoets langs het strand voort, totdat, onze jongeling een voetpad insloeg, dat zich aan zijne linkerhand voordeed en hem door een boschje bragt, aan welks einde hij eene groote onmetelijke vlakte voor zich had. Nog hingen aan iederen grashalm en aan de hoog opgeschoten alang-alang, die deze vlakte bedekte, slechts afgewisseld door talrijke hier en daar verspreide boschjes van bamboes en wild houtgewas, de glinsterende daauwdroppelen. En even bespeurde men den eersten gloed der opstijgende zon aan den gezigteinder, toen men reeds in alle rigtingen een onnoemlijk aantal menschen, te voet en te paard, zich naar derzelver middelpunt zag

(1) Krain beteekent Heer of Koning. Daing, Prins. Glarang, Kampongshoofd.

bewegen. Hoe meerder den dag aanbrak, hoe grooter de toevloed werd, die van alle kanten, waar het oog zich ook wendde, hetzij van het strand, hetzij van het gebergte, te zamen vloeide en wiens aantal zeker meer dan duizenden beliep. En geen wonder! want *Krain* Bonthain, de vorst van dit land, had deze vlakte uitgekozen tot eene door hem verordende hertenjagt, de geliefkoosde, zoo geheel hun oorlogzuchtig karakter kenmerkende uitspanning der Makassaren en Boeginezen, en behalve dat de meeste onder zijn gebied behoorende kampongs het noodige volk tot opjaging der herten hadden moeten leveren, kwamen er honderden uit eigene beweging en van de verste streken op de been, om in deze uitspanning te deelen. — Onder deze laatsten behoorde ook onze jongeling, en hoezeer hij zeer wel wist dat *Krain* Bonthain, ofschoon hij hem eene uitnoodiging ter jagt gezonden had, hem, om redenen die later blijken zullen, geen goed hart toedroeg; had hij echter, oogenschijnlijk om deelgenoot te zijn van dit vermaak, doch werkelijk met een geheel ander oogmerk, reeds met *Lohor* (1 ure na middernacht) de vaderlijke woning aan de benedenhelling van den 4000 voeten hoogen berg van *Bonthain* verlaten, om bij tijds op de aangeduide plaats der jagtverzameling te kunnen aankomen.

Naauwelijks was hij het boschje uitgestapt, of niet verre in de vlakte, onder een' eenzamen boom, ontwaarde hij een' op zijne lans leunende en van vermoeidheid hijgende grijsaard, wiens lange op de borst hangende baard hem wel een eerbiedwaardig voorkomen gaf, doch wiens armoedige en havelooze kleeding tevens aanduidde, dat hij tot de geringere volksklasse behoorde. Omziende om een der zijnen aan te spreken, bespeurde nu eerst onze jeugdige *Makassaar*, dat ook de *Glarang* van *Lembang* zich met zijne lieden bij hem had gevoegd, en het woord

tot dezen rigtende, vroeg hij, op den grijsaard wijzende:

» *Glarang!* is dat niet *Poea* Basso van uwe kampong?"

» Ja *Daing* Mabilla!" antwoordde deze.

» Is het waar, dat hij een geestenziener is en de gaaf van voorspelling bezit?"

» Ja *Daing!* de menschen zeggen het en zoo ver ik weet, komt er geen woord uit zijn' mond, hoe zelden hij ook spreekt, of het is vol wijsheid en alle dingen gebeuren, die hij vooruitziet en voorspelt. — Anders is hij zeer goedig, doet niemand leed en is daarom zeer geacht. — Ook wordt hij door ons allen geëerbiedigd als een wezen, dat door God en den Profeet verre boven ons begunstigd is."

» En wat doet hij hier?"

» Dat weet ik niet, *Daing!* maar wel dat hij dikwijls verdwijnt en dagen lang in de bosschen eenig en alleen rondzwerft, en wanneer hij dan hongerig en uitgeteerd terugkeert, mist het nooit of hij doet de eene of andere voorspelling; — zelden iets goeds, — want alles wat hij ons tot dus verre voorzegd heeft, is meest altoos door moord, brand of roof gevolgd, en wij worden er te waakzamer om, daar de ondervinding ons geleerd heeft, dat zijne voorspelling altijd bewaarheid wordt."

» Zoo! — mompelde *Daing* Mabilla — wij zullen zien of hij ook mij kent en mogelijk iets te voorspellen heeft."

Eenige stappen slechts en hij had den grijsaard bereikt. Deze veranderde niet van houding, maar zag hem schuins aan en zijn geheel uiterlijk voorkomen deed ras bemerken, dat de zesde buitengewone zin, dien men hem toekende, de gaaf van voorspelling, zijne vijf gewone zintuigen vrij sterk in verwarring moest brengen, zoodat hij in een onzer gestichten voor zinneloozen eene

goede plaats en verzorging zoude gevonden hebben.

» *Poea!* (Oudje, Grootje), — riep *Daing* Mabilla hem toe: — reeds zoo vroeg op de been en ook naar de jagt? mij dunkt op uwe jaren mogt gij wel te huis blijven en in den Koran uwe uitspanning zoeken."

» Tena, *Daing*, tena! (Neen, *Daing*, neen), — antwoordde *Poea* Basso, van houding veranderende en *Daing* Mabilla scherp aanziende: — die tijd is voorbij. — Maar rijd door, *Daing!* — wat stapt gij zoo langzaam voort? — ziet! — en hij wees op eene kleine in het midden der vlakte gelegen hoog van den grond gebouwde hut, — daar is zij, om wie gij dag en nacht denkt en die de eenige oorzaak is, dat ook gij ter jagt komt; — maar wees voorzigtig *Daing!* — en hierbij rekte hij zich uit en deed, met den vinger dreigende, een' stap nader, — wees voorzigtig; — dáár is ook uw broeder, — uw broeder *Daing* Makorra is dáár! verstaat gij? — doch wat zie ik? — ga voorbij zeg ik u, want de *seitan* is in u gevaren! — Gij verandert van gezigt, *Daing!* als waart gij onze verderfengel *el Mohdij*. Het wordt bloedrood en uwe oogen druipen van bloed; — aan elk uwer hoofdharen hangt een bloeddroppel. — Rijd voort, zeg ik u, — en zich in geestvervoering en verwilderd tot den *Glarang* van *Lembang* wendende, vervolgde hij: — oorlog, oorlog, krijg en verwoesting! wee over ons, wee over onze vrouwen en kinderen; — moord en roof, alles zal er gepleegd worden, *Glarang!* en daarvan zal hij, — *Daing* Mabilla, alleen de oorzaak zijn; — wraak over hem, dien bloedhond!" — en hierop zijne oude schrale beenen in beweging brengende, vlugtte hij het boschje in en verloor zich weldra uit ieders oog.

Allen stonden verstomd. Verbaasd zag ook *Daing* Mabilla hem eerst eenige oogenblikken na, doch toen eensklaps als het ware bij zinnen komende, zette hij, knarsetandende van woede, zijn paard in galop en vervolgde den grijsaard. Doch dezen, die zich in het digtste boomgewas geworpen had, niet kunnende bereiken, zoo wendde hij zijn ros om, staarde in de vlakte en joeg spoorslags naar de hem aangewezen hut, zonder acht te geven of zijne lieden hem konden volgen, en als bezield door een wraakademend voornemen, welks uitvoering hem onverwachts eene behoefte geworden was. Plotseling echter hield hij weder stil, wachtte zijn gevolg in, riep zijn' vertrouwden lansdrager tot zich, ontnam hem dat wapen, fluisterde hem eenige woorden in het oor en stapte toen bedaard weder voort, even als of geen de minste ontmoeting plaats gehad of eenige gemoedsbeweging hem aangegrepen had, terwijl zijn vertrouweling, de lansdrager, in volle vaart rennende, op nieuw den weg insloeg, langs welken zij allen gekomen waren.

II.

Reeds sedert verscheidene dagen waren er groote toebereidselen gemaakt voor de door *Krain* Bonthain, tot uitspanning van zich zelven en voor zijn huisgezin, aangelegde hertenjagt. Met het innigste genoegen, — want groot en klein, jong en oud neemt op *Celebes* met vreugde en blijdschap deel aan die uitspanning, — was reeds verscheiden etmalen een duizendtal lieden bezig geweest, om zoowel van het gebergte als van het strand, van het noorden als van het zuiden, al de bosschen te doorkruisen en door behulp van honden en van gongongs (koperen bekkens) en gindangs (trommen), en onder aanhoudend geschreeuw en getier de herten uit hunne schuilhoeken optejagen en naar een bepaald den opjagers aangewezen punt te drijven; daar waar de vlakke, weinig met rotsen en steenen bezaaide grond het geschikste voor die jagt geoordeeld werd en eene hut was gebouwd voor den vorst en de vrouwelijke leden zijns huisgezins, die aan de jagt geen deel konden nemen, maar zich met het aanschouwen moesten vergenoegen. En toen de opdrijving geschied was, waren even spoedig honderde handen onledig om de herten het terugkeeren te beletten, door, over struiken en lang boomgewas, en waar die ontbraken, over bamboezen stutjes, twee voet van den grond, meer dan een uur in den omtrek, aan elkander geknoopte klapperbladen te leggen, welke deze boschbewoners een' zoodanigen schrik inboezemen, dat zij, zelfs in den hoogsten nood of bij de felste vervolging, ze nooit overspringen of zoeken door te breken. En als dan de morgen der jagt aanbreekt, de zon zich helder aan den hemel vertoont, de daauw opdroogt en het schoonste weder belooft, dan werpen zich die duizenden

weder in de hier en daar verspreide boschjes; en luid en schel klinken hunne stemmen en het hondengeblaf om de herten daaruit in de vlakte te jagen, terwijl achter dezelven, bij troepjes van tien of twaalf, de jagers, (meest allen *Daings*, *Glarangs* of andere welgestelde lieden,) op hunne daartoe afgerigte, snuivende, stampvoetende en als het ware door gehinnik hunne deelneming in de algemeene vreugde te kennen gevende rossen, met een' strik aan het beneden einde der nu naar boven gedragen lans, die aan het gebit van het paard is vastgemaakt, gewapend, staan te wachten en te loeren, tot dat een hert zich in de vlakte vertoont en het oog hun eene prooi aanwijst. En naauwelijks is dit het geval, of van zelven vliegen de paarden vooruit en spannen alle krachten in om het edel dier te bereiken, dat mede, zijne vervolgers in het oog krijgende, uit alle magt voortvlugt, slechts nu en dan, angstig omziende, stil houdt, tot dat de door instinct hem bekende belemmering, het uitgespannen klapperblad, het verder voortloopen belet. — Dan keert hij zich eensklaps om, snuift, stampt met de voorbeenen op den grond, woelt de aarde om met zijne horens, wild en vurig rollen de oogen in het hoofd, de haren rijzen hem te berge en de rug word één borstel; doch zich van alle kanten door de naderende ruiters omsingeld ziende, waagt hij een' sprong en vliegt dikwerf over den digten drom zijner vervolgers heen, die door den vurigen, harden ren hunner paarden niet zoo spoedig kunnende omkeeren, hem wel den tijd tot verademing moeten laten, waarvan hij een nuttig gebruik weet te maken, om op nieuw een goed eind weg op zijne vijanden te winnen. Evenwel gedurig vervolgd, van alle zijden aanhoudend gejaagd, verspillen zijne krachten, zijne vlugge loop vermindert, andere vervolgers doen zich op en een minder afgemat paard haalt hem weldra

in, waarvan de ruiter hem de strik om de horens of over den hals werpt en de lans loslaat, terwijl hij zijn ros tracht in te houden, dat in zijn fellen ren het gestrikte hert eenige passen medesleept en ter aarde doet vallen. Vlug echter springt de gelukkige jager af, trekt de klewang, hakt het hijgende met schuim en stof bedekte hert in de achterpoten, om het wederopstaan te beletten en snijdt het den hals af, terwijl het moedige paard in eens zich van den last zijns meesters ontdaan voelende, stilstaat en even hijgend, even beschuimd, even bestofd, plotseling al zijn vuur schijnt te verliezen en afgemat den kop laat hangen. In triumf wordt dan het gevallen dier, nadat de kop is afgesneden, welken den strikker ten deel valt, naar de hut gebragt, waar hij zich bevindt, die deze jagt heeft aangelegd, en zoodra er eenigen te zamen zijn en hun aantal genoegzaam wordt geoordeeld om tot den maaltijd te kunnen overgaan, worden groote vuren ontstoken, waarin men goed digt gemaakte bamboezen werpt, in welken zich kleinere bevinden, die de rijst inhouden welke gekookt moet worden, terwijl de tusschenruimte dier beide bamboezen is opgevuld met water, en als dan de buitenste knapt en springt, is het zoo aangename voedsel gaar en wordt op bladeren uitgespreid, om vervolgens met het nog lillende, half raauwe gepofte hertenvleesch te worden genuttigd. — En gelukkig hij, die zoodanig in de gunst des vorsten staat, dat hij zich om diens maaltijd scharen mag, want hem valt mede de lekkerste bete ten deel; — een geregt, *Lauer lauer* genaamd, eenig in zijn soort en waarop die jagers het meeste verlekkerd zijn, bestaande uit de nog half warme eetbare ingewanden, fijn gekapt en vermengd met het opzettelijk daarvoor opgevangen hertenbloed en een weinig peper, zout en citroensap, hetgeen, zonder eenige verdere toebereiding of

kooking, zoo raauw weg, door hen met zulk eene graagte naar binnen wordt geslagen, dat hen het bloed langs de kin druipt en aan eene vroegere kanibaalsche afkomst dier woeste gasten zoude kunnen doen gelooven. En vlug gaan daarbij de bamboezen rond, die gevuld met *Saguweer* (1) en *toewak* (2) op 's vorsten last zijn aangebragt, en ieder teug daaruit gedronken vermeerdert de vrolijkheid der jagers die, in deze opgewondene stemming, in het lommer der boschjes en onder veelvuldige jagt- en oorlogs-verhalen, het oogenblik afwachten, dat de zon naar het westen neigt en de hoofdaanlegger der jagt opbreekt, hetwelk ook hun tot teeken verstrekt van huiswaarts te kunnen keeren; terwijl het overschietende vleesch naar diens woning wordt gedragen, om daarvan, tot *dinding* gedroogd, nog langen tijd genot te hebben.

Krain Bonthain, zoo als wij gezegd hebben, de vorst van dit landschap en hoofdaanlegger der op dezen dag plaats grijpende jagt, was zeker een der kloekste en edelste mannen onder de vele regeerders in deze oorden, die zoo dikwerf door roof, moord en wraakzucht eene noodlottige beruchtheid verkrijgen. Bij eene schoone, welgemaakte en groote gestalte, eene eenigzins trotsche doch eerbied inboezemende houding en een wezen, gul en rond, dat dadelijk ieder' voor hem innam, was hij door zijne onderdanen ten hoogste bemind om den vredelievenden aard, die hem bezielde; en onder de goede hoedanigheden van zijn edel karakter blonk gewis

---

(1) Versche palmwijn, door insnijding uit den Areengboom getapt.

(2) Dezelfde wijn, bitter en rood gemaakt door een houtsoort, eenige dagen oud, en spoedig den geest bedwelmende.

boven andere uit, zijne zucht om alle misverstand en rustverstoring met zijne krijgzuchtige naburen, vooral met die van het landschap *Torethea*, slechts door de rivier *Tino*, $1\frac{1}{2}$ mijlen ten noorden van *Bonthain* gelegen, van zijn land gescheiden, voortekomen en te verhinderen, en zijnen onderhoorigen het genot des zoeten vredes te verzekeren. — Doch hierin was hij niet altijd even gelukkig; — dikwerf konden zijne onderdanen den last dier naburen niet langer verdragen; — dikwerf toch dreven hunne onbegrensde aanmatigingen, plunderingen en dierenroof, vooral van paarden en karbouwen, zijn geduld tot het uiterste; en, waren de pogingen tot vermijding des oorlogs in die gevallen vruchteloos, dan ook was hij de man vol moed en beleid, die zich aan het hoofd zijner door hare dapperheid en trouw met regt geroemde bevolking stelde, haar ten strijde voerde en meestal zegevierend terugkeerde. In den tijd van dit verhaal was hij nog in de kracht zijns levens, ongeveer 40 jaren oud en bekend als de beste ruiter des geheelen landstreeks.

Onbetwistbaar is er geen land in den Indischen archipel, waar de vrouw zooveel vermag en invloed heeft, zoowel in de algemeene aangelegenheden der bevolking als in het huiselijke, dan op het eiland *Celebes*. Getuigen hiervan de veelvuldige ten troonstijgingen van vrouwen op de vorstelijke zetels van *Boni*, *Soping*, *Wadjoe* en andere landstreken, terwijl men in den huishoudelijken kring met regt zeggen kan, dat de vrouw den boventoon voert, alles regelt, alles onbepaald beveelt en de man zich als het ware gewillig aan haar onderwerpt. Hoewel volgens het *Mahomedaansche* geloof, de veelwijverij ook den *Makassaar* en *Boeginees*, als belijders dier godsdienst, is toegestaan, ziet men echter zeldzaam, dat hij meer dan ééne vrouw ten huwelijk neemt, dewijl deze over

het algemeen, (hoewel den man een onbeperkt aantal bijwijven, omdat zij ze, als slavinnen beschouwende, bebevelen kan, vergunnende,) geene mededingster in het huisselijk gezag en in den onbepaalden invloed op haren echtgenoot gedogen wil. Geen wonder dus dat ook *Krain* Bonthain, om die reden slechts ééne vrouw gehuwd hebbende, met name *Daing* René, de dochter van *Krain* Sindraboni, — hoe wijs en beleidvol ook in den raad, hoe dapper in het veld, — zich grootendeels in het huishoudelijke aan haar oordeel onderwierp en haar verlangen, met eene door deze opheldering duidelijk geworden vrees, in alles stiptelijk opvolgde.

Onder de vele kinderen, die hij bij haar verwekt had, bevond zich een toen zestienjarig meisje, *Daing* (1) Lompo genaamd, hetwelk reeds algemeen bekend was door hare door niets overtroffen wordende schoonheid en zacht karakter. Hare kleine, maar in alles geëvenredigde gestalte, hare lange, loshangende, tot op de kuiten reikende hoofdharen, vurige, zwarte oogen, slechts weinig ingedrukte neus, kleine met eene geregelde rij nette tandjes voorziene mond, hare blanke kleur bevestigden in dien opzigte ten volle den haar toegekenden lof; terwijl zij door haar goedig, eenigzins schrander uitzigt, zachte spraak en eene in al hare handelingen doorstralende welwillendheid jegens iedereen, ook de achting van allen, die haar kenden, wegdroeg.

Reeds verscheidene malen was zij door aanzienlijke hoofden ten huwelijk gevraagd, doch alle hunne aanzoeken werden vooral door de tusschenkomst der bezorgde en zoo veel invloed hebbende moeder afgeslagen, en on-

(1) Deze titel wordt zoowel aan het vrouwelijk als aan het mannelijk geslacht op het eiland Celebes gegeven.

der dit aantal was ook de oudste zoon van *Krain* Tomporoele, *Daing* Mabilla, die door zijn overbekend woest en wreedgierig karakter geen de minste genade in hare oogen gevonden had, maar schamper door haar was afgewezen, waarover hij niet weinig wraakzucht gevoelde. Doch daaraan zou hij zich misschien stil en gelaten hebben onderworpen, ware het niet dat eenigen tijd daarna zijn één jaar jongere broeder, *Daing* Makorra, mede aanzoek deed, en de zoo verlangde hand van *Daing* Lompo verkreeg, die toen algemeen als de aanstaande schoonzoon van *Krain* Bonthain werd aangemerkt. Trouwens, verre van het evenbeeld zijns broeders te zijn, muntte *Daing* Makorra uit door de edelste hoedanigheden, zoo naar ziel als naar ligchaam, en het was den ouders evenmin ten kwade te duiden, dat zij den schoonen, braven jongeling boven zoo vele anderen tot schoonzoon verkozen, als aan *Daing* Lompo, dat zij van tijd tot tijd, hoewel steelsgewijze, den door de natuur zoo rijk begaafden aanstaande, een' welwillenden, beteekenenden blik toewierp, en beiden even zeer verlangden naar het oogenblik, waarop hunne vereeniging zoude plaats grijpen. Doch de haat en nijd van *Daing* Mabilla ontvlamden door dit alles van dag tot dag al meer en meer; zijne ijverzucht tot zijnen broeder kende geene grenzen, en hij zwoer bij de asche zijner voorouders, eene wraak, eene bloedige wraak over den hem toegebragten hoon te zullen nemen, slechts reikhalzende naar het uur, waarop hij deze gevoegelijk zoude kunnen bevredigen.

Reeds den avond vóór den bepaalden jagtdag was *Krain* Bonthain met zijn huisgezin in de voor hem opgeslagen hut aangekomen, en onder zijn gevolg bevond zich ook *Daing* Makorra, die hem zelden meer verliet, vooral indien zijne geliefde, gelijk op heden, deelgenoote was van den togt. In den vroegen morgen herinnerde zich

Krain Bonthain van ook *Krain* Tomporoele en zijn' zoon *Daing* Mabilla eene uitnoodiging ter jagt gezonden te hebben, waarvoor de eerste uit hoofde zijner hooge jaren bedankt, doch de tweede beloofd had te zullen komen. Dit was echter buiten voorkennis zijner alles gebiedende en ligt opvliegende vrouw geschied, en hare ontevredenheid daarover willende voorkomen, zeide hij tot haar: —

» *Daing!* ik heb nog vergeten u te zeggen, dat ook *Daing* Mabilla ter jagt komt." —

» Zoo! — antwoordde zij haastig; — en wie heeft dien verzocht? zeker gij niet, want ik heb u immers gezegd, alle gemeenschap met hem aftebreken en hem in het geheel niet tot ons toe te laten?"

» Nu ja, *Daing!* dat is waar, maar ik heb zulks gedaan uit beleefdheid en dacht niet, na hetgeen voorgevallen is, dat hij ...."

» Wat denken! ik wil hem niet onder mijne oogen zien, want *Poea* Basso heeft mij gisteren nog gezegd, dat hij binnen korten tijd een' vreesselijken moord zal plegen en ons een groot ongeluk berokkenen, en wat die zegt, is altijd waar."

» *Tja!*" (1) — mompelde *Krain* Bonthain; — *Poea* Basso! *Poea* Basso! — als die in het spel is, zal ik maar zwijgen; doch ziet! — daar komt *Daing* Mabilla reeds aan," — en hierop de hut afklimmende riep hij zijn' jagtgast, hoe ver hij hem ook van zich afwenschte, luidkeels toe:

» *Tja Daing!* reeds zoo vroeg hier, — gij doet wel

(1) Een gewone Makassaarsche uitroep, soms eene hevige gemoedsbeweging, soms bijzondere tevredenheid te kennen gevende.

dat gij komt, en ik hoop dat u de jagt van heden wel gelukken moge."

» Dat hoop ik ook, *Krain!* — antwoordde deze eenigzins wrevelig, — en het zal aan *mij* niet leggen, of ik vang hetgeen ik verlang."

» Welnu! al wat gij zelf vangt, *Daing!* moogt gij mede naar huis nemen."

» Ik dank u voor uwe vergunning, *Krain!* en zal niet in gebreke blijven." — Doch hierop zijnen broeder in het oog krijgende, wenkte hij dezen, en beide reden op eenigen afstand achter een boschje waar *Daing* Mabilla zijn paard inhield en hem op een' barschen toon vroeg:

» Is *Daing* Lompo hier?"

» Ja, Mabilla! waarom?"

» Ik dacht het wel, anders zoude ik zulk een' vrouwengek als gij zijt niet hier vinden; — gij zijt anders veel te verwijfd om te jagen. Maar wordt zij, zoo als men zegt, uwe vrouw?"

» Ja."

» Doe afstand van haar, zeg ik u, of gij maakt u zelven ongelukkig."—

» En aan wien?"

» Aan mij;" — antwoordde *Daing* Mabilla knarsetandende.

» Nimmer!"

» Doe afstand, zeg ik u, of . . . ."

» Nogmaals nooit, — herhaalde *Daing* Makorra koelbloedig, — nooit, aan wien het ook zij, en het minste aan u."

Op dit gezegde steeg *Daing* Mabilla's woede in top;— hij wendde zich van zijnen broeder af, deed eenige stappen voorwaarts, doch op eens zijn paard omzwenkende, reed hij met een gelaat, hetgeen door de hel scheen aangeblazen en met gevelde lans op hem aan. Doch deze,

die, het karakter van Mabilla kennende, dien aanval scheen vermoed te hebben, wachtte hem af, liet zijn ros een' zijsprong doen, sloeg met zijne klewang de dreigende lans midden door en stapte toen bedaard, als ware er niets gebeurd, weder naar de hut, terwijl zijn broeder, barstende van spijt, zich onder de andere jagers mengde en een' geruimen tijd onzigtbaar bleef. — Wel had *Daing* Makorra, door dien verraderlijken aanval bekend te maken, hem uit hun midden kunnen doen verwijderen, maar zijn te goed en ligt vergevend hart wilde den goeden naam zijns broeders niet te schande maken of de algemeene vreugde storen, en dus alles verzwijgende, kon hij niet vooruitzien en dacht er zelfs niet om, welke noodlottige gevolgen zijne toegevendheid dienzelfden dag nog hebben konde.

De jagt begon en de te zamengevloeide menigte zette zich in beweging. De jagers leiden hunne strikken op het einde der lansen, sprongen te paard en reden bij troepen naar de boschjes, die hen voor de naar buiten komende herten moesten verbergen. In den beginne zag men ook *Daing* Mabilla onder hen. De lucht daverde van het al meer en meer naderend geschreeuw en gejoel der opdrijvers en het schelle geblaf der magere honden, die misschien, ook al door instinkt, op een beter middagmaal hoopten, dan hun dagelijks te beurt viel; daar het gewone padiekaf hun weinig voedsel gaf. Hier en daar, in de verte, vloog reeds menig hert het bosch uit en de paarden zetten ze in volle vaart achterna. Menig ruiter stortte neder, en bij menig te gewaagden sprong over groote steenen of rotsstukken moest de rijder zijne edele drift door een' arm- of beenbreuk bezuren. Doch dit schrikt niet af; — de Makassaar is aan die jagtongelukken gewoon en er tegen verhard. Op eens sprong een hert uit een nabijgelegen boschje. — Even vlug was

Krain Bonthain, tot dus verre slechts toeschouwer, met nog eenige in de nabijheid der hut zijnde personen te paard en zette het ijlings na. — Toen kwam plotseling en in vollen ren *Daing* Mabilla, die zich langzamerhand van den grooten hoop had afgescheiden en van boschje tot boschje was voortgeslopen, na opgemerkt en zich verzekerd te hebben, dat zich geene mannen meer bij de hut ophielden, te voorschijn, — steeg af, wierp zich onder de vrouwen, allen bijna door nieuwsgierigheid afgeklommen om *Krain* Bonthain na te staren, — ligtte *Daing* Lompo, niettegenstaande haar tegenstreven, schreeuwen en krabbelen uit haar midden op en te paard, — sprong achter haar, omvatte haar met den linkerarm en, den toom in de regterhand nemende, rende hij met eene arendsvlugt over struiken en heestergewas heen, — en eer de verschrikte en uit elkander gejaagde vrouwen van hare verbaasdheid waren bekomen en eenigzins bedaard konden nagaan, wat er gebeurd en wie er door dien vermetelen ruiter geroofd was, zag men geen spoor meer van *Daing* Mabilla, en was het paard met zijn schoonen last achter het geboomte verdwenen.

III.

Het was ongeveer te middernacht van denzelfden dag, dat in een hoog, vrij ruim doch bouwvallig plankenhuis in de kampong *Laijkan*, de *Krain* van het aan *Bonthain* grenzende landschap van dien naam, op eene oude, afgesleten mat, naar het scheen onrustig of eigenlijk ongeduldig zat te wachten. Het langwerpig vertrek, waarin hij zich bevond, was slechts flaauw verlicht door eenige vlammende, dunne bamboezen reepen, waarom een deeg, van *djarak*-noten met katoen gekneed, was gesmeerd, die een' doffen glans verspreidden en moeijelijk de weinige overige personen en voorwerpen deden kennen. Alles droeg, zoo als gemeenlijk bij die natie, de kenmerken van vuilheid en veronachtzaming, en aan het gekor en gekwaak van eenig pluimvee en aan het aanhoudend snuivend geblaas en gehinnik van buffels en paarden, bespeurde men, dat het onderhuis dezen tot verblijfplaats diende, waarvan de laatsten vooral ongeduldig en gedurig van honger trappende, den dag afwachtten, om in het veld hun voedsel te zoeken; terwijl zij, door de weinige zorg die voor hen gedragen werd, des nachts gedwongen vastten. *Krain* Laijkan was een grijsaard, die haveloos gekleed, door zijn' roof en wreedaardig karakter in den omtrek algemeen bekend was en met een' grijnzenden blik de oogen wierp op de vele lansen, pieken, klewangs, geweren en donderbussen die aan de wanden hingen en het eenigst versiersel zijns verblijfs, doch tevens zijn grootst genoegen uitmaakten. De ruwe, vonkelende oogopslag was genoegzaam om vrees en schrik aan te jagen, en de lange, grijze knevels langs de hoeken van den bijna tandeloozen mond nederhangende, gevoegd bij het gerimpeld vel zijns aangezigts, gaven

hem een afzigtelijk voorkomen. Nergens ook waren de wegen zoo onveilig, moord en menschenroof meer aan de orde van den dag, dan in zijn land. Immer in onmin met zijne naburen, moest hij zijne onderdanen, die mede door zijn voorbeeld tuk op moord en roof waren, gedurig in beweging houden, om zich voor vijandelijke overvallen te beschermen; en, de rijst- en *djagong*- (turksche tarwe) bouw daardoor veronachtzaamd wordende, zoo was er dikwijls felle hongersnood en werd eindelijk de neiging, om zich gewelddadig te verrijken, voor hen allen het eenigst middel van bestaan.

» *Tja!* — bromde *Krain* Laijkan in zich zelven, en te ongeduldiger nog, omdat hij reeds vruchteloos verscheidene personen had uitgezonden, om te zien of er zich niets op den weg ontdekken liet; — *Tja!* — hij laat zich wel wachten, die jonge zotskap; — denkt hij dan niet, dat *ik* op mijne jaren ook rust noodig heb? — een vermetel plan, waarachtig! zoo als hij mij door zijnen vertrouweling heeft doen weten, om de dochter van *Krain* Bonthain te midden eener jagt te ontvoeren en herwaarts te brengen; — als hem dat gelukt, kijk! dan is hij een kerel; — maar *Tja!* eenmaal hier — zal het zoo gemakkelijk niet vallen haar weder uit mijne handen te krijgen, want, — en hierbij grijnsde hij als een meerkat, — *Nabie* Dahud (de profeet David) was ook niet jong meer, toen hij zich door eene jeugdige, schoone maagd de voeten liet verwarmen, — en *Nabie* Soleiman el ahlim (de profeet Salomon de wijze) dan? — hé hé, hij had er maar duizend; en waarom, — zijn baard uitstrijkende, — *ik* dan niet, — ik — die even goed een profeet ben in mijn eigen land en doen en laten kan, wat ik wil? — het zal hem weinig baten of hij er zich tegen verzet; — *Tja!* één krissteek en de zaak is afgedaan, — en zij — als zij niet wil . . . . , de Europeanen

mogen met hunne zotte menschlievendheid den slavenhandel beletten, — onder ons is zij nog altijd honderd spaansche matten waard, ten minste een goed paard, indien zij zoo schoon is, als het gerucht haar nageeft. Maar waar blijven toch Se Bissie en Se Lewa? — ik heb hun zoo stellig bevolen niet lang op hunnen togt te vertoeven; — mogelijk gelukt hun de aanslag niet, en komen zij zonder den *Albinos* (1) terug, — en wat dan gedaan? — *Tja!* de oorlog met *Krain* Bonthain wordt onvermijdelijk en het kan niet lang verborgen blijven, dat zijne dochter zich hier bevindt, namelijk als zij komt met dien vermetelen roover. — He! he! he! Tot dus verre heeft hij mij slechts verdacht gehouden en aan het hoofd gemaald van paarden- en karbouwenroof, maar dan zal het menschenroof heeten, en dat nog wel van zijne dochter! — lang duurt het niet, of ik heb hem met zijne strijders op het dak en dat bezoek zal nog al vrij luidruchtig wezen. — Anders is hij nog al taai en laat zich lang genoeg ringelooren — maar ditmaal, — he! he! he! zal er

---

(1) De Albinos, (in Indië meer bekend onder de benaming van Kakkerlak) is eene speling der natuur onder de Maleische volkstammen. In stede van de gewone donkerbruine kleur hebben zij een' mat blanken huid, soms met bruine vlekken doormengd, hetwelk een onaangenaam gezigt oplevert, sluik vlasachtig wit haar en roode oogen, waarmede zij, naar men zegt, des nachts het best zien kunnen. Zeldzaam onderscheiden zij zich door eene vlugge ontwikkeling der geestvermogens; — de natuur schijnt in alles onderdrukt, en hun aantal is gering. Mogelijk dat het toevalig zien van diergelijke personen in de binnenlanden van Afrika, aanleiding gegeven heeft tot de gedachten, door sommige reizigers geopperd, wegens het aldaar bestaan eener geheele natie Albinossen of zoogenaamde Witte Negers.

van zijn geduld niet veel overschieten, vooral als *Daing* René, dat lieve wijfje, er zich mede bemoeit, en ik twijfel niet, of dat doet zij, dat engeltje, voor wie *Krain* Bonthain zoo gewillig bukt; — zeker is hij spoedig hier, — doch beter hem voor te komen, en met mijne magt op zijn grondgebied te trekken. — Hoedanig echter de moed der mijnen, die door de vele nederlagen ons door hem toegebragt, zoo geheel is neergeslagen, opgewakkerd, indien ik hen niet door belangrijke voorteekenen van een' goeden uitslag vooraf verzekeren kan? En daartoe ontbreekt mij een *Albinos; Tja!* een *Albinos!* — en hij sloeg zich met de vlakke regterhand op de dij; — — in mijn land is er geen, en daarom, — vervolgde hij glimlagchende, — leen ik er een van mijn' nabuur; — met geweld, wel is waar, — maar ik moet wel en kan niet anders, want ik loop gevaar van geheel door *Krain* Bonthain vernield te worden, vooral als *Daing* Mabilla's voornemen gelukt. — En wat zegt één menschenleven meer of minder; — reeds zoovelen zijn door mijne handen en op mijn bevel de kris in de borst . . . . ."

De hoefslag van een paard liet zich in de verte hooren en brak zijne alleenspraak af. Het kwam al nader en nader, hield voor de woning stil en *Daing* Mabilla met zijnen roof, vermoeid en afgemat den wrakken trap opklimmende, stortte met de in zwijm liggende *Daing* Lompo voor zijne voeten neder. — » *Tja!* — riep de met hem sedert lang in roofzuchtige betrekking staande *Krain* Laijkan, in eens opspringende, uit: — zijt ge daar, *Daing!* — gelukt, — welnu, dat is goed — zoo goed als een krissteek in het hart mijns vijands. — Wat zal *Krain* Bonthain langs zijn' neus kijken, en uw broeder; — en wat zal *Daing* René snateren, — he! he! he! maar de menschen hebben gelijk, *Daing!* — mooi — waarachtig — mooi, — en zijne oogen waterden van wellust; —

gij hebt goed uitgekeken, en werkelijk uwe keus is der moeite waard." Zich daarop over de nog bewusteloze maagd henen buigende, scheen hij haar de wangen te willen streelen, doch *Daing* Mabilla, wien dit niet aangenaam was, trok hem terug en schreeuwde ruw weg, met moeite zijne argdenkendheid inhoudende, hem in het oor:

» Raak haar niet aan, *Krain!* zij is de mijne en niemand zal haar ongewroken aanraken."

» Nu ja, dat weet ik wel, wat zal *ik* met haar doen, — *ik* afgeleefd grijsaard, — maar willen wij ze niet aan de verzorging mijner vrouwen overgeven, want zie! zij heeft hulp noodig, en welstaanshalve, — vervolgde hij na eenig bedenken, schijnheilig en arglistig, — kan ik haar toch niet aan u alleen overlaten, alvorens gij, volgens onze wetten, met elkander gehuwd zijt en, he! he! he! — het zal nog wel een paar dagen duren, eer dat ik al de behoorlijke toebereidselen daartoe heb laten maken."

» Om 't even, — antwoordde *Daing* Mabilla, — nogmaals, raak haar niet aan, — en zijne klewang kwam half uit de scheede, — noch gij, noch een der uwen, vóór gij mij gezworen hebt, van haar, zoodra ik zulks verlang, weder in mijne handen terug te geven en haar door geen gevaar of nood, hoe ook genaamd of hoe groot ook, ooit aan hare ouders of bloedverwanten te zullen uitleveren. — Liever haar dood, dan die schande. Zweer dit en gij moogt tot haar welzijn, voorloopig met haar handelen, zoo als gij goeddunkt."

De beide vrienden kenden elkander. *Krain* Laijkan, zonder eenige gramschap te doen blijken, zette zich bedaard op zijne gewone zitplaats neder, liet eene kom met water brengen en *Daing* Mabilla nam plaats over hem. *Krain* trok zijne kris, stak de punt daarvan in dat wa-

ter en, *Daing* scherp aanziende, zeide hij: — » Jongeling! geen vrees voor gevaar, hetwelk uw nietige persoon mij zoude kunnen berokkenen, noopt mij den door u gevergden eed afteleggen; — maar het in mij gesteld vertrouwen van iemand, dien ik als mijn' vriend beschouw, niet willende te leur stellen en uit medelijden met die schoone maagd, die dáár zoo hulpeloos ligt, zweer ik bij God en zijn' *Profeet*, op de *koran* en op de punt mijner *kris* in dit water gedompeld, dat ik aan uw verlangen zal voldoen, dan en wanneer het u behaagt;" — en hierop dat wapen terugtrekkende stak hij het in de scheede en dronk de kom met water half ledig. (1) —

Gerustgesteld door dezen eed, vergunde *Daing* Mabilla aan eenige vrouwen om de nog immer van koude en schrik verstijfde *Daing* Lompo op te nemen en naar een achtervertrek te brengen; en op hetzelfde oogenblik ontving hij het berigt, dat zijn edel ros, de moedige hengst, die hem den geheelen dag met zijnen roof door dik en dun, over struiken en door rivieren, altijd even vurig had gedragen en zelfs den troep ruiters, hem door *Krain* Laijkan tot veiligheid te gemoet gezonden, was vooruitgesneld, na zijn afspringen ademloos was neergestort en den laatsten levenstogt had uitgeblazen. Zijn verstokt hart brak; — een traan ontschoot het hartvochtige oog, en reeds wilden de beide vrienden zich ter rust te begeven, toen zich aan den ingang van het huis een paar korte ingedrongene en stevige gestalten vertoonden, met aangezigten, waarop moord en roofzucht duidelijk geteekend stonden. Se Bissie en Se Lewa, beide ver-

(1) De gewone wijze waarop Makassaren en Boeginezen een' eed afleggen.

trouwde handlangers van den *Krain*, waren teruggekomen en droegen in hun midden één aan handen en voeten gebonden *Albinos*, een kind van ongeveer vijf jaren, die zij voor hem nederleiden. — Een glans van vergenoegen kwam op zijn huichelend en wreedaardig gelaat; — » *Tja!* — riep hij uit: — alles gelukt op heden — goede voorteekenen *Daing!* waar hebt gij dien knaap gevonden Se Bissie?"

» Bij de rivier *Lembang*, *Krain!* waar hij langs het strand liep spelen; — eerst lokten wij hem op zijde en bonden hem toen, gelijk gij ziet, — maar wij moesten hem ook den mond toestoppen, want hij schreeuwde zoo geweldig, dat men hem wel een uur ver hooren kon, en alleen om zijn' grootvader. Van vader of moeder heeft hij onder weg niet gerept, maar enkel om zijn' *Poea* geroepen. Daarbij waren het strand en de paden vol volk, dat onverwachts van de jagt terugkeerde, want deze schijnt gestoord te zijn door het rooven van een meisje, zoo als wij bij de rivier *Tino* door een' troep ruiters hoorden mompelen, voor wie wij het bosch inkropen en die den roover schenen te vervolgen. Aan hun hoofd waren *Krain* Bonthain en *Daing* Makorra, zijn aanstaande schoonzoon, (hierbij glimlachte *Daing* Mabilla en zag *Krain* Laijkan beteekenend aan). Niet voor zij onverrigter zake terugkeerden, waagden wij het onzen schuilhoek te verlaten en den weg te vervolgen, en dit is de reden waarom wij zoo laat terugkeeren, *Krain!*"

» Altijd vroeg genoeg, — antwoordde deze, — nu ons voornemen geslaagd is. — Ontbind nu den knaap, Se Lewa! en neem hem onder uwe bewaring — maar goed opgepast, dat hij niet ontsnappe, of uw leven .... binnen weinige dagen hebben wij hem noodig."

De knaap losgemaakt stond op, rekte zich dommelig

uit, staarde met zijne roode oogen eenigen tijd in het rond, zette zich weer neder, wreef zich over den buik en riep huilende .... » *Tena nanré Poea* (Grootje, ik heb nog niet gegeten)." De honger scheen hem zijnen toestand en de verschillende omstandigheden van dien dag te hebben doen vergeten. Rijkelijk werd aan zijn verlangen voldaan; — zorgeloos viel hij daarna in slaap, en ook de beide vrienden scheidden voor eenige uren, om zoo mogelijk een weinig rust te genieten.

Reeds vroeg in den morgen draafden de zendelingen van *Krain* Laijkan ginds en herwaarts om de hoofden zijner onderhoorigen op te roepen, en toen deze in den namiddag bijna allen bijeen waren, beleide hij een' raad, waarin hij breedvoerig al de redenen van meestal zeer ver gezochte bezwaren, die hij vermeende tegen *Krain* Bonthain te kunnen opperen, ontvouwde, doch voornamelijk aantoonde, dat door den roof van diens dochter, welke zich in zijne woning bevond, (hetgeen hij als niets ongewoons ook niet verbloemde), een' aanval te wachten was, te meer daar hij een' duren eed gezworen had van haar nooit te zullen uitleveren. Beter ware het dus dien aanval voor te komen en met alle magt op het Bonthainsch grondgebied te trekken, waarbij hij hun eene schildering deed van den rijken roof die hun dáár te beurt kon vallen. — Doch er was geene groote aanmoediging noodig, om lieden, die daarvan slechts leefden, het harnas te doen aantrekken, en spoedig werd er besloten, dat allen hunne onderhoorigen zouden oproepen en met hen binnen twee dagen te *Laijkan* verschijnen.

De hoofden hielden woord. Gedurende tweemaal vieren twintig uren waren het strand en de paden langs de onbebouwde *Sawa's* (rijstvelden), en de bosschen bezaaid met van kop tot teen gewapende lieden, die hunne vreugde over dien togt en de hoop op rijken buit te ken-

nen gaven door het zwaaijen der *Banrang - ans* (1) en pieken, terwijl menig ruiter reeds het van fijne ijzeren schakels te zamen gestelde, tot op de dijen reikende, hemd of harnas (*Baadjoe ranté*) had aangetrokken, om zich zoowel als zijn ros aan die zwaarte te gewennen. Allen juichten en joelden en zelfs de oude wijven kwamen uit de huizen te voorschijn, om de voorbijgangers aan te moedigen en tot roof en moord aan te zetten. En toen nu in den namiddag van het tweede etmaal de meeste dier lieden om de vorstelijke woning geschaard stonden, eenige karbouwen geslagt, de *kwalies* (ijzeren pannen) of bamboezen met rijst op en in het vuur geworpen waren, werden de *Daings*, *Glarangs* en de gegoedsten en meest vertrouwden door *Krain* Laijkan naar boven geroepen, en vonden het anders zoo smerig vertrek met nieuwe chitsen spreijen omhangen. Eene evenzoo opgeschikte bamboezen *balei - balei* (rustbank) stond in het midden. Rijkelijk versierd met bloemen en geduric bewierookt, lag daarop uitgestrekt, weder aan handen en voeten gebonden en in een wit doodkleed gewikkeld, de kleine *Albinos*, en niettegenstaande de melattievlechten in zijne haren, brak hem het angstzweet uit en vermeerderde het onoogelijke zijner ongewone en bijkans afzigtelijke kleur en gedaante, terwijl hij zijne smart door luide kreten te kennen gaf. Voor de *balei - balei* zaten op een klein tapijt *Krain* Laijkan en *Daing* Mabilla elkander stilzwijgend aan te staren, en achter dezelve zongen eenige vrouwen, of liever bromden, onder

---

(1) Een piek, aan het beneden einde voorzien met verschillend gekleurd paardenhaar, ter lengte van ongeveer twee voet, een gelicfkoosd wapen op Celebes.

het dof geluid van verscheidene *robana's* (1), de heldendaden hunner voorouders. Langzamerhand verloor zich dat gebrom, en toen alle genoodigden gezeten waren, stond *Krain* Laijkan op en sprak hun eenige woorden toe, waarin hij te kennen gaf, dat hij alsnu het bij den aanvang eens krijgs gewone offer wilde doen, naar welks kenteekenen men den goeden uitslag zoude kunnen afmeten. En koud en gevoelloos trok de oude wreedaard zijne kris en stak haar, onder het prevelen van eenige gebeden en aanroeping van Gods naam en dien van zijnen profeet, den, op het zien van dat blanke wapen van schrik in een krimpenden, kinderlijken *Albinos* in het hart! En toen hij ze uit de wonde trok — hoorde men slechts één zucht, — en het levenslicht des ongelukkigen wichts was uitgebluscht, — en het bloed spoot tot aan den chitsen hemel over de *balei - balei* uitgespreid, — en luid juichte de menigte, en sprong op en klapte in de handen, want het voorteeken was voortreffelijk en beloofde rijkdom en overwinning. — En aller krissen vlogen uit de scheeden, en aller klewangs werden getrokken en, benevens de *Banrang - ans*, pieken en donderbussen en andere aanwezige wapenen, met dat bloed, zooveel heil belovende en als het ware om ze in te zegenen, bestreken, en daarna, met die bloote wapenen in de hand en ze tot onder hunne oogen en op hunne borsten uitstrekkende, zwoeren al die lieden, voor den vorst en *Daing* Mabilla op en neder tandakkende (dansende), hen in alle gevaren en nood ten koste van het leven te zullen bijstaan en hen nimmer te ver-

(1) Een handtrom, veel overeenkomende met onzen rinkelbom, doch zonder rinkels.

laten (1). En het gejuich en gewoel, dat ook beneden onder de vol hoop wachtende krijgers, bij het vernemen dier goede voorteekenen, was losgebarsten, kende geen einde, voor dat de vorst, voldoende verzekerd van de trouw en moed zijner onderdanen, die hem zulks zoo luidruchtig trachtten te bewijzen, stilte gebood en hen ten maaltijd noodigde. Vol geestdrift plaatsten zich de meesten onder het lommer der boomen, en welgemoed, zonder meer aan het bloedige tooneel van zoo even te denken, nuttigden zij gulzig, (daar hun niet alle dagen zulk een goed maal te beurt viel), de hun voorgezette spijzen: en eer de zon nog het schuim der westerbaren kuste, waren *krain* Laijkan en *Daing* Mabilla reeds met meer dan twee duizend gewapende lieden op weg om *Bonthain* door moord en brand te vernielen, en legerden zich den volgenden avond op den regteroever der *Tino*, beider grensscheiding, die zij zwemmende waren overgetrokken.

(1) Het gebruik van een zoodanig offer bestaat nog wel, doch wordt uiterst zeldzaam ten uitvoer gebragt. Men bezigt daartoe meer gewoonlijk een' Karbouw, en worden alsdan al de wapenen met diens bloed bestreken. De wijze van zweren, hierboven vermeld, wordt bij die naties Meng-aroe genaamd, en is bij elke krijgsonderneming in zwang.

IV.

Intusschen had ook *Krain* Bonthain niet stilgezeten. In het midden van het vermaak, dat de vervolging van het voor hem uit vlugtende hert hem verschafte, door de angstkreten en het gillen der in de hut achtergelatene vrouwen gestoord, was hij naar haar teruggekeerd; en naauwelijks had hij de droeve mare van het rooven zijner dochter vernomen, of in der haast eenige der digtstbijzijnde jagers om zich verzamelende, snelde hij den roover na, maar te vergeefs. — Wel had hij hem spoedig op het spoor; — wel had *Daing* Mabilla zijne vlugt en prooi niet voor het oog van velen, die hem op den weg ontmoetten, kunnen verbergen, welke dan ook, nog vol verbazing over die roekelooze daad, hunnen vorst dat spoor aanwezen; — wel zag hij hem in de verte, de rivier *Tino* bereikende, op het Laijkansche grondgebied, onder eene bedekking ruiters zijnen weg vervolgen, maar dáár begreep *Krain* Bonthain wijsselijk, dat de bij zich hebbende magt te gering was, om met geweld den roover die prooi te ontnemen en zich daartoe op dat terrein te kunnen wagen. Mismoedig, met tranen in de mannelijke oogen en een bekommerd hart over het lot zijner ongelukkige zoo geliefde dochter, keerde hij huiswaarts en ontmoette ook *Daing* Makorra, die, op de jagt ver verwijderd, eerst later de tijding vernomen hebbende, hem spoorslags en woedend over deze vermetelheid, welke hem zulk eene diepe wonde sloeg, was gevolgd en nu zijnen broeder tot het uiterste wilde nazetten. — Doch de meer bedaarde *krain* hield hem hiervan terug, hoewel met moeite en niet dan nadat hij hem op een' gestrengen doch tevens vaderlijken toon gelast had, voor het oogenblik alle verdere vervolging te staken.

Treffend was het tooneel van moedeloosheid en wanhoop, dat hem bij zijne tehuiskomst in het oog viel. IJlings en in de grootste verwarring van de jagt teruggekeerd, waren de vrouwen niet tot bedaren te brengen en de lucht weergalmde van de schelle kreten van vertwijfeling en droefheid; terwijl eenige, zich de haren uit het hoofd rukkende, als bezetenen op den grond rondwentelden, en andere woedend, als hadden zij mannenkrachten en als zouden zij alleen den te voorzienen krijg kunnen beslissen, de *barang-ans* en pieken van de wanden scheurden en zwaaijende daarmede het huis uitvlogen. — Schijnbaar, het bedaardste echter van allen, was zijne vrouw, *Daing* René, — doch geheel had zij hare woede niet kunnen inhouden, en reeds stond er een versch paard voor de deur opgetoomd en gekussend; — reeds had zij het *Baadjoe ranté* van haren echtgenoot aangetrokken, — zijne klewang om de lendenen gegespt en maakte zich gereed om, na al het volk der kampong opgeroepen en bevolen te hebben haar te volgen, den weg naar de *Tino* in te slaan, toen zij in de verte haren man zag terugkeeren en de hoop daardoor verlevendigd werd, van weldra hare geliefde dochter te zullen omhelzen. — Doch helaas! — spoedig was die hoop vervlogen en, door deze teleurstelling de weinige bedaardheid, die haar was bijgebleven, geheel verliezende, riep zij *Krain* Bonthain, vóór dat deze nog van het paard springen en haar troosten kon, toe:

» Lafaard! waarom brengt gij Se Lompo niet mede? waar is zij? — zeg — moet ik haar zoeken en hebt gij geen' moed genoeg om haar aan een' laaghartigen roover te ontrukken?" —

» Stil, *Daing!* — antwoordde de *Krain* bedaard maar tevens diep bedroefd; — gij ziet, ik had geen magt genoeg bij mij om hem op Laijkanschen grond te vervol-

gen, en wilt gij nu, dat alles, door mij in de waagschaal te stellen, zal verloren gaan?"

» Wat stil! — denkt gij dan, *krain*, dat, indien gij gevallen waart, ik u niet bloedig gewroken zoude hebben, en niet even goed als gij — en allen, zoo als gij daar zijt, ellendelingen! die voor geen aas moed in het hart hebben, — en misschien beter nog, de klewang durf trekken. — Wacht slechts en ik zal u toonen, wat eene vrouw, wat eene moeder vermag; ik zal u bewijzen, dat gij zijt, waarvoor ik u houde, een lafaard, een onnatuurlijke vader, die zich om het lot zijner dochter niet bekommert, maar op zijn gemak naar huis keert, als zij mogelijk mishandeld en met geweld van hare eer . . . . . "

Krain Bonthain werd eindelijk op deze onregtvaardige aantijging boos, en van het paard springende, riep hij de immer kakelende moeder toe: — » zwijg, vrouw! zwijg, zeg ik u, — in het huis alles wat gij wilt, — maar buiten de deur, daar is alleen mijn bevel geldig; — naar huis gij allen en maakt uwe wapenen gereed, binnen weinige dagen zullen wij ons wreken."

Zijne vrouw, verwonderd over den strengen, ongewonen toon, welken hij in eens tegen haar aannam, leerde voor de eerste maal hares levens onderwerping aan zijnen wil en trad het huis weder in; — doch naauwelijks was dit geschied, of *Poea* Basso kwam aamechtig, zoo hard zijne oude beenen hem dragen konden, aanloopen, drong door de menigte heen, plaatste zich midden in het vertrek en riep, zich verwilderd en wanhopig de haren uit den baard trekkende, met eene donderende stem: —

» *Krain!* mijn kleinzoon!"

» Wat?" vroeg *Krain* Bonthain.

» Mijn kleinzoon, — de kleine *Albinos!*"

» En wat zou die?"

» Gestolen, *Krain?* — door roovers van *Laïkan* opgeligt en derwaarts gevoerd!"

» En wanneer dat?"

» Heden middag."

» Gij droomt, *Poea!* — hij zal mogelijk in het bosch verdwaald zijn. — Wat zouden zij met dat kind doen?"

» Ik droom niet, *Krain!* — maar zeg u, dat zij mijn' kleinzoon, den eenigsten troost die mij in het leven overschiet, nu al mijne kinderen reeds ten grave zijn gedaald, hebben opgeligt en hem zullen vermoorden; — hoort gij, *Krain!* men heeft er twee kerels hard mede zien wegloopen; — maar terug wil ik hem hebben, — hoort gij, — al zoude ik den ouden *Krain* Laijkan de kris in het hart boren; — help mij of allen . . . . . " en hij stampvoette van woede en hief dreigend een vuist ten hemel.

» Ook dat nog, — zuchtte *Krain* Bonthain, — bedaar, *Poea!* wat raast gij als of u alleen een ongeluk was overkomen; — ook mijne dochter, Se Lompo, is geroofd en beide onze kinderen zullen wij wreken en verlossen, vertrouw daarop."

» Wat, *Krain!* ook uwe dochter is geroofd — ook *Daing* Lompo is weg? — Ha! nu begrijp ik het, — nu weet ik waarom *Krain* Loi (1) mij zoo verwoed aanstaarde; — hoor het, *Daing* René, — en deze kwam

---

(1) Krain Loi, schijnt in de oude tijden in het Bonthainsche, een vergode koning geweest te zijn, doch dien de invloed van het Mahomedanismus in een' duivel herschapen heeft. Nog heden wordt hij door de bevolking vereerd, aan hem geofferd en zijn nachtzetel is een groote steen, dien men ook voor hem zelven houdt. (Zie Ned. Ind. Tijdschrift, 3 jaargang, no. 6, fo. 587.

van achter een tabhir (chitsen voorhangsel) te voorschijn, — hoor het, zeg ik u; — ik zwierf gisteren nacht bij den zetel van *Krain* Loi, bij den steen waar wij alle jaren offeren, rond; — ik bad, — ik smeekte om geluk voor mijn' kleinzoon, den kleinen *Albinos*, die mij heden ontroofd is; het was helder weder, de maan even ondergegaan en de hemel schitterde van sterren; — maar op eens betrok de lucht; — alles werd stik donker om mij; — nachtuilen fladderden en krasten mij om het oor; *popokangs* (1) vlogen over mijn hoofd; — het bliksemde en donderde onophoudelijk; — de zetel zelf glom als een vuur en eene vurige gedaante klom op denzelven; — ik zag *Krain* Loi, want die was het, naar mij zijne handen uitstrekken en hoorde hem mij toeroepen: » Wee, wee, over u allen," — en verdwenen was de verschijning! — Doch toen ik omkeek, rende een vurig paard met een bloedrooden ruiter mij voorbij, die iets voor op hetzelve scheen te hebben, en die ruiter geleek sprekend op *Daing* Mabilla, en toen ik hem heden morgen in de jagtvlakte ontmoette, had hij hetzelfde bloedgezigt als dien nacht. — Daarom, *Krain!* hoor het; — wraak over hem en wraak over allen die zijne vrienden zijn, en die wij in het Laijkansche zullen vinden; — wraak, zeg ik u, of *Bonthain* gaat ten gronde!" — en hierop het huis schielijk verlatende, vlugtte hij het bosch weder in en was in geen twee dagen zigtbaar.

---

(1) Op het ten zuiden van Celebes gelegen eiland Saleijer bestaat het geloof, dat sommige personen ingevleeschde duivels, popokang, zijn, die des nachts de ingewanden uit hunne ligchamen nemen en daarna overal omzwerven, om anderen door tooverij naar ziel en ligchaam te vermoorden. — (Zie ook als voren fo. 589.)

Met moeite en inspanning gelukte het eindelijk den werkelijk mannelijken doch door die droevige omstandigheden en treffende voorspelling (daar ook hij het geloof aan geesten en vooral aan de magt van den anders onzigtbaren *Krain* Loi in het harte droeg), ter neergeslagen vorst, de rust in zijn huishouden te herstellen en de noodige bevelen te geven, dat zijne kampongshoofden den volgenden morgen bijeenkwamen om te beraadslagen, wat in dien stand van zaken te doen. De bewaring des vredes lag hem naauw aan het harte, en toen al zijne raadslieden vereenigd waren, was het eerste voorstel wat hij deed in dien geest, en dus om twee zendelingen naar *Laijkan* te doen gaan, om niet alleen zijne dochter, maar ook den kleinen *Albinos* terug te eischen, onder bedreiging van in het tegenovergestelde geval dien vorst daartoe door geweld te zullen noodzaken. Doch deze zendelingen konden niet tot de hoofdroovers doordringen, en de *Glarang* van *Lembang*, een derzelven, was zelfs verpligt geweest, zich met de kris in de hand een' terugtogt door het gespuis, dat hen op weg ontmoette, te banen, en daarbij ligt gewond geworden. Zijne goede, vredelievende voornemens nu geheel versmaad en verijdeld ziende, bleef er geen andere uitweg open dan tot de wapenen de toevlugt te nemen. *Krain* Bonthain besloot daarom zijn volk ten strijde te roepen, en, nadat *Krain* Tomposoele, verontwaardigd over het gedrag van zijnen oudsten zoon, zijne magt vermeerderd had met 100 ruiters en 400 piekdragers, onder het bevel van *Daing* Makorra, trokken beiden, nu bijna even sterk in aantal, den vijand te gemoet en stootten nog denzelfden dag op de aan den regteroever der *Tino* gelegerde *Laijkansche* roovers. Ook *Poea* Basso was hen gevolgd, hijgende onder den last der wapenen, waarmede hij zich had omhangen.

De zon had het middenpunt hares loops bereikt. De

hitte was drukkend en geen zuchtje verfrischte den dampkring der uitgestrekte vlakte, waarin zij elkander ontmoetten. Hongerig en dorstig kwamen de *Bonthainers* op den vijand aan, maar dit belette niet, dat zij weldra in opgehoopte drommen over hem geschaard en tot den slag gereed stonden. De ruiters dekten de vleugels en slechts de *Tompoboelers* bleven met *Daing* Makorra in het midden bij *krain* Bonthain. De grond daverde van het gestampvoet en gehinnik der paarden, en luidkeels klonk het schelden en sarren der vijandelijke partijen, zoo als zulks onder hen gebruikelijk is. Doch in eens trad *Krain* Bonthain voor, gebood den zijnen stilte, en *Krain* Laijkan in den digten drom van diens ruiters ontwarende, riep hij hem toe: —

» *Krain!* waartoe die strijd tusschen ons? — geef mij mijne dochter terug en ook den *Albinos*, — keer naar uwe haardsteden, — eisch wat gij wilt, en ik zweer u bij den heiligen baard van onzen profeet, dat ik alle wraak opgeven en u en de uwen over het voorgevallene nimmer eenig leed zal aandoen." —

» *Tja!* nooit!" antwoordde *krain* Laijkan kort af.

» Nooit!" liet nog eene barsche stem zich hooren, die van *Daing* Mabilla.

» Kom voor dan! riep *Daing* Makorra, die zijnen aanstaanden schoonvader gevolgd was; — kom voor en verschuil u niet, eerlooze vrouwendief! — laten *wij* den strijd beslissen. Ons toch gaat zij aan, en waarom dan zooveel onschuldig bloed vergoten?"

» Goed zoo! laffe vrouwengek! antwoordde *Daing* Mabilla; — wat gaat u het bloed van anderen aan? — hier ben ik; .... en beide sprongen van het paard en liepen elkander te gemoet. En *Daing* Mabilla wikkelde zijne sarong los, opende die en riep smadelijk: — kruip hierin, lafaard! dit is toch de eenigste kleeding die u past." .... En *Daing* Makorra dook en kroop in de sarong. Beide namen nu in die beperking eene gestrekte houding aan, zoodat de sarong geheel open was en hen omspande, zagen nu elkander met wild rollende, vlammende oogen aan; trokken zonder meer te spreken de krissen; deden te gelijktijdig een' sprong in de hoogte; stootten ze elkander met dubbele woede in de borst, wentelden in het stof en .... gaven ook te gelijk den geest.

Nog waren de beide partijen niet van de verbazing over dit onverwacht tooneel bekomen, of een luid gegil deed zich achter de *Laijkanners* hooren; en men zag eene vrouw, die, met loshangend haar, bezweet en bebloed, over heggen en struiken ademloos kwam aanloopen, zich in de *Tino* wierp en ze overzwom. Eerst aan dezen oever herkende men *Daing* Lompo, die de zorg harer bewaaksters ontsnapt, het spoor der legermagt gevolgd was om hare vrijheid terug te verkrijgen. En nu, zoo na aan het doel, hare laatste krachten inspannende, stootte zij eenige der haar den weg belemmerende *Laijkanners* van zich af en vlugtte naar de tegenoverstaande magt. — Doch *krain* Laijkan kreeg haar in het oog; schuimbekkende, wees hij haar met den vinger, ofschoon stilzwijgend, aan Se Bissi en Se Lewa, die met buksen gewapend naast hem stonden; — twee schoten vielen gelijktijdig; — en eer de reeds door hare zoo nabij zijnde redding verheugde maagd de armen naar haren vol vreugde toesnellenden vader kon uitstrekken, stortte zij, doodelijk getroffen, op den grond neder, en — was niet meer! —

Wie schetst nu, op dat gezigt, bij dat treffend verlies, bij het aanschouwen van dien verraderlijken moord eener onschuldige maagd, die hem zoo na aan het harte lag, de woede van *krain* Bonthain? Zich omkeerende, donderde hij met een wraakademde stem den zijnen het

bevel toe tot den aanval, en wierp zich zelf wanhopig in de digtste drommen zijner vijanden. Doch zijne getrouwen verlieten hem niet, en ieder hunner schreden bragt den dood aan een' hunner vijanden. De beide strijdkrachten schokten op elkander; — op nieuw daverde de grond van den hoefslag der paarden; geen schot werd er meer gehoord, maar banrang-ans en pieken, klewangs en krissen snorden in het rond en vaagden de strijders uit het land der levenden. De door de billijkheid hunner zaak ontvlamde *Bonthainers*, het voorbeeld van hunnen onverzaagden en in den strijd zoo gelukkigen vorst volgende, leiden een' nooit gekenden moed aan den dag, die hunnen vijand duur te staan kwam en allen wederstand verijdelde. Geen halfuur was er verloopen, of het zoo hevige gevecht eindigde door de schandelijke vlugt der *Laijkanners*, die zich bij hoopen in de *Tino* wierpen, om het wraakzwaard der *Bonthainers* te ontsnappen, na meer dan een vierde der hunnen op het slagveld te hebben achtergelaten. Onder dezen bevond zich ook hun *krain*, die door *Poea* Basso, welke, hoe oud en vermoeid ook, zich echter steeds vooraan had laten zien, met de kris in het hart getroffen. — Doch ook *hij* lag dood naast dien vorst, door een' lanssteek in de zijde afgemaakt: en hunne verbittering scheen zoo groot geweest te zijn, dat zij in die worsteling op leven en dood elkander in den baard gegrepen, en, dus vasthoudende, het levenslicht uitgeblazen hadden. —

V.

Krain Bonthain keerde, na alle vijandelijke vlugtelingen uit het oog verloren te hebben, door de hevigste en smartelijkste gemoedsaandoeningen geschokt, met de zijnen, wier verlies in evenredigheid zeer gering was, naar de kampong terug, zonder den vijand te doen vervolgen of verdere wraak te nemen. Nog jaren lang droeg hij rouw in het hart over deze overwinning, ten koste van zooveel dierbaar bloed gekocht, en toen in 1825 de oorlog tusschen het Nederlandsche Gouvernement en de Koningin van *Boni* was uitgebroken, volgde hij, als onze bondgenoot, de kolonne van den majoor Le Bron de Vexela, die in last had over land van *Bonthain* tot *Boni* door te dringen. Te *Kadjang* bezuiden *Boelakomba* gekomen, onderwierp zich de *Krain* van dat landschap schijnbaar aan de Nederlandsche magt. Toen echter de majoor zijn woning betrad en zijne verwondering te kennen gaf, dat hij en de zijnen de wapenen niet hadden afgelegd, sprongen meer dan twintig dier kleine vorsten met bloote krissen op hem af. Doch *krain* Bonthain wierp zich moedig tusschen beide, ontving de dien majoor toegedachte wonden, en gelukkig het huis uitgeraakt en getuigen geweest zijnde van de regtvaardige straf dier verraders, stierf hij korten tijd daarna aan de gevolgen, als een edele, brave, door zijne onderdanen beminde en geëerbiedigde vorst, en als een dappere, trouwe, met regt betreurde bondgenoot.

EINDE.